SPECTABILI. DOMINO.

BARTHOLOMÆO. DE. FAJ.

INCLITI. COMITATUS.

BORSODIENSIS

JUDICI. NOBILIUM.

R 1458

VITA SANCTI STEPHANI REGIS HUNGARIÆ

EX

LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM MONUMENTIS COLLECTA, DIGESTA, COMMENTARIIS ET OBSERVATIONIBUS ILLUSTRATA,

IN QUA

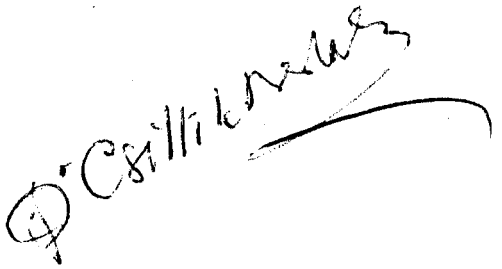
Joannis Schwartzii, Hungari heterodoxi, adversus initia Religionis apud Ungaros Christianæ, & Angelicam Regni Ungariæ Coronam calumniæ refutantur,

A

JOANNE STILTINGO
SOCIETATIS JESU THEOLOGO,
CONTINUATORE
JOANNIS BOLLANDI.

CASSOVIÆ,
Typis Collegii Academici Soc. JESU, Anno M. DCC. LXVII.

OBSEQUIOSUM HONORIS TRIBUTUM

QUOD

EXCELLENTISSIMO, AC ILLUSTRISSIMO DOMINO,

DOMINO

EMERICO

E COMITIBUS

ESZTERHAZY

DE GALANTHA

Sacræ Cæsareo-Regiæ & Apostol. Majestatis Camerario & actuali Statûs intimo Consiliario, Generalis Equitatûs Præfecto, unius legionis equestris Ordinis Ungarici

COLONELLO PROPRIETARIO

nec non

Inclyti Comitatûs BORSODIENSIS

SUPREMO COMITI

PER

Prænobilem, ac Ingenuam Studiosam Juventutem

IN GYMNASIO MISKOLCZIENSI

sub cura & institutione

RR. PP. Ordinis Minorum S. Francisci Conventualium

persolutum est

DUM

Idem Excellentissimus, ac Illustrissimus Dominus in supremum Comitem prælaudati Comitatûs

PER

EXCELLENTISSIMUM, ILLUSTRISSIMUM, ac REVERENDISSIMUM

DOMINUM, DOMINUM

CAROLUM

E COMITIBUS

ESZTERHAZY

DE GALANTHA

Perpetuum in Fraknò, Episcopum Agriensem, Comitatuum Heves, & Exterioris Szólnok articulariter unitorum supremum,

AC

PERPETUUM COMITEM,

&

utriusque S. C. Regiæ-Apostolicæ Majest. actualem Intimum Statûs Consiliarium

IN CORONALI OPPIDO MISKOLCZ

V. IDVS FEBRVARII SOLEMNI CHORO INSTALLATVS EST.

CASSOVIÆ,

EX TYPOGRAPHIA LANDERERIANA

AUDITORIBUS
MAXIMO CUM RESPECTU, AC SIMUL CORDIALI AFFECTU
D. D. D.
D U M

THESES
DOGMATICO-THEOLOGICAS

E X
QUARTO SENTENTIARUM LIBRO
D E
ADORANDO EUCHARISTIÆ SACRAMENTO
UTI ET
TREMENDO MISSÆ SACRIFICIO

IN GRAVISSIMO, ÆQUE AC ERUDITISSIMO
EJUSDEM
EXCELLENDISSIMI, AC ILLUSTRISSIMI
DOMINI, DOMINI
EMERICI E COMITIBUS ESZTERHAZY
DE GALANTHA Titl.

Cum primaria Inclyti ſui Comitatûs Borſodienſis nobilitate
Confeſſu
In Eccleſia ad S. Mariam ad Cœlos aſſumptam Venerabilis Conventûs
MISKOLCZIENSIS,
Ordinis Minorum Conventualium
propugnarent
VV: ac RR. Fratres:
Fr. INNOCENTIUS SPIESZ. Fr. EUSEBIUS GRINWALSZKY.
& Fr. CLAUDIUS NOVAK
Præfati Sacri Ordinis Clerici Solemniter Profeſſi & in Generali
Studio Agrienſi AA. LL. & SS. Theologiæ Auditores
SUB ASSISTENTIA
R. P. DONATI DRÁVICS de Szeged
In Præfato Studio AA. LL. & SS. Theologiæ, uti & Controverſiarum
Profeſſoris nec non Scripturæ Sacræ Interpretis ejusdem
Sacri Ordinis & inſtituti.

I.

Eucharistia eſt verum novæ legis Sacramentum. II. à Chriſto Domino in ultima *legali* cœna ſcilicet mense *niſan* luna 14ta. in poſteriori veſpera, qua incipiebat dies 15tus feſtivus inſtitutum. III. Ita autem Chriſtus iſthic Euchariſtiam inſtituit, ut illam permanens Sacramentum eſſe vellet. unde IV. Hallucinantur novatores cum illam in ſola ſymbolorum conſecratione, aut in actione duntaxat tranſeunte, ſeu in ſolo uſu conſiſtere docent. Etenim V. conſiſtit in ſpeciebus conſecratis Chriſti Domini Carnem, & Sanguinem connotantibus. VI. Attenta hac Chriſti inſtitutione contra nefandos quorundam errores certum eſt, Materiam Euchariſtiæ eſſe vinum de Vite, &

panem

panem triticeum, ſeu demùm ſit Aſymus, ſeu fermentatus panis, ita ut illæſa fide unaquæque Eccleſia ſuum retinere poſſit uſum. V I I. Ex præcepto Eccleſiæ à Græcis fermentatus, à Latinis aſymus eſt adhibendus, uti & vino modica aqua admiſcenda. V I I I. Conſecratio non precibus quæ præcedunt, ſed ſolis verbis Dominicis perficitur. proin I X. Hæc ſola verba: *Hoc eſt corpus meum* pertinent adeſſentiam conſecrationis panis: Calicis verò: *Hic eſt calix ſanguinis mei* vel æquivalentia: *Hic eſt ſanguis meus.* X. Fide certum eſt, in Euchariſtia ritè conſecrata eſſe verum, reale, ac ſubſtantiale corpus, & ſanguinem Chriſti, & quidem. X I. Per Tranſubſtantiationem. X I I. Rejiciendæ proinde ſunt opiniones impanatorum, conſubſtantiatorum, uti & ubiquiſtarum. X I I I. Dogma quoque catholicum eſt, ſolos Sacerdotes poſſe conficere Euchariſtiam. X I V. Nulli eſt neceſſaria *neceſſitate medii* ad ſalutem realis ejusdem perceptio. X V. Neque exſtat ullum præceptum divinum, quo laici obligentur ad ſumptionem Euchariſtiæ ſub utraque ſpecie. X V I. Cum plus gratiæ non conferat *ex opere operato* ſumpta ſub utraquequam ſub una tantùm ſpecie. X V I I. Juſtis proinde ex cauſis Eccleſia prohibuit laicis communionem ſub utraque ſpecie. X V I I I. Etſi venerabile iſthoc Sacramentum ex prima ſui inſtitutione ordinetur ad conferendam gratiam ſecundam, poteſt tamen *per accidens* & *indirecte* quandoque conferre primam, & conſequenter remittere mortalia. X I X. Illud præterea SS. Euchariſtiæ ex inſtitutione Chriſti peculiare eſt, quod penes rationem *Sacramenti*, etiam rationem veri, & propriè talis legis Evangelicæ *Sacrificii* habeat. X X. Cujus eſſentia reponenda eſt in ſola conſecratione, ad ejus tamen integritatem requiritur ſumptio. X X I. Eſt non tantùm latreuticum, & Euchariſticum. X X I I. Sed etiam vere propitiatorium, & impetratorium. X X I I I. Licet autem unius tantùm ſpecici conſecratio ſufficeret ad eſſentialem rationem ejusdem. X X I V. Utriusque tamen conſecratio requiritur ad illius integritatem, & evidentiorem repræſentationem ſacrificii cruenti. X X V. Religioſè offertur non tantùm pro vivis ſivè fidelibus, X X V I. ſivè infidelibus extra ovile Chriſti errantibus. X V I I. Verum etiam pro detentis in purgatorio animabus. X X V I I I. Cujus ſacrificii fructus non eſt infiniti actu valoris. X X I X. Miſſæ *ſiccæ*, alias *nauticæ*, uti & bi- ac trifaciatæ tanquam larvæ, & monſtroſæ graviter habentur prohibitæ. X X X. Miſſa verò *judicii* ſeu *purgativa* quæ circa Sæculum IX. in uſu fuerat cum reliquis *vulgaribus purgationibus* juſtè ſublata eſt, *non enim* (verba ſunt Benedicti XIV. in Tract. de Miſſ. Sacrif. Sect. 2da. Nro. 172do.) hoc Sacramentum Chriſtus inſtituit, ut ſontium reatus reperirentur: neque id fieri poteſt, quin ipſe DEUS tentetur; præterquam quod occaſio offeratur Sacramentum indigne ſuſcipiendi iis, qui ne ſontes deprehendantur Sacram Euchariſtiam ſumere non perhorreſcunt.

Quæ cedant pro majori adorandi hujus Sacramenti, & tremendi Sacrificii in cordibus fidelium Veneratione.

VT SIC
IN OMNIBVS
GLORIFICETVR
DEVS.

Impr.
Comes Franciſcus Berthold.
Epiſcopus Nov.
m. ppria.

Excellentiſſime, ac Illuſtriſſime

DOMINE COMES

Domine, Domine Patrone Colendiſſime

Gratioſiſſime!

Si MAGNOS MAGNA DECENT, Excellentiſſime, ac Illuſtriſſime Domine COMES! quidni igitur TE addecebunt MAXIMA? quem non tantum antiquiſſima æquè, ac meritis florentiſſima MAJORUM TUORUM claritas, Verùm propria etiam, congenitáque TIBI Heroicarum Virtutum celebritas non inter magnos ſolùm, ſed etiam Majores inter Patriæ noſtræ HEROES effecit MAXIMUM.

Inter maximos inquam Patriæ HEROES TUARUM COMES Excellentiſſime! Virtutum admirabilis ſanè celebritas MAXIMUM TE effecerat, ſivè enim TUA conſtans in DEum, ac cœlites *pietas*, aut integerrima erga feliciter regnantem (quam homagiali cum Veneratione nomino) Clementiſſimam Dominam noſtram ſemper Auguſtam MARIAM THERESIAM *fidelitas*, aut denique indefeſſa in promovendo communi Regni, & Patriæ bono cura, ac *dexteritas* inſpiciatur, ita triplex hæc virtus in TUO HEROICO pectore in unum collecta de palma concertat, ut ſingula victrix (niſi quod prima fundamentum, ac magiſtra ſit cæterarum) victa verò nulla dici poſſet.

Facis

Facis nempe in hoc id Excellentiſſime Comes! quod jure veluti Hæreditario proprium eſt excelſæ ſtirpi ESZTERHAZIANÆ, illuſtria ter Illuſtrium MAJORUM TUORUM (ex quibus quot individua, tot firmiſſimas Regni columnas, tot Clariſſimos Patriæ Patres, tot Religionis Chriſtianæ Vindices, ac fidei orthodoxæ Aſſertores accerrimos patria tellus ſemper Venerata eſt, ac hodiedum veneratur gratulabunda) Illuſtria in quam HORUM generoſo pede premendo veſtigia, quibus pro Deo, pro Rege, pro Patria *aut vincere*, *aut mori* ſanctum ſemper, fixumque fuit.

Sivè invicti animi TUI in apertis etiam vitæ, ac belli diſcriminibus ſemper ſibi præſentiſſimi magnitudo ſpectetur, eam in TE tantam eſſe ſæpè ſæpius palam feciſti, ut ſi quis hodie è Platonis muſæo viveret, & TE conſpiceret Philoſophus, magni illius ALEXANDRI animam in affabrè formatum à natura corpus TUUM per placitam ſibi metempſichoſin transmigraſſe pleno ore contenderet: ſive tandem ea, quâ tam ſago, quam toga claros, & ſub felici TUO gubernio pro publico deſudantes Patriæ Pugiles moderaris, majeſtuoſa ſvavitas, & ſvavis authoritas profundius conſideretur, utraque hæc adeo pulchro ordine in Illuſtri fronte TUA dominatum tenet, ut vel ipſe intuitus TUUS *malos* arcano quodam horrore perfundat, *bonos* verò mira ſvavitate exhilaret, atque in ſpem errectos ad maxima quæque pro Patria audenda excitet, exſtimulétque.

Nihil hic de profunda TUA in agendo prudentia, ac in judicando perſpicacitate, nihil de ſingulari, altaque eruditione, nihil de jucunda morum gravitate, nihil de exacta, & ad Veræ Ethices amuſſim inſtituta vivendi ratione, ac temperantia in medium proferam, quæ omnia ſi quis in TE Comes Excellentiſſime! requirat, in cœlis ſolem, in ſole radios, in radiis lucem inquirat eſt neceſſe.

Erubeſcit ad hæc pretioſa Virtus TUA HEROS MAXIME! digitóque quodammodo ne ea ultrò proſequar ori meo ſilentium imponit, hoc proprium Excelſæ ESZTERHAZIORUM eſt vir-

virtutis ad laudes ſuas erubeſcere, quos omnes, & cumprimis TE Comes Excellentiſſime! Regina Virtutum modeſtia ita adornavit, ut cæterarum in TE virtutum ipſa ſit complementum, & corona, & vel inde ex merito Maximi Patriæ Herois titulo inſigniris, quia maxima quæque pro Patria audere, & tamen de TE modeſtè ſentire ſemper noviſti. Cedam proinde huic TUÆ Supreme Comes modeſtiæ, atque nihil poſthac de laudibus TUIS attingam, cum alioquin ſi omnia, & ſingula præclara TUA in Patriam facinora verbis exornare inſiſterem, deficiente tandem elloquii mei rivulo, aridam navigare compellerer.

Quare eò pace TUA revertar, unde tantisper digreſſus ſum, cum Magna deceant magnos. En TIBI Heroi Maximo, Maximos deferimus Heroes, Patriæ Patres, & Regni noſtri Mariani Palatinos, qui inde ab ipſis D. STEPHANI magni Regis, & Apoſtoli Ungariæ Temporibus ad noſtram usque floruerunt, & rebus Patriæ proſpexerunt memoriam.

Accipe igitur magne Heros, & Pater Patriæ maximos hoſce Heroes, & Patres Patriæ eô, quô addecet affectu, atque dum iſthic leges glorioſæ memoriæ Heroes NICOLAUM XI. a) & PAULUM II. b) ambos claros ESZTERHAZIOS, ambos magnos Regni noſtri Mariani Palatinos, ambos immortalitate donatos, dumque eorum eximias dotes, præclara in Patriam merita, Heroicasque virtutes hic intueberis, TE ipſum, TUÁSque excellentes animi dotes in ipſis tanquam in Clariſſimo Majorum TUORUM ſpeculo inſpicies, Verus uti nominis, ac ſanguinis Clariſſimi, ita Illuſtrium, ac Heroicarum Virtutum Hæres.

Fruere igitur Comes Excellentiſſime, Herosque maxime! hacce TUA felicitate, Fruere conceſſis TIBI tantis à Deo animi, & corporis dotibus, atque eas, uti hactenus glorioſè feciſti pro Clariſſimæ familiæ TUÆ decore, pro Patriæ commodo, ac pro ter felici hujus Comitatus BORSODIENSIS gubernio impendere perge, mercedémque pro iis, quandoquidem

a) pag. 177. b) pag. 194.

dem nos condignam reddere non valemus, olim à cœlo præſtolare, VIVE diu TUIS, ac Patriæ, ſempérque in ſera TUA, TUORÚMque poſteritate renaſcere ut phœnix, multiplicet Clementiſſimus DEus clarum germen, & pium ſemen ESZTERHAZIANUM, & orbi ſemper corruscare faciat velut ſidera cœli!

TIBI ſuos Græcia coloſſos, Roma pyramides, currus deferat ALEXANDRIA Triumphales, nos verò *puſillus grex*, ex integro TIBI devoti Clientes marmoream TIBI cum Metello fabricam in cordibus noſtris in perpetuum monumentum erigemus, in qua dulciſſima Echo per ora omnium reſonet:

Semper honor, noménque TUUM,
laudésque manebunt.

ut quandiu omnium noſtrum vox eſt duratura, tandiu TUA gloria floreat nunquam moritura.

Suſcipe igitur Comes Excellentiſſime vultu TE digno, iſthoc exiguum quidem ſed verè cordiali affectu oblatum munus, dignare illud oculis, quibus dignari ſoles omnes de Patria bene meritos, & ſimul Veniam gratioſè impartire, ſi quid pio abreptus fervore aut audaciùs, quam oportuiſſet, aut incultiùs, quam decuiſſet, D I X I.

Ita vovet

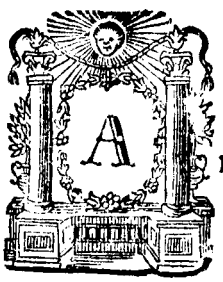
æternum devotus Cliens
P. DONATUS DRAVICS Præſes
cum DEFENDENTIBUS.

Excellentiſſime, ac Illuſtriſſime

DOMINE COMES

Domine, Domine Patrone Colendiſſime

Gratioſiſſime!

Perorantes

Ante TUOS COMES Alme! pedes ſe parva Clientum
Turba repræſentans hic ſua Vota dabit.
Salve ſis SUPREME COMES! TU gloria ſtirpis Ignatius Tallian de Vizek.
ESZTERADIS, Regni TU decus, orbis amor.
Si pateris VIR MAGNE! TUAS per Carmina laudes
Pangemus, meritis Vota Vovendo TUIS.
Parce tamen levibus TUA quod cano nomina metris
Et necto meritis Serta minora TUIS.
Digna petis meritis? fac Sæcula priſca renaſci,
Tunc benè TE Naſo, Tunc benè Maro canet,
Ætas noſtra TUOS non eſt celebrando decores
Nec valet in laudes fertilis eſſe TUAS.
Magnus enim ſtudiis, major ſed Marte, vel armis,
Maximus à culto CÆSARE ſemper eras.
Scilicet à teneris probitas TE nutriit annis
Et rexit greſſus fida miniſtra TUOS.
Fecit honoratum TE Mars, bellona timendum,
Lex juſtum, charum gratia, Vita probum.
Ipſaque TE Virtus dudum ſuſpexit, & illum
TE reperit, cui ſit nubere digna Virum.
Ergo Comes felix, redivivus Vivito phœnix,
TU decus Eſzteradis ſtirpis, & orbis amor.

Hic Cantatur 1ma. ode.

Perorantes

Emericus Horváth.

ESZTERADUM ſtirps clara nimis, quam poplite curvo
Fulgentem meritis mundus uterque colit.
Floruit hæc celebri per plurima ſæcula laude,
Floret adhuc finem vix habitura ſuum.
Quot genuit natos iſthæc excelſa propago
Tot dedit Heroes, tot dedit illa duces.
Quis claros virtute Viros, quis martis alumnos
Quis numeret Cleri lumina clara ſacri?
Inter quos Patrii ſidus Venerabile Cleri
CRAOLE TU radios ſolis ad inſtar habes

Franciſcus Gombos de Gombosfalva.

TU virtutis amor, TU malleus hæreſis, iſtam.
Deprimis, aſt illam nocte, dieque foves.
In vultu quandoque TUO gravitas, & gratia certant,
Gratia: naturæ pulchra duella parans.
Hæc cum natura miro certamine pugnant,
Nec dici victrix iſta, nec illa poteſt.
Ridet in ingenuo TIBI gratia Regia vultu
Exornátque genas cum gravitate decor
Dum loqueris, loquitur formoſa modeſtia TECUM,
Quando taces, vultus pondera vocis habet.
Si de ſuggeſtu divini ſemina verbi
Spargis virtutis dans documenta TUIS
In TE Chryſologum veneratur Turba loquentem,
Turba: ſed elloquio vix ſatianda TUO.
Aureus attonitas ità ſermo fertur ad aures
Ac ſi pro dictis nîl niſi mella dares.

Ladislaus L. B. Dőrj de Jobbaháza.

Cervus ut ad fluvios ſacras ità tendis ad aras
Ut des pro populi Thura ſalute TUI.
TU regis ad Chriſti morem TUA pignora Clerum
Commiſsumque gregem ducis ad omne pium.
Ut valeas prodeſſe præes, TE ſolis adinſtar
Corruscare ſibi Patria tota videt
Quod ſermone doces, exemplis illud adimples
Jnſſa facisque prius, quam facienda jubes.

VIVE Ergo ſacri ſidus venerabile Cleri
Eſzteradis ſtirpis gloria, noſter amor.

Cantatur 2da ode.

Ladislaus Szerdáhely.

Miratur ſtupefacta TUAS Urbs Agria dotes,
Agria: per tantum clarificata Patrem
Hic TUA quam claros pariat ſolertia fructus,
Quas producat opes, muſa referre nequit.
Iſthic Auguſtas Muſarum conſtruis ædes,
Ædes: queîs nec habet Roma ſuperba pares.
Ad quas ſi poſſet gaudens Helicone relicto
Transferret Muſas doctus Apollo ſuas.

Hic

Perorantes.

Hic gratæ Muſæ ſemper TUA facta loquentur
Cantantes memori carmine Tale melos.
Vive diu ſacri ſidus venerabile Cleri
Eſzteradis ſtirpis gloria, noſter amor.

Cantatur 3tia ode.

Carolus Tallian de Vizek.

Dii TIBI dent vitam, placidos dent Neſtoris annos
Dent ſine nube dies: cætera ſolus habes.
Cætera ſolus habes: pro TE victricia nectant
Serta poli, mores præmia, facta viam
VIVE! fluant hilares triſti ſine funere ſoles
Vive DEO, Patriæ vivito, vive diu!
Si tamen atra TUOS atropos abſcinderet annos
Addo meos, moriar: TU modo vive diu!

Ladislsus Bûk de Felsô-Pullya

Tu modo vive diu! tot dent TIBI fata ſenectæ
Luſtra, quot in vitam TU TIBI danda cupis.
Nec mors ipſa TUOS ex toto finiat annos
Fama ſtet & famâ ſtante perennet honos.

Petrus Barany.

MAGNE PATER Patriæ fideique columna! clientum
Ultimus ante TUOS me modò ſiſto pedes.
Unum ſi pateris jam forte coronidis inſtar
Unum concordi voce precamur adhuc.
Nempe: TUO poſthac dignâre favore clientes,
Ecce TUI nati dicimur, eſto Pater.
Eſto Patér: nunquamque TUO nos ejice corde
Sitque TIBI noſtræ cura paterna ſcholæ.
Sic piâ vota pias pro TE fundemus ad aras
Semper promentes pectore, voce, ſono:
Vive diu ſacri ſidus venerabile Cleri
Eſzteradis ſtirpis gloria, noſter amor.

Hic cantantur reliquæ ode.

ODE PRIMA.

Cantantes.

Ignatius Tallian de Vizek, & Emericus Szalay.

Clangite Cytharæ! jucundè applaudite,
Nunc EMERICO Comiti noſtro Vota profundite.
Metra date, decantate ter felici carmine
ſincero precamine.
O Comes maxime! Martis Vir fortiſſime
Principum Sanguis, portio Regum cum fratre CAROLO,
Tu belli fulmen, ille culmen eſt Cleri, & gloria
quam clara hæc lumina!
Longam his Cœlites date Vitam faciles
Semper felices ſortis ut Vices hilares ſentiant
Pro honore pro decore vivant diutiſſimè
Vivant placidiſſimè.

Iſta Cordialia Vota filialia
O ESZTERHÁZI unus, & alter à nobis ſuſcipe
His precamur, gratulamur, ut poſt temporalia
dent Dii cæleſtia.

ODE SECUNDA.

O Viri celſiſſimi magni ESZTERHÁZII
Unus Martis metus, alter Cleri decus
Vivite per ſæcula
Sidera Ungariæ eſtis noſtræ Patriæ
Vobis Rex honores Cælum dat favores
Heroes ò maxim[illegible]!
ESZTER Vos progenuit, ſed virtus vos aluit
Ad magna audenda, ad Regna regenda
utraque vos poſuit
Ergo Comes maxime martis heros inclyte
Rege Comitatum BORSOD en paratum
ad TUA obſequia.
Ab antiquis Ducibus Comitatus hic nomen
Á BORS magno Duce habet & cognomen
an non hæc antiquitas?
Antiquæ familiæ Viri magni Patriæ
Hujus ornamenta, hujus fulcimenta
firma ſunt, & claritas.
En hi omnes hic adſtant, & TE Curvo poplite
Comes Venerantur, atque deprecantur,
ut eos TÚ foveas.
Vos o pia numina ſervate hæc lumina!
Fovete florentes Patriam Regentes
Claros ESZTERHAZIOS!

PROSA UNGARICA

Örvengy Borſod, boldog ſorſod, vigan üllyed ez Napot;
Győzhetetlen Oroſzlányod mert Vitéz Griffet kapott
Kinek ſzékben tételére Béts rendelt oly Fő-Papot,
Kinél jobbat, és nagyobbat Hazánk nem-is adhatott.
Ezen Grifnek ki vont Kargya léſz hozzád ſegétséggel,
Hármas ki nyilt ſzép rozsái tellyeſek kegyeſséggel,
Illatokkal minden roſz bűzt el üznek ſiességgel,
Arany Koronája pedig biztat jo reménséggel.
ESZTERHÁZI KÁROLY, IMRÉT emeli nagy tiſztségre,
Púſpók Vitézt, nagy vér nagy Vért téſz Fő-Iſpányi ſzékre,
Papi-Hadi-Vezért vezet illy jeleſs fényeſségre,
Mind a' ketten méltók nyilván örökőſs ditsőségre.

Te-

Tehat Megyénk Oſzlopai ſok idôkig éllyetek,
Hazánk Zôldelló ágai meſzſze ki terjegyetek,
Gróff Vérségnek Virágai vigan ôrvendezzetek,
Herczegeknek Rokonai ſoha bút ne érjetek.
Valamint nagy érdemetek, hiretekis akkora,
Az áldás rajtatok légyen oly bôv, és oly ſzapora,
Mint a' Tengernek fövenye, vagy mind a' földnek pora,
Ne hervaſzſza ſziveteket bal ſzerentſe Zápora.

ODE TERTIA.

Læta dies nunc profluxerat, quando illuxeras,
O Comes noſtris ædibus, & Borſod ſedibus,
Hinc vota devota en mente depromimus,
ESZTERHAZY Duci noſtro honorem ſolvimus.
VIVE o Præſul diu felix, Vive velut phœnix
Hæc TIBI Vota Clientes dant corde promentes
Felices dum Vices fortunæ efflagitant,
TU es ille inter mille Rector Eccleſiæ.
Terra diu TE Videat, foveatque Soſpitem
Terræ cœlum invideat, & optet hoſpitem,
Serena, amœna Vive Præſul Tempora,
Hic optata, hic beata conſummas ſæcula.

ODE QUARTA.

Fata TUA ſint ſecunda, ſint optata, ſint jucunda,
Religio ſic florebit, pietas ſic alma Vigebit,
Status Cleri ſic felices numerabit ſortis vices.
Nam TU Præſul ESZTERHAZY ſanguis Regio-Principum
Juſta colis, Sancta facis, fundamenta pia jacis,
Quocunque TU pedem infers, ad Virtutem ſacem præfers.
Hanc in Corde, hanc in pectore, hanc in ore, hanc in opere
Semper habes, ſemper caves, ne eam perdas,
Sed TUORUM ſubditorum eam cordi inſeras.
Ergo hunc o pia numina! vos ſervate fauſta ſidera,
Ut longævam, ut Tranquillam vitam hic agat,
Donec DEUS ipſi cœlum, quod meruit, porrigat.

ODE QUINTA.

Jo Muſæ! ferte huc carmina, cordis, oris precamina,
Hæc eſt dies plena lætitiis, verè digna tripudiis,
COMITEM hic ſalutamus, hoſpitemque adoramus.
Jo Muſæ! ferte huc carmina, cordis, oris precamina.

Salve,

Salve, ave COMES vir maxime! Martis Heros clariſſime!
TU es noſtri Cordis ſolatium, Comitatus Præſidium,
En TIBI Vota litamus, corda noſtra conſecramus.
Salve, ave! COMES vir maxime! Martis Heros clariſſime!

TU columna noſtræ es Patriæ, magnum ſidus Ungariæ
Flos Illuſtris! diu hic floreas, ſeros nepotes habeas,
ESZTERHÁZY clarum ſemen, EMERICE pium germen
VIVE COMES! flore per Sæcula, VIVE optata Tempora.

POETA

AD LECTOREM BENEVOLUM

nomen ſuum ænigmaticè exprimens.

Sum Pater, & ſeptem referunt mea nomina natos,
Verùm quingentos quinque ſubinde valent.
Divide me Pater, & TIBI natus dando placebo,
Divide me Frater, mox ego Thura petam.
Sum Paſtor: quid paſco? meos, ſine gramine, fratres.
Lector amice! meum nomen, & omen habes.

HIS SIT
INFINITA GLORIA DEO PATRI, SIT FILIO
SITQVE SPIRITVI PARACLITO
AMEN.

AD LECTOREM.

PAter Joannes Stiltingus, e Societate JESU, celebre apud Biographos, immortalis memoriæ apud Hungaros Nomen, edidit ad diem ſecundam Septembris Vitam S. STEPHANI, Primi Hungarorum Regis & Apoſtoli, conſcriptam a Carthuitio Epiſcopo Hungaro, tempore Colomanni Regis, centum ferme annis poſt obitum Divi, & vulgatam a Surio propria paraphraſi in Vitis Sanctorum. Vitæ iſtiusmodi oportune præpoſuit Commentarium eruditiſſimum, in quo ita authoritatem, fidemque Scriptoris noſtri ſtabilivit, ut eadem opera convelleret argumenta, & conjecturas Scriptoris heterodoxi, Joannis Schwartzii, inter Hungaros nati, ſed extra Patriam calamum audacem ſtringentis excuſo Hallæ Magdeburgicæ libro, cui in fronte ſpecioſum titulum impreſſit: *Initia Religionis Chriſtianæ, apud Hungaros Eccleſiæ Orientali adſerta.* Poterat equidem volumen obſcurum, & levibus conjecturis, male conſentientibus ratiociniis, depravatis Authorum locis, inhumanis præterea adverſus Eccleſiam Catholicam, ac Authores Orthodoxos ſatyris, & convitiis, non avara manu interſtinctum negligi, ac contemptu quodam inſuper haberi, ut mobili nixum fundamento, inter ſibilos eruditorum ſua ſponte concideret. Verum operæ tamen erat male conſarcinatam ſtruem a fundo verrere, ut Antiqua Hungarorum Traditio de Initiis Chriſtianæ Religionis, de Regiis, & Apoſtolicis Ornamentis, atque ſtemmatibus, Apoſtolicæ Romanæ Sedi, Eccleſiæ proinde Latinæ certis, firmisque argumentis de integro aſſereretur.

Exiit

Exiit ergo e pluteo Doctiſſimi Stiltingi Opus iſtud abſolutum numeris omnibus, excuſum tomo primo Septembris, inter Acta Sanctorum, apud Belgas, Duce, & Authore Joanne Bollando conſcribi cœpta, & ſeculari jam labore continuata, quod idem formis Jaurinenſibus luce donatum omnium primo prodiit in Hungaria Annos ante non multos. Summam Bene. Lect. paucis accipe: Principio diſputatur de origine, & initiis Gentis Hungaræ eo apparatu eruditionis, teſtimoniorumque, ut facem prætuliſſe Author videatur cæteris conſequentibus Scriptoribus, Gallis perinde, ac Patriis, qui his poſtremis diebus propius ad veros fontes Hungarorum acceſſiſſe videntur. Deinde examinantur Initia Religionis Chriſtianæ apud Hungaros ſolide, atque accurate ita, ut Tradactio Hungarorum ad ritus Chriſtianos ex Paganis eripiatur penitus Græcis Imperatoribus, & Orientali Eccleſiæ, ſigillatim vero vindicetur Eccleſiæ Romanæ, miſſisque ab Ea Apoſtolicis Viris, celebris illa Converſio, tum Baptiſmus ſancti STEPHANI, Regia dignitas, Corona, & Apoſtolatus inſignia ab eadem Sede ad Hungaros profecta, & delata, Bullæ a Sylveſtro ſecundo editæ authentia, aliaque quam plurima, reſtituta plene veteri noſtra Traditione. Hic idem Commentarius apud nos nova forma apparet, in ſupplementum exemplarium prioris Editionis Jaurinenſis, jam diſperſorum adeo, ut vix pauca conquiri poſſint. Fruere, Lector Benevole, hac opera noſtra, & Patriæ aſſertor Traditionis veritate Hiſtoricæ lucubrationis, ac ſubtiliſſime criticæ, temet oblecta.

DE

DE
SANCTO STEPHANO
PRIMO HUNGARORUM REGE
ALBÆ REGALIS IN HUNGARIA,
COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§. I.

Acta Sancti a Carthuitio Episcopo scripta: quæ defenduntur contra iniquas criminationes scriptoris heterodoxi.

DIrusquam glorioſa Sanctiſſimi Regis STEPHANI geſta diſcutere incipiam, neceſſario examinandum cenſeo, quanta Vitæ ejus, in qua enarrantur præcipua, tribuenda videatur auctoritas: nam varia de hac variorum ſunt judicia. Auctor Vitæ, Nomen & Dignitatem ſuam ſtatim declarat in præfatione his verbis: *Domino ſuo CALAMANNO, Regi Præcellentiſſimo Carthuitus Epiſcopus*, &c. Verum non addit, cujus Civitatis fuerit Epiſcopus, neque aliunde id certo conſtat:

quod non mirabimur, modo conſideremus, paucos ex Epiſcopis Hungariæ iſtius temporis nobis eſſe cognitos. Tempus ſcriptæ Vitæ colligitur ex Rege Calamanno, aut Colomanno, ut alias vocatur: ſcriptam enim fuiſſe ad Colomannum, S. Ladislai Succeſſorem, omnes olim exiſtimarunt, atque iſtud ſatis certum puto, etiamſi nuper ſe opponere voluerit Godofredus Schwartz, Scriptor heterodoxus, qui anno 1740. libellum edidit ſub titulo: *Initia Religionis Chriſtianæ, inter Hungaros, Eccleſiæ Orientali adſerta.* Hic Scriptor, cum gloriam converſæ Hungariæ Latinis ereptam vellet, omnem movet lapidem, ut veriſimile faceret, Hungaros primo ad Fidem adductos eſſe a Græcis, cumque Vita S. STEPHANI Regis cum illo aſſerto cohærere non poſſet, omnem auctoritatem prædictæ Vitæ ablatam voluit. Hac de cauſa contendit, Vitam ſerius exaratam eſſe, idque ratiunculis quibusdam oſtendere nititur. Singula ejus aſſerta excutiam diligenter.

II. De tempore Vitæ conſcriptæ, & de Rege, ad quem ſcripta, Schwartzius pag. 57. ſic loquitur: " Tertio: Quemadmodum nullius loci Epiſcopum chartaceus noſter Carthuitius ſe dicit, ita Colomanno Regi Legendam ſuam inſcribens, inſigni iterum allucinatione, cui Regi, auctor non prodidit, vel certe editor Surius monſtrum utrimque aluit. Colomannus enim Hung. Rex anno MCXV. vita functus, intelligi nequit. Decrepitum ſiquidem in epiſtola ad Regem Scriptor ſe vocat: coævus hinc Ladislao fuiſſet, cujus auſpiciis anno MLXXXIV, vel præcedente, STEPHANI Regis corpus elevatum, colendumque publice fuit expoſitum. Si coævus erat, abſurde de Ladislao ad Colomannum, ſucceſſorem illius proximum, ſcripſit: " Ladislaus Rex, qui tunc ad reipublicæ gubernacula ſedebat ": abſurdiusque multo de rebus ſua ætate geſtis dixiſſet: " Lapidum acervos effecerunt, qui poſtea longo illic tempore permanſerunt ": paucisque interjectis: " Mira quidem res & noſtris temporibus ſtupenda:" Denique, quam hodie Tranſylvaniam vocamus, veteribus Hungaris, etiam in Latinis Scripturis, dicebatur ERDELY, Andreæ II. temporibus ULTRASILVANIA, Bela demum IV. regnan-

gnante, TRANSILVANIA. Sed Legendarius noſter, TRANSILVANIAM jam vocat. Quarto: Si recentioris ætatis ſcriptor noſter eſt, quod TIMON agnoſcit, pluraque id pronunciata indicare fatetur: atque adeo ſi Colomannus, non ille antiquior Hungariæ, ſed Haliciæ Rex, Belæ IV. germanus, eſt intelligendus, cui Legenda noſtra inſcripta ſit; plus quam duobus ſeculis ab ætate S. STEPHANI diſtabat." Hactenus ille de tempore conſcriptæ Vitæ.

III. Verum rationes ſuas expoſuit Schwartzius ſtylo longe acerbiori, quam ſolidiori, pluraque peccat contra rectam rationem in oppugnando Carthuitio, quam hic videatur peccaſſe in ſcribenda Vita. Vidit ille hallucinationes, monſtra, abſurda; ubi nihil hallucinationis, nihil monſtri, nihil abſurdi. *Epiſcopum* ſe nominat Carthuitius, nec addit, cujus Civitatis; *Regem* vocat Colomannum, nec adjungit cujus regni: ſi id eſt hallucinari, aut monſtra producere, judice Schwartzio; rectius ut judicare diſcat, legat Scriptores præſtantiſſimos, antiquos & neotericos, & cum invenerit, id ipſum a plurimis factitatum, errorem modeſtius corrigat. Nos interim expendamus, an alia ſint meliora. Intelligi non poteſt Colomannus S. Ladislai ſucceſſor, ſi critico noſtro credimus, quia ſic decrepitus Carthuitius debuiſſet coævus eſſe Ladislao. Coævum fuiſſe Ladislao Carthuitium prorſus exiſtimamus. Supponamus etiam eumdem adfuiſſe corporis elevationi ſub Ladislao factæ, quod eſt incertum; quid inde orietur mali? An auctor non niſi abſurde ſcribere potuit, *Ladislaus Rex, qui tunc ad reipublicæ gubernacula ſedebat*, quia Ladislao convixerat? Id ſane mihi minime apparet. Quin potius judicium illius requiro, qui id male additum exiſtimat: neque enim ſolli Colomanno ſcribebat Carthuitius, ſed poſteris etiam, qui Vitam erant lecturi, quique non omnes ſcituri erant, Ladislaum eo tempore regnaſſe. Nihilo plus piaculi in verbis illis, quæ *abſurdius* ſcripta vult Schwartzius: *Lapidum acervos effecerunt: qui poſtea longo illic tempore permanſerunt.* Cur, obſecro, iſtud recte ſcribere non poterat Carthuitius viginti annis poſt rem peractam? An lapides ibi non manſerunt longo tempore, ſi vel ſolo decennio permanſerunt?

IV. Nihil rursum absurdi est in verbis Carthuitii, quæ subjungit: *Mira quidem res, & nostris temporibus stupenda.* Poterat id apte scribere Carthuitius, etiamsi Vitam scripsisset eodem die, quo miraculum fuerat peractum. Equidem non inepte me dicturum existimo, si iisdem fere vocibus Schwartzio respondero: *Mira quidem res, & nostris temporibus stupenda*, virum, qui eruditus videri desiderat, sperare potuisse, se hujusmodi ratiunculis persuasurum Orbi erudito, Vitam S. STEPHANI serius esse conscriptam, quam hactenus passim fuit creditum. Quin imo posteriora illa Carthuitii verba insinuant, miraculum mortui resuscitati, de quo illa pronunciat, ipsius tempore contigisse. Accipe verba ex Vita num. 37. *Mira quidem res & nostris stupenda temporibus, non prius orare mulier desistit, quam filium, quem defunctum collocaverat* (apud sepulchrum Sancti) *viventem accepit.* Non opponit auctor tempus, quo scribebat, tempori; quo factum erat miraculum; sed tempus suum, tempori primævæ Ecclesiæ, quo minus rara erat mortuorum resuscitatio: aitque rem esse, cum per se miram, tum etiam plane stupendam, quod contigisset suo tempore, quo mortuorum resuscitatio erat rarissima. Insinuat igitur Carthuitius miraculum istud, quod factum est post corpus elevatum sub Ladislao, suo tempore contigisse, adeoque ex his verbis recte colligitur, Vitam esse scriptam ad Colomannum Ladislai successorem.

V. Quod demum objicit Schwartzius de Transylvania, quæ veteribus *Erdèly* dicebatur, etiam apud Scriptores Latinos, quæque aliquando *Ultrasilvania* legitur nominata; id solum proferri debuerat, cum saltem speciem aliquam difficultatis habeat, licet difficultas revera non sit magna. In Vita num. 22. sic legitur: *Veredarium quemdam infra diem & noctem ad Albam transsilvanam præcepit festinare.* Verum Surius ubique dictionem immutans, edidit: *ad Albam Transsilvaniæ*, atque illa mutatione occasionem dedit objectioni. Nam Scriptor revera *Transilvaniam* non vocavit; sed *Albam* cognominavit *transsilvanam* ad distinctionem alterius, videli-

licet Albæ Regalis. Itaque, ſi nomen *Tranſilvaniæ* nondum uſitatum erat tempore Colomanni, Carthuitius Albam Juliam cognominare potuit *tranſſilvanam*, quia ſita erat trans ſilvas, quæ ipſi tandem Provinciæ nomen dederunt. Deinde, ſi Scriptor *Tranſilvaniam* revera nominaſſet, ſicut male edidit Surius, ex hac voce colligi non poſſet ipſius ætas poſterior: nam Provincia illa, quæ *Erdély* etiamnum vernacule dicitur, ab aliis Scriptoribus Latinis cœpta eſt dici *Tranſilvania*, ab aliis *Ultraſilvania*. Nomen deductum eſt a denſis ſilvis, quibus cingitur. Quis modo, niſi temere, definiat, a quo Scriptore primo uſurpatum fuerit nomen *Tranſilvania*? Aliquis certo primus fuit. Cur igitur non æque Carthuitius, ac alius quisibet, primum uti potuiſſet ea voce, ſi omnino uſus fuiſſet?

VI. Porro ſicuti allatæ rationes non probant juniorem eſſe Carthuitium, ſic aliæ prorſus perſuadent eumdem ſcripſiſſe ad Colomannum Hungariæ Regem. Primam rationem jam dedi num. IV. Alteram deſumo ex verbis Surii a Schwartzio item adductis, *Rex Ladislaus, qui tunc ad reipublicæ gubernacula ſedebat*, pro quibus legitur in Ms. *Ladislaus, qui tunc rempublicam adminiſtrabat* &c. Addidiſſet haud dubie *Hungarorum*, aut quid ſimile, ſi ſcripſiſſet ad alium Regem, quam Hungarorum. Verum quia Epiſcopus erat Hungariæ, & ad regem Hungariæ ſcribebat, *rempublicam* ſolum vocat, intelligens Hungariam. At ſic apte loqui non poterat ad Colomannum Haliciæ Regem, qui Hungaricam rempublicam non adminiſtrabat. Præterea Colomannus ille, ſeu Dux, ſeu Rex Halicienſis, in Ruſſia Nigra, paucis ſolum annis pacifice regnavit, ita ut veriſimile non ſit, Vitam ad eum fuiſſe conſcriptam, præſertim cum multa contineat, quæ innuunt ſcriptam eſſe in Hungaria; nihil vero habeat, ex quo colligi poſſit, compoſitam eſſe poſt Colomannum Hungariæ Regem: nullam enim memorat Perſonam, quæ vixit poſt Colomannum; nullum enarrat factum, quod contigit poſt ipſum. Verum elevationem corporis ſub Ladislao factam, patrataque eo tempore miracula, ſic refert cum adjunctis variis, ut inde colligi poſſit, vel

rei geſtæ præſentem fuiſſe, vel certe eo tempore vixiſſe Scriptorem. Jam vero Vitam hanc eſſe ſcriptam ante Colomanni Haliciæ Regis tempora, alio argumento ſic oſtendo: Colomannus, Andreæ II. Hungariæ Regis filius, ac deinde Haliciæ Rex, necdum natus erat ineunte ſæculo XIII. Ad hunc igitur ſcribere non potuit Carthuitius, niſi multis annis poſt Canonizationem S. Ladislai, quæ facta eſt anno 1192, ſecundum antiquæ Vitæ Auctorem, vel anno 1198, ſi exactus ſit calculus Bonfinii: videri hæc poſſunt Tomo v. Junii pag. 319. Verumtamen Carthuitius num. 33. præclaro quidem elogio ornat Ladislaum; at *Sanctum* non vocat, nec ullo modo ei attribuit aliquid, quo inſinuet eo tempore fuiſſe Canonizatum, aut cultum ut Sanctum. Præterea S. Henricus Imperator ſolemni Canonizatione Sanctis adſcriptus erat ante medium ſeculi XII. ut apud nos oſtenſum eſt Tom. III. Julii pag. 715. & 716: nec tamen Henricum Sanctitatis titulo laudavit Carthuitius num. 13. ſed ſolum Pietatis. At nec Ladislaum, nec Henricum nominaſſet auctor ſine mentione Sanctitatis, ſi poſt Canonizationem eorum ſcripſiſſet; cum Sanctitatem aliorum omnium, qui ante Colomannum Hungariæ Regem eo donati erant titulo, non reliquerit indictam, ubi de illis meminit: nam aut *Sanctos* vocat, aut *Beatos*, aut quadam circumlocutione Sanctitatem indicat. Manifeſtum igitur id eſt indicium, Carthuitium ſcripſiſſe diu ante Colomannum Haliciæ Regem, nec alium quærendum eſſe Colomannum, cui Vita fuerit inſcripta, quam Colomannum Hungariæ Regem, & S. Ladislai Succeſſorem.

VII. Ex dictis ſtatui debet epocha Vitæ conſcriptæ ſub initium ſeculi XII. cum Colomannus regnum adeptus ſit anno 1095; obierit autem anno 1114, ſi credimus chronotaxi Joannis de Thwrocz, quam hic excutere non eſt neceſſe. Decrepitum ſe dicit Auctor in epiſtola ad Regem, ita ut jam natus eſſe potuerit anno 1038, quo obiit S. STEPHANUS. Suppar igitur fuit Sancto, & multa potuiſſet diſcere de geſtis ipſius ex iis, qui fuerant præſentes, ſi juvenis conſcribendam ſuſcepiſſet hanc Vitam. Joannes Thuroczius

mox

mox laudatus in Chronica Hungarorum cap. 27. verisimiliter Vitam hanc laudat hisce verbis: " Geycha vero, divino præmonitus oraculo, anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo sexagesimo nono, quemadmodum in Legenda sancti STEPHANI Regis scriptum est: genuit Sanctum STEPHANUM Regem." Ranzanus ejusdem meminit, multaque ex ea refert in Epitome rerum Hungaricarum, indice 8. Verum Schwartzius pag. 59. aliam Vitam designatam a Thuroczio dicit, quia *Legenda Carthuitiana Nativitatis annum nullum designat.* Respondeo: Vitam citari a Thuroczio non pro anno natali, quem ipse addidit, & quidem minus recte; sed solum pro Patris nomine, & divino oraculo, quo præmonitum dicit ex Vita Carthuitiana. Monet eodem loco Scriptor ille, se non omnia scripturum, quæ de STEPHANO & Emerico ejus filio in Vitis eorum relata sunt. Verum, *Nos ea*, inquit, *quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sunt, breviter ac summatim scribere intendimus.*

VIII. Porro quamvis de ætate Carthuitii non videatur dubitandum, Vita tamen S. STEPHANI ab eo scripta, non caret erroribus, seu nævis aliquot: atque hi a Surio editore aucti sunt, dum Gisela, Sancti conjux, apud ipsum *filia* vocatur Henrici Imperatoris, cujus filia non fuit, sed soror, sicuti revera nominatur in Ms. & in editione vetustiore. Error item est in anno emortuali, qui tam in Ms., quam apud Surium, dicitur MXXXIV; sed hic etiam error facile irrepere potuit vitio transcribentium, qui non raro numeros corrumpunt. Erratum quoque videtur in nomine Ducis Poloniæ, quem narrat, Coronam Regiam petiisse a Pontifice. Verum errores isti duo posteriores (nam primus certo ejus error non est) tales sunt, ut auctoritatem Actorum non multum minuant, præsertim, cum multa in iis relata ex Scriptoribus synchronis confirmentur, & alia non pauca ex iisdem fiant verisimilia. Hinc mihi non displicet judicium Baileti de hisce Actis: nam in Tabula critica ad 2. Septembris Gallice habet, quæ reddo Latine: " Vita ejus conscripta per Episcopum Hungarum, nomine Carthuitium, & dedicata Regi Colomanno,

no, non eſt immunis ab erroribus. Aliunde tamen ſatis auctoritatis habet, licet auctor abfuerit a tempore Sancti." Recte cetera. At quod ait abfuiſſe a tempore Sancti, nimiam inſinuat diſtantiam, cum tantum ſexaginta, aut ſeptuaginta annis poſt mortem ipſius ſcripſerit. Idem fere fuit aliorum Scriptorum judicium de auctoritate hujus vitæ, & merito.

IX. Schwartzius vero, ut bile ſaltem ſuppleret, quod rationibus deerat, vix idonea reperit verba, quibus ſuum in hanc Vitam odium ſatis declararet. Odio fuiſſe ſcriptori heterodoxo Opuſculum Carthuitii, quo clare patet, qualis fuerit Hungarorum Religio converſionis initio, nequaquam mirari debeo; at vehementer miror petulantem hominis acerbitatem, cum hæc ſcribendi methodus paſſim improbetur hoc tempore. Audiamus tamen, an tam ſolide, quam amare oppugnet Carthuitium: "Quæ autem, *inquit pag.* 58. Legendarii noſtri fides putanda eſt, vani ad nauſeam usque fabulatoris, craſſorumque errorum rei? „Labitur, inquit Timon, in quibusdam, ejus tamen auctoritas non parvi eſt momenti.„ Detur ſane hæc venia permultis aliis, quod lapſus humanos veritati rerum ſubinde admiſceant: ſed ita ſcribentem, ut totum narrationis argumentum, ſit una multiplicium portentorum ſcena, fidem humanam exſuperans, ac nullo penitus coævorum ſuffragio communita, minimus quisque error ſuſpectum facit." Si vanus fabulator, ſi craſſorum errorum reus Carthuitius, ſi relata ab eo humanam fidem ſuperant, nulloque muniuntur coævorum teſtimonio, recte ei omnem auctoritatem abrogabimus. Verum accuſationes iſtas probatas oportuit, cum diſſentiant eruditi.

X. "Duplex, *inquit*, commentorum ipſius nugacium, quibus, quantus quantus eſt, lutulentus fluit, ſpecimen ſupra dedimus; ex quibus cetera, ſibilis ſubinde explodenda, diſcas." Vellem, pro ſibilis, rationes allegaſſet Schwartzius. Nam revera ſibilos potius, quam rationes attulerat ſupra, ubi ſic exclamat: "An igitur in his,

his, quæ omnium cordatorum fidem excedunt, firmus ſatis teſtis? Quanta & qualia ſunt hæc, quod a Rege STEPHANO exſtructum Monachorum Cœnobium Hieroſolymis; duodecim Canonicorum Collegium, domos quoque & hoſpitia, muro circumdata lapideo, peregrinantium Hungarorum cauſa Romæ, inſignis denique operis templum, Conſtantinopoli, condita narrat. Tam memoranda facinora adeone coævis omnibus ignota, & oblivione ſepulta manere potuerunt?" Hæ tres fundationes tam incredibiles ſunt Schwartzio, ut ſolæ allegentur pro exemplo. At oſtendam §. 28. non eſſe incredibiles, ſed prorſus veriſimiles. Quod ait, hæc omnibus coævis ignota fuiſſe, nullius eſt momenti: nam Carthuitius ſuppar eſt, ac primus, qui geſta Sancti STEPHANI uberius conſcripſit. Coævi vero, qui ſeculo XI. brevia ſcripſerunt Chronica, plerasque alias Sancti fundationes ſimiliter omiſerunt, imo & plura alia ipſius geſta, de quibus tamen dubitari nequit. Itaque altum quidem hic clamat Schwartzius, at immerito & ſine ratione; uti magis patebit ex dicendis loco jam indicato.

XI. De erroribus vero nihilo rectius ſubdit iſta: "Duplex item craſſorum errorum exemplum accipe. Silveſtri Pontificis Nomen ignorans, Poloniæ tamen Regis, qui Corona jamjam a Pontifice parata excidit, dum ſcire vult, MIESCAM appellat ante demortuum, nactumque Succeſſorem Boleslaum. Graviore lapſu mortem STEPHANI ad annum MXXXIV. retulit, cum ſcribendus fuiſſet annus MXXXVIII." Erratum in hisce eſſe non negaverim. Verum non tales ſunt hi errores, quibus ignoſci non poſſit: nam ſecundus fortaſſe tranſcribentium potius eſt, quam Auctoris; & uterque talis eſt: ut facile obrepere potuerit Scriptori ſuppari. Alios autem errores aſſignare non potuit, etiamſi & alia carpat, ut errori aut fictioni obnoxia; ſed ea examinabimus commodius ad loca ſingula per decurſum. Tandem Schwartzius criſim ſuam exercet, & conjecturam hujusmodi ſubjicit: "Conjecturam his noſtram, ſalvo aliorum judicio, adjungimus: Octavo: Videri Legendam noſtram circa ſeculi XIV.

tempora, quibus ea Hungaros inter, atque Pontificem Romanum, Controverſia, magnis motibus agitata eſt, ab aliquo impoſtore conſarcinatam, & ad Curiæ Romanæ cauſam accommodatam eſſe." Quam inepta ſit hæc conjectura, facile oſtendi poteſt. At prius audiamus omnem iracundi hominis eloquentiam: "Nam, ut lubens admittam, *inquit*, Scriptorem a Surio, qui eum mutato, ut ipſe de ſe prædicat, ſtilo edidit, ex integro fictum non eſſe, veterem tamen etiam, enmque fide aliqua dignum fore, nec Timon probat, & nos graviſſimis, ut puto, argumentis auctoritatem obſcuri, novitii, inſulſi, atque erronei Legendarii ſatis evertimus. Ceterum, ſi cui Surianam editionem, ad quam Bongarſiana excuſa eſt, vel cum vetuſtiore illa, cujus meminit Schædelius, vel cum Codicibus manuſcriptis, conferre liceret, credo equidem tela eum pleniore manu collecturum, quibus utrumque & Carthuitium & Surium conficat. (conficiat *aut* configat.) Interea, dum id fiat, redeat Epiſcopus noſter Carthuitius ad Legendariorum Subſellia, in Cathedram probæ notæ Scriptorum tum, demum collocetur, cum Legendariorum turba a communi objectione, qua velut ſuperſtitioſi fabulatores, verarumque hiſtoriarum corruptores, vanorum rumuſculorum aucupes, homines obſcuri, creduli, atque infidi, ab emunctioris naris hiſtoricis impeti ſolent ac contemni, liberabuntur." Hactenus Schwartzius, qui tanto hanc Vitam proſequitur odio, ut Præclariſſimos Doctores Eccleſiæ, Græcos pariter ac Latinos, aliosque Scriptores plurimos, ac præſtantiſſimos, qui Sanctorum Vitas conſcripſerunt, fabulatoribus, atque hiſtoriarum corruptoribus imprudens annumeret, ut vel ſic Carthuitium magis deprimat.

XII. Jam vero quam recte ratiocinetur Schwartzius, paucis accipe. Jactat ſe *graviſſimis argumentis* auctoritatem Carthuitii ſatis evertiſſe; ſimul tamen divinat ex antiquiore editione & Ms. *tela* colligi poſſe *pleniore manu*, quibus Carthuitius conficiatur & Surius. Si graviſſimis argumentis rem confecerit, cur alia deſiderat tela? Cur credit ex antiqua editione & Ms. validius confici poſſe Carthuitium,

quam

quam ex editione Surii ? Nullam equidem rationem invenio , niſi dictum Poëtæ : *Quod nimis miſeri volunt , id facile credunt.* Dabo editionem illam cum Ms. collatam ; at nullum inde telum , quod validum ſit , colliget Schwartzius. Ipſe interim , dum *tela* deſiderat *pleniore manu* colligenda , abunde inſinuat , non ignotam ſibi eſſe argumentorum ſuorum infirmitatem, Sane quanto magis ipſius diſputationem perſpicio , tanto minus quidpiam ſolidi in ea reperio , ita ut nihil contineat, præter clamores inconditos. Tres fundationes dicit incredibiles, quia ommiſſæ ſunt a coævis , at iidem alias plerasque Monaſteriorum & Epiſcopatuum Hungariæ fundationes prætermiſerunt , quia breviter tantum attigerunt res Hungaricas potius, quam enarrarunt. Deinde duos aſſignat errores , quos agnoverunt illi ipſi , qui Acta S. STEPHANI vel maxime alias probarunt. Addit a Thuroczio & Ranzano ſeculi xv. Scriptoribus *multa aliter* relata , quam narrata ſint a Carthuitio ; multa quoque ab aliis addita, & contra multa prætermiſſa ex iis , quæ Carthuitius habet. Verum oſtendam , laudatos Scriptores Carthuitio conſentire , eorumque ſilentium huic non adverſari , cum brevitatis cauſa omiſerint , aut breviter perſtrinxerint plurima. Thuroczius cap. 27. remittit ad Vitas S. STEPHANI atque Emerici ejus filii ; ſubjungitque : "Nos ea potius , quæ ab aliis Scriptoribus prætermiſſa ſunt , breviter ac ſummatim ſcribere intendimus." Ranzanus vero brevem rerum Hungaricarum conſcripſit Epitomen , multaque prætermiſit. Horum igitur ſilentium relatis a Carthuitio Fidem nequit detrahere , præſertim cum exigua illorum Scriptorum auctoritas , & Bonfinius prædictis ſynchronus eadem abunde expoſuerit.

XIII. Porro conjectura de ſcripta hac Vita ſeculo xiv, nullam habet ſimilitudinem veri , nulloque nititur fundamento. Veriſimilem non eſſe , patet ex Dedicatione facta Colomanno Regi , qui anno 1095. Coronam adeptus eſt. Antiquiorem longe eſſe Vitam , confirmatur ex aliis , quæ num. 6. diſſeruimus. Controverſia quoque , quæ ſeculo xiv. agitata eſt , & compoſita inter Romanum Pon-

tificem & Principes Hungariæ, nullum prædictæ ſuſpicioni præbet fundamentum. Gentilis Cardinalis, Sedis Apoſtolicæ Legatus, convocatis Regni Comitiis, litem illam cum Hungaris compoſuit. Raynaldus ad annum 1308. num. 22. rem ſic ſummatim exponit: " Cum Legatus ex ſua Concione, Sedi Apoſtolicæ, imponendi Ungaris Regis, jus tribuere viſus eſſet, Proceres publice ſunt profeſſi, non ſentire ipſos Regem a Legato conſtituendum; ſed quem ipſi ex veteri more ſtirpe Regia procreatum Regem agnoviſſent, Pontificiarum eſſe partium confirmandi & inungendi." Hisce autem cum acquieſceret Legatus, Carolus ab omnibus agnitus eſt Rex Hungariæ, prout latius enarratur in inſtrumento hac de re conſcripto, quod ſubjungit Raynaldus. Ex eo aliqua adducam, ubi oſtendam in decurſu Commentarii, Coronam S. STEPHANO miſſam fuiſſe a Summo Pontifice, quod in illo inſtrumento, uti in pluribus aliis aſſeritur. Verum de ea re non diſputabatur in Comitiis, ſed de jure, quod Romana Eccleſia habebat in electione novi Regis, quodque Legatus repetebat ex miſſa olim S. STEPHANO Corona. Miſſam autem fuiſſe Coronam a Pontifice ad S. STEPHANUM, utrimque admittebatur. Itaque, cum de jure Pontificis in electione novi Regis nihil habeatur in Vita, hæc Controverſia nullam præbere potuit occaſionem conſcribendæ huic Vitæ, quæ ſemper agnita fuit pro legitima & minime ſuppoſititia.

§. II.

Judicium de Actis a Carthuitio ſcriptis, & varia illorum Exemplaria: Acta alia incompleta; Scriptores antiquiores, qui de S. STEPHANO egerunt.

XIV. NOn ita contra criminationes Schwartzii defendendam ſuſcepi Vitam S. STEPHANI, ut omnia, quæ ſcripſit Carthuitius, pro certis haberi velim & indubitatis: nam jam inſinuavi, aliquot lauda-

to

to Scriptori obrepiſſe errores, quos per decurſum emendare conabimur. Præter pauculos illos errores, quos dudum agnoverunt Scriptores Catholici, alia quædam in eadem Vita occurrunt, quæ quidem erroris aperti nequeunt convinci, talia tamen ſunt, ut dubia videri debeant, aut minus recte narrata. Sane, cum Carthuitius ſexaginta aut ſeptuaginta annis poſt mortem S. STEPHANI Vitam illius ſcribendam ſuſceperit, atque integro ſeculo, poſt geſta priora, mirum videri non debet, ſi in quibusdam factorum circumſtantiis hallucinatus fuerit; nec facta ipſa negari merito poſſunt, quia illorum adjuncta minus accurate ſunt expoſita: cum enim ad Regem, eoque jubente, ſcriberet de rebus, quarum memoria ſupereſſe poterat ſaltem confuſa; facta ipſa confingere non potuit, niſi & indignationem ejus provocare, & hominum ludibrio ſe voluiſſet exponere. Hinc nequaquam dubitandum videtur, quin bona fide ſcripſerit Carthuitius, præſertim, cum nihil in tota Vita occurrat, ex quo colligi poſſit, eum quidpiam aſſeruiſſe, quod verum eſſe non crederet: quin & exiſtimo, nullum in ea factum narrari, quod vere non contigerit, licet in quibusdam adjunctis fuerit erratum.

XV. Præterea, ſatis doctum ac pium fuiſſe Carthuitium, ipſum ejus Opuſculum oſtendit. Id ſolum dubitari poteſt, an, pro more ſui temporis, non fuerit nimis credulus popularibus traditionibus, & an is, factis diſcutiendis ſufficientem adhibuerit diligentiam & criſim. Hic ſolus defectus cauſam præbere potuit, ut facta quædam aliter narraverit, quam contigerunt, & revelationes quasdam minus certas ſcriptis ſuis inſeruerit; uti & alii fecerunt Scriptores, docti alias & fideles. Porro dubitari non poteſt, quin Carthuitius, cum mandante Rege ſcriberet, varia de geſtis Sancti invenerit monumenta, ex quibus hauſerit pleraque. Inter monumenta quoque ſuſpicor fuiſſe Vitam, de qua mox. Non pauca etiam in juventute ſua diſcere potuit ex ſenibus, qui Sancto convixerant; ſed in iis referendis majus erat errandi periculum. Demum exiſtimo fide optima ſcripſiſſe Carthuitium; at hominem fuiſſe, errori obnoxium.

Hinc ejus dicta admittenda, ubi gravior ratio aut auctoritas non reſiſtit; deferenda vero aut corrigenda, ubi repugnant Scriptores, quibus fides minus abrogari poteſt.

XVI. Opuſculum Carthuitii edidit Surius in Vitis Sanctorum ad xx. Auguſti, ſed ſtylo non parum mutato atque elimato. Hæc editio recuſa eſt inter Scriptores rerum Hungaricarum a pag. 268. Eamdem quoque recudit Joannes Tomcus in Sanctis Illyricanis pag. 201. paucis tamen additis in principio & fine. Scriptores quoque non pauci, qui Carthuitii verba adduxerunt, non alia uſi ſunt editione, quam Suriana, nec aliam videntur cognoviſſe. Verumtamen edita fuit Vita hæc Cracoviæ cum aliis Sanctorum Vitis, ab anno 1511. geminumque iſtius editionis Exemplar mihi ad manum eſt. In hac autem editione ſtylus non fuit mutatus, uti colligere eſt ex collatione cum Ms. exemplari, quod habemus ex Codice Canonicorum Regularium in Corſendone prope Turnhoutum in Brabantia. Codex ille, ut notatum eſt in Apographo, *Secunda Pars diverſarum Legendarum* inſcribitur. Titulus vero hic Vitæ præfigitur: *Vita S. STEPHANI Regis Hungariæ, Auctore Carthuitio Epiſcopo.* Inter Ms. exemplaria & editionem Cracovienſem, nulla notabilis eſt diverſitas, niſi quod præfatio adjuncta ſit in edita Vita, quemadmodum etiam apud Surium, omiſſa vero ſit in Ms. Reliqua paſſim conſonant, ſi excipiamus menda quædam leviora, quibus non caret Manuſcriptum, nec editio ipſa: ſed clarum eſt, menda illa in Manuſcriptum irrepſiſſe negligentia tranſcribentium; prout partim ex ipſo Ms. partim incuria Correctorum quædam ſatis aperta in Vita impreſſa leguntur. Itaque hanc antiquam editionem ſic recudam, ut eam ubique collaturus ſim cum exemplari Ms., & diverſas lectiones annotaturus. Ad editionem Surii item reſpiciam; verum, cum verba ubique mutata ſint, eas ſolum notabo diverſitates, quæ ſunt alicujus momenti.

XVII. Alia quædam S. STEPHANI Vita Ms., ſi tamen Vita vocari debet, Majoribus noſtris transmiſſa eſt ex Codice Mellicenſi,

ſi: *Codex ille grandis, eſt ex membrana, continetque Sanctos a Kalendis Julii ad Kalendas Septembris*, uti invenio notatum. Titulus huic Scripto, quod Anonymi eſt, & ignoti Auctoris, talis præfigitur: *Reſidua de Sancto STEPHANO Rege.* Videntur hæc verba deſignare Vitam aliquam imperfectam, aut appendicem aliquam: & ſane, licet Natales Sancti cum geſtis quibusdam, mors, ſepultura, & ſecuta corporis elevatio referantur ordine ſuo, tam multa tamen omiſſa ſunt geſta, ut Vita quidem vocari poſſit, ſed jejuna admodum & imperfecta. Porro certum videtur, hoc Vitæ compendium viſum eſſe a Carthuitio, cum varia utrobique referantur eodem modo, verbisque iisdem, cumque veriſimile non ſit, Vitam Carthuitianam, ab alterius Auctore viſam, ut mox probabo. Itaque exiſtimo hanc Vitam breviorem primo fuiſſe conſcriptam, at nimis jejunam apparuiſſe, ideoque a Rege Colomanno rogatum Carthuitium, ut eamdem uberius conſcriberet. Ratio hujus conjecturæ eſt, quod in Vita brevieri omiſſa ſint varia facta certiſſima & relatu digna, quæ Scriptor ſaltem breviter retuliſſet, ſi vidiſſet Carthuitii Vitam. Talia ſunt bellum a Conrado Imperatore illatum, Filius Emericus, pleræque fundationes, multaque alia, quorum veritas per decurſum probabitur. Non exiſtimo igitur me operæ pretium facturum, ſi Scriptum hoc ederem: Nam illius Auctor ea ſolum cognoviſſe videtur, quæ ſervata fuerant in hominum memoria, uti ait in præfatione: *Quia, quod a fidelibus auditu didicit, recitat.* Ubi vero habebit aliquid, quo vel Carthuitius illuſtrari poterit, aut facta in Commentario hoc referenda elucidari, illud ex ipſo Ms. Apographo ad locum ſuum transferam.

XVIII. De S. STEPHANO quædam breviter commemorarunt Ditmarus, Hermannus Contractus, Marianus Scotus, Ademarus Chabannenſis, aliique ſeculi XI. Scriptores ſuis locis laudandi. De eodem pari brevitate pauca narrarunt, Sigebertus, atque alii, qui ſeculo XII. & XIII. floruerunt. Verum præter laudatos ante Biographos nullus mihi innotuit, qui ante ſeculum XV. res ejus geſtas

ex

ex profeſſo conſcripſit. Seculum vero xv. tres producit rerum Hungaricarum Scriptores, qui de geſtis S. STEPHANI uberius diſputarunt. Hi ſunt: Antonius Bonfinius, Joannes Thurocius, vel de Thwrocz, & Petrus Ranzanus, qui omnes claruerunt regnante Matthia Corvino ſub finem ſeculi xv. Bonfinius fuſe laudatur apud Davidem Czuittingerum in Specimine Hungariæ litterâtæ pag. 80. & ſequentibus. Dicitur ibi natione Italus, natusque Aſculi in Piceno, ſed verſatus in Aula Matthiæ Regis Hungarorum. Scripſit varia ſtylo ſatis eleganti; at ſolæ huc faciunt Decades rerum Hungaricarum, in quarum Secunda lib. 1. geſta S. STEPHANI fuſe enarravit. Thuroczius vero ſcripſit Chronicam Hungarorum, in qua cap. 57. & ſeqq. breviter ejusdem Sancti præcipua geſta memorat, multa tamen prætermittens, ut jam ante inſinuavi. De hoc Scriptore, qui Hungarus natione fuit, latius agit laudatus Czuittingerus a pag. 392. Ranzanus patria fuit Siculus Panormitanus, atque ex Ordine Prædicatorum, evectus ad Epiſcopatum Lucerinum in regno Neopolitano; ac demum a Ferdinando Rege Neapolitano Orator miſſus ad Matthiam Regem Hungariæ. Scripſit hic Auctor varia, & de S. STEPHANO non pauca narravit in Epitome rerum Hungaricarum, edita inter Scriptores rerum Hungaricarum poſt Chronicam laudati mox Thuroczii. De Ranzano Czuittingerus pag. 311, & fuſius Jacobus Echardus in Bibliotheca Scriptorum Ordinis Prædicatorum Tom. 1. pag. 177.

XIX. Porro ex tribus memoratis Scriptoribus, diligentiſſimus certe fuit Bonfinius, idque indubitanter affirmo, non modo quia duobus aliis plura enarravit, ſed maxime, quia ab eo fere nihil de STEPHANO, aut Filio ejus Emerico relatum reperio, quin id etiam aſſignare poſſim in monumentis antiquioribus. Hinc patet, eum longe abfuiſſe a factis confingendis: attamen non æque alienus fuiſſe videtur a conjecturis; atque ex ea cauſa oritur, ut ſubinde factorum adjuncta ſtylo liberiori fuerit proſecutus, quemadmodum per decurſum oſtendam. Quod ſpectat ad Thuroczium & Ranzanum: fontes, ex quibus hi hauſerunt, non ita ſemper detegere potui: nec

ætas

ætas ipſis multum auctoritatis tribuere poteſt. In Chronotaxi vero omnes illi tres minime ſunt accurati. Hac de cauſa horum Scriptorum aſſerta ſic allegabimus, ut ſimul examinaturi ſimus, quam recte congruant cum antiquioribus monumentis, quamque aliunde certa videantur, aut probabilia. Nam certum eſt, hosce ſubinde a vero aberraſſe; ſed non omnia idcirco repudianda ſunt, cum multa etiam vera narraverint. Præter hos conſulemus etiam Hiſtoricos Bohemos, Polonos, Germanos, aliarumque Nationum vicinarum, uti & varios Neotericos, quos ſuis quoque locis laudabimus.

XX. Præ cæteris vero frequenter memorandum, & non raro refutandum veniet Opuſculum nuperrime editum a Scriptore heterodoxo ſub hoc titulo: *Initia Religionis Chriſtianæ inter Hungaros Eccleſiæ Orientali aſſerta.* Auctor eſt Godefredus Schwartz, qui anno 1740. dictum Opuſculum imprimendum curavit Hallæ in Saxonia. Rationem Inſtituti ſui Cap. 1. reddit hisce verbis: " Cum de initiis Religionis Chriſtianæ inter Hungaros diſſerere nobis ſit conſtitutum, teſtimonia & exempla omnia omittimus, in quibus non obſcure quidem ſinceri cultus Divini veſtigia obvium eſt animadvertere, quæ tamen de Hungaris accipi non poſſunt; verum ad gentes earum Regionum, quas ambitu ſuo Hungaria olim complectebatur, ſunt referenda. Sed nec, quo loco apud Hunnos antiquos, atque Avares, quos Majoribus Hungarorum plerique omnes Noſtratium accenſent, res Chriſtiana ſita fuerit, in præſenti diſpiciemus. Id quidem ad liquidum oſtenditur, Hunnos veteres cœleſtis veritatis luce non prorſus orbos, Avares largo illius jubare fuiſſe perfuſos. Quidquid vero de utrisque ſit, Hungari tamen, cum ſeculo a Chriſto nato IX. in Europa inclaruiſſent, ejusque fines funeſtis paſſim cladibus perculiſſent, Idola & profanos barbarorum ritus coluerunt, a Chriſti, Evangeliique Chriſtiani doctrina longe alieniſſimi.

XXI. " Seculo demum x. atque xi. tota gens, abjecta ſuperſtitione, deſertisque delubris avitis, ad verum DEUM converſa, inque gremium Chriſtianæ Eccleſiæ Divino munere collecta eſt. Et de hoc ſolemni ac publico Hungarorum ad Chriſtum tranſitu agere inſtituimus: non ut longo omnia ordine enarremus, quæ per vices geſta ſunt, donec aſpera gens diſciplinam Chriſtianam patienter ferret: id maximè operam dabimus, ut genuina ejus initia proferamus, eademque Eccleſiæ Orientali adſerta, a dubiis & fabuloſis narrationibus repurgemus." Laudandum ſane eſſet Scriptoris Inſtitutum, ſi ſolo veri ſtudio duceretur Schwartzius, ſi modeſte alios corrigere niteretur, & ſua ſolide probare. Imo, mea quidem ſententia, Opuſculum ejus utiliſſimum eſſet, ſi tot veritates e tenebris eruiſſet, quot errores illi immiſcuit: nam difficulter pagellas aliquot reperire in toto Opuſculo poſſum, quæ erroribus careant, aut certe ineptis ratiociniis. Verum nec ſtudium veritatis, nec modeſtiam ullam in toto Opuſculo invenio, nec novæ veritatis quidquam erutum; ſed multa temere aſſerta, nihil ſolide probatum, niſi pauca quædam, ex aliis Scriptoribus deſumpta. Patebunt hæc ex dicendis, ubi dicta ipſius erunt refutanda. Hæc Lectorem monere volui, quia ex ſola Opuſculi lectione non ita pateſcunt, quam ex collatione cum ipſis monumentis. Nunc cum Hungarorum converſio S. STEPHANI laboribus maxime debeatur, cumque Fides Chriſtiana nec in Hungaria, nec apud Nationem Hungaricam, ſatis firmas unquam radices egerit, ante ipſius tempora; & Fidei in iis Provinciis viciſſitudines, & Hungarorum originem cenſui inveſtigandas, ut ex iis magis pateat, quantam Eccleſiæ utilitatem attulerit Sanctus ſua, ſuorumque converſione.

§. III.

§. III.

De Prædicatione Fidei in hodierna Hungaria, variisque ejus viciſſitudinibus per varias incurſiones Barbarorum, qui eam occuparunt uſque ad Hungarorum adventum.

XXII. NUllum cuiquam ſuboriri poteſt dubium, quin Fides Chriſtiana in Pannonia, vicinisque provinciis, quæ hodiernum Hungariæ Regnum conſtituunt, prædicata fuerit primis Eccleſiæ ſeculis, priusquam Hunni veteres in Daciam, ac Pannoniam ſeſe effunderent, atque illas Provincias occuparent. Hinc varii recenſentur Epiſcopatus antiqui in utraque Pannonia, quorum Metropoles fuere: Sirmium, Urbs Pannoniæ inferioris ad Savum ſita, ſeu in hodierna Sclavonia, exciſa ſeculo V. per Attilam Hunnorum Regem; & Laureacum, ſeu Lauriacum itidem exciſum, quod ſitum erat in Norico Ripenſi, vel in hodierna Auſtria, collocaturque paſſim a Geographis ad Danubium, ubi fluvium Aniſum, vel Anaſum (*Ens*) recipit. Verum Religio Chriſtiana in Pannonia multum paſſa eſt per incurſiones Barbarorum, qui eas Provincias frequenter vaſtarunt, atque occuparunt.

XXIII. Porro, uti variæ Gentes per vices in Pannonia conſederunt, ita nomen Regionis variis vicibus mutatum eſt. Obſervavit eas variationes Marcus Hanſizius Societatis noſtræ in Germania Sacra Tom. 1. easque commemorat pag. 6. breviter in hunc modum: " Pannoniam, ut Gentes innumeræ per vices, Hunni, Gotthi, Gepidæ, Longobardi, & rurſum Hunni, Avares dicti, cum Slavinis; dein Maravi, ac poſtremum Hungari diſcerpſerunt; ita jam HUNNIA, jam AVARIA, aliquando & MARAVIA MAGNA, ac demum HUNGARIA nomen obtinuit. " Non quidem iisdem terminis circumſcribitur Hungaria, quibus olim circumſcripta erat Pannonia, cum nec totam Pannoniam includat eis Danubium, & contra trans Danubium partem Daciæ, & Provinciam

Jazygum Metanaſtarum complectatur; attamen magna Hungariæ pars, olim erat Pannoniæ pars major.

XXIV. Dubitant Eruditi, an Hunni, & Hungari idem ſit Populus, an diverſus. Alii volunt Gentes eſſe diverſas; alii eandem eſſe Gentem, iisdemque majoribus ortam, ſed cujus, variis temporibus, pars Sedibus ſuis egreſſa, novas in Europa habitationes quæſiverit, atque in Pannonia, vicinisque Regionibus conſederit. Origines Hungaricas ſub finem ſeculi præcedentis deſcripſit Franciſcus Foris Otrokoczy, qui Hunnos inter & Hungaros non diſtinguit, ſed triplicem ejusdem Gentis adventum in Pannoniam memorat. Laudatus Scriptor de antiquis Hunnorum Sedibus hæc compendio tradit Cap. 3. num 2.: "Hunni proxime ante ſuum in Europam adventum, Sedes ultra Tanaim, & Mæotidem in Aſiatica Scythia: procul ad receſſus Aquilonares habuere; quibusdam eorum ex adverſo, uſque ad Caucaſum & Caſpium Mare extenſis: ſic tamen, ut tanquam Natio tunc late diffuſa, & populoſiſſima, non paucos ex ſuis fratribus ejusdem propaginis, & linguæ, cis Tanaim etiam haberet in Scythia Europæa." Hæc probabiliter dicuntur: nam Ammianus, aliique Scriptores veteres, quos citat, hisce ſatis conſentiunt.

XXV. Deinde Otrokoczius primam eorundem migrationem, quam ex antiquis Scriptoribus probat, hisce verbis ſubnectit: "Hunni igitur Aſiatici --- priſtinas ſuas Sedes, una cum uxoribus, liberis, & armentis deſerere, melioremque habitandi locum in Europa quærere (illis ſine dubio in patrio ſolo relictis, quibus placuit illic permanere) in animum ſibi induxerunt. Quorum primus hunc in finem motus contigit circa annum Domini CCCLXX." Hinc, ut ſubdit, victis, ſibique additis Alanis vicinis, una cum Budinis, ſeu Sclavis, pulſisque Gothis, aliisque populis interjectis, circa annum 400. Daciam, & Pannoniam penitus occuparunt. Porro quantam hæc irruptio Hunnorum, aliorumque Barbarorum, quos partim Sedibus ſuis Hunni expulerant, partim exemplo excitaverant, Chriſtianæ Fidei cladem attulerit, bre-

vi-

viter declarat S. Hieronymus, in Epitaphio Nepotiani, ſcripto anno 396. in quo habet ſequentia: " Horret animus temporum noſtrorum ruinas perſequi. Viginti, & eo amplius anni ſunt, quod inter Conſtantinopolim, & Alpes Julias quotidie Romanus ſanguis effunditur. Scythiam *(Europæam ad Pontum Euxinum)* Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Theſſalonicam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias, Gotthus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni vaſtant, trahunt, rapiunt. Quot Matronæ, quot Virgines DEI, & ingenua, nobiliaque corpora, his belluis fuere ludibrio? Capti Epiſcopi, interfecti Presbyteri, & diverſorum officia Clericorum. Subverſæ Eccleſiæ, ad Altaria Chriſti, ſtabulati equi, Martyrum effoſſæ Reliquiæ. Ubique luctus, ubique gemitus, & plurima mortis imago. " Ita Hieronymus.

XXVI. Verumtamen non prorſus exſtinctam fuiſſe Religionem Catholicam ſub Hunnorum imperio; ſed potius Hunnos non paucos ad Fidem converſos, aliunde habemus compertum. Docet id ipſe S. Hieronymus in Epiſtola ad Lætam his verbis: " Depoſuit pharetras Armenius, Hunni diſcunt Pſalterium, Scythiæ frigora fervent calore Fidei: Getarum rutilus, & flavus exercitus, Eccleſiarum circumfert tentoria; & ideo forſitan contra nos æqua pugnant acie, quia pari Religione confidunt. " Hæc S. Hieronymus circa annum 398. Oroſius etiam ejuſdem temporis Scriptor Lib. 7. Cap. 41. Hunnorum non paucorum Converſionem inſinuat hoc modo: " Quamquam ſi ob hoc ſolum Barbari Romanis finibus immiſſi forent, quod vulgo per Orientem, & Occidentem Eccleſiæ Chriſti Hunnis, Suevis, Uandalis, & Burgundionibus, diverſisque, & innumeris credentium populis replentur, laudanda, & attollenda DEI miſericordia videretur. " Alia de Hunnorum quorundam Converſione teſtimonia prætermitto.

XXVII. Porro, etiamſi Hunni ingentem terrorem, & vaſtitatem, ſub Attila præſertim Duce, præcipuis Europæ Regnis in-

tulerint, non diuturnum tamen in Pannonia habuerunt imperium: nam mortuo Attila anno 453. ut vult Pagius ex Caſſiodoro, aut anno 454. ut ſcribunt alii, Filii ejus inter ſe digladiantes brevi imperium amiſerunt. Otrokoczius ex variis Scriptoribus rem narrat hoc modo:" Verum paulatim dehinc, ob contentiones, & diviſos Hunnorum animos, Gepidæ, & Gothi in partibus Daciæ, & in Pannonia, partim armis, partim ex favore Romanorum, Superiores ad tempus evaſerunt; ita ut Gepidæ magnam Daciæ partem... pro ſe vendicarent; Gothi autem... Pannoniam occuparent, relictis interim ubique veteribus incolis, imo & Hunnis (ſine dubio) qui ſubditorum inſtar ſeſe Gepidis, & Gothis ſubjicerent. Hunni autem militiæ, & armis addicti, partim Romanis ſe Græcis adjunxerunt, & quidem multi; partim in Scythiam minorem (ſitam nempe inter Boryſthenem, & Tauricam Cherſoneſum) partim etiam, aliqui eorum... uſque ad initiales oras Scythiæ Aſiaticæ in ulteriorem Mæotidis ripam ſunt reverſi... partim in Illyricum ſe contulerunt; partim etiam manſerunt in ipſa parte Hungariæ Meridionali, in Dacia Ripenſi, ut loquitur Jornandes; qui... fatetur Hernacum, juniorem Attilæ filium cum ſuis in extremo minoris Scythiæ, Sedes delegiſſe; Emnedzur autem, & Ultzindur Conſanguineos ejus in Dacia, Ripenſi, *videlicet* juxta Temeſum, & Danubium, *ubi hodiernus Comitatus Temeſvarienſis*, uſque ad Valachiam, *& quidem ab anno 471. ſub Ducibus Nationis Bulgaricæ, ut adjungit.*".

XXVIII. Minus turbatæ, ſed non multo feliciores fuerunt res Chriſtianorum ſub Gothis in Pannonia, & Gepidis in Dacia; nam populi illi Ariana hæreſi erant infecti, ſic tamen, ut non videantur perſecuti eſſe Catholicos. Verum qualiscumque illa quies, non fuit admodum diuturna: nam Longobardi circa annum 527. ut habet Pagius, ingreſſi ſunt Pannoniam, eamque tenuerunt annis quadraginta duobus, teſte Paulo Diacono de geſtis Longobardorum Lib. 2. Cap. 7. Cum autem Longobardi Pagani eſſent, dubitari non poteſt, quin Chriſtiana Religio multum ſit paſſa, ipſis ibidem imperium tenentibus.

Porro

Porro dum Longobardi reſidebant in Pannonia, ingens rurſum Hunnorum, qui ſe *Avaros* vocarunt, multitudo ex Scythia Aſiatica Daciam verſus progreſſa eſt. Docet hæc Evagrius Lib. 5. cap. 1. his verbis: " Sunt autem Abari Scytharum Gens in plauſtris degentium, qui campos ultra Caucaſum ſitos incolebant. Hi cum a Turcis finitimis ſuis gravi detrimento affecti eſſent, relictis Sedibus ſuis, univerſi cum uxoribus, ac liberis ad Bosphorum venerunt. Deinde relictis littoribus Euxini Ponti, ubi multæ quidem barbaræ habitant Gentes, ... ulterius progreſſi ſunt cum omnibus Barbaris, qui in itinere occurrerunt, depugnantes. Tandem vero, cum ad ripas Danubii perveniſſent, Legatos ad Juſtinum (Juniorem) miſerunt." Theophylactus Simocatta Lib. 7. Cap. 8. hanc Avarorum migrationem ſub Juſtiniano contigiſſe docet, aſſeritque, non veros fuiſſe Avaros, ſed nomen illud fraudulenter ab ipſis aſſumptum. Porro hosce *Abaros*, vel *Avaros*, quos multi Scriptores revera *Hunnos*, vel *Chunos* nominarunt, eamdem eſſe Nationem cum antiquis Hunnis, paſſim cenſent Eruditi, multisque probat Otrokoczius Cap. 5. ubi & varia Hunnorum nomina recenſet.

XXIX. Hi autem Hunno-Avari, quibus non pauci ex prioribus Hunnis ſe adjunxerant, Pannoniam facile occuparunt, cedentibus Longobardis, qui properabant in Italiam. Audi Paulum Diaconum Lib. 2. Cap. 7.: " Tunc Alboin (*Longobardorum Rex*) Sedes proprias, hoc eſt, Pannoniam, amicis ſuis Hunnis contribuit, eo ſcilicet ordine, ut ſi quo tempore Longobardis neceſſe eſſet reverti, ſua rurſus arva repeterent." Hanc migrationem Longobardorum in Italiam, ubi ſtabiles ſibi Sedes fixerunt, contigiſſe ait, *Cum jam a Domini Incarnatione anni quingenti ſexaginta octo eſſent evoluti*, nec opus eſt ad propoſitum noſtrum hanc Epocham ſtudioſius diſcutere. Hunni deinde longo tempore rerum potiti ſunt in Pannonia, & vicinis quibusdam Regionibus, multaque cum vicinis ſuis bella geſſerunt, Victores plerumque, & Gentiles uſque

ad

ad imperium Caroli Magni, qui & Hunnos domuit, & Fidem Chriſtianam apud populum ſibi ſubjectum prædicandam curavit.

XXX. Hunni Carolum Magnum anno 788. ut ibidem narrat Pagius Num. 7. priores laceſſerant, exercitum ducendo in Bavariam contra Francos, atque alium in ditionem Forojulienſem; ſed victi retrocedere coacti ſunt. Vicem retulit Carolus anno 791. invadendo hodiernam Auſtriam, quam poſſidebant uſque ad Aniſum flumen, quemadmodum oſtendit ex Eginhardo Pagius ad annum 791. Num. 3. Finem belli Hunnici Pagius affigit anno 799. Illud bellum Eginhardus in Vita Caroli deſcripſit hoc modo: " Maximum omnium, quæ ab illo *(Carolo)* geſta ſunt, bellorum, præter Saxonicum, huic bello ſucceſſit, illud videlicet, quod contra Avares, ſive Hunnos ſuſceptum eſt: quod ille & animoſius quam cetera, & longe majori apparatu adminiſtravit. Unam tamen per ſe in Pannoniam (nam hanc Provinciam ea Gens tunc incolebat) expeditionem fecit; ceteras filio ſuo Pippino, ac Præfectis Provinciarum, Comitibus etiam atque Legatis perficiendas commiſit. Quod cum ab his ſtrenuiſſime fuiſſet adminiſtratum, octavo tandem anno completum eſt. Quot prælia in eo geſta, quantum ſanguinis effuſum ſit, teſtatur vacua omni habitatore Pannonia, & locus, in quo Regia Cagani (i. e. Hunnorum Regis) erat, ita deſertus, ut ne veſtigium quidem in eo humanæ habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunnorum Nobilitas periit, tota gloria decidit, omnis pecunia, & congeſti ex longo tempore theſauri direpti ſunt *&c.*"

XXXI. Clades Hunnorum reliquiis eorumdem ſaluti fuit, cum non pauci videantur Fidem Chriſtianam ſuſcepiſſe: neque enim omnis Natio ſic deleta eſt, ut non ſuperfuerint aliqui, quos Fidei Chriſtiana inſtituendos curavit Carolus. Alcuinus Epiſtola 7. ad Carolum ei de ſubjectione, & converſione Hunnorum gratulatur his verbis: " Tuam tamen, ô veritatis, & ſalutis multorum Amator, optimam voluntatem majore gloria, & laude Chriſto remunerare placuit.

cuit. Gentes, populosque Hunnorum, antiqua feritate, & fortitudine formidabiles, tuis ſuo honore militantibus ſubdidit Sceptris; prævenienteque gratia colla diu ſuperbiſſima ſacræ Fidei jugo devinxit, & cœcis ab antiquo tempore mentibus, lumen veritatis infudit." Docet deinde, quo modo populus recenter converſus Fidei principiis ſit erudiendus. Plura de Hunnorum Converſione, quæ Arnoni Salisburgenſi Archi-Epiſcopo commiſſa eſt, refert, Joannes Georgius ab Eckhart rerum Francicarum Lib. 25. Num. 90. Laudatus Scriptor Lib. 27. Num. 28. hæc ad propoſitum noſtrum memorat: "Reverſum Imperatorem *(anno 805.)* Aquisgrani, omnium Annalium conſenſu, Caganus, ſive Hunnorum Princeps, nomine Theodorus, Chriſtianorum Sacris addictus adiit, petiitque locum ſibi ad incolendum dari inter Sabariam, & Carnuntum, quia propter Slavorum infeſtationem illi cum ſuis, in priſtinis ſedibus, tuto commorari non amplius liceret. Precibus ejus Imperator annuit, & muneratum dimiſit. Theodorus vero Rex ad ſuos delatus deceſſit. Unde novus Caganus quemdam ex Optimatibus ſuis ablegavit, qui peteret, ut ſibi antiquus ille honor, quem Cagani apud Hunnos habere conſueverant, reſtitueretur. Aſſenſus eſt Imperator, & ſummam totius Regni, juxta priſcum eorum ritum Caganum habere præcepit." Sabaria, & Carnuntum oppida fuere Pannoniæ ab antiquis Geographis memorata. Manſerunt igitur Hunni in Pannonia, ſed Imperatori ſubjecti, & Chriſtianis Sacris addicti. Hinc multæ in Pannonia, ſeu hodierna Hungaria erectæ Eccleſiæ.

XXXII. Deinde vero Slavi maximam illarum Regionum partem occuparunt, magnamque vocarunt Moraviam. Attamen inſtaurata utcumque Religio Chriſtiana perduraſſe videtur uſque ad Hungarorum adventum, ſeu uſque ad annum 889. quo paſſim collocatur ingreſſus Hungarorum, qui omnem Chriſtianæ Religionis cultum prorſus eliminarunt. Annaliſta Metenſis apud Cehſnium Tom. 3. pag. 324. de eorum adventu ſic ſcribit: " Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXIX. Gens Hungarorum ferociſſima, & omni bellua crudelior,

retro ante ſeculis ideo inaudita, quia nec nominata, a Scythicis Regnis, & a paludibus, quas Tanais ſua refuſione in immenſa porrigit, egreſſa eſt." *Deſcriptisque Gentibus Scyticis, ſic proſequitur:* "Ex ſupradictis igitur locis Gens memorata a finitimis ſibi populis, qui Pecinaci (aliis Patzinacitæ) vocantur, a propriis Sedibus expulſa eſt, eo quod numero & virtute præſtarent, & gentilitate, ut præmiſimus, rus, exuberante multitudine, non ſufficeret ad habitandum. Horum itaque violentia effugati, ad exquirendas, quas poſſent incolere terras, ſedesque ſtatuere, valedicentes Patriæ, iter arripiunt. Et primo quidem Pannoniorum, & Avarum ſolitudines pererrantes, venatu, ac piſcatione victum cottidianum quæritant. Deinde Carantanorum, Marahenſium, ac Bulgarorum fines crebris impulſionum infeſtationibus irrumpunt; perpaucos gladio, multa millia ſagittis interimuut &c." In Chronico, ſeculo XIII. ſcripto, apud Menkenium Tom. I. Rerum Germanicarum pag. XI. eorundem adventus ſic memoratur: "His diebus Gens Ungarorum ex Sicia (*Scythia*) ingreſſa in Pannoniam primitus venit, & ejectis inde Avaribus perpetualiter uſque hodie permanſit." Hisce alii hodie paſſim conſentiunt.

XXXIII. Opera Hungarorum anno 893. uſus eſt Arnulphus Germaniæ Rex contra Zwendebaldum Moraviæ Regem, quemadmodum varii tradunt Hiſtorici, qui ideo invecti ſunt in Arnulphum, quod ſic ipſis viam aperuiſſet ad invadendas Regiones vicinas, uti deinde fecerunt Hungari, qui non modo vicinas Provincias, verum etiam Italiam, Germaniam, ac Galliam ingenti terrore, ac vaſtitate affecerunt. Cæterum tres diverſas Hunnorum, aut Hungarorum in hodiernam Hungariam irruptiones oſtendere volui, quia Hiſtorici Ungari eas olim non recte videntur diſtinxiſſe. Nam Bonfinius, Turoczius, aliique ipſos ſecuti, duas tantum Hunnorum migrationes recenſent, & ſecundam contigiſſe ajunt anno 744. Verum Epocha illa, ut a vera longiſſime abeſt, ſic cum dictis eorum non congruit: nam omnia, quæ de geſtis eorum poſt ingreſſum narrant, ad finem ſeculi IX.; vel ad ſeculum X. ſunt referenda, uti alii jam oſtenderunt.

runt. Præterea quatuor tantum Duces ante S. STEPHANUM numerant, quemadmodum in Sancti Genealogia oſtendam. At illæ quatuor generationes non recte deducunt ab anno 744. uſque ad annum Natalem S. STEPHANI, quem credunt annum 969. quemque nos circa annum 984. ſtatuemus. At quatuor generationes recte ab anno 889. uſque ad annum aſſignatum deducere poſſunt. Volui autem eodem opere utcunque exhibere viciſſitudines Religionis Chriſtianæ in hodierna Hungaria, ut ſic magis innoteſcat, quam miſer ejus fuerit ſtatus. Nunc etiam inveſtigare lubet, an Hunni, Hunno-Avares, & Hungari ex eadem Regione, & Gente ortum duxerint.

§. IV.

An iidem ſint Hunni ac Hungari? varia eorundem olim Nomina.

XXXIV. PRimo certum eſt, antiquos Hunnos, qui ſub Attila maxime inclaruerunt ſeculo V. non manſiſſe in Pannonia uſque ad tempora S. STEPHANI, paucis forſan exceptis, qui in parte Tranſilvaniæ dicuntur permanſiſſe, & ſe *Siculos* nominarunt. Hi certe Siculi ſe illorum poſteros gloriantur. Hinc etiam dicendum videtur, hodiernos Hungaros, ſaltem pro majori parte, illorum Hunnorum non eſſe poſteros, ſed, ſi ejusdem cum illis ſint Gentis, poſteros eſſe illorum Hunnorum, qui in Scythia remanſerant, cum primi illi in Europam diſceſſerunt, aut illorum, qui eo deinde redierunt. Secundo certum apparet, Hunnos, qui *Avari* ab aliis fuere nominati, quique poſt diuturnum imperium a Carolo Magno fere fuerunt exciſi, partim fuiſſe poſteros primorum Hunnorum, partim poſteros illorum, quos *Var & Chuni* nominatos fuiſſe ait Simocatta, antequam Scythia exirent. Id ergo ſolum inveſtigandum eſt, an eadem fuerit Gens Aſiatica, a qua primo exiit Colonia Hunnorum, ſecundo Hunno-Avarorum, ac demum tertio Hungarorum, qui nomen ſuum Hungariæ impoſuerunt, eamque ad noſtra uſque uſque tempora poſſederunt.

XXXV. Joannes Georgius Eccardus rerum Francicarum Lib. 31. num. 82. oſtendere nititur: Hungaros Gente diverſos eſſe, ab antiquis Hunnis, quos Slavicæ, vel Sarmaticæ Nationis fuiſſe exiſtimat. Lubet Virum eruditum audire diſſerentem, ut controverſia magis elucidetur: " Varia, *inquit*, de Hungaroum origine ſententia eſt. Bonfinius, & cæteri Scriptores Hungarici eos cum Hunnis confundunt, cum tamen diverſi admodum generis fuerint. Hunni Slavicæ, vel Sarmaticæ Nationis populi erant, Slavonicaque lingua utebantur. Priſcus, teſtis omni exceptione major eſt, qui Legatus Imperatoris Attilam, ejusque aulam vidit, & teſtatur in ea duas tantum linguas uſitatas fuiſſe, Gothicam, & Hunnicam. Gothica eſt Germanica. Hunnica autem, niſi fuiſſet Slavonica, vel Sarmatica, debuiſſet etiam tertia illic uſurpari, cum Attila inter medias Gentes Slavonicas tunc verſaretur." Vellem oſtendiſſet Eccardus, quo modo inter Gentes Slavonicas habitaret Attila: non enim video Sclavos eo uſque jam tunc progreſſos fuiſſe, ut Pannoniam undique fere cingerent, quemadmodum poſtea fecerunt, quando in Illyricum, Moraviam, Bohemiam, atque in partem Pannoniæ, quæ hodie *Sclavonia* dicitur, ſeſe effuderunt. Ipſe Eccardus de Origine Sclavorum, & migrationibus agens Lib. XI. num. XI. primos Slavorum verſus Danubium motus contigiſſe putat eo fere tempore, quo Gothi Italiam occuparunt, id eſt, ſub finem ſeculi V. quando Attila dudum erat defunctus. Itaque primum illud argumentum nullo modo probat linguam Slavonicam uſitatam fuiſſe in aula Attilæ; & ne quidem illud evinceret, etiamſi Slavi undique in vicinia Hungariæ tunc habitaſſent; nam & Græcis, & Latinis vicinus fuit Attila, nec tamen eorum lingua in aula ipſius fuit uſitata. Alia argumenta mox ſubdit Eccardus in hunc modum: " Ipſum nomen Hunnorum, ſive Conorum lingua Slavonica ſignificat Equites, eosque ſemper in equis egiſſe, non minus ac Tartaros, eorum ſucceſſores, ex veterum relationibus conſtat. Jornandes inferias Attilæ datas deſcribens, ingentis Strawæ, id eſt, commeſſationis meminit. *Strava* autem Slavonicis gentibus adhuc conſumptionem, & convivium deſignat; ubi Germanis *zehren*

eſt

eſt conſumere, edere, & bibere, & *zehrung* conſumptio, convivium &c." Quod ſpectat ad vocem *ſtrawa*, illa non exponitur de convivio, in annotatis ad Jornandem recuſum, inter Scriptores Italiæ Tom. 1. pag. 216. nec dicitur vox Slavonica, ſed Gothica, eaque ſignificationis incertæ. Verum etſi vera eſſent, quæ hic dicuntur de ſignificatione vocum *Hunnorum*, & *Strava*, quod peritis linguæ Slavonicæ dijudicandum relinquo, nihil tamen ex hiſce apte concludi poteſt, cum quod antiqua idiomata pleraque vehementer ſint mutata, tum quod aliquæ voces utrique Genti potuerint poſtea eſſe communes, quas altera ab altera acceperit, ex mutuo commercio. Sic Hiſpani non paucas habent voces Arabicas a Mauris mutuatas; nos Belgæ multas habemus, a Gallis, & Latinis acceptas, etiamſi lingua Hiſpanica toto cœlo differat ab Arabica; nec minus Belgica a Gallica, & Latina. Idem obſervari poteſt in linguis aliis. Hæ igitur obſervationes non magis probant, linguam Slavonicam uſitatam fuiſſe antiquis Hunnis, quam id evincit præcedens argumentum; atque ideo vim nullam habere poſſunt, quæ de lingua Hungarorum ſubdit Eccardus.

XXXVI. "Hungaros vero, *inquit*, Dialecto uti, quæ cum una lingua Finnica convenit, Comenius primum obſervavit. Martinus Fogelius, Philoſophus & Medicus olim Hamburgenſis, inde occaſionem ſumpſit, plurima vocabula Finnica, & Hungarica conferendi, & utrorumque convenientiam oſtendendi libello, qui in Bibliotheca Regia Hanoveræ adhuc manuſcriptus latet. Ego ipſe ſummo ſtudio cum Hungarica lingua contuli Dialectos varias, Finnicam, Eſtonicam, Livonicam, Lappicam, Samoiedicam, & Oſtiacicam; invenique ubique harmoniam communem. Cum denique legiſſem in relatione, quam de itinere ſuo Perſico Fabritius, Sueciæ olim Regis ad Perſas Legatus, conſcribi fecerat, non procul a Volga fluvio, jam ad Caſpium æquor accedente, Nationem inventam eſſe, quæ communia cum Finnis nomina numeralia haberet, & a Finno intelligi poſſet: in eam deveni opinionem, omnem Europæ, & Aſiæ Septentrionem a

Gente olim inhabitatam esse, quæ cum Finica una, aut certe cognata fuerit. Nomina fluviorum, quæ ex Finnica lingua pleraque exponi poterant, me in conjectura hac mea multum confirmarunt. Quæ hic disputat Eccardus de harmonia communi inter linguam Hungaricam, & Finnicam, periti utriusque linguæ forsan non approbabunt, nec communem illam harmoniam invenient. Ego certe conferendo Orationem Dominicam in utraque lingua, nullam inveni utriusque similitudinem. Verum, etiamsi tanta revera esset similitudo linguæ Hungaricæ, & Finnicæ, quantam se reperisse dicit Eccardus, nihil hæc similitudo evinceret, ut jam monui: cum probatum non fuerit, antiquos Hunnos alia lingua usos fuisse, quam utuntur hodierni Hungari.

XXXVII. Ab his argumentis, quæ ad propositum videntur fere inutilia, ad alia transit Eccardus his verbis: " Jornandes rerum Getic. Cap. V. Hunnos ac Hungaris (*lege* Hungaros, *aut* ab Hungaris) distinguit, hosque, quos HUNUGAROS vocat, supra Chersonesum Tauricam, Septentrionem versus, suo tempore habitasse prodit, atque ab ipsis pellium murinarum commercium venire dicit: unde Siberiæ proximos fuisse conjicias." Geographus Ravennas Lib. IV. Cap. 2. " Item, *ait*, juxta mare Ponticum Patria, quæ dicitur " Onogaria (Onogoria) quam subtilius Libavius Philosophus vicinam " paludis Mæotidis summitatis esse decernit, asserens multitudinem " ex vicinantium locorum habere, sed, ut barbarus mos est, insulæ eos perfruere." Hæc Jornandis, & Ravennatis verba si conferas invicem, elucet, eos mare Ponticum, sive paludem Mæoticam cum mari Caspio confudisse, atque ad mare Ponticum collocasse Hungaros, qui ad Caspium habitarunt. Rubruckius certe, a Ludovico Sancto Galliæ Rege ad Tartaros missus, didicit ibi antiquam Hungariam, tunc PASCATIR dictam, quæ hodie BASKIRIÆ nomine venit, & trans Volgam supra Caspium mare usque ad Siberiam extensa jacet. A Volga paulatim Tanai appropinquarunt, eoque superato, Tartariam minorem implerunt." Hactenus Eccardus, cujus dicta expendam.

XXXVIII.

XXXVIII. Primo Jornandes laudatus Cap. 5. non diſtinguit Hunnos ab Hungaris, ut clare oſtendam: Si igitur Hungari iidem ſint cum Hunugaris, iidem quoque ſunt cum Hunnis. Deſcripſerat Jornandes ibidem partem Scythiæ Occidentalem a Danubio uſque ad Pontum Euxinum, ſupra quem deinde Bulgaros locat, ac poſt Bulgaros pergit ad Hunnos his verbis: " Hinc jam Hunni, quaſi fortiſſimarum Gentium fœcundiſſimus ceſpes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alii Aulziagri, alii Avari nuncupantur (*alia lectio habet*, alii Altziagri, alii Faviri nuncupantur) qui tamen Sedes habent diverſas. Juxta Cherſonem Aulziagri, quo Aſiæ bona avidus Mercator importat, qui æſtate campos pervagantur effuſos, Sedes habentes, prout armentorum invitaverint pabula, hyeme ſupra mare Ponticum ſe referentes. Hunugari autem hinc ſunt noti, quia ab ipſis pellium murinarum venit commercium, quos (*Hunugaros*) tantorum Virorum (*Gothorum, de quibus mox pergit*) formidavit audacia. " Ita Jornandes apud Muratorium Tom. 1. Scriptorum Italiæ pag. 194.; nec plura ibidem de Hunnis, aut Hungaris. Jam vero Hungaros ibidem non diſtingui ab Hunnis, breviter oſtendo. Recenſet ibi Jornandes varias Gentes Scythicas, ac earum Sedes aſſignat; at nullam aſſignat Hungaris, ſi illi ab Hunnis ſint diverſi. Secundo poſtrema verba, *quos tantorum Virorum formidavit audacia*, quæ referenda ſunt ad Hungaros, clare inſinuant, eosdem illos eſſe cum Hunnis, quorum metu Sedes ſuas mutarunt Gothi. Hunc Gothorum timorem refert ipſe Jornandes Cap. 25. ubi, poſt relatos Cap. 24. Hunnorum primos motus, & victorias de Oſtrogothis, ſic ſubjungit: " Veſegothæ, id eſt, alii eorum (*Oſtrogothorum*) ſocii, & occidui ſoli cultores, metu parentum exterriti, quidnam de ſe propter Gentem Hunnorum deliberarent, ambigebant; diuque cogitantes, tandem communi placito Legatos ad Romaniam direxere ad Valentem Imperatorem..., ut partem Thraciæ, ſive Mœſiæ illis traret ad colendum, ejus legibus viverent, ejusque imperiis ſubderentur. " Id revera factum eſt, annuente Valente. Hungaros igitur, quos Gothi timuerunt, eosdem cum Hunnis facit Jornandes.

XXXIX.

XXXIX. Geographus Ravennas afferit, Onogoriam esse juxta mare Ponticum, aut potius ex Libanio vicinam esse summitati Mæotidis. Eodem fere loco Hunnos cum aliis collocavit Jornandes; at non erant angustis terminis circumscripti. Itaque, si ex Onogaria illa venerunt Hungari, haud dubie fuerint ex Gente Hunniaca. Vidit Eccardus Scriptores illos sibi esse contrarios, si revera circa mare Ponticum habitaverint Hungari; ideoque eos longius in Orientem amandare cupit, dicitque Pontum Euxinum cum mari Caspio fuisse confusum. Verum id nullo modo verisimile est, nec consequitur ex dictis Rubruckii, qui Hunnos, & Hungaros ex eadem Regione *Pascatir* ortos voluit. Quippe, uti Gens Hunnorum latissime extensa fuit, poterat ab utraque Volgæ parte habitare, Sedesque inter Volgam, & Tanaim habere. Si autem *a Volga paulatim Tanai appropinquarunt*, ut vult ipse Eccardus, non video, cur Jornandes, & Ravennas eos male collocent supra Pontum Euxinum, aut circa lacum Mæotidem. Annales Metenses hisce consonant: nam habent, Hungaros egressos esse *a Scythicis Regnis, & a paludibus, quas Tanais sua refusione in immensum porrigit* Itaque Scriptores de Hunnorum, & Hungarorum antiquis Sedibus eodem fere modo loquuntur; utrosque alii magis, alii minus ad Septentrionem, & Orientem removent. Nullum igitur argumentum Eccardi obstare video, quo minus Hunnos, & Hungaros ejusdem Scythicæ Gentis colonias existimem, uti latissime ostendere conatus est Otrokoczius.

XL. Non omnia quidem Otrokoczii asserta mihi probantur, nec omnia ejus argumenta huc adducenda censeo; attamen ejus opinio mihi ob varias rationes sic probatur, ut omnino existimem, Hunnos, & Hungaros eandem esse Gentem, aut certe Hungaros Hunnicæ Gentis partem esse, seu Coloniam a reliquis Hunnis egressam. Ratio prima est, quia tum Hunni antiquiores, tum recentiores Hungari ex eisdem fere Scythiæ Regionibus venerunt ad Danubium. Hunnos ex Regionibus trans Tanaim, & paludem Mæoticam venisse testantur Scriptores eorum motibus contemporanei. Ammianus lib. 31.

Cap.

Cap. 2. ſic habet: " Hunnorum Gens monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. *Conſentit S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ ſic ſcribens :* "Ecce ſubito diſcurrentibus nunciis, Oriens totus intremuit, ab ultima Mæotide inter glacialem Tanain, & Maſſagetarum immanes populos, ubi Caucaſi rupibus feras Gentes Alexandri clauſtra cohibent, erupiſſe Hunnorum examina, quæ pernicibus equis huc illucque volitantia, cædis pariter, ac terroris cuncta complerent. " Plures poſſent adjungi, ſed hi duo mihi ſufficiunt. Rhegino Abbas Prumienſis, cum citatis ante Annalibus Metenſibus, ex eadem Regione veniſſe Hungaros teſtatur in Chronico ad annum 889. his verbis: " Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXIX. Gens Hungarorum ferociſſima, & omni bellua crudelior, retro ante ſeculis ideo inaudita, quia nec nominata, a Scythicis Regnis, & a paludibus, quas Tanais ſua refuſione in immenſum porrigit, egreſſa eſt. ". Ex hisce liquet, eandem Scythiæ Regionem inhabitatam fuiſſe ab Hunnis, & Hungaris, priusquam migrarent in Pannoniam.

XLI. Una tamen in hisce Rheginonis verbis occurrit difficultas, nimirum, cur dicat, Hungaros ante ignotos fuiſſe: nam cum Hunnos non ignoraverit, videtur exiſtimare, Hungaros ab illis fuiſſe diſtinctos. Certe eo argumento utitur Schönlebenius in Annalibus Carnioliæ ad annum 889., ubi recitatis verbis hanc interponit obſervationem: *Si non nominata, vel audita prioribus ſeculis* (Gens Hungarorum) *igitur ab Hunnorum Gente diverſa.* Reſpondeo, Hunnos, qui in Europam tranſierant, non fuiſſe ignotos Latinis Scriptoribus; at eosdem ignorare potuiſſe, tantam eorum multitudinem etiam tum ſupereſſe in Aſia, ideoque ſcribere potuiſſe Rheginonem, Hungaros ante nec auditos, nec nominatos; etiamſi poſt adventum Hungarorum revera credidiſſet, eos Gentem eſſe Hunnicam. Sic Luitprandus in Hiſtoria Lib. 1. Cap. 2. de Hungaris ſcribit: *Hungarorum Gens, cujus omnes pene Nationes expertæ ſunt ſævitiam, ... nobis omnibus tunc temporis habebatur ignota.* Erat itaque ignota ante

adventum Gens Hungarorum, ſeu pars illa Hunnorum, quæ antiquas Sedes necdum relinquerat, ignotaque fuerit multis ſeculis in Europa, aut certe Latinis plerisque. At inde non conſequitur, Gentem illam ortam non eſſe ex Hunnis antiquis. Poterant quidem in ea opinione eſſe Rhegino, aliique iſtius temporis Scriptores, quia mores Hungarorum multum diverſi erant a moribus Hunnorum illorum, qui in Pannonia, & Dacia remanſerant, moresque alios, ac mitiorem agendi rationem paullatim aſſumpſerant; at, ſi revera id illi opinati ſint, quod mihi incertum apparet, eorum auctoritas prævalere non debet rationibus variis, quæ perſuadent eandem eſſe Gentem.

XLII. Altera ratio petitur ex moribus Hunnorum antiquorum, & primorum Hungarorum: nam hi ſimiles admodum repræſentantur a Scriptoribus coævis. Ammianus loco indicato Hunnos non modo ut vagos deſcribit, ſed etiam ut ædificiis prorſus carentes; vagi item apud Rheginonem deſcribuntur Scythæ, ex quibus Hungaros profectos dicit. Deinde utrique pellibus veſtiti dicuntur; utrique idem fere victus attribuitur, utrisque perpetuus equorum uſus eademque pugnandi ratio. Demum tanta eſt ſimilitudo inter ea, quæ Ammianus de Hunnorum, & Rhegino de Hungarorum moribus referunt, ut facile eandem Gentem agnoſcas. Verum malim hæc apud ipſos legi, quam hic repetere ſine neceſſitate, præſertim cum Hungari cum fide Chriſtiana, alios ſimul aſſumpſerint mores. Tertia ratio e nomine ipſo deſummi poteſt, eoque argumento maxime utitur Otrokoczius, qui in origines omnium nominum inquirit, an ſatis feliciter judicent alii. Nobis non eſt neceſſe Etymologiam nominum *Hunni* vel *Huni*, & *Chuni* ex radicibus Hebraicis incerto ratiocinio inveſtigare, ut appareat, vocem *Hungari* ab iis levi mutatione ortam eſſe, namque id vocum illarum ſimilitudo ipſa innuit. Præterea jam ante Hunni varia habebant nomina, quibus apud antiquos appellabantur Scriptores, atque aliqua magis vicina erant hodierno Hungarorum, quam antiquo Hunnorum nomini. Sic *Hungari* ſemel vocantur apud Jornandem, qui alias ſæpius *Hunnos* vocat: *Onogori*

eo-

eorum Regio dicitur ab Anonymo Ravennate, ſeculi VII. Scriptore: *Unuguros* inter Hunnos recenſet Simocatta Lib. 7. Cap. 8. Aliis quoque vicinis nominibus vocaverunt alii Hunnos, donec demum poſt ultimam migrationem Hungarorum nomen prævaluit.

XLIII. Verumtamen *Hungari* non tam conſtanter dicti fuere poſt ea tempora, ut non fuerint alia etiam nomina iisdem data. Pagius ad annum 896. de iis obſervat ſequentia: " Continuator iſte (*Annalium Francicorum Fuldenſium apud Freherum Tom. 1. pag. 55.*) Hungaros, ſeu Ungaros, AVARES appellat (& Ungaros *etiam*) quod mirum videri non debet; cum Avares, Turci, & Hungari, Hunnicæ Nationes eſſent; & easdem, quas ante Avares, ad Danubium Sedes occuparant, Hungari incoluerint. Nicetas in Lib. 2. modo *Ungros*, modo *Pæonas*, ſeu PANNONIOS a Sedibus, quas habitarant, Hungaros dicit: interdum HUNNOS, ut & Suidas, communi Gentis nomine voccat." Videas hinc Græcos, inter Hunnos, & Hungaros non diſtinxiſſe: nam lib. 3. ait Nicetas de Pannoniæ incolis: *Pæones, qui & Hunni & Hungari appellantur.* Suidas vero in Lexico vocem Unni explicat per vocem Ungari, Latine *Hunni, Hungari.* Cum autem Græci propinquiores fuerint priſtinis Hungarorum Sedibus, illorum auctoritas prævalere deberet Germanis Scriptoribus, ſi hi revera fuiſſent in alia opinione.

XLIV. Hisce obſervatis, rurſus audiamus Pagium, qui ſic proſequitur: " Hepidannus in Annal. ad annum DCCCLXXXIX. Ungaros AGARENOS nuncupat, aitque; „ In cujus (nempe Arnolfi Germaniæ „ Regis) temporibus AGARENI in iſtas Regiones primitus venerunt.„ Sed non tantum AVARUM, poſtquam Pannoniam ſibi ſubdidere, ſed etiam TURCORUM appellatione Hungari ab Hiſtoricis deſignantur. Porphyrogenitus enim Turcas Patzinacitis, & Roſſiis confines facit, & in Cap. XII. Libri de Adminiſtrando Imperio dicit: Turcos habere ab Occidente Franciam, a Septentrione Patzinacitas, ſeu Tranſilvanos, a Meridie magnam Moraviam, quam ſubegerint: Chrobatos (hodie

Croatos) etiam ad montes verſus finitimos eſſe. Conſtat autem hodieque, Hungariam Tranſilvania, Croatia, Moravia, Ruſſia terminari; Savo flumine a Croatia dividi." Hi termini mox examinabuntur. Audiamus interim reliqua: "Luitprandus, *inquit*, Cap. 2. & 8. eosdem nunc HUNGAROS, nunc TURCOS appellat. Zonaras in Leone Sapiente meminit TURCORUM ad Iſtrum, qui & UNGRI dicuntur: ... & denique in Nicephoro Phoca TURCI, qui & UNGRI Thraciam vaſtaſſe dicuntur." Poterant addi Cedrenus, Curopalates, aliique Græci: qui Hungaros vocarunt *Turcos*.

§. V.

Duces Hungarorum ante S. STEPHANUM, eorumque Geſta breviter perſtricta: Termini Regni Hungarici eo tempore, & clades ab ipſis illatæ Chriſtianis.

XLV. SCriptores rerum Hungaricarum ſeculi XV. nimirum Bonfinius, Thuroczius, Ranzanus, aliique ipſos ſecuti, ab ingreſſu Hungarorum quatuor enumerant Generationes ante S. STEPHANUM, quem volunt ab eorum Ductore primario linea recta deſcendiſſe. Dux ille primarius fuit Arpad, Filius Almi. Arpadus autem inter Filios habuit Zoltan; Filius Zoltani fuit Toxus, vel Toxun, ac demum Toxi Filius fuit Geicha, vel Geyſa, Pater S. STEPHANI. Hæ quatuor Generationes ſatis congruunt cum tempore, quod inter primum Hungariæ ingreſſum, & Imperium S. STEPHANI ſtatuitur; nam id centum circiter & decem annorum eſt. Genealogia hæc fere tota confirmari poteſt ex Conſtantino Porphyrogenito, qui eo tempore vivebat, multaque de Hungaris, quos *Turcas* vocat, memoravit in Libro de Adminiſtrando Imperio. Hic Cap. 40 quatuor enumerat Arpadi Filios his verbis: "Sciendum vero Arpadem, Magnum Turciæ Principem, Filios genuiſſe quatuor, quorum primus Tarcatzus, ſecundus Jelech, tertius Jutotzas, quartus Zaltas." Hic *Zaltas* haud dubie eſt *Zoltan* Hungarorum, de quo mox ſubdit laudatus Scriptor:

ptor: *Quartus Zaltas Filium habuit Taxin*, eundem rurſus, procul dubio, cum Toxo, quem Hungari tertium inter Duces ſuos collocant. Porro vivebat Taxin, dum ſcribebat Conſtantinus, id eſt, paulo ante medium ſeculi x. ſed necdum erat Dux Hungarorum: nam alium ejus temporis aſſerit Ducem, ut mox obſervabo. Toxum tamen Ducem fuiſſe aſſerunt Scriptores Hungarici paſſim, nec eſt, cur negemus, Ducem Hungarorum deinde factum; uti etiam conſtat, Filium ejus Geyſam Ducem fuiſſe, & S. STEPHANUM eidem ſucceſſiſſe.

XLVI. Porro hi S. STEPHANI Progenitores, non omnes videntur, eandem auctoritatem habuiſſe apud Hungaros. Arpadus eorum Princeps electus eſt, & quidem primus, priusquam Pannoniam ingredi ſtatuerant Hungari. Narrat hæc laudatus Conſtantinus cap. 38. aitque Principem electum conſilio, & impulſu Chazarorum Principis, quocum confœderati erant Hungari contra Patzinacitas, utriusque Gentis inimicos. Hi autem Patzinacitæ bis Hungaros Sedibus ſuis ejecerunt, easque occuparunt; primo quidem, priusquam Principem elegerant, ex Regionibus circa Tanaim, & paludem Mæoticam, verſus hodiernam Moldaviam, & Tranſilvaniam; deinde vero ulterius in Hungariam, quam hactenus tenuerunt. Inter geminam hanc migrationem, Princeps Hungarorum electus eſt Arpadus, teſte Conſtantino, nimirum dum illi Tranſilvaniam, vicinasque Boryſtheni Regiones implebant. Non lubet hic inquirere, an Patzinacitæ olim habitaverint in illa Moſcoviæ Aſiaticæ parte, ad Oceanum fere Septentrionalem; quæ etiamnum *Petzora* dicitur; at conſtat, eos fuiſſe ſemper ad Septentrionem Hungarorum, quos Meridiem verſus pepulerunt, quosque ſic diviſerunt, ut una eorum pars Perſidem verſus abierit, altera vero tandem in Hugariam pervenerit. Poſſet hic inquiri, an pars illa, quæ in Orientem receſſit, Turcis hodiernis dederit originem; verum id hujus non eſt loci. Audiamus Conſtantinum prædicta narrantem: " Turcarum (i. e. Hungarorum) Gens olim prope Chazariam habitabat, ... & quidem tunc temporis non Turcæ, ſed Sabartœaſphali quadam de cauſa dicebantur: erantque

Gentes eorum ſeptem, & Principem vel indigenam, vel alienigenam habuerunt nunquam, ſed erant inter ipſos Boëbodi *(ſic Duces vocabant)* quidam... Habitarunt autem cum Chazaris annos tres, omnibus eorum in bellis adjutores." Ex annis tribus cohabitationis colligе, jam ante eo aliunde acceſſiſſe Hungaros.

XLVII. Mox migrationis ex eo loco cauſam ſic refert: "Bello autem inter Turcas, & Patzinacitas .. exorto, Turcarum exercitus devictus fuit, atque in partes duas diviſus; atque earum una quidem Orientem verſus, partem Perſidis incoluit,... altera vero pars Occidentem verſus Sedes poſuit cum Boëbodo ſuo, ac Duce Lebedia, in locis Atelcuſu nuncupatis, quæ nunc Patzinacitarum Gens incolit." Patzinacitæ quidem a Danubio per Moldaviam, & Podoliam extendebant ſe late trans Boryſthenem *(Nieper)* dum ea ſcribebat Conſtantinus, ut colligitur ex Capite 17. ubi Regionem Patzinacitarum deſcribit. Attamen vix crediderim, totam eam Regionem tunc occupaſſe Hungaros, ſed ſolum partem Hungariæ hodiernæ magis vicinam, Tranſilvaniam nimirum, & fortaſſe partem Moldaviæ & vicinæ Podoliæ, aut etiam totum tractum uſque ad Boryſthenem. Quidquid ſit, narrat mox poſt præcedentia Conſtantinus: "Legatos *paulo poſt* miſſos eſſe a Principe Chazariæ ad Lebediam Hungarorum Boëbodum, ut ille Principatum Gentis acceptaret. Recuſavit Principatum Boëbodus ille, & alium aſſignavit Boëbodum, hic *Salmutzen* vocatum, Latinis *Almum*, cui, ejusque Filio Arpado, Principatus dari poſſet. Electus præ Patre fuit Filius Arpadus, "quem etiam *inquit*, ſolenni Chazarorum more, ac conſuetudine in ſcuto erectum Principem fecerunt. Et ante hunc Arpadum Turcæ Principem alium nullum unquam habuerunt: ex cujus etiam poſteris ad hunc uſque diem Princeps Turciæ conſtituitur." Hic primus Hungarorum Princeps, Abavus fuit S. STEPHANI.

XLVIII. Electo hoc Principe, "poſt aliquot annos, *uti prosequitur Conſtantinus*" Turcas invadentes Patzinacitæ, eos cum Principe Ar-

Arpade perſecuti ſunt. Turcæ itaque profligati fugientes, & terram ad Sedes collocandas quærentes, magnam Moraviam ingreſſi, incolas ejus expulerunt, ibique Sedes ſuas poſuerunt, tenentque etiam in hodiernum uſque diem: & ex eo tempore bellum cum Patzinacitis Turcæ non habuerunt." Per Moraviam magnam non intelligit hodiernam Moraviam; ſed Hungariam ipſam, aut certe majorem ejus partem, quam poſt cladem Avarorum occupaverant Slavi, magnamque Moraviam vocabant. Rex Moraviæ tunc erat Zwentibaldus, alias *Swantoplucus*, & Conſtantino *Sphendoplocus* dictus, qui & Hungariam obtinebat Moraviæ nomine. Contra hunc advocati in auxilium fuere Hungari, uti conqueritur Luitprandus Lib. 1. Cap. 5. quod illi hinc occaſionem ſumpſerint Regiones illas invadendi, quemadmodum factum eſt poſt mortem Zwentibaldi, ſi Conſtantino Porphyrogenito credimus: nam is Cap. 41. deſcripta prius Zwentibaldi potentia, ſic proſequitur: " Poſt hujus autem Sphendoploci mortem, anno uno in pace exacto, orto deinde diſſidio, & bello civili *(inter Zwentibaldi Filios)* invadentes Turcæ, funditus eos extirparunt, Regionemque eorum occuparunt, quam in hodiernum uſque diem incolunt: quæque ſupererat multitudo, diſſipata confugit ad finitimas Gentes." Hæc cauſa occupandi Hungariam non pugnat cum violentia a Patzinacitis illata, ſed utraque concurrit, ut colligitur ex Cap. 40. ubi narrat, Patzinacitas cum Bulgaris devaſtaſſe Provincias Hungarorum, *cum* hi *abiiſſent ad expeditionem bellicam*, cum Arnulfo veroſimiliter contra Zwentibaldum. Cum ergo reduces propriam Regionem devaſtatam inveniſſent, invaſerunt Hungariam, quam paullatim totam occuparunt.

XLIX. Terminos Regni Hungarici, uti & vicinarum Gentium, variis locis deſcribit idem Auctor Conſtantinus, qui eos noſſe poterat, & debebat. Verum cum multa repetat, modo paullulum diverſo, dicta ejus diligenter expendenda ſunt, & invicem conferenda. Terminos Hungarorum dat Cap. 40. his verbis: " In hoc autem loco antiqua quædam monumenta ſuperſunt; inter quæ Pons Tra-

Trajani Imperatoris ad initia Turciæ, & Belegrada, quæ trium dierum itinere ab ipso ponte distat, ubi turris est Sancti ac Magni Constantini Imperatoris, & rursus ad cursum fluminis extat Sirmium, quod Belegrada abest duorum dierum itinere: inde magna Moravia Baptismo carens, quam Turcæ devastarunt, cujusque Princeps olim fuit Sphendoplocus. Atque hæc quidem juxta Istrum flumen monumenta sunt, & cognomina. Ulteriora vero, quæ omnia Turcis habitantur, cognomina nunc habent a fluminibus transcurrentibus. Eorum primum Timeses est, alterum Tutes; tertium Moreses; quartum Crisus; quintum Titza. " Fluvii hi sunt Hungariæ, ubi finitima est Transilvaniæ, in qua aliqui eorum oriuntur. At non memorat omnes Hungariæ fluvios.

L. Gentes Hungaris confines latiori hoc modo enumerat: " Confines autem Turcis sunt Orientem versus Bulgari; ubi eos Ister fluvius, qui & Danubius dicitur, separat. " Hæc verba sic intelligenda existimo, ut velit Hungariam trans Danubium se extendisse in Orientem, usque ad limites Occidentales Bulgariæ; sed limites hosce Bulgarorum fuisse cis Danubium. Tales revera etiamnum sunt utriusque Provinciæ limites: atque ita Bulgaria est ad Orientem Hungariæ, declinans tamen ad Austrum. Orientales item Hungariæ sunt Valachia, & Transilvania: sed eas Provincias tunc videntur inhabitasse Patzinacitæ, quos ad Septentrionem collocat, ob alias eorundem Provincias magis Septentrionales. *Septentrionem versus Patzinacitæ* confines sunt Hungaris, ut prosequitur Constantinus. Verum, ut jam monui, sic illi erant ad Septentrionem, ut simul partim ad Orientem se extenderent, per Moldaviam certe & Bessarabiam, ubi Danubium attingebant. Asserit hoc ipse Constantinus Cap. 42. his verbis: " Ab inferioribus vero partibus Danubii ex opposito Distra procurrit Patzinacia, eaque extenditur ad Sarcel usque, quod Chazarorum oppidum est; " nimirum in Septentrionem trans Boryslhenem, usque ad superiores partes fluminis Tanais, ubi collocat oppidum Sarcel.

LI.

LI. Patzinacitas etiam fuiſſe in Tranſilvania, cenſent varii Scriptores, qui per Patzinacitas intelligunt Tranſilvanos. Hungari vero Scriptores aliquando ſic loquuntur, ac ſi credidiſſent, Tranſilvaniam tempore S. STEPHANI fuiſſe ab Hungaris inhabitatam. Verum Num. 60. & ſeqq. oſtendam, fuiſſe Principem aliquem Patzinacitarum, quem devicit STEPHANUS, & Tranſilvaniam tunc fuiſſe Patzinacitarum Provinciam. Hungari igitur Sedes habuerunt in Tranſilvania, poſtquam e Provinciis magis Septentrionalibus pulſi erant, ſed hisce Sedibus rurſum expulſi ſunt, & firmas tandem in Hungaria Sedes locarunt. Porro uti Patzinacitæ ex parte tantum erant Septentrionales Hungaris, ſic poterat & alias Gentes nominare ad Septentrionem, & præſertim Ruſſos. Verum, quia ſolum ſcribebat ea, quæ Filius ſcire debebat ad Imperium adminiſtrandum, non attendit ad exactam omnino Geographiam, nec memorat omnes Gentes; ſed eas maxime deſcribit, quæ in bellis prodeſſe magis poterant, aut obeſſe. *Ad Occidentem Franci*, inquit prædictus Scriptor, *ad Meridiem Chrobati*; ſub Francis comprehendens Regnum Germaniæ, ſeu Bavariæ, ab ipſis fundatum, quod extendebatur uſque ad limites Hungariæ, rectèque collocatur ad ejus Occidentem. Croatia etiamnum jacet cum Boſnia, & Servia ad Meridiem Hungariæ. Conſtantinus autem ſub Croatis videtur hodiernam Boſniam comprehendere, & forſan partem Serviæ, nam Cap. 31. Croatis ingentes attribuit vires, & *Belogradum* etiam in eorum Urbibus recenſet. Croatæ hi erant Chriſtiani, ut ibidem narrat; eratque eodem tempore alia *Croatia magna*, non baptizata, in parte nimirum Poloniæ ad montes; at de hac non agitur. Hæc omnia ſatis oſtendunt, Hungariam iisdem fere terminis eo tempore circumſcriptam fuiſſe, quibus hodie circumſcribitur Hungaria proprie dicta: atque hoc oſtendiſſe, ſufficit ad propoſitum noſtrum.

LII. Stabiliti Hungari eo, quo dictum eſt, modo in Hungaria, Religionem Chriſtianam prorſus eliminarunt, & vicinis ſuis multa attulerunt incommoda, & mala, quæ referuntur a variis Scriptoribus.

Anno 896. pacem iniere Hungari cum Imperatore Græco, eaque occasione grave bellum intulerunt Bulgaris, a quibus tandem magna clade sunt repulsi. Anno 900. Italiam populati sunt, ac deinde magnam Bavariæ partem, Sacra omnia profanantes in Austria, uti habet Pagius ad illum annum Num. 17. & 25. Rursus eosdem Italiam invasisse anno 902, vult Pagius Num. 12. Anno 907. & sequentibus varias Germaniæ Provincias misere vastarunt. Rhenum anno 917. transgressi, Alsatiam, & Lotharingiam invaserunt. Quin & anno 924. teste Flodoardo in Chronico, non modo Italiam afflixerunt, sed etiam per Alpes penetrarunt in Galliam. Alias iterum clades Germaniæ, & Galliæ intulerunt anno 925. & 926. Verum anno 934. ingenti clade affecti sunt ab Henrico Germaniæ Rege; atque eodem anno Hungari Græcos vexare cœperunt, Constantinopolim usque excurrentes. Rursum anno 937. Germaniam, & Galliam fere totam populati sunt usque ad Oceanum, ac per Italiam regressi sunt in Hungariam. Græcos anno 943. iterato aggressi, inito fœdere, recesserunt. Anno 949. Galliam rursus per Italiam ingressi, multis affecere cladibus: uti & anno 954. cum redierunt per Alpes, & Italiam. Hæc breviter indicata satis ostendunt, quantum terroris, & cladis intulerint Germaniæ, Galliæ, & Italiæ: nam, cum hactenus pagani essent, Monasteria, Ecclesias, aliaque loca Sancta incendebant ac destruebant, tamque vagabantur libere, ac si nullus resistere ausus fuisset.

LIII. Verumtamen eo tempore non videntur habuisse Principem, cui omnes parere cogerentur. Colligitur id ex Constantino Porphyrogenito Cap. 40. ubi de Republica Hungarorum sic loquitur: „ Octavo vero, hæ Turcarum Gentes Principibus suis subjectæ non sunt, sed singulæ pro fluminibus, quibus distinguuntur, mutuo inter se contractu statuerunt, quamcunque partem bello infestari contigerit, ei communiter omni studio, & cura suppetias ferre. Habent autem primum Ducem, exercitus Principem e Prosapia Arpadæ, cui quo duo alii, Gylas, & Carchan, qui Judicum vicem obtinent. ha-

habet unaquæque Gens peculiarem Principem; ſuntque Gylas, & Carchan non nomina propria, ſed dignitates. " Itaque nullus in Principatum totius Gentis ſucceſſiſſe videtur poſt Arpadum, antequam electus eſt Toxus, ejus Nepos, & Avus S. STEPHANI.

§. VI.

Si per Baptiſmum aliquorum, ſpes aliqua fuerit Converſionis Hungarorum ante médium Seculi X.; ea brevi concidit.

LIII. SI Græcis Scriptoribus credimus, ante medium Seculi X. Hungarorum aliqui Fidem Chriſtianorum ſuſceperunt. Audiamus de hisce Joannem Scylitzen Curopalatam in Hiſtoria per Gabium Latine reddita fol. 62. " Non deſiſtebant autem Turci *(per quos deſignat Hungaros)* in Romanorum *(id eſt Græcorum)* Regionem irrumpere, eamque depopulari, quoad Boleſodes ipſorum Dux, quum decreviſſet Chriſtianorum Fidem amplexari, ad Conſtantinopolim pervenit, & baptizatus a Conſtantino Imperatore ſuſcipitur, Patriciatus dignitate decoratus, ac multæ pecuniæ compos effectus, deinde domum reverſus eſt. Paulo poſt item Gylas, ipſe quoque Turcorum Dux, Conſtantinopolim ingreſſus baptizatur, paribusque & ipſe affectus muneribus, & honoribus diſceſſit. Aſſumpſit autem, & ſecum adduxit Monachum quemdam, Hierotheum nomine, qui habebatur Religioſus, ac pius, Turciæ Epiſcopum a Theophylacto delectum, qui eo profectus, multos a barbaro errore ad Religionem Chriſtianorum traduxit. Verum Gylas in Fide permanſit, neque ipſe in Romanos invadens, neque captos Chriſtianos negligens, ſed redemptos pretio curans in libertatem vindicabat. Boleſodes autem, violato fœdere Divino, ſæpe omnem exercitum in Romanos adduxit. Quod quum in Francos quoque facere decreviſſet, captus ab Othone ipſorum Rege in crucem actus eſt.

LV. Eadem narrat Cedrenus in Hiſtoriarum Compendio tom. 2. pag. 636. Editionis Pariſienſis. At Ducem Hungarorum, quem *Boloſudem* vocat, ait, ſimulaſſe ſe, amplecti Fidem Chriſtianam: & Regem Francorum, per quem deſignat Regem Germaniæ, male *Joannem* nominat; cum *Otho* dicendus fuerit cum Curopalata. Zonaras quoque in Annalibus Lib. 16. Num. 21, eadem narravit hoc modo: " Turci (Ungaros autem ſic vocari ſupra diximus) alias Romanas Provincias incurſare ſoliti, ad tempus quieti fuerunt. Nam Dux eorum Bologudes, & partis cujusdam Princeps Gylas, Imperatorem convenerunt, amboque Sacroſancto Regenerationis Lavacro initiati, & arcanis noſtræ Religionis imbuti, ac patricia dignitate ornati, onuſtique pecuniis, in ſuas Sedes redierunt, adducto Pontifice, per quem multi ad DEI cognitionem pervenerunt. Ac Gylas quidem in Fide permanſit, pacemque ſervavit. Alter, fœdere, quod cum DEO icerat, rupto, arma Romanis intulit; idemque contra Francos facere aggreſſus, captus eſt, & in crucem actus." Sic ille, nomen Epiſcopi Hungarorum ſilentio involvens.

LVI. *De Bologude* vel *Boloſude* notandum eſt, non fuiſſe eum ex Poſteris Arpadi, nec Ducem Hungarorum, etiamſi Dux vocetur a Græcis, ſed tertium tantum dignitatis locum apud Hungaros obtinuiſſe. Conſtantinus Imperator, qui ſcripſit circa tempus, quo hæc facta dicuntur, Cap. 40. Poſteros Arpadi enumerat, & quosdam alios præcipuos Hungarorum, inter quos *Bultzus* eſt, quem cum Bologude eundem eſſe, multa perſuadent. Erat hic Bultzus tertii dignitate in Hungarorum exercitu, ſeu eorum Carchas. Accipe Conſtantini verba: " Tebelesque *(Nepos Arpadi)* moriens Filium reliquit Termatzum, qui nuper in gratiam rediit cum Bultzo tertio Principe, & Carcha Turciæ. Bultzus autem hic Carchas, Filius Cale Carcha; eſtque CALE nomen proprium, cum CARCHAS ſit dignitas; quemadmodum & GYLAS, quæ tamen major eſt, quam Carchas Principem, ut ante dixerat, non alium habebant eo tempore, qui exercitus; isque erat Phalitzis Nepos Arpadi, ac ſibi adjunctos habe-

bebat Gylam, cujus nomen non exprimit Conſtantinus, & Carchan, qui *Bultzus* nominabatur. Itaque duo hi Principes, qui vere, aut ficte baptizati dicuntur Conſtantinopoli, tempore Conſtantini Porphyrogeniti, videntur fuiſſe dignitate & imperio, ſecundus & tertius in exercitu Hungarorum. Quod ait Zonaras, Gylam fuiſſe Principem cujusdam partis, non convenit cum dictis Porphyrogeniti, qui bis repetit, nomen id fuiſſe dignitatis, non proprium; idque Imperator, ad quos illi veniſſe dicuntur, quique ſimilia diligenter inveſtigabat, rectius noſſe poterat, quam alii Scriptores citati, qui toto Seculo fuere poſteriores.

LVII. Non quidem præfracte negaverim, a duobus illis Hungarorum Ducibus Baptiſmum ſuſceptum eſſe imperante Conſtantino Porphyrogenito. Verumtamen rationes infra allegandæ de re tota dubitare utcunque cogent. Si vero omnino credere velimus, baptizatos revera eſſe, major orietur dubitatio, an ſincere Fidem profeſſi ſint, an vero fraudulenter ſimulaverint. Poterant ſimilia fictitie facere, ut liberius Conſtantinopolim luſtrarent, ipſique coram intuerentur, an illam invadendi nulla ſuppeteret facultas. Certe Bultzus non videtur ſincere Fidem amplexus, cum illam brevi poſt deſeruerit, Græcosque omnibus viribus ſæpe aggreſſus ſit, teſte Curopalata, licet patricia dignitate, multaque pecunia donatus abiiſſet. An Gylas fidelior fuerit, æque dubito; cum exercitum pro officio ſuo ſequi deberet. Aſſerunt quidem Græci illi toto Seculo poſteriores, ipſum in Fide permanſiſſe: aſſerunt iidem, multos ab Hierotheo ad Fidem converſos. Verum nullam Hierothei uſpiam mentionem apud Hungaros, Germanos, aut ullos Scriptores Latinos reperio, nulla uſpiam exſtant converſionis per ipſum factæ, nulla Epiſcopatus ipſius veſtigia. Quin potius omnia perſuadent, Hungaros multis adhuc annis æque a Fide Chriſtiana alienos fuiſſe, quam antea fuerant. Quapropter vehementer ſuſpicor, Hierotheum illum, ſi revera profectus ſit in Hungariam, atque Epiſcopus Hungarorum ordinatus, nihil ibidem effeciſſe: nam ſi ipſius labore prima Fidei Chriſtianæ ſemina jacta eſſent

eſſent in Hungaria, non tam ingrata fuiſſet poſteritas, ut nomen ejus altiſſimo ſiviſſet involvi ſilentio. Hæc mea eſt ſententia, quæ pluribus per decurſum firmabitur. At alia eſt Godofredi Schwartzii, aut certe aliam ipſe Lectoribus ſuis inſtillare voluit.

LVIII. Scriptor ille ab hoc duorum Principum Baptiſmo totius Hungariæ Converſionem repetit. Opinionem ſuam ſic exponit. Gylas ille Conſtantinopoli converſus erat Princeps Tranſilvaniæ, Filiamque habuit Saroltam, quæ nupſit Geyſæ, Patri S. STEPHANI. Per Saroltam igitur converſus eſt Geyſa, ejusque opera, uti & Filii ejus S. STEPHANI, Fides per totam Hungariam promulgata. Itaque a converſione Gylæ repetenda eſt totius Hungariæ converſio, ſi lubet credere Schwartzio, qui multa fidenter affirmat; at nihil ex hisce probat idoneis rationibus, vel auctoritatibus. Audiamus igitur primo, quam ſolide oſtendat, Gylam fuiſſe Ducem Tranſilvaniæ. Peccat primo ille Scriptor, quia ſine fundamento ſupponit, Gylam Tranſilvaniæ Principem, cujus Filiam deinde Geyſa duxiſſe dicitur, natione Hungarum fuiſſe: nam id oſtendere debuerat, antequam probare conaretur, Gylam Hungarum, qui converſus fertur Conſtantinopoli, cum illo eundem eſſe. Clarum enim eſt, duos eſſe diverſos, ſi alter ſit Hungarus, alter nationis alterius. Deinde falſo hoc ſuppoſito nixus, nihilo rectius ratiocinatur hoc modo: *Res tota eo redit*, inquit pag. 28. *ut doceamus, quo ſono Hungari ſuum Gyula pronuncient.* Tum obſervatis quibusdam de duplici *G* Hungarorum, ait pronunciari Diu-la, ut diſſylabum, ſcribi vero Gyula: *Atque hæc*, inquit, *de Hungarorum vocabulo, cui* Gylas *Græcorum, quantum per rationem iſtorum ſcribendi licuit, prorſus reſpondet.* Equidem id non video, cum Græci vocem non expreſſerint, ſicuti illam ſcribunt Hungari, nec ſicut illam pronunciant. Latini Scriptores, qui Gyulam vocarunt *Julum*, magis acceſſerunt ad modum pronunciandi Hungarorum. Verum non opus de pronunciatione diſputare, aut ſcriptione vocis, cum alia ad manum ſint argumenta, quæ gratis aſſertam conjecturam prorſus evertunt. Primo *Gylas*, teſte

ſte Conſtantino, qui tunc imperabat, Cap. 41. nomen eſt dignitatis, non proprium; at Gyula nomen eſt proprium. Itaque nomina illa debent eſſe diverſa, nec Gylas ſignificat Principem Tranſilvaniæ, quam ne quidem poſſidebant Hungari, ſed Ducem exercitus ſupremo Duci ſubordinatum.

LIX. Schwartzius interim ſic pergit Num. 31.: " Isque Gylas Græcorum, quin idem ſit ac Gyula Hungarorum, dubitare nos non ſinunt rationes partim Chronologicæ, partim Regionis, cujus Dominium obtinebat, ſitus. Scriptoribus namque Hungaris perhibentibus, auſpiciis ſuis Tranſilvaniam rexit, memoriamque Nominis ad noſtrum uſque Seculum retinuit Tranſylvaniæ Caput, Alba Julia, Hungaris dicta *Gyula Fejérvár*, id eſt, Alba Gyulæ, & hinc circumjacens quoque Regio, Albenſis Comitatus nomine inſignis, Hungaris *Gyula-Fejér-vár-Megye* audit... Ex Tranſilvania igitur proximum Gyulæ Duci in Urbem Conſtantini iter patebat. Adde, Præfecturæ ipſius fines Imperium attigiſſe Conſtantinopolitanorum, quod Cedreni, & Zonaræ verba, quibus pacem cum Romanis eum ſervaſſe, & ab omnibus incurſionibus in fines Romanorum ſibi (eum) abſtinuiſſe, teſtantur, ſatis ſuperque docent. Unde, vel ipſa vicinitate Gyula permotus videtur, ut primum Græcis familiarius uteretur, ſanioraque ab eis doctus, Conſtantinopolim deinde peteret. Calculus denique Chronologicus, paulo poſt accuratius ſubducendus, oſtendit Gyulam noſtrum, & STEPHANI Patrem Geyſam, coetaneos fuiſſe, ut hic Filiam iſtius uxorem ducere, STEPHANUMque ex eo conjugio ſuſcipere potuerit." Hæc ille, reducens mox Chronotaxim ad annum circiter 950. & ſubjiciens: " Nullis igitur conjecturis operoſis, nullis portentis, an fabulis, opus eſt, ad explicandum, unde Geyſæ, gentique ejus Lux illa beata affulſit, ſi Saroltam, quam paulo ante, vel paulo poſt Gyula ſuſtulit, quam a Paganiſmi erroribus reſipuiſſet, ad hoc præcipue opus a DEO fuiſſe delectam, adfirmaverimus." Itaque pro S. Stephano, ejusque Patre Geyſa, quorum maxime opera converſos Hungaros, hactenus creditum fuerat; Gyulam,

lam, & Saroltam nobis obtrudit Scriptor ille, ut Latinis Doctoribu Græcum ſubſtituat Hierotheum.

LX. Verum quam multa peccet Schwartzius in hisce, qu ſuæ inventionis eſſe gloriatur Num. 19. paucis patebit. Primo Gyu la, qui Tranſilvaniæ præerat tempore Conſtantini Porphyrogeniti, no erat Princeps Hungarus, ſed Patzinacita: ita ut idem eſſe neque cum Gyla, qui Conſtantinopoli baptizatus eſt, aut Gylas hic fuer Patzinacita, non Hungarus. Teſtis mihi eſt *dignitate, & literaru ornamentis eminentiſſimus*, uti ipſe eum vocat Schwartzius Num 2 idemque coævus Conſtantinus Imperator, qui Tranſilvaniam non o ſcure Patzinacitis attribuit. Audi eum Cap. 87. ubi Ditionem Patz nacitarum deſcribit: " Et Patzinacia quidem univerſa in themat *(id eſt Provincias)* octo dividitur. quæ magnos quoque Principe totidem habet. Themata autem iſthæc ſunt. Primum eſt Ertem, ſe cundum Tzur, tertium Gyla &c." Illud thema Gyla Tranſilvania eſſe, varia indicant. Nam mox enumerantur quatuor Provinciæ in ter Boryſthenem, & Danubium ſitæ, & quatuor illæ ſic deſcribuntur *Nimirum thema Giazichopon Bulgariæ finitimum eſt* (quia ſitum ad Da nubium in Beſſarabia, & Moldavia) " inferius thema Gylæ, Turci proximum eſt; Charoboe thema Ruſſia adjacet; Jabdiertim vero the ma conterminum eſt tributariis pagis Ruſſiæ Regionis, puta Ultinis Derblenis, Lenzeninis, reliquisque Sclavis." Prima Provincia finit ma eſt Bulgariæ, adeoque ad Danubium, tertia Ruſſiæ, nigræ vi delicet; quarta etiam Ruſſis, & Slavis, ita, ut hæ duæ fuerint i hodierna Podolia: itaque ſecunda Provincia, *Gyla* dicta, quæ Tur ciæ, ſeu Hungariæ proxima erat, nullibi aptius inveniri poteſt, qua in Tranſilvania: nam ſic etiam intelligitur, cur, ut mox ſubdit Patzinacia diſtaret a *Turcia dierum quatuor* itinere, videlicet propte maximos montes, quibus Tranſilvania includitur.

LXI. Hinc itaque rectius intelligitur, cur Alba Julia ab Hun garis dicatur *Gyula-Fejérvár*, ſeu *Alba Gylæ*, a Provincia nimi

rum,

rum, cui nomen id olim fuit inditum, niſi ipſum nomen Latinum *Julia* ſic efferant Hungari, ut ex *Julia* formetur *Gyula*. Accipe & alium locum Conſtantini Cap. 40. ubi ſic habet: " Locus autem, quem primitus Turcæ occupabant, a fluvio interlabente vocatur ETEL, & Guzu, in quo nunc Patzinacitæ commorantur; a quibus ſane pulſi Turcæ, & profugientes, Sedes poſuerunt illic, ubi nunc habitant;" nimirum in Hungaria. Quæ, obſecro, Provincia *Etel*, vel *Atel*, ut ſcribit Cap. 38. dicta eſt, niſi Tranſilvania, ab Aluta nimirum fluvio, vulgo *Alt dicto?* Turcæ etiamnum Tranſilvaniam vocant *Ertel*, una tantum litera adjecta. Itaque Patzinacitæ tunc obtinebant Tranſilvaniam, qua Hungaros expulerant: idque congruum eſt ipſi Hungarorum Traditioni, & Hiſtoriæ: nam ajunt, Majores ſuos aliquot annis conſediſſe in Tranſilvania, ac deinde in Hungariam veniſſe. Idem colligitur ex eo, quod non ſoli Hungari inhabitent Tranſilvaniam, quodque nomine diſtinguatur ab Hungaria propria: nam omnes incolas in adventu ſuo expulerunt, ditionemque ſuam vocarunt *Hungariam;* ſed neutrum contigit in Provinciis, quas Hungari deinde Regno ſuo adjecerunt, inter quas numeranda eſt ipſa Tranſilvania, per S. STEPHANUM ſubjectà, ut ſuo loco videbimus. Curopalates etiam ſic deſcribit Patzinacitarum terras, ut Tranſilvania iis omnino ſit includenda: " Patzinacitarum, *inquit* fol. 116. Natio Scythica eſt: .. incolunt autem loca ultra Iſtrum, a Boryſthene fluvio ad Pannoniam pertinentes campos." Conſonat Cedrenus his verbis pag. 775. " Incolunt *(Patzinacitæ)* trans Iſtrum planities a Boryſthene fluvio ad Pannoniam uſque porrectas." Suidas ad vocem *Daci*, ait, Dacos ſuo tempore *Patzinacitas* vocatos fuiſſe, nimirum quia Daciam antiquam fere totam poſſidebant. Ex hisce patet, quam inania jactet Schwartzius, qui Gylam Hungarum in Tranſilvania quærit, eumque Hungariæ Apoſtolum comminiſcitur cum Sarolta Filia, atque Epiſcopo Hierotheo, de quorum pro Fide laboribus nulla uſpiam apud Hungaros fuit mentio.

LXII. Quam id improbabile ſit, docèt Gyula, iſtius Gyulæ Filius, qui bellum movit S. STEPHANO, quod Religionem Chriſtianam

in Regno ſuo propagaret. Bellum illud Tranſilvanos inter & Hungaros certum eſt, victoque Tranſilvano, Fides Chriſtiana ſuſcepta eſt in Tranſilvania, ut ſuo loco videbimus. Itaque Religio Chriſtiana ex Tranſilvania non penetravit in Hungariam, ſed STEPHANUS eam Tranſilvaniæ primus intulit. Audiamus de hisce Schwartzium ipſum, qui Num. 34. ſic ſcribit: " Duo his, quæ hactenus dicta ſunt, opponi poſſunt. Primum, quod Gyula, Saroltæ Frater, paganis erroribus addictiſſimus, S. STEPHANO, cum univerſam Gentem cognitione Chriſti imbuere conaretur, in primis adverſatus ſit, uſque adeo, ut Sanctus Rex in Avunculum: qui Claſſicum prior cecinerat, exercitum ducere cogeretur. Sed adſpirante meliori cauſæ DEO, Gyula victus, Provincia exutus, inque Hungariam cum tota Familia abductus eſt; ex quo tempore Tranſilvania Regno Hungariæ acceſſit." Ita Turoczius, Bonfinius, Ranzanus; uti & alii Antiquiores. Reſpondet quidem Schwartzius, Gyulam Filium a paterna pietate deſciviſſe; ſed id dicitur prorſus improbabiliter, cum nullum pietatis Patris Gyulæ adducat teſtem, nullum Apoſtaſiæ Filii indicium, nullum Fidei Chriſtianæ in Tranſilvania eo tempore veſtigium. Quomodo etiam cum opinione ſua conciliabit hæc ſua verba: *Ex quo tempore Tranſilvania Regno Hungariæ acceſſit?* Vera hæc quidem; at pugnantia cum dictis Schwartzii. Si enim Tranſilvania non erat Hungarorum, Hungarus Princeps non erat, qui eam obtinebat; Gylas igitur Hungarus Princeps, qui Conſtantinopoli baptizatus dicitur, non erat Princeps Tranſilvaniæ, adeoque tota Schwartzii machina, hoc fundamento nixa, labatur, neceſſe eſt.

LXIII. Verum, inquiet aliquis, ſaltem Gylas Hungarus converſus eſt Conſtantinopoli, & ſecum duxit Hierotheum Epiſcopum, per quem multi alii ſunt converſi. Aſſerunt id quidem Zonaras, Curopalates, & Cedrenus, pro quorum auctoritate ambitiose pugnat Schwartzius, quia non ignorabat illam Hungarorum converſionem, ipſumque Hierotheum Epiſcopum, Hungaris Scriptoribus, aliisque Latinis omnibus, prorſus eſſe incognitum, fateturque Num. 41.

rem

rem totam niti Græcorum tantum teſtimonio, trium videlicet jam dictorum, quibus non modo non ſuffragantur Latini; ſed plane etiam repugnant, dum converſionem Hungarorum & ſerius collocant, & aliis attribuunt. Audiamus, quid pro *indubitata* illorum *Fide*, ut eam vocat num. 35. afferat Num 41. ubi de iis agit miro verborum ambitu: "Teſtes quidem ita comparatos, *inquit*, primo omnium evincendum, ut eorum Fides jure ſollicitari nequeat. Ac rei geſtæ tametſi non interfuerunt, juſto tamen longius non diſtabant, clari circa finem Seculi XI. initiumque Seculi XII." Accipe, Lector, quam omnem in partem verſatile ſit hujus Scriptoris ingenium. Ex proprio ipſius calculo hi Græci a facto, quod narrant, aberant annis præterpropter centum, & quinquaginta, nec tamen diſtabant juſto longius. At Num. 3. Sigebertus, qui eodem cum prædictis vixit tempore, quique ibidem citatur de facto quinquaginta, ut minimum, annis poſteriore, inter *ſequiores* numeratur Scriptores. Nolim hic defendere rejectam ibi Sigeberti ſententiam. Verum id lubet inquirere, cur Sigebertus, quinquaginta annis propinquior, nimium diſtet a re geſta, ſi Græci tanto tempore remotiores non diſtabant juſto longius? Unica, opinor, ratio eſt, quia narratio Sigeberti diſplicuit Schwartzio, placuit vero relatio Græcorum. At nulli viro cordato placebit, quod Schwartzius non hic modo, ſed ubique in Opuſculo ſuo, Scriptores ſibi faventes ſupra meritum attollat, adverſantes vero infra meritum deprimat.

LXIV. Pergit ille hoc modo: "Deinde, quod Scriptores iſtos inter ſe conferentibus continuo patebit, unum omnes monumentum vetus, rebusque deſcriptis æquale, in Annales ſuos tranſtulere; iisdem namque ſententiis, imo iisdem fere verbis, utuntur. Et mihi quidem Zonaras Auctorem primum ſimpliciter ſecutus, Cedrenus, & Curopalates, nomen Francorum, vel potius Germaniæ Regis, ſub quo Bulchu Dux ſupplicium ſubiit, ex ſua quisque opinione ſuppleviſſe videntur. Quo factum eſt, ut Cedrenus, privatus & Monachus, veterum Codicum lectioni ita unice affixus, ut in recentiorum temporum geſtis hoſpes eſſet, ſuavem illum erraret erro-

rem, JOANNEM dicens, quem OTTONEM vocare debuiſſet. At Scy litzes in luce hominum agens, Curopalatis honore in Aula Imperato ria defunctus, unde & appellatio ei adhæſit, non æque ignorare po terat, quæ vel ſuo, vel non multo ante decurſo tempore acta fue runt. Hujusce monumenti Auctorem, quem tres illos triviſſe ac firmavimus, circa Conſtantini tempora vixiſſe, dubitare nos non ſi nunt tam Ducum in Urbe Conſtantini baptizatorum, quam adducti a Hungaros Hierothei Epiſcopi nomina; quæ certe ſine literarum pre ſidio Seculi, & quod excurrit, ætatem non tuliſſent. Si vero tu lerunt, rem divulgatam, inque publicum omnibus notam, quæ ne Seculi ſpatio in animis hominum obliterari potuit, fuiſſe neceſſe eſt. Si hæc juſta eſt Apologia, qua Græcorum illorum Fides in tuto co locatur; facile narratiunculæ quælibet Fidem obtinebunt, modo illo rum Scriptores nomina Perſonarum expreſſerint: nam iisdem ratio bus contendi poterit, relationem ex antiquis monumentis hauſta eſſe.

LXV. Annotationem adjunxit Schwartzius, hisce verbis co ceptam: " Exiſtimant multi, Cedrenum, Scylitzem, & Zonaram alterum dicta alterius bona fide deſcripſiſſe. " Id ſane multo veri milius eſt, quam omnes ex eodem hauſiſſe monumento. Attam non placet Critico noſtro hæc conjectura: " Verum, *inquit*, ejusdem homines ætatis, ſine turpiſſima plagii nota, uno eodemq in loco, ac pene tempore, id facere potuerint, aut famæ ſuæ pro ſus ſecuri id facere ſuſtinuerint, non facile mihi perſuaſerim. Qu enim obſtat, quo minus omnes ex unis ſua hauſerint fontibus. Un illa in narrando ſimilitudo, aliqua tamen etiam, inque plurimis c ſtantior, diſſimilitudo. " Hæc quidem ille. At dubium non eſt, q Cedrenus ſua deſcripſerit ex Scylitze, quem fere verbotenus imi tus eſt ab Imperio Michaëlis Curopalatæ uſque ad Iſaacium Comn num, teſte Oudino de Scriptoribus Tom. 2. col. 1130. qui vari citat Scriptores, inter quos Leo Allatius de Georgiis, & eorum Sc ptis pag. 334. de Cedreno ſic loquitur: " Opus e variis Hiſtorii

non

non Sententiis ſolum, ſed verbotenus conſarcinatum abſolvit: quæ ſi ab Auctoribus repeterentur, nudus ipſe æque ac cornicula illa remaneret. Neſcio, qua fronte, quæ exſcripſit, pro ſuis divendidit, adeo, ut vix unam alteramve periodum in tam vaſto volumine Cedreni propriam, ac legitimam reperias." Zonaram quoque ex Scylitze factum iſtud mutuatum eſſe admodum eſt veriſimile, licet Zonaras verba illius minus ſit mutuatus. Itaque nullo modo veriſimile eſt, antiquum aliquod monumentum tribus iſtis Scriptoribus præluxiſſe. Sola diſſimilitudo in nominibus occurrit, eaque imputanda eſt eorum in deſcribendo negligentiæ.

LXVI. Verum etſi Curopalates, qui primus videtur hanc ſcripſiſſe Hiſtoriam, Scripturam aliquam habuiſſet antiquiorem, idque nobis conſtaret, an idcirco verbis ejus continuo fides adhibenda, ſilentibus Scriptoribus omnibus antiquioribus, Græcis æque, ac Latinis! An ſtatim verum eſt cenſendum, quod in ſchedula quilibet ſcriptum reperitur? Potuit ſane Curopalates ſchedulam aliquam invenire, in qua deſcriptus erat Baptiſmus Ducum Hungarorum, uti & miſſio Hierothei in Hungariam, indeque etiam, vel aliunde diſcere Apoſtaſiam Bolosudis, & infelicem ipſius interitum. Supponamus, ejusmodi ſchedulam ab ipſo, vel a Zonara repertam, an inde concludemus, omnia facta eſſe, prout illa tanto poſt tempore narravit Curopalates? Minime vero. Nam Auctor ejusmodi Scripturæ credere potuit, ſerio fieri, quæ fiebant ſcenice, primosque rumores de Converſione quorundam Hungarorum temere in chartam conjicere; atque eo modo in errorem pertrahere Scriptores incautos, qui poſt centum, & triginta annos inventuri erant ſchedulam illam, temere exaratam, antequam rei veritas diſcuſſa erat, ac ſatis innotuerat. Sive ergo ex antiquiori monumento ſcripſerint prædicti Auctores, ſive ex ſola fama populari, remotiores ſunt, quam ut fides adhibenda ſit eorum dictis in facto, quod aliunde falſitatis maxime eſt ſuſpectum, quodque ipſi ſic narrant, ut pateat non fuiſſe exacte inſtructos de rei veritate, cum varios admiſceant errores, quos paucis exhibeo.

LXVII. Errant 1mo. cum Boleſodem vocant Ducem Hungarorum, aut Principem eo modo, acſi omnium Hungarorum Princeps fuiſſet: nam Bultzus, quem cum Boleſode eundem fatetur Schwartzius, tertius tantum erat in Hungarorum exercitu, nec erat ex Poſteris Arpadi, uti oſtendi Num. 56. Errant 2do. Curopalates & Cedrenus, dum affirmant *ſæpe omnem exercitum*, a Boleſode ductum contra Græcos, & quidem poſt Baptiſmum: nam neque ipſi memorant illas Hungarorum irruptiones, neque illæ referuntur ab aliis, neque veriſimiles ſunt, cum circa medium Seculi x. Hungari occupatiores fuerint in Italia, Gallia, & Germania, quam ut totum exercitum contra Græcos ducere potuerint. Hinc colligas, quanta negligentia in ſcribendo uſi ſint Græci illi, qui *ſæpe* iteratas irruptiones Boleſodis ſomniant, & nullam Hungarorum cum Græcis velitationem attingunt, ac ne Boleſodem quidem alibi uſpiam nominant. Zonaras paulo modeſtius dixit, *Arma Romanis intulit*, ſuſpicatus forſan, id fieri potuiſſe a Boleſode, etiamſi id ipſe ignoraret. Errant 3^tio. cum alterum Hungarorum Ducem vocant Gylam, ac ſi nomen eſſet proprium, cum dignitatis ſit, teſte Conſtantino Porphyrogenito de Adminiſtrando Imperio Cap. 38. Errat 4to. Cedrenus, cum Regem Germaniæ vocat *Joannem.*

LXVIII. Erroribus claris admiſcent alia, quæ veriſimilia non ſunt. Veriſimile non eſt, multos per Hierotheum in Hungaria converſos, cum illius Hierothei, geſtorumque ejus nulla uſpiam ſit memoria, multaque perſuadeant, Hungaros diu poſt in infidelitate permanſiſſe. Nihilo veriſimilius eſt, Gylam perſtitiſſe in fide ob eadem rationes. At hæc illi facile potuerunt ſcribere ea ſolum ratione quod non invenirent contrarium, ſcirentque, Hungaros ad fidem converſos, dum ſcribebant. Scribunt Hierotheum Turciæ, id eſt, Hungariæ Epiſcopum, ordinatum a Theophilacto Patriarcha; & ne quidem exprimunt, ubi Sedem fixerit Epiſcopalem; neque explicant, an aliquot ſibi adjunctos habuerit Presbyteros, aliosque Miniſtros ſacros. Quod manifeſtum eſt indicium, eos ſcripſiſſe de re,

quam

quam non ſatis noverant. Zonaras certe, dum & nomen Hierothei, & Theophilacti, & Ottonis caute prætermittit, inſinuat ſuſpectam ſibi fuiſſe Hiſtoriam. Cedrenus vero, qui *anilium fabularum Scriptor, & veri incurioſus* merito vocatur a Lipſio, apud Oudinum citatum, quique Curopalatem deſcripſit, nomina liberius expreſſit, quam verius. Curopalates autem ipſe, quantæ auctoritatis eſſe poſſit, ſi Cedrenus anilium fabularum ſit Scriptor, collige ex utriusque conſonantia, quæ maxima eſt in geſtis temporum, de quibus agimus. Tandem Græcos illos tres fidem non mereri de re tam diu præterita, tamque inconcinne ennarrata, evincent argumenta, quæ ſubjungo.

LXIX. Primum argumentum deſumo ex ſilentio omnium Græcorum, qui ſcripſerunt poſt medium Seculi x. uſque ad finem fere Seculi xi. quo Curopalates ſcripſit. Intra illud tempus non pauci fuerunt Hiſtorici Græci, qui non poterant ignorare Converſionem Hungarorum, quique non videntur, eam omiſſuri fuiſſe, ſi inchoata fuiſſet Conſtantinopoli, & promota per Hierotheum. Deſcripſerunt Imperium Conſtantini Porphyrogeniti varii Scriptores, qui Theophanem continuarunt, editique ſunt a Combefiſio; at nullus illorum memoravit hanc Hungarorum Converſionem, etiamſi eodem Seculo videantur ſcripſiſſe. Conſtantinus ipſe Imperator ſcripſit de Adminiſtrando Imperio ad Romanum Filium, atque eo quidem tempore, quo res tota paulo ante peragi debuerat, ſi facta eſſet. Verumtamen Conſtantinus non modo Converſionem illam ſilet, ſed etiam expreſſis verbis teſtatur, Hungaros necdum eo tempore fuiſſe converſos. Audi verba ejus Cap. 40. " Inde magna Moravia, *id eſt, Hungaria*, Baptiſmo carens. " Ex hisce verbis neceſſario conſequitur, fabuloſa eſſe, quæ de Hungarorum Converſione habet Curopalates cum ſequacibus ſuis, modo oſtendi poſſit, Conſtantinum ſcripſiſſe poſt tempus ab iis deſignatum.

LXX.

LXX. Edidit illum Librum Conſtantinus circa annum 950. ut facile oſtendi poteſt: nam ſcripſit ad Romanum Filium jam coronatum, ut eundem ad Imperium recte adminiſtrandum erudiret, & poſt mortem Romani Lacapeni, de quo, ut defuncto, loquitur Cap. 14. Obiit autem Romanus Lacapenus, olim Imperator, Indictionis ſextæ Menſe Julio, id eſt, Anno 948. quemadmodum ibidem habet Pagius Num. 3. Romanus vero junior ſequenti Anno 949. ad Imperii Societatem aſſumptus eſt a Conſtantino Patre. Audiamus de hisce Cedrenum Tom. 2. pag. 635.: " Menſe Julio ſextæ Indictionis Romanus ... debitum naturæ perſolvit ... Proinde Conſtantinus Porphyrogenitus, omnibus, quæ ſuſpecta erant, ſubmotis, & ſolus jam imperans, Feſto Paſchatis die, Romano Filio ſuo Diadema imponit." Coronatus ergo eſt Romanus Anno 949. poſtquam Lacapenus obierat Menſe Julio Anni 948. Non igitur ſcripſit Conſtantinus id Opus ante Annum 949. ſed vel eodem Anno, vel ſequente: nam Cap 26. de Lothario Italiæ Rege, qui obiit Anno 950. Menſe Novembri, ut recte probat Pagius ad dictum Annum Num. 1. ait: " Qui nunc Italiæ Rex eſt." Rurſum cap. 27. dicit fuiſſe Indictionem ſeptimam, dum ſcribebat. Cum autem Indictio ſeptima fuerit Anno 949. illo Anno opus ſuum componere cœperat, eodemque, vel ſequenti 950. abſolvit.

LXXI. Nunc videamus, an Relatio Græcorum conſiſtere poſſit cum dictis Conſtantini, qui circa Annum 950. aſſeruit, Hungariam Baptiſmo carere. Otto Germaniæ Rex, ac poſtea Imperator Anno 955. die x. Auguſti, inſignem retulit victoriam de Hungaris, quorum tres Duces fuere capti, ac laqueo extincti. Victoriam hanc multi narrarunt Scriptores, atque ex iis Pagius ad Annum 955. Turoczius eandem Hungarorum cladem videtur deſcribere Cap. 25. licet multum aberret in Chronotaxi, cum rem geſtam referat ad Imperium Conradi I. Imperatoris. Ab hoc Scriptore inter captivos, & occiſos nominantur *Leel*, *& Bulchu illuſtres Capitanei*, atque hic *Bulchu* a variis idem eſſe creditur cum Boleſode, quem baptizatum

Con-

Conſtantinopoli dixerunt laudati Scriptores Græci. Inter hanc cladem, & Baptiſmum Hungarorum tam multa Græci noſtri interponunt, ut ex dictis eorum Baptiſmus iſte collocandus videatur ante annum 950. Agnoſcere id debet Schwartzius, qui Num. 39. de tempore iſtius Baptiſmi ſic ratiocinatur: " Denique negligendum non eſt, quod Zonaras tradit, poſt ſuſceptum a Ducibus Baptiſmum, Hungaros ad tempus conquieviſſe, ac rurſus Buloſudem, rupto fœdere, impreſſionem in Romanos feciſſe. Secundum Cedrenum *(& Curopalatam)* ſæpius cum univerſa Gente Romanos aggreſſus eſt. Hæc Hungarorum quies, & repetitæ Buloſudis ductu incurſiones, donec tandem res male ipſis, ac Duci cumprimis, verteret, quatuor certe, aut quinque annos, ſi non plures a fatali Bultzkonis anno, qui fuit CMLV. retrogradiendo abſtulerint... Ponamus igitur annum CML." Sic ille interpoſita Baptiſmo, & morti Buloſudis recte exponit; at illa plures abſumere debuiſſent annos, ſi facta eſſent. Sane quies, poſt Ducum Baptiſmum ſecuta, duorum ſaltem, aut trium annorum fuit, aut quies non fuit: ſecutæ totius Gentis irruptiones ſæpius repetitæ, etiamſi annuæ fuiſſent, tres, ut minimum, annos tenere debuerant. Itaque Ducum Hungarorum Baptiſmus figendus eſſet ante annum 950. præſertim cum Hungari anno 954. Græcos non invaſerint, ſed Germaniam, Galliam, & Italiam, uti videre eſt apud Pagium ad dictum Annum.

LXXII. Quapropter ille Baptiſmus contingere debuerat, antequam ſcribebat Conſtantinus, nec ille dixiſſet Hungariam Baptiſmo carere, ſi vera narraſſet Curopalates cum ſuis. Si horum relatio aliquid ſaltem veri continet, & Duces Hungari ficto animo Baptiſmum ſuſceperint (quod omittere potuit Conſtantinus, ne proderet Poſteris ſe adeo deluſum fuiſſe) id veriſimiliter contigit circa annum 943. quo Hungari Græcos invaſerunt, initaque pace reverſi ſunt. Theophanis Continuator in Romano Lacapeno rem narrat hoc modo: " Indictione prima Menſe Aprili, rurſus Turci *(id eſt Hungari)* cum ingentibus copiis Romanæ ditionis fines invaſerunt.

Egreſſus vero Theophanes patricius accubitor pacis cum eis fœdus percuſſit, acceptis obſidibus ex illuſtrioribus. Hincque adeo contigit, in annos quinque pacem, induciasque ſervari." Inter dictos obſides forſan fuerint Buloſudes, & Gylas, qui ſe Chriſtianos, ſuſcepto Baptiſmo, fingere potuerunt, ut Græcis facilius imponerent, ac remitterentur in Hungariam: Si vero inter obſides non fuerunt, ſed ſponte venerunt, uti volunt Græci, id agere potuerunt, ut obſides ſuos melius reciperent. Quidquid ſit, nulli tempori aptius alligari poteſt, Hungarorum Baptiſmus, cum pax ad quinque ſaltem annos duraverit, & rupta fuerit, imperante Conſtantino: nam laudatus Theophanis Continuator in Conſtantino Num. 47. ait, Turcos, ſeu Hungaros excurriſſe ad Urbem uſque Conſtantinopolitanam, ſed repulſos eſſe per Duces Conſtantini, domumque reverſos, nulla initæ pacis facta mentione. Ex dictis hæc conjectura mihi apparet veriſimilis. Pacem inierunt Hungari cum Græcis anno 943. imperante adhuc Romano Lacapeno; anno autem 944. ubi ſolus Conſtantinus imperare cœperat, Duces Hungari Baptiſmum ſuſceperunt, ſed ficte: ſimulationem vero illam protraxerunt, donec anno 948. vel 949. rurſum cœperunt in ditiones Græcorum irrumpere, ita, ut potuerit ſcire Conſtantinus, dum Opuſculum ſuum ſcribebat, eorum Converſionem non fuiſſe ſinceram. Hæc dicta ſunt in Hypotheſi, quod Baptiſmum ſuſceperint Buloſudes, & Gylas: nam ne id quidem ſatis certum puto.

LXXIII. Converſioni Hungarorum, quæ cœpta eſſet ante medium Seculi X. non minus contrarii ſunt Scriptores Latini. Floruit poſt medium dicti Seculi Luitprandus Diaconus, & poſtea Epiſcopus Ticinenſis, qui res maxime ſui temporis Hungaricas frequenter deſcripſit. Non multis poſt annis ſcripſit Witikindus Monachus, & Hiſtoriographus. Eodem Seculo ad finem decurrente videtur, ſcripſiſſe Continuator Rheginonis, multique alii eodem Seculo hiſtorice ſcripſerunt, & de Hungaris meminerunt: at nullus de hac eorum meminit Converſione. Seculo XI. & XII. plurima conſcripta ſunt Chronica univerſalia, in quibus Hungarorum Converſio narratur; at nullibi

libi dicitur, initium habuiſſe Conſtantinopoli, aut ante medium Seculi X. Sane, ſi vera eſſet hæc Converſio, non poterat ignorari a tot Scriptoribus coævis, aut ſupparibus, nec taceri debebat, præſertim a Luitprando, qui toties in Hungaros invehitur, quique Legatus Ottonis fuit Conſtantinopoli. Æque mirum eſſet Hungarorum omnium de hac Converſione ſilentium, ſi Converſio locum habuiſſet. Verum hæc argumenta a ſilentio omnium Scriptorum, etiamſi vehementer urgeant, nequaquam ſunt neceſſaria, cum non deſint aperta pro hac veritate teſtimonia.

LXXIV. S. STEPHANUS in Diplomate dato pro prima Hungariæ Abbatia S. Martino ſacra, quod totum recitabo Num. 149, & ſequentibus, ſic loquitur: " Necdum enim (*alias* etiam) Epiſcopatus, & Abbatiæ præter ipſum locum (*S. Martini Abbatiam, a Geyſa cœptam, & perfectam a STEPHANO*) in Regno Hungarico fuerant (*alias* ſitæ erant.)" Si Anno 997. de quo agit STEPHANUS, nullus Epiſcopatus in Regno Hungarorum fuerat, ubi eſſe potuit Epiſcopatus Hierothei, ubi ipſe Hierotheus Epiſcopus Sedem habuerat? Si autem nullibi Sedem Epiſcopalem in Hungaria fixerit Hierotheus, uti conſtat ex allegatis S. STEPHANI verbis, conſequitur, aut omnino in Hungaria eundem non fuiſſe, aut ibidem non diu manſiſſe, ſive quod obierit, ſive quod, re infecta, ac deſperata, redierit in patriam. Piligrinus Laureacenſis Epiſcopus circa Annum 974. de initio Converſionis Hungarorum ſcripſit ad ſummum Pontificem Benedictum, tanquam de re nuperrime cœpta. Reſcripſit Benedictus ad Archi-Epiſcopos Germaniæ, & Ottonem II. Imperatorem. Utramque Epiſtolam edidit Lambecius in Commentariis de Bibliotheca Cæſarea Lib. 2. Cap. 8. pag. 641. & ſequentibus.

LXXV. In Epiſtola autem Benedicti dicitur: " Nunc autem, quam ob rem vocibus exultantibus in laudem Omnipotentis DEI erumpimus, non modo ſæpe dicta Laureacenſis Eccleſia (*quam dixerat deſertam fuiſſe uſque ad victoriam Ottonis anno 955. partam*)

hoſtium ceſſante terrore, cum accolis ſuis pace, & tranquillitate potitur; verum etiam ipſi dudum inimici illum, quem perſecuti ſunt more gentili, jamjam Chriſtum Baptizati profitentur, & Sacerdotes modo habere deſiderant, ac, prout ſcire rudes poterunt, venerantur, & Eccleſias quasdam in ſua terra, quas Patres incendio delerunt, Poſteri reſtaurare videntur." Hæc Pontificis verba, uti & verba Piligrini, poſtea ſuo loco uberius danda, aperte declarant, tunc novam fuiſſe Hungarorum Converſionem, eamque cœptam non eſſe, niſi poſt pacem cum Ottone initam. Quo autem anno pax illa coaluerit, non omnino certum eſt; at conſtat, eam fuiſſe concluſam poſt Hungarorum ſtragem anno 955. factam. Plura Latinorum teſtimonia proferemus infra, ubi vera initia Religionis Chriſtianæ in Hungaria aſſignabimus. Tuto interim aſſerere liceat, Religionem Chriſtianam in Hungaria non eſſe cœptam a Baptiſmo Buloſudis, & Gylæ, ſeu quod Ille Baptiſmus prorſus ſit fictitius, ſeu quod ficto animo ſit ſuſceptus, ſeu denique quod illi Fidem conſtanter profeſſi non ſint.

§. VII.

Cœpta Converſio Hungarorum, regnante Geyſa Patre S. STEPHANI, occaſione pacis inter Ottonem, & Geyſam initæ: Piligrinus Laureacenſis Præſul facultatem petit erigendi Epiſcopatus in Hungaria.

LXXVI. PRimus Hungarorum Princeps, qui Fidem Chriſtianam amplexus eſt, fuit Geyſa, Pater S. STEPHANI, uti cum Carthuitio teſtantur Scriptores varii. Hanc rem minime dubiam exiſtimo, etiamſi aliqui laudem converſæ Hungariæ ſic attribuerint S. STEPHANO, ut Geyſam videantur excludere. At ideo ſic illi videntur locuti, quia rudia, & imperfecta Fidei initia perfecit Sanctus. Prima occaſio Converſionis Hungarorum nata videtur ex memo-

morata eorundem clade Anni 955. : nam, fractis viribus, animisque immenſa illa ſtrage, ad pacem cum Germanis ſtabiliendam reſpicere cœperunt. Pax vero Chriſtianis Prædicatoribus occaſionem dedit, Hungaros adeundi, eorumque converſionem tentandi. Non obſcure id colligitur ex laudata modo Benedicti Papæ Epiſtola apud Lambecium pag. 647. ubi hæc leguntur de Eccleſia Laureacenſi, ſub cujus Provincia fuerat Pannonia, dum in ea erant Chriſtiani: " Ex omnibus Eccleſiarum Diœceſibus Pannoniæ, hæc (*Laureacenſis*) antiquitate, & Archiepiſcopii dignitate eſſe primitiva, creditur; quæ jam multis retroactis temporibus ex vicinorum frequenti populatione Barbarorum deſerta, & in ſolitudinem redacta, nullum Chriſtianæ profeſſionis habitatorem meminit, uſque dum invictiſſimus Auguſtus, & Pater Patriæ (*Otto I.*) Genitor quippe pii Imperatoris noſtri (quem adhuc ſupereſſe, & diu dominari mundus exoptat) bellico trophæo eorum vires retudit. Nunc autem &c. " Subdit verba data Num. 75. nimirum Laureacenſem Eccleſiam *confinio Hungarorum* adjacentem, ut paulo ante dixerat, *cum accolis ſuis* (Hungaris) *pace*, & *tranquilitate* potiri, ipſosque dudum inimicos Hungaros ad Chriſtum converti. Itaque manifeſte inſinuat, ex victoria Ottonis pacem, ex pace vero Converſionem Hungarorum eſſe enatam.

LXXVII. Optime hæc congruunt cum iis, quæ Carthuitius in Vita Num. 2. narrat hoc modo: " Ea ſiquidem tempeſtate, qua Gens præfata (*Hungarorum*) DEI Eccleſiam depopulabatur, erat in ea Princeps quidam, ... nomine Geyſa, *quem etiam tum Paganum fuiſſe ſubdit.* Tamen, *inquit*, appropinquante ſpiritualis fulgore chariſmatis, cum omnibus circumquaque poſitarum Provinciarum vicinis de pace cœpit attente tractare. " Non liquet, quo anno pax inter Ottonem, & Hungaros coaluerit, neque de tempore, quo Geyſa Hungarorum Principatum adeptus eſt. Verum conſtat, legatum ab Ottone Epiſcopum Brunonem ad Hungaros, atque hujus opera pacem compoſitam plane exiſtimo; nec modo pacem ſtabilitam, ſed oſtium etiam Prædicatoribus Evangelii apertum. Digna ſane

hæc Ottone Magno legatio, dignaque res, quæ accuratius diſcutiatur, cum tenebris, & erroribus lateat involuta, Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti Seculo 6. Part. 1. pag. 81. ex Codice Tegernſenſi edidit Epiſtolam Ottonis Imperatoris ad Piligrinum Patavienſem Epiſcopum, quæ hisce concepta eſt verbis: " Otto DEI gratia Imperator Auguſtus Piligrino Venerabili Patavienſis Eccleſiæ Epiſcopo ſalutem, & gratiam. Brunonem Epiſcopum veſtræ mittimus, & commitimus delectioni, ut quibuscunque apud vos indiguerit utenſilibus, abundantiſſime adjuvetur; & tam veſtris hominibus, quam & caballis, aliisque in itinere rebus neceſſariis, quanto propius poſſit, Ungarorum confinio honorifice, ac cautiſſime perducatur. Nobis enim illuc erit delegandus, quo Rex eorundem noſtro quam propere arbitrio ſit colligandus. Vobis ergo magnopere ſit ſtudium, hanc citiſſime fieri legationem: nam ſi, ut apud nos ſedet, proſperabitur, vobis in hoc, veſtrisque omnibus admodum conſuletur. Valete."

LXXVIII. Cum tres fuerint Ottones conſequenter Imperatores, variique Brunones Epiſcopi, inquirendum eſt, cujus Ottonis ſit Epiſtola, quis Bruno ille Epiſcopus. Mabillonius Ottonem tertium explicuit, & S. Brunonem Martyrio apud Ruſſos coronatum. Verum utrumque recte refutavit Hanſizius noſter in Germania Sacra Tom. 1. pag. 208. ubi ſic habet: " Imprimis Auctor hujus Epiſtolæ nequit eſſe Otto tertius, quod vel ipſe Titulus Epiſtolæ manifeſtat: vocat enim ſe Imperatorem Auguſtum, quod Otto tertius nondum fuit Piligrino vivente: obiit namque Piligrinus Anno CMXCI. Otto tertius creatus eſt Imperator Anno CMXCVI. Bruno ille Ruſſorum Apoſtolus a nullo Scriptorum, neque a Ditmaro, qui ejus Vitam conſcripſit: eique familiaris, & ut ipſe ait, contemporalis, & conſcholaſticus fuit, proditur uſpiam ad Hungaros abiiſſe, aut, ut Mabilio colligit, operam in revocandis ad Fidem Hungaris adhibuiſſe. Præterea Bruno iste non niſi poſt Ottonis tertii mortem, regnante Henrico ſecundo Imperatore, benedictionem Epiſcopalem ſuſcepit, eodem Ditmaro teſte. Atqui Bruno, quem Otto ad Hungaros miſit,

ſit, quemque Piligrino commendat, appellatur Bruno Epiſcopus." Hæc argumenta manifeſte probant, Ottonem III. intelligi non poſſe Auctorem legationis prædictæ, nec Legatum illum fuiſſe S. Brunonem Ruſſorum Apoſtolum, de quo actum apud nos ad diem XIV. Feb. & rurſum Tom. VI. Junii pag. 217. ubi hic Bruno idem eſſe oſtenditur cum S. Bonifacio Martyre. Quæ objici poſſunt ex Ademaro, qui favere videtur Mabillonio, abunde refutavit Janningus noſter ibidem pag. 221. oſtendens totum fabulis, & erroribus ſcatere, idemque egregie probat laudatus Hanſizius.

LXXIX. Hic Scriptor Brunonem alium, cui omnia congruunt, aſſignat his verbis: "Quin toto eo tempore, quo Piligrinus Eccleſiæ Patavienſi præfuit, nullus omnino occurrit Bruno Epiſcopus, præter unum Brunonem, ex Monacho Corbeienſi Verdenſem Epiſcopum, Hermanni Saxoniæ Ducis Conſanguineum, quem Otto Magnus ob venerationem ſuam, ut ſcribit Ditmarus Lib. 2. Amalongo Succeſſorem ſtatuit Epiſcopo. Sedere cœpit Anno CMLXII. teſte Annaliſta Saxonico. Deceſſit circa Annum CMLXXVI. longe virtutibus, quam genere clarior." Recte hæc Hanſizius. Mabillonius Tom. 4. Annalium Brunonem e Monacho Corbeienſi Antiſtitem Verdenſem ad Pontificatum vult evectum ſub nomine Gregorii V. At duos confundit Brunones; nec oſtendit, aut oſtendere recte potuit, Epiſcopum illum Verdenſem eundem eſſe cum Gregorio V.: nam Bruno Verdenſis obiit, priusquam Gregorius V. Pontificatum adipiſceretur. Fuiſſe Ottonem Magnum, qui Brunonem ad Hungaros legavit, mihi ſatis certum videtur: nam Hungarorum Legatos viciſſim ad Ottonem veniſſe, infra videbimus. Lubet hac de re rurſus audire differentem Hanſizium, qui ſic proſequitur: "Hunc igitur (*Brunonem Verdenſem*) exiſtimem ab Ottone Magno delectum, qui conciliata cum Hungarorum Rege concordia viam ſterneret Religioni. Is erat Otto, in quo mirificum Religionis propagandæ ſtudium paſſim celebrant Scriptores. Sereniſſimum Divinæ Religionis Speculum appellat Saxo Chronographus, poſt quem nemo extiterit, cui ſtudium eſſet

eſſet Paganum convertere, nullus, qui Eccleſiam intrare compellat Paganum. Ei Bohemorum, ei Polonorum ad Chriſtiana Sacra traductio maximam partem debetur. Id ipſum igitur conatus in Hungaris, memorati Brunonis Epiſcopi opera eos flexit ad conſilia pacis, eoque adduxit, ut ipſi pariter Legatos ad ſe mitterent."

LXXX. Legatio hæc facta videtur circa Annum 972. certe non ante Annum 971. quo Piligrinus factus eſt Epiſcopus Patavienſis, neque poſt 973. quo defunctus eſt Otto Magnus. Effectum Legatione fuit, ut Hungari Legatos remitterent ad Ottonem Anno 973. circa Paſcha. Audiamus Lambertum Schafnaburgenſem in Annalibus ad dictum Annum: " Anno CMLXXIII. Ottho Imperator ſenior cum juniore venit Quidilinburg; ibique celebravit ſanctum Paſcha x. Kal. Aprilis: illucque venerunt Legati plurimarum Gentium, videlicet Romanorum, Græcorum, Beneventanorum, Italorum, Ungarorum, Danorum, Sclavorum, Bulgarorum, atque Ruſſorum cum magnis muneribus." Huic, *inquit Hanſizius*," conſentiunt Chronographi omnes, quorum nullus eſt, qui non in ceteris Legatos etiam cenſeat Ungarorum." Itaque nullum eſt dubium, quin eo tempore pax eſſet inter Ottonem, & Hungaros. Hinc etiam Legationi Ottonis attribuenda videntur edicta Geyſæ Hungarorum Ducis, de quibus Carthuitius Num. 2. ſic habet: " Statuit inſuper præceptum *(Geyſa)* cunctis Chriſtianis, Ducatum ſuum intrare volentibus, hoſpitalitatis, & ſecuritatis gratiam exhiberi. Clericis, & Monachis poteſtatem conceſſit, ſuam præſentiam adeundi, quibus voluntarium libenter aditum præbens, orthodoxæ Fidei ſemen pectoris in horto ſatum, delectabatur germen emittere." Hæc eadem Legatio viam ad Hungaros apperuit Piligrino Patavienſi Epiſcopo, quem ultro invitarunt Hungari, ut mox ex ipſius patebit Epiſtola, in qua dicitur Prædicatio inchoata *fœdere pacto ſub occaſione pacis.*

LXXXI. De Piligrino ex Catalogo Ms Archi-Epiſcoporum Laureacenſium, & Epiſcoporum Patavienſium, ſeu Paſſavienſium hæc reci-

recitat Lambecius Lib. 2. Cap. 8. pag. 641. : " Piligrinus Archi-Epiſcopus Laureacenſis ſedit Pataviæ Annis XXII. electus Anno Domini CMLXXI. Iſte fuit Vir magnificus, & Eccleſiam ſuam ſtrenue tam in temporalibus, quam in ſpiritualibus gubernavit: ipſam quoque a Boiaris occupatam, & deſtructam magno ingenio, & Imperatoris auxilio renovavit in melius, & erexit, ac liberavit. Huic Papa Benedictus VI. pallium miſit ad Scripta ſua: in quibus ſe a perſonali acceſſu ad Sanctorum Petri, & Pauli Limina, prout deſideraverat, excuſat, propter neophytam Ungarorum Gentem, & operam prædicationis ad eosdem, deinde autem Infulam, ac pallium more ſuorum Prædeceſſorum ſibi mitti poſtulat, ſimul & Fidei ſuæ ſuccinctam Profeſſionem offerens. " Hoc elogium a Schreitweino ſcriptum Seculo XV. ſeu imperante Frederico Patre Maximiliani I. ut obſervat Lambecius pag. 653. non modo confirmat fidem Epiſtolæ Piligrini, ſed ſimul inſinuat cauſam, cur lætiſſima Prædicationis initia proſequi apud Hungaros non potuerit, uti infra probabitur. Nunc ipſam Piligrini Epiſtolam exhibeo ex Lambecio, reſecta tamen Fidei Profeſſione, quæ ad Hiſtoriam non pertinet.

LXXXII. " Ordinis, ac Nominis Cariſmate prærogato ſanctæ Romanæ Sedis univerſalis Pontifici Benedicto Piligrinus ſanctæ Laureacenſis Eccleſiæ humilis ſervitor fidelitatem precum, devotumque ſervitium. Notum fieri dignetur, vobis, ſumme Sacerdotum Præſul, quod ſupra omne animi mei deſiderium nunc delectarer, & Apoſtolorum viſitare Limina, veſtraque optabili perfrui præſentia, & ea facie ad faciem, quæ literis, & internunciorum committo indiciis, ſanctiſſimæ Paternitati veſtræ coram ratiocinari, niſi quod a neophyta Ungrorum Gente huc ire prohibeor, apud quam, fœdere pacto, ſub occaſione pacis fiduciam ſumpſimus, operam exercere Prædicationis. Cujus enim terror Gentis ex longo tempore etiam aliarum Provinciarum Prædicatoribus meæ Diœceſis hactenus aditum clauſit, ad quas nihilominus præſentis opportunitas temporis ire me vocavit. Quibus DEUS Omnipotens, qui ſolita ſua pietate ſemper diſper-

ſperſa congregat, aperire dignatus eſt januam cordis ſui, diu clauſam, ut diſciſſo velamine duritiæ ſuæ, depoſitaque ferina crudelitate, leni jugo Domini colla ſubmittant."

LXXXIII. " A qua ergo profata Ungrorum Gente multis precibus ipſe invitabar venire, aut miſſos meos in opus Evangelii illuc dirigere. Ad hos dum transmitterem ſatis idoneos Viros ex Monachis, Canonicisque Presbyteros, atque de ſingulis Eccleſiaſticis gradibus Clericos, & vita, & omni converſatione illorum ſic ordinata, quemadmodum in geſtis Anglorum didici, tantum Divina gratia ſuis inſtitutionibus fructum ſtatim miniſtravit, ut ex eisdem nobilioribus Ungris utriusque ſexus Catholica Fide imbutos, atque ſacro lavacro ablutos, circiter quinque millia lucrarentur. Chriſtiani autem, quorum major pars populi eſt, qui ex omni parte mundi illuc tracti ſunt captivi, quibus nunquam ſoboles ſuas licuit, niſi furtive Domino conſecrare, modo certatim, nullo obſtante timore, offerunt eas baptizare, & gratulantur omnes tanquam de peregrinatione ſua in patriam reducti, quod Chriſtiano more Oratoria audent conſtruere, & licentia præcepta linguam ligatam in Laudem Salvatoris præſumunt ſolvere. Ipſi enim Barbari, mira Omnipotentis DEI operante clementia, quorum licet adhuc gentilitate ſint quidam detenti, nullum tamen ex illorum ſubditis vetant baptizari, nec Sacerdotibus invident, quocunque libet proficiſci; ſed ita concordes ſunt Pagani cum Chriſtianis, tantamque adinvicem habent familiaritatem, ut illic Iſaiæ videatur impleri prophetia: *Lupus, & agnus paſcentur ſimul, leo, & bos comedent paleas.* Factum eſt ergo, ut pene cuncta Ungrorum Natio ſit prona ad percipiendum Fidem ſanctam. Sed & aliæ Sclavorum Provinciæ ad credendum promptæ; & eſt ibi meſſis quidem multa, operarii autem pauci."

LXXXIV. " Unde quoque viſum eſt, jam neceſſarium eſſe, quatenus Sanctitas veſtra illic aliquos jubeat ordinari Epiſcopos, quia & quondam Romanorum, Gepidarumque tempore proprios ſeptem

An-

Antiſtites eadem Orientalis Pannonia habuit & Mœſia, meæ ſanctæ Lauriacenſi, cui ego indignus miniſtro, Eccleſiæ ſubjectos; quorum etiam quatuor, uſque dum Ungri Regnum Bawariorum invaſerunt, ſicut præſenti eſt ætati cognitum, in Moravia manſerunt. Quod nimium grave, ac valde oneroſum eſt mihi, ut tot Pontificii Parochias ſolus prædicando circumeam, quibus neceſſitate, & adjutorii inopia cogor nunquam meam ſubtrahere præſentiam. Ecce, Dominorum Amantiſſime, hujusmodi Eccleſiaſticis mancipatus officiis detineor, &, ni feciſſem moram ſæpedictæ Gentis converſioni, ire, & proſterni ad veſtra Sanctiſſima veſtigia non diſtuliſſem. Legatos tamen meos, præſentium ſcilicet portitores, ad veſtram deſtinavi Serenitatem, quos audire dignetur, quæſo, Clementia veſtra, & eorum, meisque mixtim precibus præbere aſſenſum, quatenus pallium, Infulamque Pontificalem, quod ſpeciale munus honoris ex hac Sede tantum dirigitur Metropolitanis; quod etiam mei Prædeceſſores a glorioſis hujus principalis Cathedræ Primatibus accipere ſoliti erant; mihi vero hoc ipſum benigno animo per illos dirigere dignetur, pariterque etiam privilegia Apoſtolicæ auctoritatis meæ Eccleſiæ, per eosdem miſſos veſtris præſentata ſacris obtutibus, more Prædeceſſorum veſtrorum roborari ſupplico, & confirmari, ut hac Apoſtolica ſanctione, & benedictione munitus, mihi commiſſam populi gubernationem canonice exequi valeam, & veſtris rationibus in die judicii imputetur, quod in illis finibus ex Paganis nova Eccleſia' Domino lucrata ſit. *Poſt Confeſſionem Fidei, quam omitto, ſubjungit hæc verba:* Qualiter ergo ex prælibata Fide Idiotas erudire debeam, & ipſe in ſuſcepta Novitiorum Eccleſia converſari, reſcripto Paternitatis veſtræ cautius, flagito, ut merear edoceri.

LXXXV. Reſponſum Benedicti Papæ ad hasce literas nullum editum eſt, licet dubium non videatur, quin Piligrino reſponderit. Extat enim Epiſtola ejus ad Archi-Epiſcopos varios Germaniæ, ipſumque Ottonem Imperatorem, & Henricum Bavariæ Ducem, occaſione præcedentis data, ex qua intelligi poteſt, ipſum

annuiſſe poſtulatis Piligrini. Eam igitur ex Lambecio totam ſubjicio. " Dilectiſſimis nobis in Chriſto Filiis, Hrodberto (Roberto) S. Moguntinæ Eccleſiæ, & Dioterico S. Trevirenſis Eccleſiæ, atque Adalberto S, Magdaburgenſis Eccleſiæ, parique modo Gereoni S. Colonienſis Eccleſiæ, atque Friderico S. Juvavenſis Eccleſiæ, ſed & Adaldago S. Bremenſis Eccleſiæ Archi-Epiſcopis, pariterque Domino noſtro Ottoni Glorioſiſſimo Imperatori Auguſto, atque Nepoti ſuo Heinrico præcellentiſſimo Duci Bawariorum, cæterisque omnibus Epiſcopis, & Abbatibus, Ducibus, atque Comitibus Galliæ, atque Germaniæ, Benedictus Divina gratia præditus Apoſtolicæ Sedis Pontifex; Servus autem Servorum DEI, in Domino Salutem. Oportet juſtis ſupplicantum petitionibus nos ſemper faciles, & humiles exhibere, & præcipue cum fraternis Religioſorum Conſacerdotum precibus ſollicitamur; qui paſſim ab omni mundi termino tenorem, & regulam, atque proprii officii vigorem ab hac univerſali S. Romana Matre Eccleſia, ejusque ſortiuntur Miniſtro, Vicario ſcilicet Beati Principis Apoſtolorum; cujus quamvis indigni, ejusdem tamen gratia, & dono poteſtati nos ſucceſſimus, & ordini, cui voce Dominica dicitur: *Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam.* "

LXXXVI. " Quapropter dignum æſtimavimus, aſſenſum præbere congruis poſtulationibus Reverendiſſimi Archi-Epiſcopi Piligrini, quas per probabiles Perſonas nobis intimavit, reſponſalium ſuorum, duorum videlicet Presbyterorum, quatenus ſibi pallium, & metropolitanum honorem Cathedræ ſuæ ſanctæ Lauriacenſis Eccleſiæ reſtitueremus, confinio Ungarorum adjacenti; quod omnino nos eidem Eccleſiæ debere, teſtantur antiquiſſima ſecum adportata Privilegiorum Teſtimonia, in quibus continebatur, quod ætate Pontificatus Beati Symmachi, hujus Almæ Sedis Apoſtolici Præſulis, præfata ſancta Lauriacenſis haberetur Eccleſia Metropolis: & in quantum tam exinde, quam etiam de paſſionibus Beatorum Martyrum, qui illic plures in tempore perſecutionis pro Fide Chriſti variis ſunt tormentis mulctati, colligere poſſumus, ex omnibus Eccleſiarum Diœceſibus

Pan-

Pannoniæ, hæc antiquitate, & Archiepiſcopii dignitate eſſe primitiva creditur, quæ jam multis retroactis temporibus ex vicinorum frequenti populatione Barbarorum deſerta, & in ſolitudinem redacta, nullum Chriſtianæ Profeſſionis habitatorem meminit, uſque dum invictiſſimus, auguſtus, & Pater Patriæ, Genitor quippe pii Imperatoris noſtri (quem adhuc ſupereſſe, & diu dominari mundus exoptat) bellico trophæo eorum vires retudit.

LXXXVII. " Nunc autem quam ob rem vocibus exultantibus in laudem Omnipotentis DEI erumpimus, non ſolum ſæpedicta ſancta Lauriacenſis Eccleſia, hoſtium ceſſante terrore, cum accolis ſuis pace, & tranquillitate potitur, verum etiam ipſi dudum inimici, illum, quem perſecuti ſunt more gentili, jamjam Chriſtum baptizati profitentur, & Sacerdotes modo habere deſiderant, ac prout ſcire rudes poterunt, venerantur; & Eccleſias quasdam in ſua terra, quas Patres incendio delerunt, Poſteri reſtaurare videntur. Hac ergo ſuadente ratione, quod prænominati ſanctæ Lauriacenſis Eccleſiæ Archi-Epiſcopi poſtulatio antiqua Apoſtolica autoritate commendatur, & præterea, quod, cum juſtum eſſet, pariterque utile etiam viſum eſt, ut ad fructificandas DEO Gentes ex novitiis cultoribus Fidei Ungrorum, atque Maravorum, ſive etiam aliis multis Sclavorum ſuæ Parochiæ finitimis, illic ordinatis Epiſcopis, ſecundum quod antiquitus diſpoſiti erant, eis hunc conſtitueremus Archi-Epiſcopum."

LXXXVIII. " Quoniam autem Saltzburgenſis Eccleſia Metropolis abuſa eſt ſubjectione ſanctæ Lauriacenſis Eccleſiæ Pontificii, obliterata, & attenuata ſua dignitate ex devaſtatione Barbarorum, quam propterea perceptis Apoſtolicis Privilegiis nequaquam patimur privari, cum & priora ſint Saltzburgenſis, & ideo auctoritativa, quæ conditio teſtimonii etiam apud ſeculatia judicia viget, & prævalet; nos vero in hujusmodi conſtitutionem omnem calumniam, atque contentionis occaſionem, Domino adjuvante, facile propulſamus, Parochiis ab invicem certis limitibus ſequeſtrata, & tamen Apoſtolicis

ſanctionibus ubique ſtabilitis, quas noſtrum eſt ſemper defendere, & ſecundum Evangelicam ſententiam nihil ex eis ſolvere, ſed adimplere. Unde ergo autoritate, & poteſtate Beati Petri Principis Apoſtolorum, atque exemplo Pontificum ſcilicet Prædeceſſorum noſtrorum, eandem ſanctam Lauriacenſem Eccleſiam, ejusque Rectores jam Archi-Epiſcopos a modo perpetim ab omni Saltzburgenſis Eccleſiæ, ejusque Præſulum ſubjectione, ac ditione abſolvimus, & honore Metropolitano ſublimamus; & ſicut modernis temporibus ſanctæ memoriæ Agapitus Papa terminos earundem Parochiarum ab invicem diſtinxit, ſic & ipſi diffinimus, ita quoque, ut ſancta Saltzburgenſis Eccleſia ſuperioris Pannoniæ Epiſcopos habeat Suffraganeos, quibus uſque huc ſui Pontifices præeſſe videbantur cum tanta, talique Diœceſi, quali hactenus in inferiori uſi ſunt Pannonia: ſancta autem Lauriacenſis Eccleſia in inferioris Pannoniæ, atque Mœſiæ Regiones, quarum Provinciæ ſunt Avaria, atque Maravia, in quibus ſeptem Epiſcoporum Parochiæ antiquis temporibus continebantur, ſuique Antiſtites Archiepiſcopalem deinceps poteſtatem cum tanta talique Diœceſi, quali hactenus in ſuperiori uſi ſunt Pannonia."

LXXXIX. " Quibus utique in præceptis inſuper injungimus, ut juxta Beati Gregorii Papæ decretum Anglorum Archi-Epiſcopis directum, alter illorum, qui prior ſit in Ordinatione, ipſe etiam, quoad vivat, Prioratum teneat, & in Ordine. Penitus enim determinatis utriusque Eccleſiæ Diœceſibus, omnique excluſa altercandi occaſione, Canonica ſub diſtrictione interdicimus, ut neuter earundem Eccleſiarum Archi-Epiſcopus invadere alterius Parochiam præſumat, vel quibuscunque jurgiis, aut diſceptationibus ſuper diffinitis a nobis modo rebus alter alterum ſollicitare audeat. His igitur ſedatis, Venerabilem Confratrem noſtrum Piligrinum Archi-Epiſcopum, Canonicis literis munitum, Sedi Sanctæ Lauriacenſis Eccleſiæ inthronizavimus, palliumque ei ſecundum antiquum ejusdem Eccleſiæ ſuæ uſum direximus, atque in Provinciis Avariæ, & Maraviæ, Regionumque inferioris Pannoniæ, ſive Mœſiæ, & in contiguis ſibi

Scla-

Sclavorum Nationibus circumquaque manentium, noſtram Apoſtolicam autoritatem, & vicem exercere committimus, atque delegamus, quatenus illic more Anteceſſorum ſuorum, ſanctæ Lauriacenſis Eccleſiæ Archi-Epiſcoporum, habet poteſtatem Presbyteros, atque Epiſcopos ordinare, atque conſtituere, & ex prædictis Gentibus ſua ſancta prædicatione parare Domino plebem perfectam " Hactenus Benedictus Papa.

XC. Verum cum neutri Epiſtolæ Annus legatur adjectus, nonnulla hic mihi oritur dubitatio, utrum Pontifex ille fuerit Benedictus VI. an Benedictus VII.: nam utrique convixit Piligrinus. Fateor, eruditos paſſim in eam conſpiraſſe ſententiam, ut crediderint, Benedictum eſſe Septimum, cui inſcripta eſt Piligrini Epiſtola, quique ad eandem reſcripſit. Verum non video, hanc opinionem eſſe certam; cum Piligrinus Anno 973. ſcribere potuerit ad Benedictum VI. qui ſedit uſque ad Menſem aliquem incertum Anni 974. ab eoque reſcribi potuerit ſub finem ejusdem Anni 973. vel initium ſequentis. Obſtare quidem videtur Epiſtola ejusdem Benedicti VI. (apud Labbeum Tom. 9. Conciliorum col. 711.) qua Friderico Salisburgenſi *in tota Norica Provincia, & in tota Pannonia* vices ſuas ſic concedit, ut excludat Laureacenſem a dignitate Archiepiſcopali: at potuit idem Pontifex mutare ſententiam, ubi edoctus erat Privilegia Eccleſiæ Laureacenſis. Potuit Piligrinus ipſe dictis Benedicti literis, ubi eas communicaverat Salisburgenſis, acrius excitari, ut exhibitione Privilegiorum ſuorum apud Pontificem ſtuderet amiſſam Eccleſiæ ſuæ dignitatem recuperare. Non video igitur, cur pallium impetrare non potuerit a Benedicto VI. cum nulla alia obſtet ratio, & in Elogio recitato Num. 81. pallium a Benedicto VI. obtinuiſſe dicatur. Quin & tempus magis favet Benedicto VI. quam Benedicto VII.: nam Prædicatio cœpta videtur apud Hungaros Anno 971. vel 972. & Epiſtola Piligrini non niſi uno, alterove anno poſt cœptam ibidem Prædicationem videtur ſcripta. Demum Epiſtola Benedicti Pontificis, quam mox recitavimus, vix differri poteſt uſque ad Pontificatum Benedicti

cti VII.; contra vero nihil in ea legitur, quod non congruat Benedicto VI.

XCI. Rationes colligo ex laudato ſæpius Hanſizio noſtro, qui pag. 215. probat evidenter, Epiſtolam Piligrini non potuiſſe ſcribi ſerius, quam ſub finem Anni 974.; Literas vero Benedicti non poſt initium Anni 975. Evincitur id ex Perſonis, ad quas data eſt Epiſtola Pontificia: nam inter has numerantur Robertus Antiſtes Moguntinus, Gero, vel Gereon Colonienſis, & Henricus Bavariæ Dux cum Ottone II. Imperatore. At Robertus, ſeu Rhodbertus, Moguntinus mortuus eſt Anno 975. " uti certiſſimum eſt, *inquit Hanſizius*, ex Ditmaro, Chronographo Saxone, Necrologio Fuldenſi. Annaliſta Hildeshemenſi. Dies obitus ponitur ad Idus Januarii, ideſt, XIII. Januarii, uti liquet ex Necrologio Moguntino, Hildeſienſi, & Fuldenſi." Idem Annus, & dies emortualis ſtatuitur, & probatur in Gallia Chriſtiana recuſa Tom. 5. 456. Cum res certa appareat, ſubjungam ſolum verba Necrologii Fuldenſis apud Schannat in Codice Probationum Hiſtoriæ Fuldenſis pag. 475: ubi ſic habetur: " Anno CMLXXV. Id. Jan. Ruotbertus Archi-Epiſ. " ſubdunturque octo alii Defuncti eodem Anno. Corrigenda igitur hic Pagii ſententia, qui ad Annum Chriſti 979. num. 9. mortem Roberti figit Anno 977. ſola contentus auctoritate Trithemii, cujus ſane auctoritas parvi momenti eſt in rebus Chronologicis. De Gerone Colonienſi Mabillonius Tom. 3. Annalium pag. 630. ſic ſcribit: " Coloniæ Agrippinæ Gero Archi-Epiſcopus hoc Anno (974.) deceſſiſſe traditur III. Kal. Julii." Si verum id eſt, deceſſit medio circiter Anno ante Robertum. Et revera Ditmarus Lib. 3. obitum Geronis Colonienſis præmittit obitui Roberti Moguntini, eumque eodem die, & Anno, quo Mabillonius, mortuum refert. Dicit quidem Dionyſius Sammarthanus Tom. 3. Galliæ Chriſtianæ col. 649. de Gerone: " Mortuus dicitur Anno CMLXXVI." ſed Auctorem non nominat; nec ullum adducit monumentum, quo probetur vixiſſe poſt dictam Mabillonii Epocham. Incertum igitur eſt, an Gero ſuperfuerit poſt Menſem Junium Anni 974.; imo & parum veriſimile eſt ob auctoritatem Ditmari.

XCII.

XCII. Eodem Anno 974. graviſſimæ exarſerunt turbæ inter Ottonem II. Imperatorem, & Henricum Bavariæ Ducem, qui quorundam Principum fœdere nixus, Regnum Germaniæ ſibi vindicare meditabatur, ſed captus fuit ab Ottone, ac deinde ipſa exutus Bavaria. Bellum illud cœptam feliciter apud Hungaros prædicationem interrupit, ut videbimus. Initium ejus hic neceſſario inveſtigandum, ut inchoatam diſputationem confirmemus. Ottone Magno defuncto Nonis Maji 973. Otto II., jam ante coronatus, agnitus eſt Imperator a plerisque Imperii Principibus: " Non perinde hoc tulit Henricus Bojus, qui... fœderum fiducia Regnum arripuit " uti hæc narrat Hanſizius pag. 216. ſic proſequens: " Ei favebat Henricus Carantaniæ Dux: ... præterea Henricus Auguſtenſis Epiſcopus is, qui Udalrico erat eodem anno ſuffectus: acceſſerant in fœdus vicini Reges, Boleslaus Bohemiæ, Miſeco, ſeu Miceslaus Poloniæ, denique Heraldus Danorum. De Hungaris quamquam nulla mentio, tamen ex dicendis patebit, arma ipſos quoque in Oſtericham, ſeu Auſtriam brevi intuliſſe contra Marchionem, & Piligrinum, qui conſtantes in Fide Ottonis permanſerant. Denique eo aſſurrexerat Bojorum Dux, ut Conſiliis minime diſſimulatis Unctionem quoque Regiam, Adminiſtro Friſingenſi, Ratisbonæ ſuſciperet: quo vulgato, accelerandum Ottoni erat ad opprimendum in favilla incendium. Collecto Principum omnium cœtu, viſum eſt, evocandum Henricum; qui, ut ad arma nondum erat accinctus, ſic obſequio feſtino præſens exitium redempturus, ſtitit ſeſe, ea tum quidem animadverſione punitus, ut captivi in modum attineretur. Ditmarus ſcribit Anno CMLXXV. medii (*id eſt, ſecundi*) Ottonis ſecundo, Henricum ab Ottone captum, & ad Geilheim deductum. Sed Lambertus, & Annaliſta Hildeſienſis, & Saxo Chronographus id referunt factum anno priori, & pro GEILHEIM ſcribunt Engilenheim. Certum eſt ex Diplomate infra (vide illud ibidem pag. 217.) memorando, Henricum non eſſe captum ante Menſes Anni CMLXXIV. poſtremos. Nam Diploma illud datum eſt XI. die Septembris, in eoque Henricus vocatur dilectus Nepos, ejusque precibus ſe illud dediſſe fatetur Otto, quæ verba in rebellem

non conveniunt. Itaque conciliari poſſunt Scriptores dicendo, Henricum circa finem Anni CMLXXIV. evocatum ab Ottone ad conventum, & initio Anni ſequentis in cuſtodiam abductum." Hæc adducere placuit, quia brevem, & exactam rei geſtæ relationem continent, & quia hinc colligi poterit, quid obſtiterit cœptæ Hungarorum converſioni.

XCIII. Nunc ex hisce examinemus, utrum laudata Benedicti Papæ Epiſtola Septimi ſit, an Sexti. Scribi ea non potuit, poſtquam Romæ innotuerat mors Roberti Moguntini Antiſtitis, aut captivitas Henrici Bavariæ Ducis, atque adeo data non eſt poſt Menſem Januarium Anni 975. Imo non potuit ſcribi Epiſtola diu poſt medium Anni 974. ſi vera ſit ſententia Ditmari, & Mabillonii de morte Geronis Colonienſis, III. Kalendas Julias ejusdem Anni affixa. At hanc quidem ſententiam non omnino, ut plane certam affirmo, quia diſſentiunt alii. Verumtamen longe probabiliorem exiſtimo, quam ſit oppoſita. Præterea ex dictis neceſſario ſequitur, Benedictum, cujus hæc eſt Epiſtola, ante Annum 975. fuiſſe Pontificem, uti etiam obſervavit Hanſizius pag. 215.: nam Epiſtola Piligrini præceſſit Epiſtolam Pontificis, nec illam Piligrinus ſcribere potuit, priusquam de Pontificatu Benedicti eſſet edoctus. Itaque Epiſtola eſt Benedicti VI. niſi Benedictus VII. fuerit Pontifex aliquot Menſibus ante Annum 975. Hanſizius revera credidit initium Pontificatus Benedicti VII. collocandum eſſe circa Menſes poſteriores Anni 974. quia non dubitabat, quin Epiſtola eſſet Benedicti VII. Verum, etſi omnes neoterici paſſim Benedicto VII. Epiſtolam attribuant, hactenus a nemine probatum vidi, cur illi potius attribuenda ſit, quam Benedicto VI: nam huic omnes convixerunt, qui in ea nominantur; eique attibuta fuit per Scriptorem Seculi XV. laudatum Num. 81. Demum multa ſuadent, Benedictum VII. non fuiſſe Pontificem ante Annum 975.: omnes enim paſſim Scriptores cum antiquis Catalogis ipſius Pontificatum eo Anno inchoant: cumque obierit Anno 984. die X. Menſis Julii, ut conſtat ex Epitaphio apud Baronium ad Annum eundem Num. 1. duratio Pontifica-

catus, quam novem annis, & quinque, aut ſex Menſibus Catalogi antiqui fere circumſcribunt, teſte Pagio ad Annum 984. Num. 1. inſinuat, Pontificatum ipſius inchoandum Anno 975. Menſe Januario, aut Februario; certe ante diem XXV Martii, uti oſtendit Pagius in Critica ad Annum 975.

XCIV. Mabillonius Tom. 3. Annalium pag. 627. oſtendit, Benedictum VI. adhuc ſediſſe Menſe Aprili Anni 974. cum eo Menſe dederit Privilegium Hildeſindo Abbati Rodenſis Monaſterii. Videri illud poteſt apud Petrum de Marca in Marca Hiſpanica col. 906. ubi ſcriptum legitur *Menſe Aprilio, & Indictione ſecunda.* Veriſimile igitur eſt, eundem Benedictum VI. accepiſſe literas Piligrini, pro eoque reſcripſiſſe eodem Anno 974. cum omnes in vivis erant, ad quos datæ ſunt Benedicti literæ, cumque nota non erat Henrici Bavari ambitio. Sic recte dicitur Piligrinus pallium accepiſſe a Benedicto VI. nec opus eſt improprio ſenſu explicare Elogium ejus Num. 81. datum. Pagius ad Annum 979. Num. 9. literas Benedicti male refert ad Annum 977. uno ſolum argumento, quod ſic exponit: " Imo eæ *(literæ)* Anno CMLXXVII. ſcriptæ; cum ibidem referat Lambecius Epitomen Diplomatis ab Ottone II. emiſſi, quo is Metropolitanam Eccleſiæ Lauriacenſis dignitatem confirmavit literis, in quibus dicitur: "Datum III. Nonas O- "ctobr. Anno Domini CMLXXVII. Indict. VI. Anno Regni Domini Ottonis "Imperatoris Auguſti XVII. Actum in Civitate Ratisbona." Quod effectus fuit commendationis Benedicti VII. cui detulit Otto II. " Verum hæc ratiocinatio efficere nequit, ut credamus, Benedictum ſcripſiſſe ad defunctos dudum Præſules, & ad Henricum tunc exſulem Bavaria ſua, atque hoſtem Ottonis. At veriſimile eſt, Fridericum Salisburgenſem Archi-Epiſcopum, cujus Provinciæ auferebatur, quidquid accedebat Laureacenſi, pro viribus obſtitiſſe, ne literæ Pontificiæ exſecutioni mandarentur, ideoque vel etiam ob alias rationes, potuit Otto II. confirmationem Metropolis Laureacenſis tamdiu differre, eamque tandem dare poſt pacatam Bavariam, prout datam revera fuiſſe conſtat.

§. VIII.

Inter primos Prædicatores in Hungariam miſſus S. Wolfgangus: cur hic revocatus ſit, & Piligrinus cum ſuis cœpta abrumpere debuerit.

XCV. INter primos Hungariæ Apoſtolos fuit S. Wolfgangus Monachus in Suevia & Presbyter, qui deinde creatus eſt Ratisbonenſis Epiſcopus. Teſtatur id Scriptor coævus Vitæ ipſius apud Mabillonium Seculo 5. Benedictino pag. 817. hisce verbis: " Reputans jugiter ſecum, qualiter in ſalutem aliorum ſibi conceſſum duplicaret talentum; hujus rei gratia Abbatis ſui licentia Monaſterium, & non Monachum, deſerens, per Alemanniam devenit exul in Noricum, ad cujus Orientalem plagam cum humili comitatu pergens, prædicandi gratia Pannoniæ petit confinia. Ubi cum veterum frutices errorum extirparet, & ſteriles ſquallentium cordium agros Evangelico ligone proſcinderet, frugemque Fidei inſeminare fruſtra laboraret, a Piligrino Patavienſe Pontifice ab incepto revocatus eſt opere: dolebat enim idem Pontifex tantum colonum in ſulcis ſterilibus expendere laborem. " Quod ait Scriptor de ſulcis ſterilibus, cum Epiſtola Piligrini non omnino congruit. At etiam non repugnat, quia uberior ille fructus oriri potuit poſt diſceſſum Wolfgangi. Forſan mera ex conjectura dixit Biographus, rediiſſe Wolfgangum ob ſolam agri ſterilitatem, ita, ut malim ſuſpicari, revocatum eſſe a Piligrino, ut coram Virum perſpiceret, atque ad Epiſcopatum Ratisbonenſem curaret promovendum: nam, ut mox ſubditur, revocatum omni humanitatis ſtudio ſuſcepit, aliquot diebus ſecum detinuit, virtutcque Viri penitus perſpecta, mox conſilium inivit curandi, ut promoveretur ad Cathedram Ratisbonenſem. Quod etiam feliciter perfecit.

XCVI. Verum, quidquid ſit de fructu Prædicationis, magis ad propoſitum noſtrum ſpectat tempus, quo fuit inchoata. Hanſizius noſter pag. 204. putat, Wolfgangum ad Hungaros profectum eſſe, pri-

priusquam Ottonis I. Legatione liber in Hungariam impetratus erat acceſſus, ideoque nullum fuiſſe Prædicationis fructum. At mihi contrarium apparet probabilius. Edidit Mabillonius Tom. 4. Analectorum pag. 479. & Seculo 5. Actorum pag. 845. breves Annales Einſidlenſes, in quibus tempus exprimitur his verbis: " CMLXXII. Wolfgangus Monachus ad Ungaros miſſus eſt, qui ſecundo Anno Radeſponenſis Epiſcopus ordinatus eſt. " Adduxit hæc verba, quæ clara videntur pro Anno 972. miſſioni affigendo laudatus Hanſizius; at eadem ſic exponit: " Ubi Annus CMLXXII. referendus eſt ad Ordinationem in Epiſcopum, non ad Miſſionem Wolfgangi: nam certum eſt ex Hermanno Contracto Caniſiano, Wolfgangum Anno CMLXXII. creatum eſſe Ratisbonenſem Epiſcopum." Pagius eandem opinionem amplexus erat, eandemque rationem allegavit ad Annum 972. Num. 7. non explicans tamen, ſed erroris inſimulans Annaliſtam Einſidlenſem. At mihi Annaliſta hic præponderare viderur Hermanno Contracto, præſertim cum una tantum editio locum de Epiſcopatu Wolfgangi habeat; aliæ iſtis verbis careant. Porro Pagius Anno 994. quo defunctus eſt Wolfgangus, alteram addit rationem ex prædictione eidem facta, quod Epiſcopus fieret, & *expletis viginti duobus annis*, moreretur. Habetur illa prædictio in Vita Wolfgangi apud Mabillonium pag. 817. eaque ipſi obvenit ante peregrinationem ipſius, quæ æque ipſi prædicitur, ac Epiſcopatus. Incertum igitur eſt, an viginti duo anni inchoandi ſint ab Epiſcopatu, an a peregrinatione, ita, ut illa prædictio nihil probet: nam in ſententia mea, quam ſatis certam puto, vixit deinde Wolfgangus annos viginti duos.

XCVII. Itaque conſecratum eſſe Wolfgangum ſub initium Anni 973. ex eadem Vita evidenter probo. Pag. 818. hæc habentur " Imperator Otto II.... Legatos celeriter miſit, ut idem Famulus DEI (*Wolfgangus*) in locum Cathedræ Epiſcopalis eligeretur; deinde vellet, an nollet, ad Francofurt, ubi Imperator Natalem Domini celebraturus erat, deduceretur." Hac accepta Imperatoris Legatione, profectus eſt Ratisbonam, ibique electus; deinde Francofurtum

venit circa Natalem Domini, ubi commendatus eſt ei Epiſcopatus. Demum reverſus eſt Ratisbonam, ut poſſeſſionem caperet, atque ibidem *poſt aliquot dies* conſecratus eſt a Friderico Archi-Epiſcopo Salisburgenſi. Ex hisce, quæ fuſius ibi narrantur, conſtat, conſecratum eſſe ſub initium Anni, dum Imperator Natalem præcedentem celebraverat Francofurti. Atqui ex Annaliſta Saxonico, qui a celebratione Natalis orditur annos ſingulos, clarum eſt, Natalem illum eſſe Anni 972. prout nos annum inchoamus, aut initium Anni 973. prout ipſe Annum exorſus eſt. Nullum ergo apparet dubium, quin Wolfgangus electus ſit ſub finem Anni 972. & conſecratus ſub initium Anni 973. Hinc exiſtimo, eundem veniſſe in Hungariam ſub initium Anni 972. ibique aliquot Menſibus manſiſſe, ſed non integro Anno.

XCVIII. Hæc exactius examinanda duxi, ut ex iis initium Prædicationis apud Hungaros affigatur Anno 971. vel 972. At fructus uberior, de quo loquitur Epiſtola Piligrini, collectus videtur Anno 973. Ceterum miſſi a Piligrino in Hungariam Monachi, & Clerici, interque eos Wolfgangus, eo tantum veniſſe videntur poſt Legationem Ottonis, quæ veriſimiliter annecti poteſt Anno 971.; at illorum nomina non innotuerunt, quia cito abrupta eſt eorundem Prædicatio. Etenim, uti Prædicatio apud Hungaros inchoata eſt, *fœdere pacto, ſub occaſione pacis* inter Hungaros, & Ottonem I. ſic haud dubie abrupta eſt occaſione belli, quod Henricus Bavarus cum fœderatis ſuis, inter quos erant Hungari, ſuſcitavit contra Ottonem II. eique fideliter adhærentes, inter quos ſimiliter erat Piligrinus Laureacenſis Præſul. Nam cum Hungari tuerentur partes Henrici, Piligrinus vero Ottonis; quotquot miſſi erant a Piligrino in Hungariam, procul dubio ſolum vertere coacti ſunt, quod pro hoſtibus haberentur ab Hungaris. Hi certe Patrimonium Eccleſiæ Laureacenſis, ſeu Patavienſis miſere vaſtarunt Peregrini temporibus, ut conſtat ex literis Ottonis III. quas recitat Hanſizius pag. 225.

XCIX. Idem Scriptor pag. 224. de irruptionibus Hungarorum hæc ſcribit: " Pacata demum Bavaria, tempus erat oblatum Pi-

Piligrino repetendi meſſem in Hungaris Evangelicam ; ſed iidem hauſtæ nuper inſtitutionis obliti ad ingenium redierant. Nam Geyſa Rege ſeu volente, ſeu obniti non audente fines Orientales invadunt, raptant, incendunt. Ultraque Erlaffam fluvium progreſſi, populares, & colonos, quos Wolfgangus Ratisbonenſis Epiſcopus ad Pechlariam, & loca vicina Eccleſiæ Ratisbonenſi vectigalia, nuper deduxerat, creberrimis populationibus infeſtant; fuitque ea cauſa Wolfgango, ut munimentum in loco Zwiſila, quo major Erlaffa cum minori congreditur, exſtrueret, ut tutiores ibi coloni ab infeſtatione Ungrorum manere poſſent, ut loquitur Otto in literis, quibus eidem Epiſcopo dat veniam, Caſtellum illud in loco dicto conſtruendi. Datum Anno CMLXXIX. Tenuiſſe tunc videtur Geyſa loca Erlaffæ fluvio vicina: atque in his etiam Mellicum Arcem in rupe ardua ſitum, vetus ejus regionis munimentum : ſecus enim quid ab Hungarorum infeſtatione erat colonis Wolfgangi metuendum?" Durarunt multis poſt hæc annis Hungarorum infeſtationes, ita, ut Piligrino omnis facultas adeundi Hungaros adempta fuiſſe videatur. Plura de hisce videri poſſunt apud Hanſizium : nam præcedentia ſufficiunt, ut intelligamus, quid Prædicationi apud Hungaros obfuerit.

§. IX.

S. Adalbertus Hungarorum Converſioni intentus: converſus, & baptizatus Geyſa, uti & S. STEPHANUS.

C. ETiamſi lætiſſima, & uberrima meſſis Piligrino ſe ſtatim obtulerit in Hungaria, non multis tamen ſalutem videtur attuliſſe ipſius conatus, niſi quatenus aliarum Provinciarum Prædicatores ejus exemplo excitati ſunt ad Fidem Hungariæ inferendam. Id certum eſt, primam illam multorum Hungarorum Converſionem tam fuiſſe imperfectam, ut multis deinde Annis non niſi umbra quædam Religionis eſſet in Hungaria, licet alii Prædicatores in locum Primorum ſucceſſiſſent. Habemus iſtud ex Scriptoribus, de quorum fide dubita-

re

re non licet. Duplex apud nos Tom. III. Aprilis edita eſt Vita S. Adalberti Pragenſis Epiſcopi, qui poſt Piligrinum ad Hungarorum Converſionem incubuit. Utraque habet Auctorem coævum: at prima nihil habet de Prædicatione Sancti Adalberti apud Hungaros; ſecunda vero ſatis oſtendit, eum non tantum ibi feciſſe operæ pretium, quantum voluiſſet. Hæc enim pag. 192. dicti Tomi Num 16. ſic habet: " Non tacendum, quod juxta poſitis Ungaris, nunc Nuncios ſuos miſit, nunc ſeipſum obtulit: quibus etiam ab errore ſuo parum mutatis umbram Chriſtianitatis impreſſit. " Idem Auctor Num. 22. magis inſinuat, quam imperfecta fuerit Hungarorum Converſio uſque ad obitum fere Geyſæ, dum hæc memorat: " Miſerat his diebus *(id eſt, dum in Polonia verſabatur ante diſceſſum in Pruſſiam, ſeu Anno 996.)* ad Ungarorum Seniorem (*i. e.* Dominum) magnum, imo ad uxorem ſuam, quæ totum Regnum Viri manu tenuit, & quæ erant Viri, ipſa regebat, qua Duce erat Chriſtianitas cœpta, ſed intermiſcebatur cum Paganiſmo polluta Religio, & cœpit eſſe deterior Barbariſmo languidus, ac tepidus Chriſtianiſmus: ad quam tunc per venientes illinc Nuntios in hæc verba Epiſtolam miſit: Papatem meum, ſi neceſſitas, & uſus poſtulat, tene: ſi non, propter DEUM ad me mitte eum. Ipſi vero clam chartam alia mente, alia ſententia miſit: Si potes, inquit, cum bona licentia, bene, ſi non, vel fuga fugiens tenta venire ad eum, qui te deſiderio concupiſcit, Adalbertum tuum. "

CI. Hæc verba abunde docent, idem Adalberto eveniſſe apud Hungaros, quod evenit apud Bohemos, quos bis terve reliquit, quod mores barbaros non ſatis corrigerent. Porro *Papas*, vel, ut ante in eadem Vita ſcribitur, *Pappas*, non eſt nomen proprium, ſed alumnum, vel diſcipulum ſignificat. Radla erat illius diſcipuli nomen, ut ibidem legitur Num. 15. manſitque ille in Hungaria, diſcedente Adalberto, qui Anno 997. Martyr in Pruſſia occubuit. Ditmarus ſub initium Libri 8. præcedentia confirmat. Verba dabo ex Ditmaro noſtro Ms. cum in editis quædam ſint mutata: " Hujus

(Re-

(Regis Pannonici, *ut præmiſerat*, STEPHANI *nimirum*) Pater erat Dewir (*in Editis* Dejux) nomine homo crudelis, multos ſubito furore occidens. Qui cum Chriſtianus efficeretur, in corroboratione Fidei ſevit; & antiquum ſcelus zelo DEI æſtuans abluit. Hic DEO vero, variisque deorum vanitatibus inſerviens, cum ab Antiſtite ſuo (*Adalberto, opinor*) ob hoc argueretur, inquit: Divitiæ mihi habundant, & ad hæc agenda libera facultas, & ampla poteſtas eſt. Uxor vero ejus Beleknegena (*ibid.* Beleknegini) id eſt, pulcra Domina, dicta, potibus immoderatis deſerviebat, & in equo virili more ſedebat: quemdam quoque virum iracundiæ furore gladio occidit." Si verba Ditmari, quæ in Editis eundem habent ſenſum, conferamus cum allatis ex Vita S. Adalberti, neceſſario dicendum eſt, & Geyſam, & ipſius conjugem baptizatos quidem fuiſſe, ſed moribus fuiſſe parum Chriſtianis, certe initio Converſionis, licet vitam ſuam deinde magis corrigere potuerint, & felicem ſortiri vitæ exitum. Carthuitius in Vita Num. 2. & 3. baptizatum fuiſſe Geyſam dicit; non tamen explicat, a quo Baptiſmum acceperit.

CII. Joannes Dlugoſſus, ſeu Longinus, Scriptor Polonus Seculi xv. de geſtis Adalberti in Hungaria Lib. 2. col. 116. hæc memorat: " Cum Gaudentio, cæterisque Religioſis Viris Hungariam ingreſſus, ad Ducem Geyſam pervenit, in Fide Catholica, & Cæremoniis ejus, quam ipſe ante annos aliquot ſuſcepiſſe eum audierat, ſuis monitis, & prædicationibus inſtructurus. Cum autem Duci Geyſæ, & Conſorti ejus Adleidæ adventus fuiſſet denunciatus, ſumma mox lætitia concepta, ad Laudes Divinas Organa laxarunt: hunc enim Virum ad ſe veniſſe: qui ſibi in viſione dudum fuerat præmonſtratus, intelligebant. Cum magna itaque veneratione, & devotione ſuſceptus, Filio Ducis Geyſæ Confirmationis characterem impendit, & Verbum DEI Slavis, & Hunnis tam per ſe, quam per Fratres ſuos, per unum, & amplius annum mellifluo ſermone prædicavit, plurimosque Slavorum, & Hunnorum, adhuc cultibus Idolorum deditos convertens, omnem Hungarorum perambulavit Regio-

nem, eos quidem, qui crediderunt, erudiens, & paterna pietate confirmans, Idololatras vero ab erroribus reducens, & confirmans. Ad cujus etiam exhortationem Dux Geysa cum Filio suo STEPHANO, & Consorte sua Adleida, plures Ecclesias fundant, erigunt, & instituunt; & Episcopalia illis bona largiuntur. Sed & ibi quoque facta persecutione, ob manuum violentarum in personam suam invectionem (*forte* injectionem) non maledicens, nec repugnans, sed benedicens, Pannonia discessit. Geisa Pannoniorum Dux post hæc infra dies paucos moritur, Filium STEPHANUM relinquens Successorem." Nec Geysæ, nec STEPHANI Baptismum hic Scriptor Adalberto attribuit; sed omnia Adalberti gesta apud Hungaros reducit ad finem fere Vitæ Geysæ, cum tamen probabilius sit, Adalbertum variis vicibus in Hungaria fuisse; at nunquam ad Annum integrum ibidem substitisse.

CIII. Ademarus Chabannensis Monachus apud Labbeum Tom. 2. Bibliothecæ pag. 168. Baptismum Geysæ attribuit S. Brunoni Russorum Apostolo, quem vult, in Hungariam venisse, imperante Ottone III. Fateor quidem, hunc Scriptorem Geysæ supparem fuisse, & S. STEPHANO cœvum; at tot errores immiscet iis, quæ ibidem retulit de S. Adalberto, & Brunone, ut ei plenam fidem habere non ausim in illis etiam, de quibus non constat, an sint errori obnoxia. Accipe tamen asserta ejus de Brunonis gestis in Hungaria: "Quod exemplum ejus (*S. Adalberti in Poloniam abeuntis*) secutus Brunus Episcopus, petiit Imperatorem, ut pro eo juberet consecrari in Sede sua Episcopum.... Quo facto, & ipse humiliter abiit in Provinciam Ungariam... Sanctus autem Brunus convertit ad Fidem Ungriam Provinciam: ... Regnum Ungriæ baptizavit, qui vocabatur Geitz, & mutato nomine in Baptismo STEPHANUM vocavit, quem Otto Imperator in Natali Proto-Martyris STEPHANI a Baptismate excepit, & Regnum ei liberrime habere permisit, dans ei licentiam ferre Lanceam sanctam ubique, sicut ipsi Imperatori mos est, & Reliquias ex Clavis Domini, & Lancea S. Mauritii, ei concessit in

pro-

propria Lancea. Rex quoque ſupra dictus Filium ſuum baptizare juſſit: Sanctus Brunus imponens ei Nomen, ſicut ſibi, STEPHANUM. Poſtea vero ipſi Filio ejus STEPHANO Otto Imperator Sororem Henrici poſtea Imperatoris in conjugio dedit: " Reſecui ab hac narratione errores apertos alibi refutatos. Hic autem refutabo, quæ dicuntur de Baptiſmo Geyſæ, & STEPHANI.

CIV. Audi igitur Vitam Brunonis a Ditmaro, qui eum familiariter noverat, conſcriptam; editamque apud nos Tom. 2. Februarii pag. 798.: " A Tertio Ottone igitur deſideratus ſuſcipitur *(Bruno)* Quem non longe poſt deſerens, ſolitariam vitam quæſivit, & de opere manuum ſuarum vivebat. Regnante vero DEI Gratia Secundo Heinrico poſt mortem Glorioſiſſimi Imperatoris, Merſeburg veniens *(Bruno)* Benedictionem Epiſcopalem cum licentia Domini Papæ ab eo petiit, & ejus juſſione ab Archi-Epiſcopo Thaginone conſecrationem, &, quod ipſe huc detulit pallium ibidem ſuſcepit." Conſecratus eſt Bruno, imperante Henrico, & defuncto Ottone III: non potuit igitur Geyſam baptizare jam Epiſcopus, cum Geyſa ante Ottonem obierit; ac ne STEPHANUM quidem; nam & hunc baptizatum videbimus, vivente Ottone. Nec præſtitit ea ante Epiſcopatum Bruno, cum vitam tunc egerit ſolitariam. Itaque miror Pagium, qui ad Annum 1008. prædicta ex Ditmaro recte admittit, & tamen decem facile, aut duodecim Ademari errores ſic adducit, acſi totidem eſſent veritates. Suſpicio eſſe poſſet, alium quemdam Brunonem prædicaſſe in Hungaria, indeque profectos Ademari errores, quod confuderit duos Brunones. Verum non invenio ſufficiens fundamentum in Hiſtoricis antiquis, ad ſubſtituendum Brunnoni Martyri Synonimum alterum, niſi illum forſan quem eo legatum diximus ab Ottone Magno; ſed Geyſa non tam cito baptizatus videtur. Hinc nulli certo attribui poteſt Geyſæ Baptiſmus.

CV. Hanſizius pag. 227. de eo ſic ratiocinatur: " Quis ille fuerit, qui Geiſæ Principi Baptiſmum impertiit, nemo ſatis de-

texit: Adalbertus enim Pragenſis, Geiſa jam baptizato, venit. Bruno ille Epiſcopus Ottonis Magni Legatus nuſpiam a quoquam proditur Baptiſmi illius Auctor: ac certe Piligrinus in Epiſtola ad Benedictum VII. *(aut VI. potius.)* cum de Nobilioribus Hungaris ad millia quinque ſalutari Lavacro ablutos glorietur, non erat certo ſilentio preſſurus ſpolium omnium præſtantiſſimum, Baptiſmum Regis. Manet igitur in obſcuro, quisnam illhoc præſtiterit, niſi quod ſuſpicari liceat, id factum per aliquem Piligrini Patavienſis Diſcipulum, ſerius tamen, quam Literæ ſint ad Benedictum ſcriptæ." Veriſimilis eſt hæc conjectura, tum quia Carthuitius Baptiſmum Geyſæ narrat ante adventum Adalberti in Hungariam, tum quia nullibi aſſerit, Geyſam ab Adalberto baptizatum, (licet Pagius ad Annum 997. perperam affirmet Carthuitium id habere) ac demum quia Scriptores Vitæ S. Adalberti, cui gloriam baptizati Geyſæ non invidiſſent, de eo Baptiſmo nihil memorarunt. Porro baptizatum eſſe Geyſam diu ante mortem, ſed non ſatis fuiſſe inſtructum, colligitur ex Ditmari, & Vitæ Adalberti verbis, quibus dicitur, Idola ſimul coluiſſe cum vero DEO; & tamen acriter pro Fidei corroboratione pugnaſſe. Primum contigiſſe ſuſpicor, quod primi Prædicatores, a quibus baptizari potuit circa Annum 974. aut 975. paulo poſt coacti fuerint Hungaria excedere, quodque Adalbertus cum ſuis hominem natura iracundum ab inveterata conſuetudine tam cito avellere non potuerit, quam voluiſſet. Credibile tamen eſt, ſub finem vitæ reſipuiſſe, & tunc demum ſollicitum fuiſſe de Idololatria deſtruenda: quod Filius ejus S. STEPHANUS efficaciter perfecit.

§. X.

Utrum rejiciendæ ſint Viſiones, quæ Parentibus S. STEPHANI oblatæ dicuntur?

CVI. SI vera ſit Viſio, quam narrat Carthuitius Num. 3. contigerit illa inter Baptiſmum Geyſæ, & primum S. Adalberti ad ipſum adventum; quibus decennium facile intercurrere potuit: nam

S.

S. Adalbertus creatus eſt Pragenſis Epiſcopus Anno 983. ita, ut non videatur in Hungariam excurriſſe ante Annum 984. aut 985. Alterutro Anno illuc venire potuit; antequam naſceretur S. STEPHANUS, de cujus Anno natali non conſtat. Accipe Viſionem ipſam, ut exactius examinemus, an hæc tam ſit abſona, quam voluit nuperus Scriptor heterodoxus: " Cumque nimium, *inquit*, eſſet ſollicitus (*Geyſa*) de rebellibus domandis, & ritibus ſacrilegis deſtruendis, & Epiſcopatibus ſecundum æſtimationem ſuam ad profectum Eccleſiæ ſanctæ ſtatuendis, mirabili viſione nocte conſolatus eſt eum Dominus. Fecit aſtare ſibi juvenem delectabilem aſpectu, qui dixit ei: Pax tibi Chriſti electe, jubeo te de ſollicitudine tua fore ſecurum. Non tibi conceſſum eſt, quod meditaris, quia manus polutas humano ſanguine geſtas. De te Filius naſciturus egredietur, cui hæc omnia diſponenda Divinæ Providentiæ conſilio commendabit Dominus. Hic erit unus ex Regibus electis a Domino, Corona vitæ ſæcularis commutaturus æternam. Verumtamen Virum ſpirituali legatione tibi tranſmittendum honorificabiliter ſuſcipito, ſuſceptum venerabiliter habeto, exhortationibus ejus non fictum cordis fidelis aſſenſum præbeto." Alteram quoque viſionem Matri S. STEPHANI oblatam Num. 4. exponit hisce verbis: " Uxorem ejus (*Geyſæ*) jam appropinquantem partui, tali voluit viſione Divina gratia conſolari. Apparuit namque illi Beatus Levita & Proto-Martyr STEPHANUS, levitici habitus ornatus inſignibus, qui eam alloqui taliter cœpit: Confide in Domino, Mulier, & certa eſto, quia Filium paries, cui primo in hac Gente Corona debetur & Regnum, meumque Nomen illi reponas. Cui cum admirans Mulier reſponderet: Quis es, Domine, vel quo Nomine nuncuparis? Ego ſum, inquit, STEPHANUS Proto-Martyr, qui primus pro Chriſti Nomine Martyrium pertuli. Quo dicto, diſparuit.

CVII. Hasce viſiones ex Carthuitio paſſim narrarunt Scriptores Catholici ſine ſcrupulo. Bonfinius vero Decade 2. Lib. 1. priorem utcunque deformavit, dum eam ſic narravit, acſi Geyſæ prohibitum

fuiſſet orthodoxæ Fidei fundamenta jacere, & Eccleſias conſtruere; namque id adeo ipſi non prohibetur, ut etiam jubeatur audire venturum DEI Legatum, nimirum S. Adalbertum, ejusque juſſis parere. At dubium non erat, quin S. Adalbertus hortaretur ad jacienda Fidei fundamenta, Eccleſiasque in Regno conſtruendas. Magis ergo jubebat DEI Interpres illa facere, quam prohibebat; ſed ſimul prædicit perficienda eſſe per S. STEPHANUM, quæ inchoanda erant per Geyſam Senſus viſionis hic eſt: Dum Geyſa conſiderabat ingentes difficultates, quas experiretur in domandis Gentilibus, qui ſe Fidei Chriſtianæ opponerent, atque in deſtruendis ritibus idololatricis, piisque ſtabiliendis, quod Eccleſiarum, & Epiſcopatuum erectione fieri debebat; dumque hac cura tam erat ſollicitus, ut nimio difficultatum timore ad deſperationem quamdam potuiſſet deduci, atque a Fide averti, miſericordia Divina nimiam illam formidinem depellere voluit, Virumque trepidantem docere, non omittenda eſſe bene cœpta, etiamſi ea non ſtatim poſſent ad perfectionem perduci. Hinc verba Juvenis pulcherrimi, qui veriſimiliter Angelus erat, ſic explicanda ſunt. Pax tibi, nolo te nimium angi, quia vides, omnia a te perfici non poſſe, quæ pro ſtabilienda Fide Chriſtiana ſunt neceſſaria. Verum quidem eſt: non tantam tibi gratiam præſtabit Dominus, quem ſæpe injuſta humani ſanguinis effuſione offendiſti, ut omnia illa, quæ ad ſtabiliendam Fidem neceſſaria credis, quæque perfecta velles, ſed aggredi vix audes; tu ipſe perfecturus ſis. Hanc gratiam Filio de te naſcituro reſervabit DEUS. Verumtamen tu ea agere incipe, quæ tibi præcipiet DEI Legatus, brevi venturus; id unum interim a te requirit Dominus. Quid in viſione ſic expoſita, prout naturaliter exponi debet, abſoni ſit, aut abſurdi, ego ſane non video. Nihil etiam abſoni habet ſequens viſio, quæ ne quidem ulla eget explicatione.

CVIII. At ſæpe jam memoratus Schwartzius pag. XI. & ſeqq. occaſione harum viſionum, quas fabulis annumerandas contendit, multos laceſſit Scriptores Catholicos, qui illas ex Carthuitio narrant.

Au-

Audiamus virum fabularum inimicum, " Illuſtriora, *inquit*, ſingula reddituri : fabulas protulerunt, pugnantibus, & male inter ſe cohærentibus factis exornatas : quæ, cum ipſæ ſe refellant ; ſuis eas Seculis lubenter relinqueremus. Sed, cum magnos noſtro etiam ævo Patronos invenerint, eas pro inſtituti ratione expendemus. " Fatetur viſiones iſtas hoc etiam Seculo critico a Viris magnis defendi, & recte quidem : nam illi ipſi etiam, qui criſim juſta ſeveriorem non raro exercent, hasce viſiones narrarunt ſine ulla ambiguitate. Videri *inter alios poſſunt Adrianus* Baillet ad 2. Septembris in S. STEPHANO, & Claudius Fleury in Hiſtoria Eccleſiaſtica Lib. 58. Num. 7. Deinde Schwartzius adducit locum Bonfinii, a quo relationem Carthuitii corruptam jam dixi : atque ex loco Bonfinii, jam ante refutato per Samuelem Timon, Carthuitium, Baroniumque, & Inchoferum, qui Carthuitii verba dederunt, irridet vir acutus : quin & Timonem carpit, quod non æque Inchoferum refutaverit, quam Bonfinium. Omnia hæc immerito, cum Baronius, & Inchofer Carthuitium recte ſcribentem ſecuti ſint ; Bonfinius vero nimia libertate rei geſtæ relationem corruperit, ideoque ſolus eſſet improbandus. Accipe Lector, verba hominis heterodoxi, ut diſcas, quam ille petulanter inſultet Catholicis, etiamſi nullum habeat fundamentum, niſi errore nixum, ut mox videbimus.

CIX. " Quin imo, *inquit*, liceat hinc nihil admirari quidquam, ſed certo judicio ſtatuere, hæc tam inſulſe commenta, quæ tam Bonfinius, quam Inchofer, Baronius, aliique plures, ex Legenda S. STEPHANI deprompſerunt, non cœleſtis alicujus Oraculi deſcriptionem, quo anxius Geyſæ animus revera erectus ſit, ſed futilis cujusdam fraterculi, in cellula ſua ſuperſtitioſe negotioſi, abortum eſſe. Quod enim Divinarum literarum exemplum imitari voluit, ſtudia illud hominis, quod tam infelici Minerva expreſſit, ingenii ejus ineptiam id abunde teſtatur. Quod viſum, non a Bonfinio demum nove his verbis elucubratum, ſed, ut diximus, ex Legenda S. STEPHANI eſſe deſumptum, ſi perſpicaciſſimi Timonis aciem

aciem non effugiſſet, non tam facile animum induxiſſet, opinor, ut Charthuitium, Legendæ Auctorem, Historicum vocaret Lucvlentvm, dicendum verius Lvtvlentvm. At at! hauſerat ex Carthuitii turbidis lacunis Cardinalis Cæſar Baronius in Annalium ſuorum voluminoſo Opere totam converſionis Hungarorum Hiſtoriam, fabulis quoque, quas Timon ridicule, atque impie fictas proſcribit, ad verbum inſertis, & tanquam pretioſis vulgi cultus tabulis in Sanctuario Romano ſuſpenſis. Quid, quod non minore Auctorem Legendarium Elogio Baronius ornarit: "Aliunde, "inquit, petamus, nempe a Carthuito Epiſcopo ad Colomannum "Regem, qui cunabula Hungaricæ Eccleſiæ ſtylo fideliſſimo proſe-"cutus" &c. Quare meliora videns, ac probans, Timon dubia, quæ ſenſit, Bonfinio potius, cui Matthæus Raderus Societatis JESU profani, & pagani Scriptoris notam pridem inuſſit, quam Germanis fabularum inſtitoribus opponere voluit."

CX. Quam multa in hisce peccet maledicus Scriptor, cujus vix ulla pagella erroribus, aut ineptis ratiociniis caret, adverte Lector, Primo falſo aſſerit, eadem ſcribi hac de re a Bonfinio, Carthuitio, Baronio, & Inchofero: nam Bonfinius, nimia ſubinde libertate factorum circumſtantias deſcribens, hoc etiam factum ita ſuis verbis narravit, multumque mutavit. Baronius vero, & Inchoferus Carthuitii verba dederunt, ſicut ea ediderat Surius. Hinc 2do. male carpit Timonem, quod Bonfinium refutet, non Inchoferum, aut Baronium. 3^tio. Mala fide Lectoribus ſuis imponit, dum ſola dat verba Bonfinii, & quidem ſic mutilata, ut pejora appareant, quam revera ſint: ut alii eadem habere credantur. 4to. Dicacitatem Scriptoris omnia verba indicant, atque acerbitatem contra Romana Sacra, & Scriptores Catholicos. 5to. Demum nimiam ſane confidentiam oſtendit, dum *certo judicio ſtatuere* prætendit, hæc eſſe commentitia, etiamſi antea dixiſſet, *magnos noſtro etiam ævo Patronos* eſſe prædictæ Viſionis. Reſtat, ut videamus, qua ratione probet Schwartzius, Viſionem prædictam *futilis cujusdam fraterculi abortum eſſe*. Attulerat verba Timonis, improbantis dicta Bonfinii, quæ Carthuitius non habet.

Dein-

Deinde eundem Scriptorem citat, qui negat Geyſam, quem pacis ſtudioſiſſimum fuiſſe affirmat, *patratorem cædium*, & *quacunque demum ratione ſanguinarium fuiſſe.* Hoc autem argumento ſic proſequitur: " Præter illud autem, quod de Geyſa, pacis, & quietis ſtudioſiſſimo, obſervavit, id amplius notamus, Filium potius STEPHANUM, vel iſtis illis fictoribus non diſſimulantibus; bellis gravibus per totam propemodum ætatem fuiſſe implicitum: quæ certe ſine ſanguinis humani effuſione non geſſit." Habes hic: Lector, præclarum iſtud Viri humaniſſimi argumentum, quo Inchoferum, Baronium, & vel maxime *lutulentum* Carthuitium *fictoribus* annumerat. Excutiamus igitur fundamentum.

CXI. Bella geſſit S. STEPHANUS æque ac Pater ejus Geyſa; id enimvero non negamus. Bella illa non ſunt geſta ſine ſanguinis effuſione; id etiam vere dicitur. Verum, quid inde concludit Schwartzius? Vel nihil concludere potuit, vel ſic ratiocinari debuit: " Ergo vel Geyſa non geſtavit manus humano ſanguine pollutas, vel etiam geſtavit S. STEPHANUS." Juſta ſane hæc eſſet deductio, ſi omnis effuſio ſanguinis manus æque pollueret, ſi nihil eſſet diſtinguendum inter juſtam, & injuſtam ſanguinis effuſionem. Nihil hic Schwartzius videtur diſtinxiſſe. Attamen id maxime neceſſarium erat, ut recte ratiocinaretur. Nam STEPHANUS ſanguinem humanum fudit, ſicuti omnes Principes etiam Sanctiſſimi, dum juſto bello ſe defendunt, aut ſceleratos puniunt: at hac effuſione ſanguinis manus Principum non polluuntur. Geyſa vero injuſtis cædibus manus ſuas habuit pollutas, idque nullus recte negaverit, cum hujusce rei teſtem habeamus coævum, & omni exceptione majorem. Quid, obſecro, ſignificant verba Ditmari Num. 101. adducta? " Hujus (*STEPHANI*) Pater erat, Dewir (*aliter* Dejux) nomine, homo crudelis, multos ſubito furore occidens." Negabitne Schwartzius, hominem crudelem, qui multos occidebat ſubito furore, manus aliquando habuiſſe ſanguine pollutas? Negabitne ſanguinem injuſte effuſum fuiſſe ab eo, de quo mox ſubditur: " Qui cum Chriſtianus effi-

ceretur, ... antiquum ſcelus, zelo DEI æſtuans abluit? Si *antiquum ſcelus abluit*, ſcelus antea contraxerat injuſta ſuorum cæde." Audiamus nunc etiam, quid de STEPHANI moribus præmittat idem Ditmarus: " Nunquam audivi quemquam victis tantum parcere, & ideo in Civitate prædicta, ſicut in multis ſedulo, DEUS ei conceſſit victoriam." De facto, cujus occaſione hæc dicuntur, cum obſcurum ſit, & certo tempori nequeat alligari, breviter agemus in Annotatis ad Caput ſecundum Vitæ lit. *m*. Crudelitas Geyſæ etiam agnoſcitur a Carthuitio num. 2. cujus in ſcribendo Fides ex ingenua illa agnitione oſtenditur. Itaque nihil in Geyſæ viſione, prout relata eſt a Carthuitio, hactenus inventum eſt, quod cenſuram mereatur aut fidem Carthuitii faciat ſuſpectam; dignusque eſt Schwartzius Elogiis illis, quibus Scriptores Catholicos petulanter impetit.

CXII. Secundam Viſionem idem Scriptor nihilo rectius impugnat his verbis: " Ejusdem notæ eſt aliud portentum, dum S. STEPHANUS Levita, & primus JESU Chriſti Martyr, Internuncii munere defunctus, habitu Levitico Saroltæ, Uxori Geyſæ, in ſomniis oblatus dicitur, Nativitatem Filii STEPHANI annunciaturus. Quis Scriptor probus docuit, Proto-Martyrem STEPHANUM fuiſſe Levitam? Demus autem Legendarium noſtrum munus, quod geſſit, ſignificare voluiſſe dumtaxat: habitu Levitico cur illum apparuiſſe ſcribit, niſi quod in cucullo ſingulare quoddam Sanctitatis decus ineſſe exiſtimavit? Nam Proto-Martyrem STEPHANUM, primosque Evangelii Chriſti Præcones quoscunque, certo veſtimentorum genere a reliquo populo fuiſſe diſtinctos, non conſtat." Ita ille. At vero Diaconos vocari *Levitas* multis Seculis ante S. STEPHANUM nullus ignorat eruditus. Docuerunt igitur Sacræ Literæ, S. STEPHANUM Levitam fuiſſe eo ſenſu, quo Levitam vocavit Carthuitius. Neque hic ſcripſit alia de cauſa, eum Levitico, ſeu Diaconi habitu apparuiſſe, quam quod revera eum ſic apparuiſſe credidit: non enim credemus, mentitum fuiſſe Carthuitium: quia Schwartzius de ipſius intentione perperam judicat. An vero primi Præcones Evangelii, ab aliis homi-

ni-

nibus veſtitu fuerint diſtincti, hic non inquiro; neque illud huc ſpectat: quippe non debuit S. STEPHANUS apparere eo habitu, quo indutus erat, dum vivebat in terris; ſed potuit ſe accommodare tempori, quo apparebat.

CXIII. Utriusque Viſionis meminit Andreas Hungariæ Rex in Literis ſuis ad Jacobum Cardinalem Prænestinum Apoſtolicæ Sedis Legatum, quas recitat Odoricus Raynaldus ad Annum 1233. Num. 51. his verbis: " Sed etiam Parentibus ejus *(S. STEPHANI)* fuerat divinitus revelatum, quod ei in Gente noſtra Corona debebatur & Regnum. " Conſentit Bonifacius VIII. apud eundem Scriptorem ad Annum 1301. Num. 8. ubi ſic habet: "Fuerat quidem divinitus revelatum, quod ei *(STEPHANO)* primum in Gente Ungarica Corona debebatur & Regnum, ſicut hæc plenius documenta, quæ ſervantur in Archiviis memoratæ Eccleſiæ Romanæ, teſtantur, & ad ipſius Archi-Epiſcopi potuerunt notitiam perveniſſe." Utrumque hoc teſtimonium protulerat Timon, quem Schwartzius, ut ſibi faventem, mire laudat, eo quod refutaſſet corruptam relationem Bonfinii. Audi nunc, Lector, reſponſum hominis heterodoxi, & & mirare impudentiam: "Mitto autem aliud regerere, *inquit*, quam quod & recentius teſtimonium illud ſit *(Bonifacii VIII.)* & in cauſa propria editum, parum valiturum apud eos, qui errare non minus Pontificium, quam humanum eſſe, firmiſſime perſuaſum habent. Scrupulum & hoc mihi movet non levem, provocare Bonifacium, ad documenta, quæ in Archivis Eccleſiæ Romanæ conſervantur. Nam licet aliud atque aliud ex Vaticano monumentum, ad jus, quod in Hungariam Pontifices ſibi olim arrogarunt, ſtabiliendum, erutum hactenus ſit, in nullo tamen Divinæ alicujus Revelationis teſtimonium invenitur." Addit ſilentium Baronii, qui Carthuſii teſtimonio contentus, alia non attulit.

CXIV. Enimvero exiſtimaveram hactenus, Fidem non abrogandam Viro honeſto, ubi affirmat, ſe aliqua monumenta vidiſſe,

nisi ostendi possit, facile eum falli potuisse, aut clara sint impostura indicia. Verum alia est Schwartzii crisis. Ipse enim Bonifacium VIII. aperti mendacii suspectum facere conatur, neque credit, ejusmodi monumenta servari in Archivo Vaticano, qualia Bonifacius ibidem haberi asserit. At ego non modo inauditæ arrogantiæ, sed & stolidæ temeritatis reum facio Schwartzium, ac simul convinco. Adducit eodem loco testimonium Andreæ Regis Hungariæ, quod ex Vaticano protulit Raynaldus, quodque longe antiquius est Bonifacio VIII. & tamen persuadere conatur, nihil simile in Archivo Vaticano invenire potuisse Bonifacium. Quis igitur non perspiciat, ne curam quidem fuisse homini, ut caute calumniaretur? Quod ad testimonium Andreæ Regis respondit, nihilo melius est: sed jam satis hanc disputationem protraximus. Veniam dabit æquus Lector, si justo prolixior esse videor in refutandis viri heterodoxi objectionibus: nam id necessarium judico ad stabilienda Sancti Gesta, vindicandamque Biographi auctoritatem.

§. XI.

Baptismus Sancto per S. Adalbertum probabilius collatus: tempus collati Baptismi, uti & Annus Natalis inquiritur.

CXV. CArthuitius Num. 3. refert, natum esse S. STEPHANUM, dum in Hungaria degebat S. Adalbertus, a quo infans est baptizatus. Habemus hic consentientem Schwartzium, qui pag. 6. & 7. sic scribit: " Eum *(S. STEPHANUM)* a S. Adalberto, Episcopo post illa Pragensi, aqua lustrali tinctum, præter Scriptores Hungaricos, Poloni, Bohemi, aliique magno consensu perhibent; quorum constans ab omni ævo testimonium uno halitu diffitare, iniquissimum foret." Hic quidem omnium ab omni ævo consensus non parum exaggeratus est. Certe Scriptores illi non asseruerunt, baptizatum esse Sanctum ante Episcopatum Adalberti, quod verisimile non est, ut videbimus. Verumtamen sufficientia adferemus

mus teſtimonia, ut Baptiſmum S. Adalberto probabilius vindicare, & aliorum opinionem refutare poſſimus: nam neque hic deerit adverſarius. Annaliſta Saxo, qui editus eſt ab Eccardo in Corpore hiſtorico medii ævi, Tom. 1. col. 469. de S. STEPHANO ad Annum 1038. ſic habet: " STEPHANUS Religioſus Ungarorum Rex obiit, qui cum omni Gente ſua ad fidem Chriſti converſus fuerat: hunc S. Adalbertus Epiſcopus, & Martyr baptizavit; & Uxor ipſius Gisla nomine Heinrici Imperatoris Babenbergenſis Soror fuit." Hæc omnia, quæ de Anno obitus, de Converſione, & de Uxore refert, exacte, & vere ſunt relata: quo fit, ut Scriptor ille majorem etiam fidem mereatur de Baptiſmi collatore. Floruit ille Scriptor ante medium Seculi XII. putatque Eccardus in Præfatione, fuiſſe Eggehardum Abbatem Uragienſem in Hercynia Silva.

CXVI. In Chronico Verdenſi apud Leibnitium Tom. 2. Scriptorum Brunſvicenſia illuſtrantium col. 215. ſic legitur: " His temporibus S. Adalbertus Pragenſis Epiſcopus STEPHANUM Regem Ungharorum cum multis baptizavit, qui Pontifex poſtea Martyrio coronatur, cum Verbum DEI in Prucia prædicaret." Ricobaldus Ferrarienſis apud Muratorium Tom. 9. Scriptorum Italiæ col. 241. aſſentitur his verbis: " Idem Rex STEPHANUS Virtutibus fuit inſignis, qui baptizatus fuit a Beato Adalberto Epiſcopo Poloniæ, Natione Bohemo." Hisce addamus plerosque Scriptores Hungaros, Bohemos, & Polonos, quorum Nomina non recenſeo, quia ætas non magnam ipſis conciliat auctoritatem. Quin lubens fateor, factum hoc non tam firmis niti fundamentis, ut ſatis certum crederem, ſi Carthuitius, & Annaliſta Saxo illud non affirmarent. Verum cum duo hi Scriptores minus remoti ſint ab ætate S. STEPHANI, quam ut fidem ipſis abrogare debeamus ſine juſta ratione, cumque & poſteriores plurimos ſibi conſentientes habeant, & neminem alicujus ponderis diſſentientem (nam, qui ſolus ex antiquis opponitur, Ademarus Chabanenſis, tot errores accumulat, ut vix ullam mereatur fidem in hisce rebus

" nem recepturum promiſit, quod etiam fecit. " Cui adſtipulatur Auctor antiquus Vitæ S. Henrici Imperatoris in Caniſii Tom. VI. Lect. ant. pag. 390."

CXIX. Tota hæc diſputatio nihil difficultatis habet, niſi in fine, ubi quidam Scriptores, quibus plures poſſent adjungi, videntur affirmare, S. STEPHANUM non fuiſſe baptizatum, niſi occaſione Matrimonii cum Giſela Henrici Imperatoris Sorore. Quippe ſi revera luſtrali aqua tinctus non fuit Sanctus ante tempus Nuptiarum cum Giſela, Baptiſmus erit poſterior morte S. Adalberti, ita, ut ab hoc ei non ſit collatus. Hoc argumento ſe niti, oſtendit mox laudatus Scottus, dum ſubdit ſequentia: " Hactenus dicta eo redeunt, quod Scriptores medii ævi, quando de Chriſtianæ Religionis in Hungaria initiis loquuntur, Adalbertum omnes ſileant, conjugii tantum, velut cauſæ, mentionem injiciant: quæ eorum narratio majorem fidem poſtulat, quam confuſa citatorum Autorum cumulatio male connexarum rerum. " Verum hoc argumentum latius ſolvemus infra, ubi diſcutiemus, an occaſione Matrimonii cum Giſela converſus ſit Sanctus. Sufficiat igitur hic monuiſſe, Converſionem Hungariæ per dictas nuptias cœptam non eſſe, ſed promotam, ut ibidem probabitur, baptizatum eſſe STEPHANUM diu ante obitum S. Adalberti. Quod autem Bonfinius, aliique Scriptores recentiores in Chronotaxi, aliisque rerum adjunctis ſæpe a via deflectant, non negamus; at eo argumento everti non poteſt auctoritas Scriptorum antiquorum, quorum teſtimoniis nitimur.

CXX. Vidit hoc ipſe Schottus, ideoque ad aliud ratiocinium progreditur hoc modo: " Verum, ut rivos exſiccemus, fontem obturare oportebit. Primus errorem ſeminavit Autor Vitæ Surianæ, ſi huic illa verba tribui poſſunt, de quo tamen non immerito dubitamus. Quod enim fides Surii propter emendationem adhibitam non ubivis firma ſit, jam ſupra oſtendimus. " Quod de autoritate Surii obſervat, plane concidit, cum eadem Vita apud nos edita ſit ex Codice Ms.

Ms. Pragenſi, ibique duobus locis de Prædicatione Hungarica Adalberti Auctor meminerit. Deinde interpolationis ſuſpectum facere locum conatur Schottus, ſic pergens: " In hoc autem loco verba connectendi, NON TACENDUM, integrum negotium magis adhuc ſuſpectum reddunt. Hæc enim converſionis Hiſtoria, quæ inſigne Vitæ Adalbertinæ foret momentum, quaſi per Parentheſin explicatur. Quapropter has lineolas ex mala fide Poſterorum, irrepſiſſe confidimus. " Nimia quidem hæc eſt confidentia, cum ſic etiam irrepere debuerit in Annaliſtam Saxonem, in Carthuitium, aliosque deinde ſecutos. Attamen hujus confidentiæ ſubjunctas rationes audiamus: " Præter ſuſpicionem, *inquit*, ex ipſo verborum contextu ortam, circumſtantiæ quoque aliud ſuadent. Totum certe Adalbertum duritiei Bohemorum, in antecedentibus accuſata, occupabat, ut falcem in alienas meſſes immittere ipſi non liceret. Obſtat etiam, quod Romæ ſecunda vice ſolutionem vinculi Epiſcopalis petens, promptitudinem Ethnicorum Hungarorum in aſſumptione Fidei Chriſtianæ nullatenus indurationi Bohemorum oppoſuerit, ut contraria juxta ſe poſita magis eluceſcerent. Hac ratione etiam optimum argumentum adhibiturus fuiſſet, ad procurandam dimiſſionem, quam anxius appetebat. Addimus, quod ipſi etiam Legati iterata vice Epiſcopum Romæ ſibi expetentes, neceſſitatem præſentiæ Adalbertinæ in Bohemia, tali Converſionis actu adlegato, optime ante oculos ponere poterant; cum de ejus, qui Hungaros feliciter converterat, futuris exoptatis in Bohemia progreſſibus deſperandum minime erat. Et quis omnes minutias enodabit? Perſuaſi enim ſumus, ex hactenus dictis quadantenus pateſcere, non commode Adalberto iter tribui poſſe Hungaricum. " Hactenus Schottus.

CXXI. Verum omnes hæ rationes omitti poterant, cum ne minimum quidem veriſimilitudinis detrahant S. Adalberti Prædicationi Hungaricæ. Ita ratiocinatur Auctor, ac ſi tota Hungaria per Adalbertum converſa diceretur. At iſtud non affirmat Biographus, quem impetit, ac ne Carthuitius quidem, aut Annaliſta Saxo, quorum etiam

teſtimonio nitimur. Umbram Chriſtianitatis impreſſit Hungaris, non omnes convertit. Jam vero, ſi durities Bohemorum non impedivit itinera Romana, ſi non impedivit iter Polonicum, & Pruſſicum, cur impedire debuit Hungaricum? Quin imo, ſi durities Bohemorum occaſionem, & cauſam præbuit itineribus prædictis, uti certo conſtat, cur non æque Hungaros eo facilius inviſere potuit Adalbertus, quo durius monita ipſius excipiebant Bohemi? Quod autem non diu apud Hungaros manſerit Sanctus Antiſtes, neque magis apud ipſos vitam tranſigere cuperet, quam apud Bohemos, non aliude ortum exiſtimo, quam quod populus Hungaricus nihilo magis ſe corrigere vellet, quam Bohemus: nam perfecta Hungarorum Converſio, & morum emendatio reſervata erat S. STEPHANO, a quo demum efficaciter cœpta eſt, & promota.

CXXII. Reſtat, ut inquiramus, quo circiter Anno natus, ac Baptiſmo renatus ſit Sanctus. Carthuitius Num. 4. inſinuat, natum eſſe, dum S. Adalbertus erat Pragenſis Epiſcopus, & non diu poſt baptizatum. Epiſcopus autem creatus eſt S. Adalbertus Anno 983. Martyrio coronatus Anno 997., quo etiam obiit Geyſa Pater S. STEPHANI. Adoleſcens hic erat, dum Pater obiit, ac pueritia vix egreſſus, uti ex eodem colligitur Carthuitio. Inchofer in Annalibus Hungariæ ſcribit, natum S. STEPHANUM Anno 985. ac duodennem Regno admotum Anno 997. Verum conjectura incerta nititur annus ille natalis, licet alioquin non longe a vero aberrare videatur, nec ulli repugnet monumento certo. Præplacet tamen mihi conjectura, & ratiocinatio laudati jam frequenter Hanſizii, qui pag. 227. ſuccincte rem explicat his verbis: " Baptizatus eſt ab Adalberto Pragenſi Antiſtite... Certum eſt, id non factum ante Annum DCCCCLXXXIII.: nam eo primum Anno Adalbertus in Epiſcopum conſecratus eſt apud Urbem Veronam, Feſto Apoſtolorum Petri, & Pauli, Imperatore Ottone II. præſente. Ex narratione tamen Carthuitii conſtabit, id ultra Annum DCCCCLXXXIV. differri vix poſſe. Nam Adalbertus ſub ipſum tempus nativitatis STEPHANI advenit. Porro

STE-

STEPHANUS, vivente adhuc Patre, in Solium impoſitus eſt, poſtquam, ut ille ſcribit, jam pueritiæ exceſſiſſet metas. Obiit inde mortem Geiſa Anno CMXCVII., quo STEPHANUS jam erat Adoleſcens, ut ibidem dicitur. Hæc obſervatio nos coegit Baptiſmum STEPHANI annis aliquot ante Baronium collocare, nempe ad annum circiter nongenteſimum, octogeſimum tertium, quo Adalbertus ſedere cœpit, aut certe ſequentem. Secus enim haud intelligi poteſt, quemadmodum vivente Patre pueritiæ metas exceſſerit, aut adoleſcentiam STEPHANUS attigerit. Ab anno itaque DCCCCLXXXIII., vel ſequenti, ducendo calculum, uſque ad Annum obitus Geiſæ DCCCCLXXXXVII., modus tandem aliquis apparet conficiendi Annos quatuordecim ætatis ſaltem incompletos." Placet hoc ratiocinium, ideoque circa annum 984. Nativitatem, ac Baptiſmum S. STEPHANI collocandum cenſeo; non tamen exiſtimo, Carthuitium per *adoleſcentiam* annos quatuordecim ſic deſignare voluiſſe, ut nequeat intelligi ætas paulo minor. Credibile etiam eſt, Hungarorum Converſionem commendatam fuiſſe Adalberto, dum conſecratus eſt Epiſcopus, quod Bavari, & Auſtriaci bellis vigentibus, arcerentur ab Hungaria, non vero Bohemi.

CXXIII. Ranzanus, aliique olim dixerunt, natum eſſe S. STEPHANUM Anno 969.: ſed tota fere Scriptorum illorum Chronotaxis vitioſa eſt, atque auctoritate caret. Schwartzius tamen Epocham illam ut certam adducit pag. 7. ſine ulla probatione, atque ex ea ſibi ſumit argumentum. Hac etiam de cauſa dixerat, Sanctum ab Adalberto fuiſſe baptizatum ante Epiſcopatum, quod ne quidem probabile eſt ex ſola Vita S. Adalberti, in qua num. 6. Adalbertus, moriente Epiſcopo Deceſſore, *Adoleſcens* vocatur, *qui his diebus delicioſus miles erat*; quique eodem tempore ſanctiorem vitam exorſus eſt. Porro ipſe S. STEPHANUS Epocham Ranzani ſatis deſtruit, & noſtram confirmat in Diplomate poſtea recitando pro Abbatia S. Martini, dato ſub finem Anni 1001.: nam in eo ſic loquitur: "Singulare namque ſuffragium, quod per merita Beati Martini in me a pueritia expertus ſum, memoriæ poſterorum tradere curavi." Tum re-

refert victoriam relatam de Duce Simigienſi, quam conſecutus eſt poſt obitum Geyſæ Patris Anno 997. aut 998., ut ſuo loco explicabimus. Jam vero, ſi Anno 997., aut 998. in *pueritia* erat, quæ *Adoleſcentia prima* vocatur a Carthuitio, videtur, Annos habuiſſe tredecim circiter, aut quatuordecim, ideoque Annus natalis aptius ſtatui non poteſt, quam 984. circiter, ita, ut natus etiam eſſe potuerit præcedenti, aut ſequenti. Ranzanus non modo ſcribit, baptizatum fuiſſe ab Adalberto, ſed exprimit etiam nomen illius, per quem de ſacro Fonte levatum aſſerit, *Adeodatum* vocans *ex Genere Clariſſimorum Comitum Sanſeverini* in Campania. At hoc unde hauſerit, ignoro; ejusque fidei relinquo.

§. XII.

Mors Geyſæ; cui ſuccedit S. STEPHANUS: Mater hujus non ſatis nota: quantum promota Religio ſub Geyſa, & quo in ſtatu inventa a S. STEPHANO.

CXXIV. MOrtem Hungarorum Ducis Geyſæ Carthuitius affigit Anno 997., eique paſſim omnes, qui alicujus ſunt nominis, Scriptores conſentiunt. Ante obitum Principibus Hungaris Filium ſuum ſic ad Principatum Hungariæ commendaſſe ſcribitur, ut etiam jurisjurandi Religione ipſos obſtrinxerit. Hinc STEPHANUS, defuncto Patre, mox Ducatum adeptus eſt, promoventibus eum Proceribus, & populo, ſicut Patri ipſius promiſerant. Catholicum obiiſſe Geyſam, & pie defunctum, cum Carthuitio affirmant Scriptores Hungari. Neque obſtant verba Ditmari Num. 101. data, ex quibus ſuſpicio eſſe poſſet, ſincere converſum non eſſe, quod Idola colere pergeret, & ſic Epiſcopo aliquando reſponderit, ut videretur, in Idololatria permanere velle: nam ipſe Ditmarus innuit, ipſum ea mente non fuiſſe uſque ad obitum, cum ait, *Antiquum ſcelus abluit.* Hungarici Scriptores non niſi unicam Geyſæ Uxorem paſſim memorant, eandemque Matrem S. STEPHANI fuiſſe, & ſuperſtitem Vi-

ro

ro vixiſſe aſſerunt. Poloni vero Polonam Uxorem Geyſæ attribuunt, *Adleidem* nomine, & Sororem Miceslai Poloniæ Ducis, quam ſecundam fuiſſe Geyſæ Conjugem, ſcribunt aliqui. Hac de cauſa, cum Carthuitius nihil lucis afferat, obſcurum eſt, quænam fuerit S. STEPHANI Mater: nam Scriptores Hungari æque, ac Poloni recentiores ſunt, minusque exacti, quam ut dictis eorum multum fidere liceat. Conjecturas itaque dare poſſumus, at nihil certi ſtatuere.

CXXV. Imprimis veriſimile eſt, Uxorem Geyſæ, quæ eidem ſuperfuit, non fuiſſe Uxorem ipſius primam, aut S. STEPHANI Matrem. Ratio petitur ex ipſis Scriptoribus Hungaris, qui unanimi voce affirmant, Viduam Geyſæ expetitam ad nuptias fuiſſe a Cupa Duce Simigienſi, qui iis nuptiis conabatur Ducatum STEPHANO eripere. Quippe Geyſa ſenex obiit, ita, ut prima ejus Uxor, ſi vixiſſet, veriſimiliter etiam provectioris fuiſſet ætatis, quam ut ad nuptias honeſte expeti poſſet: neque enim veriſimile eſt, Geyſam fuiſſe provectæ ætatis, dum primam duxit Uxorem. Ex prædicta rurſum ratione veriſimile non eſt, Viduam Geyſæ, Matrem fuiſſe S. STEPHANI: nam Cupa non ambiviſſet Matris Nuptias, ut ejus ope Filium deturbaret, quod ſperare vix poterat. Verum ſpe veriſimili nitebatur Cupa, ſi Vidua Geyſæ, erat Noverca STEPHANI: nam, quandoquidem Anno 996. ipſa, teſte vita S. Adalberti Num. 100. adducta, *totum Regnum Viri manu tenuit, & quæ erant Viri, ipſa regebat*, tanta erat ejus auctoritas, ut ſperare poſſet Cupa, cum nuptiis hujus Viduæ Regnum ad ſe devolvendum. Verum, ut jam vidimus, non videtur conſenſum ejus ſperare potuiſſe, ſi Mater erat Principis regnaturi, aut nimiæ ætatis: nam utrumque eandem ſtimulaſſet, ut regnaret potius pro Filio, quam ſub Marito.

CXXVI. A Ditmaro Lib. 8. Uxor Geyſæ vocatur *Belekne-gena*, in editis *Beleknegini*, id eſt *pulchra Domina*, ubi Editores addunt *Slavonice*. Si autem Uxor hæc nomen habuit Slavonicum, veriſimile eſt, *Polonicam* fuiſſe. Itaque poſtremam Geyſæ Uxorem

Polonicam fuiſſe, credere poſſumus Polonorum teſtimonio : at non ita veriſimile eſt, Matrem fuiſſe S. STEPHANI. Hungaris vero, id unanimiter aſſerentibus, aſſentiri poſſumus, Saroltam, Ducis Tranſilvaniæ Fliam, fuiſſe Matrem S. STEPHANI. Nam Annaliſta Saxo huic ſententiæ fundamentum præbet, dum ad Annum 1003. Ducem Tranſilvaniæ a STEPHANO victum ſcribens, *Avunculum* ejus vocat. Si autem *Julus*, ut ibi vocatur, vel *Giula*, ut malunt Hungari, Avunculus fuit Sancti, certe Mater ipſius Soror erat Giulæ, ejusque Patris Filia. Porro ſi duas hasce Uxores habuit Geyſa, & prima fuit Mater STEPHANI, Pagana hæc fuit, uti erat adhuc frater ejus, dum victus eſt a STEPHANO ; ſed converſa fuit ante mortem cum Marito Geyſa, qui deinde Chriſtianam duxerit Polonam. Verum hæc incerta fateor, libenter ſecuturus, ſi quis melioribus nixus monumentis, certiora docuerit.

CXXVII. Petrus Ranzanus in Epitome Rerum Hungaricarum Indic. 8. multa memorat de promota Religione Chriſtiana ſub Geyſa. Ex hisce quædam huc transferam, prætermiſſa tamen Chronotaxi vitioſa, ut illorum diſcuſſione magis pateſcat, in quo ſtatu Religionem Hungarorum invenerit STEPHANUS, dum Regnum adeptus eſt. Relato adventu Adalberti, hæc ſubdit : " Conſtitutus eſt dies, quo & Ipſe, & multi Viri nobiles, multique alii, tum mediocris, tum humilis generis homines, ſacro Baptiſmate in Chriſto renati ſunt. Voto ſe tunc fecit obnoxium, jureque jurando promiſit Geicha, quam primum daturum ſe operam, ut omnes ditioni ſuæ parentes populi exemplo ſuo Chriſti cultores efficerentur. Omni itaque via, modo, arte, diligentia curat, ut voti fieret compos. Multi ipſum ſecuti ſunt, ſed pene innumeri imitari ſanctum ejus propoſitum recuſaverunt, Idolorum enim cultui ſervire malebant. Cum igitur illi, nulla tanti Principis habita ratione, non deſinerent verſari in errore illo tenebrarum, animadvertit prudentiſſimus Princeps, armis opus eſſe, quorum vi illorum domaretur & ferocitas, & perdita audacia. Sed cum non eſſent ei tantæ vires, quibus fieret a ſe facile, quod

rei

rei exigebat neceſſitas: clam dat literas ad plerosque Principes Chriſtianos, per quas aperit laudabile ſuum, ſanctumque conſilium, ac propterea petit, ut in tanta rerum mole, ſua quisque idonea mittat auxilia. Mittuntur igitur undique in Hungariam Chriſtianorum Principum copiæ.... Inter paucos annos tot millia externorum militum convenerunt, ut Hungaris a Chriſti cultu abhorentibus, eſſent illi armis, ac numero longe ſuperiores." Hæc forſan exaggerata ſunt; at non omnino videntur improbabilia, cum & moribus Geyſæ congrua ſint, & verbis Ditmari ante allatis, *cum Chriſtianus efficeretur, in corroboratione Fidei ſevit.* Hac tamen violentia plures haud dubie Hypocritas fecit, quam vere Chriſtianos: quod convenit antedictis ex Vita Adalberti.

CXXVIII. Quo modo rem deinde exſecutus ſit Geyſa, pergit narrare modo magis exaggerato, atque his verbis: " Itaque ubi animadvertit, adveniſſe jam oportunum tempus, quo exequeretur, quod animo conceperat; per Præconem ſuum patefacit animum, commonefacitque Hungaros univerſos, eisque imperat, ut ab errore, in quo verſabantur, reſipiſcentes, ſuſcipiant veri DEI Religionem, quam Divina afflatus inſpiratione ipſe ſuſceperat: nolle ſe pati ulterius, ut ſui populares vagentur per tenebras, ſeque ipſos perdant diabolo ſervientes, cum quo eſſent æternis ſuppliciis cruciandi: qui ea ſalutifera monita, viſionesque deſpexerint, ii nihil expectent aliud, quam ut ad unum trucidentur, ſe jam ad id habere arma... Ita brevi effectum eſt, ut pars metu, pars ſalubri adducta conſilio, in Chriſtum univerſa Hungaria credens, Chriſtianæ Fidei Sacramenta ſuſceperit." Crediderim hæc facta potius ſub initium Regni S. STEPHANI, poſtquam deſponſatus erat Giſelæ, a cujus Fratre S. Henrico, uti & ab Ottone III. ſubſidia militaria accipere potuit, & veriſimiliter accepit. Putem etiam, omnia peracta eſſe modo quidem efficaci, ſed minus violento; nec mortis minas intentatas, ſed exilii, aut alterius pœnæ. Verumtamen non improbabile eſt, STEPHANUM vivente Patre jam deſponſatum eſſe Giſelæ, ut adul-

adultior deinde, Regnoque ad Fidem perducto, cum ipsa nuptias contraheret: nam sic facile explicari poterunt Scriptores varii non contemnendi, qui occasione hujus matrimonii Hungariam conversam scribunt, uti & illi, qui S. Henrico eam laudem partim attribuunt. Potuit pactio futurarum nuptiarum confici Anno 996. aut sequenti, eodemque tempore subsidia mitti potuerunt in Hungariam: hisce autem acceptis, Geysa sub finem vitæ Idololatriam universim prohibere potuit. Factum certe est, vel sub finem vitæ ejus, vel brevi post ejus mortem; quod decidere non ausim.

CXXIX. Certius est, ea, quæ pergit Geysæ attribuere Ranzanus, tantum ab eo ex parte cœpta esse, perfectaque a STEPHANO. Verba ejus accipe: " Erecta igitur ubique DEI, & Beatæ Mariæ Virginis, & cæterorum Sanctorum templa, constituti præcipuarum Ecclesiarum Antistites, & Presbyteri, cæterorumque Ordinum Sacerdotes, qui DEI Laudibus inservirent; Christianæ Leges, ac Ritus, sacræque Cæremoniæ inductæ, Sanctorum Patrum Decreta servari cœpta: Constituta præterea ea, quæ sunt usui humanæ vitæ necessaria, ex quibus Clerici honorifice in suis Ecclesiis viverent." Omnia hæc facta sunt, sed pleraque serius inchoata per S. STEPHANUM. Aliquæ quidem Ecclesiæ per Geysam exstructæ sunt, sed Episcopatus nulli constituti, atque una solum Abbatia inchoata, uti colligitur ex Literis S. STEPHANI pro Abbatia S. Martini, datis Anno 1001., in quibus illa Abbatia dicitur inchoata per Geysam, perfecta vero per STEPHANUM, atque inferius: " Necdum etiam Episcopatus, & Abbatiæ præter ipsum locum (id est, Abbatiam S. Martini) in Regno Hungarico sitæ erant" eo nimirum tempore, quo Ducem Simigiensem vicit STEPHANUS post obitum Patris. Leges etiam a S. STEPHANO latæ sunt; & Ecclesiæ, quarum numerus exiguus fuisse videtur sub Geysa, per totum Regnum sufficientes constitutæ, & fundatæ.

CXXX.

CXXX. De educatione STEPHANI hæc ſubjungit Ranzanus: " Inter hæc STEPHANUS intentiſſima Parentis ſui cura, ſub Educatore ſibi adhibito, qui ad id eſſet idoneus, primam ætatem innocenter agebat. Erat adeo egregiæ indolis, ut ſpecimen quoddam cunctarum virtutum præſeferre videretur. Ubi autem adolevit, ita cœpit exercere vitam virtutum operibus, ut neminem fefelliſſet ea, quæ de ipſo fuerat, futuræ probitatis expectatio. Tanta ejus humanitas, ut omnium hominum generi charus eſſet, & incredibiliter amœnus, atque jucundus. Mira morum, qua pollebat, elegantia perquam facile effecit, ut omnium animos in ſui converteret admirationem. Tanta inerat ei vis, ac dexteritas ingenii, tantusque, ac talis incipientis cujusdam prudentiæ vigor, ut prudentiſſimus quisque natum ipſum ad Regnum arbitraretur. Chriſtianæ pietatis ſupra, quam dici poteſt, cultor admirabilis. Cujus rei ſatis, ſuperque fuerit hoc nunc, & quidem memoratu dignum, exemplum afferre. Adoleſcentulus cum accepiſſet permultos Hungarorum Chriſtum ſimulate colere, propterea quod ſacri Baptiſmatis undam metu adducti ſuſceperant; ſua ipſe diligentia id egit, ut plerique illorum in Chriſtum ipſum, omni ſublata fictione, crediderint. Quippe ſumptis Chriſtianis armis, Fide videlicet, ac Spe, & ea, quam docuit Evangelium, Charitate, nunc hos, nunc illos, ad ſe accerſivit. Aperuit eis ſenſum Divinarum Scripturarum, & juxta Beati Pauli Apoſtoli doctrinam, arguendo, obſecrando, increpando, tandem conſecutus eſt, ut in omni Hungaria perpauci remanſerint, qui veri DEI cultores effecti non eſſent. Itaque non minus fuit ipſe, quam ſuus Parens, adeptus; cum, quod ille armis; hic amore, & divinitus ei data ſapientia fecerit.

CXXXI. " Mortuo poſtea ejus Patre, pie, ac religioſe, & ea in DEUM Fide, qua decuit mori Chriſtianiſſimum Principem; ipſe in illius opes ſucceſſit, Ducisque nomine, ut & ille, aliique ante illum, rem Hungaricam adminiſtravit. " In tota hac relatione nihil video exorbitare, a veriſimilitudine, niſi quod multa commemoren-

tur ante tempus. Docuit quidem multos ipſe STEPHANUS, uti aliunde ſatis conſtat; verum non tanta perfecit ante mortem Patris, quanta eidem attribuit Ranzanus, qui ex Chronotaxi vitioſa in hunc incidit errorem. Credidit ille, natum eſſe anno 969. ideoque eidem non difficulter attribuit ante Principatum, quæ geſta per ipſum invenit, ſed quæ collocanda erant poſt Principatum adeptum. Quippe cum oſtenderimus, natum eſſe Sanctum circa annum 984. tredecim circiter annorum Adoleſcens, ob excellentiam, ac maturitatem ingenii, poterat quidem inchoare rudium inſtructionem, & abſurditatem Idololatriæ oſtendere rudibus. At veriſimile non eſt, ſacras Literas jam eo tempore expoſitas ab Adoleſcente, tantumque laboris pretium factum, quantum hic deſcribitur, quantumque revera fecit ætate provectior, & gradu ſublimior. Ex dicendis etiam colligitur, Regni Hungarici Converſionem ſeriam, & perfectam ſub STEPHANI Principatu tantum collocandam eſſe. Quod demum ait, STEPHANUM Ducis titulo Hungariam adminiſtrare cœpiſſe, ſuo loco confirmabitur.

§. XIII.

Utrum S. STEPHANUS, obtento Principatu, converſus ſit occaſione nuptiarum cum Giſela? Scriptores, qui id videntur aſſerere, explicandi de Converſione totius Regni.

CXXXII. VArii Scriptores, etiam ſuppares S. STEPHANO, de ipſius nuptiis cum Giſela, Sorore S. Henrici Imperatoris, ſic loquuntur, ut iis Sancti Regis Converſionem, & Baptiſmum ipſum attribuere videantur. Hinc Scriptores Bavari gloriam hanc Genti ſuæ vindicare nituntur. Joannes Adlzreitter in Annalibus Boicæ Gentis Part. 1. Lib. 15. num. 1. hac de re diſputat in hunc modum: " Hoc ipſo, quem deſcribimus, anno, ſi Hermanno *(Contracto)* fides eſt, Giſela Henrici ſoror, quam idem Sanctus *(Wolffgangus, de quo mox egerat)* Divino inſtinctu, Reginam ſolitus erat vocitare, a STEPHA-

NO

NO Ungarorum Rege ad nuptialem thalamum ambita eſt, & impetrata. Quamquam Carthuitius, Ungarorum Epiſcopus, anno demum MII. Sigebertus, qui longo fere intervallo alios ſolet ſequi, anno MX.; Joannes Staindelius anno DCCCCXCIV., eas nuptias volunt coaluiſſe. Nos Hermannum, Henrici ævo propiorem, ſequi maluimus. Porro Giſelam STEPHANO non prius conveniſſe in manus, quam Sacris Chriſtianis eſſet initiatus, Authores ſunt, Martinus Polonus, Otto Friſingenſis, & Conradus Urſpergenſis. Ungari quidem edocti mores mitiores, Magiſterio Piligrini Epiſcopi Batavenſis, nonnihil de genuina feritate remiſerant, & guſtum aliquem ceperant manſuetudinis Chriſtianæ: verum licet Geiſa Ungarorum Rex, Adalbertum ad Gentem excolendam vocarat, & ſuſcepto Baptiſmate, Chriſto nomen dederat, tamen diis patriis pergebat habere divinos honores, credebatque, eſſe pari, cum vero DEO, cultu adorandos; & plebes ejus exemplo nuncium gentilitiis ſuperſtitionibus non remiſerant.

CXXXIII. "Quamobrem Auctor, Adalberto coævus, & familiaris, in ejus vita ait, eum Ungaris nunc miſiſſe nuncios, nunc ſeipſum obtuliſſe, iisque ab errore parum mutatis, umbram Chriſtianitatis impreſſiſſe. Unde eſt, cur Carthuitium, qui anno circiter CXXX. poſt ortum STEPHANI ſcripſit, nimiæ in ſuam nationem indulgentiæ arguas, cum ſcribit, Ducem Ungarorum, cum Filio, ſuisque familiaribus, & omnibus ditionis ſuæ hominibus, ſalutaribus undis ab Adalberto fuiſſe expiatos, & Geiſam quidem de ritibus ſacrilegis abolendis, & ſtatuendis Epiſcopatibus multum fuiſſe ſollicitum. Certe Sigebertus diſerte STEPHANI, & Ungarorum Converſionem Giſelæ, ſorori Henrici Imperatoris, adſcribit. Conſentit Nonnoſius, vel quisquis edidit Vitam S. Henrici, quem Arenpekius, & Andreas Ratisbonenſis ſunt ſecuti. Sed & quod inſtar omnium eſt, in Romano Martyrologio dicitur, Henricus ad Fidem Chriſti ſuſcipiendam perduxiſſe STEPHANUM Regem, cum univerſo fere ejus Regno. Ita DEO viſum, hanc pulcherrimi facti gloriam, Henrico, & Giſelæ, Boicæ Principibus, reſervare, ut potiſſimi divinæ Legis in Ungaria recipien-

dæ Authores dicerentur, & eſſent. Ergo, ut paucis multa complectar, Geiſæ Ducis Filius, cujus nomen ante Baptiſmum Waic a Ditmaro ſcribitur, cum Giſelæ nuptias ardenter expeteret, non eſt prius voti compos effectus, quam ejuratis gentilium ritibus, Sacra Chriſtiana ſuſciperet, pollicereturque, ſe totam Ungarorum nationem ad eadem pro viribus adducturum. " Hujus Scriptoris verba eo libentius adduxi, quod agnoſcat, Converſionem Hungarorum cœptam eſſe a Piligrino, promotamque ab Adalberto, quodque etiam fateatur, Geyſam ſalutari fonte ablutum eſſe. Andreas Brunnerus in Annalibus Boicis Part. 2. Lib. 3. pag. 147. eodem fere modo diſputat, fateturque *ex Ditmaro manifeſtum* eſſe, Geyſam Chriſto nomen dediſſe. Uterque vero obſervat, Geyſam Idololatriam cum cultu veri DEI conjunxiſſe; quod nos ipſi oſtendimus. At iidem non probant, id ab eo continuatum uſque ad finem vitæ; nos vero contrarium probavimus ex Ditmaro, cui Carthuitius adjungi poteſt.

CXXXIV. Hisce obſervatis, ipſa antiquiorum Scriptorum verba recitare placet, ut examinemus, an illi tam clare aſſerant, Baptiſmum STEPHANI occaſione matrimonii ſuſceptum, ut alteri cuipiam explicationi locum non relinquant. Primus, ſeu antiquiſſimus Auctor, qui hac de re ſcripſit, eſt Hermannus Contractus, qui in Chronico, prout editum eſt a Caniſio, ad Annum 995. occaſione mortis Henrici Bavariæ Ducis, & ſucceſſoris S. Henrici, poſtea Imperatoris, de prioris Filia, poſterioris Sorore, hæc ſcribit: " Hujus Soror Giſela STEPHANO Regi Ungariorum, cum ſe ad Fidem Chriſti converteret, quaſi vere juxta nomen ſuum fidei obſes, in conjugium data, eleemoſynis, cæterisque bonis operibus inibi intenta conſenuit." Ad hunc locum notanda ſunt aliqua. Primo hæc non leguntur in Editione Piſtorii, aut Urſtitii, ita, ut incertum ſit, Hermannine ſint, an alterius, qui ea adjecit Hermanni Chronico. Secundo, ſive Hermanni ſint, ſive alterius, Auctor indicare noluit, nuptias eo anno contigiſſe, ſed eas ſolum memorat occaſione Patris Henrici, cujus obitum aſſignat. Nuptias autem ſerius contractas, deinde pro-

probabimus. Tertio, Schwartzius hunc locum citans pag. 3. eundem corrupit: nam pro verbis, *cum ſe ad Fidem Chriſti converteret*, ſubſtituit, *qui ſe ad Fidem Chriſti converterat:* quæ verba minus ſignificant, quam præcedentia. Hisce obſervatis, pergo ad alterum locum Hermanni, qui ad annum 1038. ſic rurſum habet apud Caniſium: " Ipſo anno STEPHANUS Ungariorum Rex, cum ante plurimos annos ſe cum tota Gente ſua ad Chriſti Fidem convertiſſet, Eccleſiasque plurimas, & Epiſcopatus conſtruxiſſet, .. obiit. " Aliæ etiam Editiones hoc loco Converſionem memorant cum obitu, ſed paulo brevius. Ex quo colligo, priorem locum veriſimiliter non eſſe Hermanni, ſed Interpolatoris cujusdam, cum veriſimile non ſit, ipſum in brevi Chronico bis idem commemorare voluiſſe, & Editionum varietas interpolationis ſuſpicionem præbeat. Itaque nec tempus nuptiarum ex Hermanno ſtatui poteſt, nec aliud quidpiam, quam quod aſſerat, ipſum converſum eſſe, adeoque ſupponat, non fuiſſe Chrianum ab initio.

CXXXV. Sententiæ huic accedit Marianus Scotus in Chronico ad annum 1038., ubi hæc habet: " STEPHANUS Rex Ungarorum Chriſtianus obiit, qui cum omni Gente ſua ad Fidem convertitur. " Hi quidem Scriptores recte non adducuntur ab Adelzreittero ad probandum, S. STEPHANUM baptizatum eſſe ob nuptias cum Giſela: ultro tamen agnoſco, illos utcunque repugnare ſententiæ meæ, quam ut probabiliorem aſſerui, de STEPHANO ab infantia baptizato. Verum reſpondeo, horum auctoritatem tantam in hisce non eſſe, ut æquari poſſit rationibus pro Baptiſmo infantis STEPHANI militantibus. Sola Carthuitii auctoritas hisce, aliisque deinde ſecutis, præponderare debet, cum ille monumenta Hungarica habuerit, dum Sancti Vitam ſcribebat; alii vero de rebus Hungaricis parum fuerint inſtructi, ob exiguum commercium, quod aliis Nationibus intercedebat cum Hungaris ante Principatum STEPHANI. Norant illi Scriptores, STEPHANUM fuiſſe Catholicum, Regnumque ejus tempore converſum: norant, ipſius Progenitores fuiſſe paganos,

ideoque facile credere potuerunt, STEPHANUM ipſum paganum fuiſſe uſque ad publicam univerſi Regni converſionem. De converſione Geyſæ nihil videntur inaudiviſſe, nihil de inchoata ſub ipſo Hungarorum converſione, quod ætas ipſorum remotior ab his eſſet, quam ut ea per ſe poſſent cognoſcere, neque in Scriptoribus, quos ſequebantur, quidpiam de illis ſcriptum invenirent. Ditmarus quidem, & Ademarus converſionem Geyſæ memoraverant; atque Ademarus utriusque Baptiſmum, Patris nimirum, & Filii, fixerat ſub initium Imperii Ottonis III. quod cum Chronotaxi noſtra, cumque infantia STEPHANI optime congruit; at eo tempore Scriptores non facile habebant omnes Libros ante ſua tempora ſcriptos, ideoque eis condonandum, ſi quid ignoraverint; ſed non imitandi, ubi occaſione illius ignorantiæ perperam aliqua enararrunt. Hæc interim ad horum auctoritatem reponimus, plura dicturi, poſtquam adduxerimus verba eorum, qui illorum dicta liberiori paraphraſi explicaverunt.

CXXXVI. Sigebertus ad annum 1010. STEPHANI nuptiis cum Giſela clare, tam Regis, quam Hungarorum converſionem attribuit, hæc ſcribens: " Gens Hungarorum, hactenus Idololatriæ dedita, hoc tempore ad fidem Chriſti convertitur per Gislam ſororem Imperatoris, quæ nupta Hungarorum Regi, ad hoc ſua inſtantia Regem adduxit, ut ſe, & totam Hungarorum Gentem baptizari expeteret, qui in Baptiſmo STEPHANUS eſt vocatus. Cujus merita per Hungariam multa miraculorum gloria commendat." Nuptiæ hic longe a ſuo tempore avulſæ, ſed de hisce poſtea. Otto Friſingenſis Lib. 6. Cap. 27. Chronici ſui de Henrico ſic habet: " Sororeque ſua Giſela, STEPHANO Ungarorum Regi in uxorem data, tam ipſum, quam totum ejus Regnum ad Fidem vocavit. Hunc STEPHANUM Ungari, hactenus Fidem Chriſtianam ſervantes, velut principium Fidei ſuæ, inter Sanctos colendum dignum ducunt." Urſpergenſis in Chronico mentem ſuam explicat in Henrico II. hisce verbis: " Horum ſororem, bonæ memoriæ fœminam, Giſelam, Rex Ungariorum, qui STEPHANUS dicebatur, in conjugium expetivit, ſed eam du-

ce-

cere non promeruit, donec ſe Chriſtianæ Religionis rudimenta, & ſacri Baptiſmatis Sacramenta, cum omni Gente ſua, ſuſcepturum promiſit. Quam pollicitationem ubi rebus perfecit, religioſus, DEOque devotus poſtea in executione bonorum operum permanſit: quod divina pietas poſt mortem ejus evidentibus indiciis, ad ſepulturam ejus factis ſignorum miraculis, demonſtravit." Hæc verba fideliter deſcripta ſunt in Chronico brevi Leodienſi apud Martene Tom. 3. Anecdotorum col. 1407. Addantur hisce Martinus Polonus, aliique plures, qui in eandem ſententiam abierunt: nolim enim inficiari, Scriptores facile decem, aut duodecim Seculi XIII. aut paulo poſteriores a me lectos eſſe, qui præter adductos eadem fere commemorant; ſed hi numerum augere poſſent, non auctoritatem, ideoque opus non eſt, eorum texere catalogum.

CXXXVII. Annaliſta Saxo ad annum 1002. Bavarorum ſententiam commemoravit, ſed ad annum 1038. ait, STEPHANUM ab Adalberto baptizatum, quod prioribus eſt contrarium: Albericus Monachus in Chronico ſuo ad annum 1010. utramque ſententiam expoſuit hoc modo: " Gens Hungarorum hactenus Idololatriæ dedita, hoc tempore ad Fidem Chriſti convertitur per Gislam ſororem Imperatoris, quæ nupta Hungarorum Regi, ad hoc ſua inſtantia Regem adduxit, ut ſe, & totam Hungarorum Gentem baptizari expeteret: qui in Baptiſmo STEPHANUS eſt vocatus, cujus merita per Hungariam multa miraculorum genera commendant. Tamen dicunt Hungari, quod S. Adalbertus, Pragenſis Epiſcopus, Regem STEPHANUM ad Fidem convertit, & baptizavit; & ipſe Rex ſua prædicatione Hungaros convertit, & majorem Eccleſiam Strigonii in honorem Adalberti inſtituit: ſed illa Gisla Regina, ut dicunt, multas malitias in terra illa fecit, & extremum poſt mortem ſancti Regis, meritis exigentibus, interfecta fuit." An poſteriora illa de Giſela ſint certiora, quam priora de converſione STEPHANI per Giſelam, ſuo loco examinabitur. Interim juverit ex dictis Alberici obſervare, ſententiam Germanorum de converſione STEPHANI, occaſione nuptiarum, nunquam ad-

admiſſam fuiſſe ab Hungaris: nam contrariam ſententiam aſſeruit Carthuitius circa initium Seculi XII., eandemque ab Hungaris aſſeri, teſtatur Albericus, qui ſcripſit ſub initium Seculi XIII.; poſteriores vero Hungari ſemper eidem adhæſerunt; ſibique faventes habent Scriptores Polonos, & Bohemos.

CXXXVIII. Tot inſuper rationes Hungarorum ſententiæ favent, ut dubitare nequeam, quin hæc vera ſit. Certum eſt ex Ditmaro, Ademaro, Vita Adalberti, ipſisque STEPHANI literis pro Abbatia S. Martini, fidem fuiſſe ſuſceptam a Geyſa, quod & Adlzreitter, & Brunnerus agnoſcunt. Quis igitur credat, Patrem baptizatum eſſe, baptizatum non eſſe Filium, præſertim cum Ademarus Filii æque, ac Parentis Baptiſmum affirmet, fidem utriusque Ditmarus aſſerat, & STEPHANUS ipſe agnoſcat, ſe beneficio S. Martini *a pueritia* adjutum? Verum, inquit Adlzreitter, Geyſa, licet baptizatus, cum Gente ſua ſimul Idola coluit: atque hinc infert Brunnerus, ſatis conſtare, *Geyſa vivo de impietate non eſſe triumphatum.*" Si totum admiſero, nihil habebunt adverſarii, quo probent, STEPHANI Baptiſmum ab ipſius infantia amovendum. At vero, ſi Ditmaro credimus, Geyſam ſimul & verum DEUM, & Idola ad tempus coluiſſe, & Epiſcopo id improbanti durius reſpondiſſe, ut pro argumento aſſumit Brunnerus; reliquis etiam Ditmari dictis eandem habeamus fidem, ac tempora diſtinguendo, ejusdem Scriptoris verba conciliemus, uti æquitas poſtulat. Paganus fuit Geyſa, Idola coluit: Chriſtianus effectus eſt, perrexit Idola colere; objurgatus eſt ab Antiſtite, durius reſpondit, ſi velis; vel, ſi malis, frivolam excuſationem attulit; nam & hunc ſenſum verba admittunt, prout leguntur in Codice Ms.; hæc omnia credimus Ditmaro. Verum, ſi credamus prædicta, æquum eſt, ut ſimiliter credamus ea, quæ honorifica Geyſæ ſcripſit: itaque & hæc admittenda ſunt verba: *Antiquum ſcelus zelo DEI æſtuans abluit.* Non perrexit igitur Idola colere uſque ad finem vitæ: ſic enim nec zelo DEI æſtuaſſet, nec antiqua abluiſſet crimina.

CXXXIX.

CXXXIX. Jam vero triumphatum non esse de impietate apud Hungaros, id est, universam gentem, aut ejus partem majorem, non conversam ante obitum Geysæ, lubens admitto. At hinc non sequitur, STEPHANUM non fuisse baptizatum ante Patris obitum, quia nec Principatum tunc obtinebat, nec statim cum Principe totum Regnum convertitur. Quin potius, si conjecturis opus est, ex subita conversione Regni post mortem Geysæ, inferre liceret, STEPHANUM jam antea altas pietatis egisse radices; indeque factum esse, ut totum Regnum paucis annis converteret, Ecclesiisque, Episcopatibus, ac Christianis Legibus instrueret. Hæc sane justior, ac verisimilior esset deductio; sed id non agimus hoc loco. Illud lubet investigare, quo modo Sigebertum, aliosque Scriptores laudatos, si non omni errore, certe fictione absolvamus. Non erit hoc difficile, si ostenderimus, qua occasione hic error obrepere potuerit. Porro ex conversione totius Regni, quæ facta videtur non diu ante nuptias STEPHANI cum Gisela, quæque nuptiis illis non parum promota fuit, facile credere potuerunt Scriptores laudati, Regem ipsum eodem tempore fuisse conversum, cum scirent, Majores ejus fuisse paganos, ut jam dixi num. 135. Probabile etiam existimo, contractum sponsalitium ea conditione initum fuisse: ut STEPHANUS ante nuptias totum Regnum convertere conaretur, subsidiumque ad hoc ipsi ferrent Henricus Giselæ frater, tunc Bavariæ Dux, & Otto III. Imperator. Fœdus ejusmodi efficere potuit, ut alii conversionem Hungariæ, Ottoni III. attribuerent, alii Henrico; atque alii demum numero conversorum STEPHANUM ipsum includerent, quod de Baptismo ab infantia suscepto facti non essent certiores.

CXL. Jam vero non sine fundamento, curam aliquam conversionis Hungarorum Ottoni III. æque attribui posse, ac S. Henrico, colligo ex duobus Scriptoribus synchronis. Primus est Ademarus Monachus, apud Labbeum Tom. 2. Bibliothecæ pag. 168. aberrans quidem in multis adjunctis, & perperam Brunoni attribuens, quæ in conversione Hungarorum attribuenda erant Adalberto, recte tamen

Baptiſmum STEPHANI multo citius collocans, poſt quem relatum ſubdit ſequentia: " Poſtea vero ipſi Filio ejus STEPHANO, Otto Imperator, Sororem Henrici, poſtea Imperatoris, in conjugio dedit." Inſinuant hæc verba, Ottonis conſilio nuptias coaluiſſe. Ditmarus vero Lib. 4. teſtatur, STEPHANUM Epiſcopales Cathedras erexiſſe *gratia & hortatu* Ottonis III. Itaque, cum conſtet, Ottoni III. religionem Hungarorum, & nuptias STEPHANI cum Giſela curæ fuiſſe, veriſimile eſt, ipſius, & Henrici auxilio uſum fuiſſe STEPHANUM ad converſionem ſuorum fortius urgendam, nuptiasque tantiſper eſſe dilatas, donec hæc feliciter eſſent peracta. Lubens igitur Scriptoribus Bavaris conceſſero, certe ut probabile, noluiſſe S. Henricum STEPHANO Sororem ſuam dare uxorem, niſi Regni converſio præcederet, illaque converſione Fides ipſius in tuto eſſet collocata: at nequaquam ut probabile admiſero, Regem ea occaſione converſum, aut baptizatum eſſe. Quin potius credidero, STEPHANUM non voluiſſe Regni converſionem nuptiarum cauſa; ſed nuptias illas quæſiviſſe, ut Regnum facilius converteret. De tempore contractarum nuptiarum ſuo loco diſputabimus, nam alia quædam videntur contigiſſe, ante nuptias contractas.

§. XIV.

Bellum cum Cupa Duce Simigienſi, qui Regnum occupare, & Fidem Chriſtianam exſcindere moliebatur: Victoria Regis poſt vota S. Martino facta.

CXLI. DUcatum Paternum adeptus STEPHANUS, pacem cum vicinis Principibus Chriſtianis, quam defunctus Pater conciliaverat, ſtudiose obſervare, ac confirmare ſtatuit, ut Chriſtianorum Principum ſubſidio, vexillum Fidei altius erigeret in Hungaria, ſatisque haberet virium ad inſultus rebellium comprimendos. Verum Proceres Hungari, qui Idololatriæ addicti erant, vexillum rebellionis

nis mox erexerunt, STEPHANUMque Adoleſcentem Principatu deturbare conati ſunt, ut pullulantia Fidei ſemina radicitus exſtirparent. Belli hujusce contra STEPHANUM anteſignanus, fuit Comes Simigienſis, qui Ducatum Hungariæ ſibi vindicare moliebatur, teſte ipſo Sancto Rege, in Literis pro Monaſterio S. Martini. Pro altera cauſa Carthuitius num. 5. aſſignat Religionis Chriſtianæ odium, quo ille partes ſuas vehementer auxit. Comitem, aut Ducem illum Simigienſem, *Cupam* Hungari vocant, dicitque Ranzanus, fuiſſe S. STEPHANI conſanguineum. Ait Bonfinius, *Cupam* fuiſſe *Calvi Zirindi filium.* Turoczius cap. 27. Geyſæ attribuit fratrem Michaelem, hujusque filios recenſet *Calvum Ladislaum, & Vazul.* Hic itaque Calvus Ladislaus, erat patruelis S. STEPHANI. Verum Cupa non videtur hujusce Calvi filius, quia ſic junior veroſimiliter fuiſſet STEPHANO, & quia Pater Cupæ, vocatur *Calvus Zirind,* ad diſtinctionem, ut apparet, alterius. Fieri poteſt, ut Ranzanus duos Calvos confuderit, indeque crediderit, Cupam fuiſſe STEPHANI propinquum: quod affirmare non auſim. Quin imo iſta Sanguinis propinquitas parum mihi apparet veriſimilis, cum STEPHANUS de Cupa, ſeu Comite Simigienſi ſic loquatur, ut non videatur, ipſius fuiſſe conſanguineus.

CXLII. Si credimus Scriptoribus Hungaricis Seculi XV. Cupa dolo uti voluit, ac per nuptias Viduæ Geyſæ, quam Saroltam dicunt, STEPHANI Matrem, Regnum adipiſci conatus eſt. Viduam autem Geyſæ veriſimiliter non fuiſſe Matrem STEPHANI, ſed novercam, ante obſervavi. Quid vero de expetitis hisce Nuptiis credendum ſit, aliorum judicio permitto. Verum quidquid ſit de nuptiis, certum eſt, Cupam voluiſſe Regnum invadere, magnumque Regis adoleſcentis fuiſſe periculum, quod Divina Protectione, & Patrocinio S. Martini diſcuſſum, Ipſe gratus agnovit. Bonfinius Decade 2. Lib. 1. pag. 172. ſatis probabiliter deſcripſit, quo modo ſe initio Principatus geſſerit STEPHANUS, & quænam rebellionis occaſiones fuerint. Quapropter verba ipſius, ut probabilia, ſubjungo: "Nihil

hil majore ſtudio aggredi cupiebat (*Dux adoleſcens*) quam univerſos Ungaros in lucem aſſerere veritatis. Neque illud ignorabat, nullum diu Principem eſſe regnaturum, niſi juſtitia, & religione præpolleret. Huc omnes ingenii nervos intendebat. Et ut hæc facilius aſſequeretur, Divinis Codicibus incumbebat. Adhibebat ſibi Sacrarum rerum Præceptores, quibus familiariſſime, & aſſiduo utebatur. In re quaque graviſſima Viros Sanctos conſulebat, ne quo ſe, ſuosque piaculo inſcius inceſtaret. Sed cum publicæ ſaluti inprimis intendiſſet animum, quam ſine finitimarum otio aſſequi non poterat, inprimis cum omnibus vicinis inita, & confirmata pace Regnum communivit, ut ſiqua inter ſuos populos, Principesve pertinaces ſeditio pro ſubeunda Fide Chriſti oriretur, his nulla foris auxilia ſperari poſſent. Verebatur enim, velut mox accidit, Scythicas mentes haudquaquam facile ritus patrios eſſe depoſituras. Quin & ex his, qui Baptiſmate abluti fuerant, multos pudore, nonnullos Regis gratia, perquam paucos ultro, Catholicam Fidem accepiſſe ſentiebat. Contra vero populum pernicioſa deorum opinione univerſum iri perditum, æquo animo perpeti non poterat: quin ſibi certum erat, aut ad ſalutarem Fidem eum revocaturum, aut Regno ſimul, & vita cariturum.

CXLIII. Dum aliquanto ſeverius in reluctantes agendum eſſe cenſet, quando quamplurimi ſine vi ad reſipiſcentiam cogi non poterant, Principes plerique cum ingenti multitudine in eum conjurant, inteſtinum bellum moliuntur; & ne Scythicam feritatem exuant, cæteros ab inſtituta Religione deterrent. Primum in pagos late deſæviunt, prædia vaſtant; mox adauctis viribus Oppida Regia adoriuntur: inprimisque Veſprinium, juxta Balatonium lacum ſitam, Urbem quidem non ignobilem, obſident, ut majorem Regi ſtomachum facerent, & eorum, qui ab ejus Fide deſciverant, animos augerent. Novitatis hujusce Auctorem Cupam, Calvi Zirindi Filium, qui in Simigienſi agro dominabatur, Ungarorum Annales fuiſſe tradunt. Quippe qui, defuncto Geyſa, STEPHANI Matrem, per adulterium in con-

ju-

jugium allicere conabatur, ut eam nactus uxorem, STEPHANI vitam dolis interciperet, ac rerum denique potiretur. Occaſionem explendæ libidinis quum in dies ſibi dari expectaret, in hac rerum novitate quieſcere non potuit, tumultui non ſolum adeſſe, ſed præeſſe voluit. Nam imperandi cupiditate abreptus, ... pagos æque, ac oppida hortari, ut a regia fidelitate, ac ſuperſtitione (*i. e.* Religione) deficerent: ſe conjurationis Principem, deperdita quadam audacia profiteri, criminibus Regem ad augendam invidiam onerare, paſſim prædicans, hunc ſuæ Gentis hoſtem, Patre pernicioſiorem futurum, quando externæ, quam ſuæ Gentis ſtudioſior, & amantior eſſet: Martem, Herculem, patriosque deos, quorum numinibus res Ungarica tantopere adoleverat, aboleri juſſiſſet; eorum ſacroſancta ſimulacra ubique disjeciſſet, fatuam inducere ſuperſtitionem niteretur: quin & otio, & deſidia bellicoſam gentem enervaret, pacem indiceret ærumnoſam, quum & vi, & bello Ungari victum ſemper traxerint. Quum inferiorem ita Pannoniam totam ferè ſuſcitaſſet, gravi Veſprinium in contemptum Regis obſidione premebat." Liberiori quidem ſtylo hæc expoſita ſunt, ſic tamen, ut nihil a moribus Hungarorum illius temporis, nihil a probabilitate diſcedere videatur, niſi quod pro Matre STEPHANI ad nuptias expetita, Novercam veriſimilius ſubſtituendam putem; & nuptias expetitas, neſcio qua de cauſa, adulterium vocet.

CXLIV. Veſprinium, quod obſeſſum ab iis fuiſſe, etiam teſtatur Carthuitius, Caput hodie eſt Comitatus cognominis, eratque ex præcipuis Urbibus Hungariæ, non multis milliaribus diſtans Alba Regali. Qua de cauſa mirum non eſt, perculſum fuiſſe STEPHANUM hac rebellium audacia. Ingentem ſollicitudinem ſuam, votumque hac occaſione nuncupatum, fatetur ipſe in Literis poſtea dandis. Bonfinius vero pergit exponere, quo ſe modo Rex pius in hac trepidatione geſſerit, hæc ſcribens: " Contra vero STEPHANUS, in tanto tumultu nequaquam animo conſternatus, quando ſub Divina ſe tutela eſſe intelligebat, ad coercendam Cupæ audaciam, mox ſumma ce-

celeritate, ac prudentia omnia moliri: paſſim per Ungariam delectum habere, inprimis Divinum e cœlis auxilium implorare, exorare impenſius Divi Martini Numen, ne ſuæ Pannoniæ deeſſe vellet. Eidem maximam exuviarum, ac prædæ hoſtilis partem, nuncupatis votis, polliceri, ad hæc tumultuarium cogere exercitum, accire Principes, quos & ſua, & Patris beneficentia fidos habebat, nihil prætermittere, quod bello uſui fore duceret. Coacto demum exercitu, ad Garam amnem caſtra locat: ibique primum juvenis DEO deditiſſimus, defendendæ publicæ ſalutis neceſſitate adactus, ſibi enſem accinxit. Duos ibi Magiſtros equitum pronunciavit, fide, ac militari diſciplina præſtantes, quorum alter Huntes, Paznan alter dictus eſt. Hi Teuthones fuiſſe traduntur, qui quum Chriſtiana Fide pollerent, imperante Geyſa in Pannoniam venerant, nobili Genere nati: & quum bello, ac pace de Ungaris eſſent bene meriti, Principatum ſemper inter Proceres apud Geyſam tenuerunt: multumque in propaganda Chriſti Fide Patrem, ac Filium adjuvere. Hi reluctantes in Fide, pro ſervis habendos eſſe cenſuerunt: item, ut qui ex Ungaris prius in Religionem confluerent, inter eos hi Nobiliores haberentur. Atque in iſtorum ſententiam, a Geyſa edictum factum eſt. Poſt hos Wencellinum Alamannum, hoſpitii jure ſibi conjunctiſſimum, Dictatorem creat: cui exercitus univerſi ſummam tradidit."

CXLV. Nominatos hic STEPHANI Duces, aliaque brevius memorat Turoczius cap. 28. ſic ſcribens: " STEPHANUS autem Sanctus, convocatis Proceribus ſuis, per interventum Beatiſſimi Martini Confeſſoris, Divinæ miſericordiæ imploravit auxilium, Poſtmodum vero, congregato exercitu, perrexit obviam hoſti ſuo: & ad amnem Goron primitus accinctus eſt gladio: ibique ad cuſtodiam corporalis ſalutis ſuæ, duos Principes Hunt, & Paznan conſtituit. Totius autem exercitus ſui Principem, & Ductorem, Vencellinum hoſpitem, Alamannum genere, præfecit." Sanctus ipſe in Literis ſuis ait, ſe votum nuncupaſſe S. Martino, *adſtantibus Ducibus, videliset Paznano, Cincio, Orthio.* Prioris nomen congruit cum uno ex

an-

antedictis : posteriorum vero nomina differunt. Verum non omnes forsan aderant voventi Regi, ita ut Wencellinus exercitum ducere potuerit, prout affirmant Turoczius, & Bonfinius, quorum sententia saltem falsitatis non convincitur. Patriam etiam, quam prædictis Ducibus attribuit Bonfinius, insinuat jam Geysa, externa quædam fuisse subsidia, testans, eaque STEPHANO fuisse relicta : quod verisimile admodum esse, jam ante dixi. Amnem *Garam*, aut *Coron*, ad quem castra posita fuisse dicunt, suspicor esse eum, qui ex superiori Hungaria prope Strigonium, Danubio illabitur ; collectumque ibidem exercitum, ut inter hunc, & hostilem, Danubius relinqueretur medius, donec tutius ad hostes progredi posset.

CXLVI. Prælium subsecutum, & Regis victoriam Turocziu breviter sic exponit : " Commisso itaque prælio, inter utrumque diu, & fortiter est dimicatum : sed Divinæ miserationis auxilio Beatus STEPHANUS Dux, glorioſam obtinuit victoriam. In eodem autem prælio Vencellinus Comes interfecit Cupam Ducem, & largissimis beneficiis a Beato STEPHANO, tunc Duce, remuneratus est. " Bonfinius eadem narrat, sed omnia liberiori stylo pro more suo latius prosequitur, admiscens quædam incerta, præsertim de gestis, & votis Regis in ipsa pugna. Hac monitione prævia, ipsius verba subnecto : " Hæc ubi rite constituta sunt, instructa acie in Cupam itur. At ubi conjuratorum castris appropinquarunt, infestis utrimque signis extemplo concurritur. Quum prælium consereretur intestinum, eo obstinatius, & crudelius utrimque pugnabatur, dum fortuna nunc his, nunc illis adridet, & pari spe utrimque dimicatur. Ex hoc factum est, ut longam, cruentissimamque pugnam ederent. Rex Divina potius oratione, & militari hortatione, quam armis certare : per legiones modo discurrere, Legatorum, & Centurionum animos confirmare, turmas, cohortes hortari, ut pro Christi charitate fortissime dimicarent : revocare terga vertentes, & quandoque timidos graviter increpare : subsidia mittere laborantibus, & nullum Imperatoris optimi officium prætermittere. Vencellinus, qui in dextro cornu

præ-

præſidebat, & quadrato agmine Cupæ ſe objecerat, ratus inclinato Ducis agmine, cæteros omnes facile ceſſuros, acerrime pugnabat. Disquirebat ubique, ubi Cupas eſſet, ut ſingulari certamine cum eo dimicaret.

CXLVII. " Dum dubio ubique Marte pugnatur, Rex elatis in cœlum manibus, his fugam verbis deprecatur: Clementiſſime DEUS, qui lucem veritatis tuæ in duriſſimo, ac truci populo, quem mihi commiſiſti, infundere voluiſti, ut tuæ Fidei radiis illuſtratus, perpetuo Chriſtianæ Reipublicæ fines tueatur, te ſupplex exoro, ut nutantium animos confirmes, vires plebi tuæ e cœlo demittas, ut cœleſti auxilio munita, tuos proterat inimicos. Et tu, JESU Chriſte, Optime, Maxime, cujus ductu, & auſpiciis bellum gerimus, per ſalutarem tui (quæſo) Paſſionem, populo pro te dimicanti propius adeſto, tuisque fidelibus victoriam, pro Clementia tua concedito, fœdam fugam ſiſtito. Ego autem omnium rerum decimas, pro referenda gratia glorioſiſſimo Nomini tuo, paſſimque Baſilicas dicabo. Vix hæc dixerat, ingens ecce clamor per legiones exoritur, Cupæ cornu a Vencellino inclinatum, utrumque Ducem ſingulari certamine congredi. Quum hæc audiviſſet, illuc cum validiſſimo agmine continuo properat. Laborantes, & jam inclinatos inimicos proterit. In media acie Vencellinum offendit, & congratulatur, DEO gratias agens: qui Cupæ caput abſciderat, & optima de hoſte ſpolia referebat. Quo per acies circumlato, ita hoſtium animi conſternati, ut palantes fugerent. Magna cædes, ac miſerabilis oritur, Principes conjurationis maxima ex parte capti, & in caſtris cæſi, in cæteros Regis edicto remiſſius actum. " Uti ex hisce quædam incerta jam dixi, ita incertius, & minus probabile exiſtimo, quod ſubjungit de Cupæ corpore, cum leniſſimis S. STEPHANI moribus parum ſit conſentaneum: " Parta victoria, *inquit*, Cupæ corpus in partes quatuor diſſectum: una Strigonienſi portæ affixa eſt, Veſprinienſi altera, tertia Jaurienſi, in Tranſſylvaniam quarta, ad deterrendos Dacorum animos delata, & Albæ Juliæ præfixa. Quam quidem Regionem olim Ungari, ab

au-

auri feracitate KENCHIES HERDELL appellavere. " Turoczius eadem ſic refert : " Ipſum vero Cupam Beatus STEPHANUS in quatuor partes fecit mactari: primam partem miſit in portam Strigonienſem, ſecundam in Weſprinienſem, tertiam in Jaurienſem, quartam autem in Erdel. " Strigonium, Veſprinium, & Javarinum Urbes ſunt non admodum diſſitæ ad partem Occidentalem Hungariæ: ſuſpectum igitur magis eſt, quod quartam partem in Tranſilvaniam dicant miſſam, præſertim cum Tranſilvania non videatur eo tempore paruiſſe S. STEPHANO, qui bello contra ejus Principem ſuſcepto eam poſt paucos annos ſubjecit, & Hungariæ addidit. Merebatur quidem hanc ignominiam rebellio Cupæ, neque eam prorſus negare velim: de re tamen tota dubitare me cogit eximia Sancti lenitas: quodque dicitur de parte corporis, in Tranſilvaniam miſſa, minus credo ob rationes prædictas.

CXLVIII. Veriſimilia magis ſunt, quæ ſubjunxit Bonfinius hisce verbis: " De cæteris captivis, pro facinorum gravitate pœnæ ſunt exactæ. Contra vero militibus, & præfectis, qui ſe in prælio optime geſſerant, præmia pro dignitate e Regia Liberalitate tributa. Dictatori præmia multa, magnique honores redditi: item oppidis, villisque a Rege ampliſſime donatum ferunt... Divo autem Martino, Pannonicæ gentis Patrono, ut debita vota exſolverentur, perpetuo Regis edicto Simigienſis populus, qui Cupæ Tyranni audaciam ſectatus eſt, non modo frugum, vini, ac pecorum, verum etiam liberorum decimas, Divi Martini Baſilicæ quotannis pendere juſſus eſt. Præter hæc tertia prædæ pars Templi poſtibus affixa. " Hæc Turoczius quoque ſic exponit: " Beatus enim STEPHANUS Dux votum, quod tunc voverat DEO, fideliter reddidit. Nam univerſum populum, in Provincia Cupan Ducis degentem, decimas liberorum, frugum, ac pecorum ſuorum Cœnobio Sancti Martini dare perpetuo jure decrevit " Conſentit Carthuitius num. 7.; & Rex ipſe in Literis dandis plura enumerat, quorum decimas Cœnobio S. Martini attribuerat; ſed de decima prole ibidem non meminit, ita, ut hæc

ſola pars minus videatur certa; at neque certo falſa: nam, cum hæ Literæ Regiæ aliquot annis ſerius datæ ſint, potuerunt ipſi Monachi ad declinandam invidiam decimis liberorum renunciare, etiamſi fuiſſent antea a Rege conceſſæ. Fieri etiam potuit, ut vox illa exciderit Literis, in quibus plura reperiuntur menda. Certe in ipſis Literis inferius mentio fit de *Mancipiis* Monaſterii, cui illa non videntur obtigiſſe, niſi hac donatione Regis. Tandem veriſimiliter dici poteſt, decimam prolem ſolum unica vice dandam fuiſſe Monaſterio ab illis, qui tempore rebellionis decem liberos habebant: nam id recte congruit verbis Carthuitii, qui ait, a Rege ſtatutum: " ut, ſi cui *(in Comitatu Simigienſi)* decem liberos habere contingeret, decimam prolem S. Martini Cœnobio daret.

§. XV.

Fundatio Monaſterii S. Martini, & duorum aliorum.

CXLIX. UT rectius explicari valeant obſcura, & implexa, quæ in Fundatione Monaſterii S. Martini occurrunt, præmittendas hic cenſui jam ſæpe laudatas S. STEPHANI Literas, quibus dicti Monaſterii Privilegia roboravit Rex Sanctus. Datæ hæ ſunt ſub finem anni 1001.: nam ſic exigit appoſita his Literis Epocha: " Datum anno MI. Regni noſtri Secundo, Indictione XV. " Hæc Indictio currere incipiebat menſe Septembri anni 1001., quo & Regni S. STEPHANI annus currebat ſecundus. Literæ igitur datæ ſunt Menſe Septembri, aut alio ex Menſibus ſequentibus anni 1001. Edidit hasce Literas Joannes Sambucus inter Decreta Regum Hungariæ poſt Bonfinii, aliorumque Opera pag. XI. eædemque deinde variis locis recuſæ ſunt, ſed non ſine mendis. Titulum ibi hunc habent præfixum: *Privilegium datum Proto-Abbatiæ S. Martini Pannoniæ.* Easdem quoque Literas dedit Odoricus Raynaldus ad annum 1232. num. 24. prout inſertæ erant Literis Gregorii Papæ IX. qui Privilegium Abbatiæ confirmavit. Cum hic paulo videantur correctiores, eas ex

Ray-

Raynaldo ſubjicio, notatis in margine differentiis editionis Sambuci, ubi menda non ſunt clara. Sic habent: " In nomine Domini DEI Summi. STEPHANUS Superna (*al.* Divina) providente Clementia Ungarorum Rex. Credimus, & vere ſcimus, ſi locis Divino Cultui mancipatis poteſtates, atque honores adaugmentaverimus, id in non ſolum laude humana prædicandum, verum Divina mercede remunerandum. Quocirca omnium Sanctæ Eccleſiæ DEI Fidelium, noſtrorumque, præſentium, ac futurorum ſolers comperiat intentio, quod nos interventu, conſilio, & de conſenſu Domini Anaſtaſii Abbatis (*al.* de *omittitur*) Monaſterio S. Martini, in Monte ſupra Pannoniam ſito, a Genitore noſtro incepto, quod nos per DEI ſubſidium ob animæ noſtræ remedium, pro ſtabilitate Regni noſtri ad finem perduximus, talem conceſſimus Libertatem, qualem detinet Monaſterium S. Benedicti in Monte Caſſino, quia propter Orationes ſanctas Fratrum ejusdem Monaſterii, conſiliante Domino Anaſtaſio præſcripto Abbate, & jugiter adjuvante, confortati, & laureati ſumus: ſingulare namque ſuffragium, quod per merita B. Martini in pueritia mea expertus ſum, memoriæ poſterorum tradere curavi.

CL. " Ingruente namque bellorum tempeſtate, quia (*aliter* qua) inter Theutonicos, & Ungaros ſeditio maxima excreverat, præcipueque cum civilis belli ruina urgeret, volente Comitatu quodam Symigienſi (*aliter* nomine Simigienſi) paterna me ſede repellere, quid fluctuanti animo conſilii darem, quaque me verterem, tanta tactus verecundia, aſtantibus Ducibus, videlicet Pagzano (*aliter* Poznano) Contio (*alit.* Cincio) Orzio (*alit.* Orthio) Donno quoque Dominico (*alit.* Dominoque meo) Archi-Epiſcopo, votum vovi S. Martino, quod, ſi de hoſtibus interioribus, & (*alit.* aut) exterioribus ejus meritis victor exiſterem, ſupranominati Comitatus decimationem de omnibus negotiis, prædiis, terris, vineis, ſegetibus, vectigalibus, vinoque hoſpitum, quod in prædiis eorum creſceret, ne Parochiano Epiſcopo pertinere videretur, ſed magis Abbati ejusdem Monaſterii, ſub teſtimonio præfatorum Ducum, multorumque Comitum,

absque ulla mora ſubjugarem. Dumque poſt cogitatum victoria potirer, quod animo revolveram, operis efficacia complere ſtudui. Necdum enim (*alit.* etiam) Epiſcopatus, & Abbatiæ, præter ipſum locum in Regno Ungarico fuerant (*alit.* ſitæ erant.) Quod ſi, vos fideles, licuit mihi, quo volui loco, Epiſcopatus, & Abbatias ſtatuere, an non licuit cuipiam loco, quod volui, ut facerem.

CLI. Et ne adhuc Eccleſia S. Michaelis vacua eſſe videretur, vel Epiſcopus Parochianus injurias, querimoniasque in collectione decimationis pateretur, ei curtem, quæ vocatur Cortou (*alit.* Corten) cum omnibus eidem (*alit.* cum hominibus eodem) pertinentibus tradidi. Quod ſi ipſe contra mea ſtatuta quid inique agere, vel acquirere voluerit, ante DEUM Judicem vivorum, & mortuorum in die judicii ſe contendere mecum ſciat. Adhuc autem ſubjungens dico: ſit autem id ipſum Monaſterium ab omni inquietudine ſemotum, habeantque Monachi poſt tranſitum ſui cujusque Abbatis, alium Abbatem ſecuriter eligendi auctoritatem, a quocunque velint Epiſcopo conſecrandi eum, ſitque illis licitum Ordines recipere in quovis loco, & a quocunque, &c. Signum Domini STEPHANI Inclyti Regis. Dominicus Archi-Epiſcopus Vicecancellarius fecit anno Dominicæ Incarnationis MI. Indictione XV. anno STEPHANI Regis Primi ſecundo. " Pauca de hisce Literis veniunt obſervanda. Primo Epiſcopus Parochianus, de quo hic fit mentio, eſt Epiſcopus Veſprinienſis, atque Eccleſia Cathedralis Veſprinienſis dicata eſt S. Michaeli. Itaque falluntur Scriptores nonnulli, qui crediderunt, pro Eccleſia S. Michaelis hic memorata, ſubſtituendam eſſe S. Martini Eccleſiam: nam refert S. STEPHANUS, quid conceſſerit Eccleſiæ Veſprienſi pro damno, quod alias pateretur ex Privilegio Abbatiæ S. Martini conceſſo. Secundo *Dominicus* Archi-Epiſcopus, qui memoratur apud Raynaldum in hisce Literis, in aliis editionibus non exprimitur nominatim. Et ſane non novi ullum Archi-Epiſcopum illo tempore fuiſſe in Hungaria, qui vocabatur *Dominicus*: niſi forſan primus Archi-Epiſcopus Strigonienſis eo fuerit nomine, quod magis exa-

mi-

minabo §. XXIV. Obſcurum igitur eſt, quis ille fuerit, imo non omnino certum, an illa lectio ſit recta.

CLII. Hisce breviter obſervatis, inquirendus eſt locus Monaſterii. Situm dicitur *in monte ſupra Pannoniam.* Carthuitius num. 7. conſtructum ait " juxta fundum Sancti Præſulis in loco, qui SACER MODUS (*lege* ſacer Mons) dicitur, ubi Sanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis ſibi locum aſſignaverat. " Hæc verba ſatis indicant, locum non longe abfuiſſe Sabaria, urbe Pannoniæ, deinde deſtructa, ubi natus eſt S. Martinus. Itaque tanto magis miror hallucinationem Mabillonii, qui Tom. 4. Annalium Benedictinorum pag. 115. hoc S. Martini Monaſterium cum Cœnobio Breunovienſi in Bohemia confundit, erroremque hunc pag. 143. repetit, Aſtricum vocans Breunovienſem S. Martini Abbatem: quin & pag. 470. ait, Breunovienſe Monaſterium diſtare *ab urbe Praga viginti ſtadiis*, ita, ut velit S. Martini Monaſterium, quod S. STEPHANUS perfecit, in media fuiſſe Bohemia. Hujusmodi errores, in quos ſubinde labuntur Viri eruditi, notandos credimus, ne adoptentur ab aliis, prout ſæpiſſime contingere experimur. Gotardus Arthus in Chronologia Pannoniæ pag. 9. ſolum ait: *Adhæc S. Martini Cœnobium in altiſſimo monte locabat.* Inchofer etiam ad annum 999. conſtructionem quidem Monaſterii hujus narrat, ſed locum diſtinctius non exponit, ut & alii fecerunt plurimi.

CLIII. Verumtamen ad hoc *S. Martini* Cœnobium, Oppidum excrevit egregie munitum, quod Tartarorum innumeræ multitudini reſtitit, dum illi totam fere interceperant Hungariam. Quippe Bonfinius Decade 2. Lib. 8. ubi totius Hungariæ vaſtationem, Urbisque Strigonienſis miſerrimam cladem narraverat, pag. 300. hæc ſubjungit: " Arx Strigonienſis, cui Symeon Præfectus cum valido præſidio tunc præerat, hoſtem tentata deterruit. Qua dimiſſa, ad Albam Regalem Barbarus properavit, . . . ſed hæc eum fruſtrata fuit opinio: nam inter paludes ſita, nulla vi, & arte capi potuit. Mox

ad Divi Martini Cœnobium feſtinatum, unde re infecta abiere. Hæc igitur tria loca tantum, excidii Tartarici expertia fuiſſe teſtantur." Idem tamen oppidum facili negotio a Turcis interceptum eſt anno 1574. uti narrat Iſthvanffius Lib. 28. Hiſtoriarum pag. 636. verbis hisce ad propoſitum noſtrum conducentibus: " Redacta in poteſtatem Tata, Arx D. Martino ſacra, hoſtibus obvia erat, opulento Monachorum Benedictinorum Collegio inſignis, quod olim Divus STEPHANUS, primus Rex Pannoniæ, in edito, & amœno, ac in longum exporrecto colle, ante DC. (*fere*) annos e ſpoliis, & manubiis devicti ad eum locum Cuppani, perduellis ſui . . . condiderat, & SACRUM Pannoniæ MONTEM nominaverat. Ea Arx Paulo Baroniano Abbati parebat: militari autem præſidio ... Joannes Zadorius præerat &c." Subdit Arcis deditionem, quæ huc minus ſpectat. Eandem refert Martinus Zeillerus in Topographia Hungariæ Germanice ſcripta pag. 174. addens, Arcem a Chriſtianis poſt triennium receptam, ac deinde retentam. Porro Arx S. Martini ſita eſt in Javarinenſi Comitatu non longe Javarino diſtans, verſus Albam Regalem, a qua multo longius eſt diſſita. Tata abeſt paucis milliaribus: ſic certe paſſim notatam invenio in Tabulis Geographicis Hungariæ; dictaque Zeilleri, & Iſthvanffii hisce recte congruunt.

CLIV. Abbas hujusce Monaſterii in Literis Regiis vocatur *Anaſtaſius*, alio nomine *Aſtricus* dictus, teſte Carthuitio. Veriſimile eſt, hunc Aſtricum jam veniſſe in Hungariam, vivente adhuc Geyſa, aut certe Geyſæ notus fuit, cum hic Monaſterium S. Martini exſtruere cœperit. Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini Seculo 6. Part. 1. pag. 72. Elogium Anaſtaſii texuit ex variis Scriptoribus, in quo de primordiis Anaſtaſii ſic habet: " Hic in Monaſterio S. Alexii, ſeu S. Bonifacii Romæ, vitam Monaſticam agebat ſub Leonis Abbatis regimine, eo tempore, quo S. Adalbertus Pragenſium Antiſtes in idem Monaſterium denuo ſe recepit. Cum vero idem Adalbertus, agente Willegiſo Archi-Epiſcopo Moguntino, iterum in Bohemiam ad ſuam Eccleſiam redire coactus fuiſſet, ſex Mo-

na-

nachi Alexiani, inter quos noſter Aſtricus erat, ſeſe ipſi itineris comites adjunxere, eumque in Bohemiam ſecuti ſunt, quod condendo celebri Breunoviæ aſceterio occaſionem præbuit." Deinde adducit verba Dubravii, qui affirmat, Monaſterium iſtud ab Adalberto, & Boleslao Bohemiæ Duce conditum, primumque Abbatem eidem Breunovienſi Cœnobio Præfectum eſſe Aſtricum, ſub cujus Præfectura Monaſterium maxime floruit, dum res erant tranquillæ in Bohemia. Recte hactenus, ac probabiliter hæc expoſuit Mabillonius; atque hinc *Aſtricus Pater* vocatur a Carthuitio, qui Abbas erat, dum in Hungariam venit. Mox ſubdit, Adalbertum rurſus diſceſſiſſe Romam, quia Bohemia tota iniquorum conjuratione erat turbata, " Cujus, *inquit*, exemplum ſecutus paullo poſt Aſtricus, in Hungariam cum ſuis diſcipulis perrexit, ubi a Beato STEPHANO, tunc Duce, benigne exceptus; ac ædificato Monaſterio in honorem S. Benedicti, non minus ibi, quam in Bohemia, Sanctitate floruit." Si diſceſſit ex Bohemia Aſtricus paulo poſt Adalbertum, anno 995. Romam diſcedentem, venit in Hungariam vel eodem, vel ſequenti anno, dum vivebat Geyſa, qui ei cœpit exſtruere Monaſterium S. Martini, quod perfecit STEPHANUS. Hujus Monaſterii primus Abbas fuit Aſtricus, ſicut fuerat Breunovienſis.

CLV. Alterum quoque Monaſterium ejusdem Aſtrici Monachis exſtruxit S. STEPHANUS ad radices Montis Ferrei. Poſterius hoc agnovit Mabillonius in Elogio Aſtrici, ſed Martinianum non diſtinxit a Breunovienſi, ut ante dictum. Alii vero Monaſterium S. Martini in Monte Sacro, & S. Benedicti ad radices Montis Ferrei non videntur diſtinxiſſe. Quin imo nec in Annalibus Mabillonii poſterius hoc ullibi memoratum invenio, ita ut videatur minus poſtea adhæſiſſe iis, quæ in Elogio Anaſtaſii de hoc Monaſterio attulerat. Attamen Carthuitius num. 7. prioris fundationem refert, ac num. 9. fundationem alterius, utrumque loco diſtinguens, & nomine: nam primum ſacrum erat S. Martino, cujus nomen ſemper retinuit; alterum dicit fundatum *ſub titulo Sancti Patris Benedicti.* Primum erat

erat in Monte, alterum ad radices Montis. *Mons Sacer* dicebatur, nunc *Mons S. Martini*, cui impositum erat primum; *Mons Ferreus*, ad cujus radices situm erat alterum. Hæ distinctionis notæ dubitare vix sinunt, quin diversa sint Monasteria Montis Sacri, & Montis Ferrei, seu S. Martini, & S. Benedicti. Verum nullum prorsus remanebit dubium, ubi infra locum, & Literas Fundationis secundi assignaverimus.

CLVI. Ratio condendi hæc, aliaque Monasteria, erat accessus Monachorum, qui ad S. STEPHANUM undique confluxerunt in Hungariam. Testatur id Scriptor coævus, Maurus nimirum Quinque-Ecclesiensis Episcopus, in Vita SS. Zoerardi, & Benedicti, data apud nos Tom. IX. Julii pag. 336. quam sic orditur: Tempore illo, quo sub Christianissimi STEPHANI Regis nutu nomen, & religio Deitatis in Pannonia rudis adhuc pullulabat, audita fama boni Rectoris, multi ex terris aliis Canonici, & Monachi ad ipsum, quasi ad Patrem confluebant, non quidem causa alicujus necessitatis coacti, sed ut novum sanctæ conversationis gaudium ex eorum adventu adimpleretur. Inter quos quidem, S. Spiritus instinctu tactus, ex rusticitate, quasi rosa ex spinis ortus, nomine Zoerardus, hanc in patriam de terra Polonienſium advenit, & a Philippo Abbate, cujus Monasterium, Zobor nominatum, in Nitrienſi territorio ad honorem S. Hippolyti Martyris situm erat, habitu accepto, & Andreas nominatus, eremiticam vitam agere statuit." Aliud hic rursum indicatur Monasterium, de quo infra. Causam tanti piorum Virorum confluxus indicat Carthuitius Num. 8. sic scribens: "Ad hoc ergo incipiendum, & consummandum (*de conversione Regni loquitur*) quoniam Fidelium Christi consultum (*i. e.* consilium) habebat necessarium, Nunciis, & Literis in omnes partes suum divulgavit desiderium, Inde multi Presbyteri, & Clerici, Spiritus Paracleti compuncti visitatione, relictis sedibus propriis, elegerunt pro Domino peregrinari: Abbates, & Monachi, nil proprium habere cupientes, sub tam religiosi Principis moderamine regulariter vivere deliberaverunt.

CLVII.

CLVII. Merentur etiam audiri Bonfinii verba, quæ ſubdit poſt relatam modo victoriam: " Tali ſucceſſu, *inquit*, Regis animus non elatus, ſed ardentiſſima DEI Charitate ſuccenſus eſt. Quotidie humi proſtratus DEO ſupplicat, ut ſibi ſalutare conſilium Divina ope perficere, totamque Ungariam, antequam rebus humanis excedat, ad veram Fidem revocare liceat. Quod ut a DEO aſſequeretur, ſæpe in cinere, & cilicio ſupplicabat, & in Templo aſſidue exorabat: laudabile propoſitum ſuis Diplomatibus longe, lateque declaravit. Quare plerique Sacerdotes, publica utilitate commoti, ad prædicandum DEI verbum, in Ungariam ultro confluunt, & pro Catholica Fide peregrinari geſtiunt. Alliciebantur quoque Sanctitate Principis, cujus nomine multi e remotiſſimis in Pannoniam partibus evocabantur. Inprimis Aſtricus, Vir Sanctitate conſpicuus, cum diſcipulis advenit. " Aſtricum veriſimiliter ſub Geyſa jam adveniſſe diximus; niſi forſan ſub Geyſa ſtabilem habitationem non fixerit in Hungaria, quod Monaſterium S. Martini necdum Monachorum habitationi eſſet ſatis adaptatum. Si ita ſe res habuerit, venit paullo poſt mortem Geyſæ: nam in Hungaria erat cum ſuis, ante bellum Regis cum Cupa. Monaſterium S. Martini huic Aſtrico ſtructum fuiſſe, videtur ignoraſſe Bonfinius; ſolius enim Eccleſiæ S. Martini meminit, non Monaſterii, niſi illud confuderit cum ſequenti, a quo diverſum eſt.

CLVIII. De ſecundo mox ita ſcribit: " Aſtricum, & diſcipulos Rex honorifice excepit, & ad radicem Montis Ferrei collocavit, ubi Divi Benedicti Cœnobium magnifico ſumptu exædificare permiſit. Quin & Baſilicam illam ingenti donativo, multisque prædiis, pagisque donavit, quo Monachi commodius in regulari vita conſiſtere poſſent. Horum conſuetudine, quando Viros optimos eſſe intelligebat, mirifice delectabatur: quorum auxilio, ac opera Ungaros, partim ſponte, partim vi, ac metu, in lucem veritatis aſſeruit, mandata ſacræ Legis, & orthodoxæ Fidei axiomata omnes ſcire coegit, prophanis dira ſupplicia indixit. " Inchofer ad annum 999. refert, conſtructionem Monaſterii S. Benedicti ad Montem Ferreum, illudque recte diſtin-

ſtinguit a præcedente. Veriſimile eſt, inchoatum revera eſſe dictum Monaſterium ab anno 999. cum ejus fundatio referatur a Carthuitio ante fundationem Epiſcopatuum, cumque Rex ipſe clare innuat in Literis datis, plures Abbatias conſtructas fuiſſe ante tempus, quo dedit prædictas Literas, id eſt, ante finem anni 1001. Verba accipe: "Quod ſi..licuit mihi, quo volui loco, Epiſcopatus, & Abbatias ſtatuere &c." Hinc etiam credo, non diu poſt inhabitari cœptum. Attamen ædificatio ad multos annos protracta videtur, Templi certe, cujus Conſecratio anno 1015. peracta eſt, ut colligitur ex Literis S. STEPHANI, eodem anno in die Conſecrationis Templi datis, quas edidit Carolus Peterfy Societatis JESU in Conciliis Hungariæ, anno 1741. editis, Part. 1. pag. 4.

CLIX. Illas ex dicto Opere huc transfero: "STEPHANUS ſuperna favente Clementia Rex Hungarorum &c. Credimus, & vere dicimus, ſi locis Divino Cultui mancipatis, poteſtates, atque honores adaugmentaverimus, id non ſolum laude humana prædicandum, verum etiam Divina mercede remunerandum. Quocirca omnes ſanctæ DEI Eccleſiæ, & Fidelium noſtrorum, præſentium, atque futurorum, conſpiciat intentio, quod nos per DEI ſubſidium, ob animæ noſtræ remedium, & pro ſtabilitate Regni noſtri, Monaſterium Sanctiſſimæ DEI Genitricis MARIÆ, & Sancti Benedicti ad radicem Montis Ferrei diligenter conſtruximus &c. Præterea ex conſenſu, & confirmatione Authoritatis Apoſtolicæ, non ſolum præſcripti populi &c. Eadem Authoritate Apoſtolica mediante, decrevimus, ut præfati Cœnobii Abbas, Generali tamen, & Solenni Synodo duntaxat, Strigonienſi Epiſcopo intereſſe teneatur &c, Quod, ut verius credatur, hanc paginam manibus propriis roboravimus ſigilli munimine, in ipſo die Conſecrationis dicti Monaſterii, per miniſterium Domini Aſtrici Archi-Epiſcopi Colocenſis, & Pauli Abbatis prædicti Monaſterii, nobiſcum omnibus Regni Principibus ibidem aſſiſtentibus confirmavimus. Anno ab Incarnatione MXV.

CLX. Ex his Literis habemus, Abbatiam hanc Beatæ Mariæ Virgini, & S. Benedicto ſimul fuiſſe ſacram. Solum nomen poſte-

ſterius memorarunt Carthuitius, & Bonfinius, quod illo forſan nomine condi ſit cœpta. Verum prius nomen deinde magis invaluit, eoque ſolo fere vocatur. Sita eſt hæc Abbatia (cujus nomen Hungaricum *Pechvárad*) in Comitatu Tolnenſi, eſtque Diœceſis Quinque-Eccleſienſis, inter Danubium, & Dravum, ad radices montis, prope amnem Zarwizam aſſurgentis, uti notatur in Tabulis Hungariæ. Petrus Pazmany Archi-Epiſcopus Strigonienſis in Appendice ſecunda apud laudatum Peterfy Part. 2. pag. 174. enumerans Abbatias Ordinis Benedictini in Hungaria, hanc recenſet his verbis: " PECH-VARAD (alias DE VARAD ad radicem Montis Ferrei) B. Mariæ Virginis, Diœceſis Quinque-Eccleſienſis, fundata a S. STEPHANO Rege anno MVII." Inchoferus ad annum 1007. exiſtimat, Monaſterium hoc conditum a S. STEPHANO in gratiarum actionem de nato Filio Emerico, ita ſcribens: " Ut autem STEPHANUS Rex pro data ſibi ſobole gratum ſe DEO exhiberet, Deiparæ Virgini Patronæ inſignem Baſilicam erexit, adjuncto Patribus Ordinis S. Benedicti Cœnobio, omnibusque tam pro ornatu, quam pro commodo victu, copiis aucto. Viguit ea diu ad radicem Montis Ferrei in Diœceſi Quinque-Eccleſienſi, vocabulo Abbatiæ de Varad, ſive, ut alii appellant, Pech-Varad, donec defluentibus Hungariæ rebus, & ipſa inconſtantiæ ſe ſubmiſit." Laudatus ante Peterfyus pag. 10. multa Regis dona enumerat, tum Eccleſiæ, tum ipſi Cœnobio conceſſa.

CLXI. Inter primas quoque Hungariæ Abbatias fuiſſe putem Abbatiam S. Hippolyti, *Zobor* dictam, cui Philippus Abbas præerat, dum illam ingreſſus eſt S. Zoerardus, uti habent verba Mauri Epiſcopi num. 156. data. Prioribus enim Regiminis S. STEPHANI annis conditam eſſe, colligitur ex tempore adventus S. Zoerardi, qui veniſſe dicitur, quando *ſub Chriſtianiſſimi STEPHANI Regis nutu Nomen, & Religio Deitatis in Pannonia rudis adhuc pullulabat.* Hoc tempus deſignat priores haud dubie STEPHANI annos, cum Religio rudis adhuc pullularet. Attamen condita jam erat dicta Abbatia, dum advenit Zoerardus, qui habitum ibidem accepit ab Abbate Phi-

lippo. Dubium igitur non videtur, quin hæc Abbatia prioribus Hungariæ ſit annumeranda. Territorium, & Epiſcopatus Nitrienſis, in quo ædificata eſt Abbatia, eſt ſuperioris Hungariæ, non longe ab Auſtria, & Moravia, a quibus per interjacentem Comitatum Poſonienſem dirimitur; atque Urbs ipſa Nitria, vulgo *Nytra*, cum Comitatu cognomine Hungaris ſatis nota. Laudatus Pazmany in memorato ſupra Abbatiarum catalogo de hac ita loquitur: " Zobor, S. Hippolyti Martyris, Nitrienſis Diœceſis, a S. STEPHANO Rege fundata. Poſtea eſt applicata ad Epiſcopatum Nitrienſem. " Verumtamen anno 1689. novum Monaſterium, ſeu Eremum eodem in loco inſtaurarunt Monachi Camaldulenſis Ordinis, ut jam dictum eſt in Commentario Actis SS. Zoerardi, & Benedicti prævio Tom. IV. Julii pag. 331. Ceterum annus fundatæ hujus, ac præcedentis Abbatiæ nequit exacte aſſignari: nam primæ Fundationis Literæ hactenus productæ non ſunt; nec ſatis fidimus dictis Scriptorum, qui longe poſteriores ſunt.

§. XVI.

Fundati Epiſcopatus per totam Hungariam, eorumque Metropolis Strigonii conſtituta: hæc facta interveniente auctoritate Romani Pontificis.

CLXII. VArios in Hungaria per S. STEPHANUM erectos eſſe Epiſcopatus, certum eſt, indubitatumque. Mirum igitur videri poſſet, tam paucos Scriptores illius temporis de iis meminiſſe, verbisque tam brevibus, & confuſis, ut difficulter tantæ rei diſtinctam narrationem dare poſſimus, niſi abunde conſtaret, res geſtas Hungarorum Seculo X. & XI. accurate ſcriptas non eſſe, quod Hungari ipſi id non præſtarent; aliæ vero Nationes de rebus geſtis Hungarorum enarrandis non eſſent ſollicitæ. Ditmarus Lib. 4. de erectis Epiſcopatibus breviſſime meminit, ſic habens in Codice noſtro Ms. " Imperatoris autem prædicti gratia, & hortatu, gener Henrici Ducis Bawariorum Waic in Regno ſuo (*al.* ſuimet) Epiſcopa-

pales Cathedras faciens, Coronam, & (*ali.* ac) benedictionem accepit. " Hæc verba Scriptoris coævi sufficiunt, ut constet de erectis per STEPHANUM Episcopatibus quibusdam ante mortem Ottonis III. Idem etiam habemus ex ipsis STEPHANI Literis, in quibus testatur, nullos fuisse Episcopatus in Regno Hungariæ, quando superavit Comitem Simigiensem, simul insinuans, aliquot erectos fuisse, antequam anno 1001. daret prædictas Literas. Ex utroque hoc testimonio colligi utcunque potest tempus, quo cœpta est Episcopatuum erectio: nam evidenter hinc sequitur, cæptam non esse ante annum 998. nec post annum 1001. Crediderim, Sanctum anno 999. aut 1000. ordinare cœpisse reditus, & limites, unicuique Episcopatui assignandos; deinde & personas designasse; misisse vero anno 1000. Astricum Abbatem, designatum Episcopum Colocensem, ad Summum Pontificem Silvestrum II. ut omnia illa Pontificis auctoritate rata fierent, & confirmarentur. At de misso Romam Astrico infra agemus latius.

CLXIII. Schwartzius in Opusculo sæpe memorato, de Institutis Episcopatibus ratiocinatur more suo, id est, eo modo, ut vix queam existimare, ipsum vera credidisse, quæ tanquam probata Lectoribus suis obtrudere conatur. Sententiam, quam inculcare nititur, declarat pag. 61. num 56. his verbis: " Originem proinde potestatis Ecclesiasticæ, quam primi Hungariæ Reges exercebant, a Græcis quoque, a quibus in Religione Christiana instituti sunt, repetimus. Quo refero, quod STEPHANUS Rex suo consilio, suaque propria auctoritate Archi-Episcopen, Episcopas, Abbatias, aliasque Prælaturas condidit, & quibus visum ipsi est, immunitatibus donavit. " Nimirum quia Græci unamquamque Gentem suo arbitrio vivere permittebant, si credimus Schwartzio, qui de moribus Græcorum hæc præmiserat verba: " Græcos hæc contra illis constat fuisse moribus, ut partibus suis se rite defunctos existimarent, si quos Christiana pietate imbuere potuerunt: imbutos, suis eos legibus rem sacram gubernare permiserunt." Egregiam enimvero laudem Græcis adscribit Schwartzius, dum affir-

mat, converſos eorum opera, ſuis legibus rem ſacram adminiſtraſſe. At rem adeo mirabilem probare debuerat, quod ne uno quidem verbo tentavit. Mihi ſane chimæræ non abſimilis videtur aſſertio: quo enim modo ſuis legibus rem ſacram gubernarent Gentes recens converſæ, quæ nullas unquam de ſacris Chriſtianorum habuerunt leges? Juſſit Chriſtus Petrum paſcere agnos, & oves Joan. 21.: poſuit Spiritus Sanctus Epiſcopos regere Eccleſiam DEI Act. 20.; at nullibi præcepit, aut permiſit Dominus, ut Gentes recens converſæ ſuis legibus rem ſacram gubernarent. Rectius igitur, & laudabilius, quam vellet, de Romana Eccleſia loquitur Schwartzius, dum ſic ſcribit: "Gentes autem tunc primum converſas accurate obſervabant Pontifices, nihilque non egerunt, ut recens plantatæ Eccleſiæ ſuo arbitratu ordinarentur, ſuoque a nutu penderent in poſterum." Ita facere oportuit Petri Succeſſores, quibus cura paſcendi oves Chriſti erat demandata. Hisce breviter obſervatis, audiamus, quam belle probet memoratus Scriptor, Epiſcopatus Hungariæ propria auctoritate a S. STEPHANO conſtitutos.

CLXIV "Epiſcopatus, *inquit*, & Metropolitanam Strigonienſem prius a STEPHANO fuiſſe inſtitutas, ipſe in Legenda Carthuitius tradit, quam legationem Rex Romam mitteret. Eæque fundationes Eccleſiarum quam ſine omni Pontificis conſilio a Rege factæ fuerint, illi iterum, qui Principibus hæc jura denegant, teſtimonium edant, quando, præeunte Carthuitio, Silveſtrum Pontificem, ſuis in Literis Legatos Regios, Ignotæ Gentis Legatos, appellantem fingunt. Ergo in Gente, quam ad ovile ſuum pertinere ignorabat Princeps Paſtorum, Religio Chriſtiana efloruit, incrementa cepit, Sacerdotia, & Epiſcopatus inſtituti fuerunt. Sed hæc κατ' ἄνδρωπον Firmiſſimum ſententiæ noſtræ præſidium collocamus in Diplomate, quo Abbatiam S. Martini Rex STEPHANUS communivit; ex eo enim & Prælaturas ſolius Regis auctoritate inſtitutas, & ipſos Prælatos, quibus viſum Regi eſt immunitatibus donatos, elucet. Nam cum decimas, ad Parochianum Epiſcopum pertinentes, Abbati Monaſterii Rex addiceret; ne id Epiſcopus ægrius ferret, ipſum, & cæteros, cu-

cujus auctoritate ſint conſtituti, cogitare admonet. Nec minus dignæ, quæ ſollicitius expendantur, ſunt ceteræ immunitates, Abbatibus Monaſterii illius conceſſæ. Atque hoc illud eſt, quod recitatis Privilegii verbis, febricitare coegit Inchoferum." Ita loquitur Scriptor heterodoxus, quia Inchofer ſubjunxit hæc verba ad annum 1002. Multa vero ſunt in hoc Privilegio, quæ, ſi ad ſtrictum jus exigantur, admirationem pariant. Verum enim vero, STEPHANUM jure Legati ſummi Pontificis, ut ſupra vidimus, circa Eccleſias, earumque jura diſpoſuiſſe, tradunt Scriptores rerum Hungaricarum: inter quos Bonfinius narrat, Regis Acta cuncta cum inſtitutis Epiſcopatibus fuiſſe a ſummo Pontifice approbata; & præterea ad exaggerandam ejus dignitatem, Pontificiæ Legationis munus, qua ſibi, poſterisque Regibus in perpetuum fungi fas eſſet, præferendæ Crucis poteſtate honoraſſe."

CLXV. Nihil attulit Schwartzius, cur hæc febricitantis eſſe verba dixerit; nihil, quo evinceret, vera non eſſe. Fallitur enimvero Scriptor ille, ſi ſibi perſuaſerit, dicta Catholicorum, variis rationibus nixa, joco illiberali ſatis refutari: neque enim id eſt Scriptoris verum inveſtigantis, ſed petulantis, & inhumani. Quam autem vera ſit Inchoferi obſervatio, paucis accipe, Lector ſtudioſe. Primo Carthuitius num. 12. teſtatur, Summum Pontificem permiſiſſe Regi, ut non modo Eccleſias erectas ordinaret, ſed etiam Crucem in ſignum Apoſtolatus ante ſe ferri juberet. Secundo Rex ipſe in Literis fundationis Monaſterii Beel, quas recitat Peterfius in Conciliis Hungariæ pag. 5. ſic loquitur: "Ita nihilominus a Romanæ Sedis Supremo Pontifice habui auctoritatem, ut, quibus vellem, Eccleſiis, ſeu Monaſteriis libertates, ſeu dignitates conferrem." In Literis quoque fundationis Monaſterii Montis Ferrei jam datis num. 159. hæc reperiuntur Regis verba: "Ex conſenſu, & confirmatione Authoritatis Apoſtolicæ; & *hæc:* Eadem Authoritate Apoſtolica mediante decrevimus." Accedunt Literæ ejusdem Regis pro Cathedra Quinque-Eccleſienſi datæ apud Inchoferum ad annum 1009. in quibus ſimiliter aſſeritur, erectum eſſe Epiſcopatum illum a Rege cum conſenſu Sedis Apoſtolicæ.

cæ. Ditmarus item, dum ait, *Episcopales Cathedras faciens, Coronam, & Benedictionem accepit*, aperte insinuat, gratam fuisse Summo Pontifici hanc Episcopatuum erectionem. Etenim non existimo, tantum impudentiæ esse Schwartzio, ut negaturus sit, *Benedictionem* Summi Pontificis intelligi a Ditmaro. Certe quilibet moderati ingenii eruditus sine dubio admittet de Romani Pontificis, seu Apostolica Benedictione loqui Ditmarum. At non accepisset STEPHANUS a Romano Pontifice Benedictionem ob erectos Episcopatus, nisi illos erexisset consentiente Sede Apostolica, atque ab ea illorum confirmationem impetrasset. Quapropter certum est, nihil actum a S. STEPHANO in erectione Episcopatuum, & Abbatiarum, nisi approbante, & confirmante Romano Pontifice; idque vel ex sola Sancti Regis pietate, atque amicitia cum S. Henrico, & Ottone III. dicendum esset, etiamsi alia deficerent argumenta.

CLXVI. Relata Schwartzii argumenta, auctore suo digna prorsus sunt, id est, plane inepta. Objicit primo Carthuitium, ac deinde Epistolam Silvestri II. duo nimirum monumenta, quibus alias omnem auctoritatem detractam vellet. At clarissimum est, utrumque monumentum maxime esse contrarium opinioni, quam asserit: nam, teste Carthuitio infra num. 10. confirmationem erectorum Episcopatuum, uti & Metropolis Strigoniensis, petiit, & impetravit per Legatum suum STEPHANUS. Verba quoque Silvestri II. in Epistola apud Inchoferum ad annum 1000. tam clara sunt, ut nihil relinquant dubitationis: " Quare, glorioſe Fili, *inquit Pontifex*, cuncta a nobis, & Sede Apostolica expostulata, Diadema, Nomenque Regium, Strigoniensem Metropolim, & reliquos Episcopatus, de Omnipotentis DEI, ac Beatorum Petri, & Pauli, Apostolorum ejus, authoritate, præmonente, atque ita jubente eodem Omnipotente DEO, cum Apostolica, & nostra benedictione, libenter concessimus, concedimus, & impertimur. " Itaque Carthuitius dixit, institutos a Rege Episcopatus, at non dixit, id factum inscio, aut se non interponente Pontifice, sed eo Regis consilia approbante, & auctoritatem tribuente.

Sur-

Surrexerunt Sacerdotia, & Epiſcopatus in gente Romanæ Eccleſiæ eatenus ignota, quod nullus illius gentis Legatus antea Romam fuiſſet deſtinatus.

CLXVII. Verum, etiamſi facile credidero, Regem conſilio ſuorum, cœpiſſe quorumdam Epiſcopatuum reditus, & limites deſignare, antequam Legatum ſuum Romam mitteret, quod ſperaret omnia, quæ diſpoſuiſſet, ibi probanda; Epiſcopatus illi erecti non erant, antequam acceſſiſſet Auctoritas ſummi Pontificis, qui non modo inchoata probavit, & rata habuit, at reliqua etiam, quæ reſtabant ordinanda, Sancti Regis diſpoſitioni permiſit. Vidit ipſe Schwartzius non recte a ſe adduci Carthuitium, & Silveſtrum II. ideoque recurrit ad Literas Regis pro Abbatia S. Martini datas, in quibus nulla fit mentio auctoritatis acceptæ a Pontifice. Verum non omnia ubique dicenda ſunt. Meminit auctoritatis ſibi collatæ per Pontificem in aliis tribus fundationum Literis, jam allatis. Cum vero illas Literas Sanctus dabat, tanto minus opus erat meminiſſe poteſtatis acceptæ, quod ea recens obtenta, latere tunc non poſſet Eccleſiaſticos Hungariæ. Silentium igitur illud Regis obeſſe minime poteſt, cum aliis locis explicet, qua poteſtate immunitates, & privilegia Eccleſiis dederit, quaque auctoritate inſtituerit Epiſcopatus.

CLXVIII. Noverunt id ipſum Hungariæ Reges, STEPHANI Succeſſores, quorum verba juvabit ſubnectere. Andreas Hungariæ Rex in literis ad Jacobum Præneſtinum, Apoſtolicæ Sedis Legatum, apud Raynaldum ad annum 1233. num. 51. de S. STEPHANO ſic loquitur: " Sedens itaque in Cathedra, cum David, ſapientiſſimus Princeps, omne malum infidelitatis ſecundum illa tempora, ut prædiximus, ſuo intuitu diſſipavit, & obſtetricante manu ipſius a Gente Ungarica eductus eſt coluber tortuoſus: ſed & auctoritate ſummi Pontificis, qui ipſum vocavit Regem, & Apoſtolum Gentis noſtræ, Provincias per Epiſcopatus diſtinxit, Eccleſias mirifice ampliavit &c. " Bela IV. Succeſſor, & Filius Andreæ, idem Privilegium petiit a Gre-

gorio IX. pro Gentibus Bulgariæ, quas ſubjicere conaretur. Verba ejus in Epiſtola ad Pontificem apud Raynaldum ad annum 1238. num. 14. hæc ſunt: " Petimus, ut officium Legationis non alii, ſed Nobis in terra Aſſœvi *(Bulgariæ Regis, qui aliis* Aſanes *dicitur)* committatur, ut habeamus poteſtatem limitandi Diœceſes, diſtinguendi Parochias, & in hac prima inſtitutione poteſtatem habeamus ibi ponendi Epiſcopos, de conſilio Prælatorum, & Virorum Religioſorum, quia hæc omnia beatæ memoriæ Anteceſſori noſtro S. STEPHANO ſunt conceſſa &c. " Hæc clarius manifeſtant, qua poteſtate S. STEPHANUS Epiſcopatus novos erexerit in Hungaria, quam ut amplius elucidari debeat res clara, & certa.

CLXIX. Numerus Epiſcopatuum a S. STEPHANO inſtitutorum hoc tempore incertus mihi apparet. Ait quidem Carthuitius *decem* Epiſcopatus a S. STEPHANO erectos, ſed incertum eſt, an Metropolim eo numero comprehendat; nec dicit, omnes ſimul eſſe inſtitutos. Unam initio totius Hungariæ Metropolim ſtatutam eſſe Strigonienſem Eccleſiam, eique ſubjectos eſſe reliquos Epiſcopatus, abunde habemus perſpectum; nec dubitandum eſt, quin hæc omnium prima ſit ordinata. Carolus a S. Paulo in Appendice ad Geographiam ſacram varias dat notitias Epiſcopatuum medii ævi, in quarum poſterioribus recenſentur etiam Epiſcopatus Hungariæ. In notitia penultima, quam edidit *ex Regia Bibliotheca*, pag. 55. Metropolitanus Strigonienſis cum Suffraganeis ſuis ſic recenſetur: " Archi-Epiſcopus Strigonienſis hos habet Suffraganeos; Agrienſem, Nutrienſem, Vatienſem, Jaurienſem, Quinque-Eccleſienſem, Veſprunienſem. " Iidem enumerantur alio ordine in poſtrema ejus notitia pag. 68. ubi & voces paullo correctius ſcriptæ hoc modo: " Archi-Epiſcopus Strigonienſis hos habet Suffraganeos; Agrienſem, Jaurienſem, Nutrienſem (Nitrienſem) Quinque-Eccleſienſem, Watienſem (Vacienſem) Veſprimienſem. " Ponitur deinde utroque loco Metropolis Colocenſis, quæ initio fuit Cathedra Suffraganea Strigonienſis Metropolis, cum Suffraganeis quatuor. Sufficiet illas recitare ex Noti-

tia

tia poſtrema, quæ ſic habet: " Archi-Epiſcopus Colocenſis hos habet Suffraganeos: Ultraſilvanum (Tranſilvanienſem) Cenadienſem (Chanadienſem) Cagabrienſem (Zagabrienſem) Waradienſem. " Præter duodecim hosce Epiſcopatus, antiquus etiam eſt Bachienſis, qui deinde Colocenſi unitus eſt, ita, ut jam tredecim habeamus Epiſcopatus antiquos Hungariæ, quos tamen non omnes a S. STEPHANO inſtitutos exiſtimo. Ex his tamen decem certe, aut undecim inſtitutioni ſancti Regis debentur. De primis quorumdam Epiſcopis agam infra §. XXIV.

§. XVII.

Nuptiæ quo fere anno contractæ: Uxor Sancti Giſela, Soror S. Henrici Imperatoris: de Giſelæ genere errores quorumdam.

CLXX. DE anno, quo S. STEPHANUS nuptias contraxit cum Giſela S. Henrici Imperatoris ſorore, minime convenit inter Scriptores, qui annos aſſignant multum diverſos. Antiquorum hac de re diſſenſio effecit, ut neoterici quoque in varias abierint ſententias. Inchoferus in Annalibus, nuptias STEPHANI cum Giſela alligat anno 1005.; at nuptias citius contractas videbimus. Schwartzius pag. 7. num. 6. de tempore nuptiarum hæc ſcribit: " Nuptias ejus ad annum MX. Sigebertus ponit; cujus quidem calculus vitio non caret, fateor.... Propius ad rem accedit Aventinus, nuptiarum annum ſcribens MV. Id longe eſt certiſſimum, ante annum MII. matrimonium Principum non coaluiſſe. Idem enim omnes perhibent, fratrem Giſelæ Henricum ea tempeſtate Imperii habenas tenuiſſe: eas vero anno MII. adeptus eſt. " Ita quidem ille intrepide definit; at cum falſum ſit, omnes aſſerere, Henricum tempore matrimonii hujus Imperatorem fuiſſe, incerta mihi eſt ea opinio, imo & minus probabilis, ob rationes mox dandas.

CLXXI. Modeſtius, & rectius de tempore nuptiarum STEPHANI differit Hanſizius noſter in Germania ſacra Tom. 1. pag. 235,

ubi hæc ſcribit: " Jam tum *(quando fundabat Epiſcopatus)* credo, STEPHANUS deſtinatus erat Gener Henrici Ducis Bavariorum, quæ res ei ſtudium Ottonis adjunxerit; ſic ut gratia, & hortatu Ottonis obtentam ex Pontifice Coronam, & Benedictionem teſtetur Ditmarus. Giſela erat Heinrici ſancti ſoror, cum qua nuptiale Sacrum ferunt in caſtro Schyrenſi celebratum, incertum quo anno. Obierat Henricus Giſelæ Pater, Bavariæ Dux, anno CMXCV. circa XXVII. Auguſti menſis: filios reliquerat; Henricum Sanctum, Principatus hæredem; & Brunonem, poſtmodum Auguſtanum Epiſcopum: filias, Giſelam iſtam STEPHANO nuptam; & Brigittam Ratisbonenſis Parthenonis Antiſtitam. Horum liberorum ex teneris Inſtitutor erat S. Wolffgangus, qui crebro vaticinio ſingulis eventuras olim ſortes canebat. Henricum appellitabat Regem; Giſelam Reginam. Hermannus Contractus conjugii hujus mentionem facit ſub anno CMXCV. per occaſionem mortis Henrici, Giſelæ Patris, non tamen ſic, ut eodem anno contractum aſſerat; & in vivis tunc adhuc erat Geyſa, & STEPHANUS nondum Hymenæo maturus. Illud veroſimillimum, paullo poſt Legatos ad urbem dimiſſos, & Coronam Regiam inde obtentam, Giſelam STEPHANO conveniſſe in manus, ut quem favor Ottonis, per eas nuptias emptus, ad conſilia maturanda haud dubie impulerit. Certe Carthuitius ejus connubii mentionem haud ante facit, quam de accepto Pontificio munere retuliſſet; tunc enim ſubjicit, conſortem Regni, ab STEPHANO adſcitam Giſelam, Chriſmate unctam, & Corona Regia inſignitam. Illud certum videtur, Giſelam anno MIII. jam fuiſſe in domo STEPHANI, cum conſtet ex Adelboldo, & Annaliſta Hildeſienſi, Brunonem Giſelæ fratrem ſub eum annum in Hungariam profugum ad ſororem veniſſe, ut poſtea pluribus explicabitur."

CLXXII. Hæc ratiocinatio figit matrimonium S. STEPHANI inter annum 1000. & 1003.; atque auctor *veroſimillimum* judicat, matrimonium contractum eſſe poſt reverſos Roma STEPHANI Legatos, id eſt, circa finem anni 1000. aut initium 1001.; ſic tamen, ut ſimul exiſtimet, nuptias jam ante fuiſſe decretas. Adelboldi verba

de

de Brunnone ad Giſelam fugiente hæc ſunt : " Dominus Bruno autem apud Bulizlaum conſolationem non inveniens, ad ſororem ſuam Ungaricam Reginam confugit, & etiam ſemetipſum recognoſcens, interceſſionem ejus imploravit. " Sic Adelboldus in Vita S. Henrici apud nos Tom. IV. Julii pag. 751. At obſervandum eſt, ſcribi hæc inter priora geſta anni 1004. licet revera contingere potuerint ſub finem anni 1003. quo Bruno fugit ad Boleslaum Bohemiæ Ducem, apud quem non diu manſit. Brunonem in Hungariam veniſſe ad Giſelam circa finem anni 1003. aut certe initium 1004. colligo ex tempore reconciliationis ipſius cum Henrico Imperatore fratre ſuo. Nam in gratiam receptus eſt ab Henrico circa finem menſis Martii, uti facile colligitur ex tota relatione Adelboldi, qui de ea ſic habet: " Ibi ei Dominus Bruno cum Legatis Ungarici Regis, qui ad intercedendum pro eo veniebant, ad ſe reverſus obviam venit, & veniam pro commiſſis humiliter poſtulans, fratris viſcera movit, & celeriter ad ignoſcendum inflexit. " Facta hæc ſunt circa limites Comitatus Tirolenſis, quem mox pertranſivit cum exercitu Henricus, Dominicam Palmarum, quæ incidebat in IX. Aprilis, Tridenti celebraturus. Hæc eo libentius adduxi, quod ex relatione Adelboldi ſimul diſcamus non Giſelam modo, ſed etiam STEPHANUM, allaboraſſe, ut Bruno ſe Henrico ſubjiceret, ab eoque reciperetur in gratiam.

CLXXIII. Porro ſive Bruno ad Giſelam venerit currente anno 1003. ſive inchoato 1004. ex illis certo colligitur, nuptam non eſſe Giſelam poſt annum 1003. cum ante adventum fratris ſui Regina eſſet. Ex eodem etiam Adelboldo colligitur, nuptias hasce coaluiſſe veriſimiliter ante Imperium Henrici, inchoatum die VI. Junii anni 1002. nam diligentiſſimus Adelboldus nuptias iſtas non ſiluiſſet in Vita Henrici, ſi incidiſſent in annos priores regnantis Henrici, quos exacte deſcripſit. Itaque non crediderim, Henricum Regni initio, quod perturbatiſſimum fuit, de nuptiis Sororis ſuæ cogitaſſe. Præterea Ditmari verba vix ullum derelinquunt dubium, quin nuptiæ factæ fuerint, vivente adhuc Ottone III. nam STEPHANUS a Ditmaro vo-

vocatur *Gener Henrici Ducis Bawariorum ;* dum *Coronam, ac Benedictionem accepit.* Patrem S. Henrici designat ; illius enim Gener fuit STEPHANUS. At *Gener* non dicitur, nisi matrimonio junctus. Innuit igitur, STEPHANUM non ante Imperium S. Henrici, seu annum 1002. sed etiam ante Coronam anno 1000. acceptam nuptiis illigatum fuisse. Quapropter existimo, nuptias hasce nulli anno rectius affigi posse, quam anno 1000. paulo ante obtentam Coronam, nomenque regium ; atque eatenus dissentio ab Hansizio, qui magis existimat, nuptias obtentæ Coronæ postponendas. Demum nuptias non esse contractas ante annum 1000. aut certe non diu ante, colligitur ex ætate Sancti, qui tunc agebat annum circiter decimum septimum, aut decimum octavum.

CLXXIV. Contra hanc sententiam objici potest auctoritas Carthuitii, quia hic num. 13. nuptias referens S. STEPHANI cum Gisela, eas videtur postponere Coronæ obtentæ ; quin etiam nuptias videtur referre ad tempus imperantis Henrici, cum dicat, STEPHANUM sibi matrimonio junxisse *Sororem Romanæ dignitatis Augusti, videlicet Henrici.* Bonfinius quoque pag. 176. apertius ad Imperium Henrici nuptias removet ; de hisce enim sic scribit: " STEPHANUS igitur Henrici Secundi sanctitatem, gestorum gloriam, & religionem conspicatus, cujus ope, & hortatu Ungaros in veram Fidem asseruerat, cum pari probitate conjungi cupiebat : accedebat & Imperatoris dignitas, & potentia, quam ad rem suam nimium facere intelligebat. Contra vero Henricus, STEPHANI præstantiam, & ingenitam sanctitatem non ignorans, nihil ducebat antiquius, quam aliqua cum eo affinitate vinciri, qua infestissima utraque natio, quæ tot annos cruentissima bella gesserat, reconciliaretur, & Divi Regis sanctitas propagaretur, cujus sapientia, ac studio factum erat, ut Ungari, qui finitimos diu Scytica feritate vexarant, in Christi Fidem asserti, & vicinis, & Christianæ Reipublicæ salutares fore viderentur. Proinde postulatam a Pannonico Rege sororem, cui Gysle nomen erat, ultro Henricus conjugavit, ut pari cum Viro sanctitate certaret, pacemque per-

perpetuam inter Alamannos, & Ungaros paciſceretur." Hanc Bonfinii relationem nullo modo conciliari poſſe cum tempore nuptiis aſſignato, lubens agnoſco; at ipſius auctoritas nullius eſt ponderis pro Chronotaxi ſtabilienda.

CLXXV. Carthuitius vero, licet Giſelam vocet *Sororem Romanæ dignitatis Auguſti*, & nuptias narret poſt coronationem Regis, non affirmat, Henricum jam Imperatorem fuiſſe tempore dictarum nuptiarum: nam *Auguſtum* vocare potuit, quia eam dignitatem deinde conſecutus eſt Henricus, uti ſæpe fit a Scriptoribus. Potuit & rerum gestarum ordinem invertere in hisce, uti eumdem in aliis quibusdam invertit, ita, ut neceſſe non ſit ubique affirmare, prius facta eſſe, quæ prius referuntur a Carthuitio: contrarium enim obſervabimus variis locis in annotatis ad Vitam. Hæc præpoſtera factorum narratio familiaris eſt Scriptoribus, qui exactam non texunt Chronologiam; atque hoc loco ratione aliqua non caret. Narraverat conſilium Regis de inſtituendis Epiſcopatibus, & diſpoſitiones in hunc finem cœptas. Hanc igitur relationem pertexere voluit uſque ad obtentam Romani Pontificis confirmationem, quæ connexa erat cum Corona eodem tempore a Pontifice miſſa. Hunc rerum potius, quam temporis, ordinem ſecutus, mox etiam ſubjicit leges ad Regnum recte conſtituendum latas, & tunc demum nuptias; quamvis leges haud dubie nuptiis ſint poſteriores. Turoczius, & Ranzanus nullum nuptiis aſſignarunt tempus. Chronicorum Scriptores annis maxime diverſis nuptias referunt, ut vidimus: noſtræ tamen ſententiæ magis favent, quam oppoſitæ, quia plerique dicunt, nuptiis hisce converſam eſſe Hungariam, ipſumque etiam STEPHANUM. Errarunt hi quidem, ut oſtendi §. XIII.; at facilius in hunc errorem labi potuerunt, ſi nuptiæ præceſſerint coronationem Regis, qua innotuit Hungariæ converſio, quam ſi eandem fuerint ſecutæ. Itaque, omnibus conſideratis, probabilius mihi videtur, S. STEPHANI matrimonium præceſſiſſe coronationem, & vix ullum apparet dubium, quin con-

contractum ſit ante Imperium Henrici, cum id etiam clariſſimis verbis affirmet Ademarus num. 103. citatus.

CLXXVI. Giſelam fuiſſe ſororem S. Henrici Imperatoris, filiam vero Henrici Bavariæ Ducis, tam multi affirmant Scriptores contemporanei, ſuppares, & paulo remotiores, ut ea de re nullum ſupereſſe poſſit dubium. Duos illa habuit fratres, ſororem unam· Hisce omnibus S. Wolffgangus Ratisbonenſis Epiſcopus futuras dignitates prædixit. Quippe Scriptor Vitæ S. Wolffgangi apud Mabillonium Seculo v. Benedictino Part. 1. pag. 827. de iis ſic habet: " Sed neque hoc ſilemus, quia aliquando per Prophetiæ ſpiritum ea, quæ ventura erant, quaſi præſentia vidit. Quod maxime in provectibus liberorum præcipue Ducis Heinrici pateſcit. Cum enim ad eum, ſicut ſæpe ſolebat, cauſa benedictionis duceretur ſpecioſiſſima illius proles, Heinricum, qui poſtea DEI nutu Rex eſt effectus, prænominavit REGEM; fratrem vero ejus Brunonem appellavit ANTISTITEM; ſororem eorum majorem *(Giſelam)* REGINAM; alteram autem, quam baptizavit, & de ſacro fonte ſuſcepit, ABBATISSAM nuncupavit. Hæc itaque, & multa alia, quæ ex ore ejus audivimus, ſicut ipſe prædixit, impleta cernimus."

CLXXVII. Porro aliqui Scriptores Hungari, aliam olim commemorarunt Giſelæ ſtirpem; ſed hac in re errant haud dubie, ſicut in aliis multis. Audi tamen eorum opinionem ex Bonfinio, qui eam pag. 176. refert his verbis: " Præter cæterorum opinionem, Ungarici aliter ſentiunt Annales; quippe Divum STEPHANUM in uxorem Gyslam, Guilielmi Ducis filiam, aſſerunt accepiſſe: Guilielmum S. Sigiſmundi Burgundiorum Regis fuiſſe fratrem, & poſt Sigismundi martyrium, ne interitum dixerim, ad Henricum Imperatorem confugiſſe, ejus juſſu Venetiis fuiſſe collocatum, Gertrudem Imperatoris ſororem in uxorem habuiſſe, & ex ea Gyslam filiam accepiſſe, Ungariæ Regi deſponſatam: Gertrude intempeſtiva morte ſubrepta, Sancti STEPHANI ſororem ſibi copulaſſe, ex eaque genuiſſe Petrum,

qui

qui ad Regni faſtigium evectus eſt." Dedit hic Bonfinius opinionem Turoczii, quam tamen non approbat, Quam autem omnia illa ſint vitioſa, abunde liquet, vel ex ſolo S. Sigismundo, Burgundionum Rege, qui jam Seculo VI. erat occiſus. Qua igitur ſpecie veri hic ſtatui poteſt frater Guilielmi, quem dixerunt Giſelæ Patrem? *Guilielmi* nomen æque videtur fictitium, ac *Sigiſmundi*, & *Imperatoris Henrici*, quod nomen non expreſſit Turoczius, ſed ſolum vocavit *Imperatorem*.

CLXXVIII. Demptis nominibus omnibus, genus Giſelæ Hungari deſumere potuerunt ex confuſione cum aliis duabus Giſelis ejusdem temporis, quæ ambæ fuerunt Burgundæ. Prima erat ipſa Mater Giſelæ Reginæ, uxor nimirum Henrici Rixoſi, Bavariæ Ducis, & filia Conradi Pacifici, Burgundiæ Regis. Hæc Giſela, mater Giſelæ, uxoris S. STEPHANI, præcipuam confuſioni occaſionem præbuiſſe videtur: nam revera Conradus, ipſius Pater, cum adoleſcens amiſiſſet Patrem ſuum Rudolphum II. Burgundiæ Regem, venit ad Imperatorem Ottonem I. a quo multis annis detentus eſt, donec Otto Adelaidem ſororem Conradi, quam Berengarius Italiæ Rex captivam tenebat, e manibus ipſius liberavit, & uxorem duxit: nam tunc Conradum etiam ad Regnum ſuum remiſit. Videntur itaque, Hungari tenuiſſe genealogiam Matris Giſelæ, eamque cum Filia ipſius, Regina ſua, confudiſſe. Fateor quidem, non omnia, quæ dicunt, convenire Giſelæ Matri; attamen vix dubito, quin illam confuderint cum Filia, reliquosque errores pari libertate conjecturandi addiderint.

CLXXIX. Altera Giſela, erat conſobrina Reginæ Hungaricæ, nata nimirum ex Gerberga, prædicti Conradi Regis item Filia. Fuit hæc Giſela nupta primum Erneſto Sueviæ Duci, eoque defuncto, deinde Conrado II. Imperatori, cognomento *Salico*. Ex hac etiam aliqua commiſcere potuerunt Hungari, cum Giſela Regina ſua. Quidquid ſit, quod eorum erroribus occaſionem dederit, prorſus mihi non placet eorum conjectura, qui duas uxores, & quidem ejusdem nominis, attribuerunt S. STEPHANO, ut antiquos Hungarorum er-

rores utcunque conciliarent cum vera ſententia : nam ſecundæ S. STEPHANI uxoris nullum uſpiam apud antiquos Scriptores exſtat veſtigium. Giſelæ Reginæ, uti & Emerici Filii, qui ex Liberis S. STEPHANI ſolus innotuit, ſubinde mentionem faciemus per decurſum.

§. XVIII.

Nomen, & Dignitas Regia obtenta, Corona miſſa a Summo Pontifice Silveſtro II. qui & alia Regi confert Privilegia.

CLXXX. MOrtuo Geyſa, S. STEPHANI Patre, Filius ipſius mox quidem conſecutus eſt Regimen Hungarorum, ſed ita, ut illud habuerat Geyſa, aliique Duces, videlicet *Ducis*, non *Regis*, nomine. Hæc Carthuitii, Turoczii, Ranzani, aliorumque plurimorum eſt ſententia, quæ multis quoque rationibus ſic confirmabitur, ut nullum ſupereſſe poſſit dubium. Si qui Scriptores STEPHANUM ab initio obtenti Principatus *Regem* nominaverunt, id fecerunt, vel quia Regiam dignitatem deinde conſecutus eſt, vel quia quoslibet Principes potentes, aliqui *Reges* nominant, aut certe, quia errarunt cum Bonfinio, qui credidit, STEPHANUM ab initio a ſubditis ſuis *Regem* fuiſſe dictum, etiamſi idem agnoſcat, miſſam deinde a Pontifice Coronam Regiam. Audi mentem prædicti Scriptoris. Poſt longam orationem ad Proceres Hungaros, quam Geyſæ ſub finem vitæ attribuit, electionem STEPHANI ſic narrat: " Præſente Patre, omnium conſenſu STEPHANUS, non tam humano, quam divino judicio, non Dux, ut Pater erat, ſed Ungarorum Rex creatur. Univerſæ Reipublicæ ſumma traditur; cunctique Nobiles, & plebeji in manus ejus conjurant, ſe nunquam Imperia detractaturos, gratiſſima, ac fida præſtituros obſequia, & cœleſtis internuncii loco eum habituros. Mox Procerum manibus elatus in ſolium, Rex ab omnibus conſalutatur. Delatus in caſtra, a prætorianis legionibus eadem conſalutatione comprobatur. " Clarum eſt, hæc electionis adjuncta, ex moribus antiquorum Romanorum conficta eſſe. Electionem ve-

ro

ro ipſam ſuſpicor, aſſertam eſſe ex Carthuitio, male intellecto. Hæc verba num. 4, apud Carthuitium leguntur : " Convocatis Pater ſuus (*Geyſa*) Hungariæ Primatibus, cum ordine frequenti, per communis conſilium colloquii, Filium ſuum S. STEPHANUM poſt ſe regnaturum populo præfecit, & ad hoc corroborandum, a ſingulis ſacramentum exegit." Vox *regnaturum* perſuadere potuit Bonfinio, Regem creatum eſſe STEPHANUM. Verum non ea eſt mens Carthuitii, nam *in Patris Solium*, ut mox addit, evectus eſt, & regnavit ut Pater, *Ducis* titulo, donec Regium conſequeretur.

CLXXXI. Ranzanus Indice 8. de accepta Regia dignitate ſic habet: " Haud multo interjecto deinde tempore (*a victo Cupa Simigienſi Duce*) cum Hungariæ Optimatibus placuiſſet, ut, qui titulo Ducis tot præeſſet populis, totque Viris, generis claritudine, auctoritateque magna inſignibus, uteretur magis honorata appellatione, Regiam elegerunt dignitatem. Cæterum ad eam evehendum neminem, niſi STEPHANUM: quippe cum jure ſucceſſor fuiſſet paternarum opum, atque ita duxiſſet anteactam vitam, ut ſolus natus ad Regnum fuerit prudentium omnium ſententia judicatus. Omnium igitur miro conſenſu, & applauſu eligitur, appellaturque ipſe Rex, ac regia Corona, Regum more, donatur. Quamdiu tenuit Regnum, præterquam quod ſapienter, & Chriſtiane, hoc eſt, pie, ſancteque vitam inſtituit; nihil quoque prætermiſit, quod optimi Regis officio congrueret." Hæc narratio eatenus vera eſſe poteſt, quod Hungari ipſi, regium Nomen STEPHANO detulerint, priusquam eam dignitatem Romæ obtineret; aut, ut veriſimilius apparet, quod acceptum Romani Pontificis auctoritate Nomen Regium, ſuo conſenſu ratum habuerint, & approbarint: relatio tamen admodum eſt imperfecta, quia omittitur præcipua illius dignitatis origo, ideoque tota fit ſuſpecta. Turoczius cap. 29. Regiam dignitatem acceptam breviter perſtringit his verbis: " Porro Beatus STEPHANUS, poſtquam Regiæ Celſitudinis Coronam, divinitus eſt adeptus &c. " Clare quidem ſignificat, initio Regem non fuiſſe, nam paullo ante dixerat, *a Bea-*

to STEPHAMO tunc Duce ; at non refert, a quo Coronam acceperit STEPHANUS. Verumtamen voce *divinitus*, utcunque insinuat, se non ignorasse, Coronam ad STEPHANUM missam fuisse, a summo Pontifice, divinitus præmonito.

CLXXXII. Bonfinius vero non siluit, cujus auctoritate Coronam Regiam impetraverit STEPHANUS, sed Carthuitium secutus, rem fuse narravit. Quin & errorem Carthuitii in nomine Ducis Poloni amplexus est, *Miscam* vocans, quem *Boleslaum* dictum oportuit. Totam ipsius relationem, in paucis corrigendam, ac deinde confirmandam, subnecto. Pag. 174. sic habet: " Hunc *(Asricum, alio nomine Anastasium)* quarto post obitum Patris anno, Romam ad summum Pontificem mittendum esse censuit, mandata dat, ut a Christi Vicario in Ungaros, qui ejus Fidem nuper iniverint, Apostolicam Benedictionem imploret, & inter oves Petri adnumeret. Post hæc, ut Strigonienſem Basilicam, Metropolitanam esse jubeat. Item cæteros Episcopatus, in Ungaria nuper erectos, sacrosancta auctoritate confirmet. Demum quando potestas omnis a DEO est, & maxima cœpta, sine divina ope, confirmari nequeunt, Regalia insignia cum Pontificia Benedictione, piis precibus assequatur. Astricus Romam properans, ut Legationis officio diligentissime fungeretur, die noctuque iter facit. Quid facit DEUS, qui piorum consiliis, & honoribus semper incumbit ? nimirum dexterrimis eos prosequitur auspiciis. Eodem enim anno Misca, Poloniæ Dux, ad Fidem cum populo conversus, eadem a Benedicto, *(immo* Silvestro) Pontifice maximo per Legatos postulabat: quare Coronam Pontifex ingenti sumptu compararat, ut Religionis, ac Fidei accessione lætatus, Miscam Ducem, & novum Christi militem, ob rem bene gestam, regio Diademate insigniret.

CLXXXIII. Pridie ejus diei, quo Polonis destinata Corona tribuenda erat, Astricus urbem ingreditur. Ecce in somnis superiore nocte DEI Internuncius Pontifici apparet : Salve (inquit) Pontifex, cras Pannonicæ gentis Legatum ad te venturum esse scito, qui

ut

ut tuo beneficio, & auctoritate ſuum Principem regio Diademate dones, exorabit, deſtinatam Polonis Coronam, quando ita merita poſtulant, huic dato; proinde divina mandata ſervato. Quum is in auras receſſiſſet, ſecunda hora diei, Aſtricus in Senatum Apoſtolicum admiſſus eſt. Ubi quum Regis mandata ex ordine retuliſſet, ejusque ſanctiſſima geſta ſubjeciſſet, & quantum Catholicæ Fidei ultra, citraque Danubium acceſſionis feciſſet, quam in Getas, & Sarmatas uſque propagarat, enarraſſet, incredibili Apoſtolicum Ordinem gaudio complevit. Re ad Senatum relata, pro voluntate Regis, & Legati poſtulatione, nullo refragante, decernitur, ut non modo Chriſtianiſſimus Rex regia Corona donetur, in Regno Apoſtolica auctoritate confirmetur, & Regis acta cuncta cum inſtitutis Epiſcopatibus approbentur; verum etiam, quia verus, & fidus DEI miles eſt, & Apoſtolus, ad exaggerandam ejus dignitatem, in perpetuum Pontificiæ Legationis inſigne, qua ſibi, poſterisque Regibus, ſemper fungi fas ſit, præferendæ Crucis poteſtate honeſtetur.

CLXXXIV. "Quum Legatus omnia non ſolum e ſententia, ſed præter ſpem, & opinionem impetraſſet, magno refertus gaudio, in Pannoniam ſe recepit. Strigonio appropinquanti Rex cum ſingulari Sacerdotum, Pontificumque pompa obviam prodiit. Aſtricum Pontificia munera deferentem, & Coronam, & Crucem oſtentantem; honorificentiſſime DEO gratias agens excepit. Apoſtolica Inſignia prævereverenter accepta, quando ad unamquamque Romani Pontificis mentionem STEPHANUS, ſpectante populo, inclinato capite ſeſe ingeniculabat, ut exemplo ſuo ad Romani Pontificis, Apoſtolicique Senatus obſequium, & obſervantiam omnes hortaretur." Hactenus Bonfinius, cujus errore Benedictus Pontifex ſubſtitutus eſt SYLVESTRO II. Delenda item ſunt, quæ ait de propagata Religione in Getas, & Sarmatas: nam id necdum fecerat STEPHANUS.

CLXXXV. Cum relatione Carthuitii, & Bonfinii optime congruunt Literæ Silveſtri II. ſummi Pontificis, ad STEPHANUM re-

deunti Legato datæ. Edidit hasce Inchofer in Annalibus ad annum 1000. hoc modo: " Silveſter Epiſcopus, Servus Servorum DEI, STEPHANO Duci Ungarorum Salutem, & Apoſtolicam Benedictionem. Legati Nobilitatis tuæ, in primis vero cariſſimus Confrater noſter Aſtricus, Venerabilis Colocenſis Epiſcopus, tanto majori cor noſtrum lætitia affecerunt, ac minori officium ſuum labore confecerunt, quanto divinitus præmoniti, cupidiſſimo animo illorum adventum de ignota nobis gente præſtolabamur. Felix Legatio, quæ cœleſti prævenita nuncio, atque Angelico pertractata miniſterio, prius DEI concluſa eſt decreto, quam a nobis audita fuiſſet. Vere non volentis, neque currentis, ſed, ſecundum Apoſtolum, miſerentis eſt DEI: qui teſte Daniele, mutat tempora, & ætates, transfert Regna, atque conſtituit: revelat profunda, & abſcondita, & novit in tenebris conſtituta, quia lux cum eo eſt: quæ, ſicut docet Joannes, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Primum ergo gratias agimus DEO Patri, & Domino noſtro JESU Chriſto, qui temporibus noſtris invenit ſibi David, filium Geyſæ, hominem ſecundum cor ſuum, & luce irradiatum cœleſti, ſuſcitavit illum paſcere Iſrael populum ſuum, electam gentem Ungarorum. Deinde laudamus pietatem Sublimitatis tuæ in DEUM, & reverentiam erga Sedem Apoſtolicam, cui divina patiente Miſericordia, nullo meritorum noſtrorum ſuffragio, præſidemus. Tum vero largitatem liberalitatis, qua B. Petro Apoſtolorum Principi, Regnum, ac gentem, cujus Dux es, cuncta tua, ac teipſum per eosdem Legatos, & literas perpetuum obtuliſti, digno præconio commendamus. Hoc enim facto egregio, aperte teſtatus es, & revera talem te merito eſſe demonſtraſti, qualem ut nos te declarare dignaremur, ſtudioſe expetiviſti. Sed parcimus. Neque enim neceſſe eſt, ut quem tot, ac talia præclare pro Chriſto geſta facinora voce publica clamant, quemque DEUS ipſe commendat, amplius commendemus.

CLXXXVI. " Quare, glorioſe Fili, cuncta a nobis, & Sede Apoſtolica expoſtulata, Diadema, Nomenque Regium, Strigonienſem

ſem Metropolim, & reliquos Epiſcopatus, de Omnipotentis DEI, ac Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus, authoritate, præmonente, atque ita jubente eodem Omnipotente DEO, cum Apoſtolica, & noſtra Benedictione libenter conceſſimus, concedimus, & impertimur. Regnum quoque a munificentia tua S. Petro oblatum, teque una, ac gentem, & nationem Ungaricam præſentem, & futuram, ſub protectionem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ acceptantes, prudentiæ tuæ, heredibus, ac legitimis ſucceſſoribus tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum, ac poſſidendum reddimus, & conferimus. Qui quidem heredes, ac ſucceſſores tui quicunque, poſteaquam per Optimates legitime electi fuerint, teneantur ſimiliter nobis, & ſucceſſoribus noſtris per ſe, vel per Legatos, debitam obedientiam exhibere, ſeque ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, quæ ſubjectos non habet ut ſervos, ſed ut filios ſuſcipit univerſos, ſubditos eſſe oſtendere, atque in Catholica Fide, Chriſtique Domini, ac Salvatoris noſtri Religione firmiter perſeverare, eandemque promovere.

CLXXXVII. " Et quia Nobilitas tua, Apoſtolorum gloriam æmulando, Apoſtolicum munus, Chriſtum prædicando, ejusque Fidem propagando, gerere non eſt dedignata, noſtrasque, & Sacerdotii vices ſuppliere ſtuduit, atque Apoſtolorum Principem præ cæteris ſingulariter honorare: idcirco & nos ſingulari inſuper privilegio Excellentiam tuam, tuorumque meritorum intuitu, heredes, ac ſucceſſores tuos legitimos, qui ſicut dictum eſt, electi, atque a Sede Apoſtolica approbati fuerint, nunc, & perpetuis futuris temporibus, condecorare cupientes; ut poſtquam tu, & illi, Corona, quam mittimus, rite juxta formulam, Legatis tuis traditam, coronatus, vel coronati extiteritis, Crucem ante ſe, Apoſtolatus Inſigne, geſtare facere poſſis, & valeas, atque illi poſſint, valeantque: & ſecundum quod divina Gratia Te, & illos docuerit Eccleſias Regni tui præſentes, & futuras, noſtra, ac ſucceſſorum noſtrorum vice diſponere, atque ordinare, Apoſtolica authoritate ſimiliter conceſſimus, volumus, & rogamus, ſicuti in aliis literis, quas in communi ad te, Optimatesque

Regni

Regni, & cunctum fidelem populum, per nuncium noſtrum, quem ad te dirigimus, deferendis, plenius hæc omnia explicata continentur. Oramus Omnipotentem DEUM, qui Te de utero Matris tuæ vocavit nomine tuo ad Regnum, & Coronam, quique Diadema, quod Duci Polonorum confectum per nos fuerat, tibi dandum mandavit, augeat incrementa frugum juſtitiæ tuæ, novellas plantas Regni tui rore ſuæ benedictionis perfundat largiter; Regnum tuum Tibi, Teque Regno ſervet incolumem; ab hoſtibus viſibilibus, & inviſibilibus protegat; ac poſt terreni Regni moleſtias, in cœleſti Regno Corona adornet æterna. Data Romæ VI. Kal. April. Indictione decima tertia." Ad hasce literas recte obſervat Inchoferus, alias quoque literas, quibus omnia latius explicabantur, a Silveſtro miſſas fuiſſe per nuncium. Et ſane dignitas Regis exigebat, ut Pontifex mitteret Nuncium, qui conſilio etiam adeſſe poterat Regi, eundemque in erigendis Eccleſiis, condendisque legibus ad Eccleſiam ſpectantibus juvare. In literis, quas anno 1009. pro inſtituto Epiſcopatu Quinque-Eccleſienſi dedit STEPHANUS, nuncii Pontificii mentionem facit his verbis: " Cum conſenſu ſanctiſſimi Apoſtolici, & in præſentia ejus Nuncii." Porro Epocha literarum deſignat annum 1000. uti liquet ex Indictione XIII. quæ eo anno currebat. Literæ ipſæ optime congruunt cum relatis Carthuitii, & Bonfinii, nihilque prorſus continent, quod non aliunde confirmabitur. Schwartzius tamen hasce literas ſuppoſitionis ſuſpectas reddere nititur; ſed ratiunculas ipſius diſcutiemus infra, ubi ad alia quoque ejusdem argumenta reſpondebitur. Singula prius Capita, quæ heterodoxus ille Scriptor negare voluit, ſolidis rationibus confirmare aggredimur.

§. XIX.

Præcipua Capita, quæ relatione Carthuitii, Bonfiniique, & in Literis Pontificiis aſſeruntur, aliis auctoritatibus, & rationibus confirmantur.

CLXXXVIII. LAudati Scriptores, cum Literis Silveſtri II. aſſerunt primo, Coronam regiam per Legatum S. STEPHANI petitam fuiſſe a Romano Pontifice, atque obtentam, Pontifice præ-

prævie per revelationem monito. Nullum hactenus vidi Scriptorem Catholicum, qui id factum negavit; nullum, qui de eo videtur dubitasse. Et sane tam firmis nititur rationibus, ut dubitationi non debeat esse obnoxium. Ditmarus Merseburgensis Episcopus, qui eodem vivebat tempore, quippe res Hungarorum tantum breviter attigit, quatenus connexæ erant cum gestis Imperatorum, quæ ennarrabat, breve quidem, at luculentum huic veritati præbet testimonium, quod vel solum sufficit ad omnem dubitationem amovendam. Verba ipsius, jam alia occasione ante data, lib. 4. hæc sunt: " Imperatoris autem prædicti *(Ottonis III.)* gratia, & hortatu, Gener Henrici Ducis Bawariorum Waic, in Regno suo Episcopales Cathedras faciens, Coronam, & Benedictionem accepit." Constat, STEPHANUM fuisse Generum Henrici Rixosi Bavariæ Ducis; constat, erectionem Episcopatuum ab eo cœptam circa annum 999. aut 1000.; constat, eodem tempore Ottonem III. imperasse, nec defunctum esse ante annum 1002. itaque certum est, per nomen vernaculum Waic non alium designari, qui *Coronam, & Benedictionem accepit*, quam S. STEPHANUM; neque ullus, opinor, hoc negaverit. Jam vero STEPHANUM non ab alio accepisse *Coronam*, quam a summo Pontifice, clarum rursus est, quia dicitur simul *Coronam, & Benedictionem* accepisse, quia eam accepisse dicitur *gratia, & hortatu Imperatoris*, & quia Coronam asseritur impetrasse, *Episcopales Cathedras faciens*, quibus verbis innuitur, Coronam fuisse concessam in præmium promotæ rei Christianæ. Itaque Schwartzius impudenter mendacii arguere debet Ditmarum, vel admittere, Coronam S. STEPHANO concessam fuisse a Romano Pontifice.

CLXXXIX. Alteram rationem desumo ex Epocha Literarum S. STEPHANI pro Abbatia S. Martini, quæ datæ leguntur, " anno Dominicæ incarnationis MI. Indictione XV., anno STEPHANI primi Regis secundo." Hasce literas authenticas esse, admisit Schwartzius, ratus, multum sibi profuturas. Primo, cum hæ literæ datæ sint anno MI. Mense Septembri, aut alio posteriori, Epocha harum literarum exacte congruit cum tempore, quod exprimunt literæ Pontificiæ, quodque

assignant Carthuitius, & Bonfinius. Quippe hi ajunt, missum a STEPHANO Legatum, *quarto post Patris obitum anno*, id est, ipso anno millesimo, quo datæ leguntur literæ Pontificiæ XXV. Martii. Si autem missa est Corona anno M. currebat secundus acceptæ Coronæ annus sub finem anni MI. quo suas dedit STEPHANUS notatas *anno* Regni *secundo*. Hic tam exactus Epocharum consensus dictorum omnium instrumentorum fidem mire commendat. Præterea, cum STEPHANUS Hungariæ præfuerit ab anno 997. non vocaret annum MI. secundum sui Regni, nisi ad primam dignitatem accessisset alia, a qua annos suos deinceps numerare voluisset. Numeravit igitur Sanctus annos suos a tempore acceptæ Coronæ, hanc autem cum *divinitus* obtentam dicat Turoczius, innuit, acceptam esse eo modo, quo datam narrat cum Carthuitio, & Bonfinio ipse Pontifex, nimirum, quia Silvester divino præmonitus erat oraculo per Angelum: atque hæc esse videtur causa, cur Corona illa vocetur *Angelica*. Ab exemplo etiam Boleslai Poloniæ Ducis, quem Coronam regiam petiisse a Romano Pontifice videbimus, verisimili ratione concludi potest, STEPHANUM non ab alio Coronam petiisse, & obtinuisse, quam a Romano Pontifice. At ejusmodi argumentis non egemus, cum non desint testimonia alia, eandem veritatem firmantia.

CXC. Andreas II. Hungariæ Rex anno 1233. ad Jacobum Prænestinum Apostolicæ Sedis Legatum apud Raynaldum ad eundem annum num. 51. sic loquitur: " Cum constantia sinceræ dilectionis Rex, qui sedet in solio judicii, teste Rege Salomone, dissipat omne malum intuitu suo. Hunc Regem sanctæ, & recolendæ memoriæ intelligimus beatissimum STEPHANUM, gentis Hungaricæ primum Regem, qui ad Regni solium auctoritate propria noluit sublimari, sciens scriptum, quod nemo assumit sibi honorem, sed qui vocatur a DEO: & ideo non a quolibet, sed a Vicario JESU Christi, & Petri beatissimi successore, per revelationem divinam, summo Pontifici factam, assumpsit Regni Diadema.. Sed auctoritate summi Pontificis, qui ipsum vocavit Regem, & Apostolum gentis nostræ, Provincias per Episco-

pa-

patus distinxit &c. " Hæc verba non modo confirmant, Coronam missam esse a Pontifice; sed simul probant ejusdem Pontificis revelationem in monumentis singulis, quæ defendimus, assertam. Ladislaus item Hungariæ Rex datam per summum Pontificem STEPHANO Coronam profitetur in literis suis apud Raynaldum anno 1279. num. 31. hisce verbis: " Divinæ visitationis exordium, quo nos Dominus verus Oriens visitavit ex alto, quo sanctæ Matris Ecclesiæ viscеribus aduniamur, lumine Catholicæ Fidei illustrati, in Progenitore nostro, sancto Rege STEPHANO, a sacrosancta Ecclesia recognoscimus, ut debemus. In ipso enim orthodoxæ Fidei, divina afflante Clementia, sacrum redolevit Unguentum; in ipso, alluvione cœlestis gratiæ pullulante, una cum reliquis sereniſſimis Regibus Ungariæ, claro germine descendentibus, ab eadem Regni gubernaculum suscipimus, & Coronam. Et ut Principatum Fidei in sacrosancta Romana Ecclesia consistere, eandem Christi thalamum, & Trinitatis hospitium luculentius demonstraret, non a se, vel ab alio, sed ab eadem Romana Ecclesia, Matre omnium & Magistra, Regni Diadema revelatione divina meruit obtinere. "

CXCI. Bonifacius Papa VIII. anno 1301. apud laudatum Raynaldum num. 8. prædictis Regibus consonat, in literis ad Nicolaum Ostiensem, Apostolicæ Sedis in Hungaria Legatum, sic scribens: "Ad hæc nolumus te latere, aut in dubium revocari, quod memoratum Ungariæ Regnum sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ a Beato STEPHANO, primo Rege Ungariæ Christiano, cum omni ejus jure, ac potestate, devote oblatum fuit, & traditum reverenter: qui etiam ad ipsius Regni solium noluit auctoritate propria sublimari, sciens, quod nemo sibi sumere debet honorem, nisi qui vocatur a DEO: & ideo non a quolibet, sed a Vicario JESU Christi, & successore Petri assumpsit regium Diadema. Fuerat quidem divinitus revelatum, quod ei primum in gente Ungarica Corona debebatur & Regnum, sicut hæc plenius documenta, quæ servantur in Archiviis memoratæ Ecclesiæ Romanæ testantur, & ad ipsius Archi-Episcopi potuerunt notitiam pervenisse. " Idem Pontifex ad Wenceslaum Bohemiæ Regem, cujus Filius Wenceslaus Re-

gnum Hungariæ appetebat, ita ſcripſit ibidem num. 10. "Nec debuit Apoſtolica Sedes, Mater omnium & Magiſtra, contemni, quin ſaltem in dubiis, & majoribus cauſis ad ipſam fuerit recurſus habendus: ſine cujus etiam auctoritate ſanctæ memoriæ STEPHANUS, Rex Ungariæ divina revelatione præmonitus, noluit in ipſius Regni ſolium ſublimari: ſed tanquam Aaron vocatus a DEO, ab ipſa Sede accepit humiliter Coronam, & Regnum. Hunc STEPHANUM DEUS de tenebris infidelitatis eripuit, & vocavit in admirabile lumen ſuum; qui fuit primus Rex Ungariæ Chriſtianus." Hæc Bonifacii teſtimonia ſimul confirmant revelationem, quæ jam tot teſtimoniis, & tam præclaris confirmata eſt, ut neque de Corona per Pontificem miſſa, neque de revelatione ipſius dubitare poſſit ullus, qui mavult verum agnoſcere, quam inutili labore contra apertam veritatem pugnare.

CXCII. Non deſunt tamen & alia teſtimonia, quibus idem rurſum inculcari poteſt etiam contentioſis, & pertinacibus. In tabulis conventionis inter Cardinalem Gentilem Legatum, & Proceres Hungaros apud Raynaldum ad annum 1308. num. 25. hæc dicuntur: "Idem Dominus Legatus propoſuit verbum DEI, aſſumpto illo Evangelico themate: DOMINE, NONNE BONUM SEMEN SEMINASTI IN AGRO TUO? &c. ſerioſe retexens agri ſemina, id eſt, Regni Ungariæ, quæ in illo Dominus ſeminarat, ex quibus Reges Catholici tanta ſanctitatis, & vitæ claritate conſpicui prodierunt, quod Sanctorum adſcribi catalogo meruere; quodque Coronam Regni primus Rex Ungariæ Sanctus STEPHANUS a Romano Pontifice conſecratam acceperit, prout Ungarorum Hiſtoriæ (Hiſtorias) quas Legatus ipſe prænoverat, aſſeruit proteſtari." Hæc dicta in publico Procerum conventu nullus negaſſe legitur; ſed murmur exortum eſt dicentium, ſe nolle, "quod Eccleſia Romana, vel ipſe Dominus Legatus ejus nomine, ſæpedicto Regno (*Hungariæ*) de Rege ullatenus provideret; ſed placebat eis, quod illum, quem ipſi ex antiquo, & approbato ejusdem Regni more vocaverant, & in Regem aſſumpſerant, præfatus Dominus Legatus, ejusdem Eccleſiæ Romanæ nomine, in verum Regem Ungariæ con-

confirmaret; & quod etiam perpetuis futuris temporibus veri ſummi Pontifices, & ipſa Romana Eccleſia haberet jus confirmandi, & coronandi Reges Ungariæ, de vera Regali progenie propagatos, quos ipſi unanimiter, & concorditer de dicta progenie ducerent eligendos." Hoc modo finita eſt controverſia recepto ab Hungaris in Regem Carolo, cujus cauſa diu fuerat diſceptatum. Poſteriora autem hæc verba ſolum adduxi, ut reſpondeatur Schwartzio, hanc litem objicienti, ut videbibus: neque enim diſputare velim de modo, aut jure, quo olim Reges Hungariæ ſunt electi. De Corona ad STEPHANUM miſſa, addi poſſunt multa Scriptorum recentiorum teſtimonia, quæ tacitus prætereo, cum allata abunde ſufficiant, eademque veritas in reſponſione ad objectiones Schwartzii rurſum ſit elucidanda.

CXCIII. Alterum, quod Carthuitius, ac Bonfinius cum Silveſtro II. aſſerunt, quodque aliqui negandum putarunt, eſt petitio Coronæ per Ducem Poloniæ, cujus nomen Silveſter non exprimit. Hoc autem Pontificis ſilentio factum videtur, ut Carthuitius in nomine Ducis erraverit, atque in eundem errorem deduxerit Bonfinium, & Scriptores aliquot Polonos, qui ipſius auctoritatem ſunt ſecuti. Ducem illum Polonorum *Myſcham* (aliis *Miſeconem*, aut *Miecislaum* dictum) nominavit Carthuitius. Fuit hic revera primus Polonorum Dux Chriſtianus; ſed jam erat defunctus aliquot annis, filioque Boleslao Ducatum reliquerat, antequam S. STEPHANUS Coronam fuit adeptus. Itaque Dux Slavorum in Polonia erat eo tempore Boleslaus, isque Coronam petierat, ut dudum obſervavit Baronius in Annalibus ad annum 1000. Res hæc certa eſt ex variis Scriptoribus: nam in Vita S. Adalberti Martyris apud nos Tom. III. Aprilis pag. 194. & 195. variis vicibus mentio fit Boleslai Polonorum Ducis, vivente Adalberto, qui Martyrio coronatus eſt anno 997. ita, ut ante hunc annum Miſeco obierit. Ditmarus in Codice noſtro Ms. lib. 4. de ipſius morte ſic habet: "Anno autem Dominicæ Incarnationis octingenteſimo (*in editis recte* nongenteſimo) nonageſimo ſecundo, Regni autem tertii Ottonis, decimo octavo Kalendis Junii præfatus Dux (*Miſeco*) jam ſenex febricitans, ab hoc

exilio ad Patriam cœleſtem tranſivit, relinquens Regnum ſuum plurimis dividendum; quod poſtea Bolizlaus, noverca, & tribus fratribus expulſis, ... vulpina calliditate contraxit in unum." In editis legitur, *Regni autem tertii Ottonis octavo*, ſine addito die. Pagius ad annum 991. num. 3. vult legendum eſſe *nono*, cum Regnum inchoaſſet in Natali Domini, anno 983. & ſic revera nonus curreret annus. Forſan legendum *anno ... decimo, Octavo Kalendas Junii.* Quidquid hic lateat mendi in anno Imperatoris, etiam Annaliſta Hildenſeimenſis mortem Miſeconis alligat anno 992. Quapropter lubens fateor, erraſſe Carthuitium in nomine Ducis Poloniæ, dum eum *Myſcham* vocavit. At minus id mirari poſſumus in Epiſcopo Hungaro, qui toto Seculo ſerius ſcripſit, quique nomen Ducis non reperit in literis Pontificiis, quas ſequebatur, præſertim quia Miſeco Boleslaum præceſſit, & Fidem Catholicam primus ſuſcepit. Fieri etiam poteſt, ut Miſeco jam cœperit Coronam poſtulare, eandemque poſtulationem deinde continuaverit: & ſic utcunque excuſari poſſent Carthuitius, quam Scriptores Poloni, qui illam petitionem etiam attribuunt Miſeconi, ſeu Miecslao.

CXCIV. Porro factum ipſum admittunt Hiſtorici Poloni, Joannes Dlugoſſus, Michael de Michovia, Martinus Cromerus, aliique, fatentes, Coronam petitam fuiſſe a Duce Polonorum, ſed ei negatam a ſummo Pontifice. Hic conſenſus utriusque Nationis in eandem Hiſtoriam facit, ut de ipſo facto dubitare non debeamus, præſertim cum Dlugoſſus antiquior ſit Bonfinio, remque narraverit cum iis adjunctis, ut clare pateat, eum non hauſiſſe ex Carthuitio, aut aliis fontibus Hungaricis, ſed ex monumentis Polonicis. Qua de cauſa relationem ipſius, etſi prolixior appareat, totam placet ſubjicere. Lib. 2. col. 121. ſic habet: "Miecslaus interim Polonorum Dux, Prælatorum, & Baronum Poloniæ ſedula admonitione, & conſilio perſuaſus, ut ad ſummum Pontificem Benedictum VII. Nuncios mittat, & Coronam ſibi, & Polonorum Regionibus dari petat. Ea enim tunc opulentia, frequentiaque tam hominum, quam divitiarum in Poloniæ provinciis, & juſtitia Ducis Miecslai habebatur, ut digna Polonia viſa ſit, quæ ad numerum Catholicorum

Regno-

Regnorum accederet. Ad hanc autem tam arduam rem obeundam, expediendamque Pontifex Cracovienſis Lampertus, Vir doctrina, & eloquentia ſpectabilis, electus eſt.

CXCV. Qui cum ad ſummum Pontificem Benedictum Papam perveniſſet, & diſerte, graviterque Ducis Miecslai, & Polonorum mandata exponens, petiiſſet, ut Duci Miecslao, & Poloniæ Regionibus pro majori Fidei S. Catholicæ per eos ſuſceptæ, quam mirum in modum per fundationem novem Cathedralium Eccleſiarum, aliorumque ſacrorum locorum deducebat germinaſſe, corroborationem, pro infidelium quoque, & ſchiſmaticarum Nationum Poloniæ vicinarum reductione, & exterminio, daret Coronam, deducens Miecslaum, Ducem Poloniæ, verum Catholicum, Religionisque Chriſtianæ ferventiſſimum zelatorem, atteſtantibus id operibus, exiſtere, in armis, actibusque militaribus ſtrenuum, & ingenuum, multarum gentium copia glorioſum. Cum autem ſummus Pontifex Benedictus VII. communicato Cardinalium conſilio Coronam Miecslao Polonorum Duci pro incremento, & dilatatione Fidei Catholicæ, & Gloria Gentis Polonorum ſe benignitate paterna daturum, Lamperto Cracovienſi Epiſcopo reſpondiſſet, Ducis Hungarorum STEPHANI, germani ex Sorore Aleida, Ducis Polonorum Miecslai nepotis, qui eodem anno, genitore Geiſa mortuo, Hungariæ Ducatum regendum ſuſceperat, Nuncius Auſtriacus (*Aſtricus*) cœnobii S. Benedicti Ordinis, ad radicem Montis Ferrei Abbas, & poſt in Strigonienſem Archi-Epiſcopum promotus, licet per anticipationem Strigonienſis Archi-Epiſcopus inſcribatur in Annalibus, Romam advenit, & pro Duce ſuo STEPHANO Hungariæ Coronam petere a ſummo Pontifice cœpit.

CXCVI. "Et licet Benedictus Papa diſpoſitus fuerit, utrique Duci, Hungarorum videlicet, & Polonorum, dare Coronam, intelligens largitionem Coronæ pro utroque nulli eſſe præjudicialem, & magnum rebus Fidei, Religionisque Chriſtianæ profectum poſſe adferre; interim tamen fertur, Benedictus Papa Angelica viſione admonitus eſſe, quatenus promiſſum pro Duce Polonorum Miecslao, Epiſcopo Cracovienſi Lamperto fa-

factum, rescinderet, & Duci tantummodo Hungariæ STEPHANO, ejusque Nuncio Austriaco Coronam conferret, subinferens, Polonos magis sanguini, cædi, & venationibus, quam devotioni, & misericordiæ operibus; magis oppressioni subditorum, & rapinis, magis mendacio, & dolis, quam veritati deditos, & intentos esse; majorem illos agere belluarum, & canum, quam hominum curam, in effusionemque sanguinis humani proclives, nondum dignos existere, quibus Corona hactenus debeatur (debeat) conferri. In proximo autem, si erit DEUS Genti illi placatus, miserebor, & Coronam (Corona) quam nunc ei denego, glorificabo, exaltaboque illam: extant enim in ea Gente plura hominum millia in Lege mea incedentium sine offensa, quorum merito, & supplicatione cæteris miserebor, sed neque multorum bonorum operum in plurimarum erectione, dotationeque Ecclesiarum, cæteroque, quibus ab ea veneror, cultu, potero oblivisci. Hujusmodi itaque visione Benedictus Papa permotus, Coronam, quam Duci Miecslao præparaverat, Duci STEPHANO Hungariæ tradendam, Austriaco suo Nuncio largitur.

CXCVII. Lampertum autem Cracovienſem Episcopum, licet tristem, & lugubrem in Poloniam remittens, bene sperare jussit, asserens, non longo tempore decurso, Ducem, Polonosque, postquam sordes, spurcitiasque scelerum, quibus hactenus displicuerant DEO, abjecerint, & exercitati virtutibus, colendo justitiam, & æquitatem studuerint DEI benignitatem pro votis suis se largissime consequuturos. Veritus autem Benedictus Apostolicus, ne occasione Coronæ Duci STEPHANO Hungariæ datæ, Duci vero Poloniæ Miecslao negatæ, inter Avunculum, & Nepotem, Hungarorum, & Polonorum Duces prædictos, execranda bella, & guerrarum motus consurgerent, vocato utroque Nuncio, hortatur, commonet, & mandat, ut pacem, & charitatem, affinitatis, vicinitatisque jure contractam, indissolubilem observent, custodiant, & nullo respectu, aut occasione, labefactari permittant: per utrum steterit, quo minus pax servaretur, eum se anathematis censura censuraturum.

CXCVIII.

CXCVIII. " Habet autem nonnullorum aſſertio, quod ſummus Pontifex non Angelica viſione permotus, ſed ex certitudine, qua doctus erat, Miecislaum Poloniæ Ducem obiiſſe, Coronam illi non dederit, quod & ego in Polonorum aliquibus Annalibus memini me legiſſe; ſed apparitionem Angelicam ab Hungaris, quo Coronæ miſſio eis a Benedicto Papa facta foret celebrior, confictam, & ſomniatam eſſe, quam etiam in hanc diem parum juſta appellatione Sanctam vocant, cum nullum metallum poteſt in ſe includere ſanctitatem, niſi uſurpatam, vel ementitam." Hactenus Dlugoſſus, cujus poſteriora verba ſatis indicant, ipſum veritate victum hæc ingenue ſcripſiſſe, ſicuti contigiſſe credidit, cum alias Hungaris minime faveat, eosque immerito carpat, quod Coronam ſuam vocaverint *Sanctam.* Cur enim *Sancta* vocari non poſſit Corona, quæ a Rege Sancto obtenta, & primum geſtata? Nec opus ad hoc eſt, ut metallum ipſum quidquam ſanctitatis contineat.

CXCIX. Præterea illa aliorum relatio, qui dixerunt ideo datam non fuiſſe Legato Poloni Ducis Coronam, quod hic interim obiiſſet, veriſimilis admodum eſſet, ſi Miecislaus revera defunctus eſſet anno 999. quo eum obiiſſe credidit Dlugoſſus: & tamen aliam adfert negatæ Coronæ cauſam, eamque Genti ſuæ parum honorificam, quam nec apud Carthuitium invenerat, nec apud alios Scriptores Hungaricos, ſed vel in monumentis Eccleſiæ Cracovienſis, cujus erat Canonicus, vel in aliis Polonicis, quæ præferebat Annalibus illis, in quibus mors Miecislai pro cauſa allegabatur. Hæc obſervo, ut appareat, hæc non eſſe ſcripta ſine delectu. Mors autem Ducis cauſa eſſe non potuit negatæ anno 1000. Coronæ, cum ille jam obiiſſet anno 992. Stanislaus Sarnicius in Annalibus Polonicis lib. 6. cap. 5. aliam affert negatæ Coronæ rationem, ſic ſcribens: " Illud tamen pro certo Hiſtoria Calvi Montis aſtruit, Pontificem Romanum Benedictum, eodem tempore jam tum in ſuo Senatu decreviſſe, ut Dux Poloniæ *Boleslaus*, *cognomento* Chobri, in Regem coronaretur, & jam Coronam ex puriſſimo auro paratam ad hoc habuiſſe, ut ſi forte Boleslaus vellet, eam ei mit-

teret: ſed ubi audivit, Boleslaum maluiſſe ab Imperatore, quam a Papa coronari, admonitus ab Angelo, STEPHANO, Divo Regi Hungariæ, eandem miſit. Hæc leguntur, ut dixi, in Hiſtoria Calvi Montis." At hæc ratio nihilo magis eſt veriſimilis, cum verum non videatur, Boleslaum ab Ottone III. Coronam accepiſſe, ut videbimus; nec Benedictus Pontifex Coronam negavit, ſed Silveſter.

CC. Porro erravit quidem Dlugoſſus defectu rectæ Chronologiæ, dum Miecislaum, & Benedictum VII. nominavit, & connexuit cum tempore acceptæ a S. STEPHANO Coronæ: uterque enim multis annis erat defunctus. Sed error ille Chronologiæ regnat in aliis etiam ipſius ſcriptis, & nominatim in illis, quæ paulo ante narrat de S. Adalberto, cujus ſecundum diſceſſum ponit ſub Benedicto VI. multis annis defuncto, adventum vero in Poloniam & iter in Pruſſiam etiam refert ad tempora Benedicti VI. plusquam viginti annis mortui, & ad Miecislaum ait veniſſe in Poloniam, licet Dux ille quadriennio tunc eſſet defunctus. An igitur itinera S. Adalberti Romana, Polonicum, & Pruſſicum, geſtaque ejusdem cum Pontificibus, & Duce Poloniæ pro fabulis habebimus; quia alios Pontifices, & Duces aſſignat Dlugoſſus? Minime vero. At corrigemus errores aberrantis, & nimis libere perſonas deſignantis Scriptoris, cum aliunde conſtet, facta ipſa veriſſime contigiſſe, ſed nec cum iis perſonis, nec illis temporibus, quæ aſſignavit Dlugoſſus. Idem faciendum eſt in facto, de quo diſputamus. Factum ipſum, quod ille ex antiquis hauſit monumentis, omnino aſſerendum; dicendumque, Coronam petitam eſſe a Duce Polonorum, eamque eidem præparatam fuiſſe a Pontifice; at deinde negatam, ut STEPHANO mitteretur. Jam vero Ducem illum fuiſſe Boleslaum, Pontificem vero Silveſtrum II. docet Chronotaxis recte ordinata. Lambertus quoque, Cracovienſis Præſul, cum hac Chronotaxi optime coheret, non item cum alia, ſi ipſius annos recte enumeraverint Poloni: mortuum enim ſtatuit Dlugoſſus anno 1014. poſt Epiſcopatum novemdecim annorum, ita, ut hic calculus initium Epiſcopatus ipſius reducat ad annum circiter 995.

CCI.

CCI. Præterea aliunde conſtat, Duces Polonos iis temporibus allaboraſſe, ut Regiam Coronam impetrarent a ſummo Pontifice. B. Petrus Damianus in Vita S. Romualdi, apud nos data Tom. 2. Februarii, pag. 114. narrat, a Boleslao Polonorum Duce, quem *Busclavum Slavorum* Regem nominat, petitos fuiſſe aliquot Monachos Camaldulenſes ad Fidem prædicandam in Polonia, miſſosque ad eum, SS. Joannem, & Benedictum, deinde Martyres factos, quos poſt aliquot annos Romam mittere ſtuduit, ut Coronam Regiam obtinerent a Papa. Verba Damiani accipe: "Busclavus autem, volens Coronam Regni ſui ex Romana auctoritate ſuſcipere, prædictos venerabiles Viros obnixa cœpit ſupplicatione depoſcere, ut ipſi plurima ejus dona Papæ deferrent, & Coronam ſibi a Sede Apoſtolica reportarent. Qui Regiæ petitioni aſſenſum penitus denegantes, dixerunt: Nos in ſacro Ordine poſiti ſumus, tractare nobis ſecularia negotia minime licet: & ita relinquentes Regem, ad cellam reverſi ſunt." Eodem Scriptore teſtante, repugnabat conſilio Boleslai, Henricus Imperator, de quo num. 52. ſic legitur: "Imperator autem Henricus Busclavi conſilium non ignorans, undique vias cuſtodiri præceperat, ut, ſi Busclavus Romam Nuncios mitteret, in ejus illico manibus devenirent." Dubitandum non eſt, quin jam ante id molitus eſſet Boleslaus, cum res ad Henricum Imperatorem eſſet perlata. Itaque Boleslaus per Monachos tentare voluit, quod antea nequidquam conatus erat efficere per Epiſcopum. Baronius ad annum 1000. ex hisce infert, Boleslaum non impetraſſe Coronam ab Ottone III. Imperatore, cum illam petierit a Pontifice, Imperante, eique repugnante Henrico. Id ipſum ad eundem annum num. 5. confirmat Pagius ex Wippone in Vita Conradi Salici. Addi poteſt Annaliſta Saxo ad annum 1030. ubi ſimiliter aſſerit, Ducem Polonorum Miſeconem propria auctoritate uſurpaſſe Nomen Regium. Verum nolim hic examinare, quo tempore Dignitas Regia ſit data Poloniæ; & pergo ad objectiones Schwartzii, ut reliqua, quæ in Literis Silveſtri aſſeruntur, una confirmentur.

§. XX.

Excutiuntur rationes, quibus Schwartzius probare nititur, Coronam Hungarorum Regis datam esse ab Imperatore Græco.

CCII. SChwartzius num. 43. hanc quasi legem statuit: " Constans Hungarorum traditio qualemcunque ob difficultatem convellenda non est. " Si autem ulla est constans Hungarorum traditio, ea sane constantissima est, quæ tradit, S. STEPHANUM Coronam Regiam accepisse a summo Pontifice; cum tradita sit ab Auctoribus coævis, & ab omnium sequentium seculorum Scriptoribus confirmata. Hanc tamen traditionem, non certam minus, quam constantem, convellere conatus est idem ille Scriptor heterodoxus, ut opinionem adstruat, cum per se nulla veri specie vestitam, tum nulla auctoritate nixam, & a nemine, quod sciam, assertam. Certe ille pro suo illo paradoxo, non modo nullum laudat antiquum monumentum, sed ne ullum quidem Scriptorem neotericum. Verumtamen tam intrepide ratiunculas suas proponit, tanta jactantia conclusiones suas affirmat, ut lector incautus, & minus criticus, facile existimare possit, aliquid saltem ipsius ratiociniis tribuendum, eaque occasione nonnihil dubitationis possit concipere. Hac de causa diligentius expendam argumenta Schwartzii, quam alias expendi mereantur rationes tam frivolæ, ipsaque ejus verba adducam, ut lector clarius intelligat, quibus machinis oppugnetur veritas, quamque illæ inutiles sint ad vim ipsius infringendam.

CCIII. Memoratus Scriptor num. 44. sic loquitur: " Diadema illud, aut, si mavis, Corona, qua Reges Hungariæ, quoad longissime respicere, eorumque memoriam recordari, ultimam licet, longo omnes ordine insigniti fuerunt, adeo, ut legitimus Rex non haberetur, nisi cujus augustum caput sacrum hoc pondus pressit, Græcæ esse consuetudinis, adfirmare nulli dubitamus. Formam namque ejus si spectes, ex clausarum, ut vocant, Coronarum numero est, quales, ante tria abhinc secula, Europæ Regibus Coronæ in usu non fuerunt. Soli

-mI

Imperatores clauſas hujus generis Coronas proprias ſibi vindicabant: ceteri vero Reges diadematibus ex aureo circulo conflatis, ex quo pinnæ quædam ornamentorum, vertice tamen aperto, efflorescebant, uſi ſunt. Græcorum præcipue morem referunt catenulæ aureæ octo, in totidem gemmas deſinentes, & ad utrumque juxta aures latus, hinc quatuor, illinc quatuor, dependentes, nona inſuper in tergum defluente. Maximo autem argumento, ad Græcis Coronæ Hungaricæ natales attribuendum, nobis eſt, quod Illuſtriſſimus Comes Petrus de Rewa, ſacri illius cimelii conſervator quondam Duumvir, qui eam intentis oculis adſpexit, ſolliciteque deſcripſit, præter Salvatoris mundi, Beatiſſimæ Virginis MARIÆ, & SS. Apoſtolorum, Conſtantini præterea Magni, aliorumque Græcorum Imperatorum imagines in ea extare, & quod caput rei eſt, literis Græcis notatas eſſe, prodidit. Tanta hæc Illuſtriſſimo Comiti de Rewa viſa ſunt, ut & ipſe Sacri diadematis originem ad Græcos referret." Tum adducit laudati Comitis verba, ex quibus ſufficiant iſta: "Videtur autem Græci artificii eſſe noſtra Corona, non tantum ex dictis imaginibus, & literis, ſed & appenſis catenulis, quæ iisdem locis in iconibus Græcorum Imperatorum deprehenduntur.

CCIV. Non negamus, Comitem de Rewa exiſtimaſſe, Coronam Hungaricam diu compoſitam fuiſſe ante Sylveſtrum II, & Græci eſſe artificii. Verum laudatum Comitem non ideo favere Schwartzio, abunde patebit, idque agnoſcit ipſe, dum ſic proſequitur: "Eſtque teſtimonium hoc Rewaianum tanto æſtimandum validius, quo minus ulla in auctorem ſuſpicio cadit, ac ſi opprobrio cujusdam aliquid comminiſci voluiſſet. Vulgatam enim opinionem Hiſtoricorum, qui Reges Hungariæ diadema a Pontifice Romano accepiſſe credunt, & ſcribunt, ſine ullo ſcrupulo ſequitur, ac plurima operoſe commentatur, oſtenſurus, qui factum ſit, ut Græci artificii, ingeniique, opus illud aureum, Hungariæ Regibus Roma a Pontifice fuerit transmiſſum. Cenſet igitur, diadema noſtrum idem illud eſſe, quod Conſtantinus Magnus Imperator Silveſtro I. Pontifici Romano donavit, quodque ad hoc uſque tempus in theſauris Pontificiis latuit: ejusque ſententiæ Platinam ſibi au-

ctorem fuiſſe memorat: *nimirum quia Platina in Silveſtro I hæc ſcribit de Conſtantino:* Nam & Pontificibus diadema aureum diſtinctum gemmis concedebat: quod quidem Silveſter aſpernatus, tanquam religioſo capiti minime conveniens, Phrygia mitra, & candida tantummodo contentus fuit." Hanc Comitis de Rewa ſententiam oppugnat deinde Schwartzius. At cum opinionem Rewaianam nec examinare velim, nec tueri, illa Schwartzii verba huc non ſpectant. Illud ſolum obſervo, verba Comitis de Rewa adduci a Schwartzio, ut ex Græco Coronæ artificio contra ſententiam communem concludat, non Romani Pontificis, ſed Græci Imperatoris dono Coronam illam Hungaris obtigiſſe.

CCV. Nam mox num. 47. ex illa ſententia ſic ratiocinatur: " Et vero qui STEPHANUM diadema a Pontifice obtinuiſſe perhibent, Silveſtri opus, quod Duci Polonorum prius deſtinaverat, quam ad STEPHANUM, divino oraculo monitus, illud mitteret, uno omnes ore fuiſſe fatentur. Id ipſum Charta Silveſtri, quæ una cum Corona ad STEPHANUM, ſi diis placet, fuit transmiſſa, nobis inſinuat. Sic enim in ea Pontifex: " Oramus Omnipotentem DEUM (inquit)... „ qui diadema, quod Duci Polonorum confectum per nos fuerat, „ tibi dandum mandavit " &c. Hic vero Inchoferum, diplomatis Pontificii auctorem, ejusque ſocios, diplomatis defenſores, concluſos teneamus, ut ſeſe, ſi poſſunt, expediant, nobisque dicant, cur Silveſter, non Conſtantini Magni tantum, ſed & aliorum Imperatorum Græcorum imagines, in ſui operis cimelio elucere voluit? Cur Græcis eas literis inſignivit? Cur univerſam Coronæ formam, contra Occidentalium Regum morem, Græcorum æmulam finxit? Reſpondeant Illuſtriſſimo Comiti de Rewa, ſine omni fuco ſignificanter eam in rem differenti: " Quod ſi Pontifex, inquit, ſive fuerit ille Benedictus „ VII. ſive Silveſter II. dictum diadema fieri curaſſet, tum habuiſſet „ cauſam, propter quam a characteribus linguæ Græcæ in opere pro„ prio abhorreret. Gentem enim Græcam, imo terram, ac linguam „ ipſorum, ob ſchiſma, & divortium a Romana Religione factum,

„ gra-

„ graviter oderat eo magis, quod toties per Pontifices tentata con-„ cordia, nullo pacto ad conformitatem fidei reduci poterant. Quin „ potius Pontifex, velut opus suum, literis Latinis, atque nomi-„ nibus Romanis, imaginibusque exornasset, quo & beneficium, „ donumque potestati Romanæ, & genti conforme, illustrius fuisset. „ Præsertim cum Romani, insita ambitione, & gloria, templa, colu-„ mnas &c. Et quid magis ad probandam rei veritatem evidens, „ quam communis rerum discretio per notas, vel possessoris, vel au-„ ctoris proprias; siquidem hic & imago Constantini est, & insigne „ ejusdem Crux invenitur.

CCVI. „ Quodsi inventionis, & operæ Pontificis, Corona „ esset, tum sine dubio Pontificium insigne, corpori suo impressum „ firmiter ostentaret, ut monumentum tam excellens Auctori suo sine „ hæsitatione adscriberetur. Tales tamen Pontificiæ dignitatis notæ „ in Corona nusquam visuntur: sicut eas in pomo, adjuncto Coronæ „ clenodio, ab una parte, ab altera vero insigne Regni Hungarici, „ invenire licet. Quod si itaque utrumque, Corona, & pomum, „ uni & eidem auctori imputetur, tum nullum est dubium, quin in „ nobiliori opere, majestatem Regibus conferente, Pontifex suum in-„ signe exprimi curasset.„ Posteriora Comitis verba, sententiam communem confirmant, ut videbimus. Schwartzius tamen, illis re-jectis, Thrasonica vanitate sic exclamat: " Hic murus aheneus esto, quem Baronius, Inchoferus omnesque sui similes, Regnum Hungariæ pro auri pondere mercantes, Regesque ipsos in Curiæ Romanæ servi-tutem addictos, arietare tentent, tentent, inquam. " Verum mox patebit, gloriosis verbis effici non posse, ut ex paleis murus construa-tur aheneus: sed prius audiamus, unde Hungarorum Coronam acce-rsat Schwartzius, qui mox sententiam suam, aut potius conjecturam, nulla auctoritate fultam, subjungit.

CCVII. " Quærat autem quis, *inquit:* Unde Hungaris Græci operis diadema illud? Si quid conjectura assequi possumus, donum

Im-

Imperatorum Conſtantinopolitanorum fuit, quod Hungaris ob fidele quoddam officium, Imperio Romano utile inprimis, contulerunt. Solebant enim exteræ gentes, ſi quam egregiam Imperatoribus Græcorum operam navarunt, Coronas quoque inter cetera ab eis munera flagitare. Conſtantinus Porphyrogenitus demum id muneris Barbaris conferre indignum ratus, filio Romano lepidum ſuggeſſit conſilium, quo preces flagitantium eluderet." Verba deinde Conſtantini recitat Lib. de Adminiſtrando Imperio cap. 13.; ſed non omnia, quæ ibidem leguntur, ad propoſitum noſtrum: quæque conjecturæ ipſius tam oppoſita ſunt, ut ſola ſufficiant ad eam prorſus deſtruendam. Ea igitur huc transfero: "Si quando, ſive Chazari, ſive Turcæ (*i. e.* Hungari) ſive Ruſſi, ſive aliæ quæpiam Boreales, & Scythiæ gentes, ut plerumque accidit, Imperiales veſtes, Coronas, aut ſtolas, cujusdam præbiti miniſterii cauſa, ſibi transmitti poſtulent, ita te excuſatum oportet: Hujusmodi ſtolæ, & Coronæ, quæ nos CAMELAUCIA vocamus, neque hominum opera confecta, neque humana induſtria excogitata ſunt. Sed ut ab hiſtoria veteri in libris arcanis ſcriptum reperimus; quando DEUS Conſtantinum illum magnum Imperatorem effecit, qui primus Chriſtianorum Imperium tenuit, illi per Angelum tales ſtolas, & Coronas, quas nos camelaucia vocamus, miſit, juſſitque ea deponere in magna ſancta DEI Eccleſia, quæ de nomine ſapientiæ DEI enhypoſtatæ, SANCTA SOPHIA appellatur; nec quotidie illa uti præcepit, ſed tantum in publico, & magno Dominico feſto: quare ex juſſu DEI hæc depoſita, & ſupra ſacram menſam in altari ipſius templi ſuſpenſa manent, & in ornatum Eccleſiæ deputata ſunt. Reliqua autem indumenta, & ſaga imperialia, ſupra hanc ſacram menſam extenſa jacent. Cum porro Domini & DEI noſtri JESU Chriſti feſtum incideriit, ex hujusmodi ſtolis, & Coronis ea accipiuntur a Patriarcha, quæ tum oportuna, & convenientia ſunt, qui ea ad Imperatorem mittit, isque illis tanquam Miniſter DEI in proceſſu tantum induitur; atque rurſum poſtquam illis eſt uſus, ea remittit in Eccleſiam, ubi reponuntur de more.

CCVIII. " Quin etiam Sancti & Magni Conſtantini, in DEI Eccleſiæ ſacra menſa maledictio ſcripta eſt, ut ipſi per Angelum DEUS mandavit: ut ſi quis Imperator pro quacunque neceſſitate, aut rerum conditione, ſive ex intempeſtiva cupiditate, ex iis quædam auferat, ac ſive ipſe iis utatur, aut aliis præbere audeat, quaſi hoſtis, & DEI juſſorum inimicus, anathemate feriatur, & ab Eccleſia expellatur. Si vero ipſe quoque alia illis ſimilia efficere velit, ipſa quoque Eccleſia recipiat, libera voce petentibus Epiſcopis omnibus, & Senatu: neque vel Imperatori, vel Patriarchæ, vel cuiquam hominum facultas ſit, rerum hujusmodi quampiam ex ſancta DEI Eccleſia exportare, ſive ſtolæ eæ ſint, ſive Coronæ. Sane iis, qui ex hujusmodi DEI mandatis quodquam evertere velit, magna impendet formido. Nam quidam Imperator, Leo is vocabatur, qui etiam ex Chazaria uxorem duxerat, cum inconſulto auſu quodpiam ex hisce ſtemmatibus abſtuliſſet, etſi Dominico non occurrente feſto, atque id præter Patriarchæ voluntatem, hunc ſibi ornatum impoſuit: ac ſubito carbone in faciem erumpente, magnis inde cruciatus doloribus, miſere periit, ac ſibi ante tempus mortem maturavit. Atque ex ſubitanea illa hujusmodi audaciæ ultione, is exinde mos inductus eſt, ut Imperator Coronam accepturus juret, & profiteatur, ſe nihil mandatis, & conſuetudinibus antiquis hujusmodi adverſum aggreſſurum, aut cogitaturum eſſe; atque ita a Patriarcha coronetur, & ſtat[illegible]nitati congruentia peragat, & abſolvat. " Hactenus Conſtantinus. "

CCIX. Cum neminem adducere potuerit Schwartzius ſuæ conjecturæ adſtipulantem, ſaltem verba aliqua recitare voluit Scriptoris directe repugnantis. Jurant Imperatores Græci, teſte Conſtantino, ejusdem temporis Imperatore, ſe nihil ejusmodi facturos, & tamen adfertur Conſtantini teſtimonium, ut probetur, factum eſſe, quod nullus unquam factum dixit, quodque ipſe juramento vetitum affirmat. Nólim quidem omnia ut vera defendere, quæ aſſerit Conſtantinus; at certe conſuetudinem ſui temporis noverat, nec mentiri filio voluit, cum is ipſe juramentum iſtud præſtare deberet. Schwartzius

tamen, recitatis quibusdam Conſtantini verbis, quaſi re bene geſta, ſubdit ſequentia: " Nota, quod dicit: Illi PER ANGELUM tales ſtolas, & Coronas miſit. Vide enim, an non ex ſparſo hoc rumore enata apud Hungaros eſt opinio, ut Coronam ſuam, Conſtantinopoli allatam, ANGELICAM dicerent, Sacramque colerent? " Non ex ſparſo hoc rumore *Angelica* dicta eſt: ſed quia Angeli juſſu S. STEPHANO miſſa: nam Conſtantinopoli miſſam nullus antea ſomniavit: neque ullam occaſionem veriſimilem, qua fuiſſet miſſa, oſtendere potuit egregius, ſcilicet, criticus noſter, qui hæc ſolum addit: " Quando autem, a quo & cui, an non Buloſudi, aut Gylæ, in reliquis donis, quibus Conſtantinopoli baptizatos Imperator donavit, hæc Corona data fuit? Conjecturas ex conjecturis exſculpere nolumus. " Ita quidem loquitur; at interim nihil affert, niſi conjecturas ex conjecturis deductas.

CCX. Conjectura eſt incerta, quod Corona ſit Græci operis: nam neque Imperatores Græci in ea cum Conſtantino expreſſi, neque literæ Græcæ, neque vittæ dependentes, id certe evincunt, cum neque a literis Græcis abhorrerent Romani, neque ab Imperatoribus Orientalibus, inter quos aliqui reperiuntur pietate præſtantes; cumque vittæ non modo in diadematibus Græcorum Imperatorum reperiantur, ſed etiam in quorundam Occidentalium. Sane tanta in numismatibus Imperatorum invenitur Coronarum diverſitas, ut ex ſola Coronæ forma validum deſumi nequeat argumentum: nec minor varietas fuit apud Græcos, quam apud Latinos; non enim omnes Imperatores Græci exprimuntur cum vittis e Corona dependentibus; alii habent diadema clauſum ſine vittis, alii circulum, vel Coronam apertam. Demum tanta eſt diverſitas, ut vix pauca diademata ejusdem formæ reperias, ac nullum plane, opinor, quod ejusdem ſit figuræ cum Corona Hungarica. Quis igitur hinc certo inferat, eam eſſe artificii Græci, aut Romæ non eſſe confectam? Hoc tamen tam fragili fundamento tota nititur Schwartzii ſtructura, quæ inſuper conſiſtere non poſſet, licet fundamentum eſſet validum. Nam ex prima hac con-

conjectura de artificio Græco, alias ipſe conjecturas exſculpſit, quæ nullam habent veriſimilitudinem.

CCXI. Totum ipſius ratiocinium huc reducitur: " Corona Hungarica Græcæ eſt conſuetudinis: donata igitur eſt Hungaro cuipiam ab Imperatore Græco." Antecedens propoſitio incerta eſt, ut vidimus: at tantiſper ſupponamus, veram eſſe, quamque inde deducit concluſionem, excutiamus. Græcæ eſt conſuetudinis Corona; an idcirco eam *gratia*, & *hortatu* Ottonis III. ab Imperatore accepit STEPHANUS? An ab eodem Græco Imperatore *Benedictionem accepit?* An potius mentitus eſt Ditmarus, qui ſic acceptam a STEPHANO Coronam, & Benedictionem aſſeruit? An ſimiliter mentiti ſunt Reges Hungariæ, ſummique Pontifices, qui ſcripſerunt, Coronam STEPHANO miſſam a Romano Pontifice? Certe Schwartzius hosce omnes mendacii, aut turpiſſimi erroris inſimulavit, dum ſuſpicionem injicit de Corona, non data STEPHANO, ſed Buloſudi, aut Gylæ, quos Corona donatos nullus unquam cogitavit. Videat ille, quam conſulat honori nationis ſuæ, dum mavult ſuſpicari, Coronam illam, quam tanto in pretio habent Hungari, ut *Sanctam* vocent, & *Angelicam*, donatam fuiſſe homini ethnico, qui vitam male transactam in cruce finivit, quam Sanctiſſimo Regi, Regnique Hungarici Fundatori: dum conatur frivolis ratiunculis inculcare, Coronam potius datam eſſe ab Imperatore Græco, qui eam ſine perjurio donare non poterat, quam a Romano Pontifice, a quo Carolus Magnus, ſecutique Occidentis Imperatores Coronam acceperunt. Hoc ſane eſt temeritate maxima, conjecturas ex conjecturis exſculpere, & conjecturas quidem non minus inconſiderate, quam illegitime deductas. Contra vero, qui receptam, ac certam ſententiam de Corona Hungarica ſequuntur, non minus honorificam, quam veram ei attribuunt originem, dum eam Sancto Regi, a ſupremo Chriſti in terris Vicario transmiſſam ſcribunt.

CCXII. Vera hæc ſententia ex ipſis Comitis de Rewa verbis, quæ adduxit temerarius Scriptor, lucem accipere poteſt. Ait ille:

" Tales tamen Pontificiæ dignitatis notæ in Corona nusquam viſuntur: ſicut eas in pomo, adjuncto Coronæ clenodio, ab una parte, ab altera vero Inſigne Regni Hungariæ, invenire licet. " Quis, obſecro, Inſignia ſummi Pontificis pomo inſculpſit, niſi is, qui ejusdem juſſu illud compoſuit? " Et quid magis ad probandam rei veritatem evidens, quam communis rerum diſcretio per notas, vel poſſeſſoris, vel auctoris proprias? " inquit rurſum Schwartzius ex Rewa. Cum itaque hic habeamus notas proprias Romani Pontificis, & Regni Hungarici, quid priores deſignant, niſi auctorem, ſicut poſteriores poſſeſſorem inſinuant? Nec dubitat laudatus Comes, quin pomi auctor fuerit Pontifex; at negat, auctorem fuiſſe Coronæ, quia in illa non invenit Inſignia Pontificia, exiſtimans, Pontificem miſiſſe Coronam antiquam, in theſauro Romanæ Eccleſiæ inventam, atque eo tendunt omnes ejus rationes: quas Schwartzius ſuas facere voluit, ut probaret paradoxon, a nemine aſſertum. Porro ſententia Illuſtriſſimi Comitis ex parte apparet vera, aut certe probabilis: nam facile crediderim, quasdam antiqui diadematis partes adhibitas fuiſſe a Pontifice, ut ex iis conficeret Coronam Hungaricam ea forma, qua ad S. STEPHANUM fuit miſſa. Sic facile intelligemus, cur literæ Græcæ, cur imagines Græcorum Imperatorum in Corona expreſſæ, cur etiam appenſæ fuerint pretioſæ catenulæ; ac demum, cur forma ex parte congruat cum Coronis Græcorum, ex parte vero ab iis ſit diverſa. Sumpſerit nimirum Pontifex antiquum diadema clauſum, in quo prædicta omnia cernebantur, illique addiderit ea ornamenta nova, quibus Coronis Occidentalium Regum fieret ſimilior; atque ita effinxerit Coronam Hungaricam, quæ aliquid haberet ex Græcis diadematibus, aliquid ex Latinis, ſicut Regnum Hungaricum inter utrumque Imperium erat medium.

CCXIII. Certum quoque eſt, non defuiſſe in theſauris Romanæ Eccleſiæ diademata antiqua, quæ ad uſum ejusmodi ſervire poterant. Anaſtaſius Bibliothecarius in Hormisda de Corona, quam Clodoveus Francorum Rex ab Anaſtaſio Imperatore acceperat, quamque Beato Petro obtulit, ſic habet: " Eodem tempore venit Regnum

(ſic

(ſic vocat Coronam) cum gemmis pretioſis a Rege Francorum Clodoveo Chriſtiano, donum Beato Petro Apoſtolo." Sigebertus ad annum 510. de hac re ſcribit ſequentia: " Clodovæus Rex ab Anaſtaſio Imperatore codicillos de conſulatu, & Coronam auream cum gemmis, & tunicam bracteam accepit, & ex ea die Conſul, & Auguſtus eſt appellatus. Ipſe vero Rex miſit Romam ſancto Petro, Coronam auream cum gemmis, quæ REGNUM appellari ſolet." Cangius differt. 24. ad Vitam S. Ludovici Regis exhibet Coronas, aut Principum diademata triginta quatuor, putatque pag. 293. hanc fuiſſe Coronam ſuperius clauſam. Idem pag. 291. affirmat, Theodebertum Francorum Regem uſum fuiſſe Corona clauſa, quali utebantur ejusdem temporis Imperatores Græci. Idem rurſus diadema clauſum attribuit Regibus Anglo-Saxonibus, & pag. 294. Theodato Italiæ Regi, qui ſic exprimitur apud Octavium Strada, uti & alii plures. Demum, ut mittam alios, teſtatur Cangius pag. 299. Regibus Angliæ multis ſeculis uſitatam fuiſſe Coronam clauſam. Itaque nec ſoli Imperatores olim Corona clauſa caput exornarunt, ut nimis generaliter aſſerit Schwartzius; nec Romano Pontifici vetitum erat, talem Coronam mittere S. STEPHANO, qualem revera accepit Sanctus: nec eidem deerant Coronæ, ex quarum partibus ſimilem concinnare poſſet, aut ad earum figuram fabricare; ac demum nullo modo ſtare poteſt *murus* ille *aheneus* Schwartzii, omni carens fundamento, niſi ut confundat auctorem ſuum, modo norit erubeſcere.

§. XXI.

Excutiuntur ea, quæ objecit Schwartzius contra alia quædam in Literis Silveſtri, aut in Vita aſſerta.

CCXIV. CONceſſit Sylveſter II. S. STEPHANO in Literis datis, ut ipſi, ejusque poſteris Regibus, qui prædicta Corona legitime redimiti eſſent, liceret Crucem ſibi anteferendam curare in Signum Apoſtolatus. Id ipſum narrant Carthuitius, Bonfinius, alii-

que, & consuetudo abunde eorum relationem confirmat. Hanc tamen veritatem similis sui Schwartzius oppugnare ausus est; at verbis potius, quam ulla ratione. Audi temerarii Scriptoris verba num. 49.: " Aliud, *inquit*, Græci moris exemplum, CRUX HUNGARICA, cum duplici transversario stipite; quæ Regum nostrorum Insigne est, eisque coronationum solemnibus hodie antefertur, nobis suppeditat. Crucem enim Imperatoribus Græcis maxime semper charam fuisse, ac Sceptri loco ab eis gestari solitam, non ignorant Historiæ Byzantinæ curiosi. De Justiniano hinc Perillustris Dominus de Ludewig: " Sequitur, inquit, Justiniano M. tantum non propria divæ Crucis „ imago, relata passim in illius nummis &c. " Pari consuetudine Hungariæ Reges nummos suos Cruce signabant. Vidi nummulos argenteos Stephani, Andreæ, Belæ, Ladislai, geminæ Crucis imagine notatos, quos STEPHANI Sancti seculum attingere, variis haud difficulter probari posset rationibus. Cumque recentiore ævo nummi Hungarici Crucem parmæ insertam repræsentent, antiquitus in argenteis totam aversam faciem Crux una, & sola occupabat. Quid de nummis Byzantinis Carolus de Fresne promiscue? " Jam vero, inquit, „ Imperatorum Byzantinorum pietatis, si qua fuit ... argumentum „ præcipuum fuit, quod Crucem, vel Christi monogramma, nummis „ suis crebro adscriberent, Christi etiam ipsius, interdum & DEI-pa„ ræ, atque adeo Sanctorum, imagines effingi curarent. " Nec est, quod in Justiniani, & antiquiorum Imperatorum Græcorum nummis Crux tantummodo simplex compareat; certum enim, & exploratum est, commutatam eam a recentioribus cum duplici, hancque seculo X. magis jam fuisse frequentatam. Dignus præcipue spectatu, quem Joannis inter Zemiscæ nummos protulit Carolus de Fresne, in quo aream aversam Crux duplex sola, perinde ac in argenteis Hungaricis, implet, super ramo tamen excitata florido."

CCXV. Nolim sane negare, Crucem fuisse Græcis familiarem, & usitatam, etiam in nummis. Verum cum æque usitata fuerit Latinis omnibus, quid ex hac sermocinatione inferri potest? quo-

mo-

modo hinc concludi, Hungaros Crucem ſuam a Græcis accepiſſe? Crucemque duplicatam Regi Hungariæ præferri, quia id Græcorum Imperator conceſſit? Nam non modo non legitur, id eum conceſſiſſe S. STEPHANO, ſed nec alteri uspiam. Schwartzius tamen concludit his verbis: " Quare cum Corona Hungariæ ad morem Imperatorum Orientis indubitato accedat, quo minus Crucis quoque inſigne ex eodem fonte derivemus, quid vetat? Nam quod a Pontifice Romano inſigne illud iterum plerique omnes repetant, cauſam dicere rogati non magis hanc, quam priorem de Corona ſententiam tueri poſſunt." Recte verba Scriptoris inverti poterunt hoc modo: Cum indubitato Corona Hungarica talis ſit, qualem nullus unquam Imperator Conſtantinopolitanus geſtavit, aut certe qualis nulla in ipſorum nummis exprimitur, ideoque non modo nulla auctoritate, aut fundamento, ſed nulla etiam ratione veriſimili, Imperatoribus Græcis origo hujus Coronæ attribui poſſit, cumque Crux ſimul cum Corona Hungariæ Regibus conceſſa ſit; hæc ſola ratio ſufficere poteſt, quominus ejus originem ex Græcorum conſuetudine non repetamus. Deinde cum communis ſententia ſit, privilegium illud S. STEPHANO conceſſum eſſe a Romano Pontifice, eaque antiquis nitatur monumentis, quæ defendemus contra Schwartzii criminationes; nullus ſani judicii Scriptor dubitabit, quin privilegium duplicatæ Crucis præferendæ, æque ac Coronam, & Nomen Regium, a Romana Eccleſia acceperit S. STEPHANUS.

CCXVI. Unum lubet duntaxat addere argumentum ex verbis Comitis de Rewa, quæ ipſe adduxit Schwartzius: nam illud laudati Comitis Opuſculum mihi ad manum non eſt. Ait ille, Pontificiæ dignitatis notas, ſeu Inſignia Romani Pontificis inveniri expreſſa " in pomo, adjuncto Coronæ clenodio, ab una parte; ab altera vero Inſigne Regni Hungariæ, id eſt, Crucem Hungaricam cum duplici transverſario ſtipite. Hæc conjunctio duorum Inſignium, nimirum Pontificis, & Regni Hungarici, clare inſinuat, Silveſtrum ſimul cum Corona S. STEPHANO pro Inſigni dediſſe Crucem prædicto modo du-

pli-

plicatam, eamque hactenus fuisse retentam. Porro Crux prælata Regi significabat Legationem Apostolicam, quæ ipsi eodem tempore demandata est, ut Ecclesias Regni sui ordinaret, & Episcopatus instituret. Hanc Legationem passim agnoscunt Scriptores Catholici, interque eos Thomassinus, qui in Veteri, & Nova Ecclesiæ disciplina part. 1. lib. 2. cap. 58. num. 6. inquirit originem istius consuetudinis, qua Papæ, Legatis Apostolicis, ac Metropolitanis Crux præfertur, relatisque aliquot exemplis, sententiam suam breviter explicat his verbis: " Ex his non temere concluditur 1mo., prælatas fuisse Cruces Pontificibus primum Romanis, inde Legatis Pontificiis, ac denique Archi-Episcopis, quod nemini non persuasissimum esset, nusquam eos procedere, nusquam progredi, nisi ad Christi Crucem, Imperiumque aut constabiliendum, aut propagandum: 2do. Initium ductum esse a Romanis Pontificibus, qui Legatos eodem suos honore decorarunt, a quibus tandem serpsit mos in Metropolitanos. " Plura rursus de his disputat cap. 59. quæ videri possunt.

CCXVII. Nullum potest esse dubium, quin ex Apostolica Legatione, STEPHANO commissa, ei deinde adhæserit honorificum Nomen *Regis Apostolici*. Non inficior Sanctum suorum conversione Nomen illud etiam mereri: nec contendo, Regem, ejusque Successores eo titulo usos fuisse, aut privilegium accepisse a Pontificibus, ut eo uterentur: at solum assevero, justam hanc esse prædicti cognominis rationem, nec alteram dari posse justiorem, quocunque demum modo, aut tempore simile cognomen Regi datum fuerit. Schwartzius num. 20. contra cognomen *Apostolici Regis* multum disputat, vultque illud fuisse *privatæ originis*, atque usurpari cœptum diu post mortem Sancti. Utrumque mihi verisimile sit, hoc tamen sensu, quod Hungari illud cognomen STEPHANO, posterisque Regibus attribuerint, occasione sumpta tum ex Legatione Apostolica S. STEPHANI, tum ex gestis ipsius Apostolicis, tum ex similibus titulis, per Silvestrum II-, aliosque Pontifices STEPHANO datis. Quare partim vera sunt, partim corrigenda, quæ subdit Schwartzius in hunc modum:

" Quam

Quam ob rem, licet optimo jure Apoſtolici Regis titulus STEPHANO conveniat, ex his tamen, quæ hactenus diſputavimus, plus ſatis efficitur, illo ipſum non publico, ſed privato inſtituto, neque inſigniri prius cœpiſſe, quam cum gens Hungarica, in Religione Chriſtiana confirmata, maxima Regis optimi beneficia in dies magis agnoſceret, & quibus poterat encomiis gratam mentem declarare laboraret. STEPHANI quoque ſucceſſores, Inclytos Hungariæ Reges, quis Reges Apostolicos digne vocari neget? cum in omnia jura, quæ STEPHANUS ob propagatam, ſtabilitamque ſuis unice auſpiciis Religionem in Regno Chriſtianam ſibi ſuisque acquiſivit, rite ſucceſſerint. *Poſteriora ſic corrige:* Cum privilegium S. STEPHANI Crucem ſibi præferendi in ſignum Apoſtolatus ad ſucceſſores quoque ipſius extenſum fuerit. *Pergit Schwartzius*: A Romanis tamen Pontificibus eo ipſos titulo decorari: haud facile invenies; luculento indicio Pontifices Regibus noſtris titulum iſtum adeo non contuliſſe, ut etiam invideant. " Imo vero indicium id eſt, Pontifices neque illud nomen directe dediſſe Regibus Hungariæ; at nihilo magis invidiſſe, cum tale contulerint privilegium, cui *Apoſtolici Regis* cognomen congruit.

CCXVIII. Vera ratio, cur Pontifices eo nomine non inſigniverint Hungariæ Reges, hæc una videtur, quod illi ipſi iſtud non ambiverint, aut uſurpare cœperint, uti agnoſcit Schwartzius, ſic pergens: " Sed & Reges Hungariæ jura, quæ in ordinandis Eccleſiæ rebus ipſis per STEPHANUM *(concedentibus Pontificibus)* contigerunt, Regia ab omni tempore poteſtate exercere, quam adſcititio Apoſtolici muneris cognomine velare *(aut potius, ſignificare)* maluerunt. Hinc eſt, quod nusquam foris, ſed neque domi temere, titulo illo uſi legantur, aut etiamnum uti ſoleant; quamvis devotas civium acclamationes faciles accipiant. Quid igitur ex Apoſtolici Regis cognomine præſidii illis accedit, qui duplicatam Crucem Hungariæ Regibus a Pontifice conceſſam putant? " Reſpondeo, illo cognomine communem traditionem, quæ ſufficienti auctoritate, & ratione aliunde probata eſt, magis elucidari, & ſi opus eſſet, con-

firmari, cum nulla iſtius cognominis ratio dari poſſit tam congrua, quam quod legatio Apoſtolica STEPHANO fuerit commiſſa. Quippe multi alii reperiuntur Principes, & Reges, qui Fidem Catholicam egregie promoverunt, & propagarunt auctoritate Regia: nec tamen ipſi, aut eorum poſteri habuerunt nomen *Regis Apoſtolici*, nimirum quia illud non fecerunt auctoritate Apoſtolica, uti fecit S. STEPHANUS. Hinc recte Werböczius Operis tripartiti part. 1. tit. XI. de STEPHANO ait: "Unde etiam Rex, & Apoſtolus dici meruit, eo quod vices Apoſtolorum in terris prædicatione, & bonorum operum, atque exemplorum exhibitione geſſit. Et propterea duas quoque Cruces per collationem ſummi Pontificis in ſignum ſuæ Sanctitatis, quod ſcilicet Rex, & Apoſtolus juſte diceretur, digne meruit habere pro armorum inſignibus. Unde ab illius tempore gens Hungarica duplicatam Crucem pro armis, ac inſignibus habere pariter, & geſtare conſuevit." Ceterum quam late ſe extenderit poteſtas Sancto Regi a ſummo Pontifice in res Eccleſiaſticas collata, exacte determinari non poteſt, quia Silveſter in literis ſuis remittit ulteriorem expoſitionem ad alias literas, quas non habemus. Ait enim Pontifex, velle ſe, & rogare, ut Eccleſias Regni ſui diſponat, & ordinet, "ſicuti in aliis literis, per nuncium noſtrum ... deferendis, plenius hæc omnia explicata continentur."

CCXIX. De Legatione Apoſtolica Sancti Regis jam aliqua ſunt dicta §. XVI. occaſione erectorum in Hungaria Epiſcopatuum, quos Scriptor heterodoxus, quem refutamus, propria Regis auctoritate inſtitutos male aſſerebat. Multa idem Auctor num. 58. differit de electione, & inveſtituris Prælatorum in Hungaria: at illa magis ſpectant ad Reges poſteriores, quam ad S. STEPHANUM, adeoque ad inſtitutum meum non pertinent. Nihilo rectius diſputat num. 60. ubi ex Græcorum inſtituto repetit, quod STEPHANUS, aliique Reges Hungariæ Synodos coegerint, quodque Sanctus Leges condiderit ad res Eccleſiaſticas ordinandas: namque ex eodem fonte profluxit illa poteſtas condendi Leges Eccleſiaſticas. Hinc Leges illæ ſic conditæ ſunt, ut Eccleſiaſtica Epiſcoporum judicio relinquantur, uti ex

va-

variis probari poteſt. At mihi unum ſufficiet exemplum. Decretorum S. STEPHANI lib. 2. capite 12. cujus titulus eſt *de obſervanda Chriſtianitate*, hæc ſtatuuntur: " Si quis obſervatione Chriſtianitatis neglecta, & negligentia, ſtoliditate elatus, quid in eam commiſerit, juxta qualitatem offenſionis ab Epiſcopo per diſciplinam Canonum judicetur. Si vero rebellitate inſtinctus renuerit ſibi impoſitum æque ſufferre, idem eodem judicio reſtringatur, & etiam uſque ſepties. Tandem, ſi per omnia reſiſtens, & abnuens invenietur, regali judicio, ſcilicet defenſori Chriſtianitatis, tradatur. "

CCXX. Addi hic poſſet, quo S. STEPHANUS in monitis ad filium Emericum agnoſcat, Petrum a Chriſto poſitum eſſe *Cuſtodem, Magiſtrumque Eccleſiæ*, ita, ut ex propriis ipſius verbis prorſus improbabile ſit, aliquid ab eo factum eſſe, quod ſpectabat ad res Eccleſiaſticas, ſine auctoritate illius, quem *Magiſtrum Eccleſiæ* ipſe profitetur. Verum, ne hic juſto ſim prolixior, ſufficiet uno exemplo oſtendere, unde ſimiles conſuetudines ipſi Hungari jam olim repetierint. Laudatus mox Werböczius, diſputans de jure conferendi beneficia Eccleſiaſtica, non recurrit ad conſuetudines Græcorum, ſed alias allegat rationes, quibus Regibus Hungariæ jus collationum vendicare ſtudet; nimirum fundatione Eccleſiarum, gentis converſione, legitima præſcriptione, & auctoritate Concilii Conſtantienſis. Secundam autem rationem explicat his verbis: " Quia Hungari non per Prædicationem Apoſtolicam, vel Apoſtolorum, quorum Principis vicem, & perſonam in terris Papa gerit, ſed per inſtitutionem proprii Regis eorum, ſanctiſſimi videlicet STEPHANI Regis, de quo & ſuperius memini, converſi ſunt ad Catholicam Fidem, qui primus omnium Epiſcopatus, Abbatias, & Præpoſituras hoc in Regno fundavit, & harum omnium Eccleſiarum Prælaturas, ac beneficia ſolus ipſe ex nutu ſummi Pontificis, quibus maluit (idoneis tamen & virtutibus probitatum inſignitis) contulit, ſicuti Eccleſia de eo ſolenniter canit: Hic (videlicet ſanctus STEPHANUS) ad inſtar Salomonis ſtruit Templa, ditat donis, ornat gemmis, & coronis cruces ad Altaria.

Et mox ſubinfertur: Ad regendum hæc Prælatos, Viros ponit lteratos, juſtos, fidos, & probatos ad robur fidelium. Sic talentum ſibi datum DEO reddens duplicatum, ab æterno præparatum ſibi ſcandit ſolium. Ecce aperte deſcribitur, quod ipſe, & non alter quispiam, ad regenda Templa, per eum conſtructa, donisque ditata, Prælatos juſtos, & fidos poſuit, prout ex ejus quoque hiſtoria, & pluribus privilegiis ſuis ſuper Eccleſiarum fundationibus, & donationibus confectis liquide patet. Itidem, & plerique Cæſarii, ac Pontificii juris interpretes ſuis Commentariis conſcriptum prodidere." Hisce ſubnectuntur verba ſupra num. 218. data. Omnia vero hæc inſinuant, quam longe abſint paradoxa Schwartzii a communi Hungarorum ſententia.

§. XXI.

Refutantur ea, quæ ratiocinatur Schvartzius contra oblationem Regni S. Petro.

CCXXI. SIlveſter II. in literis ante datis ſic S. STEPHANUM alloquitur: " Tum vero largitatem liberalitatis, qua B. Petro, Apoſtolorum Principi, Regnum, ac gentem, cujus Dux es, cunctaque tua, ac te ipſum per eosdem Legatos, & literas perpetuum obtuliſti, digno præconio commendamus." Et inferius: " Regnum quoque a Munificentia tua S. Petro oblatum, teque una ac gentem, & nationem Ungaricam præſentem, & futuram ſub protectionem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ acceptantes, Prudentiæ tuæ, hæredibus, ac legitimis ſucceſſoribus tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum, ac poſſidendum reddimus, & conferimus. Qui quidem hæredes, ac ſucceſſores tui quicunque, poſteaquam per Optimates legitime electi fuerint, teneantur ſimiliter, nobis, & ſucceſſoribus noſtris per ſe, vel per Legatos debitam obedientiam, ac reverentiam exhibere, ſeque ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, quæ ſubjectos non habet ut ſervos, ſed ut filios ſuſcipit univerſos, ſubditos eſſe oſtendere, at-

atque in Catholica Fide, Chriſtique Domini, ac Salvatoris noſtri Religione, firmiter perſeverare, eandemque promovere." Nihil ſane in hisce invenio, quod indignum ſit eximia S. STEPHANI pietate; nihil, quod gravitati, ac prudentiæ ſummi Pontificis ſit contrarium. Præterea STEPHANI oblatio non modo Gregorii VII. qui eodem ſeculo Eccleſiam rexit, auctoritate confirmatur, ſed & aliorum quoque Pontificum, uti per decurſum patebit.

CCXXII. Schwartzius tamen hanc oblationem audet vocare *fabulam fabularum omnium leviſſimam*, cenſuramque iniquiſſimam multis defendere conatur. Sequar hominem, dicacitate, & maledicentia inſigniorem, quam doctrina, aut eruditione: " Objiciat vero quis, *inquit num. 64.* quod, Religione Chriſtiana inter Hungaros efflorescente, S. STEPHANI Regis tanta jam erga Pontificem Romanum fuerit reverentia, ut ſeſe, gentemque ſuam, ac totum Regnum, in Curiæ Romanæ clientelam traderet. Quam fabulam fabularum omnium leviſſimam niſi confecerimus, inſtituto noſtro haud ſatisfeciſſe merito cenſeri poſſemus. Primarium quidem Regiæ illius liberalitatis, ſane plus quam enormis, columen, diplomaticas Silveſtri II. PP. literas jam infregimus." Verum adeo literas illas non infregit, ut vanitatem argumentorum ejus infra ſimus oſtenſuri, & non minus literas ipſas, quam ſingula literarum aſſerta ſimus probaturi, Audiamus igitur alia heterodoxi Scriptoris reſponſa.

CCXXIII. " Prius tamen, *inquit*, quam literæ illæ ab Inchofero orbi eſſent obtruſæ, Epiſtolas Gregorii VII. Hildebrandi, ad Salamonem, & Geyſam Hungariæ Reges ſcriptas, prodigioſæ ejus donationis teſtes, plerique oſtentabant. Has igitur excutiamus. Increpat in eis Pontifex Salomonem, quod Regnum, ex quo pulſus fuerat, a Teutonico Rege, non a Pontifice Romano, denuo acceperit. Rationem vero iſtam inſerit, " quod Regnum Hungariæ SS. „ Romanæ Eccleſiæ proprium ſit a Rege STEPHANO olim B. Petro „ cum omni jure, ac poteſtate oblatum, ac devote traditum. "

Pontificiumque jus ipſum agnoviſſe Imperatorem Henricum, memorat: is enim cum victoriam ab Hungaris adeptus fuiſſet, " ad cor-„ pus B. Petri lanceam, & Coronam Regis tranſmiſit, pro gloria „ triumphi ſui illuc direxit Inſignia, quo Principatum ejus dignita-„ tis attingere cognovit. " Hæc verba Gregorii VII. recte allata, quantam vim habere debeant, infra oſtendam. Verum, dum proſequitur Scriptor heterodoxus, vel mala fide, vel craſſa ignorantia, affingit Gregorio Papæ, quæ Gregorii non ſunt, ſed alterius: " In altera vero idem Gregorius ad Salomonem Epiſtola, *inquit*, Pontificii in Hungariam juris columen in eo collocat, quod, cum Regnum iſtud " a Barbaris... fuiſſet poſt Conſtantini tempora occupatum, „ ereptumque Romano Imperio, cui Eccleſia hæres ſucceſſit, a Chri-„ ſtianis Regibus Eccleſiæ Romanæ, cui debebatur, reſtitutum fue-„ rit. Quod, inquit, de Hiſpania luce clarius eſt &c. " Hæc Hildebrandus ad Salomonem. " Aſſignat locum horum fragmentorum his verbis: " Fragmenta hæc literarum Gregorii, poſterioris nempe ad Salomonem, utriusque vero ad Geyſam Joh. Bodinus adfert de Republica cap. IX. Ex Bodino allegantur a Schœdelio in Disquiſit. hiſt. polit. de Regno Hung. pag. 147. ex edit. Behamp. " Quis non credat, vere eſſe Gregorii verba, quæ allegantur, & aſſignantur tanta confidentia?

CCXXIV. At commodum accidit, quod notitia Hungariæ Joannis Ferdinandi Behamp ad manus meas pervenerit cum Disquiſitione Schœdelii, nam ibidem pag. 147. leguntur omnia, quæ allegat Schwartzius ex eodem loco: ac clarum eſt, verba non eſſe Gregorii, ſed Auguſtini Steuchi Eugubini *lib. 2. contra Laurentium Vallam de falſa Donatione Conſtantini*, cujus hæc ibidem allegantur verba: " Eadem prope: aut ſimilis ratio eſt de Regno Hungariæ, de quo idem Gregorius Epiſcopus, Servus ſervorum DEI, dilecto Filio Salomoni Hungariæ Salutem &c. " Tum adducit verba Epiſtolæ Gregorianæ, quæ apud Harduinum tom. 6. Conciliorum col. 1273. ſic leguntur: " Sicut a Majoribus patriæ tuæ cognoſcere potes, Regnum Hun-

Hungariæ ſanctæ Romanæ Eccleſiæ proprium eſt, a Rege STEPHANO olim Beato Petro cum omni jure, & poteſtate ſua oblatum, & devote traditum. Præterea Henricus piæ memoriæ Imperator, ad honorem ſancti Petri Regnum illud expugnans, victo Rege, & facta victoria, ad corpus Beati Petri Lanceam, Coronamque transmiſit, & pro gloria triumphi ſui, illuc Regni direxit inſignia, quo Principatum dignitatis ejus attinere cognovit." Hisce cum levi immutatione recitatis apud Behamp, Eugubinus, hujus, ſimiliumque donationum rationem expoſiturus, ſubdit ſequentia: " Noris de hoc Regno, cum a Barbaris, Scythis, ac Pannonibus non Chriſtianis, fuiſſet poſt Conſtantini tempora occupatum, ereptumque Romano Imperio, cui Eccleſia hæres ſucceſſit, fuiſſe a Chriſtianis Regibus Eccleſiæ Romanæ, cui debebatur, reſtitutum. Quod de Hiſpania luce clarius eſt, quæ & ipſa a Barbaris occupata cum eſſet, Eccleſiæ reſtituta a Regibus eſt."

CCXXV. Hisce obſervatis, Eugubinus ſubdit: " Idem Gregorius de eodem Regno ad Geyſam Hungariæ Regem, eodem libro, ſed non eodem capite, " citans Epiſtolam 63. apud laudatum Harduinum col. 1310. ubi verba citata ſic leguntur: " Notum autem tibi eſſe credimus, Regnum Hungariæ, ſicut & alia nobiliſſima Regna, in proprio libertatis ſtatu debere eſſe, & nulli Régi alterius Regni ſubjici, niſi ſanctæ, & univerſali Matri Romanæ Eccleſiæ, quæ ſubjectos non habet ut ſervos, ſed ut filios ſuſcipit univerſos. Quod quia conſanguineus tuus a Rege Teutonico, non a Romano Pontifice, uſurpative obtinuit, dominium ejus, ut credimus, divinum judicium impedivit, &c." Poſt hæc verba adducta, cum levi tamen immutatione, Eugubinus rurſus proſequitur hoc modo: " De eodem item Regno ad eundem Regem Hungariæ ſic ſcripſit idem ſummus, ac ſanctus Pontifex capite ſeptuageſimo." Indicat Epiſtolam 70. libri 2. ad Geyſam, apud Harduinum col. 1316. ubi locus ab Eugubino adductus ita exprimitur: " Verum, ubi (*Salomon Rex Hungariæ*) contempto nobili Dominio Beati Petri Apoſtolorum Principis, cu-

cujus Regnum esse, prudentiam tuam latere non credimus, Rex subdidit se Teutonico Regi: & Reguli nomen obtinuit. Dominus autem injuriam suo illatam Principi prævidens, potestatem Regni suo ad te judicio transtulit: & ita, si quid in obtinendo Regno juris prius habuit, eo se sacrilega usurpatione privavit. Petrus enim a firma petra dicitur, quæ portas inferi confregit, atque adamantino rigore destruit, & dissipat, quidquid obsistit. *Subdit Eugubinus:* " Hæc magnus ille Pontifex.

CCXXVI. Ex hisce omnibus studiosus Lector perspiciat insignem Schwartzii temeritatem. Affirmat Gregorius VII., Regnum Hungariæ a S. STEPHANO oblatum fuisse S. Petro, atque ea de causa *Lanceam*, *Coronamque*, Hungariæ Regis, missam fuisse *ad Corpus Beati Petri*, ab Henrico Imperatore. Epistola hæc Gregorii notatur *data Romæ V. Kalendas Novembris*, *Indictione decima tertia*, id est, anno 1074. quo Indictio decima tertia currere incipiebat a Mense Septembri. Itaque hic testis est tam vicinus tempori, quo Regnum oblatum, quoque deinde Lancea, & Corona ab Henrico III. Imperatore fuit transmissa, ut prorsus temerarium sit, ei fidem velle abrogare, præsertim cum scribat ad Regem, qui facile in rei veritatem inquirere poterat, cumque provocet ad Majores, seu Principes Hungariæ, qui facta illa non poterant ignorare. Cum Schwartzius videret, periculosum esse, si directe se opponeret tantæ auctoritati, quæ aliorum quoque consensu firmabitur; maluit Gregorio affingere verba Eugubini, hujusque opinione, quæ multis non erat placitura, Gregorii auctoritatem infringere. Certe tam clarum est apud Behamp, quem allegavit, tres solum citari Epistolas Gregorii, verbaque Eugubini esse, quæ Schwartzius dedit pro verbis Gregorii, ut crassi stuporis se insimulare debeat, si contendere velit, id se non vidisse, nec secutum esse illud politicorum quorumdam: *Calumniare fortiter, semper adhæret aliquid.* Hisce observatis, expendamus, quibus diverticulis usus sit, ut vim auctoritatis eluderet.

CCXXVII.

CCXXVII. " His, *inquit*, præcipuis Gregorius præſidiis utitur: nam cetera literarum ipſius dictatoriæ tantummodo voces, piæque fraudis lemures ſunt. Habeo vero, quod moneam, priusquam rationes Pontificis probemus. Nullam hic Coronæ Roma in Hungariam miſſæ, nullam regii faſtigii, ad quod STEPHANUM Pontifex evexerit, nullam APOSTOLICI REGIS cognominis, & Crucis, velut Apoſtolatus Symboli Hungariæ Regibus collatæ, mentionem reperias. An vero tam invidenda beneficia tam commodo loco, quo cum maxime exprobranda erant, Gregorius pro animi elatione tacuiſſet, ſi ſua jam ætate fabula nata, ac credita eſſet? Beneficia certè iſta commemorando fortius coarguiſſet Reges, officii ſui oblitos, quam hæreditatem Imperii Romani obtendendo. Vana perſuaſio, ac deridenda! Quaſi eundem Imperii Dominum eſſe oporteat, qui Urbis eſt: & hæredem Imperii, qui ad Urbis dominium mille artibus eſt graſſatus." Hæc primum Schwartzius, cujus ſi tanta fuerit ſtoliditas, ut inter Eugubini, & Gregorii verba non noverit diſtinguere, hic ſaltem calumniatur fortiter, ut adhæreat aliquid. Nec hæredem Imperii Eccleſiam dixit Gregorius, nec tanta erat animi elatione, ut exprobranda Regibus Romanæ Eccleſiæ beneficia ſine neceſſitate judicaverit: neque ulla talis exprobrationis erat neceſſitas, cum unice ſtuderet Gregorius, ut Reges illi jus Romanæ Eccleſiæ agnoſcerent, quod acquiſitum non erat per beneficia Eccleſiæ, ſed per donationem S. STEPHANI, quam allegavit. Fruſtra igitur hic alieno loco objicitur Gregorii ſilentium contra facta jam ante abunde ſtabilita. At interim ſic Lectoris attentionem alio avocavit Schwartzius, qui, ſi cupiat virtutes, Sanctitatemque Gregorii VII. diſcere, probeque perſpicere gravitatem calumniarum, quibus impetit Virum ſanctiſſimum, adeat Acta noſtra ad diem XXV. Maji, ubi de S. Gregorio VII. fuſe diſputatum eſt.

CCXXVIII. Ille deinde ſic pergit donationem S. STEPHANI oppugnare: " Jus, ex donatione STEPHANI exſculptum, precarium eſt. Legendarius ipſe Carthuitius, ſuas ad Curiæ Romanæ palatum fabulas componens, donationis iſtius ne indicio meminit."

Cur, obſecro, ad palatum Eccleſiæ Romanæ ſcripſiſſet Carthuitius, qui juſſus a Rege Colomanno Vitam compoſuit, eamque eidem dicavit? Nonne juſtior poſſet eſſe ſuſpicio, Carthuitium ad Regis palatum ſcripſiſſe, ideoque commemorare noluiſſe aliquid, quod ei diſpliciturum crederet? Id ſane mox pro ſua licentia affirmaret Schwartzius, ſi donationem defenderet; *niſi* mallet dicere, locum deinde refectum eſſe. Verum, ſive hasce ob cauſas, ſive ob alias, donatio illa non legatur in Opuſculo Carthuitii, unius ſilentium non poteſt magni eſſe momenti, quando plures, iique antiquiores, loquuntur, atque antiquioribus poſteriores adſtipulantur, uti hac in re adſtipulatos vidimus. Verba Bonifacii VIII. donationem S. STEPHANI afferentis, dedi num. 191. Nicolaus IV. apud Raynaldum ad annum 1291. num 47. ad Joannem Æſinum Epiſcopum, Legatum ſuum, hæc ſcribit: " Cum itaque Regnum ipſum *(Hungariæ)* ad Apoſtolicam Sedem multipliciter pertinere noſcitur &c. " Idem aſſerit in literis ad Rodulphum Imperatorem, in aliis ad Albertum Auſtriæ Ducem, ac demum in aliis ad Archi-Epiſcopum Strigonienſem, uti ibidem videri poteſt. Plura hujusmodi Pontificum poſteriorum teſtimonia lubens prætermitto, ut oſtendam breviter, Hungaros ipſos favere ſententiæ noſtræ.

CCXXIX. Celebris illa controverſia inter Hungaros, & Legatum Pontificium anno 1308. agitata, & terminata in Comitiis prope Budam, compoſita legitur hoc modo: " Poſt quæ ſub ſpecie tuendæ libertatis ejusdem Regni, inter ipſos Barones, & Nobiles murmur, quod ipſius Domini Legati attigit aures, per querelam patulam in publicum productam exoritur: videlicet, quod nolebant, nec erat aliquatenus intentionis eorum, quod Eccleſia Romana, vel ipſe Dominus Legatus ejus nomine, ſæpedicto Regno de Rege ullatenus provideret; ſed placebat eis, quod illum, quem ipſi ex antiquo, & approbato ejusdem Regni more vocaverant, & in Regem aſſumpſerant, præfatus Dominus Legatus ejusdem Eccleſiæ Romanæ nomine in verum Regem Ungariæ confirmaret; & quod etiam perpetuis futuris temporibus veri ſummi Pontifices, & ipſa Romana Eccleſia haberet jus

con-

confirmandi, & coronandi Reges Ungariæ, de vera regali progenie propagatos, quos ipſi unanimiter, & concorditer de dicta progenie ducerent eligendos. Ipſe vero Dominus Legatus, ad conſumationem cœptorum per eum feliciter, ferventer anhelans, ad eorundem Prælatorum, Baronum, & Nobilium ſupplicationem, petitionem, & expreſſum conſenſum, præfatum Dominum Carolum, de prædictorum Regum Ungariæ ex Domina Sereniſſima, Domina Maria Siciliæ, ac Ungariæ Regina Illuſtri, nata claræ memoriæ STEPHANI Regis Ungariæ, vera progenie propagatum; cujusque in eodem Regno ſucceſſio legitima per eàndem Eccleſiam extitit declarata, ſibique de jure deberi Regnum hujusmodi diffinitum, in ejusdem Regni verum Regem ipſius Eccleſiæ Romanæ nomine cum ſolemnitate debita confirmavit, & prædictæ ipſius Eccleſiæ Romanæ nomine acceptavit.

CCXXX. " Et ſubſequenter omnes unanimiter, & concorditer poſt confirmationem hujusmodi, tam adhærentes, quam adverſantes hactenus eidem Domino Carolo, receperunt, & recognoverunt ſingulariter, & diviſim ipſum Dominum Carolum verum Regem, ac Regni Ungariæ ſucceſſorem, ſibique ſervire, ac obedire teneri, tanquam vaſſalli legitimi, & fideles Domino naturali. De quibus etiam per eos firmiter adimplendis, & inviolabiliter obſervandis, junctas manus, prout ſolet a profitentibus regulas fieri, infra ſæpedicti Domini Legati mittentes manus, juramentum, & fidem ſuper veræ Crucis Lignum ipſique, ac dicto Domino Regi ſingulariter pacis oſculum præſtiterunt." Ex hisce clarum eſt, Proceres Hungariæ jus aliquod Romanæ Eccleſiæ agnoviſſe, cum ejusdem Eccleſiæ nomine confirmandum Regem decreverint. Jus autem illud non aliunde repetebant Gregorius VII. Nicolaus IV. Bonifacius VIII., quam ex donatione S. STEPHANI, de qua ſola diſputo: nam quod, aut quale jus illud fuerit, diſcutere nolim.

CCXXXI. Idem diu ante agnoviſſe videtur S. Ladislaus, Hungariæ Rex, tempore Gregorii VII. creatus. Audi Baronium in

Annalibus ad annum 1077.: " Hoc eodem anno, *inquit*, diu rebus Hungaricis fluctuantibus, defuncto Geisa Rege, eligitur Ladislaus, de quo idem Gregorius Papa ad Nehemiam, Strigonienſem Epiſcopum, hoc anno ſcribens, hæc inter alia habet: "Admonemus fraternitatem tuam, ut Regem, qui inter vos electus eſt, cum aliis tuis confratribus, & Principibus terræ alloquaris, notificantes, conſulentes ſibi, ut apertius nobis ſuam voluntatem, & erga reverentiam Sedi Apoſtolicæ debitam per idoneos Legatos denunciet devotionem: & ita demum, quod ad nos attinet, ad honorem DEI Omnipotentis, & Beati Petri Apoſtolorum Principis, benigne repſondebimus &c. " Præſtitit hoc abundanter idem Rex, cum iteratam ad eundem Gregorium Papam legationem miſit, ut ipſius Gregorii redditæ ad eum poſtea literæ docent." Hæc Baronius. Porro dubitari non poteſt, quin Gregorius idem exegerit a Ladislao, quod antea præſtari voluerat a Salomone, & Geyſa ipſius deceſſoribus. Obtinuiſſe autem Gregorium, quod deſiderabat, non modo indicant verba Baronii, ſed magis etiam ipſa Gregorii Epiſtola, quam ille ad annum 1079. num. 19. recitat hoc modo: " Gregorius Epiſcopus ſervus ſervorum DEI Ladislao Hungarorum Regi ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Sicut fidelium (*i. e.* Legatorum) idemque ipſum noſtris atteſtantibus ratum habemus, Excellentia tua ad ſerviendum Beato Petro, quemadmodum religioſa poteſtas debet, & ad obediendum nobis, ut liberalem filium decet, toto affectu, & cordis intentione parata eſt. Unde nimirum devotionem mentis tuæ ſuper hoc ſtudio non indigne laudamus, eique ſincere congratulamur, quod quidem optimorum Regum ſequendo veſtigia, illuſtras ſervando tam in moribus normam juſtitiæ, quam etiam lineam nobilitatis in ſanguine &c. " Ex dictis videmus, Pontifices aſſeruiſſe donationem S. STEPHANI; Reges vero eandem non negaſſe, quin etiam agnoviſſe; ſed eorum aliquos diſceptaſſe de jure, quod ex illa donatione ſibi attribuebant. De hoc autem me non diſputare, jam ante monui.

CCXXXII. Schwartzius a ſilentio Carthuitii ad alia pergit hisce verbis: "Nulla tanta STEPHANI erga Pontificem Romanum obſervantia usquam elucet, cujus impulſu ſeque ſuaque illi devoviſſet." Verum obſervantia STEPHANI erga Romanum Pontificem; quem Eccleſiæ caput viſibile agnoſcebat, colligitur ex miſſa ad eum legatione, ex petita ejusdem benedictione, ex Corona poſtulata potius a Pontifice, quam ab Imperatore; ac demum ex aliis multis, quæ referentur per decurſum. Nihilominus Schwartzius dicta probare nititur in hunc modum: " Rex STEPHANUS autem filium Emericum in Inſtitutione regia in honorem Regni ſui Pontificibus impertiendum exſerte cohortans, Pontificem Romanum ne verbulo commemorat. Catholicæ Fidei obſervationem eidem injungens, & Chriſti ad Petrum Apoſtolum dictum illud, Matth. XVI. ad quod, tanquam ad ſacram anchoram, Pontificibus confugere ſolemne eſt, id quod & Gregorius in altera ad Heyſam Epiſtola joculari argumentatione facit, explicans: „ per PETRAM Chriſtum, per Eccleſiam, in petra ædificatam, gentem electam, & divinam, " non Hierarchiam, ſub uno viſibili capite cum membris ſuis viſibilibus florentem, potentem, ſplendidam, & dominantem intelligi vult." Hic paululum ſubſiſtere oportet: nam diſputator noſter S. STEPHANUM non ſolum Romani Pontificis parum obſervantem, ſed etiam Luthero faventem facere molitur. At adducta Sancti Regis verba facile evincent, Schwartzium nihilo feliciorem eſſe in dogmaticis, quam in hiſtoricis.

CCXXXIII. STEPHANUS in laudata Inſtitutione filium cap. 1. hortatur ad obſervationem Fidei Catholicæ, cap. 3. ad honorem impendendum Pontificibus, ſeu Epiſcopis Regni ſui; neque ibi loquitur de Romano Pontifice, de quo cap. 2. egerat, ut videbimus, licet ſimul, & præcipue agat de Eccleſia. Hortatur ibi filium, ut curam habeat, ne Eccleſia, quæ *per totum orbem diffuſa*, quæque *in certis locis quaſi antiqua habetur*, in Hungaria vero *adhuc quaſi juvenis, & novella prædicatur... deſtruatur, & annihiletur*, hanc ſubdens rationem: " Nam qui minuit, aut fœdat ſanctæ Eccleſiæ

dignitatem, ille Chriſti Corpus mutare nititur. Ipſe enim Dominus dixit Petro, quem Cuſtodem, Magiſtrumque eidem poſuit ſanctæ Eccleſiæ: "Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam ,,meam." Seipſum quidem nominabat PETRAM; non ligneam, vel lapideam ſuper ſe ædificatam Eccleſiam dixit, ſed populum acquiſitionis, gentem electam, divinam (*divinum*) gregem, fide doctam, Baptiſmate lotam, Chriſmate unctam, SANCTAM ſuper ſe ædificatam ECCLESIAM dixit, & appellat." Hæc ſunt verba, ex quibus ſequi vult diſputator heterodoxus, S. STEPHANUM per *petram* non intellexiſſe S. Petrum, ſed Chriſtum ipſum: quod etſi verum eſſet, nihil evinceret; cum Sanctus dicat, Petrum a Chriſto ſtatutum Eccleſiæ *Magiſtrum*. Idem contendit, STEPHANUM per Eccleſiam non intellexiſſe hierarchiam, ſed *gentem electam*, & *divinam*. Examinemus igitur, an hæc juſta ſit deductio.

CCXXXIV. STEPHANUS, ait, *Seipſum quidem nominabat petram*. Si velimus hanc phraſim conſiderare ſecundum regulas grammaticales, recte locum intellexit Schwartzius, & STEPHANUS per *petram* intellexit Chriſtum ipſum, uti etiam locum hunc aliquando explicavit S. Auguſtinus, uti dicam num. 353. Sin vero attendamus, quomodo S. STEPHANUS cum aliis multis Scriptoribus medii ævi utatur prænomine relativo *ſui*, facile perſpicimus, per *petram* ab ipſo intelligi S. Petrum Apoſtolorum Principem, quem deſignat per prænomen *ſeipſum*, quia de Petro fuerat ſermo æque ac de Chriſto. Accipe alias ſimiles S. STEPHANI phraſes. Decretorum lib. 1. cap. 3. eodem modo utitur *ſibi* pro *ei* in hisce verbis: " Si tunc ſecrete tenuerit audire monita, adhibenda ſibi (*i. e.* ei) ſunt publica &c. Lib. 2. cap. 7. ſic habet: " Si quis igitur Presbyter, vel Comes, ſive aliqua alia perſona fidelis, die Dominica invenerit quemlibet laborantem, abigatur; ſi vero cum bobus tollatur ſibi bos &c." *Sibi* hic clare ponitur, pro *ei*, vel *ipſi*. Cap. 22.: " Si quis hoſpitem cum benevolentia accipit, & nutrimentum ſibi honeſte impendit &c." *Sibi* rurſum pro *ipſi*. Talis ejusdem prænominis abuſus recurrit cap. 24. 25.

25. 28. & 33. Itaque ex adjunctis colligere oportet, utrum vox *ſeipſum* hic ſumenda ſit in ſignificatione propria, an vero poſita ſit pro *illum ipſum*, Adjuncta autem verba, " Ipſe enim Dominus dixit Petro, quem Cuſtodem, Magiſtrumque eidem poſuit ſanctæ Eccleſiæ: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam " ſatis innuunt, STEPHANUM per *petram* intelligere S. Petrum: nam per verba Chriſti intendit probare, quod aſſerit, Petrum *Cuſtodem*, *Magiſtrumque* poſitum eſſe *Eccleſiæ*. Id vero citata Chriſti verba non probarent, ſi alio modo intelligerentur. Deinde expoſitio illa, qua per petram deſignatur S. Petrus, tam naturalis eſt, tamque recepta erat, & communis tempore S. STEPHANI, ut veriſimile non ſit, ipſum ab ea receſſiſſe.

CCXXXV. Hæc ſolum obſervare volui, ut oſtenderem, qualis ſit genuinus ſenſus verborum S. STEPHANI: nam alioquin parum refert, quo modo verba Chriſti Sanctus intellexerit, cum admittat, Petrum eſſe ſtatutum *Cuſtodem*, *Magiſtrumque Eccleſiæ*, atque illud ſufficiat, ut crederet, ſucceſſorem Petri maximo honore colendum. Altera Schwartzii collectio longe abſurdior eſt, nec ullum ex verbis S. STEPHANI habet fundamentum. Dicit Sanctus, nec ligneam, nec lapideam eſſe Eccleſiam illam, quæ ſupra petram ædificata eſt, ſed eſſe collectionem hominum Fide, Baptiſmate ad Eccleſiam pertinentium. *Hierarchiam* non vocat, ſed Hierarchiam ſub uno viſibili capite florentem eſſe innuit, dum dicit, ſupra petram eſſe ædificatam, dum Petrum *Cuſtodem*, *Magiſtrumque eidem* poſitum *ſanctæ Eccleſiæ* affirmat. Vocat Eccleſiam *gentem electam*, *& divinam gregem*, an inde concludet diſputator, ſolos electos, aut ſolos perfectos ſpectare ad Eccleſiam, idque voluiſſe S. STEPHANUM? At S. STEPHANUS de ſimilibus hæreticorum aſſertis ne cogitavit quidem, opinor, dum hæc ſcriberet. Verum, cum illa non ſpectent ad controverſiam, quam tractamus, videri infra poſſunt ipſa ſancti Regis Decreta, quæ ſuo loco dabimus, & variis annotationibus illuſtrabimus.

CCXXXVI.

CCXXXVI. Redeo igitur ad Schwartzium, qui Gregorium VII. mendacii convincere ſolita temeritate nititur, verba ejus directe ſic impugnans: " Falſo Salamonem Regem defectionis a Curia Romana Gregorius accuſat, & multo falſius, quod ad Imperatoris Romani auxilium confugerit, reprehendit. Ante Salamonem enim idem fecit Petrus Rex, a ſuis ex Hungaria deturbatus, vectigal Imperatori pactus, ſi ſe in Regnum reduceret. In quo pacto adeo nihil reprehendendum invenerunt ejus temporis Pontifices, ut etiam Leo IX. Andream Regem, a quo Petrus Regno iterum exutus fuit, ſolicite per nuncios monuerit, ut ne vectigal Imperatori pendere recuſaret. Ipſe quoque Papa, ut id Regi perſuaderet, primum in Germaniam; hinc, comite Imperatore, in fines uſque Hungariæ profectus eſt. Sed ſurdo Andreæ fabulam narravit, reque infecta Imperator, & Pontifex redierunt. En ſpecimen obedientiæ, a priſcis Hungariæ Regibus Pontificibus Romanis præſtitæ! Quam ob rem contrariis his factis literæ Gregorii falſitatis, & vaniloquentiæ ſole meridiano clarius coarguuntur, ut veriſſime a Frederico Spanhemio ſcriptum eſt: " Iſtud vero de accepto Regno a Romana Sede vulgatum eſt circa tempora Gregorii VII. quando ſcripſit hic Pontifex, ... a Rege STEPHANO Regnum Hungariæ, ut S. Romanæ Eccleſiæ proprium, B. Petro cum omni jure, & poteſtate ſua oblatum, & devote traditum. "

CCXXXVII. Multa rurſum hic peccat temerarius diſputator, qui jactitat ſe literas Gregorii *falſitatis* conviciſſe, & quidem *ſole meridiano clarius*. Quodnam, obſecro, Gregorii aſſertum *falſitatis* convicit? An falſum eſt, quod in Salomone reprehendit Gregorius his verbis: " Quæ cum ita ſint, tu tamen, in ceteris quoque a regia virtute, & moribus longe diſcedens, jus, & honorem S. Petri, quantum ad te, imminuiſti, & alienaſti, dum ejus Regnum a Rege Teutonico in beneficium, ſicut audivimus, ſuſcepiſti. " Non reprehendit Salomonem Gregorius, quia ad Imperatoris auxilium confugerat, ut falſo ait Schwartzius; non quod tributum pendat, ut ille vi-

videtur ſupponere ; ſed unice quod *Regnum in beneficium* ab ipſo ſuſcepiſſet , id eſt , quod clientelam Imperatori juraſſet eo modo , acſi ab Imperatore dependeret Regnum Hungariæ. Aliud ſane eſt alterius auxilium petere , aliud ſe ipſius clientem , ſeu ſubditum profiteri. Rurſum aliud eſt tributum alicui pendere , aliud eidem ſe per clientelam juratam ſubjicere. Nec de tributo loquitur Gregorius , nec de auxilio petito , ſed de ſubjectione Regni per clientelam , quam improbat , quia illud ad Romanam Eccleſiam pertinere ex donatione S. STEPHANI affirmat. Hac in re falli Gregorium , non oſtendit Petri Regis factum , nec Leonis IX. conſilium , etiamſi plane vera eſſent , quæ de Petro , & Andrea Regibus , ac de Leone IX. ſine probatione affirmat Schwartzius. Si diſtingueret Scriptor ille , quæ per ſe diſtincta ſunt , rectius ratiocinaretur , & minus aberraret a vero.

CCXXXVIII. Falſum quoque eſt , quod ait , Andream Regem non acquieviſſe conſilio Leonis IX. Nam contrarium plane aſſerit Leonis Archidiaconus Wibertus , qui optime noſſe poterat , cujus culpa pax non fuiſſet concluſa , quique in Vita Leonis apud nos Tom. 2. Aprilis pag. 661. ſcribit ſequentia : " Non modicus quoque ei inerat fervor in augenda Republica. Idcirco Hungariæ Principes , a Romano nuper Imperio diſſidentes , multiplicibus Legatis adierat , ne detractarent ſolita ſubjectione Imperatori priſca perſolvere tributa : quod & conſenſerant , ſi præteritorum commiſſorum eis concederetur indulgentia. Quapropter ſancta commonente pietate coactus eſt tertio antiquam patriam repetere , & pro reorum miſeratione , qui contra Imperium moverant bellum , perſuaſoriis precibus Imperiales aures expetere. Sed quia factione quorumdam curialium , qui felicibus ſancti Viri invidebant actibus , ſunt Auguſti aures obturatæ precibus Domni Apoſtolici ; ideo Romana Respublica ſubjectionem Regni Hungariæ perdidit , & adhuc dolet finitima patriæ , prædis , & incendiis devaſtari. " Itaque acquievit Rex Andreas conſilio Leonis IX. ; at idem facere noluit Imperator , atque hac de cauſa pax concluſa non eſt. Hoc ſolum obſervare volui , ut pateat , quam temere

multa afferat Schwartzius: nam alioquin parum ad rem facit, uter consentire noluerit: neque enim exigebant Pontifices, ut suo arbitrio a Regibus Hungariæ Regni negotia administrarentur.

CCXXXIX. Porro verum est, Leonem IX. suasisse Andreæ Regi, ut tributa penderet Imperatori, an ideo repugnat Gregorio VII. qui improbavit, quod Salomon Coronam in *beneficium* ab Imperatore accepisset? Minime gentium. Tributa penduntur variis de causis ex pactione. Alii Principes tributa solvunt ob beneficium, vel auxilium sibi præstitum. Sic Petrus Rex, tributum Imperatori solvisse dicitur, quod ejus ope in Regnum esset restitutus. Alii tributum pendunt, ut bellum redimant, quo alias a Principe quopiam potentiore impeterentur. Hanc ob causam tributum pependisset Andreas, suadente Leone IX.; si voluisset Imperator a bello desistere, & pacificam Regni possessionem Andreæ relinquere, uti postea facere debuit sine tributo. Verum qui tributum solvunt hisce modis, non profitentur idcirco se vasallos Principis, cui illud pendunt. Longius progredi voluit Salomon, quem reprehendit Gregorius, quod *Regnum* suscepisset *a Rege Teutonico in beneficium*, sive quod se Imperatoris vasallum fuisset professus. Hæc omnia clare evincunt, temere impudentem esse Schwartzium, dum ex factis quibusdam, quæ statum controversiæ non attingunt, sanctissimum Pontificem mendacii arguere sustinet. Ne quidem hæc conclusio recte deduci posset, licet idem Andreæ suasisset Leo IX. quod in Salomone improbavit Gregorius: nam solum sequeretur, Gregorium Leone attentiorem fuisse ad conservanda Ecclesiæ jura.

CCXL. Postremum deinde conatum Adversarius adhibet his verbis: " Denique, Henricum Imperatorem, post Petrum vi, & armis in Regnum restitutum, Coronam, & Lanceam ad Corpus B. Petri Gregorius transmisisse scribens, coævis omnibus ignota loquitur. Unde vel Inchofer ipse, " Nemo tamen, nisi fallimur, inquit, Lanceæ, & Co„ ronæ, ad Corpus B. Petri missæ meminit, ut idcirco pluribus in lo-

„ loco tam insigni auctoritas Pontificis expendenda superſit. „ Liberrime vero Herm. Conringius, “ Henricum III. Cæſarem, inquit, „ Ovone devicto. Lanceam ejus, & Coronam pio adfectu Romam „ miſiſſe, non negaverim. At illum judicaſſe, Hungariæ Regnum „ Papis deberi, hoc profecto omni illi repugnat &c. Commenta „ hæc ſunt hominis, qui hoc ſolum negotii ſibi credebat datum, ut „ Imperium Germanorum everteret, ſibi autem, ſuisque poſteris ſuc„ ceſſoribus, dominatum aliquem divinum in omnem mundum com„ pararet. Qualia proinde de omnibus pœne Regnis finxit plurima „ ſine rubore. “ Hactenus Schwartzius, in ſubſidium advocans Inchoferum, & Conringium, qui ambo tamen admittunt Gregorii verba, quæ illæ hic impugnat ex ſilentio coævorum. Enimvero præterminſſa quidem a plerisque, at non ignota coævis omnibus loquitur Gregorius, cum ipſe coævus fuerit facto, quod narrat illis, qui rei veritatem mox poterant cognoſcere: nam a facto ipſo uſque ad Epiſtolam Gregorii ne quidem triginta anni erant intermedii. Conſideravit, opinor, Conringius hanc temporum vicinitatem, ideoque negare ausus non eſt, Lanceam, & Coronam fuiſſe miſſam ab Henrico ad Romanam Eccleſiam.

CCXLI. Verum, cum idem Scriptor Hæreticorum more honori Romanæ Eccleſiæ favere nollet, atque in Gregorium VII. exacerbato eſſet animo, aliam Henrico Imperatori intentionem attribuere maluit, dixitque, Henricum id feciſſe *pio affectu*. At reſpondeo, commentum id eſſe hominis, qui vidit, factum negari non poſſe ſine temeritate, quique minus pio erat affectu erga Romanam Eccleſiam, quam ut iſtad vellet incorruptum admittere. Schwartzius audacior Conringio factum ipſum tentavit vocare in dubium: ſed cautior eſſe debuerat, quam ut citaret verba illius, qui quantacunque etiam bile in Gregorium turgeat, factum inficiari non ſuſtinuit. Jam vero res ipſa negari nequit, niſi quis fingat non modo improbum, ſed ſimul etiam maxime temerarium, imprudentem, ac famæ ſuæ prodigum fuiſſe Gregorium, qui voluiſſet falſa ſcribere Regi, cui falſitas ipſa

ſtatim poterat innoteſcere. Nihilo melius confictus eſt ille *pius affectus* a Conringio ; non enim miſſæ Romam ſunt Lancea, & Corona, ut ibidem ſervarentur pro cimeliis ; ſed ut remitterentur legitimo Hungariæ Regi. Itaque Romam Henricus direxit Inſignia Regni Hungarici, ut illa Pontifex reſtitueret illi, quem Henricus ipſe armis in Regnum reduxerat.

§. XXIII.

Literæ Silveſtri II. defenduntur contra objectiones Schwartzii.

CCXLII. QUandoquidem capita præcipua Epiſtolæ Silveſtri II. jam ita defenſa ſunt, ut pro veris haberi deberent, & ſatis eſſent probata, etiamſi dicta Epiſtola non exſtaret, cum ſingula aſſerantur ab Auctore aliquo coævo, aut ſaltem ſuppare, & confirmentur a pluribus ; difficile non erit, Epiſtolam ipſam tueri. Prolixe quidem contra hasce literas diſſerit Schwartzius num. 51. & ſequentibus, ſed verba fere tantum ſunt, quæ affert. Quapropter, cum nimium excreſceret hæc diſputatio, ſi ſingula ipſius verba recitarem, præcipua tantum recenſebo argumenta, eaque expendam breviter. Ait primo, non adferri " ipſam .. tabulam, Pontificis manu exaratam, confirmatamque ; *ſed* aliam, ſuperioribus Seculis deſcriptam, ac veluti lampada per varios traditam." Hoc autem argumentum ſi valeret, omnibus fere antiquis literis abroganda fides eſſet : paucarum enim oſtendi poterunt authenticæ tabulæ. Ait ſecundo : " Nemo, quod conſtet, Diploma illud Pontificis, priusquam ab Inchofero publici juris, & lucis factum eſſet, ſexcentis ſupra quadraginta annis, legit, nemo vidit, nemo usquam exſtare perhibuit." Verum eſt, quod Epiſtola hæc diu in tenebris jacuerit, at idem rurſum contigit de aliis innumeris, de quarum fide non dubitatur. Præterea oſtendemus inferius, dubitari vix poſſe, quin Epiſtola Seculo XI. viſa ſit a variis. Hisce ſolis ratiunculis, quæ nullius ſane momenti ſunt, contra Epiſtolæ fidem utitur Schwartzius : nam, etſi plures afferat,

eæ

eæ ſolum ſerviunt ad reſpondendum argumentis, quibus fides Epiſtolæ nititur.

CCXLIII. Inchofer in Annalibus Eccleſiaſticis Regni Hungariæ ad annum 1000. docet, unde Epiſtolæ illius exemplar acceperit, hæc ſcribens: " Et jam confecto hujus primi Tomi argumento, magnamque partem liberatis e prælo foliis, dum propemodum milleſimi hujus anni hiſtoria ſubjicienda foret, inopine, ſed peroportune, ſuggeſſit Reverendus Frater, Raphael Levacovicz Croata, Ordinis Minorum Obſervantium, Sacræ Theologiæ Lector, atque in Urbe, ſacrorum Illyricanæ Eccleſiæ Codicum Corrector, haberi apud ſe literarum Sylveſtri Pontificis exemplum, quæ Legatis Hungariæ, tum adhuc Ducis STEPHANI, mox inaugurandi Regis, una cum ſacra Corona traditæ, non ſingulares duntaxat prærogativas eidem conceſſas, ſed & ſummam rerum ad hanc hiſtoriam pertinentium exacte continerent. Et ne de Fide Religio inceſſeret, tametſi ſtylus abunde pro ſe loquatur, authoritatem faciunt, quæ idem ſuo Vir Ordine dignus, manu addidit. Antonius Verantius Dalmata, ſuperiori Seculo, magnæ tum doctrinæ, tum prudentiæ laude clarus, eoque viginti plus Legationibus ad maximos Principes perfunctus; apud Ferdinandum demum, & Maximilianum Romanorum Imperatores ea gratia valens, qua ſuæ dignitati Strigonienſem Archi-Epiſcopatum adderet. Hic enimvero, cum in Archivo Tragurienſis Eccleſiæ, cognoſcendis, colligendisque antiquitatum monumentis intenderet, has quoque literas forte anno Seculi quinquageſimo offendit; & dignum ſtudii ſui præmium in adverſaria, quibus titulum Memorialis præfixerat, manu ſua deſcripſit. Eo poſt annos tres & viginti vita functo, veluti lampada per varios traditum accepit Athanaſius Georgier, perinde genere, & legationum provinciis illuſtris; cujus eximia erga eruditos humanitate Viennæ Auſtriæ nactus eſt Frater Raphael, cum nuper datum a ſummo Pontifice Urbano Octavo Terræ ſanctæ negotium apud Cæſarem Ferdinandum Tertium procuraret. Ab eo demum nos, qua diximus occaſione, habitas, ne amplius deſiderio, & errore multo-

rum, ne dicam insigni Ecclesiæ damno, in privatis scriniis, adeoque in tenebris delitescerent, hisce Annalibus inserere, & publici juris, & lucis esse voluimus; ita etiam optante eo, qui ceu pignus, & depositum argumenti sui, de Vinea Domini in Illyrico, in nostris lucubrationibus extare voluit."

CCXLIV. Non miror Schwartzium hic laborare, ut fidem Inchoferi suspectam faciat. Quippe, cum Gregorium VII. summum Pontificem, ad Reges Hungariæ scribentem de facto, ne triginta quidem annis præterito, mendacii accusare non erubescat; mirandum potius foret, si privato Scriptori parceret. Audiamus igitur hic ipsa ejus verba: " Primus omnium, *inquit*, in Archivo Tragurienſis Ecclesiæ repertum in adversaria manu illud sua descripsisse fertur Antonius Verantius, post Archi-Episcopus Strigonienſis. Quasi vero in Archivo quomodocunque repertum sufficiat, & non multo plura expedienda fuerint, ut scripturam authenticam esse doceretur." Subsistat tantisper æquus lector, & mecum expendat, an Scriptor noster heterodoxus æquali lance ponderet monumenta, quæ sibi faventia credit, atque illa, quæ odit, ut sibi contraria. De Diplomate S. STEPHANI pro Abbatia S. Martini ait pag. 7. *Cujus authentiam infra adstruemus.* Facit hoc pag. 62. his verbis: " Ad STEPHANI Privilegium, Abbatiæ S. Martini elargitum, quod attinet, Petrus Pazmany Cardinalis, & Archi-Episcopus Strigonienſis id ipsum se apud Abbatem vidisse testatur." Deinde allatis laudati Cardinalis verbis, hæc subdit: " Nos stylum Diplomatis præcipue suspicimus, ex eoque de tabulæ fide, & antiquitate judicium facimus." Unius testimonium, & stylus, ibidem Schwartzio sufficiunt. Inchofer similiter observavit, quod in literis Silvestri *stylus abunde pro se loquatur*, & Viri præclari attulit testimonium. Attamen *multo plura expedienda*, ut authentia probetur, si credimus Disputatori nostro, qui rectius Academicorum more in utramvis partem verba funderet, quam tractat gesta historica, in quorum discussione bona fide veritas est investiganda.

CCXLV.

CCXLV. Pergit ille hoc modo: " At neque illud, quod in Archivo Tragurienſi inventum adſeritur, aliquo numero habendum eſt. Laqueum ipſe ſibi Inchofer induit, affirmans a Verantio deſcriptum, non ex tabulario ablatum eſſe. Et certe, ſi ablatum eſſet, tam pulchre in tabularium ingeri potuiſſet, quam ablatum fuit; quo ad tabularii fidem imminuendam nihil eſſet oportunius. E tabulario autem quoniam ablatum non eſt, dicam Diplomatis Patroni eludere nequeunt, quam doctiſſimus, ſolertiſſimusque monumentorum veterum indagator, Joannes Lucius, non ſine acerbo aculeo, Inchofero impegit. De patria namque Hieronymi contra Inchoferum diſputans Lucius, perperamque ab eo allegatum Hieronymum obſervans, alterum mox falſum hoc, quamvis ab argumento, quod tractabat, alienum prorſus, ſubjicit, eo haud dubie animo, ut quæ Inchoferi, vetuſta monumenta allegantis, conſuetudo ſit, palam faceret. Ita vero Lucius: " Unde verba Hieronymi, inquit, in Habacuc, ſumpſerit Inchofer, cum non reperiantur inter ejus Opera, compertum non habeo. Compertum mihi tamen, & notiſſimum eſt, illam, quam ipſe refert, Silveſtri PP. Epiſtolam, anno M. STEPHANO Duci Hungariæ ſcriptam, in Archivo Tragurienſis Eccleſiæ non reperiri; cum diligentiſſime a me recenſitum fuerit, neque in eo ullam antiquiorem ſcripturam anno MCLXXXV. reperiam." Sane nulla plane adeſt ratio, cur in tabulario potius Tragurienſi, quam in Archivis Hungariæ proſtiterit. " Hactenus Schwartzius, cujus hoc unicum argumentum aliqua conſideratione dignum eſt.

CCXLVI. Tota argumenti vis in eo conſiſtit, quod Epiſtola dicatur deſcripta e tabulario Tragurienſi, quodque contra teſtetur Lucius, ſe tabularium iſtud diligenter perſcrutatum eſſe, nec illam ibidem inveniſſe, Atqui Epiſtola, inquit Schwartzius, e tabulario ablata non eſt. Neceſſe igitur eſt, ut illic non fuerit inventa. Quæro primum, cur Lucio potius credendum putet, quam Inchofero; ſi revera exiſtimat, utrique credi non poſſe? Idoneam hic rationem non dabit: nam uterque hic falli potuit. Nec refert, quod aſſerat Lu-

Lucius, rem ſibi notiſſimam eſſe, quodque diligentiam ſuam alleget: novi enim, quam omnem quærentis ſollicitudinem eludat aliquando, exile aliquod monumentum, inter chartas abſconditum; idque propria experientia iteratis vicibus didici, etiam ubi certus eram, me chartam aliquam, quam fruſtra quærebam, vidiſſe, ac manibus contrectaſſe. Si iſtud poſſit contingere, ubi una duntaxat charta de induſtria quæritur, quanto facilius accidere poteſt ei, qui multa ſibi profutura eadem opera inveſtigat, quemadmodum haud dubie fecit Lucius? Nimium igitur ſuæ confidit induſtriæ, qui ſibi perſuadet, nihil ſuæ in quærendo diligentiæ fuiſſe abſconditum. Quapropter, ſi ex duobus eodem tempore alter mihi affirmet, ſe monumentum aliquod vidiſſe in quopiam tabulario; alter vero poſt diligentem inveſtigationem neget, illud ibidem reperiri; credam ego affirmanti, negantem vero mendacii non accuſabo, ſed erroris habebo ſuſpectum.

CCXLVII. Hic autem diverſa eſt ratio: utrique hic credi poteſt, cum eorum dicta non pugnent. Invenit Antonius Verantius Epiſtolam illam in tabulario Tragurienſi anno 1550. Deinde evoluto integro circiter Seculo, perſcrutatus idem tabularium Joannes Lucius, nullum invenit monumentum, quod ſit anno 1185. antiquius. Equidem non video, cur utrumque ſimul verum eſſe nequeat, cum variis modis auferri potuerit tempore illo interjecto; ſi ipſe Verantius inventam Epiſtolam ibidem reliquit: quod non negatur, neque etiam affirmatur ab Inchofero. Tanto autem facilius monumento illo privari potuit tabularium Tragurienſe, quanto minus utile erat Tragurienſi Eccleſiæ, ad quam nullum Epiſtolæ hujus verbum pertinebat. Mitto recenſere modos plurimos, quibus qualecunque iſtud damnum pati potuit tabularium Tragurienſe, ne juſto ſim prolixior ſine neceſſitate: nam Epiſtola ipſa tam manifeſte pro ſe loquitur, ut haberi deberet pro authentica, etiamſi non conſtaret, ubi aliquando fuerit reperta. Demum, quod ait Schwartzius, nullam eſſe rationem, cur potius in Tragurienſi, quam in Hungariæ tabulariis, reperta eſſet Epiſtola, nequaquam urget: non enim conſtat, an non lateat in quibusdam Hun-

ga-

gariæ tabulariis; ſi vero de eo conſtaret, non deeſt ratio differentiæ, cum tota Hungaria, multis direptionibus Tartarorum, Turcarumque, & aliorum fuerit vaſtata, non ita Tragurium, cujus tabulario communicari potuit Epiſtola, dum erat ſub Hungarorum dominio. Sic Vita S. STEPHANI Carthuitiana necdum producta eſt in lucem ex Hungariæ ſcriniis; licet edita fuerit in Polonia, & Belgio noſtro, ubi etiamnum ſervatur manuſcripta.

CCXLVIII. Nunc, miſſa ulteriori diſceptatione de loco inventæ, aut ſervatæ Epiſtolæ, illam ipſam inſpiciamus, oſtendamusque, talem eſſe, ut non modo nullum contineat ſuppoſitionis indicium, ſed tot ſimul veritatis notas, ut nec veriſimile ſit, nec credibile, ita componi potuiſſe ab impoſtore. Primo, tanta eſt ſtyli conformitas inter hanc Epiſtolam, & reliquas Silveſtri II. aliorumque illius temporis Pontificum, ut major deſiderari nequeat, & de ſtylo Epiſtolæ ne quidem mutire auſus ſit Schwartzius. Secundo, facta omnia, quæ narrantur in Epiſtola, ſic aliunde confirmavimus, ut eorum veritas, ſine hac Epiſtola, ſolide ſit ſtabilita. Hoc argumentum tanto fortius urget, quanto plura ex iisdem factis, perperam relata erant per Scriptores poſteriores: quorum errores, dum in lucem hæc prodiit Epiſtola, nullus ſic correxerat, ut hæc omnia tam apte fingi potuiſſent ab homine etiam peritiſſimo. Incipiamus ab Epocha. Epiſtola *data* legitur *Romæ VI. Kal. April. Indictione XIII.* id eſt, ipſo anno Milleſimo. Congruit hæc Epocha cum Carthuitio, qui num. 10. ait, Legatum a S. STEPHANO Romam miſſum, *quarto poſt Patris obitum anno*, qui erat annus milleſimus: nam Geyſam obiiſſe anno 997. jam ante dixerat. Congruit ſimiliter cum Ditmaro, qui Coronam, & Benedictionem a STEPHANO acceptam ait, imperante Ottone III. Congruit tandem cum Diplomate STEPHANI pro Abbatia S. Martini, quod legitur datum *anno MI. Regni noſtri ſecundo, Indict. XV.*, id eſt, Menſe Septembri, aut aliquo poſteriore anni 1001. quo ſecundum Literas Silveſtri II. currebat annus ſecundus regnantis STEPHANI. Non tam accuratus in Chronologia fuit Inchofer,

fer, ut quis credere poſſit, hanc Epocham omnibus monumentis tam concinne cohærentem, ab ipſo eſſe confictam; præſertim cum perperam exiſtimaverit, laudatum Diploma pro Abbatia S. Martini datum fuiſſe anno 1002. quod non intelligeret Indictionem 15. inchoari a Menſe Septembri anni 1001. Minus etiam cadere poteſt confictæ epochæ ſuſpicio in illos, qui Epiſtolam ante habuerunt; cum prædicta monumenta non ita eo tempore fuerint cognita, magisque tunc vigerent errores Scriptorum illorum, qui Benedictum VII. ſubſtituerant Silveſtro II.

CCXLIX. Samuel Timon, cujus Opuſculum tempeſtive impetrare non potui, jam oſtendere conatus eſt, Carthuitium habuiſſe Silveſtri II. Epiſtolam, uti ex Schwartzio diſco, qui ad nonnulla ipſius argumenta reſpondit. Cum autem Opuſculum illud non habeam, nec omnia illius argumenta colligere poſſim ex Schwartzio, ſimilia quidem adducam, ſed verbis propriis. Teſtatur Carthuitius num. 13. Aſtricum, S. STEPHANI Legatum rediiſſe non modo *cum Corona, & Cruce*, ſed etiam cum *Benedictionis Apoſtolicæ Literis*. Hasce autem Silveſtri II. Literas eas eſſe, quas attulit Aſtricus, Carthuitius veriſimile facit, quia dictis quibusdam illarum utitur. Legatos S. STEPHANI, ubi illorum adventus prædicitur, Carthuitius nominat IGNOTÆ GENTIS NUNCIOS. Sane non capio, unde phraſim illam ſatis mirabilem (cum Hungari non omnino ignoti eſſent Romæ, ubi illorum converſio haud dubie innoteſcere cœperat) hauſerit Carthuitius, niſi ex Literis Silveſtrinis, quæ ſic habent: "Legati Nobilitatis tuæ... tanto majori cor noſtrum lætitia affecerunt, quanto divinitus præmoniti, cupidiſſimo animo illorum adventum de IGNOTA nobis GENTE præſtolabamur." Carthuitius num. 12. ait, Eccleſias Hungariæ STEPHANO ordinandas relinqui, *prout Divina Gratia ipſum inſtruet*; Silveſter vero ait, ſe illas ipſi ordinandas relinquere, *ſecundum quod Divina Gratia te .... docuerit*. Duo alia loca attulit laudatus Timon, nec dictorum ſimilitudinem negat Schwartzius. Verum hisce omiſſis, alium adjungo locum, cujus ſimilitudo magis eſt admiranda. Cum ſcribit

bit Carthuitius num. 10. petitam a STEPHANO esse confirmationem Episcopatuum Hungariæ, tantum exprimit *Strigonienſem Eccleſiam in Metropolim* confirmandam, *& reliquos Epiſcopatus.* Silvester vero in Literis eodem modo confirmat: *Strigonienſem Metropolim, & reliquos Epiſcopatus.*

CCL. Hæc dictorum similitudo, quæ in pluribus assignari posset, ostendit, Carthuitium habuisse Literas Silvestri II., atque ex iis hausisse omnia, quæ refert de Romana S. STEPHANI Legatione. Nam, uti ait Timon apud Schwartzium, " dicta duorum Virorum, temporum, locorumque intervallo disjunctorum, casu, & fortuito concurrere non poterant." Respondet Schwartius num 54. his verbis: " Timoni id ultro largimur, duorum Virorum dicta, tam præcipue dubia, quale est illud IGNOTÆ GENTIS, ita nimirum Hungaros Pontifex vocat, temporum, locorumque intervallo disjunctorum, casu, & fortuito concurrere non potuisse. Sed quando concludit, Carthuitium formulas istas e Literis Silvestri hausisse, vitio, ut in scholis Philosophorum dicitur, petitionis principii argumentum laborat. Sumit enim Literas Silvestri Carthuitio lectas, atque adeo genuinas, atque antiquas esse. Verum hoc illud est, quod in quæstionem vocatur; & a Timone probari prius debuisset, quam sumeretur." Ita ille. Verum, si quod principium ut certum assumpsit Timon, quod non invenio ex ipsius adductis verbis, certe non assumpsit illud, quod ait Schwartzius, lectas fuisse a Carthuitio Silvestri Literas: nam istud probat hoc ratiocinio: " Concurrunt multa Silvestri II. & Carthuitii dicta: hoc fieri non potuit casu fortuito; legit ergo Carthuitius Silvestri Literas, ex iisque hausit." Fateor quidem, ex duabus prioribus propositionibus, tantum colligi posse disjunctive: " Ergo vel Carthuitius legit Silvestri Literas, vel harum Literarum Auctor legit Carthuitium." Verum suspicor, Timonem satis probasse, Literas Silvestrinas fingi non potuisse ex Carthuitio, ideoque ratiocinium ipsius legitimum esse. Si vero id ipse forsan sine probatione certum credidit, uti revera pro certo haberi potest, ob exactam Literarum veritatem,

tem, iſtud ego jam oſtendere cœpi, pergamque oſtendere tam manifeſte, ut hoc ratiocinium liquido formari poſſit: " Duorum dicta hic concurrere temere non potuerunt: concurrunt Silveſtri II. & Carthuitii; ergo Auctor alterutrius monumenti ex altero quædam hauſit. Non autem potuit Silveſtri Epiſtola componi ex Carthuitio, adjunctis etiam aliis ſubſidiis: Carthuitius igitur hauſit ex Literis Silveſtri, easque pro legitimis habuit.

CCLI. Schwartzius contra ratiocinatur hoc modo: " Sin, id quod petitur, non ſumas, non minus Literarum Silveſtri Editores primi, cum Legendam Carthuitii manibus verſaverint, formulas illas ex Carthuitio, quam Carthuitius ex Literis Silveſtri, depromere potuerunt. Si Carthuitius ex Silveſtrinis Literis prompſit, an, quæſo, poterat nomen Pontificis, quod in fronte earum legitur, ignorare, ejusque in Legenda ſua penitus dememineſſe? " Reſpondeo, plura a Carthuitio nomina prætermiſſa, quæ non poterat ignorare. Sic num. 33. omiſit nomen illius Pontificis, qui juſſit elevari corpora Sanctorum illorum, qui ad Hungarorum converſionem allaboraverant. At illius tamen nomen, non poterat ignotum eſſe Scriptori, qui eodem vivebat tempore. Nomen quoque Matris S. STEPHANI, nullibi memorat, licet nec illud videatur ignoraſſe. Demum aliorum multorum nomina, quæ commemorari poterant, involvit ſilentio, uti patebit Opuſculum ipſius attente pervolventibus. Hinc ex ſilentio nominis non recte infertur, nomen Pontificis Carthuitio fuiſſe ignotum: nam credibile non eſt, Carthuitii tempore non amplius exſtitiſſe Literas Pontificias, quas Roma allatas aſſerit: ſi autem exſtabant, illas haud dubie quæſivit, ut ex iis intelligeret, quæ, & qualia a Romano Pontifice impetraſſet Sanctus.

CCLII. " Imo, *pergit Schwartzius*, ignorarunt Scriptores omnes nomen Silveſtri, antequam recentiores, in quibus familiam ducit Baronius, ſubducto temporum calculo, id exſculpſiſſent. Olim enim alii Bonifacium VII. alii Benedictum VII. alii Gregorium V. nomi-

na-

nabant; a quo STEPHANUS diademate, auguſtisque in ordinanda gentis Eccleſia privilegiis donatus ſit. Quo fit, ut neque in anno conſtituendo veteres cum recentioribus conſpirent, ſed mirum inter ſe in modum diſcrepent." Certum eſt, Scriptores Seculi xv. aliosque ante Baronium, in tempore & Pontificis nomine aſſignando mirum in modum diſcrepare, quia non modo Literæ Silveſtri, ſed etiam Vita Carthuitiana, latebant in tenebris. Verum tanto minus potuit fingi laudata Epiſtola, tam apte conſentiens antiquorum monumentis, ut ne verbum quidem falſitatis convinci poſſit. Hac de cauſa rurſum inepta eſt concluſio, quam ex hisce deducit his verbis: " Igitur, cum prorſus veriſimile non ſit, Carthuitium dicta illa ex Literis accepiſſe Silveſtri, dicta tamen duorum Virorum, temporum, locorumque intervallo disjunctorum, caſu, & fortuito concurrere non potuerint, ut Literarum Silveſtrinarum Editores primi dicta hæc ex Legenda Carthuitii pia fraude ſurripuerint, conſequitur. Atque hæc ipſa res totam Literarum Silveſtri cauſam deſtruit: quas ſi quis non ſolum cum Legenda Carthuitii, ſed & cum Gregorii VII. Epiſtolis, ad Salamonem, & Geyſam, Reges Hungariæ, ſcriptis, contulerit, ex quibus earum tam argumentum, quam formulæ dicendi inuſitatiores hauſtæ ſint, facile adſequetur. Nobis immorari iſtis non libet; præcipua enim litterarum monumenta toto hoc, uti & ſequenti capite, aliunde excutimus, nec pretium opere fuerit, ſcripturæ, nothæ per ſe, & ſuppoſititiæ, argumentum ponderare."

CCLIII. Quod hic fatetur Schwartzius de Epiſtolis Gregorii VII. ex uno loco mirifice elucet. Nam in Epiſtola ad Geyſam apud Harduinum tom. 6. Conciliorum col. 1310. de Romana Eccleſia ſic loquitur Gregorius: " Quæ ſubjectos non habet ut ſervos, ſed ut filios ſuſcipit univerſos. Hæc ipſa plane verba leguntur in Epiſtola Silveſtri II. ex qua Gregorius ea ipſa verba poſuiſſe videtur, ut oſtenderet, ſe habere Silveſtri II. Epiſtolam. Innuit temerarius Schwartzius etiam ex Gregorii VII. Epiſtolis confectam eſſe Silveſtrinam. Verum ne nota quidem Inchofero fuit hæc Gregorii VII. Epiſtola, quæ ſe-

rius edita eſt a Collectoribus Conciliorum : quo igitur modo laudata verba deſumsi ex illa potuiſſent ? Epiſtolam Gregorii VII. ad Salamonem novit Inchofer, quia eam invenerat apud Baronium ; ſcriptas vero ad Geyſam idem Baronius paucis indicavit, ſed earum contextum non recitavit: atque hinc factum eſt, ut eas ignoraverit Inchofer, cui acceſſus ad Bibliothecam Vaticanam non patebat. Itaque merito iſtis non immoratur adverſarius : nam difficulter probaret, Epiſtolam componi potuiſſe ex monumentis ignotis ; nec magis perſuaderet, omnia Epiſtolæ capita ab impoſtore ſic ficta eſſe, ut ſingula cum antiquis monumentis exacte conſentiant, & error Carthuitii, de Corona per Myſcham Polonorum Ducem petita, in Epiſtola non reperiatur.

CCLIV. Sane, ſi Inchofer, quem maxime impiæ illius fraudis ſuſpectum facere conatur Schwartzius, ſi Inchofer, inquam, Epiſtolam ipſe compoſuiſſet, cur nomen Myſchæ, ſeu Miecslai, Polonorum Ducis, cui negatam Coronam probare vult contra Baronium, Epiſtolæ non inſeruiſſet ex Carthuitio ? Contra, cur Epiſtolam auxiſſet quibusdam vocibus, in quarum explicatione ipſe nonnihil laborat, & nominatim hisce *ignotæ gentis* ? Certe non ipſe ſolum laborat in explicandis vocibus iſtis, ſed illæ etiam conciliari nequeunt cum tanta Hungarorum ſub Geyſa converſione, quantam perperam deſcripſit Inchofer ; neque cum verbis ipſius ad annum 990. ubi ait, multos Prædicatores in Hungariam veniſſe, " præcipue Romani Pontificis auctoritate, propoſito peccatorum indulto, multisque ſpiritualibus gratiis conceſſis." Præterea ſi ante mortem Geyſæ, ut ſcribit anno 996. " perpauci deſiderarentur, qui Chriſto manus non dediſſent;" ſi tanta converſio facta eſſet per Prædicatores, *Romani Pontificis auctoritate*, ab anno 990. affluentes, non erat Pontifici, judice Inchofero, tam *ignota gens* Hungarorum, ut verba illa Carthuitii in Epiſtola expreſſiſſet. Rurſum, cum Geyſam, ut idem ſcribit ad annum 997., *divinitus ad id paratum* crediderit, *per quem primum ipſi* (Hungari) *lumen fidei acceperunt*, quomodo in Epiſtola ore Pontificis, omnem

lau-

laudem attribuit S. STEPHANO, & de geſtis Geyſæ prorſus ſilet? Demum, ut omittam alia, ſi Hungari, ut perperam vult Inchofer, anno 997. *non jam Ducem, ſed Regem Hungarorum* renunciarunt STEPHANUM, cur fingit *Nomen Regium* cum Corona datum a Pontifice, quod ex Carthuitio non ſumpſit? Hæc, aliaque oſtendunt, Epiſtolam Silveſtri II. conformem non eſſe multis ab Inchofero mendoſe relatis, ita, ut nulla veriſimilis eſſe poſſit ſuſpicio, ab ipſo confictam eſſe.

CCLV. Jam vero, ne quis cogitet, alium quempiam fingere potuiſſe dictam Epiſtolam, eamque Inchofero obtrudere, diligenter conſideret ſequentia. Primo, omnia Epiſtolæ capita exactæ veritati conſona ſunt; idque oſtenditur ex antiquis monumentis, quorum alia necdum edita, alia non ſatis expenſa erant, quando primum apparuit Silveſtri II. Epiſtola. Secundo, dum edita eſt hæc Epiſtola, Hiſtoria Hungarica variis laborabat erroribus, iique admodum erant vulgares, uti colligi poteſt ex Inchofero, qui non paucos ex iis adoptavit, atque aliquos huic Epiſtolæ contrarios, quia eam ſerius acceperat. Itaque nec veriſimile eſt, nec credibile, Epiſtolam ſic fingi potuiſſe ab impoſtore, ut ſimul, & plura de Legatione S. STEPHANI referret, quam ipſe Carthuitius, eaque exacte vera; & errorem tamen ipſius, aut alios Hungaricæ Hiſtoriæ errores, veris non miſceret, præſertim cum monumenta, ex quibus veritas pateſcit, ſerius innotuerint. Nulla igitur poteſt eſſe juſta ſuſpicio de fide Epiſtolæ authentica; ac quilibet non litigioſus, illam pro vera, & legitima Silveſtri II. Epiſtola habere debet.

CCLVI. Hæc autem adeo non eſt indigna Sereniſſimorum Hungariæ Regum Majeſtate, ut ipſis potius maxime ſit honorifica, ſummamque Coronæ Hungaricæ venerationem conciliet. Docet etiam, quam legitima auctoritate S. STEPHANUS res Eccleſiaſticas ordinaverit, Eccleſiisque varia conceſſerit privilegia. Sanctus id ipſum brevius indicat in Literis pro Monaſterio Beel, anno 1037. datis, quas re-

recitat Peterfius in Conciliis Hungariæ pag. 5. ubi Rex ſic loquitur: "Ita nihilominus a Romanæ Sedis ſupremo Pontifice habui auctoritatem, ut, quibus vellem, Eccleſiis, ſeu Monaſteriis libertates, & dignitates conferrem." Quod Schwartzius exiſtimat, indignam eſſe prædictam Epiſtolam, auguſta Regum Hungariæ gloria, ex eodem fonte oritur, ex quo totus ipſius libellus, nimirum ex odio, quo proſequitur Romanam Eccleſiam. Eodem odio impulſus, Græcis attribuere contendit converſionem Hungarorum, monſtrumque ſine capite, fingit fuiſſe Eccleſiam Hungaricam. Audi, Lector, præclari Viri effatum pag. 72.: "Ex quo, *inquit*, Eccleſiam in initio Hungaricam prorſus cenſemus fuiſſe acephalam, nec Pontifici Romano, nec Patriarchæ Conſtantinopolitano, ulla lege addictam." Ut monſtroſa hujusmodi effata veſtiat conjecturis quibusdam improbabilibus, monumenta omnia contraria pro fabuloſis, aut ſuppoſititiis habenda decernit: quæque rationibus evincere nequit, ſaltem maledictis inculcare conatur. Verum nos, dimiſſo hoc Scriptore heterodoxo, ad geſta S. STEPHANI regrediamur.

§. XXIV.

Statuti per Hungariam Epiſcopi, ex quibus nonnulli recenſentur: quanta in eorum delectu diligentia uteretur Sanctus, quantaque cura cum Regina Giſelâ, DEI Miniſtris neceſſaria provideret: natus Filius Emericus.

CCLVII. DUbitari non poteſt, quin S. STEPHANUS, accepta ampliſſima poteſtate a ſummo Pontifice, ad ordinandos Epiſcopatus per Hungariam, Epiſcoposque ſingulis deſignandos, manum mox operi admoverit, atque intra paucos annos totam fere Hungariam doctis, piisque Paſtoribus diviſerit. Nomina tamen primorum Hungariæ Epiſcoporum, eorumque geſta, admodum obſcura ſunt defectu Scriptorum, & pauciſſima de iis omnibus ad nos pervenerunt.

Ad

Ad Metropolim Strigonienſem primus a Rege evectus dicitur, Vir pietate præſtans, ac Monachus Monaſterii S. Martini, Sebaſtianus nomine, ut habet Carthuitius num. 15. De hujus electione Bonfinius pag. 177. memorat ſequentia: " Illud ſibi *(S. STEPHANO)* præcipuæ curæ fuiſſe tradunt, ut Viros moribus, & doctrina probatiſſimos, in rebus ſacris ubique præficeret. Quum in Divi Martini cœnobio Sebaſtianus ſingulari vita, & ſapientia non mediocri præditus eſſet, miro amore a Rege complectebatur, ejusque amore, & auctoritate eo usque evectus, ut Strigonienſis Metropolita crearetur: ſupremam in Hungaria Dignitatem aſſequutus, neſcio, quo mox fato, cœcus effectus eſt. Cui quum cœcitatis caſus ſacri muneris exercitationem inhibuiſſet, ejus officium permiſſu Apoſtolico accitus Aſtricus, Colocienſis Epiſcopus, æque reſarſit, ac ſi ejus loco ſuffectus eſſe videretur. Tertio cœcitatis anno, inſtauratis luminibus, in priſtinam is dignitatem a Romano Pontifice reſtitutus."

CCLVIII. Hæc verba ſimul aſſignant primum Epiſcopum Eccleſiæ Colocenſis, quæ deinde ad dignitatem Metropoliticam evecta eſt. Erat is Aſtricus, alio nomine *Anaſtaſius* dictus, Abbas primum Breunovienſis in Bohemia, deinde S. Martini in Hungaria, ac deſignatus Epiſcopus Colocenſis, quando legatus eſt a Rege ad ſummum Pontificem. Hic occaſione cœcitatis Sebaſtiani, ad triennium adminiſtravit Metropolim Strigonienſem, ac demum ad propriam Eccleſiam reverſus eſt, retento pallio, quod acceperat a Romano Pontifice, dum ad Strigonienſis Eccleſiæ adminiſtrationem accedebat. Inchofer ad annum 1002. ſuſpicatur, cœcitatem illam Sebaſtiani circa dictum annum accidiſſe, quod incertum eſt. Deinde relata adminiſtratione, & reditu Aſtrici, ſeu Anaſtaſii, obſervat ſequentia: " Hinc factum, ut plerumque Anaſtaſius, vocetur Strigonienſis Archi-Epiſcopus; quo etiam vocabulo notatur in Martyrologio Menardi, quamvis Colocenſem Eccleſiam ad finem usque adminiſtrarit. Ex eo porro, quod cum pallio redierit, facile eſt colligere, ipſum Archi-Epiſcopi titulum ſemel adeptum retinuiſſe, aut certe ea occaſione tranſtuliſſe, ut hoc

tempore, & hæc Colocenſis Eccleſia, ſecunda poſt Strigonienſem, eo titulo, & privilegio, erecta gauderet. Sed hinc præterea colligimus, non ita arbitrarium fuiſſe STEPHANI Regis circa Eccleſias ordinandas privilegium, ut Romanum Pontificem haud reſpiceret; quando nec Aſtricum Colocenſem ſufficere Sebaſtiano (STEPHANO *erat mendoſe impreſſum*) oculis capto potuit, niſi Pontifice aſſentiente; nec rurſum is, recepto viſu, recipere munus Epiſcopi in Strigonienſi Eccleſia valuit, niſi eodem Pontifice approbante. Adhuc vero colligimus, aberraſſe eos Scriptores, qui in texendo Archi-Epiſcoporum Strigonienſium catalogo; non modo Aſtricum, ſeu Anaſtaſium, Sebaſtiano ordine præponunt &c. "

CCLIX. Hæ obſervationes non diſplicent. Ultimam tamen, etiamſi communi opinioni de Archi-Epiſcopis Strigonienſibus conformis ſit, non omnino certam exiſtimo, quia, omnibus attente conſideratis, dubitatio nonnulla mihi oritur, an Sebaſtianus revera primus fuerit illius Metropolis Antiſtes. Prima, ac præcipua dubitandi ratio oritur ex privilegio S. STEPHANI pro Abbatia S. Martini: nam ibi, prout illud a num. 149. dedimus ex Raynaldo, memoratur *Dominicus Archi-Epiſcopus*, idemque rurſus in fine dicitur: *Dominicus Archi-Epiſcopus, Vice-Cancellarius*. Prorſus hic videtur deſignari Archi-Epiſcopus Strigonienſis, & quidem primus, cum privilegium ſit anni 1001. Deinde Carthuitius non aſſerit de Sebaſtiano, primum fuiſſe Archi-Epiſcopum; ſed, cum ipſius promotionem diu poſt erectionem Metropolis Strigonienſis referat, multaque alia interponat, potius inſinuat, primum non fuiſſe, præſertim cum dicat: " Eodem tempore in Monaſterio S. Martini erat Monachus quidam, Sebaſtianus nomine.. Hunc Rex Venerabilis, miro amore cœpit diligere &c. " Hæc enim inſinuant, eum ad Metropolim promotum eſſe, poſtquam Rex virtutes ipſius ſatis diuturna converſatione perſpectas habebat. Accedit & alia ratio: non enim ſatis perſpicio, cur S. STEPHANUS Abbatem ejusdem Monaſterii Aſtricum, cujus virtutes, & prudentiam maximi feciſſe videtur, poſtpoſuiſſet Sebaſtiano Monacho, ſi utrumque

que promoviſſet eodem tempore. Itaque vehementer ſuſpicor, Dominicum illum, de quo in laudatis STEPHANI Literis, primum fuiſſe Archi-Epiſcopum Strigonienſem, eique defuncto ſubſtitutum eſſe Sebaſtianum: nam ſic mirum non erit, Sebaſtianum potius Strigonienſi Eccleſiæ Præfectum eſſe, quam Aſtricum, quia hic jam Sponſam duxerat Colocenſem. Hæc probabilia apparent: certiora lubens ſequar, ſi quis ea adduxerit.

CCLX. Veſprimienſis Eccleſiæ primum Epiſcopum, dictum fuiſſe STEPHANUM, colligo ex Literis Donationis S. STEPHANI quæ datæ notantur anno 1009. Recitavit eas partim laudatus jam ſæpius Peterſius pag. 6. ubi hæc leguntur: " Si quis igitur hujus noſtri præcepti paginam frangere tentaverit, aut prælibatæ S. Michaelis Veſprimienſis Eccleſiæ STEPHANUM, Magnificum Epiſcopum, ſuosque ſucceſſores ex cunctis prænotatis rebus, Eccleſiis, nec non dotibus, moleſtare conaverit &c. " De geſtis hujus STEPHANI nihil uſpiam invenio. In catalogo Ms. apud nos Epiſcoporum Quinque-Eccleſienſium primus ponitur *Bonipertus, Sacellanus D. STEPHANI Regis.* In literis fundationis ejusdem Eccleſiæ apud Inchoferum ad annum 1009. ſcribitur *Benipertus*, forſan mendoſe. Initium harum literarum accipe: " Noverint omnes Fideles noſtri, præſentes ſcilicet, & futuri, qualiter nos, cum conſenſu Sanctiſſimi Apoſtolici, & in præſentia ejus Nuncii, Anonis Epiſcopi, & aliorum omnium noſtrorum Fidelium, Epiſcoporum, Marchionum, Comitum, nec non minorum quoque Perſonarum, electionem (*alias* erectionem) Epiſcopatus, qui vocabitur Quinque-Eccleſienſis, ſtatuimus in honorem DEI, & omnium Sanctorum, Beniperto ibi Epiſcopo facto, privilegiis, terminisque, ordinavimus, & confirmavimus.. Dat. decimo Kalend. Septemb. Indictione ſeptima, anno Incarnationis Domini milleſimo nono, Pio STEPHANO regnante, anno nono. Actum in Civitate Jauryana.

CCLXI Memoratus ſæpe Schwartzius, hasce literas ex ultima voce ſic impugnat pag. 63.: "Nam cum ad calcem ejus (*Diplomatis*) legitur, Actum in Civitate Jauryana, novitium illud eſt. GEWR enim ab Hungaris veteribus, vel, quod celeberrimus patriæ Hiſtoricus, Vir ſumme Reverendus, Matth. Belius, mavult GEURU, & GEVEVERINUM, ſcribebatur nomen urbis, quæ Belæ demum Regis IV. ætate, Latine ſcribi, ac dici cœpit JAURINUM. Germanicarum rerum Scriptoribus antiquis RABA, Germanis quoque noſtris RAAB." Neſcio, an non ignorantiam hic ſimulet Schwartzius, ignorare enim nequit a voce GEWR, aut GEURU deduci *Jaurum*, & *Jaurinum*; adeoque inepte dicit, *Jaurum*, aut *Jaurinum* ante Belæ IV. tempora, nunquam dictam eſſe Civitatem illam, cum agnoſcat GEWR, aut GEURU vocatam fuiſſe ab antiquis Hungaris. Bonfinius dec. 1. lib. 1. deſcribens Hungariam, pag. 25. de hac Civitate, ejusque territorio ſic loquitur: "Si ad Danubium declinaveris, Jaurienſis Conventus occurrit, qui ab Jauro Civitate feraciſſima nuncupatus eſt, quam Arabon amnis alluit." Jaurienſem Comitatum a Jauro Civitate deducit, nec queritur de novitate vocis Bonfinius; itaque nec Schwartzius de ea conqueri debet, ſeu *Jaurum* mavult Civitatem tunc dictam fuiſſe, ſeu *Jaurinum*: nam utraque vox, Hungaricis vocibus GEWR, & GEURU optime quadrat; nec Epiſcopatus Jaurienſis, a S. STEPHANO, veriſimiliter cum aliis inſtitutus, alio unquam nomine innotuit, quam *Epiſcopatus Jaurienſis*. Nihil igitur eſt, cur voces: *Civitas Jauriana*, vel *Jauryana*, ſuſpectum poſſint reddere Diploma, cujus poſteriorem partem nuper recudit Peterfius pag. 9.

CCLXII. Inter Epiſtolas Fulberti, Carnotenſis Epiſcopi, quinta inſcripta eſt: *Sancto, ac Venerabili Arc.* (i. e. *Archi-Epiſcopo*) *ſuo Boniberto*. Mabillonius tom. 4. Annalium pag. 144. exiſtimat, ſcriptam fuiſſe Aſtrico, ſeu Anaſtaſio Colocenſi, quia inſcribitur *Archi-Epiſcopo*. Malim ego credere ad Bonipertum Quinque-Eccleſienſem datam epiſtolam illam, cum ſcripta haud dubie fuerit alicui Hungariæ Epiſcopo, & ille ſolus eo nomine ſit notus. Certe Virum fuiſſe Sanctitate, &

Do-

Doctrina conſpicuum, inſinuant verba Fulberti, ſic Epiſtolam exordientis: " Primum quidem benedicimus Dominum Patrem ingenitum, Filiumque ſuum unigenitum, JESUM Chriſtum Dominum noſtrum, & Spiritum Sanctum Paraclytum, unum verum Dominum, qui cuncta creavit, qui te quoque, dilectiſſime Pater, multa Sapientia illuſtravit, ad docendum populum ſuum, & decore Sanctitatis, ad præbendum bonæ vitæ exemplum, decenter ornavit." Idem Epiſtolam concludit iis verbis, quæ luculenter oſtendunt, quanta eſſet fama S. STEPHANI etiam in Gallia: " Ad ultimum, *inquit*, ſalvere te ſemper optamus, precantes, ut illam novam, ac glorioſam adoptionis prolem ſummi Regis, Regem videlicet STEPHANUM *(ſalutes)* intimans excellentiæ, ſeu (ſuæ *opinor*) ex noſtra parte, & univerſarum Congregationum, quæ ſunt in Epiſcopatu noſtro, Canonicorum ſcilicet, & Monachorum, orationum fidelia." Tempus ſcriptæ Epiſtolæ non additur. Non liquet etiam, qua de cauſa Bonipertus vocetur *Archi-Epiſcopus*, niſi forſitan pallium acceperit, uti illud ad Epiſcopos aliquos ſubinde miſſum fuit, inter quos Quinque-Eccleſienſis recenſetur, in Gloſſario Cangii ad vocem *pallium*: aut niſi Strigonienſis fuerit Archi-Epiſcopus poſt Sebaſtianum, aut ad tempus Strigonienſem Eccleſiam adminiſtrarit. Quidquid ſit, ſive huic Boniperto ſcripſerit Fulbertus, ſive etiam alteri Strigonienſi poſt Sebaſtianum Archi-Epiſcopo, certum eſt, egregium illum Antiſtitem, promotum fuiſſe a S. STEPHANO, cujus cauſa hæc adduxi, ut nimirum pateat, quam inſignes ille Viros ad Epiſcopatus promoverit.

CCLXIII. Porro quam diligens eſſet Rex ſanctus in examinandis iis, quorum Sanctitatem commendari audiebat, ut ipſos ad Epiſcopalem dignitatem promovere poſſet, ex variis patet factis, per decurſum enarrandis, ex quibus unum huc transferam ex Vita S. Emerici. Edidit hanc Vitam Surius ad IV. Novembris, mutato non ſolum ſtylo, ſed truncatam etiam, uti colligo ex gemino Ms. apographo, in ſcriniis noſtris ſervato, & editione Cracovienſi anni 1511. præmittit illius Auctor aliqua de converſione Hungariæ per STEPHA-

NUM, S. Emerici Patrem, quæ ut maxime huc ſpectantia primum accipe: " Poſtquam Unigenitus DEI Filius Omnipotentis poſt Aſcenſionem ſuam, per Apoſtolicæ Prædicationis verba cunctis gentibus ſolatium ſuæ viſitationis impendens, eas a tenebris, ad Fidei lumen convocaverat, noviſſimis, ut ita dicam, temporibus, per mellifluam Beati STEPHANI, primi Regis noſtri, providentiam, totius Pannoniæ Regnum lumen veritatis agnovit: ipſe enim noſter eſt Rex, & Apoſtolus: ipſe quoque de jure diabolicæ poteſtatis ereptos, ad veri DEI cognitionem perduxit." Eadem fere repetit inferius his verbis: " Pannonia autem noſtris fere temporibus ad Fidem venit, & quæ eatenus fœdis paganiſmi ritibus fœdata erat, exhortatione, & eximiis meritis Chriſtianiſſimi Regis ſui STEPHANI, in virtute Fidei, & incremento divini cultus profecit." Hæc confirmant dicta noſtra de converſo per STEPHANUM Regno, ſimulque oſtendunt, Auctorem hujus Vitæ Sancto fuiſſe ſupparem.

CCLXIV. Nunc accipe factum mirabile, quod mox ſubditur: " Quodam itaque tempore, cum Beatus Rex STEPHANUS ad Eccleſiam B. Martini, quam ipſe in ſancto monte Pannoniæ inchoaverat *(potius inchoatam perfecerat)* & egregia Monachorum Congregatione decoraverat, una cum filio orationis cauſa advenit: Rex ſciens pueri præcellens meritum, honorem, qui eum decuit, impendit filio: nam cum prædicti Fratres, peracta proceſſione, ſalutaturi Regem acceſſiſſent; propter reverentiam filium ſuum præmiſit ad ſalutandum. Puer autem Emericus, Spiritu Sancto repletus, prout divina ſibi Gratia revelante ſingulorum merita noverat, ſingulis inæqualiter oſcula diſtribuit: alii ſiquidem unum, alii tria, alii vero quinque, poſtremo uni ſeptem oſcula continuavit. Quam rem, ceteris quoque intuentibus, Beatus Rex STEPHANUS tacite admirabatur. Colloquio familiari, Miſſaque finita, cur illis inæqualiter oſcula diſtribuiſſet, diligenter ab eo ſciſcitatus eſt. Beatus itaque Emericus ſingulorum merita coram Patre pertractans, videlicet, quanto temporis ſpatio ſinguli in virtute continentiæ perſtitiſſent, ſub ea conſideratione, ſe plura

aliis,

aliis, & pauciora aliis oſcula dediſſe, edocuit; eumque, cui ſeptena multiplicaverat oſcula, virginalem vitam perduxiſſe aſſeruit.

CCLXV. Paucis etiam diebus interpoſitis, ex quo de ſancto Monte abſceſſerat Beatus STEPHANUS, duobus tantum Miniſtris adhibitis, eo, die regreſſus, vigilias Fratrum, & orationes ſecreto exploraverat. Jamque expleto Matutinarum officio, cæteris in lecto ſe collocantibus, illi ſoli, quibus Beatus Emericus oſcula multiplicaverat, in Eccleſia perſiſtebant, diviſique in angulis Eccleſiæ ſecretioribus, in conſpectu DEI, in Pſalmis decantandis vigilabant. Cumque ad ſingulos ſanctus Rex diviſim accederet, faciem ſuam eis manifeſtavit, & in verbo benedictionis eos ſalutavit. Singulis autem Regiam Majeſtatem rupto ſilentio venerantibus, ipſe noviſſime ad Fratrem, Maurum nomine, veniens, quem in ſeptenis oſculis Beatus Emericus commendaverat, nec blanditiis ſalutationis, nec verbis regiæ commendationis, reſponſionem ab illo extorquere potuit. Mane autem facto, cum Conventum Fratres celebrarent, ipſe Rex adfuit: & ut animum Fratris Mauri de virtute humilitatis tentaret, in communi audientia plurima ei, & Religioni contraria objecit: cujus aſſertioni Maurus nullam contradictionem fecit; ſed humiliter perſtans, ad DEUM, qui humanæ mentis inſpector eſt, ſperando confugit.

CCLXVI. " Tunc vero Beatus STEPHANUS, Filii ſui verba, rata eſſe cognovit: & rei ordine narrato, Maurum extulit laudibus, & ut locus Pontificialis per eum decoraretur, paullo poſt eum in Epiſcopatum Quinque-Eccleſienſem ſublimavit." Hactenus Scriptor Vitæ S. Emerici; ex quo haud dubie hauſit Bonfinius, qui pag. 177. eadem narrat, cum levi tamen quorumdam adjunctorum mutatione. Maurus autem hic, ſcriptor eſt Vitæ ante memoratæ SS. Zoërardi, & Benedicti, in qua num. 4. indicat, ſe Abbatem fuiſſe, priusquam fieret Epiſcopus. Itaque verba illa, *paullo poſt eum in Epiſcopatum Quin-*

Quinque-Eccleſienſem ſublimavit, latius ſunt intelligenda, cum primo Abbas aliquo tempore fuerit, ac deinde factus ſit Epiſcopus, veriſimiliter poſt laudatum ante Bonipertum. De Mauro plura in Commentario ad acta SS. Zoërardi, & Benedicti §. 4. ubi oſtenditur, hæc fieri potuiſſe circa annum 1025. ſic tamen, ut aliquot annis citius, aut ſerius facta eſſe, non negetur.

CCLXVII. Ex dictis colligere poſſumus, vera eſſe, quæ ſcribit Carthuitius num. 14. de cura, ac diligentia Regis, explorandi vitam etiam Monachorum, idque eum haud dubie feciſſe, non modo ut torpentes excitaret, ſed vel maxime, ut ſelectiſſimos quosque Abbatiis, atque Epiſcopatibus præficeret. Summum quoque erat ſancti Regis ſtudium, ut omnes tum Eccleſiaſtici, tum Monachi, reditus haberent ſufficientes, ut nec ipſis, nec eorum Eccleſiis deeſſet quidpiam, cooperante ad eundem finem Giſela, ut ibidem rurſum teſtatur biographus, qui Reginæ liberalitate factum aſſerit, ut domus Epiſcopalis Veſprimienſis ædificaretur, omnibusque neceſſariis abunde ditaretur; dum Rex interim Strigonienſis Metropolis, omniumque fere aliarum Eccleſiarum, præcipuam gerebat curam. Dum vero piis hujusmodi ſtudiis Rex cum Regina ſolerter erat intentus, Filium ipſis conceſſit divina liberalitas, natum veroſimiliter circa annum 1003. aut 1004. (nam annus ipſius natalis nullibi exprimitur) quem *Emericum* nominavit. Pauca jam de ſancto hoc Filio dixi, plura dicturus, ubi de præmatura ipſius morte erit agendum.

CCLXVIII. Hæc omnia Bonfinius pag. 176. narrat in hunc modum: " Ex uxore hac (*Gyſela*) plures filios Divum Regem tuliſſe ferunt, & imprimis Emericum, ut de cæteris ſileam, quorum nomina non traduntur, tot divinis dotibus imbutum, ut e divinis quoque Parentibus promanaſſe videatur. Præter pudicam, temperatiſſimamque vitam, tantum in deos (*i. e.* DEUM, & Sanctos) & homines pietatis oſtendit, ut divino potius, quam humano conſenſu, ſe STEPHANO Gysla conjugaſſe reputetur. Certatim utrinque

ſan-

ſanctiſſima facta manebant, divina charitate neuter æquo animo ſuperari patiebatur, & in Chriſto conjuncti, conjugalem amorem redintegrabant. Quamquam in omnes pientiſſima, præcipua tamen beneficentia in miſerabiles, ac calamitoſos, in Sacerdotes, ac templa utebatur. Baſilicas omnes profuſa liberalitate proſequebatur, ne quid divinarum rerum ornamentis deeſſe videretur, ſimulachra Deorum (*i. e.* Sanctorum) expoſtulata argento, obryzoque multa dicavit. Item gemmatas phialas, ſacras veſtes ex auro contextas, inſano ſumptu factas, per Collegia Sacerdotum ſæpe diſtribuit. Veſprinienſem Baſilicam propria impenſa ædificavit, abundeque donavit rebus omnibus, quæ cultui divino uſui eſſe ſolent, uberrimos quoque proventus adjecit, unde Antiſtites, cæteraque Sacerdotum Collegia pro dignitate viverent.

CCLXIX. " Simili quoque diligentia Vir ejus, ne mulieri cederet, Metropolitanæ Baſilicæ, cæterisque Epiſcopis tam abunde proſpexit, ut nihil ſibi ſuperfuiſſe videretur, uti DEO, cultui divino, non modo ſe, verum etiam ſua omnia addixiſſe videretur. Quin & hæc agris, villis, oppidis, portoriisque donarat: quotannis eorum acceſſionem fieri jubebat, ne quid DEI cultoribus deeſſe pateretur. Quotannis quoque Cœnobia, Baſilicas, Ædesque ſacras perluſtrabat, ut ædificiis, hominibusque proſpiceret: inter luſtrandum non modo Sacerdotum, verum etiam Pontificum mores exacta inveſtigatione recognoſcebat: increpabat negligentiæ reos, ſtudioſiſſimum quemque diligebat, obſervabatque. Per quæſtores autem ſingulis fere menſibus urbanos, paganosque Antiſtites (*i. e.* Sacerdotes) cuncta Sacerdotum Collegia recenſere, recognoſcere vitas, & cujusque verba, factaque diligentius penſitare ſtudebat, ne quid publice, privatimque piaculi committeretur, aut in Chriſti Fidem intenderetur.

§. XXV.

Bellum S. STEPHANI cum Principe Tranſylvaniæ, quam ſubjicit, & Chriſtianam facit: bellum Bulgaricum: condita, ditataque Eccleſia Albæ Regalis, ac pietas Regis in Beatam Virginem.

CCLXX. PRiusquam cætera Sancti Regis geſta pro Religione recenſere pergo, interponere hic lubet bellum Tranſilvanicum, quod item pro Religione pius Princeps ſuſtinuit, miraque felicitate confecit. Bellum illud Scriptores Hungari, quorum verba deinde dabo, innectunt anno 1002. Hungaros ſecutus eſt Baronius Tom. XI. Annalium ad annum 1002. num. 17. ubi brevi compendio rem totam expreſſit in hunc modum: " Qui quidem adeo pietate inſignis (*STEPHANUS*) haud inferior militari fortitudine perhibetur. Hoc ſiquidem anno laceſſitus a Giula, Tranſilvaniæ Principe, Avunculo ſuo, ob diſparem cultum Religionis, ægro illo animo ferente, STEPHANUM adeo addictum Chriſtiano cultui; licet coactus ab Avunculo traheretur ad bellum, invitus tamen, & neceſſitate compulſus, cum armis impeteretur, comparato exercitu, Tranſilvaniam petiit, profligatoque hoſte, eoque una cum ſuis captivo ducto, eam ſibi provinciam ſubjugavit, atque Regno Hungarico junxit: quam & reddidit Chriſtianam. Simulque ipſe Giula Princeps cum uxore, & filiis exemptus vinculis, Chriſti Fidem amplexatus, licet invitus, ut aſſeritur, omni excuſſa contumelia ſervitutis, ab eodem Rege fuit regio more tractatus." Ita Baronius. At Pagius ad eundem annum num. 8. factum iſtud mavult remittere ad annum ſequentem.

CCLXXI. Pro ratione hujus correctionis allegat Pagius Chronographum Hildesheimenſem, qui apud Cheſnium Tom. 3. pag. 517. ad annum 1003. ſic habet: " STEPHANUS Rex Ungariæ ſuper Avunculum ſuum, Regem Julum, cum exercitu venit: quem cum com-

comprehendiſſet cum uxore, & filiis duobus, Regnum ejus vi ad Chriſtianitatem compulit." Eadem plane verba ad eundem annum habet Annaliſta Saxo apud Eccardum, ita; ut unus alterum deſcripſerit. Ademarus Chabanenſis in Chronico apud Labbeum Tom. 2. pag. 170. relato obitu Ottonis III. & ſucceſſione S. Henrici in Imperium, quæ anno 1002. contigere, mox de hoc bello ſubjungit verba ſequentia: " STEPHANUS etiam Rex Ungariæ, bello appetens Ungriam Nigram *(ſic Tranſilvaniam nominat)* tam vi, quam timore, & amore, ad fidem veritatis, totam illam terram convertere meruit." Hæc omnia de anno hujus belli dubitare nos cogunt: ſed parum refert, annone 1002. an ſequenti, res contigerit. Forſan anno 1002. bellum inchoatum eſt per irruptionem Principis Tranſilvani in Hungariam, & confectum anno 1003. per expeditionem S. STEPHANI in Tranſilvaniam: nam veriſimile eſt, Tranſilvaniam ſubactam non eſſe eodem anno, quo Giula Hungariam vexare cœpit; idque ex Hungarorum relatione ſatis apparet certum.

CCLXXII. Hisce obſervatis, accipe verba Thuroczii, bellum illud cap. 29. deſcribentis in hunc modum: " Porro Beatus STEPHANUS, poſtquam Regiæ Celſitudinis Coronam divinitus eſt adeptus, famoſum, & lucroſum bellum geſſit contra Avunculum ſuum, nomine Gyulam, qui tunc temporis totius ultra ſylvam Regni gubernacula poſſidebat. Anno itaque Domini milleſimo ſecundo Beatus Rex STEPHANUS cepit Gyulam Ducem cum uxore, & duobus filiis ejus, & in Hungariam transmiſit. Hoc autem ideo fecit, quia ſæpiſſime admonitus a Beato Rege STEPHANO, nec ad Fidem Chriſti converſus, nec ab inferenda Hungariæ injuria conquievit. Univerſum vero Regnum ejus latiſſimum, & opulentiſſimum Monarchiæ Hungariæ adjunxit. Dicitur autem Regnum illud, Hungarice ERDEELN, quod irrigatur plurimis fluviis, in quorum arenis aurum colligitur: & aurum terræ illius optimum eſt." Ranzanus indice 8. idem bellum memorat his verbis: " Suſcepit, geſſitque bellum adverſus Giulam, Avunculum ſuum, non eo ſolum, quod infeſtabat fines Hungariæ:

ſed quod etiam abhorrebat a Chriſti cultu. Et licet illum perſæpe monuiſſet, rogaſſetque, ut patienter accommodaret aurem documentis ſalutis, quibus perfacile poſſet agnoſcere veritatem: ille tamen & deridebat Regem, & pia ejus monita deſpiciebat. Erat ille Dux regionis, quam vocitant Tranſſylvaniam, propterea quod eos, qui illam adeunt ex Hungaria, per ſylvoſa loca, perque arduos montes, facere iter oportet. Cumque Regio ipſa abundet laudatarum rerum maxima copia, argenti præſertim, & auri; fiebat, ut Giulæ opes non eſſent minimi faciendæ, ac propterea eſſet adeo potens, ut novellum Hungarorum Regem, auderet facile, & ſuperbe contemnere. At vero STEPHANUS primum Chriſti, deinde temporalibus armis fretus, loca illa aditu difficilia, magno animo penetrat, ac tandem collatis ſignis, commiſſo prælio, illum ſuperat, capitque: & cum uxore, duobusque filiis, mittit in Hungariam, ut carcere adſervaretur. Ipſam vero Tranſylvaniam non modo coegit, ut ſuo pareret imperio: verum etiam ſubigi ex eo tempore voluit illis, qui in Regnum Hungariæ deinceps ſuccederent.

CCLXXIII. Bonfinius pag. 181. aliqua addit, ac res hoc bello geſtas paullo prolixius explicat, ſic ſcribens: " Item alia ſucceſſere bella, quæ divina benignitate proſpere geſſit. Ab anno ſalutis ſecundo ſupra milleſimum, inter STEPHANUM, & Gyulam Avunculum, inteſtina bella exoriuntur. Is enim Nepotem Chriſtiana Fide initiatum, & a Scythica Religione deſciſcentem iniquiſſimo animo ferebat. Quare non ſolum verbis ſæpe Regem acerrime corripuerat; verum etiam armis laceſſere nitebatur, ut ad patrias hunc cæremonias revocaret. Ubi verbis ſe nihil perficere poſſe intellexit, a Tranſſylvaniæ montibus, cui præerat, Ungariam quotidianis incurſionibus, & rapinis infeſtat. Contra Rex pientiſſimus, ne cum ſuo ſanguine manum conſerere cogeretur, per legatos, & feciales admonuit, obſecravitque ſæpiſſime, ne in Scythica feritate perſiſteret; verum DEUM, & Servatorem ſuum agnoſceret: omnis tamen opera eludebatur. Proinde hunc Ungaris quotidie inſultantem, & varia detri-

trimenta inferentem, armis coercere cogitur. Comparato ne mediocri quidem exercitu, in Tranſſylvaniam contenditur, paucis menſibus univerſa capitur. Gyula cum uxore, duobusque liberis poſtremo captus, in Pannoniamque ductus.

CCLXXIV. " Pretioſiſſima Regio, & auri, vini, frumenti, pecorum, omniumque rerum feraciſſima, ex eo tempore Ungariæ Regno eſt adjecta. Populi omnes, qui eum Daciæ tractum incolebant, partim vi, partim ſponte, in Chriſtianam Fidem aſſerti ſunt. In Avunculi regia ingens auri, & argenti copia deprehenſa, facinoroſiſſime comparata. Ex qua Baſilicam Albæ præſtantiſſimam Rex erexit, quæ quum ſæpe incendio fuerit obnoxia; hinc publica nata eſt opinio, & explorata Fides, templum idcirco diro ſæpe incendio laboraſſe, quia ex pecunia ſceleſtiſſime parta fuerit ædificatum. Gyula cum liberis, & uxore inviti orthodoxam Fidem ſubiere: Baptiſmate expiati, a Rege vinculis liberati ſunt, & pro dignitate tractati." Aliqua hic paullo liberius dicta videntur, illud præſertim, quod ait de comparato ne mediocri quidem exercitu: nam, licet hoc bellum ubique breviter tantum referatur, illud tamen non exiguæ molis fuiſſe putem, ob præſtantiam provinciæ, idque ſatis innuunt Auctores ante citati. Deinde, quod ait de pecunia Giulæ, forſan caret fundamento, & mox ulterius diſcutietur: nam alii volunt, Baſilicam Albenſem conditam eſſe ex ſpoliis belli Bulgarici.

CCLXXV. Certe bello Tranſilvanico, aliud bellum, contra Bulgaros feliciter geſtum, eo modo mox ſubjiciunt laudati Scriptores Hungarici, ut vehemens mihi ſit ſuſpicio, Bulgaricum hoc ex Tranſſilvanico ortum eſſe, Ducemque Bulgarorum aut fœderatum fuiſſe cum Tranſilvano, aut certe eidem veniſſe ſuppetias. Thuroczius cap. 30. de hoc bello ſic habet: " Poſt hæc autem movit exercitum ſuper Kean, Ducem Bulgarorum, & Sclavorum, quæ gentes, loca naturali ſitu munitiſſima, inhabitant. Unde etiam multis laboribus, & bellicis ſudoribus prædictum Ducem vix tandem devicit, & occidit,

& inæſtimabilem copiam theſaurorum, & præcipue in auro, & gemmis, ac pretioſis lapidibus accepit: & locavit ibi unum Proavum ſuum, nomine Zoltan. Erat enim ille antiquiſſimus, qui vixerat uſque tempora ſancti Regis: & ideo voluit, ipſum eſſe ſuper gentes opulentas." Ita loquitur hic Scriptor, acſi vellet, totam Bulgariam a STEPHANO ſubactam fuiſſe. At id non eſt veriſimile, cum ex nullis probari poſſit monumentis, Bulgariam eo tempore Hungaris ſubjectam fuiſſe. Quod de Proavo Zoltan adjunxit, etiam errore non caret, uti oſtendam poſt data verba Bonfinii, qui errorem illum adoptavit. Ranzanus idem bellum brevius memorat hoc modo: " Aliud deinde bellum ei fuit contra Ceanum, Bulgarorum, & Sclavorum potentiſſimum Ducem, qui auſus hoſtiliter ingredi Hungariæ fines, multorum oppidorum agros populatus eſt. Prælio illum vicit, & interfecit, ne perditæ audaciæ homo aliquid ſimile, ſi vixiſſet, poſtea moliretur. Ex theſauris autem, qui illi fuerant pretioſiſſimi, maximam partem dono dedit Eccleſiis, quas ipſe in diverſis Regni ſui locis magnifice condiderat, ſplendideque exornaverat.

CCLXXVI. Bonfinius eadem latius proſequitur; at non ſine aliquot erroribus, quos mox conabor emendare: " Paullo poſt, *inquit*, ingens e Bulgaris, Sclavorum genere natis, bellum exoritur. Quippe qui inferiore Myſia quondam potiti, quæ ultra, citraque Iſtrum, ad Euxinum uſque Pontum effunditur, nunc iidem, Cea Duce, finitimos adoriuntur, prædas abigunt ingentes, & latrociniis, ac incurſionibus late vagantes, pro viribus cunctos infeſtant, nunc Tranſſylvaniam, nunc Ungariam diripere contendunt. Ad coercendam horum audaciam, magnum ubique delectum Rex habere cogitur: nam non ſolum hoſtes numero, roboreque potentes, verum etiam locorum difficultate, munitioneque inacceſſibiles aditurus erat. Comparatis igitur magnis copiis, inferiorem Myſiam ingreditur, durum hoſtem invenit: ſæpius manu æquo Marte conſertum. Bulgari tandem noviſſimo prælio terga vertunt, lateque funduntur, fuganturque. Ceas eorum Princeps in pugna cæſus, caſtraque direpta, e quibus tanta

præ-

præda acta eſt, ut nemo ſpoliis hoſtium inoneratus abierit, tantaque auri, argenti, ac lapillorum inventa copia, ut quidquid multis illis bellis congeſſerint, uno prælio amiſerint: & quum pugna in ulteriori Dacia, quam Tranſſylvanam dicunt, geſta fuerit, ditiſſimæ Regioni præfecit Proavum, quem Zoltan nominabant. Hoſtilis præda non in uſum humanum, ſed divinum converſa: aurum, & argentum cum gemmis, in Cruces, Calices, phialas, & Veſtimenta Pontificia erogatum: unde tot templorum ornamenta confecta ſunt, ut ne minima quidem Pannoniæ ædicula, expers tam piæ fuerit prodigalitatis.

CCLXXVII. In hisce corrige primo, quod ait de inferiori Myſia, ſeu Mœſia, quam, uti & Bulgaros, ea potitos, male collocat ab utraque parte Danubii: nam Mœſia etiam inferior, quæ deinde dicta eſt Bulgaria, ad unam tantum Danubii partem extenditur, dictoque flumine ſeparatur a Dacia, quæ nunc circa Danubium Valachia eſt & pars Hungariæ, ſeu Comitatus Temeſwarienſis. Secundo, veriſimiliter aberrat, dum ait de Rege: *Inferiorem Myſiam ingreditur.* Certe deinde dicit: *Et quum pugna in ulteriori Dacia, quam Tranſilvanam dicunt, geſta fuerit &c.* Hæc autem verba aperte indicant, in Tranſilvania, aut vicina Valachia pugnatum eſſe, ita, ut non videatur STEPHANUS, Bulgariam ipſam ingreſſus eſſe cum exercitu. Tertio, Zoltan Arpadi filius, revera fuit Proavus S. STEPHANI, ut oſtendi num. 45.: atque hunc ipſum deſignat cum Thuroczio Bonfinius. Verum, cum ille natus eſſe debuerit circa ingreſſum Hungarorum in Pannoniam, ſeu ante finem Seculi IX. jam centenario major fuiſſet, dum hæc contigerunt. Malim igitur exiſtimare alium ex poſteris prioris Zoltani, ſive is Filius ipſius fuerit, ſive Nepos, qui Zoltan etiam nominari potuit, præfectura illa donatum eſſe a Sancto. Porro hic quæri poteſt, cui provinciæ Zoltanum illum præfectum velint Bonfinius, & Thuroczius? Reſpondeo, intelligendam videri ipſam Tranſilvaniam, quam Hungarico Regno adjecit STEPHANUS, quamque deinde per Præfectum adminiſtravit. Quippe monumenta mihi idonea ad manum non ſunt, quibus oſtendam, bello illo Bulgarico

rico aliud quidpiam adjectum esse Hungariæ ; imo ne Ceanum quidem inter Reges Bulgariæ reperio. Hisce de causis multum dubito, an hoc bellum a præcedenti sit aliud: nam verisimile est, Bulgaros, Duce Ceano, solum veniisse, ut opem ferrent Principi Transilvaniæ, atque eorum exercitum cæsum esse a STEPHANO: qua eorundem clade possessio Transilvaniæ STEPHANO fuerit asserta.

CCLXXVIII. Sive autem hæc fuerit prioris belli continuatio, sive bellum distinctum; consentiunt Hungari, ingentia spolia hisce victoriis STEPHANO obtigisse, iisque Sanctum usum essesse ad promovendam pietatem Christianam, & nominatim ad condecorandam Albensem Basilicam. Turoczius de hisce scribit sequentia: " Ex hac itaque Gaza multiplici, secundus Rex STEPHANUS plurimum locupletatus, Albensem Basilicam, quam ipse fundaverat, aureis Altaribus, Crucibus quoque, & Calicibus, indumentis etiam Pontificialibus, contextis auro purissimo, & lapidibus pretiosissimis ditavit: vasa quoque ministratoria, & cætera utensilia, eidem Basilicæ necessaria, nec non & aliis Ecclesiis DEI, regali donavit largitate. Inter cætera vero dedit eidem Albensi Ecclesiæ quædam donaria sempiternæ memoriæ digna, duo scilicet rationalia, quorum utrumque habebat oram, contextam septuaginta quatuor marcis auri purissimi, & lapidibus pretiosis, quæ Benedictus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex, ad preces sancti STEPHANI Regis, tantæ auctoritatis privilegio insignivit, ut quicunque in celebrando Missam eis uteretur legitime, posset Regem inungere, Coronare, & gladio accingere. Et quia pecunia illius Giulæ fuit male acquisita, ideo ipsa Ecclesia frequenter est passa incendium. In eadem autem Ecclesia ipsum Avunculum suum cum tota familia sua, absque velle, compulit baptizari; sed postea honorifice tenuit sicut Patrem. Regina vero Keisla, uxor sancti Regis, dictam Ecclesiam aureis Crucibus, fusoriis, tabulis, Calicibus, gemmis, & ornamentis ultra modum ditavit." Duo in hisce corrigenda sunt: Primo, quod ait de causa incendiorum Ecclesiæ Albensis: unde enim nosse poterat, orta esse incendia illa, quod

pe-

pecunia Giulæ male eſſet acquiſita? Secundo, ne veriſimile quidem eſt, quod S. STEPHANO imponit, acſi plane invitum Giulam coegiſſet ad Baptiſmum: noverat enim Sanctus, inutilem fore Baptiſmum, niſi ſuſciperetur a volente. Itaque omnibus modis allaboraverit STEPHANUS, ut Giula Fidem Catholicam, & Baptiſmum ſuſcipere vellet, atque ita ex nolente, tandem volentem fecerit.

CCLXXIX. Ranzanus pium obtentæ prædæ uſum enarrat his verbis: "Inter cæteras vero Eccleſias, Albenſem longe pluribus, & magis eximiis, potioribusque dotavit muneribus; propterea quod ante ejusce victoriam, in illius conſecrari fecerat honorem, quam conſtat eſſe Sanctorum omnium Beatiſſimam. Multa præterea ex ſpoliis illis diſtribuit Chriſti pauperibus. Egenorum namque, & pupillorum, viduarum, & virginum fuit, dum vixit, conſolator, patronus, adjutor, præſidium, refugium, levamen ſingulare. Ejusmodi hominum generis cauſa, deferre ipſe ſolebat ſacculos nummorum plenos, ut illos haberet in promptu, quoties ei aliquo procedenti, occurreret quispiam, cui eleemoſyna erogaretur." Dictis hisce conſonat Bonfinius, qui poſt recitata num. 276. ſic pergit: "Et Baſilicæ, præſertim Albenſi, donativa duo dicavit, quæ rationalia nunc appellant, horum utriusque oram cernere erat, e ſeptuaginta obryzi pondo ſane conſtantem, ubi lapilli late diſcintillabant. Quæ quum Benedictus Pontifex maximus ſpectaſſet, eo donanda privilegio cenſuit, ut quicunque in ſacris faciundis his uteretur, coronandi Regis Ungariæ integram ſibi poteſtatem ineſſe ſentiret. Multa huic ornamenta a Gisla adjecta, ut nemo hæc ſine maxima admiratione ſpectare queat." Pauca hic obſervanda. *Rationale* eſt veſtis Epiſcopalis, non abſimilis pallio, quo utuntur Metropolitani in præcipuis feſtivitatibus. Crediderim rationalia illa, a STEPHANO donata Eccleſiæ Albenſi, ut iis uteretur Archi-Epiſcopus Strigonienſis, in Regum coronatione, quæ fiebat Albæ Regalis. Pontifex autem, qui illorum uſum dicitur confirmaſſe rogatus a Rege, fuit haud dubie Benedictus VIII. qui Pontificatum iniit anno 1012.: an hic ea ſpectaverit, dubitari poteſt, ſed

res exigui eſt mommenti. Pondus auri, ornamentis iſtis impenſum, etiam non parum auxiſſe videtur Bonfinius, licet alias nullum ſit dubium, quin magnificum, & vere regium fuerit hoc donum.

CCLXXX. De ſtructa hac, ornataque, & ditata mirum in modum Eccleſia, quæ erat Præpoſitura ſæcularis, & Sacellum regium, agit Carthuitius num. 16. & 17. eximiam ſancti Regis celebrans pietatem in Beatiſſimam Virginem MARIAM. Carthuitio fere conſentit Bonfinius de iisdem ſic ſcribens pag. 178.: " Aſſiduis Divam Virginem precibus exoravit, ut ſe, ſuumque Regnum perpetuo Magna Mater Patrocinio tueretur, cujus tutelæ, ac poteſtati ſe, Ungarosque omnes addixerat, omniaque ſuorum ſtudia, fortunasque dicaverat. Quin etiam illud ſolenne promulgavit edictum, ut omnes diem Beatæ Virginis, quo inter Divos relata fuit, inter celebratiſſimos haberent, Dominæque diem appellarent, ac cætera ejus feſta jejuniis, & ſingulari ſolennitate tranſigerent. Hanc demum peculiarem ſibi Deam, pientiſſimamque Patronam in cœlo, terrisque ducerent." Commodo ſenſu intelligenda ſunt verba Scriptoris hujus, qui ſubinde verba mutuatur a paganis, iisque utitur in ſignificatione impropria, aut certe inuſitata in Eccleſia Catholica. Ita hic *Dea* pro *Domina*, & infra *Numen* pro *poteſtate* legitur. Per diem vero, *quo inter Divos*, ſeu Sanctos, *relata fuit*, deſignat diem Aſſumptionis. Porro hæc Regis pietas erga DEI Genitricem magis declarabitur ex Vita S. Gerardi Martyris, de cujus ad Regem adventu agemus §. ſequenti.

CCLXXXI. Hic interim ſubjungo fundationem laudatæ Eccleſiæ, ſeu regii Sacelli Albenſis, de quo laudatus Bonfinius ſic habet: " Quin etiam ut ejus Numen ſemper Ungaris æquiſſimum redderet, celeberrimam in Alba Regali Baſilicam dicavit, ubi Regum corpora reconduntur, ibique ex inſtituto creati Reges diademata ſuſcipiunt. Opus eſt mirabili ſumptu, incruſtationibus marmoreis renitens, ubi pavimenta teſſellata cernere eſt, magnificas columnas, Aras, ico-

iconibus, ac tabulis nonnullas, mirum in modum exornatas, ex puriſſimo auro, argentove conflatas, item Sacella regia, ac monumenta pleraque in Mauſoleorum ſpeciem: præterea ſigna ſunt quædam, & tabellæ, lapidibus, & gemmis exſculptæ, quin & ſupra Menſam Chriſti acuminata teſtudo, inſano lapillorum, & auri ſumptu elaborata: ne varia quidem vaſorum genera deſunt, multa cryſtallina, pleraque myrrhina, onychina multa, ex porphyrite, & alabaſtro, complura gemmata; nonnulla, in quibus nil auro, & argento vilius intueri licet: de veſtibus, ſuppellectilique ſacra nil dicendum, quando cunctarum rerum mira copia, quæ Divino cultui ſunt uſui.

CCLXXXII. " Quum peculiarem hanc Regum ædem eſſe juberet, tanta eam immunitate, privilegioque donavit, ut hujus Antiſtes nemini Epiſcopo, præterquam Pontifici Romano ſubjiceretur. Quin & Regibus jus eſſet, expiationis, & cujusvis conſecrationis tempore, pro arbitratu ſuo Epiſcopum optare, ac illuc ad exhibenda Sacramenta mittere. Omni Baſilicam, qua potuit, liberalitate, poteſtateque donavit, præſente, abſenteve Rege, nulli Pontifici rem ſacram ibi facere jus, & fas eſſe, niſi cui Rex, Præſulve Baſilicæ demandarit, quem Præpoſitum appellant. Quin etiam populus nulli decimas Pontifici, præterquam huic; ſuoque Collegio, pendere jubetur. Item nemo Rex Ungariæ, Reginave inſtitui, Regiisque Inſignibus donari poterat, ſine Præſulis hujusce præſentia." Pauca hic rurſum obſervanda. Primo, etiamſi Præfectus hujus Eccleſiæ *Antiſtes*, & *Præſul* nominetur a Bonfinio, qui ſignificationem vocum Eccleſiaſticarum non raro mutat, illum tamen non eſſe Epiſcopum, ſed *Præpoſitum* vocari, uti ipſe etiam Bonfinius teſtatur, & aliunde certum eſt. Laudatus jam Pazmanus apud Peterfium part. 2. pag. 276. inter Præpoſituras ſæculares hanc primo loco recenſet his verbis:" Præpoſitura ſæcularis, Albæ Regalis S. MARIÆ Virginis, in Veſprimienſi Diœceſi, fundata a S. STEPHANO Rege " Secundo, uni Romano Pontifici, non Epiſcopo Veſprimienſi, licet in hujus

Diœceſi ſit Civitas Alba Regalis, ſubjectam fuiſſe Præpoſituram, teſte Bonfinio, & Carthuitio num. 16. & 17.

CCLXXXIII. Porro Bonfinius, & Turoczius ipſam quoque Urbem a S. STEPHANO conditam fuiſſe ſcribunt. Prior pag. 134. ita habet: " Arpadus inter cæteros Principatum obtinuit, profligatis incolis, trajecto Danubio, in monte, cui Noe nomen eſt, caſtra poſuit, haud procul ab Alba, quam Divus STEPHANUS, Ungarorum Rex, hercle Sanctiſſimus, & Arpadi genere natus, haud immemor ſuæ gentis, quæ ex auſpicato in hoc loco conſederat, ædificavit." Conſonat Turoczius cap. 4. hoc modo: " Arpad cum cæteris Hungaris caſtra fixit in monte Noe prope Albam: & ille locus eſt primus, quem Arpad ſibi elegit in Pannonia: unde Civitas Alba per ſanctum Regem STEPHANUM, qui de ipſo proceſſit, fundata eſt ibi prope." Ranzanus Ind. 1. pag. 205. Albam Regalem breviter deſcribit, refertque, Baſilicam nobiliſſimam ibidem a STEPHANO conditam; ſed de Urbe ipſa nihil aſſerit. Quaproter, cum etiam ſileat Carthuitius, & antiquiora monumenta; rem nec affirmare audeam, nec omnino negare, cum nihil inveniam de majori Urbis antiquitate, & nihil obſtet, quo minus Rex ſanctus eam primus exſtruere potuerit.

§. XXVI.

Miſericordia Sancti, & liberalitas in pauperes: ipſius geſta cum SS. Gunthero, & Gerardo, fundatumque Monaſterium Beel.

CCLXXXIV. DE inſigni Regis miſericordia jam aliquid ex Ranzano dictum eſt num. 279. Plura vero habet Carthuitius num. 19. & 20. quæ eximiam plane liberalitatem, pauperumque curam non vulgarem, luculenter declarant. Bonfinius pag. 180. eadem exponit his verbis: " Unde qualis in omnes, & potiſſimum in pauperes, & calamitoſos fuerit, facile conjici poteſt. Quotidianas

nas egenis, ac mendicantibus impenſas exhibuit. Multas noctes tranſigebat inſomnes, ut clandeſtinas miſerabilibus eleemoſynas erogaret, Chriſtique Fideles ſua beneficentia, miſeria liberaret. Verum illud referunt admiratione digniſſimum: quadam enim nocte, cœleſti percitus inſtinctu, clam ſine comite e Regia prodiit, diſtentos nummorum loculos ferens, quos miſerrimo Chriſti populo diſtribueret. Quo quum veniſſet, ſtipemque viritim daret, inter petulantes rogatores mox orta ſeditio, Regi per contumeliam ab avidioribus plerisque barba diſtracta, & ne parva quidem ex parte convulſa, ac is nequaquam ex hoc ſuccenſus, imo ſolido quodam gaudio agitatus, in Genitricis ædem properavit, ac mox ante Aram in terram procidens, ingentes Divæ gratias egit: Regina (inquit) Cœli, ac Divum magna Parens, unica Ungaricæ Patrona gentis, immortales tibi gratias ago, quod me, quem Regem eſſe voluiſti, milites tui hoc modo tractarunt, coluerunt-que: ſi has ab hoſtibus injurias accepiſſem, tuo auxilio ulciſcerer. Proinde hinc futuræ felicitatis auſpicia capto, neque irrita Filii tui verba ſcio fore, quum ſuis Apoſtolis, ne minimum quidem e capite capillum periturum eſſe, recepit. Haud quaquam caſus iſte pietatis officium interpellavit, imo exubérantiore poſthac beneficentia uſus eſt: qui quum ipſe ſatis eſſe non poſſet, Familiares, Monachos, Sacerdotes, & occultos quosdam diſpenſatores, adjecit.

CCLXXXV. "Cujus quidem rei Guntherus, Eremita Bohemicus, graviſſimus teſtis eſt, qui Principis liberalitate pellectus, in Hungariam ſæpe adiit, ejusque monitu cœnobium in regione, quam Reel nunc appellant, a Rege ædificatum, ampleque donatum: ubi Gerardum Monachum, Virum quidem religioſiſſimum, contemplativam vitam egiſſe, fama eſt: quem poſt Regis obitum ad Pontificatum evectum fuiſſe ferunt, ſed fluctuante in Pannonia Chriſtiana Fide, lapidibus obrutum, & inter Divos relatum affirmant." Quæ de Gunthero, Eremita, & de Gerardo Veneto, hic dicuntur, habet etiam Carthuitius num. 21. excepto tamen errore Bonfinii, qui perperam aſſerit, Gerardum Epiſcopum creatum poſt mortem STEPHANI: nam

mox videbimus, ab ipso STEPHANO promotum esse ad Episcopatum. Quo fere tempore Guntherus subinde Regem invisere cœperit, utcunque conjicere possumus, ex tempore conversionis ipsius, quam Annalista Saxo memorat ad annum 1006. hisce verbis: " Guntherus, Vir Nobilis, ac potens, de Thuringia, consilio Godehardi Abbatis, renuntians omnibus, quæ possedit, in Alatha Monachus est factus." Idem rursus ad annum 1008.: " Guntherus, Monachus Atahensis, sancta conversatione in Monasterio probatus, Heremita est effectus.

CCLXXXVI. Altahense Monasterium, ubi Monachus effectus est Guntherus, in Bavaria situm est ad ripam Danubii, quæ Bohemiam respicit, non longe ab oppido Deckendorff, diciturque Altahense inferius, vulgo *Nider-Altaich*, ad distinctionem alterius, quod situm est prope Straubingam. Hæc de loco, ubi Monachus fuit Guntherus. De loco autem, in quo deinde vixit Eremita, Wolferus, Scriptor coævus, in Vita Guntheri apud Mabillonium Seculo 6. part. 1. pag. 482. sic habet: " Sed DEI famulus, plus appetens mala mundi perpeti, quam laudes, ... deserti loci secessum cum aliquantis sibi de Altach cohærentibus, in quodam saltu Bohemico, de permissione sui Abbatis, Domini Godehardi, petiit, ibique cellulam in honore sancti Joannis Baptistæ construxit, & ipsum locum Rinchnach proprio nomine appellavit, in qua ad xxxvii. annos in studio sanctæ Religionis, & in summa discretione paupertatis spontaneæ, cum sibi remanentibus vixit.

CCLXXXVII. Locus *Rinchnach* est in hodierna Bavaria, versus confinia Bohemiæ, uti notatur in variis tabulis Geographicis. De eo notat Mabillonius pag. 479. " Monasterium Rinchnac, a Gunthero conditum, Altahensi cœnobio semper subjectum fuit, ab eoque tribus milliaribus distat, ut asserit Stengelius in Monasteriologio Germanico." Multa huic Monasterio dedit Henricus Imperator, cujus Diploma recitat Mabillonius pag. 480. atque ex eo intelligitur, locum fuis-

fuiſſe intra limites Bavariæ, etiam quales erant eo tempore. Non recte igitur diceret Carthuitius, Guntherum veniſſe *de terra Bohemicorum*, ſi ibidem uſque ad finem vitæ manſiſſet. Hac de cauſa exiſtimo, eum deinde longius receſſiſſe, atque in ipſam Bohemiam penetraſſe, quemadmodum Arnoldus, Monachus Ratisbonenſis coævus, cujus fragmentum ibi recitavit Mabillonius pag. 476. clare dicit, pene *per tres annos* in priori illa eremo perſtitiſſe, ſubditque: " Tunc ille timens, ne frequentia populi, & gloriola ſeculi ſibi ſub ſpecie Religionis, quid de veris ſurriperet, aut minueret bonis, fugiens inde ſeceſſit in eremum, quæ vocatur AQUILONARIS SILVA. " Ipſe etiam Wolferus ſatis innuit, S. Guntherum non manſiſſe in priori eremo, cum aliis, uſque ad obitum: nam num. 9. & 10. narrat, ſolum in cellula inventum a Bredislao, Bohemiæ Duce, dum hic venationi intentus erat, in ſilva circa urbem, quæ *Praben* dicitur. Urbs illa deinde diruta nomen dedit Provinciæ *Prabenſi*, quæ in Bohemia eſt ad confinia Bavariæ. Hæc ſufficiunt, ut intelligamus, Guntherum Eremitam fuiſſe in Bohemia, adeoque hac in re non erraſſe Carthuitium. Locus vero ille ulterius inveſtigari poterit, ubi geſta Guntheri ipſius erunt examinanda.

CCLXXXVIII. Jam vero primum Guntheri cum STEPHANO congreſſum ſic laudatus Wolferus apud Mabillonium pag. 482. enarrat: " Cumque in auſteritate vitæ perſeveraret, & exemplo ſuo quamplures ad vitam veritatis incitaret, veluti lucerna ſuper candelabrum poſita, fama ejus bono odore reſperſa, ad aures Beati STEPHANI, Regis Ungarorum, ipſius Venerabilis Viri cognati, emanavit, cujus animum magno dilectionis incitavit amore, ut hunc facie ad faciem videret, quem ſic de virtute in virtutem proficere, frequens fama prædicaret. Unde factum eſt, ut ad ipſum Nuncios dirigeret, & ut ad eum venire non recuſaret, omni ſtudio poſtularet. Vir autem Domini, converſionis ſuæ non immemor, hæc ſibi minime licere, reſpondebat, quæ Rex pius poſtulabat. His Rex auditis, majoris inflammatur caritatis amore, & velut antea Nuncios direxit. Sed ille

ſe

ſe venire ſecundo denegavit. Tertio itaque poſt illum veluti primo, ſecundo tranſmittebat, & ut ipſius petitioni aſſenſum præberet, humiliter poſtulabat. Igitur ſanctus Guntherus Regis tandem victus precibus, ejus petitioni, licet invitus, annuit, & accepta Abbatis, & Fratrum benedictione, cum tranſmiſſis Legatis pariter & ipſe ad Regem pervenit. Rex autem, viſo ſancto Gunthero, gaviſus eſt, & quomodo hunc arctius veluti juſtum, & ſanctum diligebat, circa ipſum majorem diligentiam habere ſatagebat.

CCLXXXIX. " Factum eſt autem, dum hora prandii ſanctus Guntherus menſæ Regis pariter conſediſſet, Rex ſibi pavonem aſſatum appoſuit, & ut carnibus veſceretur, intime flagitare cœpit. Sancto autem Viro, ſub regulari converſatione degente, & hujusmodi cibis abſtinente, penitus contradicebat, & illicitis cibis ſe contaminari nolle, aſſerebat: cujus voluntati Rex non minus reſiſtebat, ut appoſita manducaret, non ſolum rogando, verum etiam præcipiendo laborabat. Quidnam facere poterat? Præcepto Regis ſe obtemperare promittebat, ſed in divino adjutorio fiduciam retinebat. Quapropter factum eſt, ut inter prandentes hic ſolito more orationi inſiſteret, caput manibus inclinaret, profuſis lachrymis, ne illicitis cibariis polluereturr, divinam Clementiam implorabat. Mira res, atque ſtupenda! completa DEI famulus oratione, caput de manibus elevabat, avis aſſata, menſæque ſuperpoſita, reddita vitæ priſtinæ devolabat, & ab ejus uſu gratia divina Virum liberabat. Quo viſo cuncti miraculo inaudito, DEO gratias referebant, nec amplius ſancti Viri voluntati reſiſtebant." Mirum ſane hoc factum, quod ideo fortaſſe parum credibile quibusdam apparebit. At ego miraculum ipſum negare nolim, cum & alia non minus mira in monumentis fide dignis legantur, & nihilo difficilius ſit DEO, vitam reddere avi aſſatæ, quam nobis vitam conſervare. Verumtamen dubito, an adjuncta omnia recte ſint expoſita, cum vix credere poſſim, S. STEPHANUM ſerio petiiſſe, nedum præcepiſſe, ut carnes manducaret Guntherus. Malim exiſtimare, ſanctum Regem, ſicuti ſubinde aliqua faciebat, ut

vir-

virtutem Virorum, ſanctitate inſignium, penitus haberet perſpectam, ſimiliter hic egiſſe, ut exemplum conſtantis abſtinentiæ, præſentibus præberet Guntherus. Fieri etiam poteſt, ut alii præſentes vehementius urſerint Guntherum, ad oblatas a Rege carnes manducandas, idque ipſi Regi perperam attribuerit Wolferus.

CCXC. Porro hic Scriptor, unum duntaxat Guntheri cum STEPHANO congreſſum narravit, atque illum collocavit eo tempore, quo Guntherus degebat in Monaſterio Altahenſi. Verum Carthuitius, & Bonfinius teſtantur: Guntherum ſæpius ad Regem veniſſe, dum in eremo degebat, atque illius hortatu, STEPHANUM condidiſſe Monaſterium Beel, in quo vixit S. Gerardus, poſtea Epiſcopus. Vitam hujus ſancti Gerardi, ex Surio dedit Mabillonius Seculo 6. part. 1. a pag. 628. ſed mutato ſtylo per Surium. Eadem Vita anno 1511. impreſſa eſt Cracoviæ, atque hac editione utar, quia in ea ſtylus non eſt mutatus, uti ex Ms. noſtris colligo. Occaſio, qua S. Gerardus in Hungariam venit, erat iter Hieroſolymitanum, quod aggreſſus erat, poſtquam aliquot annis, vitam Monaſticam Venetiis ſancte duxerat. Hisce compendio dictis, verba biographi ſubnecto: " Pervenit denique ad partes Pannoniæ, quarum habenam tunc Chriſtianiſſimus Rex STEPHANUS gubernabat: quem Vir DEI humilis, atque ſupplex adiit, cauſamque ſui itineris aperiens, ampliori delectatione eſt ab eo receptus. Quem ubi Rex moribus, atque diſciplinarum documentis bonum Chriſti odorem fragrare, intellexit, clam dimiſſis ſuis itineris comitibus, hunc ſolum invitum retinuit, cuſtodiamque adhibuit. Poſtquam ſervus Domini ſe ſolum inhærens (*forte* mœrens) reperit, tumultum populi devitans, in eadem Regione heremum, quæ vulgo Boel (Beel) vocatur, petiit, ubi per ſeptem annos jejuniis (&) orationum exercitiis deditus, excepto Mauro Monacho, ſolus habitavit.

CCXCI. Hæc S. Gerardi detentio docet, quanta diligentia uteretur STEPHANUS, ut Viros Sanctos in Hungaria detineret, aut

eo pertraheret. Non crediderim tamen, Gerardum ibi detentum, plane invitum; ſed exiſtimo, STEPHANUM arte uſum eſſe, curaſſeque, ut ſocii itineris, ipſo inſcio, diſcederent, atque interim ille, multis officiis urbanitatis detineretur, donec ipſos aſſequi non poſſet. Poſtea vero abitum illorum indicaſſe, ac perſuaſiſſe, ut maneret in Hungaria. Fecit haud dubie iſtud Rex Sanctus, ut Gerardus prædicando doceret Hungaros, at iſtud non ſtatim perſuadere potuit Viro, contemplationi addicto, & ſermonis Hungarici ignaro. Itaque Gerardus, ut alio interim modo prodeſſet Hungaris, eremiticam vitam ibidem exorſus eſt, & Regi occaſionem præbuit, Monaſterium exſtruendi. Inchofer adventum S. Gerardi collocat anno 1030. ac de eo quædam memorat, quæ non omnino conſonant cum ſupra dictis: " Sub finem hujus anni, *inquit*, accidit etiam Regi STEPHANO illud in mœrore *(de morte Emerici Filii)* ſolatii, ut Gerardus Monachus, ſanctitate vitæ illuſtris, ex Italia in Hungariam veniret... Venit is in Hungariam, non a Benedicto Papa IX. miſſus, ut quidam putant, ... ſed devotionis gratia, Hieroſolymam petiturus, facta a ſuo Abbate poteſtate, cum aliquot ſociis, ac præſertim Mauro Monacho, hoc anno per Hungariam iter fecit. Hic in Guntherum, de quo ſupra diximus, & profeſſione, & fama ſibi notum incidit; & fortaſſe occaſione etiam quæſita, ipſum invenit, ab eodemque Regi de optima nota commendatus, ulterius ire non eſt permiſſus, ſed exempli, & prædicationis cauſa detentus. Quare in Monaſterio Beel, agri Budenſis, quod ad nutum Guntheri STEPHANUS ædificarat, & proventibus dotarat, ſe abdens, ſeptem annorum ſpatio, contemplationi rerum divinarum vacavit; non ſolus, ut quidam ſcribunt, & ſoli Mauro cognitus, ſed cum aliis Monachis, quibus id Monaſterium repletum erat, Gunthero præſertim, cum adeſſe liceret, eis moderante.

CCXCII. Varia hic dicuntur, quæ nonnulla egent correctione Primo, ex ſeptenni habitatione in eremo, aliisque Sancti geſtis, vivente STEPHANO, clare colligitur, Gerardum diu ante annum 1030. ve-

veniſſe in Hungariam. Secundo, veroſimile non eſt, Gerardum egiſſe cum Gunthero, dum venit in Hungariam, niſi forſan Guntherus eo tunc veniſſet ad Regem. Tertio, nondum ædificatum erat Monaſterium Beel, cum venit Gerardus; ſed ejus adventus Monaſterio ædificando occaſionem præbuit, quod locum illum eligeret ad vitam eremiticam ducendam. Quarto, verum non putem, quod ait, Guntherum dicto Monaſterio præfuiſſe. Incertum quoque, an Maurus cum Gerardo ex Italia venerit, cum in ipſa Hungaria ſe ei potuerit adjungere. Verum geſta S. Gerardi exactius diſcuti poterunt ad XXIV. Septembris, quo colitur. Hic ſolum examino ea, quæ ſpectant ad STEPHANUM. Thuroczius cap. 40. de Gerardo ait: " Qui in Pannoniam veniens, primus in Beel vitam ducens eremiticam, tandem in Chanadienſem Cathedram, in Epiſcopatum eſt translatus." An toto ſeptennio ſolus cum Mauro vixerit Gerardus, an vero cum aliis etiam, poſt ſtructum Monaſterium, hic non definio. At Regem ſtruxiſſe Monaſterium in loco, aut prope locum, in quo ſanctus Gerardus degebat, ſatis certum exiſtimo, cum etiam in Literis fundationis apud Peterſium pag. 5. dicatur: " In quo Gerardus Monachus, de Venetia veniens, primus cœpit converſari." Locum, agro Budenſi ſupra adſcribit Inchofer: Petrus Pazmanus, jam ante laudatus, de eodem Monaſterio ſic habet, apud Peterſium part. 2. pag. 273.: "Bakon-Beel, S. Mauritii, in Veſprimienſi Diœceſi, a S. STEPHANO Rege fundata, circa annum Domini MXXX. Rex ipſe in literis mox memoratis ſic loquitur: " Igitur inter cætera, in illo loco, qui Beel dicitur, in ſylva Bocon, quia divino cultui videbatur mancipari valde idoneus, ſub titulo Beati Mauritii, Chriſti Martyris, Monaſterium incepi conſtruere, quod & per DEI adjutorium conſummavi: Regiis quoque munificentiis, ſicut potui, ditavi &c." Literæ datæ notantur anno 1037. ſed fundatio longe anterior eſt; & forſan recte locata circa annum 1030. ſi non collocanda ſit citius: nam, cum Literæ potius ſint ſcriptæ ad privilegium Abbatiæ dandum, quam ad fundationem ipſam ſtabiliendam, ex earum epocha, nequit colligi tempus Abbatiæ fundatæ. Nunc, neglecto utcunque temporis ordine, qui

ſervari exacte non poteſt, in geſtis S. STEPHANI, pergam ad alia, quæ Sanctus cum Gerardo geſſit.

§. XXVII.

Alia geſta Sancti, cum Gerardo, quem ad erectum Epiſcopatum Moriſenum, nunc Chanadienſem promovet: fundatum Monaſterium in agro Revennate.

CCXCIII. NEc in Vita S. STEPHANI, nec in Actis S. Gerardi exprimitur, utrum hic Sanctus ante Epiſcopatum, rexerit Monaſterium Beel; licet iſtud alias ſatis appareat veriſimile; cum STEPHANUS frequenter, probatos in Regimine Monachorum, ad Præfecturam Cathedrarum promoveret. Dicitur quidem Gerardus *ab heremo* vocatus, ut mox audiemus, ſed ea expreſſio non obſtat ſuſpicioni, de regimine Monaſterii, cum inferius in eadem Vita legatur: "Quamvis Epiſcopalem Dignitatem nimia prudentia gubernaret, tamen heremum non deſeruit: verum juxta urbes, ad quas prædicare veniebat, cellulam ſibi ſilvarum ſecretiori loco conſtruxerat, in qua ligatus pernoctaſſe, multasque paſſiones, quæ ſoli DEO ſunt cognitæ, ſuſtinuiſſe memoratur." Itaque, ſi Gerardus eremum utcunque incoluit, dum opera exercuit Apoſtolica; eam haud dubie magis conjungere potuit cum Monaſterii regimine. Hoc tamen magis diſcutiendum remitto ad diem XXIV. Septembris, quo colitur hic Sanctus, Epiſcopus & Martyr. Jam vero ex verbis allegatis, magisque ex allegandis, colligi videtur, Gerardum initio fuiſſe Epiſcopum Apoſtolicum, prædicaſſeque in Orientali parte Hungariæ circa Tranſilvaniæ confinia, donec erectus fuerit Epiſcopatus Chanadienſis, quem primus tenuit.

CCXCIV. Audi laudatam S. Gerardi Vitam: "Interim præfatus Rex STEPHANUS, ut robuſtiſſimus Joſue, impietatem Gentium

tium delevit, crudelesque paganorum mores ſuperavit, ac plurimorum corda, ad recipienda ſanctæ Fidei ſemina præparavit. Videns autem Rex, Regnum ſuum pacis tranquillitatem adeptum, Servum Domini ab heremo revocavit, Pontificalique Infula decoratum, populo ſuo prædicare deſtinavit. Cui ſuperna pietas tantam gratiam contulit, ut eum omnes loci illius incolæ unice amarent, & ut Patrem colerent, & jam Pater multorum, tanquam Patriarcha Abraham haberetur. Creſcente vero Fidelium numero, Eccleſias DEO per ſingulas urbes fabricavit. Principalem autem Eccleſiam in honorem S. Georgii, pretioſiſſimi Chriſti Martyris, ad littus Moriſii fluminis fundavit; unde & Moriſcenam (Moriſenam) Sedem appellavit, quam Beatus Rex STEPHANUS, dotalibus muneribus nobiliter ditavit." Habemus hic erectionem Cathedræ Chanadienſis, quæ a flumine Moriſio dicta initio fuit, *Moriſenus* Epiſcopatus, indeque Gerardus ipſe vocatur *Epiſcopus Moriſenus*. Porro cum Scriptor hujus Vitæ teſtetur, nomen Cathedræ fluxiſſe a fluvio; non video, cur Mabillonius in annotatis ad eandem Vitam, ea de re dubitaverit: " Sedes Epiſcopalis, *inquit*, olim Moriſena dicebatur, vel a fluvio, qui nomen dat regioni, vel ab urbe Morſenes, quæ inter Canadium, & Cibinium ſita eſt." Verum Urbs *Morſenes* ſita eſt in Tranſilvania, nec adjacet Moriſio flumini, ita, ut nullo modo veriſimile ſit, Cathedram in ea urbe fuiſſe erectam. Porro flumen *Moriſius*, alias *Mariſus* Straboni, & *Marus* Tacito, Hungaris *Maros*, & *Meriſch* Germanis dictus, ex Tranſilvania fluit in Hungariam, ubi per Comitatum Chanadienſem decurrens, Chanadiumque alluens, Tibiſco miſcetur.

CCXCV. Quamvis porro non dubitem, quin illa S. Georgii Eccleſia, Chanadii a S. Gerardo exſtructa ſit, opes ſuggerente S. STEPHANO; dubium tamen aliunde oritur, an hæc ipſa fuerit Eccleſia Cathedralis, ut Vitæ Scriptor videtur dicere. Quippe Petrus Pazmanus, enumerans Monaſteria Ordinis S. Benedicti, apud Peterfium part. 2. pag. 273. inter ea recenſet Abbatiam *de Chanad*, *S. Georgii*

Martyris, quæ "fundata, *inquit*, ſub S. STEPHANO Rege, a S. Gerardo, primo Epiſcopo Chanadienſi. Hæc autem intelligenda videntur de Eccleſia, de qua agimus. Itaque ipſis Hungaris inquirendum relinquo, an illa Eccleſia fuerit Cathedralis, an vero Monaſtica, atque interim S. Gerardus eadem præcipue uteretur, donec Cathedra certo loco eſſet affixa: nam ex ipſo nomine Epiſcopatus, qui Moriſenus, vivente Gerardo, dictus eſt, admodum fit veriſimile, Civitatem Chanadienſem pro certa Epiſcopatus Sede ſerius electam. Caterum *Chanadium*, aut *Chonadium*, vulgo *Chonad*, quod aliqui Latine malunt appellare *Genadium*, caput eſt Comitatus cognominis, qui ab Oriente habet Tranſilvaniam, a Meridie Comitatum Temeſwarienſem, ab Occidente Tibiſcum flumen, a Septemtrione Comitatum Orodienſem. Ex diſpoſitione autem Epiſcopatuum Hungariæ, ſuſpicor, hunc ſe extendiſſe per Comitatus Temeſwarienſem, Chanadienſem, & forſan Orodienſem, ſeu a Tibiſco fluvio uſque ad limites Tranſilvaniæ, & Valachiæ, & a Danubio in Septemtrionem, uſque ad vicinum Epiſcopatum Varadienſem. At determinatos ipſius limites, nullibi invenio; neque aſſignatos alia de cauſa ex conjectura memoro, niſi ut reſpiciat Lector, Religionem Chriſtianam eo tempore propagatam fuiſſe, uſque ad poſtrema Regni Hungarici loca. De tempore, quo Gerardus ad Epiſcopatum promotus eſt, nihil certi poteſt ſtatui; at ex Vita ſatis colligitur, id factum eſſe multis annis ante mortem STEPHANI.

CCXCVI. Porro laudatus Gerardus, Auctor fuiſſe S. STEPHANO traditur, ut promoveret apud Hungaros pietatem erga Beatiſſimam Virginem, DEIque Genitricem MARIAM, eamque ipſe per ſe promovit, quantum potuit. Accipe verba Biographi, qui poſt relationem de ſtructa Eccleſia, mox ſubdit ſequentia: "In qua Eccleſia (*Gerardus*) ad honorem Matris Domini Salvatoris, venerabilem Aram erexit; ante quam thuribulum argenteum fixit, cujus miniſterio duos provectæ ætatis homines adhibuit, qui jugiter ibi vigilarent, quatenus ne ad unam horam odor thimiamatis abeſſet: ſingulis quo-

que

que Sabbatis, ibidem cum novem Lectionibus, ſicut in die Aſſumptionis Matris Domini, magnisque laudum præconiis, devotionis ſuæ Officium complebat: plus etiam miſericordiæ operam dabat. Cæteris autem diebus, Matutinis, atque Veſperis peractis, bis cum proceſſione ad eandem venire conſueverat: quæ conſuetudo adhuc perſeverat. Porro laudibus Sanctæ DEI Genitricis ſe ſubdere tantæ humilitatis obſequio noverat: nam qualiscunque reus clam a familiaribus ſancti Viri edoctus, indulgentiam per nomen Chriſti Matris deprecabatur, audito nomine Matris Miſericordiæ, Pater Sanctus mox lacrymis perfundebatur, & velut ipſe eſſet reus, a reo veniam poſtulabat. Filium quoque ſuum illum fore affirmabat, ſi eam recte DEI Genitricem crederet. Ipſius arbitrio, ab Hungarica generatione nomen Matris Chriſti non auditur: tantum DOMINA reſonat: ſi vero auditur, ſtatim flexibus genibus, & demiſſis in terram capitibus ſe inclinant. Nam & Pannonia, a ſuo ſancto STEPHANO Rege, FAMILIA SANCTÆ MARIÆ appellata eſt. O laudanda Virorum prudentia! qui hanc maris Stellam attendendo, curſum vitæ ſuæ dirigebant, quatenus reſpectu exempli illius, poſſent inter hujus ſeculi fluctus remigantes, tanquam ſcillæam voraginem, voluptatum deſideria declinare, portumque æternæ ſalutis attingere." Deinde, interjectis non paucis aliis, de STEPHANO rurſum idem Auctor ſic loquitur ad propoſitum noſtrum: "Poſtquam Beatus Rex STEPHANUS totam Pannoniam ad veram Chriſti lucem convertit, eam ſub Patrocinio Sanctæ DEI Genitricis, ſemperque Virginis MARIÆ intitulavit; ipſeque in die Aſſumptionis Matris Domini microcoſmum (*i. e.* corpus) ſolvens, ad æternam requiem aſſumptus eſt." Hactenus de eximia Sancti in Matrem DEI pietate, quæ etiamnum apud Hungaros laudabiliter perſeverat.

CCXCVII. Hieronymus Rubeus in Hiſtoria Ravennate lib. 5. pag. 260. ad annum 963. ſic habet: "In agro Ravennati circa hæc tempora D. Petri ad Vincula templum, ac Domus a D. STEPHANO Ungarorum Rege extruitur; conſecratur a Gerardo Moriſienſi Epiſco-

ſcopo, ac paullo poſt Martyre. Adjecit Rex ſanctus veſtigal, quo non ſolum Monachi ibidem ab ſe conſtituti alerentur, ſed ſuppeditaretur etiam victus Ungaris omnibus, Religionis cauſa Romam proficiſcentibus." Recitatoque fundationis Diplomate, hæc ſubdit: "Magnus enim erat Ungarorum ... numerus, qui quotannis Romam ad limina Apoſtolorum viſenda, oſculandaque veniebant. Atque is ad Avorum, noſtrorumque ætatem, qui eos etiam Ravenna frequentiſſimos tranſeuntes, Ravennatesque ſanctorum Virorum Reliquias, & ſacras Ædes, ſumma religione venerantes viderunt, ſervatus eſt religioſo more." Porro multum quidem a recta chronotaxi aberrat Rubeus, dum circa annum 963. conditum vult hoc Monaſterium a S. STEPHANO, qui necdum erat natus; de re tamen ipſa nullum relinquit dubium, cum ipſum ſubjiciat ſancti Regis Diploma, hisce conceptum verbis: "STEPHANUS, DEI Gratia Ungariæ Rex, venerabilibus Viris, Abbatibus, & Conventui Monaſterii ſancti Petri ad Vincula, quod in territorio Ravennæ ſitum eſt, & eorum ſucceſſoribus in perpetuum. Quoniam illo Domino nos illuminante, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, præfatum Monaſterium veſtrum, per adjutorium noſtrum, ad conſilium Gerardi, venerabilis Epiſcopi Eccleſiæ Moriſanæ, fidelis noſtri, una cum nobili Viro Romano, Duce Ravennæ, conſtrui fecimus, & per prædicti Gerardi manus proprias, ac auctoritate Romanæ Eccleſiæ conſecrari: idcirco nos decet illud Regali munificentia honorare, ac vobis, veſtrisque poſteris providere, quod ideo in ipſo Monaſterio ſervire poſſitis, peregrinos Ungaros, ac Nuncios noſtros, charitative valeatis tractare.

CCXCVIII. "Quapropter proprio motu, & liberalitate Regali, vobis, veſtrisque ſucceſſoribus in perpetuum concedimus, & donamus, pro anima noſtra, & Parentum noſtrorum, tam antecedentium, quam ſubſequentium; ut DEUS, & Beatus Petrus Apoſtolus Domini, ab omni vinculo delictorum nos ſolvat; viginti quinque marchas puri argenti de Camera noſtra: quas per vos, vel Nuncium ve-

veſtrum recipere debeatis, propter competentes expenſas, quæ vobis, aut Nuncio veſtro de eadem regali Camera noſtra, pro hujusmodi itinere faciendo, cum prædictis viginti quinque, ſemper annuatim dabuntur, pro hoc anno eleemoſyna noſtra, quam vobis facimus, & in perpetuum fieri volumus, Eccleſiam reparare paretis, cum fuerit neceſſe: reſiduum ſit pro indumentis veſtris. Et nos, ac ſucceſſores noſtri, veſtris ſemper erunt orationibus commendati: hoc quoque auctoritate regali ſtatuimus, & firmiter præcipimus, atque pronunciamus, quod nec nos aliquatenus contra prædicta veniamus, nec ſucceſſores noſtri, & nullus, aut Camerarius, ſive Conſiliarius concedere hoc ſit auſus.

CCXCIX. Annus Diplomati non additur; ideoque nec tempus fundationis exacte poteſt determinari. Attamen ex Epiſcopatu Gerardi facile conjicere poſſumus, hanc fundationem collocandam eſſe poſterioribus annis Vitæ S. STEPHANI, ac veriſimiliter inter annum 1030. & 1038. Hanc fundationem ex Rubeo etiam narravit Joannes Tomcus in Opere, cui Titulus: *Regiæ Sanctitatis Illyricanæ Fœcunditas*, in S. STEPHANO pag. 225. ubi teſtatur, ea de re ſe monitum ab Eminentiſſimo Cardinale Franciſco Barberino, cui Abbatia tunc erat commendata. Mabillonius in Annalibus Tom. 4. pag. 144. ejusdem Monaſterii fundationem refert, ac de eo ſubjungit: "Proceſſu temporis datum fuit Camaldulenſibus hoc Monaſterium, cujus modo ſola rudera ſuperſunt." Poſſet hic quærere nonnemo, quis ſit ille Romanus, Ravennæ Dux, in Literis STEPHANI memoratus? Fateor, id mihi ignotum eſſe; at Diploma ipſum hac de cauſa nequit reddi ſuſpectum, cum plures eo tempore titulo Ducum gauderent Ravennæ, uti obſervavit Muratorius Tom. 4. Antiquitatum Italiæ ad Diploma quoddam donationis, anno 896. Ravennæ datum, *ubi memorantur varii Duces, ac Ducatus*, quos ubi recenſuerat, ſic colligit: "Quæ omnia produnt, in Exarchatu, & Ravennæ potiſſimum, floruiſſe uno tempore Duces complures... Imo ex monumentorum collatione deduci poſſe videtur, illuſtrem hujusmodi

titulum hereditarium olim fuiſſe in nobiliſſima quapiam Familia Ravennate, quæ, uti ex duabus pergamenis Archivi Eſtenſis intellexi, tandem defecit circa annum MCLXXX. ſublato e vivis ſine prole Johanne Duce &c." Hæc breviter, ne quis Diploma ſuſpectum habeat, ob memoratum ibi Romanum Ducem.

§. XXVIII.

Benevolentia Regis in peregrinantes: ſtructum Hieroſolymis Monaſterium: Eccleſia item Conſtantinopoli; ac Canonicorum Collegium Romæ: an ipſe ad Loca ſacra etiam ſit peregrinatus?

CCC. GLaber Rudolphus, Monachus Cluniacenſis Hiſtoriarum lib. 3. cap. 1. memorata breviter converſione Hungarorum, & nuptiis S. STEPHANI, de humanitate, ac liberalitate ſancti Regis in peregrinantes Hieroſolymam ita ſcribit: " Tunc temporis cœperunt pene univerſi, qui de Italia, & Galliis ad Sepulchrum Domini Hierosolymis ire cupiebant, conſuetum iter, quod erat per fretum maris, omittere, atque per hujus regionis patriam tranſitum habere. Ille vero (STEPHANUS) tutiſſimam omnibus conſtituit viam: excipiebat ut fratres, quoscunque videbat, dabatque illis immenſa munera. Cujus rei gratia provocata innumerabilis multitudo tam Nobilium, quam vulgi populi, Hieroſolymam abierunt." Ademarus Monachus, item Synchronus, prout editus eſt apud Labbeum Tom. 2. Bibliothecæ pag. 182. prædictis conſentit, hæc ſcribens: " Eo tempore *(circa annum 1027.)* Willelmus Egolismenſis Comes per Bajoariam iter egit ad Sepulchrum Domini. Comitati ſunt eum Odo Bituricus, Princeps Dolenſis, Ricardus Abbas Virdunenſis, Ricardus Abbas S. Eparchii Egolismenſis, & Princeps ejus, & Conſiliarius ejus Giraldus Faneſinus, & Amalfredus poſtea Abbas, & magna caterva Nobilium. STEPHANUS Rex Ungariæ cum omni honore eum ſuſcepit, & muneribus ditavit.

CCCI.

CCCI. Eximia hæc ſancti Regis in peregrinantes Hieroſolymam liberalitas, quæ item elucet in iis, quæ de ſancto Gerardo dicta ſunt ſupra, confirmare, aut certe elucidare poteſt fundationes tres, quas Carthuitius in commodum peregrinantium factas narrat num. 18. & de quibus Bonfinius pag. 180. ſcribit ſequentia: " Item ne a divina Beneficentia, quam ſibi indulgentiſſimam nactus erat, ingratitudine aliqua deſtitueretur, Hieroſolymis ſpectabile Monachorum Cœnobium fundavit, qui ad ſanctiſſimum Salvatoris noſtri monumentum, Sacra quotidie pro publica ſalute operarentur: idque prædiis abunde donavit. Romæ quoque Stephano Protomartyri Ædem dicavit cum duodecim Collegio Sacerdotum: item adjecit hoſpitium, ubi Ungari, qui Petri, Paulique Baſilicam viſerent, commode, & gratuito excipi poſſent, utique villas, uberrimosque proventus addixit, ne qua rerum inopia laborarent. Conſtantinopoli quoque Templum haudquaquam ignobile ſtatuit, pari quoque liberalitate donatum. Multa pietatis, & clementiæ ſuæ monumenta reliquit: unde qualis in omnes, & potiſſimum in pauperes, & calamitoſos fuerit, facile conjici poteſt.

CCCII. Nulla prorſus eſt ratio, cur hisce fundationibus fidem abrogemus. Attamen memoratus ſæpe Schwartzius pag. 58. facta hæc, uti incredibilia, traducere nititur, atque exclamat: " Tam memoranda facinora adeone coævis omnibus ignota, & oblivione ſepulta manere potuerunt? " Nullum eſt hoc argumentum, quo tamen ſolo nititur Scriptor ille heterodoxus: nam alia S. STEPHANI geſta, & quidem magis memorabilia, qualia ſunt tot Abbatiarum, & Epiſcopatuum erectio in ipſa Hungaria, eodem fere ſilentio involuta ſunt; nec ab ullo Scriptore ante Carthuitium memorata, niſi tribus verbis, & generatim a Ditmaro. Certum nihilominus eſt, & indubitatum, totam Hungariam Epiſcopatibus, Monaſteriis, atque Eccleſiis impletam eſſe a STEPHANO. Rationem iſtius ſilentii jam ante dedi, nimirum quod Hungari ipſi, Regis ſui geſta non conſcriberent, quodque Scriptores Germani, Galli, Itali, aliique res geſtas

ſtas Hungarorum nonniſi leviter attingerent. Nulla igitur ratio idonea dari poterit, cur pro hisce factis auctoritas non ſufficiat Carthuſii, qui ne toto quidem Seculo iis eſt poſterior ; cum nullus ante ipſum cognitus ſit Scriptor, ad cujus propoſitum ſpectabat referre fundationes prædictas ; cumque res ipſæ aliunde admodum fiant veriſimiles.

CCCIII. Glaber lib. 3. cap. 7. hæc ſcribit : " Eo quoque tempore, id eſt, anno nono poſt præfatum milleſimum, Eccleſia, quæ apud Hieroſolymam, Sepulchrum continebat Domini, ac Salvatoris noſtri, everſa eſt funditus juſſu Principis Babylonis ... Tunc etiam Beati Martyris Georgii Eccleſiam in Ramulo pariter ſubverterunt &c." Eadem, aliaque ſimilia refert laudatus ante Ademarus pag. 175. Princeps autem, cujus juſſu hæc fiebant, erat Hakemus Calipha, cui Syria æque ac Ægyptus parebat. Cauſam perſecutionis dolo Judæorum attribuunt Glaber, & Ademarus, docentque, Eccleſiam ſancti Sepulchri deinde reſtitutam eſſe. Verum totam hanc perſecutionem exactius enarrat Euſebius Renaudotius in Hiſtoria Patriarcharum Alexandrinorum, ubi pag. 391. ſic habet : " Eodem tempore Hakemus præceptum expediri juſſit, ut Hieroſolymis Eccleſia Calvariæ deſtrueretur... Mandatum præterea, ut omnes Eccleſiæ deſtruerentur, bonaque earum fiſco addicerentur ; aurum, argentum, ſupellex, Miſram deportarentur. Vetitum, ne Chriſtiani ex loco in alium migrare poſſent : non vendere, non emere, quæ ad vitam neceſſaria, ipſis licebat : Epiſcopi ubique comprehenſi." Poſt multa alia de hac perſecutione pag. 395. rurſum hæc ſcribit : " Sed illud præ cæteris graviſſimum Chriſtianis accidit, quod cœtus publicos ad liturgiam, & ſupplicationes, quæ fiebant in Dominica Palmarum, in Epiphania, & aliis ſolennitatibus, edicto ſuo Hakemus prohibuerit ; tum quod omnes Eccleſias non ſolum in Ægypto, ſed etiam in Syria everti juſſerit. Teſtatur Makrizius numerum earum, quæ ab anno Hegiræ CDIII. ad annum CDV. hoc eſt, ab anno J. C. MXII. ad MXIV. deſtructæ ſunt, fuiſſe triginta millium, & amplius. Omnia autem vaſa ſacra, cruces, thuribula, ſtragulas, & alias veſtes, ad ſupellectilem

Ec-

Eccleſiarum pertinentes, ligna, æs, ferrum, reditus, poſſeſſiones aut Fiſco addixit, aut Muslemanis diripienda reliquit.

CCCIV. Quamdiu duraverit illa perſecutio, explicat idem Scriptor pag. 393. his verbis: " Per annos novem Chriſtiani ſumma in calamitate fuerunt, quæ etiam triennio ultimo major omnino fuit." Relataque occaſione, qua ceſſavit perſecutio, rurſum pag. 394. " Dirutæ fuerant Eccleſiæ anno Martyrum DCCXXVII. reſtitutæ ſunt anno DCCXXXVII. id eſt, Chriſti 1021." Tunc, eodem teſte ibidem, Hakemus " attulit ſigillum, ſeu literas Imperiales, quibus non modo dirutas Eccleſias inſtaurare permittebatur, ſed etiam reſtitui jubebantur ligna, lapides, columnæ, & omnia tandem, quæ ablata inde fuerant: agri quoque, & horti Eccleſiis adjuncti reſtituebantur per totam Ægyptum, & reliquas Provincias ſub Hakemi Imperio conſtitutas." Hæc Renaudotius ex monumentis Orientalibus, aſſerens pag. 399. edicto Hakemi de reſtituendis Eccleſiis poſt mortem ipſius non fuiſſe derogatum, pacemque Chriſtianorum duraſſe ſaltem uſque ad annum 1051. Jam vero memorata illa Chriſtianorum Orientalium calamitas, & pax ſubſecuta, occaſionem præbuerunt Occidentalibus, qua charitatem, & liberalitatem ſuam oſtenderent.

CCCV. Audi Glabrum lib. 3. cap. 7. in fine, ubi relata deſtructione, & reſtitutione Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, hæc ſubjungit: " Tunc quoque de univerſo terrarum orbe incredibilis hominum multitudo exultanter Hieroſolymam pergentes, Domui DEI reſtaurandæ plurima detulerunt munera." Quis igitur non videat, nihil miri narratum eſſe a Carthuitio, ubi dixit, ab Apoſtolico, & liberaliſſimo Rege, Monaſterium Hieroſolymis ædificatum eſſe eo tempore, quo *incredibilis hominum multitudo* eo accurrebat, ut ſymbolam conferret ad loca ſacra, quæ barbarus furor deſtruxerat, reparanda? Quin mirum potius videretur, ſi STEPHANUS, qui peregrinantibus Hieroſolymam *immenſa*, ut ante vidimus, dabat *munera*, ſuam in reparandis ibidem locis ſacris liberalitatem paſſus eſſet deſiderari. Au-

di eundem Glabrum de iis rurſus loquentem lib. 4. cap. 6. " Per idem tempus *(circa annum 1034.)* ex univerſo orbe tam innumerabilis multitudo cœpit confluere ad Sepulchrum Salvatoris Hieroſolymis, quantam nullus hominum prius ſperare poterat. Primitus enim ordo inferioris plebis: deinde vero mediocres; poſthæc permaximi quique Reges, & Comites, ac Præſules. Ad ultimum vero, quod nunquam contigerat, mulieres multæ nobiles cum pauperibus illuc perrexere... Tunc etiam inter cæteros, Robertus Normannorum Dux, cum ingenti multitudine ſuæ gentis Hieroſolymam proficiſcens, detulit ſecum plurima auri, & argenti donaria, erogandi gratia.

CCCVI. Hæc, aliaque de his Glaber tunc vivens; nec dubitandum, quin mira S. STEPHANI liberalitas pietatem illam multum promoverit, quia ille tranſeuntes per Hungariam *excipiebat ut fratres, dabatque illis immenſa munera.* Si autem Robertus Normanniæ Dux, qui rediens Niceæ obiit, theſauros ſuos ipſe Hieroſolymam ferebat, mirumne videbitur, ſi Rex ſanctus, qui numero piarum fundationum omnes Principes ſuperaſſe videtur, unum ibidem fundaſſe legatur Monaſterium, quod & in commodum peregrinantium ſervire poterat, & certe in ſolatium Chriſtianorum Palæſtinæ? Eædem rationes etiam faciunt, ut facile credere poſſimus Carthuitio aſſerenti, erectam a STEPHANO Eccleſiam in Urbe Conſtantinopolitana. Quippe, uti Ravennæ Monaſterium ſtruxit in commodum Romam peregrinantium, ita hæc Conſtantinopolitana Eccleſia exſtrui potuit ad uſum peregrinantium Hieroſolymam; licet & aliam rationem fundationis Conſtantinopolitanæ mox ſim allegaturus, ubi de illa agam.

CCCVII. Inchofer in Annalibus, fundationem Hieroſolymitanam refert ad annum 1010. ac de ea ſcribit ſequentia: " In his, *(qui munera Hieroſolymam deferebant)* non poſtremus STEPHANUS, non ſolum munera ſacro Templo Regia miſit: verum augendæ Fidelium Religioni ſtudens, quod ſuperiori anno deliberaverat, effe-

effectui mandavit. Itaque ſpectabile Monachorum Cœnobium, addita Eccleſia, magnifico ſumptu illic fundavit.. Eccleſia Georgio Magno Martyri ſacra eſt, ſive ut everſam a Saracenis ejusdem Martyris in Ramulo memoriam renovaret; ſive ut eandem Eccleſiam priſtino ſplendori reſtitueret. Additæ præterea domus, & hoſpitia peregrinis Hungaricæ nationis, quorum cura penes dictos Monachos erat; qui Carmelitani, an Baſiliani fuerint, in medio eſt: de alterutris quidam veroſimiliter affirmant. Lego etiam, non ex Hungaria proventus illis ſubmiſſos, ſed in ea ipſa Hieroſolymorum ditione coemptis prædiis, & vineis, unde quotidiani victus copia ſuppeteret, procuratos: quod mihi quidem in illa rerum viciſſitudine difficile creditu eſt." Citat ad marginem *Manuſcripta* pro prædiis, & vineis prope ipſum Monaſterium coemptis; ſed mavult credere, illa fuiſſe empta in Hungaria. At locorum diſtantia facit, ut id credam difficilius; nec quidquam obſtat, quo minus credamus, illa empta fuiſſe in Paleſtina.

CCCVIII. Porro annus aſſignatus ab Inchofero ex ſola, opinor, conjectura, minus eſt veriſimilis, cum STEPHANUS eo tempore magis videatur intentus fuiſſe fundandis Regni ſui Eccleſiis, & præſertim, quia circa illud tempus cœpta eſt Hakemi perſecutio: qua finita, Monaſterium iſtud a STEPHANO fundatum exiſtimo, id eſt, inter annum 1022. & 1038., quo Sanctus obiit. In Ms Mellicenſi, de quo dixi num. 17. ſic legitur hac de re: " Jeroſolymis etiam in Monaſterio, quod conſtruxerat, Monialium converſationem deſtinavit, quibus ſimili diſpoſitione neceſſaria præparavit." Illud de Monialibus non congruit cum Carthuitio, qui *Monachorum Cœnobium* vocat, niſi fuerit Monaſterium duplex, in quo ſeparatis ædificiis Monachi degerent, & Moniales; aut duo diverſa exſtruenda curaverit. Verum hæc nihilo magis auſim affirmare, quam quod aſſerit Inchofer, Monaſterium illud anno 1018. deſtructum fuiſſe, & rurſum inſtauratum poſt *annos triginta ſeptem*: nam, ut jam dixi, non videtur, ſtructum fuiſſe ante annum 1022. ſive Monachorum fuerit,

ut

ut vult Carthuitius, atque ideo magis credo; ſive *Monialium*, ut habet Anonymus; ſive etiam duplex fuerit, quorum nihil affirmo, ut certum.

CCCIX. Fundationem Conſtantinopolitanam, breviter a Carthuitio, & Bonfinio aſſertam, latius exponit Inchofer ad annum 1007. hoc modo: " Alteram in Urbe Regia, & altera Roma, Conſtantinopoli, mirifici operis hoc eodem anno condidit Eccleſiam STEPHANUS, rebusque omnibus neceſſariis ſtabilivit; maxime id probante Baſilio Imperatore, qui STEPHANI amicitiam cupide ambiebat, ac recentibus in Bulgaros victoriis glorioſus, Religionem æmulabatur, ut ſolvendis DEI-paræ votis Athenas uſque pergeret, multisque pretioſis muneribus Ædem ſacram exornaret. Nec parum ad eam amicitiam conciliandam faciebat, quod hoc tempore, quemadmodum tradit Petrus Epiſcopus Antiochenus, in Epiſtola ad Michaelem Cærularium, ſcripta poſt annos quadraginta ſeptem, Conſtantinopolitana Eccleſia cum Romana, communione conjuncta fuerit; ut non immerito, quem Regem Baſilius Romanæ Eccleſiæ devinctiſſimum accepiſſet, ſibi quoque amicum eſſe peroptaret. In ea porro Eccleſia, Principi Apoſtolorum ſacra, natio Hungara ritu Latino miniſtrabat, certo Sacerdotum, & Clericorum numero definito; quem ad Regis nutum ſupplebant alii, quoties aliis, aut mori, aut in patriam reverti contigiſſet. Fuit quidem ea in re præcipuus STEPHANI ſcopus, divi cultus propagatio; ſed etiam avebat ſuos Græcis literis eruditos Hungariam illuſtrare, non ſecus ac Latinis eos, qui Romæ operam dabant. Ex quibus, quam multi Illuſtres Viri evaſerint, peculiari loco tractandum erit, ut Hungaris ſuos vendicemus cives, qui quorundam gloriantium arte ad alienos abſtracti ſunt.

CCCX. Annum fundationi aſſignatum rurſus probare nequeo, cum vix dubitare poſſim, quin res non paucis annis ſerius contigerit. Quod vero aſſeritur de amicitia Græci Imperatoris cum STEPHANO, admodum veriſimile eſt, cum STEPHANO nunquam ulla cum Græcis

cis legatur interceſſiſſe diſcordia, cumque amicitiæ illius indicium alibi legamus. Certe Dlugoſſus Hiſtoricæ Polonicæ lib. 2. col. 149. narrat, ab Emerico, Filio S. STEPHANI, Eccleſiæ S. Crucis in Polonia, quam cum Monaſterio, ad preces ipſius exſtructam aſſerit, donatam eſſe " Crucem bifurcatam, portionem notabilem Dominici ligni continentem, modico argento obductam, Parenti ſuo STEPHANO, Hungarorum Regi, a Græcorum Cæſare, ex Conſtantinopoli, pro magno munere transmiſſam, quam Vir DEI (*Emericus*) in pectore ex Patris largitione geſtare conſueverat." Refert donationem Inchofer eodem anno 1007. aitque, a Baſilio Imperatore hanc Crucem STEPHANO miſſam. Potuit ſane Baſilius id præſtare, cum diu ante STEPHANUM imperaverit, & obierit anno 1025. ſed idem fieri potuit a Conſtantino, Baſilii Fratre, & Collega, qui eidem uſque ad annum 1028. ſupervixit, aut ipſius ſucceſſore, Romano Argyro: non enim dubitandum eſt, quin omnes illi coluerint amicitiam S. STEPHANI. Demum concordiam toto tempore regnantis STEPHANI fuiſſe inter Eccleſiam Romanam, & Conſtantinopolitanam, veriſimum eſt, idque ſatis colligitur ex dictis apud nos ante Tomum 1. Auguſti, in Hiſtoria Chronologica Patriarcharum Conſtantinopolitanorum a pag. 122. uſque ad 124. & pluribus probari poſſet, ſi eſſet neceſſarium.

CCCXI. Laudatus Inchofer ad eundem quoque annum 1007. differit de fundatione Romana, ſerius item collocanda, quantum opinor. Ubi dixerat, Hungaros peregrinos, benevole exceptos eſſe a Romanis, ſubdit ſequentia: " Quod cum Rex ſanctus intellexiſſet, pietatem quoque ſuam deſiderari non eſt paſſus; ac ut peregrini ſuæ gentis in Urbe commodius manerent, & Religioni ſuæ vacarent, domos, & hoſpitia eis prope Baſilicam Principis Apoſtolorum exædificavit, addito Oratorio, quod deinde S. STEPHANI HUNGARORUM, & S. STEPHANI MINORIS eſt appellatum; cujus tamen memoria, ob fatiſcentem vetuſtate ſtructuram, paulatim abolita erat, niſi circa annum milleſimum quadringenteſimum ſeptimum ſupra

nonageſimum, rebus ſub Matthia Rege refloreſcentibus, Hungarorum aliquot peregrinorum opera, refectis omnibus, reſtituta fuiſſet; quamquam hodie afflicta Hungariæ felicitate, & ob minus frequentem Hungarorum concurſum, ſitum duntaxat ſervat, vix formam, & ſplendorem. Non his contentus Rex STEPHANUS, ut Regnum Hungariæ continuo haberet, quos in Urbe Literis, & Religione inſtructos, Chriſti cultui propagando, & ornando adhibere poſſet; ea de cauſa ſub Protomartyris Stephani titulo, duodecim Canonicorum Collegium, apud quos reliqui inſtruerentur, & alerentur, condidit, rebusque neceſſariis, tum ad victum, tum ad templi ornamentum ſtabilivit. Is locus eſt dictus S. Stephani IN PISCINA, qui poſt aliquot ſecula, deficientibus quacunque de cauſa Canonicis, & Alumnis, in Parœciam, quæ hodie ſupereſt, deſiit.

CCCXII. Sunt, qui putent, STEPHANUM Regem id Collegii inſtituiſſe eo loco, qui hodie dicitur S. STEPHANI IN MONTE CŒLIO, vulgo ROTUNDI, eandemque Eccleſiam vocant S. STEPHANI MINORIS, habita comparatione, non cum priori in Piſcina, qua longe major, ſed cum Rege STEPHANO, qui Protomartyre junior eſt. Cujus tamen nomen imponi non potuit, niſi labentibus annis, poſtquam inter Sanctos relatus, ab Eccleſia univerſim coli cœpit. Verum obſtat, eam Eccleſiam longe ante STEPHANUM Regem, anno videlicet ſupra ſeptingenteſimum circiter ſeptuageſimo ſecundo, ab Hadriano ſecundo (*imo* primo) Papa fuiſſe exſtructam; quamquam veriſimile ſit, eam poſtea STEPHANI Regis Religioni conceſſam, ad fundandum iſthic nationi ſuæ Collegium; quod non traditione magis, quam etiam authoritate continetur. Illud certius, mutata S. STEPHANI Æde in Piſcina, ad hanc in Monte Cœlio migraſſe Hungaros, iisdemque a Nicolao Quinto, adjunctos fuiſſe Fratres Ordinis S. Pauli Primi Eremitæ, rebus in Hungaria turbatis profugos; ubi ad tempora uſque Gregorii Decimi Tertii, per centum, & ſeptemdecim annos una habitarunt, donec is converſioni Infidelium, & Hæreticorum, novis ubique Collegiis proſpecturus, dictum Hungarorum Collegium,

Ger-

Germanico univit, ac ut totidem Alumni, quot antea Canonici erant, iisdem proventibus una alerentur, inſtituit; neque ſolum, ſed ut inter Hungaros, tres dicti Ordinis Eremitarum Fratres, continuo numerarentur, ſancivit. Floruit porro, & primum illud Collegium multis annis, quoad Hungariæ Regnum floreret, non paucis viris præſtantibus inde emergentibus, qui in varias ædes, & munera in patria aſſumpti, Religionem, & patriæ honorem egregie tutati ſunt. Verum, ut ſunt humanarum rerum viciſſitudines, Regno paulatim defloreſcente, Canonicis quoque deſideratis, in eum ſtatum, quem diximus, res recidere.

CCCXIII. Bartholomæus Piazza in Opere Italico, cui titulus: *Opera pia di Roma*, tract. 2. cap. 4. agit de Xenodochio Hungarorum prope S. Petrum, illudque credit, erectum eſſe per S. STEPHANUM. In porta Eccleſiæ hanc legi inſcriptionem, teſtatur pag. 98. *Eccleſia Hoſpitalis S. STEPHANI Regis Ungarorum.* Hanc vero in muro domus contiguæ haberi aſſerit: " Domus Ungarorum, renovata per D. Philippum de Bodrag. Ser. D. Vladislai Regis Proc. ex eleemoſynis peregrinorum, ſedente Alex. P. VI. 1497." Hanc ipſam Hungarorum Eccleſiam, memorat Martinellus in Roma ſacra pag. 309. his verbis: " Hungarorum in burgo apud S. Petrum, S. STEPHANO Hungarorum Regi dicatum, ſub cura Collegii Germanici." Hæc Hoſpitia, quæ S. STEPHANUS in gratiam peregrinantium ad S. Petri ſepulchrum erexit, cum Inchofero, & Piazza exiſtimo, alia fuiſſe a Collegio Canonicorum, a quo ea obſcure diſtinguit Bonfinius poſt Carthuitium. Laudatus vero Piazza ait, Eccleſiam illam Hoſpitalem, una cum Eccleſia S. STEPHANI in monte Cœlio, poſtquam Regnum Hungariæ priſtinum amiſerat vigorem, adminiſtratam fuiſſe per Hungaros Religioſos, Ordinis S. Pauli Primi Eremitæ, atque utramque cum reditibus deinde junctam Collegio Germanico, hæc adjiciens: " Ne autem pereat memoria cultus debiti glorioſis Sanctis, Stephano Protomartyri, & STEPHANO Regi Hungariæ, de ſancta Sede Apoſtolica tam bene meritis, eunt iidem Alumni *(nationis Hungaricæ)*

Collegii Germanici, ad Montem Cœlium die III. Auguſti, Inventionis S. STEPHANI, ut Officium ibidem peragant; & die XX. ejusdem menſis, qui prædicto ſancto Regi ſacer eſt, ad ipſius Eccleſiam, S. Petro vicinam.

CCCXIV. Idem Scriptor de collegiata per S. STEPHANUM erecta deinde ita pergit: " Idem ſanctiſſimus Princeps, aliam Romæ exſtruxit Eccleſiam, quam collegiatam fecit, dedicandamque curavit eidem S. STEPHANO Protomartyri, cui erat devotiſſimus. Hanc admodum probabiliter, omnes Scriptores Eccleſiaſtici, qui de rebus Romanis agunt, credunt, eſſe Eccleſiam nunc Parochialem, dictam hodie S. STEPHANI in Piſcina." Dicta hæc congruunt cum opinione Inchoferi, qui Collegium Canonicorum ex Æde S. STEPHANI in Piſcina, translatum opinatur ad Montem Cœlium. Ms. Mellicenſe de hisce ſic habet: " Et quosdam Familiarium ſuorum Romam adire delegit, commendans facultates multas nimis, ut ibi in honore Protomartyris STEPHANI Eccleſia fundari deberet: quod & ita factum eſt. Poſt hæc diviſit alia, quibus acquirerentur domus, villæ, poſſeſſiones, & cætera talia, quæ ad ſumptus Miniſtrorum Eccleſiæ pertinent." Hactenus de Fundationibus S. STEPHANI, in commodum ſacra loca viſentium.

CCCXV. Ranzanus Ind. 8. STEPHANUM ipſum aliquando Romam peregrinatum eſſe, affirmat, hæc ſcribens: " Agens ætatis annum tertium & triceſimum, urbem Romam petivit, ut Beatorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, aliorumque Martyrum Chriſti, ſacras Reliquias viſeret, utque Maximo Pontifici exhiberet reverentiam, obedientiam, qua jure illi erat obnoxius." Thuroczius quoque cap. 31. affirmat, STEPHANUM Romæ fuiſſe. Laudatus ante Piazza, non ſolum Romam, ſed etiam Conſtantinopolim, & Hieroſolymam peregrinatum eſſe, refert ex traditione Hungarorum, pro qua tamen non pugnat vehementer. Verum antiquorum omnium de peregrinationibus S. STEPHANI ſilentium facit, ut pro certa habendam

non

non existimem peregrinationem Romanam, & minime credam, Constantinopolim, & Hierosolymam profectum esse STEPHANUM, quem Fidei promotio, Regnique negotia, utilius occupabant in Hungaria. Romana quidem peregrinatio minus miranda esset, si constaret, citatos Scriptores eam didicisse ex antiquis monumentis: nam Robertus Francorum Rex etiam Romam profectus est tempore S. STEPHANI: at nolim quidpiam ut certum referre, sine idonea auctoritate.

§. XXIX.

Munera variis missa: Cœnobium cum Ecclesia, in veteri Buda conditum: varia Misericordiæ opera: Fundationes quædam minus cognitæ.

CCCXVI. MUnificentiam S. STEPHANI luculenter ostendunt relatæ jam fundationes, aliaque plurima, non Hungaris tantum, sed etiam extraneis præstita beneficia. Varia tamen supersunt enarranda ejusdem generis, quæ huc lubet congerere, cum nequeant tempori determinato alligari. Mabillonius in Annalibus tom. 4. pag. 206. ad propositum nostrum hæc memorat: " Accessit *(anno 1009.)* mors Johannis Papæ XIX. *(imo* XVIII.) cui cognomen erat Phasianus... Ad prædictum Johannem missam fuisse puto, a STEPHANO Hungarorum Rege, & Gisla ejus conjuge, pretiosam casulam, quæ modo in Metensi S. Arnulfi Basilica, ex dono, ut creditur, Leonis Papæ IX. asservatur: in cujus posteriori parte hæc verba aureis Literis, textili opere adscripta sunt: S. UNGRORUM R. ET GISLA DILECTA SIBI CONJUNX, MITTUNT HÆC MUNERA DOMNO APLICO JOHI. Consimile Giselæ pallium, ad Ferdinandum Cæsarem ætate nostra de Pannoniæ insignbus allatum, Browerus *(Annal. Trevir. tom. 1. pag. 501.)* memorat, cujus in fimbria Giselæ nomen inscriptum erat." Monumentum hoc munificentiæ S. STEPHANI, erga Romanos Pontifices, ex sola notum est inscriptione;

at plura hujusmodi haud dubie haberemus, si similia literis essent mandata. Cum autem tres Pontifices, ejusdem nominis, STEPHANO regnanti convixerint, incertum est, cui Joanni Papæ munus fuerit missum.

CCCXVII. Cura sancti Regis se etiam extendebat ad Viros sanctitatis fama illustres; quos & muneribus honorabat, & preces flagitabat. Exemplum suggerit Vita S. Odilonis Abbatis Cluniacensis apud nos tom. 1. Januarii pag. 67. ubi relata Odilonis gratia apud aliquos Principes, sic prosequitur Vitæ Scriptor: "Quid etiam STEPHANUS Rex Hungrorum, sive Sanctius Rex Hesperidum populorum? Qui quamvis eum præsentialiter non viderint, tamen ad famam sanctitatis ejus, intercurrentibus Legatis, & reciprocis literis, adstrinxerunt illum sibi beneficiis, & copiosis muneribus, commendantes se humiliter orationibus illius, & suffragiis." Si locorum distantia non impediverit, quo minus Cluniacum usque Legatos, & munera mitteret S. STEPHANUS, facili conjectura assequi possumus, eum non minus fuisse sollicitum de aliis Viris sanctis, qui erant in locis propinquioribus, uti jam vidimus de Gunthero.

CCCXVIII. Aliud Regiæ Liberalitatis erga longe dissitos specimen accipe ex Chronico Casinensi, in quo lib. 2. cap. 78. sequentia narrat Leo Ostiensis: "Circa hoc tempus sanctæ memoriæ STEPHANUS, Ungariæ Rex, qui gente sua, ad Fidem Christi conversa, multis post mortem virtutibus claruit, auream crucem valde pulchram sancto Patri Benedicto direxit, multis Abbatem efflagitans precibus, ut de Fratribus loci hujus aliquot sibi ad Monasterium in illis partibus ordinandum, mittere non differret. Ad quem cum Abbas nequaquam negligens duos de prioribus hujus Monasterii Fratribus transmisisset; jam eo defuncto, Salomon filius ejus, qui in Regno illi successerat, honorifice nimis eos recepit, & quinque pluvialibus optimis, cum aliis non paucis donis illos remunerans, ad Abbatem remisit." Ex ultimis colligimus, hæc facta esse sub finem vitæ STEPHANI, atque hunc ante mortem non deposuisse desiderium nova fun-

fundandi Monaſteria. At Leo in ſucceſſore STEPHANI erravit: nam ei ſucceſſit Petrus, ſororis filius, non Salomon, qui filius non erat STEPHANI, ſed Andreæ, & diu poſt regnavit. Jam vero ſi hic error obrepere potuit Leoni, non eſt, cur miremur, ſimilem obrepſiſſe Carthuitio, in deſignando Duce Poloniæ, qui Coronam petiit: nam uterque eodem vixit tempore.

CCCXIX. Egregiam S. STEPHANI fundationem, quam morte ſua imperfectam reliquit, narrant Scriptores Hungari, Ranzanus breviter, fuſius vero Thuroczius, & Bonfinius. Thuroczius cap. 31. ſic habet: " Deinde ſanctus Rex, venit in civitatem, quæ vetus Buda vocatur, una cum filio ſuo ſancto Emerico, & Regina. Et cum ibi non inveniſſet aliquod pium opus in Chriſto, in quo poſſet laudari Creator omnium, ſtatim ſanctiſſimus Rex de theſauro prædicti Kean Ducis Bulgarorum, & Sclavorum, quem occiderat, cœpit in medio civitatis ædificare, grande Cœnobium in honorem Apoſtolorum Petri, & Pauli: ditando illud multis prædiis, & ſimili libertate Romanæ Eccleſiæ fulciendo, in memoriam, & honorem Curiæ Romanæ, quam corporaliter viſitarat. Dum igitur ædificaretur, Magiſtri lapicidæ de Græcia ducti erant: & ſanctiſſimus Rex cum Regina ratione devotionis ibidem degebant. Regina autem cruces, tabulas, & ornamenta procurabat. Quia vero illud grande opus inceptum multos annos conduxerat, ideo vivente ſancto STEPHANO Rege illud Cœnobium non potuit conſummari: ſed volente DEO, poſt multum temporis, ſanctiſſimus Rex Ladislaus, nepos ejusdem Beati STEPHANI, illud opus conſummavit: ut ſcilicet poſſet adimplere votum Proavi ſui, ſicut inferius plenius declarabitur.

CCCXX. Bonfinius pag. 182. de illo Cœnobio erecto hæc ſcribit: " Præterea quum ante Beati Emerici mortem, Bulgaricum bellum geſtum eſſe tradatur, ad Budam veterem, Germanicam quondam legionem, & Antonini, ac Severi temporibus, ad coercendos Barbarorum impetus ibi collocatam, quam ante Budæ appellationem, Sycam-

cambriam nominabant, Rex, & Regina cum filio venerunt, ubi quum nullum veri DEI Templum conſpicarentur, in quo pia Sacra operarentur; exædificandum, ampleque donandum continuo Cœnobium cum Æde cenſuere, quam Divo Petro, Pauloque dicarunt. Artifices omnes e Græcia acciti, ut opus memorabile facerent, ſtatuarii, ac plaſtici undique magna mercede conducti. Ut magis ferveret opus, STEPHANUS, & Gisla Budæ conſtiterant. Verum quum huic operi; ſignis, tabulis, ac ornamentis illa incumberet; neuter voti compos eſſe potuit. Nam quum ante mortem ipſorum perfici nequiverit tanta moles, a Ladislao tandem Rege ſanctiſſimo, pronepote ſuo, conſummatur." Hactenus illi. Porro vetus Buda, alia eſt ab urbe Buda, quæ deinde Hungariæ fuit Metropolis: at huic eſt propinqua, ſitaque ad Danubium, Strigonium verſus, dicta Germanis Alt-Ofen. Porro S. Ladislai, qui hoc opus perfecit, STEPHANUS non erat Proavus, ut ante dixit Thuroczius: ſed erat e poſteris Michaelis, Patrui STEPHANI, atque ille erat Proavus Ladislai.

CCCXXI. De cura Eccleſiarum omnium hæc præmiſſis adjungit Bonfinius: " Perpetuum Divo STEPHANO inſtitutum hoc fuiſſe ferunt, ter quotannis Baſilicas, & Cœnobia, quæ fundarat, reviſere ſolitum: ad Aras primum omnes, pias preces, & Sacra feciſſe, ut magnis Numinibus (*i. e.* Sanctis) ſupplicia debita exſolvere videretur: deinde ſingulatim Templa luſtraſſe, ne qua quicquam negligentia collaberetur; ſi quid vitii, imminentisque ruinæ tectis, & parietibus intuebatur, extemplo inſtauraſſe: peculiares ſemper loculos a latere circumtuliſſe, ex hisque propria manu mendicantibus egenis, erogaſſe pecuniam: Emericum quoque Regali habitu indutum, quum Templa cum Patre luſtraret, ante Aras ſe continuo exuiſſe, ut Altaria excoleret. Pari quoque ſtudio Gysla utebatur, cui nihil erat antiquius, quam cum Viri probitate certare, ſacras veſtes, & ornamenta Sacerdotum, diligentiſſime recognoſcere, ut abſumpta reficeret, aut lacera reſarciret.

CCCXXII.

CCCXXII. Hisce consentientia habet Thuroczius cap. 31. " Consuetudo autem, *inquit*, sancti Regis STEPHANI major ista fuit, quod omnes Ecclesias, quas ipse fundaverat, in quolibet anno ad minus tribus vicibus visitaret, & dum ad ipsas Ecclesias deveniisset, primo ad omnia Altaria pergebat, & singulis singulas preces effundebat. Tandem exeundo totam Ecclesiam illam circuibat, & fracturas, sive scissuras parietum, ac tectorum perspicacibus oculis, & morose inspiciebat; & statim remeliorari procurabat: nec a loco illius civitatis, aut villæ recedebat, nisi prius vidisset renovari. Quo experto, Regina Keisla, dum ad aliquas Ecclesias in Hungaria deveniisset, omnes apparatus in domo Domini existentes sibi præsentari faciebat; & renovanda tam in syndone, quam bysso omni anno renovabat. Filius autem ipsorum Beatus Emericus proprias vestes purpureas ante Altare deponebat, pro Altaribus induendis: sicut patet in Ecclesiis Regalibus usque modo. Pater vero sanctissimus bursam auream in lumbis gestabat, refertam denariis puri argenti, & dum pauperes vidisset, mox ibi accedebat: & propriis manibus eis providebat. Illius ideo dextera misericors est in corpore exterius coram oculis Hungariæ usque in hodiernum diem.

CCCXXIII. Quod hic de dextera Regis incorrupta dicitur, pluribus suo loco firmabitur. Cura vero sancti Regis de vestibus sacris abunde firmatur ex propriis ipsius legibus: nam lib. 2. Decretorum cap. 34. Rex ita statuit: " Decem villæ Ecclesiam ædificent, quam duabus mansionibus (*alias* mansis) totidemque mancipiis dotent, equo, & jumento, sex bobus, & duabus vaccis, triginta quatuor minutis bestiis. Vestimenta vero, & corporalia, & cooperto-ria Rex provideat, Presbyterum, & libros Episcopi." Quandoquidem ornamenta sacra Rex suis sumptibus procuranda decrevit, nequaquam mirari possumus, ipsum ea frequenter inspicienda curasse. Quod vero id ipsa faceret Regina, quodque Rex Ecclesias a se structas ipse lustraret, eximiæ illorum pietati, curæque Religionem promovendi est attribuendum. Adducta verba etiam ostendunt, San-

ctum non quidem omnes Eccleſias propriis ſumptibus ædificaſſe ; at curam habuiſſe, ut ubique per totum Regnum exſtruerentur, atque omnibus donaſſe veſtes ſacras. Dubitandum quoque non eſt, quin multo plures Rex ipſe fundarit, quam quarum notitia ad nos pervenit. Certe Pazmanus apud Peterfium plurima enumerat antiqua Monaſteria, quorum fundator ignotus: nec pauca ex iis a STEPHANO ſtructa crediderim. Inter Abbatias Benedictinas unam necdum memoratam S. STEPHANO idem Auctor attribuit pag. 274. his verbis: "Szala, S. Adriani Martyris, Veſprimienſis Diœceſis, a S. STEPHANO Rege fundata." Stephanus Damalevicius Varta in Serie Archi-Epiſcoporum Gneſnenſium pag. 64. in S. Adalberto Martyre ſic habet ad propoſitum noſtrum: " Audita cæde Martyris, STEPHANUS Rex Pannoniæ primus in ejus honorem Templum in Arce Strigonienſi condidit. Albericus Monachus in Chronico ad annum 1010. de eadem fundatione hæc ſcribit: "Dicunt Hungari.. quod.. Rex... majorem Eccleſiam Strigonii in honorem Adalberti inſtituit.

CCCXXIV. Demum eximia Sancti miſericordia, ſupra breviter aſſerta, & fuſius jam ante ex aliis Scriptoribus memorata, ſimiliter ex ipſis ſancti Regis verbis luculenter probari poteſt. Quippe in Monitis ad Filium Emericum cap. 6. varia inculcat, ut filio inſignem in hoſpites quosque benignitatem perſuadeat. Dubitari autem non poteſt, quin talem vellet filium, qualis ipſe erat. Audiamus igitur piiſſimi Regis verba cap. 10. ubi de miſericordia loquitur in hunc modum: " Oportet Regem eſſe pium, miſericordem, & cæteris virtutibus imbutum, & ornatum: Rex enim impietate, & crudelitate fœdatus, incaſſum ſibi vendicat nomen Regis, quia Tyrannus eſt dicendus. Ob hoc ergo, Fili mi amabiliſſime, dulcedo cordis mei, ſpes futuræ ſobolis, precor, jubeo, ut per omnia, & in omnibus pietate fultus, non ſolum parentelæ, & cognationi, vel Principibus, ſive Ducibus, ſive divitibus, ſeu vicinis, & incolis ſis propitius; verum etiam extraneis, & cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad ſummam te ducit beatitudinem. Sis miſericors omni-

omnibus vim patientibus ſemper illud Domini in tuis præcordiis habens exemplum : Miſericordiam volo, & non ſacrificium.

§. XXX.

Beſſorum incurſio in Tranſilvaniam, quam Rex divinitus dicitur edoctus: inſigne ſeveritatis exemplum.

CCCXXV. SI attente conſideremus verba S. STEPHANI in præfatione ad filium Emericum, dubitare non poterimus, quin plura ſuſtinuerit bella, quam ſcriptis fuere conſignata. Hisce enim verbis Emericum alloquitur: " Obedi, Fili, mihi, puer es,... educatusque in deliciis cunctis, totius expeditionum laboris, atque diverſarum gentium incurſionis expers, in quibus ego jam fere totam meam contrivi ætatem. " Graviora, ac diuturniora Rex ſanctus hic bella inſinuat, quam illa fuiſſe videntur, quæ conſcripta ſunt: nam hæc omnia ſimul vix quinque, aut ſex annos tenuerunt, ſi finita fuerunt tam facili negotio, quam inſinuant verba Scriptorum, qui illa enarrarunt. Neceſſe igitur eſt, ut dicamus, aut alia quædam prætermiſſa eſſe, aut ea ipſa, quæ nota ſunt, magis fuiſſe diuturna. De Beſſorum incurſione breviter ſcribit Carthuitius num 22. atque ea ſolum de cauſa, opinor, ut referat, STEPHANUM divinitus fuiſſe monitum de periculo ſubditorum ſuorum. Verum, dum eos vocat *Chriſtianorum hoſtes, videlicet qui tunc Hungaris inimicabantur, Beſſos;* ſatis inſinuat, eos ſæpius incurriſſe in Hungarorum ditiones, ſive odio Chriſtiani nominis, ſive amore prædæ, ſive utraque de cauſa. Rurſum, quæ narrat num. 25. de ſexaginta Beſſorum acceſſu ad Regem, utcunque innuunt, barbaræ illius gentis feritatem depreſſam fuiſſe ab Hungaris.

CCCXXVI. Accipe, quæ de hisce tradit Bonfinius pag. 180. " Nunc ad Divum Regem, *inquit*, revocetur oratio. Tantum ſua in DEUM pietate præpolluit, ut ſub tutela auſpiciis divinis Regnum

geri experientia declararetur. Quadam nocte in ſomniis e Cœlo admonitus, continuo experrectus cubiculo exiliit. Veredarium Præfectum Legionis e veſtigio accitum, in Tranſſylvaniam, ulteriorem Daciæ partem, properare jubet, ut populos vicatim degentes admoneat, imperetque facultates omnes in oppida, munitiſſimaque loca conferant; quum Beſſi, qui Iſtri ora accolunt, ab omni Religione alieni, & Ungaricæ gentis hoſtes acerrimi, Regni limitibus immineant. Vix Veredarius mandata peregit, ac illi in tutum bona congeſſerant; ecce barbari immites adventant, agros paſſim diſcurſant, igni, ferroque cuncta vaſtant, quos inveniunt, licet perquam paucos, ſine aliqua ſexus, & ætatis ratione trucidant. Deſides tantum aliquos invenere, hique ſocordiæ ſuæ luere pœnas, & niſi hoc monitu ſuis rebus ipſe proſpexiſſet, jam de Tranſſylvania fuiſſet actum." Hæc deſumpta ſunt ex Carthuitio, & paullo liberius amplificata videntur, ita, ut nonnulla egeant correctione, aut ſaltem non omnia pro certis haberi debeant: qualia ſunt de facultatibus ad oppida allatis, quod tam cito fieri non poterat; de promiſcua omnium cæde, de aliquibus oppreſſis, & de periculo totius Tranſilvaniæ, quæ minus certa, atque ex conjecturis nonnihil exaggerata ſunt.

CCCXXVII. Idem factum narratur latius in Ms. Mellicenſi, & veriſimiliter exactius. Quapropter eam relationem huc transfero: " Sancta DEI Eccleſia in pace collocata, & ex Romana auctoritate juſte ordinata, Gens Biſſenorum longe a fide aliena, & quaſi beluina ſtultitia carens intellectu, patriæ ejus confinia demoliri aggreſſa eſt. Rex vero illos ante dies in remotis partibus venatui inſiſtebat, ut ſaltem poſt multas curas, quibus opprimebantur, aliquantiſper membra infirma relaxarentur. Cum igitur circa mediam horam diei ſopori indulgeret, per voluntatem DEI, qui ea, quæ futura ſunt, ſpiritu viſionis ſuæ manifeſta, & cognita fidelibus ſuis oſtendit, videbatur aſtantibus, præſentialiter inimicis paterne loqui, & quaſi eos terrendo præferre: Cur vana veſtra cohorte Clauſtra ſanctæ Eccleſiæ irrumpere vultis? Cur gregem Paſtoris magni, & ovilia ejus deſolari

ve-

veniſtis? Recedite, recedite, qui (*forte* quia) impetravi ab Imperatore meo Virum defenſorem, & Ducem meum, ſcilicet Martinum, qui non patiens (*forte* patietur) morſibus veſtris paſcua juſtorum lacerari. Evigilansque alacri vultu, qui ſua proferret nuncia, adeſſe mandavit. Cui aſſiſtenti, non meæ, inquit, legationis cauſas explere poteris: ſed alius, qui fidelior inveniatur, accedat. Præſentatum vero eisdem verbis redire præcepit. Ammoto, & tertio: Perge, ait, adire (*forte* abire feſtina) feſtina propere, & mea tollens mandata, dic Tribuno plebis, in ulterioribus moranti, ut provideat, viros ad pugnam eligat, & hoſtium cuneos in me bellum moventes propellat.

CCCXXVIII. "Aſcendit ille velociter, ad locum pervolavit, quod acceperat, indicavit: idemque diligenter factum eſt. Jam hoſtis propius aderat, jam mœnia urbis vallaverat: tam inopinata incurſio eſt. Tribunus cum copiis ſuis illum invaderet (*lege* invadit). Tunc utrimque decertatum eſt: iſti protectione DEI roborati accinguntur; illi amentia ſua obligati disjunguntur; poſtremo terga fugæ dederunt. Plures autem eorum corruerunt, plures in captivitatem ducti ſunt. Cæde peracta, is, qui venerat, ad Regem regreditur, ut nunciaret ei. Rex audito eventu belli, grates habuit Omnipotenti, qui victoriam fidelibus ſuis dedit ex inimicis. Nimirum credimus, ſuperna pietate illum viſitari, qui, ne circumdaretur ab inimicis, liberatorem de Cœlis habere meruit, ut præcederet, & cuſtodiret eum: ſicut enim DEUS Chriſtum ſuum David quondam a facie Philiſtinorum, Angelo ſuo protegente liberavit, ita & hunc de manu perſequentium erripuit, educens, & reducens in ſalvationem." Ex hac relatione colligi nequit, utrum hæc Beſſorum, aut Byſſenorum, uti alias vocabantur, incurſio fuerit in Tranſilvania, an in aliis Regni confiniis. Verum clare affirmat Bonfinius in Tranſilvaniam incurriſſe Beſſos, conſentiente Carthuitio, idque veriſimile eſſe, colligi utcunque poterit ex locis, quæ Beſſi eo tempore incolebant, de quibus mox, ubi reliqua ad illos ſpectantia huc tranſtulero.

CCCXXIX. Bonfinius pag. 184. ad propoſitum noſtrum refert inſigne ſeveritatis exemplum, quod præbuit S. STEPHANUS occaſione prædictorum Beſſorum, quibus ille Bulgaros adjungit. De his tamen non loquitur Carthuitius, nec Auctor Ms. Mellicenſis, ita, ut illud de Bulgaris pro conjectura ſolum haberi debeat. Verba Bonfinii accipe: " E Beſſis, Bulgarisque, quos gravi bello domitarat, ſexaginta circiter viri, ac iidem non ignobiles, ejus fama ſuccenſi ad adorandum Regem in Pannoniam venerant. Carros multos ducebant, quibus magnam auri, & argenti copiam, cæterasque fortunas impoſuerant, ut non modo eum prærevererentur; verum etiam inter regia ſervitia perpetuo ſe inſinuarent. Quum Pannoniæ fines attigiſſent, plerique ſceleratiſſimi Tribuni cujusdam famuli, auri cupiditate tracti, ex inſidiis hos adoriuntur: multos trucidant, exanimes aliquos relinquunt; cæteris fuſis, fugatisque, onuſta plauſtra diripiunt, nummatique in ſylvas ſe recipiunt. Qui ex hac Beſſorum ſocietate ſuperfuere, ad Regem tandem perveniunt, illatas ſibi cædes, & latrocinia, item peregrinationis cauſam, ex ordine referunt. Rex miſeros conſolatus, confeſtim, & clam Tribunum per apparitorem cum univerſa familia ocyſſime ad ſe venire jubet: quod niſi continuo fecerit, perduellionis pœnam indicit. Tribunus mox edoctus, coacta familia, opinione celerius advenit. Ante conſpectum Regis famulorum agmen explicat.

CCCXXX. Quum malæ mentis conſcii vultu facinora proderent, quæ nuperrime patrarant; Cur (inquit) contemptis Numinibus, & divina lege: præter jus, & fas, diri graſſatores, hoſpitum ſanguine manus infeciſtis? cur in humanum genus, & in eos, qui veræ ſapientiæ cupiditate peregre iter faciunt, tam impie ſæviiſtis? cur viros innocentiſſimos morte mulctaſtis? Proinde ſicut in alios a vobis actum eſt, ita & vobiscum nunc in conſpectu meo DEUS aget. Mox capitales eos pronunciavit. Ad omnes Regni aditus, ſingula horum paria, quando multi fuerunt, crucibus affigi juſſit, ut liberum peregrinis iter in Pannoniam quondam hoſpitabilem omnibus fore ſignificaret.

ret. Quare factum eſt, ut quoad vixerit, ne minimum quidem latrocinium in Ungaria poſthac patratum ſenſerit. Hoc enim ſeveritatis exemplo ita facinoroſorum audaciam coercuit, ut nemo peregrinis manum injecerit. Eos vero, qui læſi, & ſpoliati fuerant, non ſolum indemnes, verum cumulatiſſime donatos, & voti compotes præſtitit. „ His omnibus ſatis conſonat Carthuitius, uti & Ms. Mellicenſe, quod hic Carthuitio ita conſentit, ut nulla fere ſit differentia, niſi in ſolis vocibus. Non igitur neceſſe exiſtimo, eam relationem ex Ms. huc transferre, cum Carthuitius videri poſſit num. 25. ibique ſim obſervaturus in annotatis leviora illa, quæ aliter habentur in Ms.

CCCXXXI. Porro de Provincia, ex qua Beſſi, aut Byſſeni veniſſe dicuntur, in Codice Mellicenſi habetur: *Partibus Bulgarorum egreſſi.* At in Carthuitio nunc legitur: *partibus Hungarorum.* Opinor, legendum *Bulgarorum*, itaque in ipſo etiam Carthuitio legiſſe Bonfinium, atque ea de cauſa Beſſis adjunxiſſe Bulgaros, & quidem ſatis probabiliter, ut videbimus. Bulgari autem eo tempore Serviam habebant ſubjectam: nam apud Pagium ad annum 1027. num. XI. Chronographus Virdunenſis *Bellegradam*, alias *Albam Græcam* dictam, in Serviæ, & Hungariæ limitibus ſitam, ait eſſe *in confinio Bulgarorum, & Hungarorum.* Hæc ſimul juncta utcunque innuunt; Beſſos, ſeu Byſſenos eo tempore veniſſe ex hodierna Boſnia, quæ a Conſtantino Porphirogenito cap. 32. de Adminiſtrando Imperio vocatur *Ager Boſonæ*, & pars erat Serviæ, quam tunc ſub imperio Bulgarorum fuiſſe jam diximus. Adſtipulatur huic opinioni Bonfinius decad. 2. lib. 10. pag. 330. ubi de Beſſis, quos olim in Thracia circa montem Hæmum, & Hæbrum fluvium habitaſſe conſtat, ita mentem ſuam exponit: " Beſſi veteres, ut a principio diximus, fuere populi, quos Græci Beſſos ſæpe appellarunt. Hi a Bulgaris ex inferiore Myſia ejecti, in ſuperiorem ſubmigrarunt, & proximam Savo regionem incoluerunt, quam intercepta litera Boſnam a Beſſis vocavere. " Amicos Porro fuiſſe Beſſos, & Bulgaros, aut Beſſos cum Principe ſuo fuiſſe ſub imperio Bulgarorum, iis temporibus, colligi poteſt ex eodem Scriptore decad. 2. lib.

3.

2. pag. 209. ubi narrat bellum Beſſorum, & Bulgarorum contra Salomonem Hungarorum Regem, captamque a Salomone Albam Græcam, ſeu Belgradum.

CCCXXXII. Accipe, quæ ibi habet de incurſu eorundem: "Beſſi, ac Bulgari, qui inferiorem Myſiam, & Danubii oſtia ... accolunt (*imo & ſuperiorem Myſiam, & Beſſi etiam partem Pannoniæ antiquæ*) trajecto Savo ad Taurunium, quam Albam Græcam nunc vocant, in Syrmium, inferioremque Pannoniam effuſi, cuncta dirripiunt, pecora cum hominibus abducunt: & remenſo amne, rapinis onuſti in Bulgariam ſe recipiunt." Hæc, quæ circa annum 1070. geſta ſunt, aliaque ſimilia apud Bonfinium relata, inſinuant, Beſſos illos fuiſſe Boſniæ incolas, qui prædæ cupiditate in Hungariam ſubinde incurrebant. Cum vero hæc facta dicantur in Tranſilvania, dubitari vix poteſt, quin Beſſi, tranſita Servia Bulgaris ſubjecta, trajectoque Danubio, per Comitatum Temeſwarienſem in Tranſilvaniam ſe effuderint, ut incautos, nihilque tale metuentes opprimerent, tandemque multis ditati ſpoliis in patriam regrederentur. Quo circiter tempore irruptio illa contigerit, nullus expreſſit. Veriſimile eſt, Beſſos prædæ inhiantes ſimilia ſæpius tentaſſe; ſed tandem magis fuiſſe quietos, colligitur ex acceſſu illorum, de quorum injuria ſupra egimus.

§. XXXI.

Bellum cum Imperatore Conrado, & pax mirabili modo obienta: virtutes Sancti, contemplatio, & ecſtaſis.

CCCXXXIII. VArii Scriptores Germani narrant breviter bellum, quod anno 1030. Conradus Imperator S. STEPHANO intulit, quodque finem habuit ſequenti anno 1031. per pacem ſubſecutam. Carthuitius num. 23. de eodem paucis ſic agit, ut ſatis appareat, eum res bellicas exacte exponendas non ſuſcepiſſe, ſed eas ſolum attingere, quatenus occaſionem præbent declarandi eximiam Re-

Regis ſanctitatem, aut facta quædam mirabilia, quæ ſingulari providentia protegentis DEI contigiſſe videntur. Carthuitium ſecutus eſt Bonfinius in iis, quæ propius ſpectant ad STEPHANI ſanctitatem, finemque bello mirabiliter impoſitum, uti verba ejus inferius danda oſtendent. Belli cauſam aperte Conrado attribuit idem Scriptor, qui ſic habet pag. 182.: " Vivente Henrico Principe ſanctiſſimo, paribus utrimque ſtudiis pax longe, lateque ſervabatur, omniaque apud Ungaros e ſententia gerebantur. Poſt, ubi Imperator ille optimus inter Divos relatus eſt Conradus ... Cæſar deſignatus .... inſtitutam pacem utrique genti apprime ſalutarem intercepit. " Poſt plura de Conrado non ſine aliquot erroribus, quos brevitatis gratia omittere malui, quam corrigere, primam belli cauſam ait fuiſſe, quod Hungari ſubſidia promiſiſſent Italis, quos initio Regni ſui ſubegit Conradus: aut certe quod Conradus id crederet. Alteram vero cauſam exponit his verbis: " Plerique, defuncto Henrico concordiæ, ac pacis auctore, ingenita Germanorum, Ungarorumque odia diutius contineri nequiviſſe prodiderunt.

CCCXXXIV. Wippo in Vita Conradi Salici de hoc bello ſcribens, docet, diſſenſionem diu viguiſſe inter Hungaros, & Bavaros, culpamque Bavaris candide adſcribit. Bavariæ præerat Henricus Conradi filius, ac deinde in imperio ſucceſſor; atque inde factum, ut cum utroque res eſſet ſancto Regi; & Conradus deinde univerſis imperii viribus STEPHANUM vellet opprimere. Verum jam ante S. STEPHANUS Legato Conradi tranſitum negaverat per Hungariam. Accipe laudati Wipponis verba apud Piſtorium pag. 435: " Eodem tempore *(anno 1027.)* Werinharius Argentinæ civitatis Epiſcopus, ab Imperatore *(Conrado)* Legatus Conſtantinopolim mittitur. Qui dum cauſa orationis Hieroſolymam pergere ſe fingeret, ... mirabiliter prohibitus eſt. Nam dum magnum comitatum hominum, majorem quoque mutorum animalium, equorum, boum, ovium, porcorum, multasque delicias ſeculares ultra modum ſecum educeret, perveniens in Ungariam, a Rege STEPHANO contradicta eſt ſibi via, quod eo

tempore nulli Oratorum accidit." Hæc ſatis inſinuant, ſimultates inter Conradum, & STEPHANUM fuiſſe ab anno 1027. Legatumque Conradi STEPHANO fuiſſe ſuſpectum. At primam diſſenſionis cauſam hæc non produnt; uti nec illa, quæ pag. 436. ſcribit in hunc modum: " Eodem tempore *(anno 1030.)* multæ diſſenſiones inter gentem Pannonicam, & Bajoarios, culpa tamen Bajoariorum factæ ſunt; ita, ut STEPHANUS Rex Ungarorum multas incurſiones, & prædas in Regno Noricorum, id eſt, Bajoariorum faceret. Unde commotus Imperator Chuonradus cum grandi exercitu ſuper Ungaros venit.

CCCXXXV. Hermannus Contractus ad annum 1030. breviter hæc ſcripſit: " Conradus Imperator STEPHANUM Pannoniæ Regem cum exercitu petit." Eadem brevitate utitur Lambertus Schafnaburgenſis, Marianus Scotus, Albertus Stadenſis, aliique non pauci Chronicorum Scriptores, quos recenſere non eſt neceſſe: nec ullum reperio ex antiquis, qui veram, & certam belli cauſam aſſignet. Quapropter parum fido Joanni Aventino, qui Annalium Boicorum lib. 5. pag. 314. ſcribit, STEPHANUM pro uxore Giſela, & filio Emerico petiiſſe Ducatum Bavariæ, ac repulſa irritatum Bavaris bellum intuliſſe. Martinus Hoffmannus in Annalibus Bambergenſibus apud Ludevig tom. 1. Scriptorum Germanicorum col. 59. Aventini mentem fere exprimit, ita ſcribens: " Poſtero anno (1028.) Conradus ſolennem Principum conventum Ratisbonæ celebravit. Ad eum STEPHANUS Ungariæ Rex, Legatis miſſis, Bavariæ Ducatum, Giſelæ conjugi, & Emerico filio hæreditarium, ſibi reddi poſtulavit. Quod cum Conradus fieri poſſe negaret, gravis inter utrumque exorta diſcordia, in apertum bellum erupit." Hanc rationem belli, antiquis prorſus incognitam, Brunnerus in Annalibus Boicis part. 2. lib. 5. merito explodit his verbis: " Aventinus cum cauſam belli hujus nullam reperiret, inſcitam fabulam commentus, repetitum a STEPHANO pro Emerico filio Bojariæ Regnum, quod Avunculus illius, Avus, Proavusque tenuiſſent, ſine teſte ſcripſit, ſolita vanitate, quam etſi nihil

hil moramur, exſufflare tamen ſubinde, & evertere levi brachio, æquum eſt." Nos igitur cauſam belli relinquemus incertam.

CCCXXXVI. Progreſſum, finemque belli cum Aventino rurſum explicat Hoffmannus, ſic proſecutus: " In id cum Conradus omni ope, ac ſtudio incumberet, ſequenti anno (1029.) cum exercitu in Hungariam proceſſit, & obvia omnia gladio, ac incendiis vaſtavit, populabundus ad Rabam uſque, nemine reſiſtente, progreſſus. Ea lis demum morte Emerici diremta fuit, & Conradus Imperator STEPHANO Regi, inſtaurationem fœderis, quod cum Henrico Imperatore affine ſuo fuerat, poſtulanti ſumma voluntate conceſſit." Cauſam finiti belli mox videbimus. Interim alium etiam S. STEPHANI hoſtem, videlicet Bohemiæ Ducem, parum probabiliter ſuggerit Annaliſta Saxo ad annum 1030. ſcribens ſequentia: " Hoc anno Bracilaus Dux Bohemiæ Ungaros magna cæde proſtrâvit, & terram eorum uſque ad urbem Strigoniam devaſtavit." Qui hic *Bracilaus*, alias *Brzetislaus* dicitur, & *Prædislaus*: at non auſim aſſerere, hæc vera eſſe, cum illam ipſius contra Hungaros expeditionem alibi non inveniam. Quin potius fictitia videntur, niſi forſan aliquot annis ſerius contigerint: nam Prædislaus Ducatum Bohemiæ adeptus non eſt, niſi circa annum 1034. ut habet Pagius ad illum annum num. 16. Ipſe etiam Annaliſta Saxo, ſibi aperte contradicens, ad annum 1032. adhuc meminit de deceſſore Prædislai Udalrico, quem *Odalricum* vocat, ſatisque ibidem innuit, hunc anno 1030. fœderatum non fuiſſe cum Conrado, qui Udalricum " de inſidiis etiam, quas ante biennium ipſi Imperatori fecerat, confeſſum in exilium tranſmiſit." Illam igitur Bohemorum de Hungaris victoriam fictitiam, aut ex errore ortam, prorſus exiſtimo.

CCCXXXVII. Ne Conradum quidem multum efficere potuiſſe contra STEPHANUM, DEI protectione munitum, Wippo ſatis declarat, dum poſt verba num. 334. data ſic proſequitur: " Rex autem STEPHANUS, minime ſufficiens adverſus Imperatorem, oratio-

nibus, & jejuniis in universo Regno suo indictis, præsidium Domini tantummodo flagitabat. Imperator tam munitum Regnum fluviis, & sylvis intrare non valens, multis tamen prædationibus (&) incendiis circa terminos Regni injuriam suam satis ulciscens, reversus est, volens tempore opportuniori cœpta sua peragere. Sed filius suus Rex Henricus adhuc puerulus, Eigelberto Frisingensi Episcopo creditus, legatione STEPHANI Regis pacem rogantis accepta, unico consilio Principum Regni, Patre nesciente, gratiam reconciliationis annuit; juste, & sapienter agens, qui Regem injuste injuriatum, ultro petentem gratiam, recepit in amicitiam.

CCCXXXVIII. Non exprimit Wippo, utrum pax redintegrata sit eodem anno 1030. an sequenti. Hermanni Contracti fusius Chronicon apud Canisium omnia ad eundem annum 1030. refert his verbis: " Conradus Imperator, jam dudum inimicitiis cum STEPHANO Ungariorum Rege conflatis, Pannoniam petiit, & quantum fluminibus, & paludibus non obstantibus poterat, Rabam devastavit." Per *Rabam* intelligo fluvium *Arrabonem*, Germanis Raab dictum, non vero Jaurinum, urbem trans idem flumen sitam, etiamsi & illa Raab dicatur Germanis: nam transitu fluminis verosimiliter prohibitus fuit Conradus. Porro additur post pauca ibidem: " Pax cum STEPHANO Rege Ungariorum redintegratur." Verum cum hæc Hermanni editio interpolationis sit suspecta, magisque fidere possimus editioni Pistorii, ubi Hermannus instauratam pacem cum plerisque aliis Chronographis affigit anno 1031. hunc annum præferendum censeo, nisi forsan quis omnia sic velit conciliare, ut credamus a bello cessatum, pacemque cum Henrico Rege initam esse anno 1030.; at sequenti eandem concordiam stabilitam per missos a STEPHANO Legatos ad Conradum, qui initam a filio pacem ratam habuerit, & confirmaverit.

CCCXXXIX. Quidquid vero sit de exigua hac temporis differentia, Wippo ingenue fatetur, culpam inchoati belli fuisse in Bavaris, fatisque simul innuit, S. STEPHANUM singulari Numinis protе-

tectione gaviſum eſſe contra inimicum potentiſſimum; atque eatenus relationibus Carthuitii, & Bonfinii optime conſonat. Quod autem hi ſcribunt de Nuncio illo, qui in caſtra Germanorum venit quaſi miſſus a Conrado, quique Ducibus mandata recedendi pertulit, nec Wippo habet, nec alii Scriptores Germani. Verum æque mirabile eſt, quod Wippo aſſerit, pacem ab Henrico Rege puero cum STEPHANO initam eſſe, ignorante Conrado: atque hoc Henrici factum, quod nullo modo vocari poteſt in dubium, ſuſpicionem ingerit, aut Henricum ipſum, aut alium quempiam illorum, qui Henrico fuere pacis auctores, prædictum Nuncium mittendum curaſſe, ſive id factum fuerit poſt pacem clanculum concluſam, ſive antea ſolo belli odio, ut pax facilius inſtaurari poſſet.

CCCXL. Accipe igitur totam rei relationem ex Bonfinio, qui corrigi deinde poterit, ubi videbitur paulo liberius conjecturis indulſiſſe: " STEPHANUS, *inquit*, ubi Conradum cum univerſis Germaniæ viribus Pannoniam irruere intellexit, Pontificum, Procerumque omnium repente concilium habendum eſſe cenſuit: quantum a Germania periculum inſtaret, edocuit. Habuit delectum, quam unquam antea longe majorem: Pontifices, Sacerdotes, item ſacri, & prophani omnes pariter arma capeſſenda decernunt, quo facilior reſiſtendi copia daretur. Cum potentiſſimo hoſte rem eſſe intelligunt. Poſtquam comparato validiſſimo exercitu, caſtra habere cœpit; divinum inprimis auxilium his breviter imploravit, quamvis in exornandis, placandisque Numinibus die noctuque nunquam ceſſare videbatur: Si placet tibi, Regina Cœli, & Ungarici Patrona ſoli, hoc Regnum hæreditario jure tibi legatum, igni ferroque ab hoſtibus vaſtari, & plantatam nuperrime Scythicis pectoribus Fidem Filii tui continuo extirpari, ne meæ (quæſo) deſidiæ, ſed Numini tuo hoc tribuatur: ſi quid Regis culpa patratum eſt, cui plebem tuam commiſiſti, ipſum (te precor) pœnas lucre patiare, innocentibus parce, novam hæreditatem tuam pro ſolita benignitate tuere. Mox effuſus in lachrimas, & Divæ Genitricis Numine confirmatus, in Germanos ſigna moveri jubet, quum nunquam fideli-

bus pia Numina deſint. Res non tam commemoratione, quam admiratione digniſſima, pridie ejus diei, quo in hoſtium conſpectum futurus erat, accidiſſe dicitur. Teſſerarius namque per omnia militum contubernia, & tentoria quidam diſcurrit, qui Imperatoris edicto Germanum quemque ſolutis caſtris domum repetere jubet.

CCCXLI. " In ſequenti nocte lucem Conradus ſoluta caſtra comperit, videt domum quemque feſtinare. Rei novitate percitus cauſam diſquirit: omnes uno ore referunt, Teſſerarii voce, miſſione donatos. Accitis Teſſerariis, neminem invenit, qui miſſionis edictum circumtulerit. Mox Conrado STEPHANI ſanctitas explorata ſuccurrit, cujus gratia cœleſtium internuncium ſub Teſſerarii ſpecie, caſtra ſolviſſe reputavit, ne ſancti Regis populus oppugnaretur, ne qua inter ſeniores, junioresque Chriſtianos ſeditio defectione ſuboriretur. Approbavit divinæ miſſionis edictum Imperator, inſtauratâque pace in Germaniam ſe recepit, cum graviſſima aſſeveratione pollicitus, ſe Pannoniis, quos ſub divina tutela eſſe intelligebat, perpetuo manus abſtenturum. Rex autem e veſtigio, quum Divæ Genitricis patrocinium laboranti ſibi, ſuæque Ungariæ adfuiſſe conſpexit, humi proſtratus, clementiſſimo Numini gratias egit, & per cunctas Aras Pannonicæ Deæ (*i. e.* Patronæ) Sacra fieri paſſim edixit." Ita narrat diſceſſum Germanorum Bonfinius, acſi diſceſſiſſent, præſente in caſtris Conrado. At veriſimilius eſt, id contigiſſe, eo abſente, non per Teſſerarium per caſtra diſcurrentem; ſed per Nuncium aliunde in caſtra profectum, acſi miſſus eſſet a Conrado. Nunciusne ille humana fraude ſubornatus fuerit, an ſola DEI providentia eo directus, in medio relinquam. Hac de cauſa etiam incertum eſt, an hic aliquid humana induſtria majus agnoverit Conradus, ideoque finem bello impoſuerit, licet Hungari iſtud crediderint, & non prorſus immerito ob eximiam STEPHANI ſanctitatem, ſingularemque DEI protectionem, quam in aliis quoque caſibus expertus eſt Sanctus. Bailletus ad 2. Septembris in STEPHANO ſcribit, Conradi juſſu Germanos tam celeriter receſſiſſe, ut fugere viderentur. Potuit ſane contingere, ut Conradi exercitus ve-

li-

litationibus, inopiaque cibariorum non exigua pateretur detrimenta ante flumen Arrabonem, eaque de cauſa creſcentem Hungarorum exercitum operiri non ſit auſus; at nolim ſine teſte aſſerere, quod nec Hungari tradiderunt, nec Germani, neque id tam fidenter affirmaſſet Bailletus, ſed ſolum dediſſet pro conjectura incerta, ſi preſſe ſequi voluiſſet monumenta antiqua.

CCCXLII. Poſt relatum id bellum Carthuitius num. 24. de virtutibus ſancti Regis, ac præſertim de perpetua orandi, contemplandique conſuetudine memorat aliqua. Eadem Bonfinius pag. 183. expreſſit his verbis: " Deinde eo ardentius pro explorata divinæ Clementiæ gratia, in DEI charitate permanſit: quem in partiendo tempore, tali uſum inſtituto fuiſſe ferunt, interdiu dicendo juri, ac regalibus officiis, & negotiis incumbere, noctes fere inſomnes ducere, in divina contemplatione verſari, cum aſſiduis lacrymis pro publica, & privata ſalute ſupplicare, piis precibus æquiora Numina reddere, in divinam quandoque contemplationem uſque adeo rapi, ut humo ſubtractus, in aere pendere videretur: nam quum in remotam quandam Baſilicam ſeceſſiſſet *(imo cum longe abeſſet ab omni Eccleſia, ut habet Carthuitius num. 25.)* Numinis exorandi cauſa, diſtentis circum tentoriis noctem tranſegit: qua quidem intempeſta, quum in tabernacula ad contemplandum ſuſcitaretur, uſque adeo in Divinitatis contemplatione correptus eſt, ut corpus evectam in aera mentem ſubſequeretur.

CCCXLIII. Quin & tabernaculum, ne vehementiſſimam contemplationem interciperet, corpusve inhiberet, ne cum animo in aera raperetur, ipſum quoque ſimul tractum, in aere diu pependiſſe tradunt. Quum patefactum cuidam ſancto Viro miraculum intellexiſſet, mox eum admonuit pariter, & interminatus eſt, ne quid de hac re, ſe vivente, proderet. Fama tamen Regiæ ſanctitatis ea late diffuſa vagabatur, ut e remotiſſimis multi oris ad venerandum Hominem plane confluerent." Hæc, ſimiliaque plura, quæ variis *locis* de eximiis

miis STEPHANI virtutibus commemoravimus, non videbuntur incredibilia Viris prudentibus, qui ſanctiſſima ejusdem Regis monita, §. 33. danda, attente perlegerint; ſimulque conſideraverint, quanta ſit DEI liberalitas in illos, qui eum puro, ſinceroque amore unice quærunt, & diligunt. Verumtamen Bonfinius, cum ſupra dicit, Corpus Sancti raptum eſſe in aera, male intellexit Carthuitium, qui id non aſſeruit, ſed de ſolo papilione in aere ſuſpenſo locutus eſt, ideoque ejus relatio eatenus neceſſario eſt corrigenda.

§. XXXII.

An Emerico filio uxorem dederit? An Regnum eidem abdicare cogitaverit? Mors ſancti Emerici: an morbus, quo triennio laboraverit Rex, ex morte filii contractus?

CCCXLIV. QUamquam veriſimile non eſt, nec ulla auctoritate probari poteſt, pacem inter STEPHANUM, & Conradum coaluiſſe per mortem Emerici, qui S. STEPHANO ſolus e filiis ſupererat, mors tamen illius Principis non diu poſt videtur ſubſecuta. Hoc igitur loco expedienda ſunt de Emerico reliqua omnia, quæ ſimul ſpectant ad Patrem STEPHANUM: nam alia illius geſta ſuo loco diſcutientur. Ante laudata Emerici Vita ad propoſitum noſtrum habet hæc verba: " Dum ex paterna diſpoſitione Virgo nobilis, utpote orta de Regali proſapia, beato Emerico deſponſata eſſet &c. " Addit Vita, Emericum cum Sponſa ſua virginitatem ſervaſſe, votumque caſtitatis nuncupaſſe. Vitam hanc, opinor, ſecutus eſt Bonfinius, qui eadem de Emerico narrat, relatoque virginitatis voto, quod nemini revelaverat, de conjugio ipſius ſic ſcribit pag. 178. " Poſt hæc Pater, ut publicæ ſaluti de ſucceſſore conſuleret, Emericum parandis liberis haud intempeſtivum, digno conjugio obligandum eſſe cenſuit, ratus neminem Regno commodiorem futurum, ſi viveret: ſin minus, ſanctiſſimam hinc prolem ſperari poſſe, & Regendis Ungaris accommodatiſſimam. Quare excellentiſſimam forma, & virtute Virginem, ac Regali

gali genere natam, huic desponsat Pater, operamque liberis quandoque dandam edocet, ne legitimus idemque optimus Pannoniæ Regno successor desit. Quamvis hoc haud facile efficere potuit, quando non sine multis eo precibus filium redegerat; ipsum tamen obtemperantissimum, & decenti conjugio jam obstrictum, nunquam cum uxore rem patrasse, sed majorem (si dici potest) quam antea, castitatem servasse comperit.

CCCXLV. Eadem quoque, de conjugio, & virginitate Emerici, asserit Dlugossus in Historia Polonica ad annum 1006. & rursus ad annum 1022. Quin & Joannes Tomcus in Emerico, post datam Vitam ex Surio hæc subjicit: " Uxorem S. Emerici, filiam Crescimiri Regis Dalmatiæ fuisse, Dalmatica monumenta testantur, eandemque virginitatem ad extremum usque vitæ professam. " Porro virginitas hæc in conjugio servata, aliunde satis est credibilis, & verisimilis, ob recentissimum exemplum S. Henrici Imperatoris, qui Avunculus erat Emerici: nam Henricus servatam cum S. Cunegunde virginitatem ante mortem indicaverat, defunctusque erat anno 1024. quo nuptiis verisimiliter necdum illigatus erat Emericus. Nonnihil tamen scrupuli oritur tum ex silentio Carthuitii, tum ex voto virginitatis jam ante nuptias nuncupato, si omnia exacte narrantur in Vita. Verum Carthuitius rem omittere potuit, quia potius ad Emericum spectabat, quam ad STEPHANUM: & Rex paterna auctoritate irritum facere poterat filii votum, quod verisimiliter ante pubertatem erat emissum. Filius contra, etiamsi obligatione voti solutus esset auctoritate Patris, eique paruisset ducendo uxorem, poterat nihilominus, modo sponsam ad consensum pertraheret, eidem virginitatis servandæ proposito insistere, atque Avunculi sui S. Henrici exemplum imitari. Nihil igitur obstat, quo minus veræ esse possint nuptiæ Emerici, de quibus in ipsius Vita latius agi poterit.

CCCXLVI. Laudatus Dlugossus ad annum 1022. scribit, STEPHANUM cogitasse de Regni administratione in filium transferen-

renda. Ranzanus hac de re habet ſequentia ind. 8.: " Fuit enim excellens (*Emericus*) ea vitæ integritate, ac ſanctitate, ut in omni virtutum genere eſſet parenti ſimillimus. Eam ob rem Beatus STEPHANUS ea ipſum charitate complectebatur, ut nihil ſupra facile dici poſſet. Decreverat religioſiſſimus Rex abdicare ſe Regno, ſeque ſeparare ab hominum frequentia, quo divinarum rerum meditationi poſſet inſervire liberius: Regni vero curas Emerico demandare inſtituerat: cæterum dum talia ſecum mente volutat, divino conſilio aliter decernitur. Repente namque Emericus in adverſam incidit valetudinem, eaque paucis poſt diebus correptus moritur, pie plane, ut credere par eſt de viro, qui vitam tranſegerat ſanctiſſime." Thuroczius cap. 33. eadem tradit his verbis: " Poſtquam autem magnificavit Dominus miſericordiam ſuam cum beato Rege STEPHANO, vertendo dorſa Regum in fugam a facie gladii ejus, & dominio ejus principatus, atque poteſtates ſubjiciendo omnium exterarum nationum circumadjacentium; deliberavit ſanctus Rex STEPHANUS, & firmiter ſtatuit, ut omnibus pompis mundanæ gloriæ calcatis: & temporalis Regni diademate depoſito, ſolius DEI ſervitio ſemetipſum manciparet, & ab exterioribus curis expeditus, contemplativam vitam, & tranquillam pacem perageret. Coronam vero Regiæ celſitudinis filio ſuo Duci Emerico, ſanctiſſimis moribus divinitus inſtructo, ſe daturum diſpoſuit. Erat enim beatus Emericus in primævo adoleſcentiæ flore ſupra communem naturam hominum divino munere ſublimatus; juſtitia, prudentia, fortitudine, temperantia, ſapientia, ſcientia, manſuetudine, miſericordia, benignitate, largitate, humilitate, & patientia armatus: cæterisque Catholicis, atque politicis virtutibus adornatus; ſimiliter ut ſanctus STEPHANUS Pater ejus. Cum itaque ſanctiſſimus Pater ſanctiſſimo Filio curam adminiſtrationis, & gubernandi Regni ſollicitudinem intenderet committere; Beatus Dux Emericus propria morte præventus eſt." Hactenus illi: verum cum nihil de hac Regis cogitatione habeat Carthuitius, ac ne Bonfinius quidem; illud deſiderium abdicandi ſe Regno (licet incredibile non ſit, nec improbabile ob morbos, quibus Rex ſanctiſſimus affligebatur) ut plane certum affirmare nolim.

CCCXLVII.

CCCXLVII. Minus etiam certum, minusque probabile eſt, quod iidem Scriptores aſſeruerunt de morbo S. STEPHANI, aut potius de morbi cauſa, quam divinando ſic expreſſit laudatus Thuroczius: " Flevit autem eum ſanctus Rex STEPHANUS, & univerſa Hungaria inconſolabiliter planctu magno valde. Tanta vero doloris acerbitate ſanctus Rex STEPHANUS exacerbatus in graviſſimam incidit infirmitatem. Et poſt multos dies vix qualemcunque vitæ reparationem recepit: ſed priſtinæ ſanitati nunquam plane potuit reſtitui. Nam & pedum doloribus urgebatur, & triſtitia, ac gemitibus afficiebatur; præſertim propterea, quia nullus videbatur de conſanguineis ejus idoneus ad hoc, ut eo mortuo Regnum in Fide Chriſti conſervaret. Pronior enim erat gens Hungarica ritui paganico inclinari, quam Fidei Chriſtianæ." Conſonat fere Ranzanus, ita ſcribens: " Ejus *(Emerici)* obitum adeo moleſte Rex tulit, ut morbum & ipſe contraxerit quam graviſſimum, ex quo perdiu, ac non ſine vitæ maximo periculo, laboravit. Doloris cauſa erat, quod animadvertebat, e ſuis inveniri poſſe neminem, cui ampliſſimi Regni ſui adminiſtratio demandaretur. Maxime autem eo angebatur, quod non occurrebat ei via, qua nanciſceretur hominem quempiam, a quo Chriſtianus cultus, nuper ſuſceptus ab Hungaris, pertinaci opera conſervaretur. Sed placuit immortali DEO, ut Regem ipſum ſineret tantiſper vivere, ac Regnum tenere, dum novelli Chriſtiani Fide, quam acceperant, ſatis confirmarentur: quamdiu tamen fuit in vita, multiplicibus morbis vexatus eſt.

CCCXLVIII. Bonfinius pag. 184. de hisce conjecturas ſuas ſic expoſuit: " Paucis poſt annis, quando virtus adverſitate perficitur, & quos DEUS diligit, corrigit (ut ajunt) & caſtigat; quum magno Rex dolore torqueretur, quod Emerico orbatus, nemo ſibi nepos, & cognatus erat, cui Regnum, & Ungaricæ Fidei conſervationem tuto committeret, quumque intelligeret, Scythicam gentem interniſſa divini cultus, fideique cuſtodia, in priſtinam inſipientiam continuo recaſuram, varios ex hoc morbos ſubire coactus eſt. Emeri-

cum ab anno ſalutis trigeſimo primo ſupra milleſimum, extinctum aliqui ſcripſere. Ipſe tanto corporis languore correptus eſt, ut ne pedibus quidem ſtare poſſet," In hisce relationibus vera falſis mixta videntur, aut ſaltem certa incertis, & non pauca idcirco corrigenda. Primo, ſatis certum eſt, Sanctum variis, ac diuturnis morbis laboraſſe; at falſum videtur, primam morborum cauſam ortam eſſe ex dolore de obitu Emerici: nam jam ante illius obitum, triennali laboravit infirmitate, quæ certo ex illa cauſa oriri non poterat. Audiamus de his Carthuitium, qui circa illud tempus vivere cœpit. Hic num. 26. ait, Regem triennio ægrotaſſe; ac deinde ad obitum filiorum ſic pergit: " Poſtquam inde propitiationis DEI medicamine convaluit, tamen judicio æterni per ſecreti conſilii quandam examinationem in filiorum ſuorum obitu ſibi ſenſit immittere verbera, quos in ipſis infantiæ gradibus, infantes qui dedit, abſtulit. De quorum morte mœſtitiam obortam Genitor propter amorem filii ſuperſtitis, bonæ indolis pueri Emerici compeſcuit &c. " Hæc verba primum illum Regis morbum non modo præponunt Emerici morti, ſed etiam aliorum filiorum, ita, ut diu ante videatur contigiſſe; certumque ſit, hunc morbum non eſſe ortum ex dolore de morte filii.

CCCXLIX. Secundo, indubitatum quoque eſt, Regem graviter doluiſſe de obitu filii ſui, & non immerito; neque ulla etiam eſt ratio, cur obitum illum removeamus ab anno 1031. cui eum affigunt Carthuitius, & Bonfinius. At falſum apparet, aut certe veriſimile non eſt, ex illo dolore morbum ortum eſſe, quo deinceps uſque ad mortem Sanctus ſic laboraverit, ut nunquam integre convaluerit. Dolorem, eumque gravem, teſtatur Carthuitius num. 27.; ſed ſtatim etiam ſubjungit, dolorem hunc non fuiſſe diuturnum, Regemque, *depoſito mœrore*, ſe totum dediſſe operibus piis, quibus & Religionem promoveret, & cuicunque hominum generi liberaliter ſubveniret. Morbum vero poſtremum poſt alia non pauca commemorat, atque aſſerit quidem, gravem fuiſſe, ac diuturnum; at nullo modo innuit, eum toto laboraſſe ſeptennio, quod interceſſit inter mortem

Eme-

CCCLIII. Cap. II. " In regali quidem Palatio poſt Fidem Eccleſia ſecundum tenet locum, a Capite noſtro, ſcilicet Chriſto, prius ſeminata, deinde per ejus membra, utique Apoſtolos, ſanctosque Patres transplantata, & firmiter ædificata, atque per totum orbem diffuſa. Et quamvis ſemper novam pariat (*al.* habeat) prolem, in certis tamen locis quaſi antiqua habetur. Hæc autem, Fili chariſſime, in noſtra Monarchia adhuc quaſi juvenis, & novella prædicatur; atque idcirco cautioribus, evidentioribusque eget cuſtodibus; ne bonum, quod divina Clementia per ſuam immenſam Clementiam (*al.* miſericordiam) nobis conceſſit immeritis, per tuam deſidiam, & pigritiam, atque negligentiam deſtruatur, & annihiletur. Nam qui minuit, aut fœdat ſanctæ Eccleſiæ dignitatem, ille Chriſti Corpus mutilare nititur. Ipſe enim Dominus dixit Petro, quem Cuſtodem, Magiſtrumque eidem poſuit ſanctæ Eccleſiæ: Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam. Se ipſum quidem nominabat Petram: verum (*al.* verum *omittitur*) non ligneam, vel lapideam ſuper ſe ædificatam Eccleſiam dixit, ſed populum acquiſitionis, gentem electam, divinam, gregem Fide doctum (*al.* doctam &c. *mendoſe*,) Baptiſmate lotum, Chriſmate unctum, ſanctam ſuper ſe ædificatam Eccleſiam dixit, & appellat. Si quis infelix hujus ſanctæ Eccleſiæ membra, vel parvulos ſcandalizat, juxta Evangelii præceptum, dignus eſt, ut mola ſuſpendatur aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris, id eſt, dejiciatur de poteſtatis dignitate; & maneat extra Eccleſiam juſtorum, in illa mundiali miſeria, ſicut ethnicus, & publicanus. Ac per hoc, Fili mi, ferventi ſtudio debes invigilare in ſancta Eccleſia de die in diem, ut potius capiat augmentum, quam detrimentum patiatur. Inde etiam (*al.* quidem) imprimis Reges Auguſti dicebantur, quia augebant Eccleſiam. Hoc & tu facias, ut tua Corona laudabilior, & vita beatior, & prolixior habeatur.

CCCLIV. Pauca hic obſervanda. Oſtendi num. 234. S. STEPHANI verba: *ſe ipſum quidem nominabat petram*, probabiliter referri

ri poſſe ad S. Petrum, parum tamen intereſſe, hocne, an alio modo locum intellexerit. S. Auguſtinus lib. 1. Retr. cap. 21. ſcribit, ſe aliquando per *petram* intellexiſſe *Chriſtum*, aliquando *Petrum*, ſubdens: " Harum autem duarum ſententiarum quæ ſit probabilior, eligat Lector. " Hæc ſummi Doctoris verba oſtendunt dubitationem, in qua erat, de genuina loci intelligentia. Eadem quoque verba evincunt, S. Auguſtinum agnoviſſe, non Chriſtum modo eſſe petram Eccleſiæ, ſed Petrum quoque ejusdem Eccleſiæ petram eſſe, Chriſto nimirum ſubordinatam: nam niſi id agnoviſſet, non reliquiſſet liberum unicuique, ut locum vel de Chriſto, vel de Petro intelligeret. Patet id etiam ex verſiculo S. Ambroſii, quem ibidem recitat: *Hoc* (gallo) *ipſa Petra Eccleſiæ canente culpam diluit.* Naturalem expoſitionem de Petro, quem *Petram* dicebat, primo amplexus erat ſanctus Doctor, uti ait. Deinde tamen ad aliam dilapſus eſt ex ſola, opinor, ignorantia linguæ Hebraicæ, & Syriacæ. Oſtendunt eam ignorantiam ipſa ſancti Doctoris verba: nam pro expoſitione de Chriſto hanc ſolam ibidem allegat rationem: *Non enim dictum eſt illi* (Petro:) Tu es Petra, ſed: ſed Tu es Petrus. Verum Chriſtus Syriace locutus eſt, uſusque bis eadem voce *Cepha*, aut *Kepha*, voxque eadem repetitur in Evangelio Hebraico Matthæi, quod edidit Munſterus, acſi Latine diceretur: *Tu es Petra, & ſuper hanc Petram*: uti jam oſtenderunt multi interpretes Catholici, & admiſerunt hæretici varii. Corruit igitur tota ratio S. Auguſtini, qui haud dubie vulgarem loci expoſitionem ſolum ſecutus fuiſſet, relicta prorſus alia, ſi ſciviſſet, eandem vocem Syriace bis fuiſſe repetitam. Hæc paucis obſervanda duxi, quia loco illo abuſus eſt Schwartzius num. 232. citatus.

CCCLV. Magis frivolum, imo plane ridiculum eſt, quod idem Scriptor heterodoxus ex verbis S. STEPHANI inferre voluerit, ipſum per Eccleſiam in petra ædificatam intelligere " gentem electam, & divinam, non Hierarchiam ſub uno viſibili Capite, cum membris ſuis viſibilibus florentem, potentem, ſplendidam, & dominantem."

Quip-

Quippe S. STEPHANUS unice hic docet, per Eccleſiam hic non intelligi domum aliquam, aut ædificium aliquod ex lignis, & lapidibus conſtructum, quod alias etiam *Eccleſia* vocatur ſenſu multum diverſo; ſed per Eccleſiam a Chriſto deſignari omnium fidelium cœtum, qui revera eſt populus acquiſitionis, gens electa, & divina, grex fide doctus, Baptiſmate lotus, Chriſmate unctus. Huic cœtui *Cuſtodem, Magiſtrumque* Chriſtus *poſuit* S. Petrum, teſte S. STEPHANO. Itaque Sanctus Rex non modo verbis ſuis non adverſatur ordini Hierarchico Eccleſiæ, ſed illum clare adſtruit; dum aſſerit, Petrum a Chriſto ſtatutum eſſe *Cuſtodem, Magiſtrumque Eccleſiæ*, & quidem Eccleſiæ *eidem*, quæ, ut ante ait, " a Capite noſtro, ſcilicet Chriſto, prius ſeminata, deinde per ejus membra, utique Apoſtolos, ſanctosque Patres, transplantata, & firmiter ædificata, atque per totum orbem diffuſa." Eccleſiæ per totum orbem diffuſæ *Cuſtodem, Magiſtrumque* poſitum eſſe Petrum, aſſerit. Hierarchiam igitur Eccleſiæ ſub viſibili Capite clariſſimis verbis agnoſcit. Hæc breviter de hisce dicta ſunt, ut pateat, quam frivolis ratiunculis heterodoxi verba S. STEPHANI ad falſa ſua dogmata conentur pertrahere, licet ex omnibus ipſius geſtis abunde diſcere poſſint, ſe a primorum Hungarorum fide longe receſſiſſe. Cæterum quod de etymologia *Auguſti* in fine dicitur, mere accommodatitium eſt: nam Imperatores dicti ſunt *Auguſti*, ab Imperatore Auguſto, ſicuti *Cæſares* dicuntur a Julio Cæſare.

CCCLVI. Cap. III. " Regium Solium ornat Ordo Pontificum; ac per hoc in Regali dignitate tertium poſſident locum Pontifices. Chariſſime Fili, Seniores illos ita cuſtodias, ſicut oculorum pupillas. Si illorum benevolentiam habebis (*al.* habes,) neminem adverſariorum timebis. Illis quidem te obſervantibus, eris ſecurus in omnibus, illorum precatio commendabit te Omnipotenti DEO. Illos enim Deus humani (*al.* divini) generis conſtituit Cuſtodes, fecitque ſpeculatores animarum, ac totius Eccleſiaſticæ dignitatis, ac divini Sacramenti diſpenſatores (*al.* diſpoſitores) & datores. Sine

enim illis non conſtituuntur Reges, nec Principatus (*al.* principantur.) Per illorum interventum delicta delentur hominum. Si illos perfecte amas, te ipſum ſine dubio ſanas, tuumque Regnum honorifice gubernas. In manus enim illorum poſita eſt poteſtas ligandi nos in peccatis, & a peccatis ſolvendi. Teſtamentum enim (*al.* vero) ſempiternum ſtatuit illis DEUS, eosque ſegregavit ab hominibus, & ſui Nominis, atque Sanctitatis fecit participes, & ab hominibus (*al.* ab humano die) interdixit, reprehendendos eſſe, per David deificum Regem: Nolite tangere Chriſtos meos &c. Ille autem (*al.* enim) tangit Chriſtos DEI, qui contra Divinum, atque Canonicum Inſtitutum ſacri Ordinis Viros falſis criminibus fœdat, atque in publicum protrahit. Quod te omnino, Fili mi, agere prohibeo, ſi vis beatus vivere, & tuum Regnum honeſtare. Quia in his rebus inprimis offenditur DEUS. Si accidente caſu culpa reprehenſione digna ſuper aliquem horum, de quibus ſermo eſt, ceciderit (quod abſit) corripe eum ter, quater, inter te, & ipſum ſolum, juxta præceptum Evangelii. Si tunc ſecrete renuerit audire monita, adhibenda ſibi ſunt publica, ſecundum hæc: Si te non audierit, dic Eccleſiæ. Nam ſi tu hunc Ordinem ſervabis, glorioſam tuam penitus exaltabis Coronam.

CCCLVII. Cap. IV. "Quartus decor Regiminis eſt fidelitas, fortitudo, agilitas, comitas, confidentia Principum (*al. abeſt, & mox* Nobilium,) Baronum, Comitum, Militum, Nobilium. Illi enim ſunt Regni Propugnatores (*al.* propugnaculum) defenſores imbecillium, expugnatores adverſariorum, augmentatores Monarchiarum. Illi tibi, Fili mi, ſint Patres, & Fratres. Ex his vero neminem in ſervitutem redigas, vel ſervum nomines: illi tibi militent, non ſerviant: eorum omnibus ſine ira, & ſuperbia, atque invidia, pacifice, humiliter, manſuete dominare, memoria retinens ſemper, quod omnes homines unius ſunt conditionis: & quod nil elevat, niſi humilitas; & nihil dejicit, niſi ſuperbia, & invidia. Si eris pacificus, tunc diceris Rex, & Regis Filius, atque amaberis a cunctis militibus. Si

ira-

iracundus, ſuperbus, invidus, impacificus, ac (*al.* ac *abeſt.*) ſuper Comites, & Principes cervicem erexeris, ſine dubio fortitudo militum, hebetudo erit Regalium dignitatum, & alienis tradent Regnum tuum. Hoc timens, cum regula virtutum dirige vitam Comitum, ut tua dilectione angulati, ſemper Regali dignitati adhæreant inoffenſi, & ut tuum regnum per omnia ſit pacificum.

CCCLVIII. Cap v. Patientiæ, & judicii obſervatio, quinta Regalis Coronæ eſt ornatio. David Rex, atque Propheta dicit: DEUS judicium tuum Regi da. Et idem alibi: Honor Regis judicium diligit. De patientia Paulus Apoſtolus loquitur: Patientes eſtote ad omnes. Et Dominus in Evangelio: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Ad hoc tende, Fili mi: ſi vis Regni habere honorem, dilige judicium: ſi animam tuam poſſidere vis, eſto patiens. Quotiescunque, Fili chariſſime, cauſa digna judicari ad te venerit, vel aliquis capitalis ſententiæ reus; noli impatienter portare, vel cum juramento firmare, illum punire, quod inſtabile, & fragile debet eſſe, quia ſtulta vota frangenda ſunt; vel per te ipſum dijudicare, ne tua Regalis dignitas uſurpatione inferiorum negotiorum fœdetur: ſed potius hujusmodi negotium ad Judices mitte, quibus hoc commiſſum eſt, quod ipſi ſecundum ſuam hoc diſcernant legem. Time eſſe Judex, gaude vero Rex eſſe, & nominari. Reges patientes regnant, impatientes vero tyrannizant. Quando autem aliquid, quod tuæ convenit ad judicandum dignitati, tibi venerit, cum patientia, & miſericordia, ſive miſerantia, hoc judica, ut tua Corona laudabilis ſit, & decora." Hoc loco editio Sambuci ab illis verbis: *Time eſſe Judex*, varia habet mendа, uti ſtudioſus Lector facile advertet. Illa igitur ſingula notanda non cenſui.

CCCLIX. Cap. VI In hoſpitibus, & adventitiis Viris tanta ineſt utilitas, ut digne ſexto in Regalis dignitatis loco poſſit haberi. Unde imprimis Romanum crevit Imperium, Romanique Reges ſublimati fuerunt, & glorioſi, niſi quod multi Nobiles, & Sapientes ex

diverſis illuc confluebant partibus? Roma vero uſque hodie eſſet ancilla, niſi Æneades ipſam feciſſet liberam. Sicut enim ex diverſis partibus Provinciarum veniunt hoſpites, ita diverſas linguas, & conſuetudines, diverſaque documenta, & arma ſecum ducunt, quæ omnia Regiam ornant, & magnificant Aulam, & perterritant exterorum arrogantiam. Nam unius linguæ, uniusque moris (*al.* mortalis) Regnum, imbecille, & fragile eſt. Propterea jubeo te, Fili mi, ut bona voluntate illos nutrias, & honeſte teneas, ut tecum libentius degant, quam alicubi (*al.* alibi) habitent. Si enim tu deſtruere, quod ego ædificavi, aut diſſipare, quod congregavi, ſtudueris, ſine dubio maximum detrimentum tuum patietur Regnum. Quod ne fiat, tuum quotidie auge Regnum, ut tua Corona ab omnibus auguſta (*al. abeſt* auguſta) habeatur." Quæ de multorum hoſpitum adventu in Urbem Romanam dicuntur, videri poſſunt apud Livium lib. 1. ubi narratur, quibus artibus uſus ſit Romulus, ſupra *Æneader* dictus, ut Romam multitudine populi impleret.

CCCLX. Cap. VII. In Tribunalibus Regum, Conſilium ſibi ſeptimum vendicat locum. Conſilio enim conſtituuntur Reges, gubernantur Regna, defenditur Patria, componuntur prælia, ſumitur Victoria, propelluntur inimici, appellantur amici, civitates conſtruuntur, & caſtra adverſariorum deſtruuntur. Quando vero conſiliis ineſt utilitas. Nam (*al.* jam) a ſtultis, & arrogantibus, ac mediocribus (ut mihi videtur) non valent componi Viris, ſed a majoribus, & melioribus, ſapientioribusque, ac honeſtiſſimis ſenioribus, exprimi debent, & poliri. Idcirco, Fili mi, cum juvenibus, & minus ſapientibus noli conſiliari, aut de illis conſilium quærere (*al.* quære;) ſed a ſenioribus, quibus illud negotium propter ætatem, & ſapientiam ſit aptum. Nam conſilia Regum in præcordiis ſapientum debent claudi, non ventoſitate ſtultorum propagari. Si enim gradieris cum ſapientibus, ſapiens efficieris: ſi verſaris cum ſtultis, ſociaberis illis, ſatente Spiritu Sancto per Salomonem: Qui cum ſapientibus graditur, ſapientum erit amicus, nec ſtultorum erit ſimilis. Et David pſallit:

Cum

Cum ſancto ſanctus eris, & cum Viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum perverſo perverteris. Ad hoc quidquid negotii unicuique conveniat ætati, in hoc ſe exerceat (*al.* exerceant,) ſcilicet juvenis in armis, ſenatores in conſiliis. Omnino tamen juvenes non ſunt expellendi a conſiliis. Quoties vero cum illis conſilium inibis, etiamſi ſit habile, tamen ſemper ad majores deferas (*al.* differas,) ut omnes actus tuos norma ſapientiæ menſures.

CCCLXI. Cap. VIII. Imitatio (*al.* executio) Majorum in Regali dignitate octavum poſſidet locum. Regale ornamentum ſcito eſſe maximum, ſequi anteceſſores Reges, & honeſtos imitari Parentes. Qui enim anteceſſorum decreta, ſpernit Patrem, nec divinas procurat leges, peribit. Patres enim idcirco ſunt Patres, ut nutriant filios, ideoque ſunt filii, ut obediant Patribus. Qui Patri ſuo reſiſtit, inimicus DEI exiſtit (*al.* conſiſtit.) Omnes enim inobedientes, DEO ſunt reſiſtentes. Spiritus enim inobedientiæ, diſpergit flores Coronæ. Innobedientia enim totius Regni eſt peſtilentia. Propterea, Fili chariſſime, edicta Patris tui ſemper tibi ſint promptuoſa, ut proſperitas tua ubique regalibus dirigatur habenis. Mores quidem meos, quos regali vides convenire dignitati, ſine vinculo totius ambiguitatis ſequere. Grave enim tibi eſt, hujus climatis tenere Regnum, niſi imitator conſuetudinis ante regnantium extiteris Regum. Quis Græcus regeret Latinos Græcis moribus? aut quis Latinus Græcos Latinis regeret moribus? nullus. Idcirco conſuetudines ſequere meas, ut inter tuos habearis præcipuus, & inter alienos laudabilis.

CCCLXII. Cap. IX. Obſervatio Orationis maxima acquiſitio eſt Regalis ſalutis, & ideo nonum; & nonaria Regiæ dignitatis canit regula. Continua oratio eſt peccatorum ablutio (*al.* abolitio) & remiſſio. Tu autem, Fili mi, quotiescunque ad templum DEI curris, ut DEUM adores, cum Salomone, filio Regis, & ipſe Rex ſemper dicas: Emitte, Domine, ſapientiam de ſede Magnitudinis tuæ, ut mecum ſit, & mecum laboret, ut ſciam, quid acceptum ſit coram te

te omni tempore. Et iterum: Domine Pater, & DEUS vitæ meæ, ne derinquas me in cogitatu maligno, extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, & desiderium malignum averte a me, Domine; aufer a me concupiscentiam, & animo irreverenti, & infrunito (*al.* infrenato) ne tradas me, Domine. Hac itaque oratione antiqui utebantur Reges. Tu quoque hac eadem utere, ut DEUS cuncta vitia a te auferre dignetur, ut invictissimus Rex a cunctis nomineris. Ora etiam, ut desidiam, & hebetudinem a te depellat, & supplementum omnium tibi tribuat virtutum, quibus visibiles, & invisibiles vincas inimicos, ut securus, & expeditus ab omni incursione adversariorum, cum omnibus tibi subjectis, cursum ætatis tuæ vitæ cum pace possis finire." Post verba superius data, *& ideo nonum*, adde, vel subaudi, *obtinet locum*. Phrasis illa plane mendosa est apud Sambucum.

CCCLXIII. Cap. X. Modus virtutum ornat Coronam Regum, & in Præceptis ponitur decimus: nam Dominus Virtutum ipse est Rex Regum. Sicut ergo sui exercitus cœlestis plenitudo in denis consistit choris, sic tuæ vitæ conversatio in decem persistat mandatis. Oportet Regem esse pium, misericordem, & cæteris virtutibus imbutum, & ornatum. Rex enim impietate, & crudelitate fœdatus, incassum sibi vendicat nomen Regis, quia tyrannus est dicendus. Ob hoc ergo (*al.* ego,) Fili mi amabilissime, dulcedo cordis mei, spes futuræ sobolis, precor, jubeo, ut per omnia, & in omnibus pietate fultus, non solum parentelæ, & cognationi, vel Principibus, sive Ducibus, sive divitibus, seu vicinis, & incolis sis propitius; verum etiam extraneis, & cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad summam te ducit beatitudinem. Sis misericors omnibus vim patientibus, semper illud Domini in tuis præcordiis habens exemplum: Misericordiam volo, & non Sacrificium. Patiens esto ad omnes, non tantum potentes, sed etiam potestate carentes. Sis denique fortis, ne te prosperitas nimis elevet, aut adversitas dejiciat. Sis quoque humilis, ut DEUS te altum faciat hic, & in futuro. Sis vero modestus, & ultra modum neminem punias, vel damnes. Sis mitis,

ut

ut nunquam juſtitiæ repugnes. Sis honeſtus, ut nunquam alicui ſpontaneum inferas dedecus. Sis pudicus, ut cunctos libidinis fœtores, ſicut ſtimulum mortis, evites. Hæc omnia ſuperius libata Regalem componunt Coronam, ſine quibus valet nullus hic regnare, nec ad æternum pertingere regnum." Quod ſupra dicitur cœleſtis exercitus plenitudo *in denis choris* conſiſtere, mirum apparet, cum novem tantum Angelorum chori enumerentur: at ſuſpicor, Sanctum per chorum decimum intelligere omnes homines cœleſti gloria exaltatos. Habes hic, Lector, Monita ſancti Regis, quæ luculenter oſtendunt, quantus fuerit, non modo Chriſtianis virtutibus, ſed etiam arte regnandi. digna ſane hæc ſunt, quæ Principum animis alte inſculpta maneant. Nunc ſimiliter dabo Leges, quas idem Rex ſubditis ſuis præſcripſit, ut ex omnibus pateat, qualis, quantusque fuerit, quantumque Apoſtolo, ac Legislatori ſuo Chriſtiana debeat Hungaria.

§. XXXIV.

Leges Hungaris datæ.

CCCLXIV. CArthuitius num. 13. breviter agit de Legibus, quas condidit S. STEPHANUS "cum Epiſcopis, & Primatibus Hungariæ, & in quo, *inquit*, uniuscujusque culpæ contrarium dictavit antidotum." Sane Leges hæ tales ſunt, quales congruebant rudi populo; qui diſciplinam Chriſtianam partim amplexus erat, partim averſabatur; & veriſimile eſt, hisce Legibus non exiguum robur additum eſſe prædicationibus Epiſcoporum, aliorumque Eccleſiaſticorum, qui populum inſtruebant. Naturale enim eſt, ut oriatur deſiderium cognoſcendi illud, quod quis non audet prætermittere. Quo anno hæ Leges primum latæ ſint, & an omnes ſimul ſint decretæ, non invenio. Omnes tamen ſimul promulgatæ ſunt in Concilio aliquo Epiſcoporum, & Procerum Hungariæ, & de hac promulgatione ſic habet editio in Opere tripartito: "Explicit decretum ſancti STEPHANI Regis, promulgatum Strigonii, (*al.* Tulnæ) anno MXXXV." Laudatus jam ſæpe Peterſius, Leges

quasdam ex hiſce editurus, de earum promulgatione ſic loquitur: " Quæ *(præceptiones , & monita)* vim tabularum poſtea obtinuerunt , & anno demum MXVI. Tolnæ , vel Strigonii promulgatæ ſunt.

CCCLXV. Inchofer ad annum 1016. de conditis a STEPHANO Legibus ita ſcribit : " STEPHANUS Rex pro ordinando Regno ſalutares hoc anno Procerum ſuorum utriusque ſtatus interventu Leges condit. Hæ quinquaginta quinque capitibus continentur, ita digeſtæ a quibusdam, ut in ſecundum librum Decretorum, quæ STEPHANO Regi adſcribuntur, conjiciantur. In qua re tamen nec ordo, nec temporis ratio ſervata eſt : nam quæ in primo libro habentur, non Decreta proprie , ſed Monita ſunt ad Emericum Filium inſtruendum compoſita ſeorſim , & poſterius edita ; ipſa vero Decreta falſo a quibusdam notantur anno trigeſimo quinto Regni condita , quorum non pauca longe antea uſu viguiſſe conſtat : etſi quædam ad politicum regimen ſpectantia , ſerius deinde ſint addita. Præſtat in hac re manuſcripti codicis fidem ſequi , qui Leges a STEPHANO ſancitas in hunc annum refert : neque enim veriſimile eſt , STEPHANUM tot annis pie , feliciterque regnantem , ſub extremum vitæ tempus curis , & ægritudinibus implicatum , voluiſſe Regnum lege formare , antea vero tanto temporis ſpatio ſine lege curam traducere. " Hæ rationes admodum veriſimiliter perſvadent , plerasque leges multo citius conditas , & promulgatas eſſe , quam aliqui voluerunt , alias autem tractu temporis adjectas. An vero univerſarum promulgatio facta ſit anno 1035. an citius , certo definiri nequit.

CCCLXVI. Subjicit Inchofer : " Quod porro ad hæc Decreta ſpectat , nonnulla ex iis Reges poſteri correxerunt , aliqua ſuſtulerunt , pleraque confirmarunt. " Qualia ſint STEPHANI Decreta , & cur deinde eorum aliqua correcta fuerint , aut abrogata , explicatur in Præfatione ad Decreta Colomani Regis , ad Seraphinum Archi-Epiſcopum Strigonienſem ſcripta , apud laudatum Werböczium tom. 2. pag. 28. his verbis : " Nam quis ambigat a ſancto Patre noſtro

ſtro STEPHANO, Viro quippe Apoſtolico, legem populo noſtro datam, in quibusdam auſteriorem, in quibusdam vero tolerabiliorem, in his quoque intenſius vindicantem, atque in aliis remiſſius indulgentem; nec quemquam tamen abſque diſciplinæ verbere dimittentem, cum prædeſtinationis tempus nullum adhuc verum adduxiſſet fidei ſponſorem: nec hoc quidem præter divinæ diſpenſationis reſpectum credi nefas eſt. Nam cum tempore prædicti Regis univerſum Regnum ejus barbaricis inſervierit cultibus, ac rudis, coactusque Chriſtianus contra commonitorem ſanctæ Fidei ſtimulum adhuc recalcitraret, adhuc contra pœnitentialia ultricis virgæ verbera remorderet, operæ pretium fuit, ut ſanctæ diſciplinæ coactio infidelibus quidem ad converſionem fidei, ſed converſis fieret ad juſtitiam pœnitentiæ. At Chriſtianiſſimus Rex noſter Colomanus, columbinæ gratiæ ſimplicitate, cum omni virtutum diſcretione præditus, poſtquam vidit adultam Fidem perfectæ Religionis robur accepiſſe, legalis vinculum catenæ cogitavit relaxare prudenter &c.

CCCLXVII. Porro dubitari nequit, quin Rex prudentiſſimus in condendis legibus tantum ſe accommodaverit antiquis Hungarorum moribus, quantum fieri poterat ſine læſione Religionis Catholicæ, & virtutum Chriſtianarum. Satis id ipſe inſinuat in Præfatione his verbis: " Quoniam unaquæque gens propriis regitur legibus. " Et ſupra ad filium cap. 8. num 361. " Grave enim tibi eſt, hujus climatis tenere Regnum, niſi imitator conſuetudinis ante regnantium extiteris Regum. Quis Græcus regeret Latinos Græcis moribus? aut quis Latinus Græcos Latinis regeret moribus? nullus." Prudenti hac cautione opus erat, ut leges facilius, & ſuavius uſu reciperentur: atque ex ea factum exiſtimo, ut pro criminibus quibusdam gravioribus non tam graves a STEPHANO decretæ ſint pœnæ, quam poſteriores Reges pro iis deinde ſtatuerint; nimirum quod Hungari aut nullas pro eis pœnas olim dediſſent, aut ſolum leviores, quodque crimina ipſa non tam gravia iisdem apparerent ante fidem ſuſceptam. Placuit, opinor, STEPHANO conſilium Apoſtoli, qui

ſe uniuscujusque capacitati attemperabat, ſic ſcribens 1. ad Corinth. cap. 3.: " Et ego, fratres, non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Tanquam parvulis in Chriſto, lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis." Hisce præmonitis, leges ipſas ſubjungo ex laudato Opere tripartito, notatis lectionibus variantibus ex Sambuco, ubi videbitur operæ pretium. Titulus hic præfigitur: SANCTI STEPHANI REGIS DECRETORUM LIBER SECUNDUS. Capitum ſingulorum tituli dabuntur pro Indice, aut ſolum illorum pars, cum ſunt longiores.

CCCLXVIII. PRÆFATIO. Regnante Divina Clementia, Opus Regalis Dignitatis alimonia Catholicæ Fidei effectum amplians ſolidius (*al.* amplius, ac ſolidius,) alterius dignitatis ſolet operibus adeſſe (*al.* eſſe:) & quoniam unaquæque gens propriis regitur (*al.* agitur) legibus, idcirco nos quoque DEI nutu noſtram gubernando Monarchiam, antiquos, & modernos imitantes Auguſtos, decretali meditatione noſtra ſtatuimus genti noſtræ (*al.* quæ,) quemadmodum honeſtam, & inoffenſam ducerent vitam, ut ſicut divinis legibus ſunt ditati, ſimiliter etiam ſecularibus ſint addicti, ut quantum boni in divinis ampliantur, tantum mali, & rei in iſtis vilitentur. Quæ autem decrevimus, in ſequentibus ſubnotavimus. " Senſus hujus Præfationis initio obſcurior eſt, quia varie interpungi poteſt. Mihi legendum, & interpungendum videtur, ut phraſim dedi, licet aliter interpunxerint alii. Senſus eſt: Opus Regis, quod alendo Catholicam Fidem ſolidius promovet, ſolet aliis, operantibus ad eundem finem, adeſſe, ſeu ſuccurrere.

CCCLXIX. CAP. I. Quisquis faſtu ſuperbiæ elatus, Domum DEI ducit contemptibilem, & poſſeſſiones DEO conſecratas, atque ad honorem DEI ſub regia immunitatis defenſione conſtitutas, inhoneſte tractarit, vel infringere præſumpſerit, quaſi invaſor, & violator Domus DEI excommunicetur. Docet enim, ut indignationem ipſius Domini Regis ſentiat, cujus benevolentiæ contemptor, & conſti-

ſtitutionis prævaricator extitit. Nihilominus tamen Rex ſuæ conceſſionis immunitatem ab hominibus ditionis ſuæ ſubjectis illæſam conſervari præcipiat; aſſenſum vero non præbeat improvide affirmantibus non debere eſſe res Dominicas, id eſt, Domino Dominantium traditas. Itaque ſub defenſione Regis ſit, & ſicuti ſuæ propriæ hæreditati, magisque, advertat. Quia quanto DEUS excellentior eſt homine, tanto præſtantior eſt divina cauſa mortalium poſſeſſione. Quocirca decipitur, quisquis plus in propriis, quam in Dominicis rebus gloriatur: quarum (*al. additur* divinarum rerum) defenſor, & cuſtos divinitatis (*lege* divinitus) conſtitutus, diligenti cura non ſolum eas ſervare, ſed etiam multiplicare debet, magisque illa, quæ diximus præſtantiora, quam ſua, defendere oportet, & augmentare. Si quis igitur inſanus, importunitate, improbitateque ſua Regem a recto propoſito pervertere tentaverit, nullisque remediis mitigari poſſe viſus fuerit, licet obſequiis aliquibus, & tranſitoriis ſit neceſſarius, abſcindendus ab eo, projiciendusque eſt, juxta illud Evangelium: Si pes, manus, aut oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & projice abs te." Totum hoc caput, uti & ſequens, deſumptum eſt ex Concilio Moguntino anni 847. ſub Rabano, ubi hoc eſt Canon ſextus, ſequens vero ſeptimus, uti videri poteſt apud Labbeum tom. 8. col. 44. Ex eo corrigitur mendum illud ſupra, ubi *divinitatis* in omnibus legitur pro *divinitus*, ut eſt apud Labbeum.

CCCLXX. Cap. II. Ut Epiſcopi habeant poteſtatem, res Eccleſiaſticas providere, regere, & gubernare, atque diſpenſare ſecundum Canonum authoritatem; volumus, ut Laici eorum miniſterio obediant, ad regendas Eccleſias, viduas, & orphanos defenſandum, & ut obedientes ſint eis ad eorum Chriſtianitatem ſervandam, conſentientesque ſint Comites, & Judices Præſulibus ſuis ad juſtitias faciendas, juxta præcepta legis divinæ, & nullatenus per aliquorum mendacia, vel falſum teſtimonium, neque per perjurium, aut per præmium lex juſta in aliquo depravetur. *Rectius in Moguntino ver-*

ba ſuperiora, ut Laici &c. *ſic leguntur:* Et ut Laici in eorum miniſterio obediant Epiſcopis.

CCCLXXI. Cap. III. Teſtes autem, & accuſatores ſine aliqua ſint infamia, uxores, & filios habentes, & omnino Chriſtum prædicantes. Teſtimonium Laici adverſus Clericum nemo recipiat: nemo etiam quemlibet Clericum in publico, niſi in Eccleſia examinare (*al.* excommunicare) præſumat.

CCCLXXII. Cap. IV. Scitote, Fratres cuncti, quod ſupra omnes laborant Sacerdotes, unusquisque enim veſtrum ſuum fert laborem proprium: illi (*al.* ille, *uti & infra*) vero & ſuum, & ſingulorum. Ideo ſicut illi pro omnibus vobis, ita & vos omnes pro eis ſummopere laborare debetis, in tantum, ut ſi neceſſitas fuerit, animas veſtras pro eis ponatis.

CCCLXXIII. Cap. V. Decrevimus Regali noſtra potentia, ut unusquisque habeat facultatem ſua dividendi, tribuendi uxori, filiis, filiabusque, atque parentibus, ſive Eccleſiæ, nec poſt ejus obitum quis hoc deſtruere audeat. *Titulus in indice poſitus clarius ſic exponi poteſt:* De conceſſione tribuendi res ſuas.

CCCLXXIV. Cap. VI. Volumus quidem, ut ſicut cæteris facultatem dedimus dominandi ſuarum rerum, ita etiam res, milites, ſervi, & quidquid ad noſtram Regalem dignitatem pertinet, permanere debeat immobile, & a nemine quid inde rapiatur, aut ſubtrahatur, nec quisquam in his prædictis ſibi favorem acquirere audeat.

CCCLXXV. Cap. VII. Si quis igitur Presbyter, vel Comes, ſive aliqua alia perſona fidelis die Dominica invenerit quemlibet laborantem, abigatur. Si vero cum bobus, tollatur ſibi bos, & civibus ad manducandum detur. Si autem cum equis, tollatur equus, quem Dominus bove redimat, ſi velit; & idem bos manducetur, ut di-

dictum eſt. Si quis aliis inſtrumentis, tollantur inſtrumenta, & veſtimenta: quæ ſi velit, cum cute redimat.

CCCLXXVI. Cap. VIII. A Sacerdotibus vero, & Comitibus commendetur omnibus villicis, ita, ut ipſorum juſſu, omnes concurrant die Dominica ad Eccleſiam, majores, & minores, viri, & mulieres, exceptis illis, qui ignes cuſtodiunt (*al.* cuſtodiant.) Si quis vero obſtinatus remanebit, vapulet, & depiletur. *In alia editione pœna ſic exprimitur:* Propter illorum negligentiam vapulent, & depilentur.

CCCLXXVII. Cap. IX. Si quis quatuor temporum jejunia, cunctis cognita, carnem manducans, violaverit, per ſpatium unius hebdomadæ incluſus jejunet.

CCCLXXVIII. Cap X. Si quis in ſexta feria, ab omni Chriſtianitate obſervata, carnem manducaverit, per unam hebdomadam incluſus jejunet. *Alias* luce (*aut* tenebris) incluſus jejunet.

CCCLXXIX. Cap. XI. Si quis tam obſtinatus eſt (quod abſit ab omni Chriſtiano) ut nolit confiteri facinora ſua, ſecundum ſuaſum Presbyteri, hic ſine omni divino officio, & eleemoſynis jaceat, quemadmodum infideles. Si autem parentes, & proximi neglexerint vocare Presbyteros, & ita ſubjaceat abſque confeſſione morti, ditetur orationibus, & conſoletur eleemoſynis; ſed parentes luant negligentiam jejuniis, ſecundum arbitrium Presbyterorum. Qui vero ſubitanea periclitantur morte, cum omni Eccleſiaſtico ſepeliantur honore. Nam occulta, & divina judicia nobis ſunt incognita.

CCCLXXX. Cap. XII. Si quis obſervatione Chriſtianitatis neglecta, & negligentiæ ſtoliditate elatus, quid in eam commiſerit, juxta qualitatem offenſionis ab Epiſcopo per diſciplinas (*al.* diſciplinam) Canonum judicetur. Si vero rebellitate inſtinctus, renuerit ſibi impoſitam pœnam (*al.* impoſitum æque) ſufferre, iterum (*al.* item) eodem judicio reſtringatur, etiam uſque ſepties. Tandem, ſi per omnia reſiſtens, & abnuens invenietur, regali judicio, ſcilicet defenſori Chriſtianitatis, tradatur.

CCCLXXXI.

CCCLXXXI. Cap. XIII. Si quis autem casu occiderit aliquem, duodecim pensas auri persolvat, & sicut Canones mandant, jejunet. Si vero liber alicujus occiderit servum, reddat alium servum, vel pretio componat: & secundum Canones jejunet. *Pensa auri est nummus, de cujus valore nihil satis certo probatum inveni.*

CCCLXXXII. Cap. XIV. Si quis Comitum obduratus corde, negligens animam (quod procul sit a cordibus fidelitatem observantium) (*al.* observantibus) uxoris homicidio polluetur, secundum decretum regalis Senatus, cum quinquaginta juvencis, parentibus mulieris reconcilietur, & secundum mandata Canonum jejunet. Si autem miles alicujus virtutis (*al.* vir ubertatis) in eandem culpam inciderit, juxta eundem Senatum, solvat parentibus decem juvencos, jejunetque, ut dictum est. Si vero vulgaris in eodem crimine invenietur, cum quinque juvencis cognatis concilietur, & subdatur prædictis jejuniis. " Levis hæc est pœna pro crimine tam enormi; sed vide dicta num. 367.: quæ item observata volui pro variis legibus sequentibus.

CCCLXXXIII. Cap. XV. Si quis valentium (*al. melius* fallentium,) fide commaculatus, corde pollutus, juramento confractus, perjurio addictus invenietur, perdita manu (*al.* perditas manus) perjurium luat, aut quinquaginta juvencis manum redimat. Si vero vulgaris perjurus extiterit, manu amputatus punietur, aut duodecim juvencis redimetur, & jejunet, ut Canones mandant.

CCCLXXXIV. Cap. XVI. Si quis accensus ira, ac superbia elatus, spontaneum commiserit homicidium, sciat, se secundum Senatus nostri decretum, centum & decem daturum auri pensas. Ex quibus quinquaginta ad Fiscum Regis deferantur, aliæ vero quinquaginta parentibus dentur, decem autem arbitris, & mediatoribus condonentur. Ipse quidem homicida secundum institutionem Canonum jejunet. *Observat editor, hanc legem esse antiquam.*

CCCLXXXV. Cap. XVII. Si quis misericordia ductus, proprios servos, & ancillas libertate donaverit cum testimonio: decrevimus, ut post obitum ejus, nemo invidia tactus in servitutem eos audeat

deat inducere. Si autem libertatem promiſerit, & morte impediente teſtatus non fuerit, habeat mulier ipſius vidua, & filii poteſtatem, eandem libertatem teſtari, & agape facere pro animæ redemptione ſui mariti, qualitercunque velit. " Hæc lex mendoſe admodum apud Sambucum edita eſt. *Agape facere* hic videtur ſignificare: opus charitatis exercere.

CCCLXXXVI. Cap. XVIII. Si qui ad Eccleſiam venientes ad audiendum divinum Officium, ibidem hora ſolennitatis Miſſarum inter ſe murmurant, & cæteros inquietant, exponentes fabulas otioſas, & non intendentes ad divinas Lectiones cum Eccleſiaſtico nutrimento: ſi majores ſunt, increpati cum dedecore expellantur de Eccleſia: ſi vero minores, & vulgares, in atrio Eccleſiæ, pro tanta temeritate, coram omnibus ligentur, & corripiantur flagellis.

CCCLXXXVII. Cap. XIX. Ut gens Monarchiæ hujus ab omni incurſu, & accuſatione ſervorum, & ancillarum remota, & *quieta maneat*, ſecundum regalis (*al.* regale) decretum concilii penitus interdictum eſt, ut nullius cauſa culpæ, aliquam ſervilem perſonam, contra Dominos, vel Dominas in accuſationem, & teſtimonium recipiant.

CCCLXXXVIII. Cap. XX. Quoniam igitur DEO dignum eſt, & hominibus optimum, unumquemque in ſuæ induſtriæ libertate vitæ curſum ducere, ſecundum regale decretum ſtatutum eſt, ut nemo Comitum, vel militum poſthac aliquam liberam perſonam ſervituti ſubdere audeat. Quod ſi elationis (*al.* eleuationis) audacia ſuæ ſtimulatus præſumpſerit, ſciat ſe totidem ex proprio compoſiturum: quæ compoſitio inter Regem, & Comitem (*al.* Comites) dividatur, & cætera. Sed ſi quis hactenus in ſervitute retentus, pro libertate ſua tuenda (*al.* emenda) judicium regale faciens, ſecurus extiterit, tantummodo libertate fruatur, & ille, a quo in ſervitute tenebatur, nil reddat.

CCCLXXXIX. Cap. XXI. Volumus, ut unusquisque ſenior (ſeu Dominus) ſuum habeat militem (id eſt ſervientem) nec aliquis alter illi ſuadeat antiquum deſerere ſeniorem, & ad ſe venire. Inde enim litigium habet initium.

CCCXC. Cap. xxii. Si quis hoſpitem cum benevolentia accipit, & nutrimentum ſibi honeſte impendit, quamdiu ſecundum propoſitum nutritur, non deſerat ſuum nutritorem; & nec ad aliquem alium ſuam deferat hoſpitalitatem.

CCCXCI. Cap. xxiii. Si cujus miles, vel ſervus ad alium fugerit, & is, cujus miles, vel ſervus fuga eſt elapſus, ſuum miſerit legatum, ad reducendum eum (*al.* eos,) & is legatus ibidem a quocunque percuſſus, ac flagellatus extiterit, decrevimus noſtrorum Primatum conventu, ut ille percuſſor decem ſolvat juvencos.

CCCXCII. Cap. xxiv. Volumus quidem, ut viduæ, & orphani ſint noſtræ (*al.* nunc) legis participes, tali tenore, ut ſi qua vidua cum filiis, & filiabus remanſerit, atque nutrire eos, & manere cum illis, quamdiu vixerit, promiſerit; habeat poteſtatem a nobis ſibi conceſſam id faciendi, & a nemine iterum cogatur in conjugium. Si enim mutato voto, iterum nubere voluerit, & orphanos deſerere, de rebus orphanorum nihil omnino ſibi vendicet, niſi tantum ſibi congrua veſtimenta accipiat. Si autem vidua ſine prole remanſerit, & ſe innuptam in ſua viduitate permanere promiſerit, volumus, ut poteſtatem habeat omnium bonorum ſuorum, & quicquid inde facere velit, faciat. Et poſt obitum ejus, eadem bona ad ſui redeant parentes mariti, ſi parentes (*al.* præſentes) habet: ſin autem non, Rex ſit hæres.

CCCXCIII. Cap. xxv. Si quis militum impudicitia fœdatus, puellam aliquam, ſine conceſſione parentum ſibi in uxorem rapuerit, decernimus, puellam parentibus reddi, etiamſi ab illo aliqua vis ſibi illata ſit, & raptor decem ſolvat juvencos pro raptu, licet poſtea reconcilietur parentibus puellæ. Si vero pauper quis, aut vulgaris hoc aggrediatur agere, componatur raptum quinque bobus. *Legendum opinor*, componat raptum.

CCCXCIV. Cap. xxvi. Ut liberi ſuam cuſtodiant libertatem incontaminatam, volumus illis ponere cautionem, ne cum alienis fornicentur ancillis. Si quis autem improvidus hanc cautionem transgrediens, for-

fornicaretur (*al.* fornicatur cum ancilla alterius, ſciat, ſe reum eſſe criminis, & pro eodem crimine inprimis decalvari, & depilari (*al.* pro eodem crimine decoriari.) Si vero ſecundo cum eadem fornicatus fuerit, iterum decalvetur (*al.* decorietur, & depiletur. Si autem tertio, ſit ſervus pariter cum ancilla, aut redimat ſe. Si autem ancilla conceperit de eo, & parere non poterit, ſed in partu morietur, componat eandem cum alia ancilla. Servus quoque alicujus, ſi cum ancilla alterius fornicatur, decalvetur (*al.* decorietur,) & depiletur: & ſi ancilla de eo conceperit, & in partu moriatur, ſervus venúndetur, ac dimidia pars pretii ſeniori ancillæ detur: altera pars vero ſeniori ſervo ſemper remaneat.

CCCXCV. Cap. xxvii. Ut nemo eorum, qui libero nomine cenſentur, facere cuiquam injuriam audeat, terrorem, & cautionem impoſuimus. Quia in hoc regali Concilio decretum eſt, ut ſi quis liber connubium ancillæ alterius, ſciente Domino ancillæ, elegerit, perdita ſuæ libertatis induſtria, perpetuus efficiatur ſervus.

CCCXCVI. Cap. xxviii. Ut genus utriusque ſexus, certa lege, & abſque injuriis maneat, & vigeat, in hoc regali decreto ſtatutum eſt, ut ſi quis protervitate præditus, propter abominationem úxoris patriam effugerit, uxor cuncta, quæ in poteſtate mariti habebantur, poſſideat, dum velit expectare virum; & *al.* ut) nemo in aliud conjugium eam cogere præſumat. Sed (*al.* &) ſi ſponte nubere velit, liceat ſibi, ſumptis congruis veſtimentis, & dimiſſis cæteris bonis, ad connubium ire. Et ſi vir, hoc audito, redierit, ne liceat ſibi aliam ducere, propter ſuam culpam (*al.* præter ſuam) niſi cum licentia Epiſcopi. " Hæc lex caute intelligenda eſt de matrimonio gentilium, cujus vinculum ſolvi poteſt, ſi uxor convertatur, & vir ideo diſcedat ſecundum Apoſtolum 1. Cor. 7. ℣. 15.: non vero de matrimonio Chriſtianorum valide contracto, & conſummato, quod ſolvi ſic nequit, ut ante conjugis mortem ad aliud matrimonium valide procedatur. Hæc paucis obſervata oportuit: ac plura de hisce dabunt Theologi, & Canoniſtæ. Fieri etiam poteſt, ut menda quædam in verba legis irrepſerint.

CCCXCVII. Cap. xxix. Cum igitur cunctis horrendum, & omnibus abominabile ſit, virilem ſexum repertum feciſſe furtum, & magis, magisque ſexum fœmineum: ſecundum regalem ſenatum decretum eſt, ut ſi aliqua mulier maritata furtum comiſerit, a marito redimatur: & ſi ſecundo in eandem culpam inciderit, ſimiliter redimatur: ſi vero tertio, venundetur.

CCCXCVIII. Cap. xxx. Si quis per inimicitias alterius ædificia cremaverit igne, decrevimus, ut ædificia reſtituat, & quicquid ſupellectilis arſum fuerit, perſolvat, & inſuper ſedecim juvencis, qui valent ſexaginta ſolidos.

CCCXCIX. Cap. xxxi. Si qua ſtriga inventa fuerit, ſecundum judicialem legem ducatur (*al.* ducant) ad Eccleſiam, & commendetur Sacerdoti ad jejunandum, fidemque diſcendum, poſt jejunium vero domum redeat. Si ſecundum in eodem crimine invenietur, ſimili jejunio ſubjaceat: poſt jejunium vero in modum crucis in pectore, & in fronte, atque inter ſcapulas, incenſa clavi Eccleſiaſtica, domum redeat. Si vero tertio, judicibus tradatur. " Vox *ſtriga*, alias *ſtrix*, hic deſignat veneficam, aut maleficam. Hisce majora deinde ſupplicia ſtatuta ſunt, uti & pro aliis criminibus.

CCCC. Cap. xxxii. Ut creatura DEI ab omnium læſione malignorum remota, & a nullo detrimentum ſui paſſura maneat, niſi a DEO, a quo (*al. additur* &) augmentatur: ſecundum decretum ſenatus ſtatuimus ad magni cautionem terroris, veneficis, & maleficis (*al.* veneficiis, & maleficiis,) ut nulla perſona maleficio, aut veneficio quemquam hominum ſubvertere a ſtatu mentis, aut interficere audeat. Aſt ſi quis, vel quæ, poſthac hæc præſumpſerit, tradatur in manus maleficio læſi, aut in manus parentum ejus, ſecundum eorum velle, ad judicandum. Si vero ſortilegio utentes invenirentur (*al. abeſt* invenirentur) ut faciunt in cinere, & his ſimilibus, ab Epiſcopis flagellis emendentur.

CCCCI.

CCCCI. Cap. XXXIII. Volumus, ut firma pax, & unanimitas ſit inter majores, & minores, ſecundum Apoſtolum: Omnes unanimes eſtote, nec alium aliquis invadere audeat. Nam ſi quis Comitum, poſt diffinitionem hujus communis Concilii tam contumax extiterit, ut alium domi quærat ad perdendum eum, atque ſuas diſſipare res; & ſi Dominus domi eſt, & ſi ſecum pugnaverit, vel interfecerit, luat ſecundum legem de evaginatione gladii confectam. Si autem idem Comes ibidem occubuerit, ſine compoſitione jaceat. Si vero miles quis curiam, vel turrim, vel domum alterius invaſerit militis, decem juvencis componat invaſionem. Si vero ille non ſupervenerit, ſed ſuos milites miſerit, centum juvencis componat invaſionem. Si vulgaris quidem alterius ſui ſimilis manſiunculas invaſerit, quinque juvencis ſolvat invaſionem.

CCCCII. Cap. XXXIV. Decem villæ Eccleſiam ædificent, quam duabus manſionibus, totidemque mancipiis dotent, equo, & jumento, ſex bobus, & duabus vaccis, triginta quatuor minutis beſtiis. Veſtimenta vero & corporalia, & coopertoria Rex provideat, Presbyterum, & libros Epiſcopi. " Pro *manſionibus* apud Peterſium legitur *manſis*, & apud Sambucum mendoſe *menſis*. Deſignantur villæ, ſeu prædia ruſtica.

CCCCIII. Cap. XXXV. Conſenſimus igitur petioni totius Senatus, ut unusquisque dominetur propriorum, ſimiliter & donorum Regis, dum vivit, excepto quod ad Epiſcopatum pertinet, & Comitatum, ac poſt ejus vitam filii ſimili dominio ſuccedant, nec pro nullius cauſa reatus detrimentum bonorum ſuorum patiatur quis, niſi Conſiliatus mortem Regis, aut traditionem regni fecerit, vel in aliam fugerit Provinciam. Tunc vero bona illius in regiam veniant poteſtatem, ipſe vero ſubjaceat ſententiæ, filiis innocentibus remanentibus.

CCCCIV. Cap. XXXVI. Si alicujus ſervus ſervum alterius occidit, ſenior homicidæ medietatem ſervi componat ſeniori interfecti,

ſi poteſt: ſin autem non, peracta una quadrageſima, venundetur ſervus, & pretium dividatur. " Non ſatis patet quid velint illa verba: *peracta una quadrageſima.* Suſpicor tamen deſignari pœnam ſervi per quadraginta dies continuandam, ſive jejunium fuerit, ſeu aliud ſupplicium pro arbitrio Domini.

CCCCV. Cap. XXXVII. Servum liberi homicidam, ſi ſeniori placuerit, cum centum, & decem juvencis redimat, aut tradat. " Non additur pœna: opinor, quia illa infligi poterat a Domino pro arbitrio.

CCCCVI. Cap. XXXVIII. Si quis alienis ſervis libertatem acquirere niteretur, quot ſervi erunt, totidem mancipia ſolvat. Ex quibus duæ partes Regi, tertia ſeniori ſervorum detur. Rex autem ex ſua parte tertiam tribuat Comiti.

CCCCVII. Cap. XXXIX. Si quis ſervorum ſemel furtum commiſerit, reddat furtum, & redimat naſum quinque juvencis, ſi poteſt: ſi autem non, abſcindatur. " Graviora pro furto ſervorum, & liberorum ſupplicia deinde ſtatuit S. Ladislaus lib. 2. cap. 12. & ſequentibus: & locis aliis.

CCCCVIII. Cap. XL. Si furtum abſciſſus naſo commiſerit, redimat aures quinque juvencis, ſi poteſt: ſi autem non, abſcindantur. Si tertio commiſerit furtum, careat vita.

CCCCIX. Cap. XLI. Si quis liberorum furtum commiſerit, hanc decrevimus legem componere *(al.* comparere,) ut ſemel redimat ſe, ſi poteſt: ſin autam non, venundetur. Si idem venundatus furtum commiſerit, legibus ſervorum ſubjaceat. Si ſecundo, ſimili legi ſubjaceat. Si vero tertio, diſpendio vitæ dijudicetur.

CCCCX. Cap. XLII. Si quis Comitum partem Regis defraudaverit, reddat fraudem, & duplo componat. " Lex hæc, cujus ſane pœna levior eſt, quam pro ſimili crimine paſſim infligitur, non exacte exponitur in titulo ad marginem dato.

CCCCXI.

CCCCXI. Cap. XLIII. Si quis militum judicium a ſuo Comite recte judicatum ſpernens, ad Regem appellaverit, cupiens Comitem ſuum reddere injuſtum, ſit debitor decem penſarum auri ſuo Comiti.

CCCCXII. Cap. XLIV. Si quis Comitum, inventa aliqua occaſione, quid injuſte militi abſtulerit, reddat, & inſuper ex proprio tantundem ſolvat.

CCCCXIII. Cap. XLV. Si quis autem militum, ſuum ſpontaneum donum dicens ſibi vi ablatum, mendax extiterit, & hoc careat, & inſuper tantumdem ſolvat. " Titulus ad marginem poſitus non ſatis explicat finem hujus legis, quia potius eſt pœna mentientium, aut calumniantium.

CCCCXIV. Cap. XLVI. Si quis hominem gladio occiderit, eodem juguletur gladio. " Ad hanc, & ſequentes leges refertur caput 33. ex quo intelligimus, hasce veriſimiliter prius eſſe compoſitas.

CCCCXV. Cap. XLVII. Si quis autem gladio evaginato alium quemlibet debilitaverit, vel in oculo, vel in pede, vel in manu, conſimile ſui corporis damnum patiatur.

CCCCXVI. Cap. XLVIII. Si quis vero gladio vulneravit aliquem, & vulneratus de eodem vulnere ſanus, & incolumis evaſerit, homicidii compoſitionem vulneris illator componat.

CCCCXVII. Cap. XLIX. Si quis furore repletus evaginaverit gladium, & tamen non læſerit, pro ſola evaginatione medium homicidii compoſitum ſolvat: " In editione Sambuci pœna ſic habetur: *Homicidii compoſitum ſolvat, omiſſa voce* medium.

CCCCXVIII. Cap. L, Si quis ſervorum Curiæ regali, vel Comitis præficitur, ejus teſtimonium inter Comites recipiatur, ſi ſervus ſeniorem, vel ſerviens ſuum Comitem interfecerit. *Ad hæc editor:* Quod Officiales Dominorum, & Nobilium in ferendo teſtimonio Nobilibus æquiparentur, hinc manavit.

CCCXIX.

CCCCXIX. Cap. LI. Si quis in Regem, aut Regnum conſpiraverit, refugium nullum habeat ad Eccleſiam. Si quis contra Regis ſalutem, aut dignitatem quolibet modo aliquid conſpiraverit, aut conſpirare aliquid tentaverit, ſeu tentanti ſcienter conſenſerit, anathematizetur, & omnium fidelium communione privetur. Vel ſi quis hujusmodi aliquem noverit, & probare valens non indicaverit, prædictæ ſubjaceat damnationi. " In titulo ad marginem pro *& Reginam* legeretur rectius *& Regnum*, uti patet ex ipſa lege, & conſentit editio Sambuci.

CCCCXX. Cap. LII. Si cui DEUS decem dederit in anno, decimam DEO det. Et ſi quis decimam ſuam abſcondit, novem ſolvat. Et ſi quis decimationem Epiſcopo ſeparatam furatus fuerit, dijudicetur ut fur, ac hujusmodi compoſitio tota pertineat ad Epiſcopum.

CCCCXXI. Cap. LIII. Si quis verſutus alicui Comitum, vel alteri perſonæ fideli dixerit. Audivi Regem ad perditionem tui loqui, & hic inventus fuerit, pereat.

CCCCXXII. Cap. LIV. Si quis inter duos Comites mendacia protulerit, tacereque eos deprecatus fuerit, ut aſtutia diaboli ab invicem eos ſepararet; ſolvat duas compoſitiones fallacis linguæ pro reatu mendacii. Si uni ſoli adulatus fuerit, privetur lingua.

CCCCXXIII. Cap. LV. Si quis illorum, qui vulgo Uduornic vocantur, furtum commiſerit, lege liberorum dijudicetur. Teſtimonium autem ejus inter ipſos non recipiatur (*al.* recipiant.) " Vox *Uduornic* apud Sambucum ſcribitur *Udwornyk*. Pro interpretatione ad marginem notatur, *Libertinus nobilis prædialis*. Hisce tandem additur: " Explicit Decretum S. STEPHANI Regis, promulgatum Strigonii (*al.* Tulnæ (anno MXXXV." Verum de anno promulgationis non certo conſtare, jam ante monui. Itaque ad poſtrema Sancti geſta, & beatum ipſius obitum progredior.

§. XXXV.

§. XXXV.

Ultimus Sancti morbus: conſpiratio in vitam ipſius detecta: poſtrema monita, pius obitus, & ſepultura.

CCCCXXIV. CArthuitius num. 29. deſcribit poſtremum ſancti Regis morbum, narratque inſidias ipſius vitæ eo tempore ſtructas. Eadem commemorat Bonfinius pag. 184. his verbis: "Ipſe tanto corporis languore correptus eſt, ut ne pedibus quidem ſtare poſſet: quare aliquanto remiſſius Regnum gerere videbatur. Hinc Proceribus quatuor, qui adhuc prophana cordis perfidia laborabant, ſuſcitatur audacia, conſiliumque adoriendi Regis ineunt, rati morte regia ſe non modo Ungaros in priſtinam immanitatem revocaturos, verum etiam tyrannidem facile aſſecuturos. Ex compoſito ex his unus, imminente veſpera, antequam lucernæ adhiberentur, tecto gladio in cubiculum Regis clam ingreditur. Dum cauto gradu, ubi ille recumberet, inter tenebras percontaretur, neſcio, quo gladius incuria decidit, fragoremque non parvum edidit. Rex inquiſita ſtatim caſus hujusce cauſa, quamvis divinitus admonitus non ignoraret: emiſſarium tamen advocat. Quid ſibi velit, interrogat. At ille mox ingenti pœnitentia, & ingenua confeſſione correptus, rem univerſam, proſtrato ante pedes corpore, retegit: amplexus genua multis veniam lacrymis precatur. Rex ejus obſecratione victus, conceſſa impunitate dimiſit. Ejus edicto in conjuratos ſubinde quæſitum, de quibus re comperta, pœnæ legitimæ ſunt exactæ.

CCCCXXV Monita ſub finem vitæ convocatis Proceribus data poſt Carthuitium exponit Bonfinius pag. 184. in hunc modum: "Ingraveſcente indies ægritudine, inopinata febris inceſſit, quam quum ſibi vitam propediem correpturam intelligeret, Pontifices, ac Proceres omnes acciri jubet. Ad quos imprimis de Rege eligendo, deinde de fide conſervanda retulit: quin & pientiſſima omnes admonitione inſtituit, ut initam Salvatoris noſtri fidem pertinaciſſime retinerent, coletent juſtitiam, concordiam ſimul & pacem amarent, mutua inter ſe

charitate certarent, nihilque ducerent antiquius, quam in Chriſtiana Fide verſari, eam ſanctitate, armisque tueri, malle mori, quam falſa, vanaque Numina colere, ab humano ſanguine, item furtis, latrociniis, & omni denique vi manus abſtinerent, divina præcepta ſummo ſtudio obſervarent; ita demum viverent, ne quid DEO charius haberent, operamque pro virili quisque ſua ſemper darent, ne qua DEUM, hominemque capitali injuria læderent, cum finitimis quiete viverent, & & Regum edicta, Pontificumque decreta præſtarent. Ad poſtremum Baſilicas, & univerſa Collegia Sacerdotum, item Regnum, animamque ſuam cum univerſa fidelium multitudine, profuſis lachrymis, & elatis in cœlum manibus, in concione divæ Genitrici perpetuæ Virgini, ac unicæ Ungarorum Dominæ, Deæque inſtantiſſime commendavit.

CCCCXXVI. Deinde idem Scriptor piam Sancti mortem commemorat his verbis: " Inſtabat dies Auguſtæ Virginis, quo inter Divos relatam dicimus. Hunc noviſſimum vitæ diem STEPHANUS ex voto optaret, & cum ſumma contentione a Numinibus implorarat, ut pari cum ea die in Cœlum referri videretur. Compos tandem voti inter cœtum Pontificum, & Sacerdotum, coronamque Procerum ſacris rite peractis, a Salutis anno trigeſimo quarto ſupra milleſimum, Regni vero trigeſimo ſeptimo animam efflavit, ab omnibus perpetuo deſiderio deploratus." Hunc annum emortualem Bonfinius haud dubie ex Carthuitio deſumpſit, errantemque ſecutus eſt, prout alias recte ſcribentem ſequitur. Rectius annum S. STEPHANI emortualem expreſſit Thuroczius, ſic ſcribens cap. 34. " Beatus autem Rex STEPHANUS, ſanctitate & gratia plenus, ſecundum quosdam, quadrageſimo ſexto, ſecundum autem Hiſtoriæ in ejusdem laudem ab Eccleſia editæ veritatem, triceſimo ſeptimo ſui Regni, Dominicæ autem Incarnationis milleſimo triceſimo octavo anno, in feſto Aſſumptionis Beatiſſimæ MARIÆ ſemper Virginis, a præſenti ſæculo nequam eripitur, & ſanctorum Angelorum conſortio adjungitur." Eundem mortis annum aſſignat Ranzanus, qui ſic habet: " Tandem omnibus ægritudinem moleſtiis, atque doloribus magno animo, miraque patientia ſuperatis, anno humanæ

næ ſalutis triceſimo octavo ſupra milleſimum piiſſime mortuus eſt, XVIII. Calendas Septembris: quo die celebratur ab Eccleſia Chriſtiana ſolennitas Aſſumptionis Beatæ MARIÆ Virginis.

CCCCXVII. Porro STEPHANUM obiiſſe anno 1038. varii Auctores coævi, aut ſuppares unaniniter tradiderunt, videlicet Wippo in Vita Conradi, in Chronicis vero Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Albertus Stadenſis, Annaliſta Saxo, aliique plures, quorum non lubet catalogum texere. Conſentit hisce etiam Ms. Mellicenſe, his verbis mortem ferens: " Anno Dominicæ Incarnationis MXXXVIII. Indictione VI. Henrico Romanorum Auguſto, anno autem imperii ſui XXXVIII. Calend. Septembris obiit. " Duo in hisce ſunt corrigenda, primo, Henricus eo tempore non imperabat, ſed Conradus, qui inter duos Henricos fuit medius. Secundo, dies emortualis non recte aſſignatur, atque id contigit veriſimiliter vitio tranſcribentium, qui omiſerint numerum XVIII. ante vocem Calend.: nam & alia menda non pauca in eodem apographo reperiuntur. Annus vero obitus, & Indictio recte deſignantur. Quod ſpectat ad annos Regni quam illi varie, & mendoſe numerentur, ex dictis ſatis patet. Factum id eſt, cum quia Scriptores Hungari, quos citavimus, accurati non ſunt in chronologia, tum quia anni ipſius Regni varie revera inchoari poſſunt; nimirum primo ab obitu Geyſæ, qui incidit in annum 997. atque ita mortuus eſt STEPHANUS anno Principatus ſui quadrageſimo ſecundo, ſi Geyſa obierit ante diem XV. Auguſti anni 997; ſi vero poſt illum diem mortuus ſit Geyſa, obiit STEPHANUS anno Principatus quadrageſimo primo, eoque fere completo.

CCCCXXVIII. Secundo, anni illi poſſunt numerari ab accepta Corona Regia per Legatum ſuum Aſtricum, quod contigit anno 1000. die XXVII. Martii; & ſic currebat annus Regni trigeſimus nonus, dum obiit Sanctus. Tertio, inchoari poteſt numerus annorum Regni a die ſolemnis Coronationis in Hungaria. Coronationem autem hanc Inchofer ad annum 1000. affigit diei XV. Auguſti, ſeu feſtivitati Aſſumptæ in cœ-

lum Virginis. Si hæc vera eſt ſententia, recte in Ms. Mellicenſi dicitur defunctus anno Regni ſui trigeſimo octavo, qui eodem die complebatur a coronatione. Ignoro quidem, utrum Inchofer aliquo monumento antiquo, an mera conjectura fretus, coronationi aſſignaverit prædictum diem. Verum cum Aſtrico Roma redeundum fuerit in Hungariam; indeque Hungariæ Proceres convocandi, cæteraque expedienda ad ſolemnitatem, credibile eſt, coronationem non eſſe peractam ante menſem Auguſtum; cumque Rex ſanctus DEI Genitrici eſſet devotiſſimus, non eſt improbabile: præcipuam ejus feſtivitatem a STEPHANO electam eſſe, ut in ea Coronam Regiam ſolemni ritu acciperet. Verumtamen nec Auctoritas Inchoferi, nec allatæ rationes mihi ſufficiunt ad ſtatuendum aliquid certi. Id igitur ſolum dici pro certo poteſt, Sanctum Hungaris præfuiſſe annis circiter quadraginta, & uno, regnaſſe vero annis præterpropter triginta octo; atque univerſim vixiſſe annis quinquaginta, & quatuor, aut quinque. Chronologi quidam paulo remotiores, qui cum dictis non congruunt, contemnendi potius hic ſunt, quam prolixius refutandi.

CCCCXXIX. De ſepultura Ms. Mellicenſe breviter hæc ſubjungit: " Et in Baſilica Virginis MARIÆ, quam pretioſo opere conſummavit, honorifice eſt ſepultus. " Bonfinius uberius pag. 185. de exſequiis ſcribit ſequentia: " Ad celebrandas divi Regis exequias non ſolum ex univerſa Pannonia, Daciaque, verum etiam e finitimis populis multi convenere, ut ſingulari pompa funus efferretur. Corpus, ſuccollantibus Pontificibus, ſuppremisque Magiſtratibus, Albam delatum. Quum nondum divæ Genitricis Baſilica rite ſacrata foret, Metropolita cum Pontificibus, & Collegiis Sacerdotum prius eam ex more dicarunt. Mox in medio templi marmoreo ſepulchro condidere, riteque inter Divos retulere. Vix condito corpore, innumera ad ejus Aram multitudo confluxit vota nuncupantium, graviter languentium: multi tamen, cunctis mirantibus, voti compotes, Deoque gratias concinentes rediere. Complura diu miracula ad ejus Aram edita: ibi Angelorum concentus nocte ſæpius auditi. " Cætera recte expreſſa; at duo corrigenda:

nam

nam cum populum ex universa Dacia confluxisse scribit, intelligenda non est tota Dacia, sed Transilvania, & pars Hungariæ, non Valachia, aut Moldavia. Alter gravior est lapsus: nullo enim modo verisimile, STEPHANUM mox inter Sanctos relatum, uti asserit Scriptor hic justo liberior in similibus. Neutrum est in Carthuitio, qui num 32. de aliis consentit.

CCCCXXX. Ranzanus de sepultura sic habet: Sepultus est in Albensi illa Basilica, quam ipse, ut ante dictum est, in ejusdem Beatæ Virginis honorem erexerat, ubi & Beatum Emericum ejus Filium sepeliri fecerat, structo illi regii operis sepulchro, in quo requiescit. Claruit post mortem innumeris miraculis, quæ commemorare non est mei instituti... Ob ipsius obitum omnis Hungaria multis annis incredibili fuit affecta mœstitia: qui enim sub tanto Rege aurea sæcula rediisse in Hungariam, antequam extingueretur, gloriabantur: in multa postea rerum discrimina inciderunt." De sepultura, miraculis, & luctu Hungarorum Thuroczius cap. 34. ita loquitur: "Sepultus est autem in Basilica Albensi, quam ipse in honorem sanctissimæ Genitricis DEI semper Virginis MARIÆ construxerat; ubi multa signa, & miracula fiunt, intervenientibus meritis ejusdem sanctissimi Regis STEPHANI... Confestim quoque totius cithara Hungariæ versa est in luctum; & omnis populus Regni, tam nobilis, quam ignobilis, simul in unum dives, & pauper, planxerunt super morte sanctissimi Regis, piissimi Patris pupillorum, lacrymis uberrimis, & ululatibus plurimis: juvenes, & virgines præ tristitia, & mœrore squalidis induti per triennium choream non duxerunt; & omnia genera musicorum dulcisona siluerunt, planxeruntque eum planctu cordis fidissimi, eratque planctus magnus, & inconsolabilis." Hactenus ille de planctu, forsan non sine exaggeratione: nam facile quidem crediderim luctum maximum fuisse; at eum durasse cum dictis cæremoniis per triennium persuadere mihi non possim.

§. XXXVI.

Succeſſor STEPHANI Petrus, ipſius ex Sorore Nepos: excutiuntur calumniæ, hac occaſione conjectæ in Giſelam Reginam, & reliqua de Giſela inveſtigantur.

CCCCXXXI. TEſtatur Carthuitius num. 30. STEPHANUM in ſupremo morbo ſuo cum Proceribus Regni tractaſſe *de ſubſtitudo pro ſe Rege;* at non indicat, an Sancti voluntas in Succeſſoris electione prævaluerit. Verum Melicenſe apographum, extra ordinem, atque ante ipſam Præfationem quædam memorans de ſuprema Regis ægritudine, clare indicat, quem ſibi Succeſſorem deſideraverit Sanctus: nam: relata Epiſcoporum, & Procerum convocatione, cum eis " Primum, *ut ibi legitur*, tractavit de ſubſtituendo Rege pro ſe, Petro videlicet ſororis ſuæ filio, quem in Venetia genitum, ad ſe vocatum, jam dudum exercitui ſuo præfecerat Ducem: deinde monuit illos paterne, fidem orthoxam ſervare." Ex hisce verbis manifeſte patet, cujus maximo conſilio ad Regnum evectus ſit Petrus, STEPHANI ex ſorore nepos, de cujus electione alii etiam Scriptores conſentiunt. Wippo contemporaneus Scriptor in Vita Conradi Salici ad annum 1030. breviter ſic habet: " Eodem anno STEPHANUS Rex Ungarorum obiit, relinquens Regnum Petro Filio ſororis ſuæ." In fuſiori Chronico Hermanni Contracti ad eundem annum hæc leguntur: " Ipſo anno STEPHANUS Ungariorum Rex, .. Petrum ſororis ſuæ filium, de Venetia natum, pro ſe Regem conſtituens, obiit." Hæc omnia inſinuant, ipſum STEPHANUM Auctorem fuiſſe, ut Petrus ſibi eligeretur Succeſſor. Id aliunde etiam veriſimile eſt, tum quia Nepos Sancti erat ex Sorore, tum quia Patre Chriſtiano natus, ita, ut Religio, recenter in Hungaria plantata, tutius ei committi poſſet, quam Hungaris ipſis, de quorum conſtantia in fide fortaſſe minus confidebat Sanctus.

CCCCXXXII. Nihilominus Thuroczius cap. 34. malis Reginæ Giſelæ artibus attribuit promotionem Petri, & cap. 33. aſſerit'

S. STEPHANUM ad Regnum promovere voluiſſe Patruelem ſuum Vazul, quem Hungari ajunt fuiſſe filium Michaelis, qui frater erat Geyſæ. Audi ipſa ejus verba: " Interim vero *(STEPHANUS)* viribus corporis cœpit deſtitui, & languore graviſſimo ſe gravatum ſentiens, miſit feſtinanter Nuncium, ſcilicet Budam filium Egruth, qui Vazul Patruelis ſui filium, quem recluſerat Rex propter juvenilem laſciviam, & ſtultitiam, ut corrigeretur; de carcere Nitriæ educeret, & ad ſe duceret, & eum, antequam moreretur, Regem conſtitueret. Audiens autem hoc Keisla Regina, iniit conſilium cum Budæ (Buda) viro nephando Et feſtinantiſſime miſit Nuncium, nomine Sebum, filium ipſius Buda, ad carcerem, in quo Vazul detinebatur. Sebus itaque prævenіens Nuncium Regis, effodit oculos Vazul, & concavitates aurium ejus plumbo obturavit, & receſſit in Bohemiam. Poſt hunc autem veniens Nuncius Regis, vidit Vazul oculis orbatum, in eisdemque oculis vulneratis duxit ad Regem: quem ſanctus STEPHANUS Rex videns tam miſerabiliter deſtructum, in nimias erupit lachrymas: ſed impediente ægritudinis moleſtia, debitam pœnam malefactoribus inferre non potuit. Convocatis itaque filiis Calvi Ladislai Patrui ſui, ſcilicet Andrea, Bela, & Leventa, conſuluit eis, ut quanto citius poſſent, fugerent, ut ſic ſibi ſalutem, & corporum ſuorum ſervarent integritatem. Illi igitur ſalubri conſilio ſancti Regis acquieſcentes, a facie malorum, & dolorum in Bohemiam fugerunt." Auctor inconſtans duos hic committit errores genealogicos: nam ex propriis ipſius verbis cap. 27." Michael *(frater Geyſæ)* genuit Calvum Ladislaum, & Vazul." Itaque Vazul erat Patruelis STEPHANI, non patruelis filius; & *Calvus Ladislaus* ſimiliter erat patruelis, non patruus.

CCCCXXXIII. Non minus acerbe in Giſelam Reginam, quam *Keislam* nominat, idem Auctor invehitur cap. 34. ubi poſt relatam Regis mortem hæc ſubdit: " At Regina Keisla cum Buda ſatellite ſcelerum Petrum Alamannum, vel potius Venetum, fratrem Reginæ præficere ſtatuerunt: hoc intendentes, ut Regina Keisla motus ſuæ vo-

lun-

luntatis pro libitu ſuo poſſe complere, ut Regnum Hungariæ, amiſſa libertate, Theutonicis ſubderetur ſine impedimento." Non ignoravit Bonfinius, talia ſcripta fuiſſe in Hungarorum Annalibus, ſed plenam non adhibuit fidem, nec tamen ut falſa prorſus abjecit. Audi ipſum pag. 185.: "Sed prius quam ad cætera flectatur oratio, illud interjiciendum cenſeo, quod de ſubſtituendo novo Rege Ungari Annales referunt, a cæteris Scriptoribus prætermiſſum." Deinde vero, narratis plane iisdem de Giſelæ artibus, quæ ex Thurocio mox dedi, ita dubitationem ſuam exprimit: "Admiranturque plerique, quod Ungarorum Annales referunt, Gyslam tantum facinus fuiſſe auſam; quum omnes plane Scriptores ſanctiſſimam mulierem, & Divo Rege, ac fratre Imperatore non indignam affirment. Quare ſi utrorumque ſcripta tueri volumus, duas uxores STEPHANUM duxiſſe cogimur affirmare; & utrique Gyslæ fuiſſe nomen: unam, eamque ſanctiſſimi Henrici ſororem: alteram vero Guilielmi filiam, qui ſancti Sigismundi frater fuit, & e Burgundienſium Ducum familia prodiit: atque diverſis utramque moribus fuiſſe aſſeverabimus &c." Ita Bonfinius dubitanter, ut dicta Thurocii cum vera hiſtoria conciliet.

CCCCXXXIV. Verum hæc conciliatio nec vera eſt, nec ſcite excogitata, cum S. Sigismundus multis ſæculis eſſet defunctus, & Guilielmus ille Burgundus ſit incognitus, ut dixi num. 177. Vera autem eſſe nequit ipſa relatio Thuroczii, cum ſatis oſtenſum ſit num. 431. STEPHANI ipſius conſilio Petrum electum eſſe, non fraude, aut dolo Giſelæ. Imo ne veriſimilia quidem narrat Thuroczius: primo enim veriſimile non eſt, ſanctum Regem voluiſſe, ut Vazul ad Regnum promoveretur, ſi hunc *ob juvenilem laſciviam, & ſtultitiam* tenebat recluſum. Nihilomagis veriſimile eſt, Giſelam tantæ fuiſſe potentiæ, & auctoritatis, ut auderet, aut poſſet oculos curare eruendos illi, quem Rex ipſe ſibi ſucceſſorem deſiderabat. Rurſum incredibile eſt, Hungaros fuiſſe conſenſuros in electionem Petri, ſi Corona Hungariæ tanto ſcelere ei fuiſſet quæſita: nam, orbato oculis Vazule, ſupererant alii ex poſteris Michaelis, nimirum Andreas, Bela, & Levanta,

vanta, quorum duo primi Regnum deinde adepti ſunt. Attamen Regnum pacifice obtinuit Petrus, nec ullus Procerum Hungarorum initio ſe ejusdem electioni oppoſuiſſe videtur, uti colligo non ſolum ex allatis teſtimoniis, ſed etiam ex Vita S. Gerardi jam ante laudata, in qua poſt relatam STEPHANI mortem hæc leguntur: " Rex Petrus ſucceſſit, cui cum omnis Pannoniæ Principes fidem, ac dilectionem conjuraſſent, unus ex eis *(poſt triennium)* dejecto Rege, regalem Cathedram injurioſe uſurpavit: quo regnante, ſicut Propheta ait: Sanguis ſanguinem tetigit, peccatum peccato adauctum eſt.

CCCCXXXV. Itaque prorſus mihi perſuadeo, aut mera eſſe figmenta, quæ narravit Thuroczius de excœcatione Vazulis, aut craſſis erroribus involuta; etiamſi non ignorem, eadem fere legi apud Dlugoſſum ad annum 1038. Si Vazul oculis in carcere privatus eſt, vivente STEPHANO, dubitare nequeo, quin eam pœnam incurrerit ob grave aliquod crimen, ac jubente ipſo STEPHANO, ſeu quod in vitam ipſius conſpiraſſet cum Palatinis illis, quorum crimen Carthuitius narrat num. 29. ſeu quod ritus paganorum reſtituere voluerit in Hungaria. Si vero Vazul innocens eam calamitatem ſuſtinuit, crediderim, potius id contigiſſe ſub uno e poſteris Regibus, ſub quibus multum innocui ſanguinis effuſum eſt. De hisce tamen nihil certo ſtatui poteſt, niſi unum iſtud, nimirum credibilia non eſſe, quæ de Giſelæ molitionibus tradiderunt Hungari poſteriores, quæque hoc tempore ne ipſis quidem Hungaris veriſimilia videntur, quantum opinor. Brunnerus in Annalibus Boicis part. 2. lib. 5 ad annum 1038. refutatis ſimiliter dictis Thuroczii de Giſela ſubjungit: " Pater *(Emerici, STEPHANUS)* moriens Petrum ſororis ſuæ filium, inter Venetos natum, hæredem ſcripſit. Giſelæ fortuna ex eo tempore obſcurior, comperta, teſtataque ſuo loco prodemus.

CCCCXXXVI. Deinde de vexata per Petrum Regem Giſela ad annum 1042. ſic habet: " Petrus is fuit, quem STEPHANUS Ungariæ Rex vivus etiamnum Regno impoſuerat, firmandæque poſſeſ-

ſionis cauſa, fratris (patrui) ſui filium *(Vazulem deſignat)* eidem imminentem oculis, filios ejus patria multaverat; haud aliam pro his tam inſignibus benevolentiæ documentis vicem repoſcens, quam ut Giſelæ conjugis, ſi quid ſibi humanitus contigiſſet, ſuperſtitis rationem, quam par eſſet, haberet... Petrus prolixe omnia pollicitus, vixdum elapſo a STEPHANI morte anno, cum ſimulato luctu fidem, curamque Giſelæ poſuit; & ex tutore prædo factus, cultum ei a Marito relictum, vitæque non ornamenta modo, ſed etiam ſubſidia, miſeræ abſtulit; & liberæ cuſtodiæ anguſtiis circumſcriptam non ſatis habuit arcere publico, ſed etiam familiarium congreſſu, & alloquio excluſit. Proceres indignam Reginæ ſortem miſerati, Regem officii datæque fidei admonuere.... Surdum ad has voces execrati, quod obſideri aures illius a Budone nequiſſimo Palatinorum ſatis ſcirent, eum ad necem depoſcunt, Regeque contra hiſcere non auſo, fruſtillatim concidunt: liberis ejus oculos excludunt. Rex ſe proximum eſſe, in quem ira verteretur, metuens, quod reliqui nihil videret, fuga ſibi conſuluit." Hæc ſane multum differunt a dictis Thuroczii; at fateor, me ignorare, quam ſint certa; cum ad marginem citet Chronicum Altahenſe mihi plane ignotum.

CCCCXXXVII. Idem Scriptor ad annum 1045. narrata reductione Petri Regis in Hungariam per Henricum Imperatorem, de Giſela hæc addit: " Abeunti *(Henrico)* Pannonia Giſelam STEPHANI Regis viduam adhæſiſſe, Aventinus ſcripſit: ætatis reliquum collocare in tuto, & bis ictam effugere tertium fulmen voluiſſe, credibile fit; & Mauſoleum illius, quod Paſſavii oſtenditur, argumento eſt in Boica deceſſiſſe." Aventinus Annalium Boiorum lib. 5. pag. 324. de Giſela ſic habet: " Cæſar *(Henricus Conradi filius)* ex Ungaria reverſus,... ſecum Giſalam Reginam, uxorem divi STEPHANI abducit; Bathaviæ (Paſſaw,) ubi in templo ſacratarum fæminarum ejus Mauſolæum oſtenditur, *(&)* ab Ungris *(id eſt, Hungaris)* venerabundis aditur, collocavit." Hundius in Metropoli Salisburgenſi tom. 2. pag. 585. agens de Monaſterio Niderburgenſi Pataviæ, de poſtremis

mis Giſelæ geſtis, & loco ſepulturæ tradit ſequentia: " Ibidem anno MXCV., Nonis Maji, obiit Gyſala, S. Henrici Imperatoris ſoror, uxor STEPHANI Regis Ungariæ, Abbatiſſa ſecunda hujus loci, hic ſepulta adito dextro latere, quæ tam Viro, quam filio orbata Pataviam in hoc Monaſterium venit, in quo primum habitum Monaſticum aſſumpſit, paulo poſt Abbatiſſa deſignata, Monaſterium præclare illuſtravit, & auxit." Gewoldus, qui edidit, notisque illuſtravit Opus Hundii, pag. 588. dubitat, an Giſela ibidem Abbatiſſa fuerit, & adducit verba Aventini mox data. Mabillonius tom. 4. Annalium pag. 422. de hisce judicium ſuum declarat his verbis: " Cæterum Gisla ſeu Giſala, STEPHANI piiſſima conjux, ſancti Henrici Imperatoris ſoror, . . . Patavii in Niderburgenſi Baioariæ parthenone monaſticum habitum induiſſe dicitur, ibique Abbatiſſæ officium geſſiſſe poſt Heilkam, amitam ſancti Henrici Imperatoris, illudque Monaſterium præclare adminiſtraſſe, illuſtraſſe, & auxiſſe: at quod anno MXCV. obiiſſe dicitur, ultra fidem eſt; alias plus quam centenaria fuiſſet." Correctio hæc ſatis eſt certa, modo reliqua non vacillent: nam ſcripſerunt aliqui, Giſelam in Hungaria obiiſſe, uti agnoſcit Hanziſius tom. 1. Germaniæ ſacræ pag. 245. horum tamen opinionem repudians.

CCCCXXXVIII. Cæterum, quandoquidem Faſtis ſacris inſerta eſt Giſelæ memoria a neotericis quibusdam, quæri hic poteſt, an cultu Eccleſiaſtico ſit ornata. Majores noſtri in Prætermiſſis ad diem VII. Maji memorarunt ſequentia: " Giſala, ſoror S. STEPHANI Imperatoris, Regina Hungariæ, uxor S. STEPHANI, Mater S. Emerici Regum, cum titulo SANCTÆ refertur a Ferrario in Catalogo generali, & ab Arturo du Monſtier in Gynæceo ſacro; at cum titulo BEATÆ a Dorganio, & Bucelino, quia poſt obitum Mariti fuit Abbatiſſa Ordinis Benedictini. Interim a Menardo ſolum VENERABILIS appellatur; & a Radero proponitur in Bavaria pia. De ea agendum erit in Vita S. STEPHANI Regis, & mariti." Hæc Henſchenius, verba eorum referens, ſed non approbans, ac ſimul ſatis innuens,

ſibi non conſtare de legitima veneratione, de qua nihilo magis, hodieque nobis compertum eſt. Quin potius Mabillonius in Actis Benedictinis ſæculo 6. part. 2. pag. 894. relatis iisdem Martyrologis, quibus addit Wionem in Ligno Vitæ, Giſelæ elogium concludit his verbis: " Illud unum certum eſt, nullum ei ab Eccleſia publicum cultum decretum fuiſſe, quamvis ex Aventini loco ſupra laudato pateat, ejus ſepulchrum pietatis cauſa a fidelibus eſſe frequentatum." Dubito, an illa ipſa ſepulchri frequentatio ſatis ſit certa, licet tradita ſit ab Aventino: nam aliam eſſe aliorum ſententiam, ſupra obſervavi.

§. XXXVII.

Elevatio Corporis, regnante S. Ladislao facta; multaque miracula circa idem tempus patrata.

CCCCXXXIX. SI Epocha Carthuitii, & Bonfinii exacta ſit, corpus S. STEPHANI ſine cultu Eccleſiaſtico ſepultum jacuit annis quadraginta & quinque, ac deinde honorifice elevatum eſt, jubente ſummo Pontifice, ac præſente S. Ladislao Hungariæ Rege, uti & aliorum quorumdam Sanctorum Hungariæ corpora ſub ejusdem Ladislai Regno ſimiliter ſunt elevata. Porro quod aſſerunt Carthuitius, & Bonfinius, corpus S. STEPHANI, aliorumque elevatum eſſe juſſu Romani Pontificis, confirmatur ex Vita S. Gerardi Martyris, in qua ſub finem leguntur ſequentia: " Ubi *(ad ſepulchrum Gerardi)* multæ gratiæ Catholicis Viris emptæ ſunt; tamen non evidenter uſque ad tempora Ladislai Regis, atque Pontificis Laurentii, qui ab tanto Viro *(Gerardo)* quintus accepit cathedram. Præfati denique Regis tempore a ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Synodo inventum eſt, ut corpora eorum, qui Pannoniam fidei prædicatione rigaverunt, deberent ſummo honore venerari, & ea dignis ſedibus collocari. Venienteque Sedis Apoſtolicæ Legato, factoque Nobilium Pannoniæ conventu, ſanctum corpus elevatum eſt." Quod hic dicitur de Legato

Apo-

Apoſtolico, omiſſum eſt a Carthuitio, & Bonfinio; attamen dubitandum non videtur, quin idem Legatus adfuerit elevationi corporis S. STEPHANI, & filii ipſius S. Emerici, cujus corpus eodem regnante Ladislao elevatum eſt, teſte Vita ipſius in fine.

CCCCXL. Annus elevationis non longe a vero abeſſe poterit, ſi ſtatuamus annum circiter 1083. quo complebatur quadrageſimus quintus poſt mortem Sancti. Quippe elevatio facta eſt, dum Salomon Rex olim, ac deinde exutus Regno, ea occaſione a S. Ladislao exemptus eſt carcere, in quo fuerat detentus. Illud non modo affirmant Carthuitius, & Bonfinius duobus locis, ſed etiam Thuroczius cap. 56. carcerem Salomonis, ejusque liberationem ſic narrat: " Cœpit itaque fremebundus (*Salomon*) æſtuanti animo machinari dolos in perniciem innoxii ſanguinis Ladislai: ſed incidit in foveam, quam fecit. . . Rex autem Ladislaus deprehenſo flagitio, cepit Salomonem, & in Wiſſegrad retruſit in carcerem. . . Et quamvis Salomon in carcere fuiſſet, Ladislaus multo magis ei condolebat. Sed poſtmodum Salomon Rex dimiſſus de carcere in elevatione corporis ſancti STEPHANI Regis (&) beati Emerici Confeſſoris &c." Hanc autem liberationem contigiſſe circa annum 1083. colligitur ex iis: quæ præceſſerunt. Ladislaus, excluſo ab Hungaris Salomone, poſt mortem fratris Geyſæ Regnum adeptus dicitur anno 1077. " quarto *autem* anno Regni ſui pacificatus eſt cum Salomone, donans ei ſtipendia ad regales expenſas ſufficientia. " Erat is annus 1080. aut 1081. quo Ladislaus Regnum ipſum Salomoni tradere meditabatur, ſi Hungari id non impediviſſent. Secuta deinde machinatio Salomonis contra Ladislaum, illiusque carcer; quæ ſimul potuerunt biennium, aut triennium abſumere, ita, ut facile credi poſſit, elevationem corporis S. STEPHANI contigiſſe anno 1083. id eſt, annis quadraginta & quinque poſt mortem, aut certe circa annum 1083.

CCCCXLI. Apographum noſtrum Mellicenſe etiam habet corporis elevationem, ſed ſine alia temporis nota, quam quod contigerit ſub Ladislao. Miracula etiam ibidem ſolum generatim narrantur, aliaque omittuntur adjuncta. Verumtamen hæc Ms. relatio confirmat prolixiorem aliorum narrationem, cui nullo modo repugnat. Verba igitur manuſcripti accipe: " Multis igitur annorum curſu labentibus, ſeu propter exabundantem populi malitiam, ſeu propter aliquam diviſionem in Eccleſia, theſaurus tantæ pecuniæ (tanti pretii) interea latuit, & mortalium cognitioni occultus, ſolius oculis Domini apparebat: ſed volens ejus incomprehenſibilis bonitas, quanti eſſet apud DEUM præmii, revelare, dedit illi gloriam in conſpectu hominum, clareſcente miraculorum frequentia: & ſicut laude, & cantico ſibi in cœlis aſſiſtebat, ita eum laude, & cantico ſuæ Eccleſiæ digne, memoriterque in terris decoravit. Nam ſicut jubar novi luminis ſanctitas ejus in omnem circa regionem reſplenduit; & tanquam ſuavitas odoriferi unguenti audientium corda replevit. Fluebant (affluebant) omnes diverſi languoris homines, qui antidoto pietatis ſuæ attacti curabantur: & qui corruptionis plaga pene defecerant, in ſolidum aſtricti revertebantur.

CCCCXLII. Præſidente in Regni ſolio Ladislao, piæ memoriæ Rege, Epiſcopi, & Abbates, & qui præerant in regimine ſanctæ Eccleſiæ, animadvertentes ſanctitatem ejus ſignis teſtantibus, communi decreto triduani jejunii indixerunt afflictionem; Epiſcopi orationibus vacantes, viſitationem ſupernæ clementiæ in plebem expectabant. Poſtea corda tollentes ad DEUM, hymnorum vocibus reſonuerunt in confeſſione ſui nominis; ſicque venerunt ad locum, ubi ſanctiſſimum corpus claudebatur, quem ſolventes apperuerunt; tantaque odoris diffuſio aſcendit, quanta nunquam aſtantibus apparuit, ac omnium, qui illuc occurrerant, membra languidorum curata ſunt: cœci lumen, claudi plantarum ſoliditatem, leproſi mundam cutem, paralytici ſalutem, omnesque, quacunque doloris tenebantur obſeſſione, curam meruerunt. Aſſumpto inæſtimabilis pretii pon-

de-

dere, omnipotenti DEO gratias egerunt, deferentesque in theca argentea ſignaverunt." Hactenus breviter illius ſcripti Auctor, omittens facta particularia, quæ Carthuitius proſequitur, & partim ex eo, partim ex aliis Bonfinius.

CCCCXLIII. Hic pag. 186. omnia enarrat his verbis: "Ejus corpus, antequam Pontificia ſanctione, vel Divina potius declaratione extolleretur, annis quinque ibidem jacuit, & quadraginta. Demum, poſtquam Ladislaus, Vir DEO devotiſſimus, Regno potitus eſt, id auctoritate Apoſtolica ſancitum, & ita Diploma in Pannoniam miſſum eſt, ut quicunque primum in Ungaria Chriſtianæ Fidei fundamenta jecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ ſpeciem ſolenni celebratione oſtentarentur, ut hic inter Divos relatos eſſe credant. Accepto Diplomate, Ladislaus ejus Pronepos, habito Optimatum, Antiſtitumque conventu, tridui cunctis jejunium indixit; omnes hortatus, ut precibus, inedia, ſupplicationibus, eleemoſynis, auſpicia divina captarent, quibus divinam voluntatem intelligerent. Exacto jejunii tempore, ad divi Regis tumulum perventum eſt: cujus lapidem quum amovere contenderunt, nulla vi loco movere potuerunt. Hoc eo tempore portentum interceſſit, quo exorta inter Ladislaum, & Salomonem fratrem ſeditione, alter alterius juſſu gravi carcere coercebatur. Conatus ingens Regem fruſtratus, in admirationem ſummam adegit; ac tali oſtenſo deterrebat omnes, qui iratum numen auſpicabantur. Tunc virgo quædam, Charitis nomine appellata, quæ haud procul a Baſilica in Servatoris æde ſanctiſſime vivebat, repente Ladislaum admonuit, eum fruſtra conari, neque lapidem e tumulo dimoveri poſſe, quouſque frater carcere educeretur. Rex ſacræ Virginis oraculo admonitus, Salomonem e vinculis continuo expediri jubet; tridui jejunium iterum indicit: tertio die, ſacris rite peractis, ſpectante frequentiſſima populorum multitudine, ingens lapis facillime ablatus eſt." Hactenus ſatis Carthuitio congruit Auctor. At quod ſubdit de corpore e tumulo educto,

&

& circumlato per Eccleſiam, addititium videtur, & veriſimile non eſt, cum elevatio poſtea narretur.

CCCCXLIV. Corpus divi Regis tumulo eductum, & acclamantibus omnibus per Baſilicam circumlatum, mox pro dignitate reconditum, evidentiſſima ſubinde Numinis benignitate, tot edita miracula, ut nemo corpore mancus, aut ægritudine languens, voti impos abierit. Ibi in tanta multitudine cernere erat, ambulare claudos, cœcos inſtauratis luminibus videre, mutos loqui, leproſos, paralyticosque curari, nutantes in fide animos confirmari; omnes denique corporis, & mentis ægritudines abigi. Quin & juvenis, qui annis circiter duodecim paralyſi ſolutus, manuum, ac pedum carebat officio, carruca huc advectus, implorato Numinis auxilio, repente deſiliit; ac DEO gratias agens, STEPHANIque laudes proclamans, ad Aram per mediam multitudinem repente cucurrit. Puer ſeptennii nervorum contractione correptus, ad ſepulchrum allatus, diſtentis mox brachiis, ac pedibus, expeditus inceſſit. Ladislaus autem Rex, tot miraculorum ſucceſſu in ſtuporem converſus, mediæ Aræ impoſuit, ſacelloque elaboratiſſimo donavit. Jam dudum tanti Numinis ſic fama percrebuit, ut ex omnibus Ungariæ finibus languentium agmina feſtinarent. Ex his, qui gravius laborabant, & cunctantius venire cogebantur, divum Regem impenſe exorantes, in itinere convaluere, & in teſtimonii ſpeciem ibi lapides in acervos plane congeſſerant.

CCCCXLV. At illud fidem exſuperat, mulieri unicus erat puer, qui repentina morte correptus, animam efflavit; mater Numinis patrocinio freta, immenſo cordis affectu, extinctum filium in ſancti Regis ædiculam defert, & ea quidem mente, ſe nunquam loco moturam, donec ex voto in puerum animam revocaret." De propoſito mulieris non abeundi, niſi recepto filio, nihil habet Carthuitius, ideoque vanum eſt, quod ſubdit de audacia mulieris his verbis proſequens.

quens: " Ne audacem quidem mulierculam fides, & ſpes ipſa fefellit: ſacellum ingreſſa tam vehementi obſecratione Numen exoravit, ut ſpectante frequentiſſima hominum turba, mulieris orbitatem deplorantis puer humi porrectus ſubſiliret, & in matris amplexum ſe effuderit. Quanta hinc divo Regi gloria ſucceſſerit, & quantus omnes propter opinionem ſtupor invaſerit, pro ſe quisque facile cogitabit. Item poſt Virginis auguſtæ Anatheoſin die quinto omnes Ungariæ Principes, præterea Pontifices, Sacerdotumque Collegia, cum Ladislao Rege religioſiſſimo Albam convenere, ut in Baſilica ſolennia facerent, & pro mortuis parentarent: celebratis mox inferiis, ad ſancti Regis monumentum perventum eſt. Quod ubi regio juſſu prærevereuter, exorato prius Numine, recluſum eſt, tanta odorum fragrantia hinc efluxit, ut univerſam Baſilicam veluti cœleſti quodam rore compleret. Deinde quum oſſa tractarent, balſamo quodam delibuta, & humecta comperere.

CCCCXLVI. Lectis ſubinde oſſibus, & in ſyndone reconditis, annulum aureum, vetus ejus geſtamen, in liquore disquirere occœperunt: quem quum nulla percunctatione, in arca marmorea indipiſcerentur, de hauriendo liquore cogitatum: is ubi exhauriri cœptus eſt, completis plerisque phialis, ac doliis, nunquam penitus exantlari potuit. Nam ad ſingulos hauſtus, vi Numinis iſte liquor reparabatur. Quod ubi compertum eſt, quod fuerat exhauſtum, continuo reconditis oſſibus infudere, & poſt infuſionem liquor ille neque creviſſe, neque decreviſſe viſus eſt. Ex invento ibidem theſauro Divæ Virginis Ara inſtaurata. Quin & paucis poſt temporibus, eximii Principis uxor, cui Mathildi nomen erat, & inteſtinorum dolor tribus annis inceſſerat, hujus fama commota in Ungariam peregrinatur, atque adito ſacello, mox penitiſſimo cruciatu liberata eſt. Sed ad dextræ annulum redire cogimur.

CCCCXLVII. Mercurius Ungarico genere natus, & Cathinani Alberti Præpoſiti Pater, ac Baſilicæ Albenſis ædituus, qui vitæ quondam politicæ renunciarat, ut Religioni expeditius inſerviret, quum Ladislaus Rex imperaſſet tumulum aperiri, ne quid e ſancti Regis Reliquiis ſubtraheretur, cum plerisque aliis, qui ſepulchro inhæſerant, regio juſſu procul amotus eſt. Is triſti vultu repulſus abiit, & quum Monachus eſſet, in ſacrum chorum ſe recepit, ubi quum pudore ſuffuſus graviter angeretur, quod ſanctiſſimum corpus neque videre, neque oſculis attingere potuiſſet, ecce juvenis quidam intempeſta nocte coram adſtitit, forma incredibili, liberali facie, candidiſſimoque habitu, neſcio quid, byſſo involutum deferens. Accipe (inquit) Mercuri, quod optaſti, & hoc donum precioſiſſimum quod tuæ fidei committitur, commendatiſſimum habeto, aſſervato diligentiſſime, & quum tempus dabitur, ipſe depromito. Nocturnis ſacris rite peractis, Mercurius, petita latebra, rem traditam explicat, ſancti Regis dexteram, & annulum invenit, juxtaque admiratur, ac Numini gratias agit.

CCCCXLVIII. Is ad Carphatii montis radices ſeceſſit, qui Tranſſylvaniam ab Ungaria dirimit, olimque Ripenſem, citeriorem-ve Daciam, ab ulteriore, & Tranſalpina dividebat, ubi cœnobium quoddam ligneo opere confectum gubernaturus erat. Tanto dexteram ſtudio aſſervabat, ut neque ſibi, neque alii credere auderet. Terræ comittere ſatius eſſe ratus, infodit, & quotidianas ex Monachis excubias inſtituit, ne quo modo ſurripi poſſet: indies promendi tempus dari expectabat, quin & hujusce rei cœnobii auctores admonuit, ut pari ſtudio curarent; demum id ex ordine Ladislao Regi, quem Virum Sanctiſſimum eſſe intelligebat, aperuit. Mox Regis edicto Pontificum, Optimatumque conventus habetu, ubi ſolennis dies Regiæ, dextræ extemplo decernitur. Deinde cum univerſo Ladislaus collegio Sacerdotum dextram divi STEPHANI reconditam oſtendit, Baſili-

ſilicæque intulit, quam magno deinde ſumptu, ac ditiſſimo apparatu inſtauravit, multisque pagis, oppidis, & proventibus donavit. Id autem ſalutis anno ſupra milleſimum ſeptuageſimo octavo (*annus videtur mendoſus*) accidiſſe, illius cœnobii ſcripta, & privilegia ſane teſtantur, Abbatiamqne Regiæ dextræ nunc appellant. Cui tempeſtate noſtra Antonius Salonenſis, Vir magno ingenio, ac ſacris Literis non mediocriter eruditus præfuit, & Privilegia, unde hæc accepimus, nobis oſtendit." Ita Bonfinius, quem cætera quidem ex privilegiis hauſiſſe crediderim; at non illud, quod contra veriſimilitudinem aſſerit de infoſſa terræ dextera. Quin potius crediderim, id eum perperam tradidiſſe ex loco Carthuitii male intellecto, ubi dicitur: " Ibi diu ſolus abſconditi in agro theſauri cuſtodiam, & excubias decrevit." Noluit his verbis indicare Carthuitius dexteram Regis in agro fuiſſe abſconditam, ſed ſimilem eſſe theſauro Evangelico, qui dicitur in agro sbſconditus.

CCCCXLIX. Sed illud omnes ne ſatis quidem admirari poterant, STEPHANI corpus in pulverem redactum, nil præter oſſa ſupereſſe, & ea quidem carie jam abſumpta: contra vero dexteram annuli geſtamine præditam, integram permanſiſſe, neque vermibus, neque lividæ fuiſſe obnoxiam vetuſtati. Quanam cauſa potius dextra, quam caput, & cor DEO dicatiſſimum, ſed a carie vindicare debuit? Nempe quia dextera pietatis, & miſericordiæ fuerat, quæ e peculiaribus loculis calamitoſiſſimo cuique eleemoſynam erogabat, illud omnes miraculum accidiſſe confirmant. Quis enim illud e divino Servatoris noſtri ore promanaſſe inficiabitur, Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Merito igitur manus illa corruptionis expers eſſe debuit, quæ neminem mendicare, eſurire, in captivitateque, aut quavis miſeria jacere perpeſſa eſt. Proinde divum STEPHANUM, ne injuria quidem, primum patriæ Patrem, omnes una voce congeminant, & prævenerantur." Hactenus Bonfinius, in plerisque Carthuitium fideliter ſecutus.

CCCCL. Cæterum de Reliquiis ſancti Regis nihil fere deinde ſcriptum reperio. Dubitare tamen nequeo, quin aliquæ ex iliis ad alia loca fuerint transmiſſæ. Certe inter Reliquias plurimas, quas Pragam transferendas curavit Carolus IV. Imperator, numeratur etiam S. STEPHANI Regis Hungariæ *Digitus*, uti videre eſt apud nos tom. 1. Januarii pag. 1084. in catalogo earum Reliquiarum ibidem dato. Inter Reliquias S. STEPHANI poteſt quoque recenſeri ſacra Corona, quæ diligentiſſime ſemper ab Hungaris ſervata eſt; ſummoque ſtudio repetita, cum amiſſa erat, uti bis contigit. Agunt de ea variis locis Thuroczius, & Bonfinius, pluraque de eadem ſcripſerunt alii; at pauca hic ſufficient pro inſtituto noſtro. Gretzerus in Syntagmate de Inſignibus Imperii cap. 14. ſic ad propoſitum noſtrum loquitur: " Habuerunt quoque, & etiamnum habent alia quoque Regna ſua ornamenta regalia, quibus in Regum ſuorum inauguratione, ſeu coronatione utebantur, & hoc etiam ævo utuntur. Hungaris certe Corona regia, a Sancto STEPHANO accepta, adeo ſacroſancta eſt, ut cum aliquando amiſſa eſſet, ingens luctus omnes Regni incolas invaſerit &c. *Rurſum infra:* Cum Vladislaus Polonus in Regem inaugurandus eſſet, neque tamen ſacra Corona in promptu eſſet, utpote jam in Auſtriam aſportata, ne quisquam abſque aliqua S. STEPHANI Corona Rex Hungariæ creari videretur, coronarunt Vladislaum illa Corona, quæ pro ornamento Reliquiarum capitis ſancti Regis olim miro operis artificio præparata fuerat, ut inquit Thuroczius cap. 31." Recepta tamen deinde fuit Corona, & diligentia ſumma in hunc uſque diem cuſtodita. Ex hisce ſatis patet, quanto in pretio Corona S. STEPHANI ab Hungaris habeatur.

§. XXXVIII.

§. XXXVIII.

S. STEPHANUS in Sanctorum numerum relatus tempore prædictæ corporis elevationis: cultus ab eo tempore celeberrimus per totam Hungariam: festivitas Inventionis Dextræ.

CCCCLI. EMinentissimus Lambertinus, hodie Ecclesiæ universali feliciter præsidens Benedictus XIV. in opere de Servorum DEI Beatificatione, & Canonizatione lib. 1. cap. 41. §. 8. refert, prædictam corporis elevationem in Vita narrari a Surio, dubitatque, an fuerit simplex Beatificatio, an vero solennis Canonizatio. Verba doctissimi Cardinalis accipe. " In eadem porro *(Vita)* refertur, sancti STEPHANI corpus, elapsis ab ejus obitu annis quadraginta quinque, fuisse sub Ladislao Rege Hungariæ, summi Pontificis auctoritate intercedente, elevatum. Verum, utcunque sit de elatione ista, & utrum ea simplicem Beatificationem, an formalem Canonizationem importaverit, quod adhuc sane incertum est, cum neque de substantia, neque de ejus modo constet; de sancti tamen STEPHANI sanctitate, & ejus æquipollenti Canonizatione nullus supersit dubitandi locus ex decreto summi Pontificis Innocentii XI. edito die XXVIII Novembris." Decretum Innocentii XI. quo festivitas Sancti, quæ eousque ritu simplici celebrata fuerat per totam Ecclesiam, ad ritum semi-duplicem elevatur, dabimus suo loco. Interim tamen observo, æquipollentem Canonizationem jam extra omne dubium fuisse, simul ac festivitas Sancti ritu simplici Romano Breviario inserta est. Dubitationem vero de formali Canonizatione, quam ex solo Surio dirimere non poterat Eminentissimus Cardinalis, adhibitis aliis monumentis, aufferre conabor.

CCCCLII. Primo ea videntur facta, dum elevatum est corpus S. STEPHANI, quæ ab Apostolica Sede eo sæculo fieri solebant, ut aliquis DEI servus formali Canonizatione Sanctis annumeraretur. Vita enim num. 33. sic habet: " Romanæ Sedis institutione

ne Apoſtolicis Literis ſancitum eſt, ut eorum corpora elevari deberent, qui in Pannonia Chriſtianæ Fidei jacientes ſemina, ſua eam prædicatione, vel inſtitutione ad Dominum convertiſſent. Adveniente vero tempore declarationis ejus, ... Rex Ladislaus .. habito conſilio cum Epiſcopis, & Primatibus, ... triduanum cunctis indixit jejunium, ut quod communi Catholicorum utilitati ... videretur fore proficuum, communi cunctorum deprecatione, jejuniis, & eleemoſynis fundata, per manifeſtationem ſignorum deberet eſſe quærendum. " Bonfinius num. 443. citatus Canonizationem clarius aſſerit his verbis: " Id auctoritate Apoſtolica ſancitum, & ita Diploma in Pannoniam miſſum eſt, ut quicunque primum in Ungaria Chriſtianæ Fidei fundamenta jecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ ſpeciem, ſolenni celebratione oſtentarentur, ut hic inter Divos relatos eſſe credant. " Ex jam laudata S. Gerardi Vita intelligimus, elevationem illam fuiſſe decretam in Synodo Romanæ Eccleſiæ; nam hæc ibi leguntur: " Præfati denique Regis *(Ladislai)* tempore a ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Synodo inventum eſt, ut corpora eorum, qui Pannoniam fidei prædicatione rigaverunt, deberent ſummo honore venerari, & ea dignis ſedibus collocari. Venienteque Sedis Apoſtolicæ Legato &c.

CCCCLIII. Ex dictis habemus, congregatam fuiſſe Synodum Eccleſiæ Romanæ, in qua S. STEPHANI, S. Gerardi, ac veriſimiliter S. Emerici, ut ex dicendis colligemus, cauſa fuit examinata. Conſtat autem, Canonizationes ſæculo X. XI. & XII. frequenter decretas eſſe in Conciliis. Varia exempla conglomerat Eminentiſſimus Lambertinus lib. 1. cap. 20. videlicet S. Udalrici Auguſtani Epiſcopi canonizati a Joanne XV. in Concilio Lateranenſi; S. Gerardi Tullenſis a Leone IX. in Concilio Romano; S. Godehardi Hildensheimenſis ab Innocentio II. Concilio Remenſi, & S. Sturmii Abbatis Fuldenſis in Lateranenſi II. Secundo ex iisdem intelligimus, non ſolum permiſſam fuiſſe a Pontifice corporis elevationem; ſed *ſancitum* eſſe, ut corpus elevaretur, illiusque decreti *Diploma*, ſeu Literas Apoſtolicas in Hungariam fuiſ-

ſe

ſe miſſas. At eo tempore Pontifices non ſolebant præcipere cultum alicujus Servi DEI, niſi per formalem Canonizationem: nam, etſi ſimile præceptum Pontificis aliquando in ſola Beatificatione reperiatur, uti laudatus Cardinalis oſtendit cap. 39. num. 8. id tamen rarius factum eſt, & ſæculis fere tantum poſterioribus. Tertio Legatum Apoſtolicum hac de cauſa in Hungariam miſſum videmus, ex quo intelligimus, actum fuiſſe de re gravioris momenti, quam eo tempore cenſebatur elevatio corporis alicujus Beati, cujus cultumo duntaxat permiſiſſet Romanus Pontifex. Bonfinius quoque Canonizationem exprimit claris verbis: " Ut hic inter Divos relatos eſſe credant.

CCCCLIV. Hæc omnia perſuadere videntur, S. STEPHANUM cum aliis eo tempore in numerum Sanctorum relatum eſſe definitiva Romani Pontificis ſententia, poſt maturum examen in Concilio prolata, atque ea ſolemnitate, quæ uſitata erat ſæculo XI. Inter ea, quæ in Canonizatione tunc ad ſolemnitatem ſpectabant, erat corporis elevatio, de qua Eminentiſſimus Scriptor cap. 36. num. 16. ſic habet: " Eorum quoque Beatorum, quos inter Sanctos referebant, corpora ſummi Pontifices occaſione Canonizationis elevari mandarunt; aut ipſimet, ſi corpora erant in loco, in quo fiebat Canonizatio, debita cum reverentia, & honore elevarunt." Hæc ibidem probantur exemplis ſummorum Pontificum, Leonis IX. Alexandri III. Cœleſtinii III. & Gregorii IX. Manifeſtum autem eſt, idem eſſe factum de S. STEPHANO, aliisque, quorum eodem tempore elevata ſunt corpora. Porro, ſi elevatio hæc contigit juſſu Pontificio annis quadraginta quinque poſt mortem Sancti, fuit S. Gregorius VII. qui prædicta mandata miſit in Hungariam. Ejusdem Gregorii juſſu elevatum dicitur corpus S. Paſchaſii Ratherti Abbatis Corbejenſis, licet Diploma illius elevationis nihilo magis obſervatum ſit, quam elevationis S. STEPHANI. Verum plura hujusmodi Diplomata ad memoriam noſtram non pervenerunt.

CCCCLV. Demum de Canonizatione SS. STEPHANI, Emerici ipſius filii, & Gerardi Canadienſis Epiſcopi & Martyris, dubitare me

me non ſinunt illa, quæ anno 1092. decreta ſunt in Synodo Szabolchenſi, cui cum S. Ladislao Rege, & Seraphino Archi-Epiſcopo Strigonienſi interfuerunt omnes Epiſcopi, Abbates, & Proceres Hungariæ. Nam in ea, apud Peterfium pag. 33. cap. 37. " ſtatutum legitur, ut Vigiliæ celebrentur beati STEPHANI Regis, & Gerardi Martyris, quo die paſſus eſt &c. Et cap. 38. de feſtivitatibus per annum celebrandis hæc decernuntur: " Iſtæ vero feſtivitates ſervandæ ſunt per annum: Nativitatis Domini, S. Stephani Proto-Martyris, S. Joannis Evangeliſtæ, SS. Innocentium, Circumciſio Domini, Epiphania cum Vigilia, Purificatio Sanctæ MARIÆ, in Paſcha quatuor dies, S. Georgii Martyris, Philippi & Jacobi cum Vigilia, Inventio S. Crucis, Aſcenſio Domini, in Pentecoſtes quatuor dies, S. Joannis Baptiſtæ, Petri & Pauli una die, S. Jacobi, S. Laurentii, Aſſumptio S. MARIÆ, Sancti Regis STEPHANI, S. Bartholomæi, Nativitas S. MARIÆ, Exaltatio S. Crucis, S. Matthæi Apoſtoli, S. Gerardi Epiſcopi, S. Michaelis Archangeli, SS. Simonis & Judæ, Omnium Sanctorum, S. Emerici Ducis, S. Martini, S. Andreæ, S. Nicolai, S. Thomæ Apoſtoli. Et unaquæque Parochia ſuum Patronum, & Dedicationem celebret." Non quidem additur expreſſis verbis, hasce feſtivitates celebrandas præſcribi cum vacatione ab operibus; at id ſatis colligitur ex ipſis feſtivitatibus mature conſideratis; cum alias haud dubie plures Sanctorum memoriæ per annum agendæ fuiſſent.

CCCCLVI. Præterea in Synodo Strigonienſi habita anno 1493. ſimilis feſtivitatum catalogus texitur, & quidem multo prolixior, additis multis feſtivitatibus poſtea inſtitutis. Ibi autem pag. 232. clare dicitur: " Statuimus, ut ſubſcriptis diebus Clerici, & Laici debeant a ſervilibus operibus abſtinere." Reperitur in eodem Cathalogo STEPHANUS, uti & Emericus, non vero Gerardus, qui ſolus fere pro multis aliis ſubſtitutis eſt omiſſus, quod feſtum ipſius non amplius eadem ſolemnitate celebraretur. Itaque jam eodem ſæculo XI. feſtivitas Sancti per totam Hungariam celebrata eſt cum vacatione ab operibus

operibus ſervilibus. Hæc autem ſolemnitas tanta, pro SS. Emerico, & Gerardo, quorum corpora eodem Pontificio decreto elevata ſunt, ſimiliter præſcripta, nullum relinquere videtur dubium, quin Canonizatio præceſſerit, aut comitata ſit elevationem, prout aſſerit Bonfinius. Colomannus S. Ladislai ſucceſſor ad augendam S. STEPHANI ſolemnitatem lib. 2. Decretorum cap. 1. hæc ſtatuit: " Ut annuatim in feſto S. Regis, niſi arduo negotio ingruente, vel infirmitate fuerimus prohibiti, Albæ teneamur ſolennizare: & ſi nos intereſſe non poterimus, Palatinus, procul dubio ibi erit pro nobis.

CCCCLVII. Inter ſtatuta Ordinis Ciſtercienſis, quæ edidit Edmundus Martene tom. 4. Theſauri Anecdotorum col. 1641. hoc recenſet anno 1486. decretum: " Abbatibus Hungariæ conceditur, ut feſtum S. STEPHANI Regis Hungariæ in craſtino S. Bernardi (id eſt XXI. Auguſti) & feſta S. Ladislai & S. Eliſabeth cum propriis hiſtoriis faciant, cæteris hiſtoriis, cantibus, & feſtis in Ordine inſolitis penitus rejectis." Venerationem S. STEPHANI celebrem fuiſſe per totam Hungariam, noverunt etiam Scriptores exteri, ex quibus unum duntaxat adduco Godefridum Viterbienſem, qui Chronici part. 17. in S. Henrico Imperatore de illa ſic habet: " Hunc STEPHANUM omnes Ungari ut Sanctum venerantur pro eo, quod per eum initium fidei acceperunt." Hæc poſtrema verba, quibus ſimilia reperiuntur apud alios Scriptores, ſimul inſinuant, necdum eo tempore, quo ſcribebat Godefridus, ſeu ſæculo XII. feſtivitatem S. STEPHANI celebratam fuiſſe per totam Eccleſiam. Verum ex eo non recte quis argumentaretur contra Canonizationem ipſius, ſupra ſufficienter probatam: nam id S. STEPHANO commune eſt cum omnibus fere Sanctis, iisque canonizatis vel maxime ſolemniter; atque uſus ille obtinet etiam hoc tempore, quo videmus multos Sanctorum adſcribi catalogo, nec tamen de omnibus ſtatim componi Officium: quod in ipſorum feſtivitate omnibus Horas Canonicas recitantibus præſcribatur.

CCCCLVIII. Ex dictis ergo concludo, Sanctum STEPHANUM Decreto ſummi Pontificis, ſeu formali Canonizatione, Sanctorum catalogo adſcriptum fuiſſe, quemadmodum adſcriptus eſt eidem Catalogo Sanctus Ladislaus ipſius ex fratre pronepos, Sanctus Henricus Imperator, S. Eduardus Anglorum, S. Ludovicus Gallorum Reges, aliique deinde plures. Quare de S. STEPHANO, & S. Ladislao ſic intelligo verba Gentilis Cardinalis, Apoſtolicæ Sedis Legati in Hungaria, quæ uberius dedi num. 192. & ex quibus illa huc ſpectant: " Ex quibus *(Regni Hungarici ſeminibus)* Reges Catholici tanta ſanctitatis, & vitæ claritate conſpicui prodierunt, quod Sanctorum adſcribi catalogo meruere." Non alii eo tempore intelligi poterant Reges Hungariæ, quam STEPHANUS, & Ladislaus, de quorum Canonizatione conſtabat, dum ſub initium ſæculi XIV. hæc dicebat Legatus Pontificius. Illud præterea ad gloriam Sancti STEPHANI obſervare lubet, primum omnino videri e Regibus, cui is honor Pontificis ſummi oraculo delatus ſit. Præcipua Sancti feſtivitas celebrata eſt die XX. Auguſti, quem univerſa Eccleſia etiam adoptavit, ut videbimus. Verum præter illam feſtivitatem alia etiam celebrata fuit, certe in locis quibusdam: Nam Peterſius in Annotatis ſuis adduxit pag. 34. vetuſti cujusdam Breviarii Kalendarium, in quo hæc leguntur: *XXX. Maii, Inventio Dextræ S. STEPHANI.* Hactenus de cultu per Hungariam.

§. XXXIX.

Cultus Sancti in Suecia receptus, ac tandem per totam Eccleſiam Romanam primo ritu ſimplici, deinde ſemiduplici cum Officio proprio, ex quo dantur Lectiones ſecundi Nocturni.

CCCCLIX. NOn ſic in Hungaria coarctatus fuit cultus S. STEPHANI, ut ad alias Regiones, easque maxime diſſitas, ſe non extenderit. Quippe in Miſſali Votivo Regni Sueciæ, ex-

excuſo ante annos ducentos, & ſexaginta, aut plures, de quo jam mentio facta eſt in S. Ladislao tom. v. Junii pag. 316. Miſſa habetur de S. STEPHANO, ex qua Orationes tres huc transfero. *Prima hæc eſt:* DEUS, qui beatum STEPHANUM Regem, & Confeſſorem tuum terreni Imperii gloria, & honore coronaſti, & Sanctorum tuorum ſocietate ſublimaſti; præſta, quæſumus, ut quem Pannonia habuit Divinæ Religionis Doctorem in terris, eum modo Eccleſia tua mereatur habere Defenſorem in cœlis. Per Dominum &c. *Secunda vero talis:* Sacrificium, Domine, quod tuæ Majeſtati offerimus, benigno vultu reſpice, & interceſſione beati STEPHANI Regis, & Confeſſoris tui nos ab omnium inimicorum inſidiis defende, & præmia vitæ æternæ concede. Per &c. *Tertia demum:* Tuere, quæſumus, Domine, familiam tuam; &, quam per doctrinam beati STEPHANI Regis, & Confeſſoris tui de tenebris ad veram lucem convertiſti, eam poſt iſtius temporis decurſum oblati Sacrificii munimine clementer perducas ad Regna Cœlorum. Per &c. Miſſa inchoatur, *Os juſti*, & reliqua omnia ex ſacris Literis congrue ſancto Regi aptata ſunt.

CCCCLX. Memoria S. STEPHANI variis deinde Faſtis recentioribus inſerta eſt, receptaque in Martyrologio, ac Breviario Romano. Auctor Belga, qui ſæculo XV concinnavit Florarium Sanctorum apud nos Ms. ad XX. Auguſti de S. STEPHANO ſic habet: "In Hungaria ſancti STEPHANI Regis, & Confeſſoris, primi illius gentis Chriſtiani, quem ſanctus Adalbertus Pragenſis Epiſcopus per ſalubrem ſuam prædicationem ad Fidem Chriſti convertit, & baptizavit Et ipſe Rex ſua prædicatione Ungaros convertit, & Majorem Eccleſiam Strigonii in honore S. Adalberti poſt ejus martyrium inſtituit. Et Regnum Ungariæ XXXV. annis feliciter gubernavit. Et tandem ad Dominum, quem tota mente in vita dilexerat, migravit anno ſalutis MXL. Cujus mortem in conſpectu Domini fuiſſe pretioſam, miracula crebra teſtantur, quæ Dominus oſtendit ad mirificandum Sanctum

ſuum." Editores Uſuardi, Bellinus, Grevenus, & Molanus item memoriam ejusdem Sancti editionibus ſuis addiderunt, ut videre eſt in Uſuardo Sollerii noſtri ad xx. Auguſti, ubi primus illum ſic memorat: " In Ungaria, civitate regia, Alba Regali, ſancti STEPHANI Regis, qui primus Ungaros ad fidem convertit." Conſonat fere Maurolycus his verbis: " Apud Albam Regalem Ungariæ, ſancti STEPHANI Regis, qui primus Ungaros ad Chriſtum convertit.

CCCCLXI. Galeſinius ad eundem diem hoc Sanctum ornavit elogio: " Albæ in Pannonia ſancti STEPHANI Regis, qui divinis excultus virtutibus, & vitæ religione clarus, juvante DEO perfecit, ut repudiato dæmonum cultu, Chriſti JESU fidem Ungari amplecterentur." Paulo brevius Baronius in Martyrologio Romano his verbis uſus: " Albæ in Pannonia ſancti STEPHANI Regis, qui divinis virtutibus exornatus, primus Hungaros ad Fidem Chriſti convertit. *Addit hanc annotationem:* Hac die (xx. Auguſti) translatum eſt corpus ejus: migravit autem ex hac vita xviii. Kal. Septembris." Dies hic emortualis certus eſt ex Vita; atque ex eadem num. 38. recte collegit Baronnius, die xx. Auguſti corpus eſſe translatum. Antonius de Balingem in Kalendario Sanctiſſimæ Virginis MARIÆ ad xx. Auguſti Baronium ſecutus eſt, ita ſcribens: " Translatio S. STEPHANI primi Hungarorum Regis &c." Porro ad eundem diem Commemoratio S. STEPHANI inſerta eſt Breviario Romano cum nova Lectione, in qua de translatione ſic legitur: " Sacrum ejus corpus ſuaviſſimo fragrans odore, liquore cœleſti ſcatens, inter multa, & varia miracula hodierno die, Romani Pontificis juſſu, nobiliorem in locum translatum eſt, atque honorificentius conditum eſt." Electus igitur eſt dies translationis ab Hungaris, qua dies emortualis erat impeditus ſolemniſſima feſtivitate Virginis Aſſumptæ: atque eundem diem adoptavit tota Eccleſia Romana, quandiu Sancti feſtivitas ritu ſimplici celebrata eſt. Verum alius fuit eligendus dies, quando præſcriptus fuit ritus ſemiduplex, quia ille concurrere non poterat cum Feſto S. Bernardi, quod eodem die celebratur.

CCCCLXII.

CCCCLXII. Majorem illam ſolemnitatem pro feſtivitate S. STEPHANI anno 1686. ab Innocentio XI. impetravit Leopoldus Imperator, atque Hungariæ Rex poſt plurimas de Turcis relatas victorias, Budamque expugnatam, uti patet ex Decreto ſacræ Rituum Congregationis, quod datum die XXVIII. Novembris, atque eodem anno Romæ impreſſum eſt, prout ſequitur: " Piis precibus Auguſtiſſimi Imperatoris Leopoldi per ſuas literas Sanctiſs. D. N. Innocentio Papæ IX. porrectas, & ad ſac. Rituum Congregationem remiſſas, quibus ſupplicabatur, ut Sanctitas ſua dignaretur aſſenſum præbere, ac demandare, ut Officium divi STEPHANI Hungariæ Regis, quod hactenus ab Eccleſia univerſali ſub ritu ſimplici recitatum eſt, impoſterum ab omnibus, qui ad horas Canonicas tenentur utriusque ſexus, ſub ritu ſemiduplici de præcepto recitaretur: eadem Sac. Congregatio habita die XXIII. Novembris MDCLXXXVI. re mature perpenſa, cenſuit: petitam gratiam, ſi Sanctiſſimo D. N. placuerit, eſſe concedendam, ac etiam aſſignari poſſe diem ſecundam Septembris pro celebratione ſupradicti feſti, in perpetuam memoriam inſignis, & glorioſæ victoriæ ab armis Cæſareis contra Turcas ope divina obtentæ in ſtrenua expugnatione propugnaculi Budenſis, olim dicti Sancti Reſidentiæ. De quibus facta per Eminentiſs. & Reverendiſs. D. Cardinalem Cybo Sanctiſſimo relatione, Sanctitas ſua benigne annuit, & hujusmodi Decretum expediri mandavit. Hac die XXVIII. ejusdem Menſis Novembris, & anni MDCLXXXVI. N. Card. Ludoviſius. Loco † Sigilli. Bernardinus Caſalius Sac. Rit. Cong. Secr.

CCCCLXIII. Edito hoc Decreto, curatum fuit, ut proprium componeretur Officium de S. STEPHANO. Illud vero nitide, atque exacte compoſitum approbavit Sacra Rituum Congregatio Decreto ſequenti: " Cum ſacra Rituum congregatio, habita die XXIII. Novembris, MDCLXXXVI. annuente quoque Sanctiſſimo, mandaverit, ut Officium S. STEPHANI Hungariæ Regis, quod hactenus ab Eccleſia univerſali ſub ritu ſimplici die XX. Auguſti recitatum eſt, in poſterum ab omnibus

bus utriusque ſexus, tam Secularibus, quam Regularibus, qui ad Horas Canonicas tenentur, ſub ritu ſemiduplici de præcepto recitetur quotannis die 2. Septembris; eadem ſacra Congregatio ſupraſcriptas Lectiones, & alia, prout jacent, diligenter reviſas, & relatas ab Eminentiſſimo, & Reverendiſſimo D. Cardinali Colloredo approbavit, ac imprimi poſſe conceſſit. Hac die XIX. Aprilis MDCLXXXVII." Subnotatum erat *A Card. Cybo.* Et inferius poſt locum ſigilli: *Bernardinus Caſalius Sac. Rit. Congr. Secr.* Impreſſum fuit eodem anno Officium Romæ, ac deinde Romano Breviario inſertum. Orationem hanc habet: " Concede, quæſumus, Eccleſiæ tuæ, Omnipotens DEUS, ut beatum STEPHANUM Confeſſorem tuum, quem regnantem in terris Propagatorem habuit, Propugnatorem habere mereatur glorioſum in cœlis. Per Dominum &c." Tres Lectiones ſecundi Nocturni continent elegans Vitæ Compendium, exceptis tamen geſtis bellicis. Quapropter illas huc transfero.

CCCCLXIV. LECT. IV. STEPHANUS in Hungariam Chriſti Fidem, & Regium Nomen invexit Regia Corona a Romano Pontifice impetrata, ejusque juſſu in Regem inunctus, Regnum Sedi Apoſtolicæ obtulit; varia pietatis domicilia Romæ, Hieroſolymis, Conſtantinopoli: in Hungaria Archi-Epiſcopatum Strigonienſem, Epiſcopatus decem, admirabili religione, & munificentia fundavit. Par in pauperes amor, & liberalitas, quos veluti Chriſtum ipſum complectens, neminem a ſe mœrentem, ac vacuum unquam dimiſit; quin ad eorum inopiam ſublevandam ampliſſimis facultatibus erogatis, domeſticam quoque ſupellectilem eximia benignitate frequenter diſtribuit: ſuis inſuper manibus lavare pauperum pedes, noctu ſolus, & ignotus noſocomia frequentare, decumbentibus inſervire, ac cætera charitatis officia exhibere conſuevit: quarum virtutum merito illius Dextera, reſoluto cætero corpore, incorrupta permanſit. Tu autem &c.

CCCCLXV. LECT. V. Orandi ſtudio noctes pene totas ducebat inſomnes, atque in cœleſtium rerum contemplatione defixus, interdum

tx-

extra ſenſus raptus, ſublimis in aera ferri viſus fuit. Perduellium conſpirationes, ac validorum hoſtium impetus, miro prorſus modo, non ſemel orationis præſidio evitavit. ſuſceptum ex Ghiſella Bavarica ſancti Henrici Imperatoris ſorore, quam ſibi matrimonio junxerat, Emericum filium tanta morum diſciplina, talique pietate enutrivit, quantum ejus poſtea Sanctitas declaravit. Regni vero negotia ita diſpoſuit, ut accitis undique prudentiſſimis, ac ſanctiſſimis Viris, nihil unquam ſine illorum conſilio moliretur. Humillimis interim precibus in cinere, & cilicio DEUM deprecans, ut univerſum Hungariæ Regnum, antequam e vita migraret, Catholicum videre mereretur. Vere propter ingens dilatandæ fidei ſtudium, illius gentis Apoſtolus nuncupatus, facta a Romano Pontifice ipſi, poſterisque Regibus præferendæ Crucis poteſtate. Tu autem &c.

CCCCLXVI. Lect. VI. DEI Genitricem, quam ardentiſſime venerabatur, ampliſſimo in ejus honorem conſtructo templo, Hungariæ Patronam inſtituit; ab eadem viciſſim Virgine receptus in cœlum ipſo ſuæ Aſſumptionis die, quem Hungari e ſancti Regis inſtituto Magnæ Dominæ diem appellant. Sacrum ejus corpus ſuaviſſimo fragrans odore, liquore cœleſti ſcatens, inter multa, & varia miracula, Romani Pontificis juſſu, nobiliorem in locum translatum eſt, atque honorificentius conditum. Ejus autem feſtum Innocentius Undecimus Pontifex Maximus quarto Nonas Septembris, ob inſignem victoriam ab exercitu Leopoldi Primi Romanorum electi Imperatoris, & Hungariæ Regis eadem die in Budæ expugnatione, ope divina, e Turcis reportatam, celebrandum inſtituit. Tu autem &c.

CCCCLXVII. Supradicti quoque Decreti vigore memoria Sancti omiſſa eſt die xx. Auguſti in Martyrologio Romano: & duobus aliis locis inſerta, videlicet ad xv. Auguſti breviter hoc modo: "Albæ in Pannonia Natalis ſancti STEPHANI Hungarorum Regis, cujus

jus festum quarto Nonas Septembris celebratur." Prolixius vero elogium insertum est ad diem 2. Septembris, quod subdo: "Albæ in Pannoniæ sancti STEPHANI Hungarorum Regis, qui divinis virtutibus exornatus, primus Hungaros ad Fidem Christi convertit, & a DEIpara Virgine ipso die Assumptionis suæ in cælum receptus fuit: ejus tamen festum ex constitutione Innocentii Papæ Undecimi hac die potissimum recolitur, qua Budæ munitissima Arx sancti Regis ope ab exercitu Christiano strenue recuperata fuit.

CCCCLXVIII. Cæterum observare hic lubet, Auctorem Martyrologii Parisiensis corrigere voluisse elogia omnium fere Martyrologorum, qui STEPHANUM annuntiant *Albæ in Pannonia*, quod constet ibidem esse sepultum: nam ipse ad XV. Augusti sic habet: "Budæ in Pannonia, S. STEPHANI primi Hungarorum Regis, qui gentem illam ad Christum convertit: cujus corpus apud Albam Regalem translatum est." Verum illa correctio nec erat necessaria, nec certa estimo & parum verisimile est, Sanctum obiisse Budæ, de qua in Actis ne vel verbum occurrit. Dicitur quidem apud Scriptores num. 320. laudatos in Veteri Buda constitisse, dum ibidem condebat monasterium, quod morte sua imperfectum reliquit: at nec Vetus Buda eadem est cum urbe hodierna istius nominis, nec recte ex prædictis colligi potest. Sanctum in Veteri Buda mansisse usque ad mortem. suspicor tamen, Martyrologi Parisiensis Auctorem non aliam habuisse rationem substituendi Budam pro Alba Regali, quam conjecturam modo dictam, qua utramque Budam confudit, quaque mortem perperam affixit illi loco, in quo aliquando substitisse dicitur, ad tempus nimirum, non vero usque ad mortem; cum non asseratur ibi manere voluisse, usque dum perfectum videret Monasterium, cujus ædificatio paucis annis absolvi non potuit.

§. XL.

§. XL.

Reliqua de Sancti miraculis.

CCCCLXIX. DE miraculis S. STEPHANI meminerunt multi Scriptores, ſed fere generatim tantum, excepto Bonfinio, & Carthuitio, aliisque hosce ſecutis. Aliquorum verba aliis occaſionibus per decurſum jam dedi: hic vero paucos addam e pluribus. Hugo Abbas Flaviniacenſis in Chronico Virdunenſi apud Labbeum tom. 1. Bibliothecæ Mss. pag. 174. ad propoſitum noſtrum ita habet: " At vero STEPHANUS Ungrorum Rex, imminente vocationis ſuæ tempore ad cœleſtia evocatus, nunc in Eccleſia, qua requieſcit humatus, miraculis claret egregiis. " Ricobaldus Ferrarienſis in Hiſtoria Imperatorum apud Muratorium tom. 9. Scriptorum Italiæ col. 119. " Qui Rex STEPHANUS tantæ virtutis fuit, ut multorum miraculorum illuſtrem DEUS illum reddiderit. " Jacobus Philippus Bergomas lib. 12. ad annum 983. de miraculis STEPHANI, aliisque ſic habet: " STEPHANUS item primus Ungariæ Rex tempeſtate iſthac Adalberti prædicti Pragenſis Epiſcopi prædicatione converſus, & baptizatus, etiam multis claruit ſignis &c. " Tandem Cuſpinianus de Cæſaribus in Henrico Secundo de Emerico, & STEPHANO hæc affirmat: " Eſt hic cum Patre in numerum Sanctorum dehinc relatus, ut teſtantur Hungarorum Annales: uterque enim miraculorum gloria non caruit.

CCCCLXX. Mirabile eſt factum particulare, quod narratur in Vita S. Emerici, cujus Auctor teſtatur, id ſuo tempore contigiſſe, id eſt, circa initium ſeculi XII. quo eum ſcripſiſſe ex eodem facto colligitur. Rem accipe compendio. Quidam natione Germanus, nomine Conradus, ob enormia peccata, quorum ipſum pœnitebat, Romam profectus, a Gregorio VII. ſummo Pontifice pro pœnitentia juſſus erat lorica, quinque catenis ferreis corpori firmiter adſtricta, ſe cingere, donec alicujus Sancti patrocinio, catenis fractis lorica

ſponte decideret. Multa ille loca ſacra peragravit, antequam miſericordiam conſequeretur interea, inquit Auctor: "Fama Beati STEPHANI Regis Pannoniæ, ad cujus ſepulchrum quotidiana fiebant miracula, inſignis habebatur: conſummatoque itinere vir ſupra memoratus Albam pervenit, ubi Corpus ſancti STEPHANI reconditum venerabatur. Cumque in aliis virtus DEI, & interceſſio Regis eximii celebris miraculis revelaretur; ille tamen vir in vinculis loricæ arctius angeretur, penes ſe cum juramento confirmavit, quod de loco Eccleſiæ ſe non amoveret, quousque Dominus in eo oſtenderet, quanti meriti Beatus STEPHANUS apud ipſum eſſet. Factum eſt autem, cum eſſet hora diei quaſi Sexta, ex nimia fatigatione corporis, & cordis contritione ille in Eccleſia obdormivit. Adfuit autem illi in ſomnis Beatus STEPHANUS, ad hunc modum dicens: Surge nunc, nec in meritis meis præſume apud DEUM, quoniam non ſufficio pro te intercedere. Vade ergo ad ſepulchrum Filii mei Beati Emerici &c." Subditur mox viri ejusdem liberatio apud ſepulchrum S. Emerici.

CCCCLXXI. Idem factum refert Bonfinius pag. 178. ſic exponens ea, quæ apud S. STEPHANI ſepulchrum contigerunt: "Sancti demum STEPHANI Regis fama ductus *(Conradus ille,)* in Pannoniam ſe recepit: venit ad Regalem Albam, ubi corpus ejus in magnifico Sacello reconditum, & ea quidem mente, ne unquam inde recederet: quousque ſolutis per ſe vinculis, & deletis ultro pugilaribus, ſe noſceret expiatum: quin & juramento propoſitum confirmarat. Baſilicam mox Albenſem ingreſſus, ante Divi Regis Aram ſe conſtituit, ingenti rerum a ſe peſſime geſtarum pœnitentia conficit, vehementiſſimis Numen precibus ſollicitat, ut ejus patrocinio ſcelerum omnium veniam conſequatur. Quum a prima hora diei ad nonam uſque obſecrationibus incubuiſſet, corpore, animoque defatigatus, ante Aram ſubinde gravi ſomno correptus eſt. Ecce inter dormiendum huic Divus Rex apparet; Surge mox, inquit, amice, ne meis quidem meritis, opeve apud tribunal divinæ Majeſtatis tibi confidendum eſſe ſcito, quando pro tanta facinorum mole patrocinium

nium meum ad impetrandam delictorum impunitatem ne tibi quidem ſatis eſſe poteſt. Proinde Emerici mei monumentum, quod juxta eſt, adito, qui quum præ virginitate ſua præcipuam apud DEUM gratiam promeruerit, ſi Advocatus adhibeatur, omnium (mihi crede) ſcelerum impunitate donaberis &c.

CCCCLXXII. Mirabilia quædam in hac hiſtoria occurrunt, quæ ne etiam incredibilia videantur, pauca ſunt obſervanda. Primo, dubitari nequit, quin Conradus ille tot enormium criminum reus eſſet, ut pœnitentiam, pro iis infligi ſolitam ſecundum Canones, perficere non potuiſſet ante mortem. Contingere id poterat non raro, cum pro ſingulis peccatis enormibus aliquot annorum pœnitentia imponeretur, atque ideo ſubinde pro multitudine criminum illorum pœnitentiæ tempus ita excreſceret, ut hominis ætatem longe ſuperaret. Conradus autem ille veriſimiliter non poterat rigori Canonum in vita ſatisfacere; ac fortaſſe etiam crimina comiſerat, pro quibus pœnitentiæ modus, & tempus per Canones non erat ordinatum, uti Vita Emerici innuit his verbis: " Papa vero quantitatem peccatorum ipſius tanquam antea inauditorum obſtupeſcens, deliberatione habita vulnera per injunctam pœnitentiam non curavit; " Id eſt, opinor, non præſcripſit illi certum aliquod pœnitentiæ tempus, quod peccata eſſent adeo inſolita, ut de iis nihil decretum eſſet per Canones. Itaque cum peccator ille meritus eſſet pœnitentiam, non niſi cum vita terminandam, & Pontifex tamen ſpem aliquam ei relinquere vellet illam aliquando finiendi, permiſit, & ſuaſit, ut Sanctorum patrocinio indulgentiam conſequi conaretur, eaque obtenta, ſe canonice abſolutum noſſet. Porro rigor ille Canonum pro publicis, & enormibus criminibus vigebat ſeculo XI. At non eadem erat ratio occultorum peccatorum, pro quibus arbitrarias pœnitentias imponebant Confeſſarii, uti obſervat Thomaſſinus in veteri, & nova Eccleſiæ diſciplina part. 1. lib. 2. cap. 16. num. 5.

CCCCLXXIII. Alterum, quod hic obſervatum velim, attinet ad verba, quæ Scriptor Vitæ S. Emerici S. STEPHANO attribuit, *Non ſufficio pro te intercedere*, quæque aliquantulum immutavit Bonfinius. Certum eſt, atque indubitatum, multos favorem aliquem obtinere per cujusdam Sancti patrocinium, poſtquam illum fruſtra ſperaverant, alium quempiam Sanctum invocando. Non pauca etiam reperiuntur exempla in Vitis Sanctorum optimæ notæ, quæ ſimilia ſunt facto hic relato, certe quoad ſubſtantiam. Verumtamen verba mox data caute legenda ſunt, cum neſciamus, an illa ipſa ſint verba S. STEPHANI, an mutata, aut conficta a Scriptore, levisque mutatio aliam mox inducat ſententiam. Forſan Sanctus pœnitentem duntaxat monuit, ut invocaret S. Emericum, indicans deſideratam gratiam ipſius patrocinio obtinendam: nam Scriptores aliqui juſto liberiores ſunt in adjunctis factorum enarrandis. Deinde, licet certo conſtaret, ipſiſſima eſſe S. STEPHANI verba, quæ expreſſit Auctor; vel ſic maxime cavendum eſſet, ne quis ex illis verbis inferre vellet, S. Emericum majoris apud DEUM eſſe meriti, quam S. STEPHANUM: neque enim illud legitime conſequitur, cum aliæ gratiæ facilius obtineri ſoleant per unum Sanctum, aliæ facilius per alium. Atque hinc fit, ut multi ſint Sancti, qui præcipue invocantur, & tanquam Patroni habentur, pro certo aliquo malo avertendo, aut certa quapiam gratia impetranda. Cæterum plura de Sancti miraculis non reperio, quod illa vel ſcripta non fuerint deinceps, vel exciderint ſcripta illa, ſi aliquando exſtiterint. Quapropter finem huic Commentario impono, & Acta annotatis illuſtrata ſubnecto.

VITA

VITA
AUCTORE CARTHUITO,
AUT
CARTHUITIO EPISCOPO,

Ex Editione Cracovienſi, collata cum Ms. Corſendoncano, & Editione Surii.

PRÆFATIO.

DOmino ſuo Calamanno *a*) Regi præcellentiſſimo Carthuitius Epiſcopus, officium ſpirituale per miſericordiam DEI conſecutus, poſt iſtius vitæ terminum felix illud Euge ſempiternum. Incepturus opus, Domine mi, Rex Inclyte, quod mihi veſtro Regali præcepto, de bona Vita Regis STEPHANI potentialiter injunxiſtis, diu rebellem ingenioli mei perpeſſus ſum inſcitiam, ob hoc præſertim, quod Priſcianus *b*) Auctor artis Grammaticæ medullitus mihi notus olim, longe digreſſus faciem ſuam, quaſi caligine quadam circumfluam, mihi decrepito jam facit

a) *Calamanno*, apud Surium *Colomanno*, uti nomen ipſius hoc tempore ſolet exprimi. Hungaricum nomen *Kálmán* initio expreſſum fuiſſe *Calamannus*, admodùm veriſimile eſt. At poſtea uſurpatum eſt nomen *Calomannus*, aut *Colomanus*, quod jam olim erat uſitatum apud Latinos. Colomannum hunc fuiſſe Hungariæ regem, & ſucceſſorem S. Ladiſlai, dictum eſt in Commentario § 1. ubi etiam actum de tempore Vitæ conſcriptæ. Hoc ipſum, quòd nomen regis *Calamannus* ſcribitur, ſignum eſt vetuſtatis, cùm poſteriores ſcripſerint *Colomannus*.

b) Priſcianum numerari inter præcipuos Gramaticos, paſſim norunt eruditi. Significat illâ allegoriâ Carthuitius, leges Grammaticales ſibi olim quidem notas fuiſſe, ſed per ætatem paulatim oblivioni datas. Attamen pro tempore, quo florebat hic auctor, mediocriter Latinè ſcripſit: ſed menda quædam hinc inde irrepſerunt manuſcripto, maximè ſub finem.

bus voluntarium libenter aditum præbens orthodoxæ Fidei ſemen, pectoris in horto ſatum, delectabatur germen emittere.

3. Quid plura? Adeſt tempus cœlitus diſpoſitum: credidit ipſe cum familiaribus ſuis, & baptizatus eſt; & omnes ditioni ſuæ ſubditos, ſe polliciens Chriſtiano nomine mancipaturum. Cumque nimium eſſet ſollicitus de rebellibus domandis, & ritibus ſacrilegis deſtruendis, & Epiſcopatibus ſecundum æſtimationem ſuam, ad profectum Eccleſiæ ſanctæ ſtatuendis; mirabili viſione *d*) nocte conſolatus eſt eum Dominus. Fecit aſtare ſibi Juvenem delectabilem aſpectu, qui dixit ei: Pax tibi, Chriſte electe, jubeo te de ſollicitudine tua fore ſecurum. Non tibi conceſſum eſt, quod meditaris, quia manus pollutas humano ſanguine geſtas. De te Filius naſciturus egredietur, cui hæc omnia diſponenda divinæ providentiæ conſilio commendabit Dominus. Hic erit unus ex Regibus electis a Domino, corona vitæ ſæcularis commutaturus æternam. Verumtamen Virum ſpirituali legatione tibi tranſmittendum, honorificabiliter ſuſcipito, ſuſceptum venerabiliter habeto, exhortationibus ejus non fictum cordis fidelis aſſenſum præbeto. Expergefactus Princeps viſione ſtupidus, prius ſecum, poſt cum Chriſti fidelibus, & ſuis pertractans, DEO gratias pavimento manibus expanſis adhærens, humiliter egit, ſe, Principatumque ſuum, cum Filio naſcituro cuſtodiæ illius, qui non dormit, neque dormitat, lacrymis fuſis commendavit.

4. Dum miratur ergo de Viro divinitus prædicto, nuntiatur ei Beatum Adalbertum, Bohemienſis Eccleſiæ Pontificem, ad ſe venturum eſſe propter converſionem ipſius, & fidei non fictæ profectum, Domino DEO laudis hoſtiam oblaturum. Oritur lætitia novis Chriſti militibus inenarrabilis: Dux obviam tyroni *e*) Chriſti cum fidelibus qui-

d) Non eſſe, cur hanc viſionem commodè intellectam pro fictitia neceſſariò habeamus, oſtendi in Comm. § 10.

e) Surius rectiùs habet, *Servo Chriſti*, pro *tyroni Chriſti*: nam Adalbertus minùs propriè vocatur *tiro Chriſti*, cùm eſſet Epiſcopus.

quibusque procedit, honorabiliter eum ſuſcipit, & ut per viſum monitus eſt, modis omnibus obedientiæ filium ſe fore monſtravit. Igitur, jubente Principe, fit ubique congregatio indomitæ (gentis *f*) & per ſanctum Epiſcopum fuit (*g*) & per ſuas exhortationes continue convertuntur, & baptizantur alumni patriæ, ſtatuuntur in multis locis Eccleſiæ: lux quippe, quæ illuminat omnem hominem, tenebris expulſis, in Hungaria cœpit enitere, & impleta ſunt in ea verba Prophetiæ dicentis: Gentium populus, qui ambulat *h*) in tenebris, vidit lucem magnam. Lux lucis inviſibilis Chriſtus eſt, quem tunc gentes videre meruerunt, quando revocati de tenebris, ipſum verum DEUM, & hominem eſſe verum, perfecte crediderunt. *i*) Nec hoc ſilentio prætereundum eſt, quod, ut omnis ambiguitas tolleretur de medio, ne forte prædictæ viſionis ſolius Viri parum videretur ineſſe fidei, uxorem ejus, jam appropinquantem partui, tali voluit viſione divina gratia conſolari. Apparuit namque illi beatus Levita, & Proto Martyr Stephanus, levitici habitus ornatus inſignibus, qui eam alloqui taliter cœpit: Confide in Domino, mulier, & certa eſto, quia filium paries, cui primo in hac gente Corona debetur & Regnum, meumque nomen illi reponas *k*) Cui cum admirans mulier reſponderet: Quis es, Domine, vel quo nomine nuncuparis? Ego ſum, inquit, Stephanus Proto-Martyr, qui primus pro Chriſti nomine martyrium pertuli. Quo dicto, diſparuit.

f) Vox *gentis* deerat in edititione, atque ideo uncis incluſam addidi ex Ms.

g) Phraſis eſt mendoſa in editione æque ac in Ms. Surius habet: *Per ſanctum epiſcopum fiunt conciones*; atque ita legendum putem.

h) Surius *ambulabat*, uti revera habetur Iſaiæ. 9.

i) Cœptam eſſe Hungarorum converſionem ante adventum Adalberti, jam inſinuavit auctor num. 3. & nos oſtendimus in Commentario § 7. Attamen imperfecta fuit prima illa converſio, & ne per Adalbertum quidem ſatis perfecte converſi ſunt Hungari, ut dictum § 10.

k) Ne hanc quidem viſionem incredibilem eſſe, ſed aliunde potius firmari, oſtendi contra criminationes Schwartzii in Commentario § 10.

5. Naſcitur interea prædictus a Domino Filius Principi, quem ſecundum Prophetam, antequam in utero conciperetur, Dominus novit; & cui, antequam naſceretur, per Proto-Martyrem ſuum nomen indidit. Hunc DEO dilectus Adalbertus Epiſcopus chriſmali Baptiſmate ſecundum credulitatis ſuæ veritatem intinxit. *l*) Nomen ſibi impoſitum eſt STEPHANUS, quod alienum a conſilio DEI fuiſſe non credimus. STEPHANUS quippe Græce, Corona ſonat Latine. Ipſum quidem & in hoc ſæculo coronare DEUS voluit ad Regni potentiam, & in futuro Corona beatitudinis ſemper manentis redimire decrevit ad percipiendam vitæ jugis indeficientem gloriam. Strigonienſi *m*) vero quippe nativitatis exordium habuit; & puer *n*) adhuc ſcientia Grammaticæ artis ad plene imbutus eſt. Crevit infans diligenti nutritus educatu, qui tranſacta pueritia, poſtquam gradum adoleſcentiæ primum aſcendit, & convocatis Pater ſuus Hungariæ Primatibus, cum Ordine *o*) ſequenti, per communis conſilium colloquii Filium ſuum STEPHANUM, poſt ſe regnaturum, populo præfecit, & ad hoc corroborandum, a ſingulis ſacramentum exegit.

6. Poſt hæc plenus dierum anno Dominicæ incarnationis nongenteſimo nonageſimo ſeptimo *p*) ſeculi nequam ærumnas cœleſti mutavit gaudio. Et eodem anno beatus Epiſcopus Adalbertus cauſa præ-

l) Baptizatum probabilius à S. Adalberto infantem *Stephanum*, uti hic aſſerit Carthuitius probavi in Comm. §. XI.

m) Strigonium, vulgò *Gran*, urbs eſt Archiepiſcopali dignitate à *S. Stephano* deinde ornata; eſque etiammum gaudet. Sita eſt ad Danubium & ſatis nota.

n) Mirandum quidem videtur, tantam linguæ Latinæ curam eo tempore fuiſſe principi Hungarorum? nec tamen dubitandum, quin *Stephanus* Latino ſermone puer ſit imbutus, cùm multa filio ſuo præcepta, multaque diplomata Latinè dederit.

o) Surius: *Pater ejus convocavit Hungariæ Proceres, & reliquos Ordines.* Unum cum primatibus Ordinem convocatum ait biographus, plures perperam proceribus adjunxit Surius.

p) De hoc anno emortuali Geyſæ, uti & S. Adalberti, conſentiunt ſcriptores. De morte ubique geſtis Geyſæ plura ſunt dicta § 12. *Stephanum* tunc fuiſſe tredecim circitèr aut quatuordecim annorum, dictum eſt num. 122.

prædicandi Verbum DEI Pruſſiam ingreſſus, ibi palma Martyrii coronatus eſt. Poſt obitum vero Patris, STEPHANUS adhuc adoleſcens, favore Principum, & plebis in Patris Solium laudabiliter profectus (*in Ms.* provectus) & ardentiori animo cœpit veritatis propagator exiſtere, quia, quamvis adoleſcentiæ annis floreret, non tamen cor in ore, ſed os in corde habebat. Scripturarum divinarum, quibus apprime flagrabat, non immemor, judicium, & juſtitiam in oculis proponebat, & juxta illud Salomonis: Audiens ſapientiam ſapientior erit, & intelligens gubernacula poſſidebit. In omnibus itaque mandatis DEI fidelis diſpenſator exiſtens, apud ſe cœpit meditari, qualiter ſubjectum ſibi populum unius DEI cultui manciparet. Sed quia perpendebat, id abſque vicinarum gentium conſideratione *q*) minime fieri poſſe, pacem cum exterarum Provinciarum populis habens, *r*) & fideliter inſtitutam roboravit fidem, ut eo ſecurius, quod in mente tractabat, & in novella plantatione Chriſtianitatis explere ſufficeret. Sed adverſarius totius bonitatis, invidiæ plenus, & malitiæ, diabolus, ut ſancti Chriſti Tyronis propoſitum diſturbaret, inteſtina bella contra eum commovit, quoniam ejus inſtinctu plebs gentilis, Chriſtianæ Fidei jugo colla ſubmittere renuens, cum Principibus ſuis a dominio *s*) ipſius ſe ſubtrahere moliebantur.

7. Cœperunt enim urbes ejus deſolare, prædia vaſtare, poſſeſſiones deprædari, ſervos cædere, &, ut cætera ſileam, ipſi inſultare. Cumque declinare de via ſua perverſa nollent, nec furor eorum ſatiaretur; Dux ipſe confidens de æterna virtute ad ſuperandam hoſtium rabiem cum multitudine exercitus ſui ſub vexillo, DEO dilecti Pontificis Martini, ſanctique Martyris Georgii proceſſit. Il-

q) Surius habet, confederatione, quo ſenſu Auctor intelligendus.

r) Surius, *pacem fecit*, aberrans à mente Carthuſii, opinor: nam exiſtimo hunc tantum voluiſſe, *Stephanum* roborâſſe, pacem à patre cum vicinis initam.

s) In editione, quam aliàs ſequor, legitur *divino*. At cùm clarum ſit mendum, ex Ms. vocem *domino* ſubſtitui.

lis forte diebus urbem, quæ vulgo Veſprini *t*) nuncupatur, obſederunt, & hæc ad convitia ejus commoventes, ſcilicet, ut ibi (*forte* ubi) ducalis acceſſus converſatio habebatur, & ibi conſiderent, quo facilior ingreſſus ad alia præſidia occupanda inveniretur. Ipſe vero, divina præeunte clementia, adverſus eos conſurrexit, & hic in fide, illi vero tantum in armis confidentes, utrimque decertaverunt. Tandem hoſtibus victis, & ex parte cæſis, & ex parte captis, & alligatis, Dux victor cum ſuis victoriæ dona reportavit. Quapropter de poſſeſſionibus eorum, tam in agris, quam in villis, ſapienter dijudicavit, non ſicut quondam Saul, qui devicto Amalech de ſpoliis ejus, Domino prohibente, meliora elegerat; ſed, quoniam Pannonia beati Pontificis Martini nativitate gloriatur, cujus etiam patrocinantibus meritis Vir Chriſto fidelis, ut jam dictum eſt, de hoſtibus victoriam deportaverat, nihil de rebus eorum ad opus ſui reſervans, merito *u*) cum Theophilis conſilio, juxta fundum ſancti Præſulis in loco, qui Sacer Modus *x*) dicitur, ubi ſanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis ſibi locum aſſignaverat, in titulo ipſius Monaſterium conſtruere cœpit, poſſeſſionibus, & redditibus cunctos ſufficienter ditavit, & ipſius ſuffragio ſimile fecit Epiſcopis, conſtituens, ex omnibus eorum facultatibus tam ſtrictas decimas dari, ut, ſi cui decem liberos habere contingeret, decimam prolem ſancti Martini Cœnobio daret.

CAPUT

t) De toto hoc bello actum eſt in Comm. § 14. ibidem de Veſprinio num. 44.

u) Surius, *ex DEI amantium conſilio*. Auctor fortaſſe ſcripſit, *ini.o cum theophi is*, id eſt, DEUM amantibus, *conſilio*.

x) *Sacer modus* etiam eſt in Ms., at rectius apud Surium *Sacer mons*: nam ita vocatur monaſterium S. Martini ibi fundatum, de quo fusè egi in Commen. § 15. ubi videbit lector monaſterium iſtud jam cœptum conſtrui ante hanc victoriam.

CAPUT II.

Cura promovendæ Religionis, & multorum acceſſus in Hungariam: conſtructum Monaſterium, erecti Epiſcopatus: miſſus Romam Legatus, qui Coronam Regiam, multaque privilegia a Pontifice obtinet: nuptiæ cum Giſela, ac pia utriusque opera.

8. DEvictis ergo hoſtibus, Chriſti miles gaudio ſpirituali (*in Ms.* ſpeciali) repletus, totius ingenii conſilium Evangelici decrevit feminis fore receptaculum, eleemoſynis, & orationibus vacans, frequenter pavimento ſanctæ Domus adhærens, lacrymis effuſis perfectionem propoſiti ſui DEO commiſit, volenti, ut, qui ſine ipſo nihil agere valeret, opitulante diſpoſitionis ipſius expletione bonum, quod cogitaverat, cum inceptione virtutum ad finem perducere poſſet. Ad hoc ergo incipiendum, & conſummandum, quoniam fidelium Chriſti conſultum habebat neceſſarium, nunciis, & literis in omnes partes ſuum divulgavit deſiderium. Inde multi Presbyteri, & Clerici Spiritus Paracleti compuncti viſitatione, relictis ſedibus propriis, elegerunt pro Domino peregrinari. Abbates, & Monachi, nil proprium habere cupientes, ſub tam religioſi Principis moderamine regulariter vivere deliberaverunt. Inter quos vitæ regularis Pater Aſtricus cum ſuis diſcipulis advenit, quorum unus, nomine Bonifacius *a*) in loco Patris

a) De geſtis hujus Bonifacii martiris plura apud alios ſcriptores non invenio, quàm hic ſequuntur: nam breviter de eo Bonifacius pag. 174. Inchofer mortem ipſius refert ad annum 1007. ac triennio antè miſſum ait à Rege in inferiorem Hungariam; utrumque tempus ex ſola, opinor, conjectura determinans. Addit: " De hoc Bonifacio nihil ſe offert in Martirologiis, & aliis hiſtoriis Eccleſiaſticis, unde ipſum ſibi vendicare ſola queat Hungaria. " Deinde inquirit, an fortaſſe idem non ſit cum S. Bonifacio martyre, S. Romualdi diſcipulo, qui in Martyrologio Romano habetur die 19. Junii, aitque ſine dubio diverſum eſſe; quod ſatis videtur certum, cùm alter Epiſcopus eſſet, & coronatus ſit in Ruſſia, hic verò Abbas & in Hungaria occiſus. Hic tamen cum illo confunditur in libello, anno 1692. Tyrnaviæ edito, *cui* titulus, *Ungaricæ ſanctitatis indicia*: ibi enim pag. 127. texitur breve elogium Bonifacii Abbatis S. Martini, qui in adjecta icone dicitur à Pruſſis occiſus circa annum MVII. ſed ſine veriſimilitudine.

Abbas deinde conſtitutus, dum a Beato Rege cauſa prædicationis in inferiores Hungariæ partes eſſet miſſus, in verticem percuſſus gladio, licet poſtea ſuperviveret, non eſt privatus martyrio. Venerunt & alii duo de terra Polonienſi, *b*) eremiticam vitam cauſa contemplationis eligentes, quorum unus, Andreas nomine, per profeſſionis meritum Angelicis Choris eſt aſſociatus, teſtibus miraculorum ſignis per ipſum a Domino factis: alter Benedictus pro Chriſto ſanguine fuſo miſericorditer laureatus.

9. Aſtricus Abbas cum ſuis honorifice ſuſceptus, ad radicem Montis Ferrei Cœnobium ſub titulo ſancti Patris Benedicti *c*) conſtruxit, & ibi usque hodie Congregatio Monaſterialis diſciplina regulari pollens, temporalium ſuſtentatione copiarum ex donativis ſancti Ducis ſuperabundans, non eſt alicujus egens, niſi ut ſuos, & aliorum pedes ſecundum Evangelium quotidianis precibus, & lacrymis lavet. Cum his DEI ſervus, Princeps Chriſtianiſſimus, aliquando comiter cum omnibus, aliquando ſingillatim cum unoquoque eorum, colloquium habens, in tam divinis conſpectibus ſe probabilem reddidit, ut omnes militiæ ſuæ comites ad veri DEI culturam converteret. Quos vero alienæ ſectatores viæ reperit, minis, terroribusque ſubjugavit; ipſosque ſecundum Eccleſiaſticam doctrinam inſtituens, jugum, & legem diſciplinæ ſuppoſitis *d*) cervicibus adhibuit, omnesque immunditias malorum prorſus deſtruxit.

10.

b) In Mſ. *Polonæ*. Bonfinius pag. 174. de hiſce ſcribit ſequentia: " Item ex ea Dalmatiæ parte, quam Polianam dicunt, (advenerunt) eremitæ duo: quorum alter Andreas, Benedictus alter dictus eſt. Andreas vitæ ſanctitate miracula edidit Benedictus, quum pro Chriſto ſanguinem effuderit, inter divos martires annumeratur. " Ita Bonfinii Hiſtoria, ſi mendum non irrepſerit. At cùm conſtet, Sanctos illos Polonos fuiſſe, non Dalmatas; ſuſpicor Bonfinium ſcripſiſſe *ex ea Sarmatiæ parte, quam Poloniam dicunt*. Plura de SS. Andrea (aliàs *Zoërardo*, qui & *Andreas Suirardus* in Officio Polonico dictus legitur) & Benedicto videri poſſunt apud nos tom. 4. Julii à pag. 326. ubi eorum geſta diligenter examinata ſunt, Vitaque edita.

c) De ſtructo hoc monaſterio, quod diſtinguitur à cœnobio S. Martini, varia obſervavi in Comment. num. 155. & ſequentibus.

d) In Ms. mendosè *ſuprapoſitis*. Regem fortiſſimè egiſſe contra adverſantes legi Chriſtianæ, intelligitur ex geſtis in bello Tranſilvanico, quod narravi § 25. & ex legibus ſupra datis.

10. Post hæc Provincias in decem partitus Episcopatus, Strigonienſem Eccleſiam Metropolim, & Magiſtram *e*) cæterarum fore conſtituit. Cognoſcens vero prudens Dux prædicti Aſtrici Religionem, Pontificalis ipſum dignitatis Infula decoravit, electione Canonica ſublimavit, & ei Colocenſis Epiſcopatus dignitatem *f*) contulit. Quarto poſt Patris obitum anno *g*) divina commonente Clementia, eundem Aſtricum Præſulem, qui alio nomine Anaſtaſius dictus eſt, ad limina ſanctorum Apoſtolorum miſit, ut a Succeſſore ſancti Petri Principis Apoſtolorum poſtularet, quod *(in Ms.* qui) novellæ Chriſtianitati exortæ in partibus Pannoniæ largam benedictionem porrigeret, Strigonienſem Eccleſiam in Metropolim ſuæ ſubſcriptionis auctoritate ſanciret, & reliquos Epiſcopatus ſua benedictione muniret, regio etiam dignaretur ipſum diademate roborare, ut eo fultus honore, cœpta per DEI gratiam poſſet ſolidius ſtabilire.

11. Eodem forte tempore Myſcha *h*) Polonorum Dux Chriſtianam amplexus Fidem cum ſuis, miſſis ad Romanæ Sedis Antiſtitem Nunciis, Apoſtolica fulciri benedictione, ac Regio poſtulaverat diademate redimiri: cujus petitionem annuens Papa, Coronam egregii operis parari jam fecerat, quam illi cum benedictione, & Regni gloria mittere decreverat. Sed quia novit Dominus, qui ſunt ejus, qui duobus per Apoſtolos in Apoſtolatus ordinem ſorte electum Matthiam

e) Ita habet Ms. In editione mendosè *in gratiam*. De erectione epiſcopatuum conſule Comment. § 16.

f) In Ms. hic legitur, veroſimiliter mendosè, licèt phraſis utcumque poſſit intelligi: Et ei Colocem ſecundum epiſcopatûs dignitatem contulit. Colocia civitas, deinde Archiepiſcopali dignitate ornata, nunc vulgò Colocza, ſita eſt ad Danubium in comitatu Bachienſi.

g) Id eſt, ipſo anno millesimo. Quæ de hac legatione narrantur, ſolidè confirmata vide § 18. & 19.

h) Boleslaum fuiſſe Myſchæ, ſeu Miſeconis filium, qui coronam tunc petiit à Pontifice, dixi in comment. num. 193. & factum ipſum ibidem aliorum auctoritate confirmavi. Præterea obſervavi, errorem oriri potuiſſe ex eo, quòd Miſeco fuerit primus dux Chriſtianus, qui fortaſſe jam cœperat coronam petere.

thiam prætulit; & Apoſtolicum fecit ſupplere numerum, illa Corona ipſum decoravit, poſtmodum eundem felicius decoraturus æterna. Præfixa itaque die, qua parata jam Corona prædicto Polonorum Duci jam mittenda fuerat, nocte, quæ præcedebat, Papæ per viſum Domini Nuncius adſtitit, cui & dixit: Craſtina die, prima diei hora, ignotæ gentis *i*) Nuncios ad te venturos eſſe cognoveris, qui ſuo Duci Coronam a te Regiam cum benedictionis Apoſtolicæ munere flagitabunt. Coronam ergo, quam præparari feciſti, eorum Duci, prout petierint, cures ſine contradictione *k*) largiri: ſibi enim eam cum Regni gloria pro vitæ ſuæ meritis ſcito deberi.

12. Juxta ergo hujus viſionis modum præſcripta ſequentis diei horâ Præſul Aſtricus ad Papam pervenit, qui officium injunctum ſibi prudenter exequens; & ſancti Ducis geſta referens ordine, ab Apoſtolica Sedeque *l*) promptiſſimus Inſignia poſtulavit, indicans, eum dignum tali honore, & dignitate (*al.* dignitati *mendoſe*) qui plures gentes *m*) per DEI adjutorium ſibi ſubjugaſſet, & multos infideles

i) Silveſter II. in litteris ſuis num. 185. ſimiliter dicit *de ignota nobis gente.* Attamen non poterant Hungari eo tempore Romæ prorſus eſſe ignoti. Itaque tanto magis miranda hæc phraſis, tantoque magis credendum, hanc à Carthuitio deſumptam eſſe ex literis Silveſtri, qui eo dumtaxat ſenſu Hungaros *ignotam gentem* dixiſſe videtur, quòd nullos, eatenus legatos ab iis accepiſſet.

k) *Contractione* legitur in editione, quam aliàs ſequor. At in Ms. *Contradictione*, quam vocem, ut certè meliorem, hic ex Ms. deſumpſi.

l) Illud *que* hic redundat. In Ms. legitur *qui*, quod referri poteſt ad voces *ſancti Ducis*, ita ut ſenſus eſſe videatur, *Sancti Ducis geſtá referens, . . qui . . poſtulavit.* Senſus etiam clarus erit, ſi omittatur *que* aut *qui*, prout locum intellexit Surius.

m) Hic locus conſiderationе dignus eſt, cùm nullibi legamus *Stephanum* ante annum 1000. aliud bellum geſſiſſe, quàm contra Cupam ducem Simigienſem, aliosque rebelles ſubditos Cupæ adhærentes. Verum tamen in literis ipſius Regis pro abbatia S. Martini, datis in Comment. num. 150. Rex ipſe inſinuat, aliud quoque bellum ſibi gerendum fuiſſe; nam hæc ejus verba: " Ingruente namque bellorum tempeſtate, quia (al. qua) inter Theutonicos & Ungaros ſeditio magna excreverat, præcipuèque cùm civilis belli ruina urgeret &c. Mox iterum ait ibidem

les per ſuam potentiam ad Dominum convertiſſet. Quibus auditis valde gaviſus Romanus Pontifex, cuncta, prout fuerant poſtulata, benigne conceſſit. Crucem inſuper anteferendam Regi, velut in ſignum Apoſtolatus *n*) miſit; Ego, inquiens, ſum Apoſtolicus, ille vero merito Chriſti Apoſtolus, per quem ſibi tantum populum Chriſtus convertit. Quapropter diſpoſitionem ejusdem, prout divina gratia ipſum inſtruit, Eccleſias DEI ſimul cum populis, vitaque *o*) jure ordinandas relinquimus. Impetratis ergo omnibus, prout petiit, Præſul Aſtricus lætus ad propria remeavit, ſecum ferens, propter quod inceptum iter proſpere peregerat.

13. Benedictionis ergo Apoſtolicæ Literis cum Corona, & Cruce ſimul allatis, Præſulibus cum Clero, Comitibus cum populo, laudes congruas acclamantibus, dilectus DEO STEPHANUS Rex Unctione Chryſmali perunctus, diademate Regalis dignitatis feliciter

bidem : Si de hoſtibus interioribus & exterioribus (S. Martini) meritis victor exiſterem &c. " Uterque locus inſinuat bella externa initio regni geſta. Ditmarus etiam, prout editus eſt à Leibnitio, & in codice noſtro Ms., ſub initium lib. 8. inſinuat, aliquid belli *S. Stephano* fuiſſe cum Boleslao II. Bohemiæ duce. Nam facta prius mentione Boleslai, ſubjicit ſequentia verba : " De præfati Ducis infortunio res quædam narranda reſtat. Habuit hic quamdam urbem ; in confinio regni ſui & Ungariorum ſitam : cujus erat cuſtos Prochnii (apud Leibn. Ptochui) ſenior, avunculus Regis Panonici, à ſuis ſedibus ab ipſo, ut antea, nunc expulſus. Qui cùm uxorem ſuam à captivitate non poſſet abſolvere, gratuito munere Nepotis ſui quamvis inimici, eam recepit. Numquam audivi quemquam victis tantùm parcere ; & ideo in civitate prædicta, ſicut & in multis, ſedulo (ibid. mendosè ſedulum) DEUS ei victoriam conceſſit. " Clarum eſt, hæc dici de Stephano : nam mox pergit de Geyſa : *Hujus pater* &c. Verùm res ipſa cùm aliorum ſcriptorum ſilentio, tum ipſorum verborum obſcuritate, & quia relata eſt extra ordinem temporis, minùs eſt clara. Suspicari tamen poſſumus, initio principatûs *S. Stephani* bellum illud fuiſſe, & illud ipſum ab eodem inſinuari verbis mox datis. Quidquid ſit, victoriam *Stephano* tum in hoc, tum in multis aliis obtigiſſe, teſtatur Ditmarus.

n) In Ms. legitur veluti ſignum Apoſtolatûs Surius ceu Apoſtolatus inſigne. In editione, quam recudo, habetur, Apoſtolatûs, quod correxi ex Ms.

o) Mendoſa hic eſt editio, & Ms. : Editio habet, prout locum reddidi Ms. vitiaque nihilo meliùs. Surius verò locum recte expreſſit hoc modo : " Eccleſias DEI una cum populis noſtra vice ei ordinandas relinquimus.

coronatur. Poſt acceptum Regalis Excellentiæ ſignum, qualis vitæ Vir *p*) & diſcretionis fuerit, cum Epiſcopis, & Primatibus Hungariæ ſtatutum a ſe Decretum *q*) manifeſtum fecit. In quo ſcilicet uniuscujusque culpæ contrarium dictavit antidotum, & ut pacis, per quam Chriſtus orbem coadunavit, ſe fore *r*) probaret filium, quod nullus alium hoſtiliter invaderet, nemo vicinum ſine judicii examinatione læderet, viduas, & orphanos nullus opprimeret, ſubſcriptione fœderis non pereuntis poſteris ſuis reliquit ſtabilitum. Ad conſortium vero, præcipue cauſa ſobolis propagandæ, ſororem *s*) Romanæ dignitatis Auguſti, videlicet (*Ms.* ſcilicet) Henrici, qui ob manſuetudinem morum Pius eſt appellatus, Gislam *t*) nomine, ſibi in matrimonio (*Ms.* matrimonio *ſine* in) ſociavit, quam unctione chryſmali perunctam, geſtantem Coronam Regni ſociam eſſe conſtituit. Quæ qualis erga DEI cultum orandum *u* extiterit) quam *x*) frequens, & benedicta circa DEI ſervientium congregationes apparuerit, multarum Eccleſiarum cruces, vel vaſa, vel paramenta, opere mirifico facta, vel contexta, uſque hodie teſtantur. Præ cunctis tamen Domus Epiſcopatus Veſprimenſis, quam ipſa a fundamento cœptam, omnibus ſufficientiis ad ſervitium DEI in auro, & argento, veſtimentisque multiplicibus nobiliter adornavit. *y*)

14.

p) In editione legitur *vix* mendosè. Idcirco vocem mutuatus ſum ex Ms., ubi *vir* rectè habetur.

q) Loquitur de legibus per *Stephanum* latis, quas dedi in Comm. § 34.

r) In Ms. *fortè* minùs rectè, & mox *qui* pro *quòd*.

s) *Sororem* habet hæc editio æquè ac Ms. Surius *filiam* perperam edidit. At error ille Surii eſt, non Carthuſii, cui eum attribuerunt aliqui, quòd ſolam vidiſſent Surii editionem.

t) Gyslam rurſus habet editio cum Ms. Giſelam edidit Surius, prout eam paſſim vocant neoterici. De tempore nuptiarum de Giſela ejusque genere, conſule comm. § 17. De Giſelæ pietate & geſtis ſæpiùs etiam quædam in Commentario dicta.

u) Surius hic rectiùs *ornandum*, uti auctorem ſcripſiſſe opinor.

x) In Ms. *quaſi* pro *quam*; mox *benedica* pro *benedicta* & *DEO* pro *DEI*, hoc modo: *Quaſi freqnens & benedica circa DEO ſervientium congregationes* &c. Rurſum paulo poſt minùs rectè in Ms. *usque die* pro *usque hodie*.

y) Idem habet Comment. num 268.

14. Ipſe vero Rex Epiſcopia nuper incepta, tam videlicet Archiepiſcopalem, quam omnes Epiſcopales Eccleſias, ampliſſimam ſingulis aſſignans Diœceſim, & unicuique ſemper præficiens idoneum Præſulem, z) ſimul & Abbatias prædiis, curiis, & familiis, & reditibus, regaliter diſpoſuit, crucibus, & vaſis, aliisque ſupellectilibus, ad miniſterium DEI pertinentibus, ſecundum quod unicuique opus fuit, ſufficienter decoravit; & ſingulis annis, quoad vixit, *aa*) munera, & oblationes ſemper augebat, ne aliquid extrinſecus quærerent, qui officio Sanctuarii præerant. Monachorum vitam, & converſationem, nunc per alios, nunc per ſeipſum, explorando diligenter examinabat, torpentes arguens, vigiles ſub dilectione conſtituens: Canonicorum miniſterium Epiſcoporum providentiæ ſub teſtimonio Chriſti, & Eccleſiæ commendabat, ſecundum Apoſtolum omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret.

15. Eodem tempore in Monaſterio ſancti Martini erat Monachus quidam, Sebaſtianus nomine, cujus probabilis vita, & devota in DEI ſervitio Religio habebatur: hunc Rex venerabilis miro amore cœpit diligere, quia quanto quis religioſior, tanto ei erat acceptior. Illum ergo ob vitæ merita Pontificali honore dignum judicans, regendo Strigonienſi Archiepiſcopatui eum præfecit. Et quoniam flagellat DEUS omnem filium, quem recipit, prædictum Sebaſtianum, ad probandam ipſius patientiam, corporalium oculorum lumine *bb*) ad tempus privavit. Sed ne novellus in fide grex abſque Paſtoris regimine a recti tramitis propoſito deviaret, per conſenſum Romani Pontificis ſæpe dictum Aſtricum Colocenſem Epiſcopum in illius locum ſubſtituit. Evolutis deinde trium annorum circulis, Sebaſtianus, ex DEi miſericordia recepto lumine, rurſum per Apoſtolici conſilium ſuæ Sedi reſtitutus eſt: & Aſtricus ad ſuam Eccleſiam, videlicet *cc*) Colocenſem, cum pallio rediit.

z) Quantâ cura optimos præſules eligeret *Stephanus*, dictum eſt § 24.

aa) Hæ duæ voces ex Ms. ſunt deſumptæ: nam in edito mendoſe habetur *quæ adiutrix.*

bb) Poſt hanc vocem additur *eum* in edito quod redundat, nec eſt in Ms.

cc) In Ms. *ſcilicet.* De Sebeſtiano aliisque hic relatis agitur in Commentario § 24.

CAPUT III.

Pietas in Beatam Virginem: ſtructa, ornataque donis, & privilegiis Eccleſia Albæ Regalis: Fundationes piæ Hieroſolymis, Romæ, Conſtantinopoli: miſericordia, & liberalitas Regis, ejusdemque mirabilia.

16. ERat interea Rex idem fidelis in omnibus actibus ſuis, DEO perfecte deditus per votum, & oblationem, ſemetipſum cum Regno ſuo ſub tutela perpetuæ Virginis DEI Genitricis MARIÆ precibus aſſiduis conferens, cujus gloria, & honor tam celebris inter Hungaros habetur, quod etiam Feſtivitas Aſſumptionis ejusdem Virginis, ſine additamento proprii nominis, ipſorum lingua DIES DOMINÆ vocitetur *a*) Et ut majorem defenſionis miſericordiam conſequi valeret in ipſa Regalis Sedis civitate, quæ dicitur Alba, ſub laude, & titulo ejusdem Virginis perpetuæ famoſam, & grandem Baſilicam opere mirifico, celaturis in chori pariete diſtinctis, pavimento tabulis marmoreis ſtrato, conſtruere cœpit: quam qui vidit, veritati teſtimonium perhibet verborum noſtrorum innumerabilia palliorum (&) paramentorum ibi eſſe genera, tabulas circa Altaria plures auro puriſſimo fabricatas, lapidum (*al. mendoſe* lapidis) ſeries pretioſiſſimorum in ſe continentes, ciborium arte mirabili ſupra Menſam Chriſti erectum: Cameram omni genere vaſorum Criſtallinorum (*al.* Cryſtallorum) onychinorum, aureorum, argenteorum pleniter refertam.

17. Tanta venuſtate ſupraſcriptam Eccleſiam in propriam capellam Rex ſibi retinens, tali eam libertate dotavit, ut nullus Epiſcoporum in ea juris quicquam haberet. In die etiam abſolutionis, & conſecrationis Chriſmatis, cuicunque Epiſcopo, vel injungeret Rex ibi præſens, vel illuc mitteret abſens, pœnitentes in ea abſolveret, & Chriſma conſecraret: divina quoque Miſſarum Solemnia, ſi Re-

a) Sancti in beatam Virginem pietas confirmata eſt in Commentario num. 280., & rurſum num. 296.

Regem ibi esse præsentem contingeret, ille tantum (*al.* tamen) celebraret Episcopus, cui Rex, consentiente cum Fratribus Præposito, celebrare juberet. In Regis autem absentia, absque Præpositi, & Fratrum licentia, Episcopus vel Missas celebrandi, vel cujuslibet Episcopalis Officii exercendi, sibi licentiam non usurparet. Præterea eundem Ecclesiæ populum instituit esse tam liberum, ut nihil decimarum cuidam Episcopo dare deberet; sed Præposito soli, & Fratribus, prout ab eo institum est, servitium exhiberet. *b*)

18. Deinde servus DEI, quæ tunc acquirere poterat, omnia Christo, quæ ex ipsius dono fluxerant, conferre studuit, & (*Surius* ut) qui eum gloria, & honore mundi præsentis dignum fecerat, cœlestis patriæ civibus clementer associare dignaretur. Legimus in Prophetiis de Apostolis scriptum, quod in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Hoc non solum de duodecim, sed de omnibus a DEO missis, ad Evangelizandum dictum esse probatur, quorum fide, verbis, & moribus incrementum parit Ecclesia. De quibus iste Christianissimus Rex non minimus fuisse comprobatur, qui bonæ voluntatis, & operis famam, quam in ædificandis Ecclesiis in amplitudine proprii juris *c*) exercuerat, in longe positas terras, & urbes famosissimas dispersérat. Construxit enim in ipsa conversationis Christi secundum humanitatem civitate Hierusalem *d*) Monachorum Cœnobium, quod prædiis ditavit, & vineis, ad victum quotidianum copiam ministrantibus. In capite quoque mundi Romæ sub titulo Proto-Martyris Stephani duodecim (*in Ms.* duodecimam) Canonicorum congregationem, cunctis pertinentiis habundante (*al.* abundantem) statuit, & materiam in circuitu lapide mu-

b) Hæc omnia de ecclesia Albensi eodem ferè modo narravit Bonfinius, cujus verba dedi. in Commentario num. 281. & 282

c) Id est, in propria ditione, eaque amplissima. Surius, *in propriæ ditionis amplitudine.*

d) Quam verisimilis sit hæc fundatio, vide probatum in comment. § 28. contra Schwartzium, qui Carthuitium hic carpit, ut incredibilia narrantem. Consule etiam ibidem dicta de duabus sequentibus fundationibus.

ratam, cum domibus, *e*) & hoſpitiis Hungarorum, orationis cauſa Beati Principis Apoſtolorum Petri limina quærentium, condidit. Ipſam quoque regiam urbem Conſtantinopolim beneficiorum munere non privavit, quam Eccleſia mirifici operis, cum neceſſariis omnibus ſuis donavit. Merito ergo infra terminos ſuæ dominationis nomen adeptus eſt Apoſtoli, & quamvis ſuper ſe Evangelizandum non aſſumpſit officium Prædicatorum, tamen Dux, & Magiſter ejus, tutaminis, & ſuſtentationis inſtituit ſolatium.

19. Inter omnia ſupernæ miſerationis beneficia, beato Regi divinitus conceſſa, præ omnibus ſunt illa miranda, ſcriptis commendanda, quæ locum primum obtinent ad æternæ vitæ gaudia promerenda, miſericordia ſcilicet, & veritas. In omnibus enim factis ſuis felicibus illud intendebat eſſe præcipuum, quod ex Evangelio fideli pectoris contemplatus eſt vi ſuper Veritatis ipſius teſtimonii *f*) dicentis: Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur: & in alio loco: Date, & dabitur vobis. Tantis igitur miſerationibus, & pietatis brachiis Chriſti pauperes, imo Chriſtum ipſum, amplexatus eſt, quod nullus unquam hoſpes, & peregrinus *g*) ab eo ſine benignitatis alicujus ſolamine triſtis abſceſſit. Ad relevationem egenorum quotidianas expenſas indeficienter fieri conſtituit, nocturnas vigilias in lavandis Chriſti fidelium pedibus, & in abſcondendis in ſinu pauperum eleemoſynis, agiliter, & hilariter tranſigere ſolebat, egenum Chriſtum in membris ſuis conſolari deliberans temporaliter, ut ipſe vitæ cœleſtis Cameram cunctis delectamentis refertam inveniens, jucundari mereretur æternaliter.

20.

e) In Ms. minùs rectè; Et maceriam circuitu lapide muratam domibus &c. Mox etiam ibidem pro *quærentium* mendosè legitur *quærendum*

f) Hic locus mendosè editus eſt, & diverſus quidem in Ms., nec tamen correctior. Surius ſenſum reddidit integrum, ſed verba mutavit. Levi correctione emendabitur, ſi pro *teſtimonii* legamus *teſtimonio*. In Ms. eadem vox corrigenda, legendumque *teſtimonium*: nam ibi habetur, *Fideli pectoris contemplatus eſt viſu*, ac deinde *per Veritatis ipſius teſtimonii*, lege *teſtimonium*.

g) Charitatem eximiam Sancti in in peregrinos vide in Comment. num. 300. & locis aliis.

20. Quadam vero nocte ſpirituali monitu tactus, nemine ſciente, ſolus plenum Homo DEI gerens ſacculum, Chriſti puſillum gregem ſolito more perrexit viſitare; ſtatimque pauperes diſtribuendæ cœleſtis theſauri pecuniæ diſturbantes initium, Viri DEI meritis evulſione barbæ præbuerunt teſtimonium. Ob hoc gaudio perfuſus maximo Miles Chriſti, ſe contulit ad Beatiſſimam Creatoris (*in Ms. mendoſe* Creatorem) omnium Genitricem, proſtratus terræ gratias agens, ſic exclamavit: Regina cœleſtis, & mea, quem tu Regem ſtatuiſti, milites tui ſic honoraverunt. Si ab aliquo adverſario mihi fuiſſet hoc illatum, meam injuriam per tuum ulciſcerer amminiculum. Sciens ergo, Domina, hac æternam mihi tribui felicitatem, nimis exulto, gratias agens Salvatoris verbis conſolatoriis, quibus diſcipulos ſuos conſolatus eſt, dicens: Capillus de capite veſtro non peribit. His dictis, ſe Vir DEI cœleſti gratia percipiens viſitatum, & ſpirituali Chriſmate perfuſum, cordis januas opem credentibus (*forte* petentibus) nunquam claudere decrevit, ſed per ſe deinceps, & per alios, præcipue tamen per Chriſti ſervos, & familiares, Clericos ſcilicet, & Monachos, cœlitus ſibi datas facultates in æternis theſauris per manus pauperum fecit collocari.

21. Hujus rei teſtimonium quamplures exhibent, ſed ex his unus in æternum cum ipſo cœleſtis vitæ particeps, Monachus ex ſæculari Nobilitate converſus, & heremita, beatus Guntherus, *b*) qui hac liberalitate charitativi Principis illectus, ſæpius eum de terra Bohemicorum viſitare (*adde cum Surio* ſolebat.) Quotiens enim (*in Ms. etiam*) curiam ipſius adventus ſui fulgore perluſtravit, cura Regni ſub manu ſua poſita, peregrinis, & indigenis, viduis, & orphanis, cœnobiis, & Eccleſiis re diſtributa, quam continebat (*in Ms.* conſentiebat,) in brevi fuit examinata. *i*) Ad nutum etiam ejus-

dem

b) De Gunthero, geſtisque Regis cum eo, actum in comment. § 26. ubi & de Regis miſericordia.

i) Surius legit *exinanita*: nam ita hic ſenſum expreſſit: " Tum ille rebus, quas in aula inveniſſet, in peregrinos, egenos, viduas, pupilos, cœnobia & eccleſias erogatis, brevi illam ex-

dem ſervi DEI Rex DEOdevotus Monaſterium, quod Beel *k*) nuncupatur, incipiens, hominibus ditavit: ubi Monachus Gerardus de Venetia veniens, vitam contemplativam agere cœpit, qui conſtitutione divina Pontifex electus, poſt obitum ſancti Regis, inſtante diſturbatione *l*) Chriſtianitatis, lapidatus, per donum gratiæ ſpiritualis dignus effectus eſt conſortio Martyrum.

22. Nec hoc prætereundum æſtimo, quod in Viro DEI quanti meriti poſt obitum foret, divina virtus in vita ſua demonſtrare voluit. Quippe quotiens alicujus hominis infirmitas auribus ſuis diffamata fuit, ſibi pro medicina, quam tunc in præſenti poterat habere, particulam panis, pomi, *m*) vel herbæ redolentis, mandans, ut ſanus ſurgeret, tranſmiſit, & DEI propitiatione verbum ipſius comitante, ſtatim ſoſpitatem recepit. Poſt glorioſam ad Cœlos Aſcenſionem, & mirabilem in Patris dextera confeſſionem (*lege* conſeſſionem) Salvator noſter paucis corporaliter apparuiſſe prohibetur, per viſionem vero multos conſolatus, futurorum eos præſcios eſſe docuit: quod & huic ſancto Regi contigit. Quadam namque nocte repente per revelationem quandam (*in Ms. mendoſe* quidam) expergefactus, Veredarium quemdam infra diem, & noctem ad Albam Tranſſilvanam *n*) præcepit feſtinare, & omnes in rure manentes ad munitiones civitatum, quam citiſſime poſſet, congregare. Prædixit enim ſuperventuros Chriſtianorum hoſtes, videlicet, qui tunc Hungaris inimicabantur, Beſſos, *o*) &

exinaniebat. " Quod verò dicitur de cura regni Gunthero tradita, intelligendum puto de cura eleemoſynarum per regnum diſtribuendarum; id enim innuunt ſequentia verba ex Surio jam data.

k) Adi dicta in Comment. num. 291. & ſequentibus; ubi etiam de Gerardo, de quo alia § 27. Colitur ſanctus ille epiſcopus & martyr 24. Septembris.

l Vox *diſturbatione* ſubſtituta eſt ex Ms.; nam in edito mendosè legitur *diſtributione*.

m) *Pomi* omittitur in Ms., ſed etiam eſt apud Surium. Mirabilia id genus non ſunt fide indigna: nam hiſce ſanctitatis famam in vita adeptus eſt *Stephanus*; licèt eam non minùs mereatur operibus ſanctis.

n) Aliàs *Alba Julia* dicitur, Hungaris verò *Giula Fey-var*, Germanis *Weiſſenburg*. Erat eo tempore metropolis civilis totius Tranſilvaniæ, & etiamnum eſt inter præcipuas urbes illius Principatûs.

o) De hac Beſſorum irruptione tractatum eſt in Comment. § 30.

& poſſeſſiones eorum deprædaturos. Vix Nuncius mandata Regis complevit, & ecce Beſſorum inopinata calamitas incendiis, & rapinis cuncta devaſtavit, per revelationem DEI, meritis beati Viri conceſſam animabus omnium ſalvatis per receptacula munitionum.

CAPUT IV.

Bellum a Conrado Imperatore illatum, mira DEI providentia cito finitum: crebra Sancti oratio, & raptus: inſigne ſeveritatis exemplum, morbus Regis, & obitus filiorum: Virtutes variæ.

22. ACcidit poſt hoc, defuncto beati Regis amico, Romanæ dignitatis Auguſto Henrico pio, *a*) Conradum Imperatoriæ dignitatis Coronam per Germanorum electionem aſſumere: qui deſtructa pacis tranquillitate totius Theotoniæ *b*) manu coadunata, Pannoniæ terminos hoſtiliter conatus eſt invadere. Contra quem Rex conſultum (*in Ms.* conſilium) habens Epiſcoporum, & Principum, ad tuendam patriam armatos totius Hungariæ extraxit. Prius tamen recolens, ſe nihil poſſe ſine Chriſti ſuffragio, manus, & cor levans ad æthera, Dominæ ſuæ, perpetuæ Virgini, DEI Genitrici, Matri ſuas injurias commendans, talem erupit in vocem: Si placet tibi, Domina mundi, tuæ partem hæreditatis ab inimicis *c*) devaſtari, & novellam plantationem Chriſtianitatis aboleri, non meæ, precor, imputetur deſidiæ, ſed potius diſpoſitioni voluntatis tuæ. Si Paſtoris culpa quid meretur, ipſe luat, inſontibus parce, precor, omnibus. His dictis, quaſi conſolatus ab ipſa, fiducialiter adverſus hoſtes iter arripuit. Altera mox die Nuncius ad unumquemque Ducem Germanorum,

a) Obiit S. Henricus imperator, & electus eſt Conradus, cognomento *Salicus*, anno 1024; at non ſtatim ortum eſt bellum inter Conradum & *Stephanum*, ſed primum fuêre quædam ſimultates, culpâ Bavarorum enatæ, ac deinde anno 1030. Conradus aperto bello agreſſus eſt *Stephanum*; paxque inſtaurata anno ſequenti. Adi Commentarium § 31.

b) In Ms. *Teutonia*. Intelligit auctor Germaniam, aut totum imperium.

c) In Ms. additur, *regis*, legiturque *regis ab inimicis*.

& in caſtra Theotonicorum (*in Ms.* Teutonicorum) ab Imperatore *d*) venit, qui eis redeundi mandatum detulit. Regredientibus *e*) adverſariis, Vir ſanctus reſpectu miſerationis DEI ſe viſitatum intelligit, Chriſto, ſuique *f*) Genitrici terræ proſtratus gratias egit: cujus ſe cum Regni proviſione tutamini precibus aſſiduis commendavit. Imperator vero ſuorum tam repentina perterritus defectione, ſciſcitans, qualiter res facta fuerit, cum Nuntium reverſionis eorum non ſuum fuiſſe, veraciter ſciret; per conſilium Divinitatis, ad coroborandam Regis fideliſſimi ſpem, factam non dubitavit, ſeque dehinc ab invaſione Regni ejus timore Judicis æterni retentus, abſtinuit.

24. Idem quoque Rex beata ſollicitudine, Regalium diſpoſitione occupatus, tempus diuturnum colloquiis, & conſiliis tranſignans, per noctis ſilentium vigiliis, & orationibus inſtare, contemplationi vacare, lacrymas fundere, DEUM alloqui precibus, operam dedit, juſtique Judicis moderationem ſuper quotidianas judiciorum diſcuſſiones miſericorditer deſcendere flagitabat. Quod cum ſedulo ſpiriritualis deſiderii frequentaret officio, nocte quadam templo DEI longe remoto, (deſcenderat quippe cum illo ſuo magno, & nobili comitatu, fixis tentoriis in campeſtris amplitudinis loco) cæteris ſopore depreſſis, ſurgens a lecto cubiculum cordis ingreſſus, genibus flexis, ſolo labiorum motu æternæ miſerationis januam gemitibus, & lacrymis pulſabat. Cumque diutius deprecationibus inſiſteret, Domini ſui Regis æterni Miniſtris ad ſuſcipiendas preces ejus convenientibus, papilio ſuper eum extenſus, a terra levatus, tam diu pendere cœpit in aere, donec Vir DEI ad ſe reverſus a contemplatione, ſpiritum relaxavit ab oratione. Quod licet inviſibiliter illi ſoli, qui res novit, antequam fiant, ſuique ſecreti conſciis Angelis fuiſſet cognitum, cuidam tamen magnæ ſimplicitatis, & innocentiæ (*in Ms.* in-

no-

d) Id eſt, quaſi miſſus ab imperatore; niſi revera illum miſerit Conradus, idque poſtea fateri noluerit.

e) Ms. *Egredientibus*, nimirum regno Hungarico, *adverſariis*.

f) In Ms. rectius *ſuæque Genitrici*, pro, *ejuſque Genitrici*.

nocenti) viro, qui tunc ſimili forſitan inſtabat operi, eſt manifeſtatum: quem Rex ſanctus arcani ſimul ſui conſcium eſſe, per Spiritum Sanctum edoctus, ad ſe vocatum blandis prius ſermonibus, quid vidiſſet, ſciſcitabatur. Poſtea ne cui patefaceret, quoadusque ipſe viveret, interminatus eſt.

25. Fama nominis ſui in auribus multarum gentium ſæcularium diffuſa, & judiciis oris *g*) ſui celebri laude ubique innoteſcentibus, ſexaginta Viri Beſſorum, quorum ſuperius mentionem habuimus, cum univerſo apparatu ſuo, videlicet auri, & argenti copioſitate, multaque varietate ornamentorum, curribus onuſtis de partibus Hungariæ *h*) egreſſi, ad Regem venire volentes, terminis Pannoniorum appropinquaverunt. At multi ſervorum, quorum cereus eſt animus, flecti in vitium, malignitatis ſuæ face ſuccenſi *(al.* ſuccenſæ *mendoſe,)* obviam illis exierunt: quosdam gladio percuſſerunt, omniaque, quæ eorum fuerant, auferentes, vacuos, & ſemiviventes reliquerunt. Illi vero Regi, quid actum, quidve perpeſſi ſint, reſervantes, iter, quod cœperant, peregerunt, & ad eum properantes, genibus ejus ſe advolverunt. Quibus viſis, quæ cauſa, inquit, malorum? Mi Domine, referunt, nos ſervi tui nihil mali machinantes, ad audiendam judiciorum tuorum (tuorum *non eſt in Ms.)* veniebamus diſciplinam, & quorumdam manibus, quam nobiſcum ferebamus, pecunia abſque delicto omnium noſtrum ablata eſt. Inſuper apprehenſos aliquos ceciderunt, & vita vix comite venimus, ut nuntiaremus tibi. Rex, ut erat prudentioris animi, non vultu, non verbis minatus eſt eis (eis *abeſt a Ms.)* ; ſed ſuſtinens, ut ſcribitur; Prudens Spiritum *i*) reſervat in poſterum, miſit ocyus ad illum, ſub

g) Vox *oris* ſubſtituta eſt ex Ms. : nam in editione mendosè legitur *ori*. Ita mox alia duo menda corrigam ex Ms. Meldenſi ſubſtituendo *ſexaginta* pro *ſexaginti*, & *habuimus*, pro *hujus*; uti etiam legit Surius.

h) Comm. num. 330. jam dixi; in Ms. Meldenſi rectius legi Bulgarorum. Vide illidem obſervationes noſtras de Beſſis; atque hoc factum magis expoſitum.

i) In Ms. *Spiritu* minùs rectè. Dat Auctor, opinor, ſenſum verborum illorum, quæ habentur Prov. 29. ℣. 11 : Totum Spiritum ſuum profert ſtultus : ſapiens differt, & reſervat in poſterum.

quo militabant, tribunum, & die conſtituto omnes perditionis viros juſſit conſpectibus ſuis præſentari. Factum eſt, ut imperaverat; & ad diſcutiendum in præſentia ſui coſtituti ſunt. Quos alloquens, cur, inquit, legem præceptorum DEI transgredientes, non intellexiſtis miſericordiam, & viros innocentiæ condemnaſtis? Sicut feciſtis, ita faciet Dominus vobis coram me hodie: transgreſſores enim legis feriendi ſunt. Accepta ſententia, educti ſunt, & per omnem Regni ingreſſum duo & duo ſuſpendio perierunt *k*); quod ob terrorem incutiendum reliquis; zelo eum juſtitiæ feciſſe credendum eſt; ut quia Regnum omnibus hoſpitibus patens aſylum eſſe volebat, ſic liber omnibus introitus eſſet, ut nullus ingredientem quemlibet in aliquo læderet, vel moleſtare præſumeret, quod & factum eſt. Nam quoad vixit, nullus cuilibet hoſpiti quicquam moleſtiæ inferre præſumpſit.

26. In beato quoque Rege conſtat Apoſtolicum illud impletum, quod legitur: Quoniam per multas tribulationes oportet intrare in Regnum Cœlorum; & in libro Sapientiæ: Quos diligit DEUS, caſtigat: & Pater flagellat omnem filium, quem recipit. Multis enim modis correctioni divinæ ſuccubuit, tribus annis infirmitate continet laborem. *l*) Poſtquam inde propitiationis DEI medicamine convaluit, tamen judicio æterni per ſecreti conſilii quandam examinationem in filiorum ſuorum obitu ſibi ſenſit immittere (*in Ms.* mittere) verbera, quos in ipſis infantiæ gradibus infantes, qui dedit, abſtulit. *m*) De quorum morte mœſtitiam obortam Genitor propter amorem filii ſuperſtitis, bonæ indolis pueri Emerici compeſcuit: ſolatium quem quaſi

k) Idem habet Ms. Mellicenſe, in quo hæc ſolum de hoc facto ſubduntur: " Per hoc denique volens intelligi, ut quicumque non acquieſceret judicio juſtitiæ, quod à Domino propoſuerat, ſic fieret illi. Audierunt habitatores terræ judicium, quod judicaſſet rex, & timuerunt.

l) Locus videtur mendoſus, legendumque *continua laborans*, uti in apographo ad marginem erat ſcriptum, & hunc ſenſum dedit Surius.

m) Phraſim hanc obſcuriorem & forſan mendoſam clariùs ſic expreſſit Surius: " Qua (infirmitate) cùm tandem divinæ miſericordiæ medicinâ eſſet liberatus, in obitu filiorum Suorum, quos adhuc infantes mors rapuit, æterni Judicis flagella perſenſit.

quasi jam unicum caro diligens affectu, precibus Christo quotidianis, & ejus Genitrici Virgini perpetuæ commendavit. Hunc sibi fore superstitem, hunc Regni hæredem, votis omnibus desideravit; & ut efficax fieret ad tenenda tanti regimis gubernacula Virorum documentis orthodoxorum, usu lectionis quotidianæ, fecit auditum utrumque *n*) præbere. Ipse quoque paternæ dilectionis ardore compunctus, libellum *o*) sibi de institutione morum composuit, in quo fideliter, & diligenter verbis eum admonitionis spiritualis (*Ms.* specialis) alloquitur, instruens, qualiter ante omnia debeat observare Fidem Catholicam, confirmare statum Ecclesiasticum, honorem impendere dignitati Pontificum, Principes, & milites diligere, judicium observare, patientiam in omnibus actibus habere; hospites benigne recipere, benignius (*al.* benignus) nutrire, sine consilio nihil agere, Majores suos semper ante oculos ad exemplum statuere, orationis officium frequentare, pietatem, & misericordiam cum cæteris virtutibus possidere.

27. Talibus, & his similibus disciplinis institutus juvenis præclarus, ad nutum dispositionis æternæ, cui cuncta subjacent, obediendo MXXXI. *p*) Dominicæ Incarnationis anno vitam hanc exitialem commutavit, sempiterno (*al. mendose* sempiternam) superorum civium adjunctus contubernio, cujus animam ipsa transitus sui hora cuidam Episcopo Græcorum, *q*) sanctæ conversationis Viro, revelatum est, de-

Z z 3

n) Id est, auditum corporis & animi.

o) Libellum istum, seu Monita *S. Stephani* dedi in Comm. § 33. Ex eorum collatione cum brevi compendio, quod sequitur, colligere poterit studiosus Lector, quàm exactè Carthusitius secutus sit monumenta, quibus usus est ad Vitam hanc conscribendam.

p) Non esse ullam rationem, cur obitum ab hoc anno amoveamus jam dixi in Comm. num. 249. ubi & pauca de ejus miraculis.

q) Idem latius refertur in Vita S. Emerici, ubi episcopus ille dicetur *Eusebius Cæsariæ Palæstinæ metropolitanus*. Additur ibidem, factum Hungaris innotuisse ex relatione cujusdam canonici Cæsarienſis, qui istud Constantinopoli, ubi legatus erat, narravit. Erant eo tempore episcopi Cæsareæ & aliis Palæstinæ locis, iique communicabant cum Ecclesia Romana, sed minus noti sunt. Cum autem res magis spectet ad Emericum quàm ad *Stephanum*, magis discuti poterit ad 4. Novembris, quo Emerici memoria Martyrologio Romano est adscripta.

deferri per Angelos ad Cœli palatia. Verum quia pro Sanctitatis ſuæ meritis, ſummo ab omnibus diligebatur affectu; ortus eſt ingens luctus omnium; ſed maxime Principum, inter quos Pater deſolatus grave traxit (*Ms.* contraxit) ſuſpirium: videns enim, ſe ſolum ſine ſpe poſteritatis derelictum, pietatis affectum (*forte* affectu) doluit: ſciens vero ſcriptum: Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum; & illud in Canonibus: Neminem propter obitum charorum nimium debere contriſtari; depoſito mœrore, *r*) ſe contulit totum, ad quærendam largitatem miſericordiæ divinæ, Cœnobiorum, & Eccleſiæ Miniſtris, Monachis, & Clericis, diverſis eleemoſynarum donis conſolatus (*forte* conſolatis,) expenſam totius ſumptus, quam tunc habere poterat, peregrinis, viduis, & orphanis erogat. Exterarum *s*) etiam Monaſteria Provinciarum munificentiæ regiæ donis innumeris per Nuncios ſuos ſæpe viſitavit.

28. Gravedinem *t*) morum, quam in juventute receperat, uſque ad finem vitæ tenuit. Vix unquam ad riſum labia movit, recolens ſcriptum: Riſus dolore miſcetur, & extrema gaudii luctus occupat; ſemper ſic apparens, acſi ante Chriſti tribunal ſtaret, interioris *u*) oculis ejus præſentiam vultu ſereno conſpiciens, Chriſtum in ore, Chriſtum in corde, Chriſtum in cunctis actibus ſe (ſe *abeſt in Ms.*) geſtare demonſtravit. Diem ultimum ſemper ante oculos cordis ſtatuens, toto mentis deſiderio inter Patriæ cœleſtis cives, quaſi quodam (*al.* quondam) Angelicæ converſationis habitu cupiebat habitare. Cunctis DEO placitarum virtutum generibus adornatus in ſanctitate, & juſtitia, coram ipſo omnibus diebus vitæ ſuæ converſari decrevit, ut in eo jam ceu quædam futuræ glorificationis ſpecies clareſcere videretur.

CAPUT

r) Luctum non fuiſſe nimis diuturnum, nedum morbum ex eo contractum, ut volebant alii, probavi in Comment. num. 349.

s) Quædam hujus munificentiæ ſpecimina allegavi § 29.

t) Gravitatem morum intelligit.

u) Interioris, id eſt, *mentis* oculis.

CAPUT V.

Morbus, & in eo detecta conſpiratio quorumdam: beatus obitus, ſepultura, decreta corporis elevatio, ac mirabilia in apertione ſepulchri facta.

29. POſt non multum temporis ægrotationem incurrit, qua poſtmodum corpore exceſſit, longaque languoris moleſtia ingraveſcente, in pedibus ſtare nequibat. Videntes autem quatuor Nobiliſſimi Palatinorum diu, graviterque laborantem (nam ipſi in perfidia cordis adhuc errantes conſilium iniquitatis duxerunt, occaſumque ejus in mortem conati ſunt tractare) jam die adveſperaſcente, antequam in domo lucerna accenderetur, unus eorum audacter ſub obſcuro ingreſſus eſt, & ad jugulandum Regem enſem nudatum ſub chlamyde tegebat. Dum pedem inhiberet, ubi Rex quieſcebat, revera cœleſti impulſu gladius corruit, percuſſusque terram *a*) tinnitum reddidit. Statim (*Ms.* ſtatimque) Rex audiens cauſam requiſivit, cum, quid fuerat, præſciebat. Ille vero anxius corruit, conſilium furoris ſui recognovit, doluit, acceſſit, procubuit, veſtigia amplexatus eſt, ſe deliquiſſe confeſſus, ſibi indulgeri precatus eſt. veniam quærenti non avertit faciem, facile dimiſit. Denique juſſu Regis homicidæ illi inventi ſunt, & adverſus eos judicio (*forte* judicia) locutus, digna eos mulctavit ſententia.

30. Tandem per miſericordiam DEI dignus centuplicari retributionis bravio, tactus febri, cum ſibi diem tranſitus imminere non ambigeret, accerſitis Epiſcopis, & primis palatii de Chriſti nomine gloriantibus, primum cum eis tractavit de ſubſtituendo pro ſe Rege. Deinde paterne monuit illos, Catholicam Fidem obſervare, quam acceperat, amare juſtitiam, vincula ſupernæ charitatis diligere, & charitati operam dare, humilitatis ſtudio invigilare, præ (*Ms.* pro) omnibus vero novellæ Chriſtianitatis plantationi (*al.* plantationem) cuſtodiam adhibere. His dictis manus, & oculos levans ad ſydera, ſic exclamavit: Regina Cœli, Reparatrix inclyta mundi, tuo patrocinio ſanctam Eccleſiam, cum Epiſcopis, & Clero, Regnum cum Primatibus, & populo ſub tuis precibus committo: quibus ultimum valedicens, manibus tuis animam meam commendo. 31.

a) Rectius diceretur, *Percuſſâque terrâ*: ſed & alia minùs Latina habet auctor, nec omnia tamen illa notanda duxi, modò ſenſus intelligatur.

31. Inſtabat tunc ſolennitas præcipua, celebris Angelis, & hominibus, dies Aſſumptionis MARIÆ, in cujus gaudio diſſolutio ſui corporis fieret, miſericordiæ ſpem majoris (*Ms.* majorem) ſe ſperans habiturum precibus: *b*) hæc ſpiritualibus poſtulavit ſuſpiriis, & lacrymis obtinuit. Aderat ergo felix illa dies, per ejus obitum felicior mox futura: circumſtabat cum Clero Paternitas Epiſcoporum, cum manu Miniſtrorum principalis chorus Comitum: ubi Rex dilectus in medio jacens, accepta unctione ſpiritalis Sacramenti, ſanctam animam, Corporis, & Sanguinis Domini noſtri JESU Chriſti viatico recreatam, anno Dominicæ Incarnationis milleſimo, triceſimo quarto, *c*) in manus perpetuæ Virginis, & ſanctorum Angelorum, æternæ quietis beatitudini inferendam tradidit. Factus eſt planctus maximus ſuorum, gaudium Angelorum: ſed hic planctus poſtea verſus eſt in lætitiam *d*) ſempiternam, tam naſcentium, quam & viventium populorum.

32. Ad exequias funeris ejus ex omnibus Pannoniæ plagis concurritur, corpus ad Sedem Regalem, Albam videlicet civitatem, deducitur. Et quoniam Eccleſia Beatiſſimæ Virginis, ab ipſo conſtructa, nondum erat dedicata, merito conſilio ſtatutum *e*) Pontifices, prius Baſilicam ſanctificare, deinde corpus terræ commendare. Perfecta dedicationis ſolennitate, corpus ſanctum in medio domus ſarcophago candidi marmoris imponitur, ubi per annos plures, Dominus per ipſius merita multis incommoda patientibus, febricitantibus, afflictionem, & miſeriam ſuam proclamantibus, judiciumque portantibus, beneficia præſtitit innumera. *f*) Sæpe per noctem melodia, cantantibus Angelis, a multis au-

b) Vox *precibus* omiſſa eſt in in Ms., nec eſt neceſſaria. Ibidem mox pro *ſpiritualibus* legitur *ſpecialibus*.

c) Obiiſſe Sanctum anno 1038. oſtenſum eſt in Commentario num. 426. Qua in urbe obierit, apud antiquos nullibi dicitur. Attamen, cum mox dicat, corpus Albam Regalem eſſe translatum, videtur inſinuare, ibi non eſſe defunctum.

d) Ob miracula ſecuta, opinor, & gloriam Sancti.

e) Fortè *ſtatuêre*. De alba Regali variis locis actum, de hujus quoque eccleſiæ conſtructione non pauca videri poſſunt § 25.

f) In Ms. aliqua hic omiſſa: nam hæc ſolum ubi leguntur: " Ubi per annos plures Dominus per ipſius merita multis incommoda patientibus beneficia præſtitit innumera. " De miraculis, quibus Sanctus mox claruit, in coment. num. 428. & 429. & plura § 37. & 38. dicta ſunt.

audiebatur: frequenter odoris ſuaviſſimi dulcedo per latera templi diſpergebatur. Qui *g*) cum ita corpus beatum in loco eodem quadraginta quinque annis miræ diſpoſitionis ſecreto, qui in Sanctis ſuis prædicatur mirabilis, gravedine preſſum, & in pulverem redactum. Et hoc tempore prædeſtinato declarari dignus, & in reſurrectionis die glorioſus renovari meretur, hoc cor ſuum reſipuit, quid deſignet oculis ſpiritualibus (*Ms.* ſupernaturalibus) delectat intendere, quod (*Ms.* qui) ſine præordinationis die affectu divino factum non æſtimamus. Forſitan quædam (*Ms.* quemdam) in ipſo, terreni pulveris aſperſione, igne divinæ examinationis (*Ms.* excommunicationis) purificandam remanſerat, ſine qua (*Ms.* quo) regnantes, quaſi quodam jure potentiale vitam præſentem vix, aut nullatenus ducere queant.

33. Interjectis *h*) itaque quadraginta quinque annis, cum *i*) ad præſtanda per eum mortalibus miſericordiæ ſuæ beneficia, Sancti ſui jam vellet DEUS merita declarare, Romanæ Sedis inſtitutione, Apoſtolicis

g) Phraſis hic maximè mendoſa eſt tam in editione, quam in Ms., licet in vocibus ſubinde diſſentiant. Scriptum haud dubiè fuit usque ad finem hujus numeri hoc ferè modo; quo locum expreſſit Surius: " Jacuit in eo loco ſacrum corpus annis quadraginta quinque occulta quadam omnipotentis DEI: diſpoſitione, qui eſt mirabilis in Sanctis ſuis, marmoris pondere preſſum & in pulverem redactum, ut tempore præfinito dignius declararetur, & in reſurrectionis die glorioſius renovetur. Id vero quid ſignificet, quando ſine divina ordinatione & divino affectu factum minimè putamus, libet oculis interioribus ſpeculari. Fortaſſis nonnihil terreni pulveris, divinæ examinationis igne purgandum, in illo remanſerat, ſine quo reges, magnâ potentiâ fulti, vitam præſentem vix, aut ne vix, quidem tranſigere poſſunt. " Senſum à Surio rectè datum exiſtimo; at auctori philoſophanti minimè aſſentior: nam quòd corpus, exceptâ dexterâ, ut videbimus, in pulverem ſit redactum, quodque per annos quadraginta quinque publico cultu caruerit, non præbet idoneam rationem judicandi, poſt mortem Sancti aliquid in ejus anima fuiſſe ignibus piacularibus expiandum; cùm plerorumque Sanctorum corpora in pulverem redigantur ſecundum ordinarias naturæ leges, multique ex illis longiori tempore ſine publica veneratione fuerint, neque tamen inde inferri poſſit, aliquid in ipſis ſuperfuiſſe terreni pulveris poſt felicem obitum. Tanto autem magis ab hac ſuſpicione abſtinere debuerat auctor, quanto clariora ſunt ſanctitatis indicia, quæ præmiſerat de miraculis, melodia cœleſti, atque odore ſuaviſſimo.

h) Legebatur *interjectiones*, quod ut clarè mendoſum correxi. Plura ſequuntur menda in Ms., & nonnulla etiam in editione. Priora negligam: alia verò, ubi clara ſunt, corrigam, ſed monito lectore.

i) Illud *cùm* ſupplevi ex Surio.

Literis ſancitum eſt, ut eorum corpora elevari deberent, qui in Pannonia Chriſtianæ Fidei jacientes (*al. mendoſe* jacentes) ſemina, ſua eam prædicatione, vel inſtitutione ad Dominum convertiſſent: adveniente vero tempore declarationis ejus, & laudibus gratiæ ejus, quam per ipſum gens Hungarica promeruit, in mundo divulgandæ, Rex Ladislaus, *k*) qui tunc Rempublicam adminiſtrabat, univerſa morum honeſtate præclarus habitus, & virtutum fulgore conſpicuus, laudibus, & ſervitio DEI perfecte deditus, Spiritus Paracleti perluſtratione tactus, habito conſilio cum Epiſcopis, & Primatibus, & totius Pannoniæ ſapientibus, triduanum cunctis indixit jejunium, ut quod communi Catholicorum utilitati, Spiritus Sancti donis animarum, & corporum ſalutem operantibus, videtur fore proficuum, commune cunctorum deprecatione jejuniis, & eleemoſynis fundata, per manifeſtationem ſignorum deberet eſſe quærendum.

34. Sed ut oſtenderet Dominus, quantæ miſericordiæ Rex Sanctus fuerit, adhuc mortali vivens in corpore, quam jam cum Chriſto regnaſſe (*forte* regnans) demonſtrabat, ad hoc præ cæteris operibus approbare, *l*) cum triduo ejus corpus totis viribus elevare ſatagerent, nulla de loco ſuo potuit arte moveri. Quo namque tempore, exigentibus culpis, inter prædictum Regem Ladislaum, & Fratrem *m*) ejus Salomonem gravis orta ſeditio fuerat, ob quam Salomon captus in carce-

k) De S. Ladislao rege apud nos actum eſt tom. 5. Junii pag. 315. & ſequentibus. De eo in Vita antiqua ibidem pag. 319.: " Nam anno Domini milleſimo centeſimo nonageſimo ſecundo ſanctum corpus ejus canonizatum eſt. " Ad quem locum ſic Papebrochius: " Phraſis hæc eſt illius temporis, inde ſumpta, quod canonizationibus decretum ſequi ſoleret corporis de terrâ elevatio. " Eadem de cauſa elevatum fuiſſe corpus *S. Stephani*, atque adeo formali canonizatione Sanctis adſcriptum eſſe, pluribus probavi in Comment. § 38.

l) In Ms. *approbatur*; at ne ſic quidem ſenſus eſt perfectus. Surius videtur ſententiam rectè expreſſiſſe, ſic habens: " ſed ut oſtenderet Dominus, quantâ miſericordiâ Rex adhuc manens in corpore præditus fuerit, quam etiam jam cum Chriſto regnans præ ceteris operibus ſe approbare declaret &c.

m) Salomon non erat frater Ladislai ſed patruelis. Forſan latiori ſenſu vocatur *frater*, inſi error irrepſerit vitio tranſcribentium, aut ipſe Carthuitius in eo erraverit. De carcere Salomonis cauſâque carceris actum eſt in Commentario num. 439. ubi etiam hæc ipſius liberatio confirmatur.

cere tenebatur. Cum ergo pro elevando corpore fruſtra conarentur, quædam incluſa juxta Eccleſiam ſancti Salvatoris ſumlui *n*) nomine Charitas, cujus vitæ celebris tunc temporis opinio ferebatur, revelatione ſibi cœlitus facta, Regi mandavit, eos incaſſum niti, & non poſſe transferre ſancti Regis pignora, donec Salomoni a carcerali abſoluto cuſtodia, libera indulgentia præberetur. Illo itaque e carcere producto, & triduano iterato jejunio, cum ad transferendas reliquias ſacras tertia die ventum fuiſſet, lapis ingens ſuperpoſitus tumbæ, tanta facilitate ſublatus eſt; acſi nihil ante ponderis habuiſſet.

CAPUT VI.

Elevatio corporis, & miracula: mira dexteræ inventio, & integritas.

35. COmpleto ergo tertiæ diei veſpertinali Officio, cunctis divinæ miſerationis beneficia per Beati viri meritum præſtolantibus, ſubito *(al.* ſubdito *mendoſe)* plebem ſuam Chriſto viſitante, miraculorum inſignia per amplitudinem domus ſanctæ funduntur cœlitus: quorum pluralitas, quoniam ipſa nocte numerum exceſſerat, *a*) illud Evangelium hic libet introducere, quod Salvator Joanni per nuncios ſciſcitanti, an ipſe ſit, qui venturus eſt, reſponſum mandaverat, Cæci vident, *b)* & claudi ambulant, ſurdi audiunt, leproſi mundantur, mali corriguntur, paralytici curantur: quorum tamen aliqua, quod cuncta non poſſumus, innoteſcere ſatagemus. Juvenis quidam omnibus membris diſſolutus, annis XII. paralyſim paſſus, manuum, & pedum carebat officio, qui parentum adjumento vectus illuc, recepta totius corporis ſoſpitate, ſignorum fecit initium, atque ad Altare haud ſegniter currens, omnium Chriſto laudes clamantium augmentavit gaudium.

n) Quid velit vox illa *ſumlui*, planè ignoro, niſi forſan ſit nomen loci. Bonfinius idem narrans, vocem iſtam omiſit, uti & Surius.

a) Editum erat mendoſè *meſſerat*, quod correxi ex Surio.

b) Indicat auctor verba Chriſti Matth. XI. ℣. 5: Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes evangelizantur. " At ipſa verba exactè non dedit, quia non omnia congruebant, quantùm exiſtimo.

36. Alius quoque puer ſeptennis, a nativitate contractis nervis, genibus, & manibus, reportabatur: *c)* quem fide pleni parentes, beati Viri ſuffragio conferentes, proſtrati juxta ſepulchrum ſecum poſuerunt, gratiam petituri, quam mox conſecuti, contractionem nervorum in filio diſtendi mirabantur, & conſolidatis genibus, & plantis, omnes eum incedentem *d)* videntes, Chriſti nomen in beati Viri meritis, laudabili clamore glorificaverunt. Quem Rex DEO devotus præ nimio gaudio lacrymatus, manibus a terra levatum, ad Altare portavit, ubi nimio *e)* laudis prolato, gratias DEO pro beneficiis præſtitis in ſanitate pueri, cum omnibus, qui aderant, favorabiliter egit. Sic totam noctem DEUS pro Famuli ſui veneratioone *f)* multorum fulgore ſignorum mirabiliter perluſtravit; populus vero vigiliis, & orationibus intentus miraculum unumquodque laudum clamoribus manifeſtum facere non ceſſabat.

37. His inferendum videtur & illud, quod non ſolum ibi præſentes, ſed longe quoque poſiti, ſuffragantibus ejus meritis, celebrem conſecuti ſunt ſalutis effectum. Nam cum elevationis ipſius undique cœpiſſet fama celebreſcere; variis obſeſſi languoribus ex omnibus Hungariæ finibus ad ſanctum tumulum, quo quique poterant modo, feſtinare cœperunt. Sed cum, aliis præcedentibus, alii graviori debilitate prohibiti, ſimul pervenire nequirent, ſimili tamen miſericordia in via innumeri ſanati ſunt. Unde in permanſuram *g)* beneficiis ſancti Regis memoriam, quamplures per eum ſanati, redditi in eodem, ubi ſanati ſunt, itineris loco, grandes aggregaverunt acervos lapidum, qui longo ibi tempore poſt multum (*forte* poſtmodum) fuerunt. Sed & mulier quædam, cum inter hæc filius ejus exhalaſſet ſpiritum, qui ſibi fuerat unicus, exanimati corpus juxta Regis tumulum depoſuit, DEI & Sancti ejus ſuper eo imploratura ſolamen. Mira quidem res, & noſtris ſtupen-

c) *Reportabatur*, id eſt, *ferebatur*. Surius ſenſum mutavit, dum edidit, *genibus & manibus reptabat*.

d) Aliàs mendosè *incedentes*, quod correxi ex Surio.

e) legendum opinor, *hymno laudis prolato*.

f) In Ms. legitur, *per Famuli ſui venerationem*.

g) Editum erat *per menſuram*, ſed mendum correxi ex Surio, qui ſenſum rectè expreſſit.

penda temporibus: non prius orare mulier deſtitit, quam filium, quem defunctum collocaverat, viventem accepit.

38. Mane facto, die poſt Aſſumptionem Sanctiſſimæ Virginis MARIÆ quinto, convenientibus in Eccleſiam cum Rege Principibus, cum Clero Pontificibus, primum Miſſa pro defunctis celebrata eſt; deinde ſublata tabula marmorea, quæ pavimento præminebat, poſtquam perventum eſt ad tumbam, tanta fragrantia ſuave redolentis odoris in apparitione ipſius omnes, qui aderant, circumdedit, quod in medium paradiſi deliciarum donum ſe raptos opinarentur. Ipſa quoque tumba plena fuit aqua parum rubenti, quaſi oleo permixta, in qua, velut in balſamo liquefacto, quieverunt oſſa pretioſa. Quibus in mundiſſimo linteamine collectis, in ipſo liquore diutiſſime eſt quæſitus annulus, qui beati Viri dexteræ *b*) fuerat impoſitus. Quo non invento, cœperunt quidam juſſu Regis aquam in caldaria argentea, & dolia effundere, ut *i*) evacuato ſarcophago certior fieret annuli inventio. Sed mirum in modum, quanto magis liquor effundebatur, tanto plus, eo creſcente, tumba replebatur. Quo viſo miraculo, hauſtam aquam loco ſuo reſtituerunt: nec tamen, ea refuſa, magis ob hoc tumba repleta fuit.

39. Tunc, cooperto ſepulchro, laudes, & gratias divinæ Pietati proclamantes, cum de invento theſauro Beatiſſimæ Matris DEI Genitricis, & perpetuæ Virginis Altare reparaverunt, interim DEUS, qui eſt mirabilis in Sanctis ſuis, effuſis ſuis largitatis beneficiis, petentibus miraculorum ſuorum ſignis ſe præſentem eſſe notificavit *k*) in tantum, ut tempus illud Dominicæ converſationis inter homines videretur revolutum, de quo legitur: Omnes, *l*) qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad JESUM, & curabantur. Hæc omnia virtus di-

b) Editum erat *dextera*, at in Surio *dexteræ*. Annulus autem dexteræ fuit impoſitus tempore ſepulturæ. Quæſitus ille eſt ſine dextera, quod hæc crederetur corrupta cum reliquo corpore.

i) *Ut* appoſitum ex Surio ad ſenſum explendum.

k) Aliàs mendosè, *notificabit*.

l) Indicat locum Luc. 4. ℣. 40. in fine paululum mutatum.

vina non ſolum ipſa die, ſed poſt tempore *m*) multo, per merita Famuli ſui dignata eſt operari, quod etiam de aliis regionibus, audita beneficiorum DEI fama, pro recuperanda ſanitate, diverſarum valetudinum *n*) morbis laborantes, ad ſuffragia beati Viri cum magno deſiderio convolarent. Comitiſſa vero quædam Nobilitatis eximiæ, Matrona nomine Mathide, *o*) tribus continuis annis viſcerum dolore gravata, jam morti proxima fuit: quæ a ſuis in feretro delata, mox ipſa die, qua ſancti Viri tumulum attigit, paulatim ſe meliorari ſenſit, ac in brevi vitæ prioris ſoſpitate recepta, magnalia DEI per Famuli ſui merita in ſe renumerata divulgavit.

40. Cætera vero miraculorum DEI prodigia, pro dilectione Famuli ſui cœlitus oſtenſa, & non ideo quod faſtidiam, non ſcripta dereliqui; ſed quia non ſolum mihi pluit Dominus, qui ſuper bonos, & malos ſolem ſuum clareſcere facit, beneficiorum ipſius multiplicitate (*lege* multiplicitatem) cunctorum proficio *p*) conſulentem, innumeris ſapientibus, quos Hungaria fovet, & amplectitur, ſtilo declarandam commendavi. Illud vero in fine codicis tantum adhærere decrevi, quoniam miro pietatis DEI munere diu quæſitus, & non inventus annulus, cum ipſa beati Viri dextera poſt translationis ejus terminum eſt manifeſtatus. Monachus quidam, nomine Mercurius, qui in Ordine Clericatus theſauri perpetuæ Virginis cuſtos fuerat, & jam *q*) per amorem cœleſtis patriæ ſæculo renuntiaverat, ipſa hora, qua tumulus apertus fuerat, ne quid ſanctarum reliquiarum raperet, redargutione regali procul inde eſt re-

m) Editum erat *temporis*; at mendum ex Surio ſublatum.

n) In Ms. *invaletudinum*: ſed idem eſt ſenſus.

o) Apud Surium *Mathildis*, uti etiam habet Bonfinius in Commentario laudatus num. 446.

p) Fortè legendum *proficuo*, id eſt, utilitati; commodo. Tota periodus hæc utcumque luxata eſt. Illam Surius expreſſit hoc modo: " Alia miracula cœlitus perpetrata non idcirco prætermiſi, quod ea faſtidiam: ſed cùm non mihi uni pluat Dominus, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos: tantam beneficiorum ejus copiam, omnium utilitati conſulere cupiens, innumeris ſapientibus viris, quos Hungaria fovet & complectitur, ſtylo proſequendam relinquo.

q) In Ms. legitur *eccleſiæ*, ſed mendosè: in editione verò *etiam* unica voce, quam in duas diviſi, ut habet Surius, cùm ſic ſenſus ſit perfectior.

remotus. Cui triſti vultu in choro reſidenti juvenis quidam albis veſtitus, pannum involutum tradidit, dicens: Hunc tibi commendo ſervandum, cum tempus fuerit, manifeſtandum. Poſt completionem Officii ſacri Monachus in angulis domus pannum expandit, integramque DEI Viri manum cum annulo mirifici operis cernens, expavit, atque ſecum, nemine ſciente ad Monaſterium, quod ſuo regimini commendatum fuerat, tempus a juvene ſibi prædictum, a Chriſto præſtolaturus, deportavit, ibi diu ſolus abſconditi in agro theſauri *r*) cuſtodiam, & excubias decrevit. Poſt fundatores ipſius Cœnobii conſcios *s*) fecit, ad ultimum appropinquante tempore rei declarandæ, Regis ad notitiam perduxit. Qui mox, adunatis Epiſcopis, & Hungariæ Primis, multis a Chriſto miraculorum in beneficiorum *t*) erogatis, elevare Viri DEI dexteræ diem ſtatuit celebritatis.

41. Quid eſt, fratres, quod cæteris membris diſſolutis, & in pulvere carne redacta, penitus defunctis, ſolaque dextera manus oſſibus, cute, cum nervis adhærente, ſuæ ſervavit DEUS integritatis? *u*) Non (*Ms.* nil) aliud arbitror, niſi divini conſilii profunditate in hujus excellentia Sancti voluiſſe declarari diſſolutionis *x*) opus, & eleemoſynæ

r) De hoc loco, perperam intellecto à Bonfinio, vide Comment. num 448. uti & de facto ipſo.

ſ) In Ms. *conſocios.* Utraque hæc vox requirit, ut ante legatur *fundatores*, ubi editum erat *fundatoribus*: ſimile mendum mox correctum ex Surio, & pro *temporis*, uti malè erat editum, poſitum *tempore.*

t) Hic rurſum æquè omnia ſunt mendoſa. Pro *in beneficiorum*, legendum ſuſpicor *interim beneficiis*, & mox pro *elevare*, *elevandæ.* Audi Surium: " Is, verò, mox accitis Epiſcopis & Hungariæ primariis viris, cum multa interim Chriſtus miraculorum beneficia exhiberet, celebrem præfixit diem beati Regis dexteræ ei vandæ.

u) Phraſis hæc luxata eſt in editione æquè ac in Ms., uti pluribus locis jam obſervavi circa finem hujus Vitæ. Surius eam exhibet integram, ſive quòd talem in ſuo Ms. invenerit, ſive quòd menda correxerit. Verba ipſius accipe: Sed quid ſibi vult, fratres mei, quod cæteris membris reſolutis, & carne in pulverem redacta, ſolam dextram manum cum ejus cute, oſſibus & nervis, DEUS integram conſervavit?

x) vox hæc iterum luxata videtur, niſi diſſolutio captivorum intelligatur aut diſſolutio ſummatur pro remiſſione. Alias legendum eſt, *diſtributionis*, *pietatis*, *miſericordiæ*, aut quid ſimile, uti conſequentia inſinuant.

ſynæ cunctos virtutum gradus aſcendere. Unde (*Ms.* verum) veritas ait in Evangelio : Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Et item : Date, & dabitur vobis. Item in alio loco : Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna extinguit peccatum. Merito ergo (*Ms.* vero) beati Viri dextera fuit aliena putredinis, quæ ſemper pietatis flore reviviſcens, in alendis pauperibus nunquam vacua fuit donis erogationis. Subvenit in neceſſitate poſitis, liberavit oppreſſos a jugo captivitatis, veſtes, & hoſpitalitates præbuit peregrinis, viduarum, & orphanorum miſerias, & indigentias ſuas eſſe computavit : Cœnam, γ) & mandatum Dominicum in lavandis egenorum pedibus quotidie renovavit. Eleemoſynam non de rapina, vel aliorum damno, ſed de propriis facultatibus, confluere fecit. Ut domos DEI divites efficeret, ſibi voluntatem (*Ms.* facultatem) habendi ſubtraxit : ſicque cunctis ad nutum dignitatis proficiens, carnem ſuam cum vitiis, & concupiſcentiis crucifixit. Inde eſt corporis, & dexteræ, delectabilis, & miranda veneratio : inde dulcis, & felix æternæ vitæ retributio : inde deſiderabilis ſupernorum Civium cohabitatio, ubi irradiat (*Ms.* radiat) ſemper lucens, & indeficiens ſplendor unius, ſummæque DEItatis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, per infinita ſæcula ſæculorum, Amen.

O. A. M. D. G.
Et S. STEPHANI Regis H.

γ) Vox *cœnam* in Ms. jungitur cum ſequentibus, uti poſui. Per mandatum Dominicum mox intelligit verba Chriſti Joan. 13. ℣. 14. : " Si ergo ego lavi pedes veſtros Dominus & Magiſter : & vos debetis alter alterius lavare pedes &c. " Hæc cùm in ultima cœna diſcipulis ſuis mandaverit Dominus, Sanctusque factitaverit, cœnam & mandatum Domini renovatum dicit auctor.

INDEX

INDEX RERUM.

	Num.	Pag.
ANno MXXXVIII. Vita Sancti, ſcripta à Carthuitio Epiſcopo ad Colomannum Regem.	1	1
Hunc Halitiæ Regem exponit Schwartzius, qui vult vitam juſtò ſerius exaratam.	2	2
At Frivolæ.	3	3
Sunt rationes.	4	4
Quibus id probare nititur.	5	4
Et variis argumentis oſtenditur Vitam eſſe ſcriptam, ad Colomannum Hungariæ Regem.	6	5
Sub initium Seculi XII, ita ut auctor fuerit Sancto ſuppar.	7	6
Qui in leves aliquot lapſus eſt errores; ſed auctoritate carere non debet.	8	7
Schwartzius Vitam S. Stephani vehementer accuſat.	9	8
At magis clamore inconditò, quam recta ratione.	10	8
Cum duos tantum errores in ea oſtendere potuerit.	11	9
Et nullum afferat argumentum validum.	12	10
Sed ineptiſſimam conjecturam de Vita Seculo XIV. ſcripta.	13	11
Bona fide ſcripſit Carthuitius, ſed ſubinde erravit.	14	12
Et forſan nimis fuit credulus traditionibus popularibus.	15	13
Vita edita à Surio mutato ſtylo; editio Prior, & exemplar Ms.	16	14
Alia Vita brevior, quæ Carthuitio videtur præluxiſſe.	17	14
Alii Scriptores, qui egerunt de S. Stephano.	18	15
Inter quos cum delectu adhibendi Bonfinius, Thuroczius, & Ranzanus.	19	16
Godofredi Schwartz Opuſculum de initiis Religionis Chriſtianæ in Hungaria.	20	17
In quo multa temerè aſſeruntur ſine idonea probatione.	21	18
Fides Chriſtiana in Pannonia, aliisque Hungariæ hodiernæ Partibus.	22	19
Quæ a variis Barbaris per vices occupatæ varia habuerunt nomina.	23	19
Lis eſt, an Hunni, & Hungari idem ſit populus: antiquæ Hunnorum ſedes in Scythia.	24	20
Quas deferentes circa annum 400. Pannonias occupârunt, magno Chriſtianæ fidei damno.	25	20
Quam tamen non penitus exſtinxerunt in Pannonia, & Dacia.	26	21
Hunnos expulerunt eodem Seculo Gothi, & Gepidæ.	27	21
Qui Ariani erant, & minus infenſi Catholicis. Hos rurſum magis vexârunt Longobardi. Avari.	28	22
Hunnica natio, item Pagani ſucceſſerunt Longobardis.	29	23
Hunno-avari devicti, & ferè deleti à Carolo Magno.	30	24
Qui curavit ſuperſtitibus prædicandam fidem Catholicam.	31	24
Quæ utcunque permanſit ſub Slavis Moravis, dein dominantibus uſque ad Hungarorum adventum.	32	25
Qui eam prorſus exciderunt. Hunnorum, vel Hungarorum tres migrationes in Hungariam.	33	26

	Num.	Pag.
Hunni antiqui non manſerunt in Hungaria, ſed diſputatur, an Hungari ex eadem gente prodiderint.	34	27
Eccardus vult Hunnos Slavicæ fuiſſe originis.	35	28
Sed rationes ipſius id non evincunt.	36	29
Aliæ ejus rationes ex Jornande, & Geographo Ravennate, & Rubruckio.	37	30
At Jornandes Hunnos, & Hungaros non diſtinguit.	38	31
Nec ipſe, nec alii, Eccardi ſententiæ favent.	39	32
Hunni, & Hungari gens eadem videntur. Primò, quia ex iisdem Regionibus egreſſi.	40	32
Non obſtat quod aliqui dicant Hungaros antea fuiſſe ignotos.	41	33
Secundò, quia iisdem olim fuerunt moribus, tertiò, quia ſimilitudo nominis indicat.	42	34
Et Hungari etiam ſubinde Hunni vocantur à Græcis.	43	35
Ab iisdem etiam frequenter Turci vocati.	44	35
Progenitores S. Stephani.	45	36
Inter quos Arpadus Abavus Stephani, qui poſt primam Hungarorum migrationem.	46	37
Eorum Princeps eſt electus.	47	38
Et cujus ductu expulſis Slavis Moravis, occupârunt Hungariam.	48	38
Termini Hungarorum ad Orientem.	49	39
Ubi finitimi utcunque erant Bulgari, & Patzinacitæ, alias ad ſeptemtrionem locati.	50	40
Patzinacitæ etiam in Tranſilvania, gentes finitimæ ad Occidentem, & ad Meridiem.	51	41
Multis cladibus Chriſtianos afficiunt uſque ad medium Seculi 10.	52	41
Sub variis Ducibus, Principe tunc carentes.	53	42
Duo Hungarorum Duces baptizati Conſtantinopoli, ut fertur.	54	43
Qui, & Hierotheum Epiſcopum duxiſſe dicuntur in Hungariam.	55	44
Illi non erant ſupremi Hungarorum Duces, ſed alii.	56	44
Et eorum converſio non videtur fuiſſe ſincera, aut certè effectu caruit.	57	45
Schwartzius Gylam illum malè confundit cum Gyula Principe Tranſylvaniæ.	58	46
Rationes, quibus id nititur probare.	59	47
Inanes ſunt, primò, quia Tranſylvania eo tempore non erat Hungarorum.	60	48
Uti probatur variis rationibus.	61	48
Secundò quia Tranſylvania deinde converſa per S. Stephanum.	62	49
Deinde converſio illa Hungarorum ſolo nititur teſtimonio trium Græcorum.	63	50
Quorum auctoritatem ambitioſius prædicat Schwartzius.	64	51
Tres illi invicem veriſimiliter deſcripſerunt.	65	52
Nec ipſis fides in omnibus habenda.	66	53
Quia multos admiſcuerunt errores.	67	54
Multáque alia non veriſimilia.	68	54

Quia

	Num.	Pag.
Quia alii Græci antiquiores de re tota ſilent.	69	55
Inter hos Conſtantinus, qui ſcripſit anno 949.	70	56
Cum hujus dictis conciliari nequit prædictorum Græcorum relatio.	71	56
Licèt aliquid veri continere poſſit.	72	57
Converſioni Hungarorum ante medium Seculi x. obſtat ſilentium omnium latinorum.	73	58
Diploma S. Stephani pro Abbatia S. Martini.	74	59
Et literæ Piligrini, ac Benedicti Papæ.	75	59
Occaſio cœptæ Hungarorum converſionis ſub Geyza Patre S. Stephani.	76	60
Nata videtur ex pace inter Ottonem Imperatorem, & Ducem Hungarorum.	77	61
Pax hæc conciliata non eſt per S. Brunonem Martyrem, quem legâſſet Otto III.	78	62
Sed per Brunonem Verdenſem Epiſcopum, ab Ottone I. Legatum ad Hungaros.	79	63
Qui ſuum viciſſim ad Ottonem mittunt Legatum, occaſione pacis fides prædicata Hungaris.	80	64
Piligrinus Laureacenſis Epiſcopus converſionem Hungarorum inchoat.	81	64
Ac in literis ad Benedictum Papam exponit.	82	65
Quantum jam per ſuos profecerit, quantáque ſpes affulgeat.	83	66
Petens pallium, & ſimul ut ſibi Epiſcopatus in Hungaria liceat inſtituere.	84	66
Epiſtola Benedicti Papæ.	85	67
Qui pallium Piligrino concedit; & Eccleſiæ ejus Archi-Epiſcopalem dignitatem reſtituit.	86	68
Ac Epiſcopatus in Hungaria inſtituendos.	87	69
Inter Salisburgenſem, & Laureacenſem Metropoles dividit.	88	69
Utrique limitibus ſuis aſſignatis.	89	70
Dubitatur an ſit Benedicti VI. an Benedicti VII. epiſtola.	90	71
Et variæ rationes.	91	72
Chronologicæ inſinuant.	92	73
Epiſtolam difficulter attribui poſſe Benedicto VII.	93	74
At commodè Benedicto VI. cùm ſcripta videatur annô 974.	94	75
Inter primos Hungariæ Prædicatores S. Wolffgangus.	95	76
Qui in Hungariam profectus eſt annô 972.	96	76
Et conſecratus Epiſcopus Ratisbonenſis annô 973.	97	77
Cœpta Prædicatio apud Hungaros annô 971. vel 972. at citò abrupta.	98	78
Ob bellum rurſus excitatum.	99	78
Prima Hungarorum converſio imperfecta, etiam poſt adventum Sancti Adalberti.	100	79
Quòd converſus eorum Dux Geyſa ſimul idola coleret.	101	80
S. Adalbertus tamen ibidem ad ipſorum converſionem laboravit.	102	81
Dicitur & S. Bruno Ruſſorum Apoſtolus in Hungaria prædicâſſe.	103	82
At id aliunde veriſimile non eſt.	104	83
Incertum eſt à quo baptizatus ſit Geyza.	105	83

	Num.	Pag.
Visiones, quæ oblatæ dicuntur Parentibus S. Stephani.	106	84
Et quarum prima non rectè narrata à Bonfinio, exponitur.	107	85
Pro fabulis habentur à Schwartzio.	108	86
Qui prioris occasione Scriptores Catholicos maledica dicacitate carpit.	109	87
Et multa temere effutit, licèt nullum habeat fundamentum.	110	88
Nisi crasso errore nixum.	111	89
Idem secundam visionem ineptô ratiociniô impugnat.	112	90
Testimonia Bonifacii VIII. & Andreæ Hungarorum Regis de visionibus.	113	91
Impudenter rejecta à Schwartzio.	114	91
Licèt Baptismus S. Stephani, non ab omnibus attribuatur S. Adalberto, scriptores tamen.	115	92
Varii etiam antiqui, illum S. Adalberto adscribunt.	116	93
At aliquis nuper negavit S. Adalbertum unquam fuisse in Hungaria.	117	94
Cujus primæ rationes.	118	95
Refutantur.	119	96
Posteriores verò nihilo sunt meliores.	120	96
Uti ostenditur.	121	97
Natus, & baptizatus videtur S. Stephanus circa annum: 984.	122	98
Non annô 969. nec ante Episcopatum Adalberti.	123	99
Geyza Sancti Pater Catholicè defunctus, uxorem reliquit superstitem.	124	100
At illa non videtur fuisse Mater Stephani.	125	101
Sed uxor Geyzæ secunda: Mater verò S. Stephani Sarolta Transylvaniæ Ducis filia.	126	101
Geyza conatus est promovere Religionem Christianam.	127	102
Dicitúrque armorum, & mortis metu plurimos coegisse.	128	103
Sed Ranzanus multa Geysæ attribuit, quæ facta sunt per S. Stephanum.	129	104
Multáque Stephano ante Principatum.	130	105
Quæ fecit in Principatu.	131	105
Historici non pauci volunt.	132	106
S. Stephanum conversum esse occasione nuptiarum cum Gisela.	133	107
Id tamen non evincit auctoritas Hermanni Contracti.	134	108
Aut Mariani Scoti, qui ajunt: Stephanum cum suis conversum esse.	135	109
Varii verò Scriptores paulò recentiores apertè nuptiis conversionem attribnunt.	136	110
Quæ opinio Germanorum aliquot fuit, at non Hungarorum, qui contrariam asseruerunt.	137	111
Cum Ditmaro, Ademaro, aliisq; horum sententiæ plures rationes favent.	138	112
Quæ persuadent, errores obrepsisse, Sigeberto, & aliis.	139	113
Cùm ille error oriri potuerit ex conversione Regni.	140	113
Cupa Dux Simigiensis ab aliquibus Stephani consanguineus dictus.	141	114
Contra adolescentem Stephanum fidei propagationi intentum.	142	115
Rebellionem suscitat, & cum rebellibus Vesprimium obsidet.	143	116
Stephanus verò collecto exercitu.	144	117
Votóque nuncupato S. Martino.	145	118
Post grave prælium, ac diuturnum.	146	119

Re-

	Num.	Pag.
Rebellium exercitum cædit Cupâ ipsô occisô.	147	120
Et vota ſuo Martino fideliter perſolvit.	148	121
Litteræ S. Stephani pro Monaſterio S. Martini.	149	122
Poſt victoriam dotato.	150	123
Vaſiſque Privilegiis munito.	151	124
Laudatum Monaſterium in Monte Sacro ſitum.	152	125
Excrevit in Oppidum munitum inter Javarinum, & Albam Regalem.	153	125
Primus Abbas hujus Monaſterii Aſtricus, aliàs Anaſtaſius, qui antea fuerat Breunovienſis.	154	126
Aliud a Priori diſtinctum ad radices montis Ferrei conditum Monaſterium.	155	127
Quia multi Præsbyteri, & Monachi litteris Regis invitati.	156	128
Ejuſque Sanctitate moti veniebant in Hungariam.	157	129
Ut Hungaros inſtruerent, Monaſterium illud inchoatum veriſimiliter circa annum 999.	158	129
Sed ſerius abſolutum uti inſinuant datæ hîc litteræ.	159	130
Patroni, & locus hujus Monaſterii, vulgò Pechvárad dicti.	160	130
Alia quoque Abbatia Zobor dicta, Sacráque S. Hyppolito, in Comitatu Nitrienſi ſtructa.	161	131
Conſtat varios Epiſcopatus circa annum 1000. à Stephano erectos.	162	132
Quòd propria Regis auctoritate factum.	163	133
Inculcare nititur Schwartzius.	164	134
At contrarium probatur certis argumentis.	165	135
Et oſtenditur, quàm inepta ſint argumenta.	166	136
Quæ protulit Schwartzius.	167	137
Ipſi Reges Hungariæ agnoverunt auctoritate Romani Pontificis hæc facta eſſe.	168	137
Decem, aut undecim Epiſcopatus à Stephano erecti, ſed non omnes ſimul.	169	138
De tempore nuptiarum S. Stephani opiniones variæ.	170	139
Hanſizius eas recte ponit inter annum 1000. & 1003.	171	139
Et ſane nuptias non eſſe poſteriores anno 1003, certo probatur argumento.	172	140
Probabilius quoque videtur, contractas eſſe anno 1000, ante Coronam obtentam.	173	141
Carthuitius quidem nuptias narrat poſt coronationem, & Bonfinius eſt contrarius ſententiæ datæ.	174	142
Sed hiſce rationibus aliæ præponderant.	175	143
Giſela fuit filia Henrici Bavariæ Ducis, ſoror Henrici Imperatoris.	176	144
De genere ipſius varia fabuloſa ſcripſerunt aliqui.	177	144
Veroſimiliter ex confuſione cum Matre ejus Giſela dicta.	178	145
Et cum tertia ejusdem temporis: duas uxores non habuit Stephanus.	179	145
Stephanus inirio Ducis titulo principatum tenuit.	180	146
Deinde vero Regiam dignitatem, & nomen obtinuit.	181	147
Petitâ Coronâ à Summo Pontifice per Legatum.	182	148

	Num.	Pag.
Eâque cum aliis Privilegiis impetrata.	183	148
Ut ſcribit Bonfinius, in quibusdam tamen aberrans.	184	149
Litteræ Sylveſtri II. quibus poſtulata omnia.	185	149
Stephano concedit, Regnum oblatum reſtituit.	186	150
Eumque creat Legatum Apoſtolicum; aliæ etiam per nuncium miſſæ.	187	151
Coronam S. Stephano à Pontifice miſſam probatur ex Ditmaro.	188	152
Ex litteris Stephani, ex Turoczio.	189	153
Ab auctoritate Andreæ, & Ladislai Hungariæ Regum.	190	154
Bonifacii Papæ VIII.	191	155
Ac Gentilis Cardinalis Pontificii in Hungaria Legati.	192	156
Errarunt Carthuitius, aliſque in nomine Ducis Poloni, à quo petita Corona.	193	157
Uti agnoſcunt Hiſtorici Poloni, & inter illos.	194	158
Exponit Dlugoſſus, aſſerens Coronam promiſſam Duci Polono.	195	159
Sed deinde à Pontifice divinitus monito, eidem negatam eſſe, & Stephano traditam.	196	159
Legatum verò Polonum dimiſſum cum ſpe Coronam poſtea impetrandi.	197	160
Scriptor ille Carpens immerito Hungaros, oſtendit ſe ſolo veritatis amore illa naráſſe.	198	161
Quædam ab aliis negatæ Coronæ rationes non rectè allegantur.	199	161
Oſtenditur relationem Dlugoſſi non abjiciendam, ſed corrigendam.	200	162
Boleslaus, Imperante Henrico, Coronam à Pontifice petere voluit.	201	163
Schwartzius conſtantem Hungarorum traditionem oppugnans.	202	164
Contendit Coronam Hungaricam Græci eſſe artificii.	203	164
Quod etiam credidit Comes de Rewa, alias Schwartzio contrarius.	204	165
Dantur rationes pro Græco Coronæ artificio.	205	166
Ex Comite de Rewa allegatæ, quibus exaltat Schwartzius.	206	167
Atque ex incerta illa ſententia inferre nititur, ab Imperatore Græco Coronam illam Hungaris datam.	207	167
Allegans ſola verba Conſtantini Porphyro geniti, directè repugnantis.	208	169
Cùm, eo teſte, jurarent Imperatores Græci iſtius temporis ſe ſimilia non daturos etiam Hungaris.	209	169
Itaque nihil affert Schwartzius niſi conjecturas ex conjecturis.	210	170
Nulla veriſimilitudine, & ſumma temeritate deductas.	211	171
Ex allatis adverſarii verbis confirmatur communis ſententia, & oſtenditur Græcum artificium.	212	171
Non obſtare, quo minus cenſeri debeat à Pontifice miſſa Corona.	213	172
Ratiocinatio miſera Schwartzii, qui crucem Hungaricam.	214	173
Nulla auctoritate, ratione nulla repetit ab Imperatoribus Græcis.	215	174
Licèt cum auctoritatibus ratio ipſa clamet, eam conceſſam eſſe à Summo Pontifice.	216	175
Nomen Regis Apoſtolici privata auctoritate datum videtur.	217	176
Sed occaſione conceſſæ à Papa legationis Apoſtolicæ.	218	177
Ex qua legatione multa profluxerunt huc minus ſpectantia.	219	178

Quæ

	Num.	Pag.
Quæ Schwartzius contra communem Hungarorum ſenſum ad Græcas conſuetudines refert.	220	179
Aſſerit Sylveſter II. Regnum à S. Stephano oblatum eſſe S Petro.	221	180
Quam oblationem ùt fabulam traducit Schwartzius.	222	181
Licèt fateatur eam eſſe aſſertam à Gregorio VII. cui falſo attribuit.	223	181
Verba Eugubini, citantis Gregorium, & ſuas rationes ſubdentis.	224	182
Uti ex diſtinctis utriuſque verbis oſtenditur.	225	183
Uſus ille videtur hac fraude,, ùt authoritatem irrefragibilem Gregorii VII.	226	184
Quem graviter calumniatur, indirectè infringeret.	227	185
Nam ſilentium Carthuitii obeſſe non poteſt authoritati Gregorii, cui plures alii aſſentiuntur.	228	185
Jus aliquod Romanæ Eccleſiæ, quod ex donatione S. Stephani petebatur.	229	186
Agnoverunt ipſi Magnates Hungariæ.	230	187
Et jam diu ante S. Ladislaus.	231	287
Alia objectio ex verbis S. Stephani.	232	189
Male expoſitis.	233	189
Aſſignatur verus.	234	290
Illorum verborum ſenſus.	235	191
Aliud ejusdem Scriptoris argumentum.	236	192
Quod ſtatum quæſtionis minus tangit.	237	192
Nec omni ex parte verum eſt.	238	193
Nec quidquam evinceret, licèt totum eſſet verum.	239	193
Poſtremum Schwartzii argumentum.	240	194
Nullius eſt momenti.	241	195
Leviſſima, & nullius ponderis Schwartzii argumenta contra literas Sylveſtri II.	242	196
Exponitur unde acceptæ ſint hæ literæ.	243	197
Inanis contra hanc expoſitionem cavillatio Schwartii.	244	198
Altera ejusdem objectio contra fidem Inchoferi.	245	199
Quæ expenditur, & nihil evincit.	246	199
Contra fidem Inchoferi, nedum contra ipſam epiſtolam.	247	200
Quæ à peritiſſimo impoſtore non potuit tam aptè fingi.	248	201
Et cujus ſimilitudo in variis phraſibus cum Carthuitio.	249	202
Oſtendit hunc hauſiſſe ex illa epiſtola: nam, quod objicit adverſarius.	250	203
Sylveſtri epiſtolam fingi potuiſſe ex Carthuitio.	251	204
Cum Gregorii VII. epiſtolis collato.	252	204
Oſtenditur fieri non potuiſſe.	253	205
Inchofer fingere non potuit hanc epiſtolam cui multa contraria ſcripſerat.	254	206
Nec ea ab alio tam accuratè fingi potuit, ideoq; pro vero eſt habenda.	255	207
Nec dedecori, ſed honori eſt Regibus Hungariæ.	256	207
Primus Archi-Epiſcopus Strigonienſis dicitur fuiſſe Sebaſtianus.	257	208
Colocenſis Primus Antiſtes Anaſtaſius Strigonienſem Eccleſiam triennio adminiſtrat.	258	209

	Num.	Pag.
Strigonii forſan ante Sebaſtianum Primus ſedit Dominicus.	259	210
Primus Veſprimienſis Stephanus; Quinque-Eccleſienſis Bonipertus.	260	211
Literæ fundationis hujus Eccleſiæ ineptæ oppugnatæ vindicantur.	261	212
Epiſtola Falberti Carnotenſis ad Bonipertum.	262	212
Rex & Apoſtolus Hungarorum Stephanus.	263	213
Sanctam Vitam Mauri Monachi audiens ex filio Emerico.	264	214
Illius virtutes explorat.	265	215
Eumque deinde ad Epiſcopatum promovet.	266	215
Curans ſemper optimos promovere. Natus Emericus filius.	267	216
Ex Gi'ela Conjuge, quæ pari ſtudio certat cum Rege.	268	216
Ut Eccleſiis, earùmque miniſtris nihil deſit.	269	217
S. Stephanus bello impetitus à Principe Tranſylvaniæ.	270	218
Quod contigit anno 1002. vel 1003, aut utroque.	271	218
Quodque geſtum eſt religionis causâ.	272	219
Eum vincit, capit, ac in Hungariam transfert.	173	220
Totámque Tranſylvaniam ſibi ſubjicit, ac Chriſtianam facit.	274	221
Ducem Bulgarorum Hungariæ infeſtum.	275	221
Prælio vincit, & occidit.	276	222
At hoc bello nihil videtur Hungariæ additum, ſed forſan aſſerta Tranſylvania.	277	223
Opes, his bellis aquiſitas Sanctus expendit in opera pia.	278	224
Ac præſertim in Baſilicam Albenſem.	279	225
Sacram Beatæ Virgini, cui Rex erat devotiſſimus.	280	226
Illam Eccleſiam elegantiſſimè ædificavit Sanctus.	281	226
Multísque ornavit Privilegiis, ac pro Sacello Regio elegit.	282	227
Incertum, an Urbem quoque Albam Regalem ædificaverit.	283	228
Inſignis pauperum cura, contumeliáque hac occaſione piiſſimè tolerata.	284	228
Ad Regem venit Guntherus eremita, ac deinde Gerardus.	285	229
Prior monachus primùm factus in Albenſi Monaſterio, deinde Eremita.	286	230
Duobus locis diverſis vixit.	286	230
Sæpiúsque invitatus à Rege ad eundem venit.	288	231
Prodigium, quod ad menſam in illo congreſſu contigiſſe dicitur.	289	232
Idem poſtea ſæpius Regem acceſſit. Gerardus verò Hieroſolymam iturus, in Hungaria.	290	233
Detinetur à Stephano, & eremiticam vitam ibidem ducere incipit.	291	233
In deſerto Beel, ubi deinde Monaſterium erigit Stephanus.	292	234
Dubium eſt, an Monaſterio Beel, præfuerit Gerardus, ùt Abbas.	293	236
At vocatus ex eremo ad Epiſcopatum à Rege, cum eo erigit Eccleſiam Moriſenam.	294	236
Quæ deinde Chanadienſis dicta eſt.	295	237
Cum eodem Gerardo Rex pietatem in B. V. promovet apud Hungaros.	296	238
Conditum in gratiam peregrinantium Romam in agro Ravennate.	297	239
Monaſterium S. Petri ad Vincula.	298	240
De quo aliqua obſervantur.	299	241
Eximia Regis humanitas erga peregrinantes Hieroſolymam.	300	242

Exi-

	Num.	Pag.
Eximia hæc S. Regis in peregrinantes Hierosolymam liberalitas, quæ item elucet in iis, quæ de S. Gerardo dicta sunt.	301	243
Tres Fundationes in commodum peregrinantium, quas sine ullo idoneo fundamento impugnat Schwartzius.	302	243
Persecutio Hakemi, quâ Ecclesiæ in Siria, & Ægypto destructæ.	303	244
Et Pax subsecuta, quâ excitati occidentales.	304	245
Munera ferebant Hierosolymam ad instauranda loca sacra.	305	245
Occasionem exstruendi Hierosolymis monasterium præbere potuerunt.	306	246
Illud tamen non videtur structum circa annum 1010. sed post 1022. & Viris potius, quàm Monialibus.	308	246
Admodum etiam verisimilis est fundatio Constantinopolitana.	309	247
Ob amicitiam Stephani cum Imperatoribus.	310	248
Romana duplex fundatio etiamnum nota.	311	248
Deinde cum Collegio Germanico conjuncta.	312	249
Nimirum hospitia Hungarorum peregrinantium propè ædem S. Petri.	313	250
Et Collegium Canonicorum ubi nunc Ecclesia Parochialis in Piscina.	314	251
Aliqui volunt, Sanctum ipsum Romam aliquando iviſſe; quod est incertum.	315	252
Casula pretiosa Summo Pontifici donata à Stephano.	316	252
Munera S. Odiloni missa, & preces flagitatæ.	317	254
Crux aurea Cassinum missa, & petiti Monachi.	318	254
Monasterium cum Ecclesia exstrui magnificè ceptum.	319	255
In Civitate, quæ vetus Buda dicitur.	320	255
Cura Regis lustrandi.	321	256
Et ornandi Ecclesias.	322	257
Quibus omnibus sacras vestes attribuit: duarum fundatio.	323	257
Misericordia ipsius erga omnes.	324	258
Plura Rex bella gessisse videtur, quàm nota sunt, aut hæc fuêre magis diuturna.	325	259
Admonetur divinitus de irruptione aliqua Bessorum.	326	259
Ac nuntium mittit ad loci Præfectum.	327	260
Qui hostes in fugam agit.	328	261
Cùm Bessi ad Regem properantes injuriam passi essent in via.	329	262
Ille sceleris auctores gravi mulctat supplicio.	330	262
Bessi illi eo tempore erant Bulgarorum, subditi, vel amici.	331	263
Et hodiernæ Bosniæ habitatores.	332	264
Conradus Imperator rupta pace Stephano bellum infert.	333	264
Post simultates aliquas culpâ Bavarorum ortas.	334	265
Et non quòd Stephanus Bavariæ ducatum uxori, & filio peteret:	335	266
Conradus Hungariam invadit: at non videtur id eodem tempore fecisse Dux Bohemiæ;	336	267
Et Stephano ad Dei opem confugiente, revertitur Conradus.	337	267
Ac pax instauratur annò ut videtur sequenti.	338	268
Mirâ Dei Stephanum protegentis providentiâ.	339	268
Relatio ejusdem rei.	340	269

	Num.	Pag.
Ex Bonfinio, qui non nihil corrigendus:	340	269
Virtutes, ac frequens Oratio Sancti,	342	271
Qui dum contemplationi inſiſtit in tabernaculo, papilio in aëra tollitur.	343	271
Tradunt Scriptores Stephanum filio ſuo Emerico dediſſe uxorem.	344	272
Idque aliunde ſatis veri ſimile, licèt votum ille nuncupaverit virginitatis, quam ſervavit:	345	273
Dicitur etiam voluiſſe Regnum filio abdicare, at id minus certum.	346	273
Quòd verò ſcribunt aliqui de morbo ex dolore ob mortem filii contracto.	347	275
Falſum aparet, cùm triennalis morbus videatur præceſſiſſe.	348	275
Cúmque graviter quidem, at non nimis diu de obitu filii doluerit.	349	276
Monita S. Stephani ad filium Emericum à variis edita: in præfatione.	350	277
Hortatur filium, ut ſuis præceptis obediat.	351	278
Monita verò hæc dedit; de obſervanda Catholica fide.	352	279
De Eccleſia, & continendo Eccleſiaſtico Statu;	353	281
Obſervationes quædam circa Sancti verba de S. Petro.	354	281
Et de Eccleſia Hierarchia.	355	282
Epiſcopi nomenclatura, & de impendendo honore Pontificibus.	356	283
De merito honore Principum, & Baronum.	357	284
De ſervanda virtute patientiæ, & tribuendo judicio.	358	285
De acceptione exterorum, & nutrimento hoſpitum.	359	285
De magnitudine conſilii.	360	286
Quod majores imitari debeant, & filii obedire Parentibus.	361	287
Orandum eſſe, & quomodo.	362	287
De pietate, & miſericordia cæterisque virtutibus.	363	288
Leges Sanctus condidit, quæ omnes deinde ſimul promulgatæ.	364	289
Sed aliquæ ex iis citiùs decretæ, atque uſu receptæ:	365	290
Ex hiſce legibus nonnullæ deinde correctæ, aut abrogatæ.	366	290
Quod S. Stephanus antiquis Hungarorum moribus ſe prudenter attemperaſſet.	367	291
Ratio legum datarum exponitur in Præfatione.	368	292
De Statu Eccleſiaſtico, & veneratione Domus DEI.	369	292
De poteſtate Epiſcoporum ſuper res Eccleſiaſticas.	370	293
Quales debeant eſſe accuſatores, & teſtes, &c.	371	294
De aſſiduo, & gravi labore Sacerdotum.	372	294
De conceſſione regali propriarum rerum.	373	294
Regalia & Fiſci res ſint intactæ.	374	294
De obſervatione Dominicæ diei, &c.	375	294
Ut eodem die Dominico, &c.	376	295
Diebus Quatuor Temporum carnes non comedantur.	377	295
Sexta Feriâ carnes non edantur.	378	295
De his, qui ſine Confeſſione moriuntur.	379	295
De obſervanda Chriſtianitate.	380	295
De Homicidiis, & primò caſuali.	381	296
De his, qui ſuas occidunt uxores.	382	296
De Perjuriis.	383	296

	Num.	Pag.
De Homicidiis voluntariis.	384	296
De libertate ſervorum.	385	296
De Conventu ad Eccleſiam, & de his, qui murmurant horâ Miſſæ.	386	297
De non recipiendis ſervis in teſtimonium contra Dominos.	387	297
Liberum nemo in ſervitutem redigat.	388	297
De his, qui alterius milites, aut ſervitores avocant.	389	297
De recipiendis hoſpitibus.	390	298
De his, qui flagellantur ſua quærentes.	391	298
De Viduis, & Orphanis.	392	298
De raptu Puellarum.	393	298
De liberis fornicantibus cum ancillis alterius Domini.	394	298
De his, qui petunt alienas ancillas in uxores.	295	299
Qui extra Regnum a ſuis aufugiunt uxoribus.	396	299
De furto mulierum maritatarum.	397	300
De incendiis manſionum.	398	300
De ſtrigibus.	399	300
De maleficiis, & ſortilegiis.	400	300
De invaſione domorum, & de pugna ibidem ſecuta.	401	301
De ædificatione, & dote Eccleſiæ a villis compoſitæ.	402	301
De donationibus Regum, & propriæ rei poſſeſſione.	403	301
De ſervo interfecto ab altero ſervo.	404	301
De Redemptione homicidæ ſervi.	405	302
De vindicta nitentum acquirere libertatem alienis ſervis.	406	302
De furto ſervi ſemel comiſſo.	407	302
De pœna furtum bis, & ter comittentis.	408	302
De furto liberorum.	409	302
Comites, quòd Regis eſt apud ſe non detineant.	410	302
De contemptu juſti judicii comitis.	411	303
De reſtituenda re militibus, &c.	412	303
Promiſſum cadit in debitum.	413	303
De his, qui hominem gladio occiderint.	414	303
De debilitatione membrorum gladio facta.	415	303
De eo, qui gladio percuſſus vulnus accepit.	416	303
De gladii evaginatione ſine vulnere.	417	303
De teſtimonio ſervorum Curiæ præpoſitorum.	418	303
De conſpiratione contra Regem & Reginam.	419	304
De decimatione.	420	304
De calumniatoribus aulæ.	421	304
De his, qui mendacia inter duos aulæ familiares adſtruunt.	422	304
De furto Udvornicorum, id eſt: Libertinorum.	423	304
Sanctus morbô correptus detegit, & punit conſpirationem quorundam.	424	305
Poſtrema ſubditis ſuis dat monita, ac Regnum B. Virgini commendat.	425	305
Piè moritur in ipſa Feſtivitate Virginis Aſſumptæ.	426	306
Annô: 1038. ubi Hungaris præfuerat.	427	307

	Num.	Pag.
Ad annos circiter 41. & regnaverat ad annos ferè 38.	428	307
Sepultus eſt magno honore in Eccleſia Albæ Regalis.	429	308
Beatæ Virgini dicata, quam ipſe conſtruxerat.	430	309
Stephanus ipſe Succeſſorem ſibi voluit Petrum.	431	310
Thuroczius malis Giſelæ artibus attribuit promotionem Petri.	432	310
De quo dubitans Bonfinius duas Giſelas cominiſcitur:	433	311
Verum duplex Giſela Regina ineptè fingitur, & tota Thuroczii relatio eſt incredibilis.	434	312
Ita, ut vel tota ſit fictitia, vel ex erroribus nata.	435	313
Brunnerus ſcribit, Giſelam vexatam fuiſſe à Petro Rege.	436	313
Ideoque Hungariâ egreſſam volunt alii Pataviæ Abbatiſſam factam, ibique ſepultam.	437	314
Memoria ejus recentioribus factis addita, at cultus minime probatus.	438	315
Corpus Sancti elevatum juſſu Pontificis, ac præſente Sancto Ladislao.	439	316
Circa annum, 1083.	440	317
Brevis miraculorum.	441	318
Et Elevationis narratio.	442	318
Relatio altera ex Bonfinio, elevatio facta juſſu Pontificis.	443	319
Aperto Sepulchro plurima facta miracula.	444	320
Inter quæ Puer mortuus vitæ redditus, reclusô loculô odor ſuaviſſimus perceptus.	445	320
Et oſſa balſamo multóque liquore delibuta; annulus cum fruſtra eſſet quæſitus.	446	321
Mercurio monacho is mirabiliter traditur cum integra Sancti dextera.	447	322
Uti is deinde manifeſtat.	448	322
Cur integra videatur dextera, reliquo corpore conſumpto.	449	323
Præter alias Sancti Reliquias Corona ipſius quoque diligenter ſervata.	450	324
Dubium de formali Canonizatione S. Stephani motum.	451	325
Verùm cum juſſu Pontificis omnia videantur facta.	452	325
Quæ fieri ſolebant Sæculo XI.	453	326
Pro formali & ſolenni Canonizatione.	454	327
Cumque feſtivitas ipſius eôdem Seculô.	455	327
Inter præcipuas Feſtivitates Hungariæ.	456	328
Numerata ſit, dicendum videtur.	457	329
Canonizatum fuiſſe, & quidem primum è Regibus.	458	330
Cultus Sancti in Suecia, ex cujus Miſali tres dantur Orationes.	459	330
Memoria in Faſtis recentioribus XX. Auguſti.	460	331
Uti olim in Martyrologio, & Breviario Romano.	461	332
Nunc verò feſtivitas ritu ſemiduplici celebranda, die 2. Sept.	462	333
Officium approbatum à Sacra Congregatione Rituum cujus Oratio.	463	333
Uti & Lectiones ſecundi Nocturni.	464	334

	Num.	Pag.
Vitæ Compendium continentes.	465	334
Hic recitantur.	466	335
Memoria deinde Martyrologio Romano duobus locis inſerta.	467	335
Et rectè Albæ annuntiata, quod perperam corrigere voluit Neotericus.	468	336
Sanctus poſt obitum Miraculis claruit.	469	337
Inter hæc occurrit factum mirabile.	470	337
De quodam Conrado graviſſimæ pœnitentiæ addicto.	471	338
Donec indulgentiam conſequeretur alicujus Sancti Patrocinio.	472	339
Quem Stephanus apparens ad Filium ſuum S. Emericum miſiſſe dicitur.	473	340
Ait Auctor ſe Regis juſſu hanc vitam ſcribere.	1	341
Pater Sancti benignus in Chriſtianos.	2	343
Ac tandem ipſe Chriſtianus, viſione mirabili inſtruitur de naſcituro Filio.	3	344
Advenit S. Adalbertus Hungaris prædicaturus, & Stephanum præeunte Matris viſione.	4	344
Natum baptizat Stephanus ſollicitè educatus, deſignatur Patris ſucceſſor.	5	346
Mortuóque Patre, Principatum obtinet, mox de propaganda Religione ſollicitus.	6	346
Rebelles vincit, & Monaſterium S. Martini ditat.	7	347
Eximia Regis Pietas, Sanctorum Virorum adventus in Hungariam.	8	349
Conditum Monaſterium ad radices montis ferrei.	9	350
Hungaria in decem Epiſcopatus diviſa, miſſus Romam Legatus, qui Coronam.	10	351
Antea Polonorum Duci promiſſam, monito divinitùs Pontifice.	11	351
Pro Stephano cum aliis Privilegiis impetrat.	12	352
Rex allatâ Coronâ redimitus, leges latæ, uxor ducta, hujus pietas.	13	353
Cura Regis, de fundationibus ſuis, & vita Eccleſiaſticorum.	14	355
Sebaſtianus ſtatutus Antiſtites Strigonienſis, eique cœco ad triennium ſuffectus Anaſtaſius.	15	355
Eximia Pietas in Beatam Virginem, cui exſtruit Eccleſiam Albenſem.	16	356
Quam ſibi pro Sacello retinet, ac Privilegiis ornat.	17	356
Fundationes Hieroſolymæ, Romæ, & Conſtantinopoli.	18	357
Eximia Sancti Miſericordia.	19	358
Contumelia illius occaſione hilariter tollerata.	20	359
Recepti in Hungaria Guntherus, & Gerardus, & Cœnobium Beel conditum.	21	359
Ægris collata ſanitas, Belforum irruptio præcognita.	22	360
Bello impetitus à Conrado Imperatore, miram DEI protectionem experitur.	23	361
Cum contemplationi inſiſtit in tentorio, illud ſublime pendet in aëre.	24	362
Gravi ſupplicio punit injuriam illatam intrantibus Regnum.	25	363

	Num.	Pag.
Affligitur Diuturno morbo, & Filiorum obitu, atque ipſius etiam, quem præclarè inſtituerat.	26	364
Emerici: Dolorem verò hinc natum, lenit operibus miſericordiæ.	27	365
Eximia Regis Sanctitas.	28	366
Rex ægrotans impetitur conſpiratione, quam detegit.	29	367
Præclara ſuis dat monita, Regnúmque Beatæ Virgini commendat.	30	367
Ac ſuſceptis poſtremis Sacramentis, piè moritur.	31	368
Corpus honorificè ſepultum in Eccleſia Albenſi.	32	368
Cum à Summo Pontifice decreta eſſet Elevatio, indicitur Jejunium.	33	369
Tentatúrque Elevatio, ſed fruſtra, donec Salamon olim Rex emiſſus ſit carcere.	34	370
Apertò Sepulchrô multa continuò facta Miracula.	35	371
Ex quibus ſingillatim aliqua referuntur.	36	372
Inter quæ Puer mortuus vitæ reſtitutus.	37	372
Reclusô autem ſarcophagô, odor ſuaviſſimus perceptus, & aqua inſtar balſami reperta.	38	373
Alia rursùs miracula diu continuata.	39	373
Sancti dextera integra cum annulo Divinitus alicui tradita, ac deinde oſtenſa.	40	374
Inquirens Auctor, cur incorrupta manſerit Regis dextera, ejus miſericordiam commendat.	41	375

FINIS.

400

SPECTABILI DOM